גליון חג מוגדל

יו"ט **פסח** תשפ"ה לפ"ק | גליון תתתקצ"ג שנה כ"ח

קול התאחדותינו

יו"ל ע"י התאחדות האברכים דחסידי סאטמאר

בנשיאות כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א

בני ברק יצ"ו

תוכן העניינים

א מדור **אמרין טבין**
- לקח טוב
- דבש תמרים
- קדו"ש י'א'מר ל'ו'
- מעשה חש"ב
- פרפראות לחכמה
- דבר בעתו

ב מדור **כהלכות הפסח**
- חוקים להורותם
- משיב כהלכה
- כי ישאלך בנך
- אליבא דהלכתא

ג מדור **למען תדע**
- פינת יקרת
- מנהג ישראל תורה
- קטניות בפסח
- כלי זכוכית בפסח

ד מדור **למען תספר**
- וועידת פעטרבורג
- קשר עליון דאורייתא

ה מדור **מגנזי המלך**
- משולחן מלכים
- דברות קודש
- אספקלריא דנהר"א

מדור **שביעי של פסח**

Cong. Yetev Lev
D'Satmar
Boro Park

קהל יטב לב
ד'סאטמאר
בארא פארק

בית המדרש הגדול • ביהמ"ד 10 עזו. • ביהמ"ד 15 עזו. • ביהמ"ד 18 עזו.
ביהמ"ד קדושת יו"ט • ביהמ"ד ברך משה • ביהמ"ד דברי יואל • ביהמ"ד תפלה למשה • ביהמ"ד 36 סט.

Main Office: POB 190520 • Brooklyn NY 11219 • 718.633.7140

כי היא מקור הברכה

לקראת שבת לכו ונלכה

הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ

בס"ד

בכבוד והערצה ובחדוה
עילאה שמחים אנו לבשר בקהל רב
ולהודיע בשער בת רבים לכל אנשי שלומינו
חברי קהלתינו הקדושה, אשר עטרת תפארת ראשינו

הוד כבוד קדושת מח רבנו הגה"ק שליט"א

נעתר לבקשתינו לבוא ברנה
ולערוך ביקור מרומם
בקרב קהלתינו הקדושה
פה עירינו בארא פארק יצ"ו
לחזק ולבסס קהלתינו המעטירה ואנשי שלומינו

ונזכה לחסות בצילא דמהימנותא
בהשבת נועם הנשמות במקהלות עם קודש

שבת קודש פרשת שמיני

מברכים חודש אייר הבעל"ט

יתר הפרטים וסדרי השבת המרומם
התפילות ועריכת השלחנות בצל הקודש
יתפרסמו בס"ד במודעות נפרדות

הנהלת הקהלה

הִתְעוֹרְרוּ הִתְעוֹרְרוּ כִּי בָא אוֹרֵךְ

שבת קודש נפשות ישראל
בצל כנפיך יחסיון ירוין מדשן ביתך

מדור

אמרין שבין

א לקח טוב

ב דבש תמרים

ג קדוש יאמר לו

ד מעשה חש"ב

ה פרפראות

ו דבר בעתו

ליל הסדר - סדר לכל השנה

בחשכת ליל ובעבי שחקים, חזר בעל הבית עיף ויגע עם תרמילו על כתיפו מעבודת היום, והנה כאשר כבר סוף סוף הגיע לביתו, חושך ואפילה מקדמת את פניו, כל הנרות כבר סיימו את מלאכתם ולמרבה מזלו נר האחרון שעוד נלחם על קיצו גם כבתה ע"י הרוח שהכנים בפתיחת דלת ביתו.

כעיור הממשש באפילה התחיל ללכת מפינה לפינה, אבל בכל פסיעה נתקל בכסא או בחפצי הבית ומעד ונפל, נרעש וכעום קם על רגליו והתלונן על הכסא שאינו עומד על מקומו והספסל שאינו עומד כסדרו, עוד שני צעדים, ונתקל בשולחן ושבר צלעותיו, כאן כבר לא שלט על נפשו והתחיל לצעוק: למה אין סדר בבית זה, ולמה אין שום דבר עומד על תילו.

ברם, כשהאיר השחר, וזהרי חמה האירו ביתו מכל עבריו, פקח את עיניו, ונתברר לו שכל טענותיו תלונותיו וצעקותיו לשוא היו, כי הכל מסודר בסדר נאה, רק הוא הלך בדרך מפותל, ולא ראה את הדרך אשר ילכון בה.

משל זו מובא בספה"ק חובת הלבבות על הליכות האדם בכל ימי חייו, כאשר נתקל בצרה או במאורע קשה והוא מלא טענות למה אין העולם מתנהג כאוות נפשו, ולמה אין שום אדם מסתדר כפי שתיכנן בראשו, אמנם כאשר הקב"ה מאיר עיניו, רואה ומתגלה לו למפרע שהכל הי' על מכונו והיכלו, רק הוא בשכלו הצר ונביבות דעתו נפל לבורות שיחין ומערות ופגעי הזמן.

ובמסילה זה פירש הגה"צ מווייטצען זצ"ל למה נקרא ליל התקדש החג בשם "ליל הסדר" דבכל ימות השנה האדם נתקל בקשיים מרובים ובפרט מי שצועד בדרך להתקדם הן בגשמיות והן ברוחניות, עד שנדמה לו כפי פחיתות שכלו שאין שום דבר מסודר כמו שצריך להיות, ואם הי' כך או כך היה מוצא מרגוע לנפשו, וכך מסתובב לו האדם בעולמו ממורמר ונפגע, עד שמגיע ליל הקדוש הזה אשר בו לילה כיום יאיר, ושפע של דעת ותבונה נשפעין לו להאדם מן השמים, והנה וישא את עיניו וירא כי הכל על "הסדר", ובמקום שנתקל או נתקשה או אפי' נפגע הכל תלוי בו, והוא כתוצאה מזה שהלך בדרכים עקלקלות, ומעתה יזכה לראות הדרך אשר בו ישכון אור.

וכדמתאמרא משמי' דהרה"ק מקארלין זללה"ה שעל כן נקרא סדר, כי הוא הסדר והמפתח לכל ימות השנה ולכל הליכות והנהגות האדם, ועל זאת יתפלל כל חסיד לעת רצון זו שהקב"ה יפקח לו עיניו ויבין וישכיל לדעת מה לקרב ומה לרחק, והאיך לסדר הליכותיו בקודש לעלות על סולם העולה בית קל.

זך שוכן מעונה, יקומם קהל עדת ישראל מי מנה, שנוכל להתקדש ולהטהר בחג הקדוש הזה חג האמונה, לעלות ולהתקרב אל ה' ברננה, ועי"ז יושפע לנו שפע רב מכל העולמות במידה נכונה, ובקרוב ינהל נטעי כנה, פדויים לציון ברינה, אמן.

בברכת חג כשר ושמח

מערכת קול התמימים

בליל הסדר הוא העת לבקש על גאולת "אחישנה"

כל דכפין ייתי וייכול כל דצריך ייתי ויפסח, י"ל שרמוזה כאן תפלה, דהנה איתא בגמרא (סנהדרין צה:) שקודם ביאת המשיח יעברו צרות רבות על בני ישראל, והם הם חבלי משיח, אשר עליהם אמרו כמה אמוראים (שם) "ייתי ולא איחמיניה". אמנם כתוב בספה"ק שחבלי משיח יהיו רק אם תהיה הגאולה בבחינת "בעתה", אבל אם יזכו בני ישראל על ידי מעשיהם הטובים לגאולת "אחישנה", אז לא יצטרכו לעבור על כל היסורים שניבאו עליהם חכמינו ז"ל, רק תיכף ומיד יבא משיח צדקנו ויגאלנו. וזהו שמתפללים: **"כל דכפין"** פירוש, כל הרעבון שצריך לבוא טרם ביאת המשיח, אנו מבקשים: **"ייתי"** שמשיח יבוא, **"ויכול"** שיהיה הרבה לאכול, **"וכל דצריך"** כלומר, כל הצרות שצריכים לבוא ח"ו על כלל ישראל, **"ייתי"** שיבוא משיח, **"ויפסח"** שידלג על הצרות הללו, שלא יגיע עלינו ח"ו, **רק נזכה לגאולת אחישנה בחסד וברחמים.**

הרח"ק רבי אליעזר מדזיקוב זי"ע

כל ליל פסח זוכים לבחי' יציאת מצרים ממש

אל מוציאם ממצרים וגו' (במדבר כג, כב) "אמר **'מוציאם'**, ולא 'הוציאם', הגם שרבותינו ז"ל אמרו (ברכות לח.) דאפיק משמע ש"מוציא" הוא לשון עבר, והוכיחו מכאן, אף על פי כן יותר משמע לשון עבר אם היה אומר 'הוציאם'. ונראה על דרך אומרם ז"ל **'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים'**, על כן אמרו יודעי פנימיות התורה, **כי כל ליל פסח מתבררים כוחות הקדושה מהקליפה, ונוספים בעם בני ישראל והיא הבחינה עצמה של יציאת מצרים, והוא אומרו: 'אל מוציאם', כי לא יציאה ראשונה לבד, אלא בכל שנה ושנה מוציאם, כנזכר".**

אור החיים הק' (במדבר שם. ועע"ש)

הסיפור מעורר רחמים בכל דור ודור להנקם מאויביהם

ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים וגו' וידעתם כי אני ה' "היות כשקב"ה ברחמיו עושה נס לישראל פעם אחת, ונוקם להם מאויביהם, אז נתעוררו הרחמים ומועיל אפילו לעתיד בכל דור כשישראל צריכין להנקם מאיזה שונא העומד עליהם להכבידם בעול שררה, או מלך, אז הקדוש ברוך הוא עושה נקמה בו, כיון שכבר נתעוררו אותן הרחמים בענין כזה. וזהו: **'ולמען תספר כו' אשר התעללתי במצרים' וכשתספרו זאת תעוררו אותם הרחמים, וינקם לכם מאויביכם, לבל יוכלו היצר לכם כלל, והבן**

נועם אלימלך (פר' בא)

"שהיו מסובין בבני ברק" היינו שהמשיכו אורות והשפעות לכל ליל הגלות, עד הגאולה שלימה בב"א

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע וכו' שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית. "הן אמת ששם המקום היה כך ('בני ברק') אך עם כל זה צריך להבין הטעם למה נאספו יחד דוקא באותו המקום לספר שם ביציאת מצרים. ובהעיר לב ושום שכל י"ל, **דהתנאים הקדושים החם התבוננו ונתנו לבם אל הגלות המר הזה שהולך ומתגבר בכל יום, ורצו לעשות איזה דבר להועיל שלא נשתקע ח"ו בעמקי הקליפות,** לזה הסתכלו בעין שכלם הק' והזך, והבינו בענין אותו הלילה של יציאת מצרים, שהאירו אז המוחין דגדלות, והוסרו ממילא כל הקליפות ונכנעו תחת הקדושה. והאירו אז אורות מזוקקים ומזהירים. **"והנה, דבר זה מתעורר בכל שנה ושנה ובלילה הזה נפתחו כל מקורין עילאין קדישין".**

ולכך נתייעצו יחד ועלה מוסכם בלבם עצה טובה ונכונה, להמשיך הארה מאותו הלילה על כל משך זמן הגלות. ועל כן נתוועדו יחד ב'בני ברק' דוקא, לשון 'ברקאי' (לשון צוהר. עי' רש"י יומא כח.) לרמז על נהורין עילאין קדישין שנתגלה בזה הלילה וכו', **"והיו מספרים"** לשון ספיר ובהירות, היינו שהיו מזככין ומאירים ביציאת מצרים **"כל אותו הלילה"**, היינו הגלות שנמשל ללילה, אשר הם היו בו לעת עתה, **והיו ממשיכין מוחין עילאין ושפע אלוקות מאותן המוחין על כל משך זמן הגלות הזה, לבל נשקע ח"ו בין הקליפות** וכו' **והיו פותחין נביעות החכמה ושפע אלוקות עד עת קץ.** והכל היה בנם הלילה הזה שבו נפתחו מקורין עילאין קדישין.

והתלמידים שלמדו בחוץ הרגישו בזה, שבא להם פתאום האורה גדולה ושפע אלוקות, ובאו והודיעו להם כי ידעו שכל זה בא אליהם מרבותיהם. **'ואמרו להם, רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית'** היינו שאמרו להם שהגיעו למוחין גדולים כ"כ **אשר המה יתעוררו אם ירצה השם בזמן הגאולה כ"ב המכונה בשם 'שחרית'.** וכן יהי רצון, אמן".

אוהב ישראל

חכם מה הוא אומר וכו' ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח וכו'. הנה מהא דקיי"ל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, נשמע דלא המדרש העיקר אלא המעשה, והנה בטעם דאין מפטירין נראה שהוא משמרת שלא יעברו על לאו דלא תותירו, והנה אם ארבעים בכתפים א"צ למשמרת הזה דמהאי טעמא יניח זה מלאכול ויספוג ארבעים כי לא עונש קל הוא, אך משום זה צריך למשמרת שום דקיי"ל מותיר בפסח אינו לוקה משום דהוי לאו שאין בו מעשה, ועפיי"ז יתפרש המאמר החכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה הי"א אתכם, דהיינו החכם בעל החכמה רוצה לומר דהמדרש הוא עיקר השלימות, ומעשים למה, ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין וכו', והיינו מטעם שכתבתי כדי שלא יבוא לעבור אל"ת, וא"כ מוכח דלאו שאין בו מעשה אין לוקין, וממילא מוכח דהמעשה עיקר.

(ישמח משה)

☆

והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת וגו'. ולכאורה היה צריך לומר היא בלשון נקיבה דקאי על הקרבן, וי"ל דהנה ענין זביחת הפסח היה נחשב לבני ישראל כאילו זבחו את עצמם לשמו יתברך, כי באמת הוצרכו למסור נפשם אז מפחד המצרים, ע"ד נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקולנו, וזהו שאלת הבן מה העבודה הזאת לכם, כי בשאר קרבנות יש מהן כולו כליל ועולה לה', ויש מהן שמקטירין האברים והוא העבודה לה', אבל בענין פסח שהוא כולו נאכל מה עבודה יש בזאת, והתשובה על זה ואמרתם זבח פסח הוי"א לה', שהיה נחשב לה' כאילו כל אחד זובח את עצמו במסירות נפשו לה' בעת זביחת הפסח.

(ייטב לב)

☆

והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת וגו'. נראה עפימ"ש בייטב לב אהא דכתיב אם בחוקתי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם, וכי מזהיר לעשות עמלק"פ, ותי' עפ"י אמרם לפי שהעולם נידון אחר רובו, ע"כ יראה האדם א"ע חציו זכאי וחציו חייב עשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה אחת וכו', וא"כ מהאי טעמא לא כתבה תורה בלשון יחיד רק בלשון רבים, דאז היה מקום לומר דמותר לעבוד עמלק"פ לעצמו, ובאמת אין זה עבודה תמה אם כוונתו להנאת עצמו, לזה כתבה התורה בלשון רבים, דבשביל שכר ועונש של רבים ודאי הוא נכון וראוי לעשות למען יכריע את העולם לכף זכות, והנה בענין לקיחת שה לפסח שאמר הי' דעי"י הקרבתו יפסח על בתי בניי קשה לכאורה דאם לכוונה זו יקחו בניי את הפסח אין זה עבודה

לקיטת תמרים

אמרות וסיפורים, מלוקט מספרים, ע"ד רבותיה"ק עצי התמרים

בליל פסח כל איש ישראל זוכה לבחי' הסיבה למעלה בקודש ובלילה זו מאיר אור המצה בכל העולמות

שמעתי מהאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל שאמר לפרש מה שאנו אומרים "הלילה הזה כולנו מסובין", ולכאורה הלא תלמיד אצל רבו אינו מיסב וכו', והיאך אומרים "כולנו" מסובין. אך הענין, **כי אין הכוונה על ההסבה הגשמית בפועל, אלא על בחי' הרוחנית העליונה ששם כולנו מסובין, ויש למעלה עולם שבו כל ישראל הם מסובין בליל פסח.** וכן אמר עוד אז במ"ש הלילה הזה כולו מצה, **שכל המציאות בליל זה היא כולו מצה, ובכל אתר ואתר מאיר בחי' המצה,** עכת"ד.

אמונת עתיך (פר' מצורע, עמ' מ"ה טו"ב)

עיקר החיוב לעשות מן חמץ 'מצה'

שמעתי מהרה"ק בעל ישמח משה זללה"ה מאוהעל, 'חמץ' 'מצה' החילוק ביניהם, שבחמץ המ"ם נקודה **בצירי,** ובמצה **בפתח,** וזה 'מצרים' **ר"ת צר"י מ"ם, אבל כאשר הוציאנו הש"י ממצרים,** אמרו רז"ל בחיוב הסיפור 'את **פתח לו',** ואיתא בתיקונים 'פתח' איהו 'רקיע' (תיקוני זהר דף ט"ו), וכשנהפוך תיבת 'רקיע' נמצא 'עיקר', ולזה בן הרשע כפר **בעיקר,** ואילו הי' שם לא היה נגאל, כי הי' דבוק במחמצת ר"ת חמץ-מת, וכפר בעיקר שהוא הפתח, **ולא רצה לעשות מן חמץ מצה** [להחליף צירי בפתח איהו רקיע אותיות עיקר כנ"ל] ולהפריד רגל הצפוני מן הגג של החי"ת [דהיינו החילוק הנוסף בין תיבת חמץ למצה, שבאות ה' רגלה השמאלית פתוחה למעלה, ובאות ח' היא סתומה], ולזה נקרא הכזית מצה החיוב לאכול באחרונה **"צפון",** כי עיקר החיוב לעשות מן חמץ מצה, להפריד רגל ה'צפוני', כטעם 'ואת **הצפוני ארחיק מעליכם'** (דהיינו ביטול היצה"ר כו').

אילה שלוחה (פסח)

תמה, וזהו שאלת הבנים מה עבודה הזאת לכ"ם, היינו מה עבודה חשובה היא זו שהיא לכם להנאת עצמיכם, והיה כמשיב דכוונת לקיחת שה לפסח לא היה לכ"א בפרט למען הצלת נפשו, אך ורק למען יכריע את אחרים ויזכה אחרים בפסחו שלא יתן המשחית לבא אל בית אחרים לנגוף חייו ועבודה כזו שפיר דמי, ומעתה זהו ואמרתם זבח פסח לה' דייקא, דזה חשוב באמת מצות ה' ולא להנאתו כיון דהכוונה הוא אשר פסח על בתי בנ"י ולא אמר על בתינו, זה בודאי חשוב עבודה לשם ה'.

(קדושת יו"ט)

☆

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל וכו'. י"ל דהנה איתא בגמי אין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים משום טורח סעודת שבת ומשום שיש תחומין למעלה מעשרה, והעיר מרן דודי זללה"ה כי בזמן הזה שפיר בכל יום ויום זמניה הוא, ובעת שתעלה הרצון מאת הבורא יתי"ש לגאלינו בא יבוא אליהו לבשרינו אף בשבת ויו"ט, דאין לך דבר העומד מפני פיקוח נפש, ובכל יום שבני ישראל הם בגלות בין אוה"ע סכנה היא להם בגוף ובנפש, וכשיבוא אליהו לבשר הגאולה יהיה השפעת האור גם על האומות ויופסק הסכנה לישראל, א"כ אין לך פיקוח נפש גדול יותר מביאת אליהו שהוא הצלת הרבה נפשות מישראל, ובודאי דאין כאן שאלה דמותר לחלל שבת באופן זה כדי להציל נפשות מישראל ע"כ, וי"ש השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, ועיניו צופיות למרום כי עוד היום יבא אליהו ויבשרינו על גאולתינו ופדות נפשינו, וא"ת איך מותר אליהו לבא ביו"ט הא איכא טורח סעודה ואיסור תחומין, לזה אמר השתא עבדי בעול הגוים ועול הגליות, והוי בגדר פיקוח נפש, ועל כן מותר אליהו הנביא לבא לבשר גם היום ולשנה הבאה בני חורין.

(ברך משה)

☆

ואפילו כולנו חכמים כלנו נבונים וכו' מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. וצ"ב אמאי ס"ל שחכמים ונבונים יפטרו ממצות סיפור יציאת מצרים. ויש לפרש עפי"ד הרה"ק מהר"י"ש מבעלזא זצ"ל לפרש הפסוק למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים וגו' וידעתם כי אני ה', ולכאורי הול"ל וידעו כי אני ה' דהבנים ידעו כי אני ה' ופי' כי באמת בא לכלול גם האבות עצמם כי כאשר יספר האב לבנו נסי ה' ונפלאות יתעורר גם לב האב לאהבה את ה' ולירא מפניו, וז"ש וידעתם כי אני ה' דהאבות המספרין גם הם ידעו כי אני ה' ע"י הסיפור עכדה"ק, ובזה יש לתרץ הוא דהוי ס"ד דהחכמים ונבונים פטרו מסיפור יציאת מצרים דסד"א דסיפור יציאת מצרים אינו אלא בשביל הבנים כדי שהבנים ידעו מעשי ה' וגבורותיו אבל בשביל האבות שהם חכמים ונבונים אין מן הצורך לספר, לזה אמר ואפי כלנו חכמים וכו' מצוה עלינ"ו לספר דייקא היינו דהמצוה הוא גם בשבילם דגם הם יהיו נשפעים בשפע קודש ע"י הסיפור להתחזק ביראת ה'.

(כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א)

לקיטת תמרים

אמרות וסיפורים, מלוקט מספרים, על רבותי"ה"ק עצי התמרים

למה נשאר רבינו עומד אחר אפיית המצות שלא כמנהגו

בכל שנה אחר שאפה מרן רבינו הקדוש מסאטמאר זי"ע את המצות לביתו קודם פסח, אפו אח"כ הגה"צ משאפראן זצ"ל והגה"צ משארמאש זצ"ל מצות שלהם, ובשנה אחת כשאפה מרן בלילה, גמר לאפות מצות שלו מאוחר מאד, והרבנים הנ"ל התחילו אח"כ לאפות מצות שלהם, ומרן נשאר עומד שם שלא כמנהגו, ולא אמר כלום, והי' לתמהון אצל כל הקהל, עד שעלה בדעת כמה מאנ"ש שמסתמא אינו הולך לביתו שירא לנפשו שהיות שכבר מאוחר מאד, ואם הוא ילך לביתו, אזי ילכו כולם ולא ישאר מי שיעזור להרבנים לאפות, ע"כ ניגשו למרן ואמרו לו שאין לו לירא מזה, מכיון ששום אחד לא ילך מכאן עד שיגמרו הרבנים לאפות המצות, ובשמעו זאת לא ענה על זה כלום, רק תיכף הלך ישר לביתו נאוה קודש.

'מבאר רבותינו' (שנה א' גל' ל"ט)

גניבת האפיקומן וסגולתה

בליל הסדר שנת תשי"ד, הזכיר רבינו זי"ע המדרש עה"פ **"בא אחיך במרמה ויקח ברכתך"**, וכתב במדרש **"במרמה, בחכמת תורתו, הוציא אפיקומן והראה לו"**, דהיינו שיעקב אבינו הראה ליצחק אבינו את האפיקומן. ואמר רבינו זי"ע כי י"ל בזה **רמז על מנהג ישראל שנהגו הקטנים לחטוף את האפיקומן, ואח"כ כשמבקשים ממנו את האפיקומן, אינו מביא אותו אלא בתנאי שיבטיח שיתן לו איזה מתנה**, כי איתא בס' "אמרי נועם" כי התיבה **"במרמה"** גימ' **"אפיקומן"**, חושבנ' דדין כחושבנ' דדין, וגם התיבה **"פזר"** נתן לאביונים גימ' כנ"ל, ולפי זה י"ל סמך למנהג של הקטנים לחטוף את האפיקומן, ומבטיחין לו מתנה ע"ז, כי אחר גניבת **"אפיקומן"** צריך להיות **"פזר נתן לאביונים"**, דהיינו ליתן לו מתנה. [ונראה כונתו ז"ל בפשטות דכיון דמעשי אבות סימן לבנים ובליל זה ברך יצחק את יעקב, על כן בזה הפעולה מלתתא נעורר שוב ברכת שמים מעל אכי"ר].

זכר צדיק לברכה (אות תתקי"ב)

ניסי יציאת מצרים נעשה בטבע העולם מתחילת הבריאה

קדש. הקשו המפרשים למה אין מזכירים שעשה ניסים על יציאת מצרים כדרך שמזכירים בתוכחה ופורים. והמהרי"ל (בספר המנהגים) הביא לתרץ משום שהיא כתובה בתורה. ולמעט לכאורה אינו מובן למה יגרע גם ליציאת מצרים מעם התוכחה ופורים כיון שכתובה בתורה, והרי מלבדה כל הגאולות תלויות בגאולת מצרים (זוה"ק ויקהל רטז:), ואם כן היה ראוי לצרך על ניסי יציאת מצרים עוד יותר מעם התוכחה ופורים.

והנראה בזה בהקדם מה שכתב בבית שמואל (ערכין כ"פ מלורע) לבאר מה ליציאת בגמרא (ערכין טז:) מה נשתנה מלורע שאמרה תורה (ויקרא יג מו) בבד יבא מחוץ למחנה מושבו, הוא הבדיל בין איש לאשתו בין איש לרעהו, לפיכך אמרה תורה בבד יבא וגו'. ויש להקדק מדוע אמר לפיכך אמר"ה תור"ה, היה לו לומר לפיכך בבד יבא. ויש לומר על פי מה שכתב הרמב"ם (מו"נ ח"ג פכ"ט) כי הקב"ה אינו רוצה שיהיה שינוי טבע אחר בריאת העולם, עיי"ש. והנה הביא במדרש שמואל (עמ"ש אבות בהקדמה) בשם חכמי הרופאים לגרעת בא מתגבורת מרה שחורה שזה בא על ידי התבודדות, והרפואה לזה היא שילך בין בני אדם, ואם כן מלורע היה לו ליבא בין בני אדם, ואך התורה לא אמרה כן אלא בבד יבא, עיי"ש. וזהו שהקשו בגמרא מה נשתנה מלורע שאמרה תורה בבד יבא, פי' מפני מה אמרה תורה למלורע בבד יבא, והלא אין הסי"ת רוצה שינוי טבע, לזה אמר הוא הבדיל בין איש לאשתו וכו' לפיכך אמר"ה תור"ה בבד יבא, לכיון שנכתב זה בתורה שקדמה לבריאת העולם (פסחים נד.), אם כן היה דרך הטבע בבריאה כך, עכ"ל.

ומבואר מזה כי דבר היוצא מגדר הטבע, אם נכתב בתורה שקדמה לבריאת העולם, נחשב כאילו הטבע מחייב שיהיה כן. וכעין הזה יש לומר לגבי יציאת מצרים שעשה הקב"ה ניסים גדולים בשינוי הטבע והמערכות, ולכאורה הרי אין רצון ה' לשנות הטבע, ואין מעצור לה' להושיע והרבה ריוח והצלה לפניו יתי' גם מבלי שיצטרך לשבר המערכות בשינוי הטבע. אמנם לפי שיציאת מצרים כתובה בתורה, אם כן אין זה שינוי הטבע, לכיון שהתורה קדמה לעולם ממרינן שכן היה דרך הטבע בבריאה, והרי הוא מתנאי ותוקי הבריאה.

ובזה יובן הטעם שאין מברכין שעשה ניסים על יציאת מצרים, ומטעם שכתב המהרי"ל משום שהיא כתובה בתורה, דר"ל לכיון שכבר כתוב בתורה ניסי יציאת מצרים, אם כן אינם נחשבים כניסים היוצאים מגדר היקש הטבעי, והרי נפסק להלכה (שו"ע או"ח סימן רי"ח ס"ט) דאין מברכין על נס אלא גם שהוא יוצא ממנהג העולם. ועל כן אין מברכין שעשה ניסים על ניסי יציאת מצרים.

(ליל ב' דפסח תשכ"ו, מרשימות התלמידים)

ע"י שמקבלים עכשיו עול הגלות נזכה לשנה הבאה להיות בא"י

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין. ויש להקדק בגומרו השמע הכא, דמאי נעי זה, וכי אין אנו יודעים שעתה אנו נמצאים פה בגלות.

ואפשר לומר הענין בזה, דהנה גאולת מצרים לא היתה גאולה נצחית אלא פקידה בעלמא, וכמו היציאה מגלות בבל שהיתה גם כן פקידה בעלמא, שהרי אחר כך חזרו ונשתעבדו בגליות אחרות, ורק גאולה העתידה שהיא בהרבה בימינו תהיה גאולה נצחית לעולם ועד. וכן איתא במדרש (תנחומא אחרי סי"ג) אמר הקב"ה, בעולם הזה הייתם נושעים על ידי בני אדם, במצרים על ידי משה ואהרן וכו', ועל ידי שהיו בשר ודם הייתם מוזרין ומשתעבדין, אבל לעתיד לבא אני בעצמי גואל אתכם ואין אתם

משתעבדין, שנאמר (ישעיה מה יז) ישראל נושע בה' תשועת עולמים.

ולעת עתה שאנו נמצאים בגלות המר צריך כל אחד מישראל לדעת שתפקוד לדמוק את הקץ ואין לנו רק לצפות ולהמתין על ביאת משיח צדקינו, ועד אז מוטל עלינו לקבל עול הגלות בגזירת הכורא ב"ה, וזכות זה יועדנו שהגלות הוא בהשגחה עליונה ומקבלים עול הגלות בתהבה מבלי לדמוק את הקץ, זה עצמו יעמוד לנו שהקב"ה יגאל אותנו בקרוב, וכלשיטת במדרש (ילקוט בא רמז קפח) מי פורע לכם ממלכות רביעית, טרוגית.

ואפשר דזהו מה שרמז המגיד במה שאמר השם"ע הכ"ע לשנה הבאה בארעא דישראל וכן השם"ע עבד"י לשנה הבאה בני חורין, דר"ל דמה שאנו יודעים כי השמע הכא והשתא עבדי, ומביעים שעכשיו אנו צריכים להיות כאן בגלות לפי שכן גזרה חכמתו ית', ואנו מקבלים עלינו עול הגלות בתהבה, בזכות זה יקויים המשך המאמר לשנה הבאה נהיה בארעא דישראל ובני חורין.

(ליל הסדר תשי"ט, מרשימות הרה"ח ר' מענדל קרויס ע"ה)

"לשנה הבאה" אומרים בלשון הקודש לפי שתהיה גאולה נצחית

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין. וצריך ביאור מה שמשנה הלשון כמה פעמים מלשון ארמי ללשון הקודש, דלמר השמע הכא בלשון ארמי, ולשנה הבאה בלשון הקודש, ושוב אמר בארעא דישראל בלשון ארמי, וכן השתא עבדי בלשון ארמי, ולשנה הבאה בני חורין כולו בלשון הקודש, והלא דבר הוא.

והנראה בזה כי ידוע הטעם שאומרים פיסקא זו בלשון ארמי לפי שמתקנה בגלות בבל שאז היו מדברים בלשון ארמי, ועל כן על אותה שעה שהיו בגלות בבל והיו מצפים לגאולה אמרו בלשון ארמי השתא הכא, היינו בבבל, אבל לשנה הבאה אמרו בלשון הקודש, לשנה הבאה נפקי להיות בארץ ישראל שאז כבר לא נדבר בלשון ארמי רק בלשון הקודש, ומה שאמרו בארעא דישראל בלשון ארמי, היינו משום דאחר שנגאלו ושבו לארץ ישראל נתברר להם שלא היתה גאולה נצחית רק פקידה בעלמא, ולזה חזרו ואמרו בארעא דישראל בלשון ארמי כמו שהיו מדברים בעודם בגלות בבבל, לרמז שעדיין לא זכו לגאולה שלימה, ומסיים השמע עבדי בלשון ארמי, שעכשיו אנו יודעים שאנו עבדים בגלות, אבל לשנה הבאה, קאי על גאולה העתידה, בני חורין, נהיה בני חורין לגמרי, וזה מומרים בלשון הקודש להורות שזה תהיה גאולה נצחית.

(ליל הסדר תשי"ט, מרשימות הרה"ח ר' מענדל קרויס ע"ה)

הצדיק צריך להמשיך את השאינו יודע לשאול ועי"ז לא ימשך להרשע

ושאינו יודע לשאול את פתח לו. ויש לדקדק על הלשון פ"ת פתח לו, דהוה לי למימר תפתח לו. גם יש להקשות דלכאורה לשון פתיחה שייך כמי שפותחין לו, ושוב הוא יכול להמשיך ולילך בעצמו, אבל כאן לא שייך לומר שרק פותחין לו ושוב הוא הולך בעצמו דהלא מיירי כמי שאינו יודע לשאול.

ואפשר לרמז דהכא מיירי בתמך שאינו יודע בחיוב לד שיבחר לילך בו, ועל כן הוא פוסח על שתי הסעיפים ואינו נוטל חלק בשום לד (ניטראל ג"ע), ומתוך כך אם הרשע יתמיל להמשיך אותו ברשתו, אז יאבד הכל ושוב יוקשה מאוד להצילו, ולעומת זה אם איש מכם ובליק יקדים ויתמיל לדבר על לבו איך יהוג בדרך התורה והמצות, וגם לשום תשובה בפיו שיוכל לסתור דברי הרשע בנוגע לדבר אתו, אז יש עוד תקוה להציל.

ועל אדם כזה אמר המגיד ג"ת, פי' אתה לייקע ולא אדם רשע, פת"ח לו, ר"ל תפתח ותתמיל לדבר עמו עוד טרם שיגוע אליו אדם רשע, ואם אתה תפתח ותתמיל לדבר עמו, לא תצטרך לזה רק פתיחה בעלמא, כי אחר כך ממילא לא יבקש בו עוד האזן, כי כבר יהיה לו ולך מנוחה מן הרשע, ותוכל לפעול עליו עוד לקרבו ולהציאו אתה כנפי השכינה.

(ליל הסדר תשי"ט, מרשימות הרה"ח ר' מענדל קרויס ע"ה)

סבל הגלות עומדת לנו להנצל מכליון

והיא שעמדה לאבותינו ולנו וכו'. ולכאורה אינו מבואר על מה קאי תיבת והי"ע, ומהו הדבר שעמדה לאבותינו ולנו להצילנו מידי הרשעים.

ויש לומר על פי מה שכתב הרמב"ן (דברים כח מג) כי כל התוכחות שנאמרו לישראל וכו', כולן לפ נאמרו אלא עד שגלו ישראל מארצם, אבל אחרי היותינו בגלות בארצות אויבינו, לפ שתקללו מעשה ידינו, אלא אנו בארצות כאחר העמים יושבי הארץ ההיא, וגם בטוב מהם כי רחמיו ית' עלינו, כי ישיבתינו בגלות היא בהבטחה שאמר לנו (ויקרא כו מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לפ מאסתים ולפ געלתים לכלותם וגו', עכ"ד. ואמנם אין לומר אלילה כי אותן היושבים בזמן הגלות בארץ ישראל הרי הם הפקר מ"ו לפי שאינם נכללים בהבטחת הכתוב לפ מאסתים ולפ געלתים לכלותם, דנראה שאם רוב ישראל הם בארצות אויביהם ומובלים גזירת הגלות, אז קיימת הבטחתו ית"ש לשמור מכליה אף את בני ארץ ישראל [וזהו לשפוטי ממה שאמרו מפלגות הליוזים שבריכים כל ישראל לעלות לארץ ישראל, דלדבריה אם עולים כל ישראל לארץ ישראל בטלה מלילה הבטחת הכתוב של לפ מאסתים ולפ געלתים לכלותם (ועי' ויואל משה מאמר ג סי' יד)].

ובדרך זה יבואר מאמר המגיד והיא שעמדה לאבותינו וגו', כי לעיל מיניה מציין הכתוב ואומר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לפ להם, שבאותו מעמד בברית בין הבתרים נגזרה על ישראל גזירת הגלות להיות בגלות בין האומות, ועל זה ממשיך ואמר והי"ע, פי' הש דמבואר לעיל מיניה שבני ישראל נמצאים בגלות בין האומות, היא עצמה שעמדה לאבותינו וגו', דמה שסובלים גזירת הגלות בתוך לארץ עומדת לנו להצילנו מגזירות המדה וכליה רח"ל, שעל ידי זה יש לנו ההבטחה של לפ מאסתים ולפ געלתים לכלותם.

(ליל הסדר תשי"ט, מרשימות הרה"ח ר' מענדל קרויס ע"ה)

פרעה רצה למשול על ישראל ע"י עשיית פשרות

צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל.

ורבים רצו כן תמהו שהרי בלילה הזה עיקר עסקינו להגדיל ולהאדיר הנס דיציאת מצרים, ואילו בנמאר הזה הוא מקטין הנס בהאמרו שגזירתו של פרעה לפ היתה קשה כשל לבן שהוא ביקש לעקור את הכל ולפ רק הזכרים.

ויש לומר דהנה מיתא במדרש (ויק"ר פכ"ו סי"ל) שוי להם לרשעים שהם מתעסקין בעצות על ישראל, וכל אחד ואחד חושב עצתי יפה מעצתך, עשו אמר שוטה היה קין וכו', פרעה אמר שוטה היה עשו וכו', המן אמר שוטה היה פרעה וכו', לף גוג ומגוג לעתיד לבא עתיד לומר כן שוטים היו הרשעונים וכו', עיי"ש. ונראה מזה כי רצא העומד על ישראל בדור יותר מחותר, הוא מלומד בשנאת ישראל יותר מן הרשעים שהיו לפניו, ויש לו עצות ותחבולות יותר מועילות במה להרע לישראל ח"ו. ולפי זה מיקשי בהא דמבואר הכא בגזירתו של לבן שהיה קודם לפרעה ולף על פי כן היתה קשה משל פרעה, שלבן ביקש לעקור את הכל, ופרעה לפ גזר אלא על הזכרים.

אלא על כרחך צריך לומר דולמי לף גזירתו של פרעה היתה קשה משל לבן, והענין בזה כי כבר ידוע יודעים החמת דמי שעושה פשרות גרוע יותר, ועל דרך זה היתה גזירתו של פרעה קשה משל לבן, דלילו לבן ביקש לעקור את הכל, ובזה הבין פרעה שגזירה כזו קשה לשאת מן הכא אל הפועל, דולמי יעמדו ישראל בכל התוקף לבטל הגזירה ולהפר מזימות רשע, אבל פרעה בא בתחבולה שלא להתפשר ביניהם, וגזר רק על הזכרים ולפ על הנקיבות, ובזה חשב שיעלה לו בניקל יותר לבטל זממו הרע.

ואפשר דזה עצמו רצה בעל ההגדה להשמיענו, לף שלפי רוחות העיניים נראה שפרעה היה יותר נדיק מלבן, שפרעה לפ גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל, עם כל זה תדע דולמי לפ כן הוא, דמאחר שפרעה היה מחומר בדורות מלבן, בהכרח שהיה מלומד יותר בשנאת ישראל, ואם כן צריך לומר דמה שעשה פרעה לגזור רק על הזכרים, אלדבה היתה בכוונה תחלה שילילו בגזירתו לבטל זממו הרע יותר מלבן. ומזה נבין כמה צריכים להתרחק מעניינים כאלו לעשות פשרות עם רשעים ועוד חושבים שעושים בזה טובה לישראל, ועל ידי זה קשה להציל את עצמו מאחר שחושב שעושה עמו טובה, אבל נאמת אלדבה נהפוך הוא, ודין גרמא בניזקין שנאבדו ונהרגו ונשמדו כמה אלפי נפשות מקדושי ישראל ה"י.

(ליל הסדר תשי"ט (מרשימות הרה"ח ר' מענדל קרויס ע"ה)

צריכים להודות על הצרות לפי שבאמת הם טובות גדולות לישראל

מרור. במשנה (פסחים לט.) ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, במזרת בתמכא וכו'. וכתב מרן החתם סופר במשובותיו (או"ח סי' קנב) כי **תמכ"ח** רמשי תיבות **תמיד מספרים כיצוד ח"ל**, עיי"ש. ולריך ביאור להבין שייכות רמז זה למצות מרור.

ואפשר לפרש הכוונה על פי מה דלימא במדרש (דב"ר פ"ג ס"ד) כל מה שישראל מוכלים בעולם הזה בכח היסורים שהן בתין עליהם, אבל שכרן גרור ומשומר לעתיד לבא. ורגלה מזה כי כל קיומינו בגלות המר הזה, הוא רק על ידי הצרות והיסורים שעלינו סובלים. וכמו כן בגאולת מלרים דמה שאמר הקב"ה את הקץ ויצאו ישראל אחר ר"ו שנה ולא אחר ארבע מאות שנה כמו שנגזר עליהם, היה מפני שקיצור השעבוד והיסורים השלים הזמן (יפ"ת שמו"ר פט"ו ס"ח).

ובבחינה זו כתב גאור החיים הקדוש על הכתוב (שמות ג ז) ואת לעקתם שמעתי מפני נוגשיו, וים לדקדק דהיה לו לומר ואת לעקתם מפני נוגשיו שמעתי, שהרי לא היו הנוגשים סיבת השמיעה אלא סיבת הלעקה. אלא רמז בזה לכיון שנתמלאה סאתם של המלריים ליפרע מהם על אשר הרעו לבני ישראל ביותר, על כן קיבל ה' את לעקת בשם, עכ"ד.

ובדרך זה יובן שפיר כוונת הרמז **מ'מיד מ'ספרים כ'צוד ח"ל** במצות מרור, שזה בא להורות שגם על צרות ויסורים הרמוזים במרור יש לנו לספר בשבח אל והודות לשם ה', דכמו שבמלריים נגמרה לישראל הגלה וטובה על ידי קוצי השעבוד שהשלים הזמן, כמו כן כל הצרות והיסורים הם טובות גדולות לישראל, ויש לנו להודות לה' עליהם. ומטעם זה אמרו חז"ל (ברכות נד.) מייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, שלריכים להודות לה' על הרעה כמו על הטובה, ובכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו (שם), כי לריכים להיות בטוח בה' בעמת ובחזקה שגם מדה רעה היא לטובה אף על פי שאין רואין מיד את הטובה הטמונה בה. וזהו **מ'מיד מספרים כשבח אל**, דהיינו תמיד בכל עת ובכל זמן ובכל מדה ומדה שהוא מודד לנו הודה לו.

(ליל הסדר תש"ו)

קודם הגאולה צריכים שמירה יתירה שלא יעכבנה היצה"ר

קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה וכו', שומרים הפקד לעירך כל היום וכל הלילה. ולכאורה יש לדקדק שהרי הזמן שיהיה לא יום ולא לילה, הלא יהיה בזמן הגאולה, ואם כן קשה וכי מזה שמירה יצטרכו אז עד שמבקשים שומרים הפקד לעירך וכו'.

ויש לומר הכוונה בזה על פי מה שכתב בתוספות יום טוב על המשנה (מגות פ"ה מ"ה) עשרה ניסים נעשו לאבותינו בבית המקדש, ואחד מהם שלא הירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים, וקשה דלמה יהרע לו טומאה מאחר שהיו מזרזין אותו כל שבעת הימים, וכל אותו היום היה בטהרה, וגם זקני העם שרו אותו כל הלילה. אלא היה טוב והיה הרע מתקוטטים זה עם זה כשני אויבים, וכשאחד מהן קרוב להיות מנוצח, יתחזק על עמדו ברואתו כי כלתה אליו הרעה, ואז היה קרוב מאוד שיטמא הכהן, עכ"ד.

והנה כי כן יש לומר לענין הגאולה, דהנה אחר הגאולה יתבטל היצר הרע והס"מ ויהא מנוצח לגמרי באופן שלא היה כן מיום שנברא העולם, ומה כן ודאי שבעת שמתקרב הגאולה ממחזק השטן מאוד בכל מיני התחבולות לעכב את הגאולה. וזה יובן כוונת הפייט קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה, והיינו שכבר זכה לזמן הגאולה, אמנם הרי חשש גדול להא בזמן שמתקרב זמן הגאולה מתחזק השטן בכל כוחותיו לעכב את הגאולה, לזה מוסיפים לבקש שומרים הפקד לעירך וכו', כי לעת כזאת שמתקרב זמן הגאולה לריכין נטירותא יתירתא מכוחות הס"מ שמתגבר מאוד לבטל את הגאולה.

(מפי הרה"ח ר' חיים לייב קארפען הי"ו)

אפריון נמטייה למערכת "ליקוטי אורה" שהמציאו לנו החידושים האלו מתוך הגדה של פסח 'קדושת יואל' שיצא לאור לאחרונה

ברכת ה' מציון

מעומק מעומק לבבינו באנו בברכת מזלא טבא קדם
ידידינו הנכבד המפואר, מוכתר בכל מדה ותואר, איש
אשר רוח בו איש האשכולות, ראש וראשון לכל דבר
שבקדושה בעוז ותעצומות, מגדולי מחזיקי מוסדותינו
הק' בארה"ק במסירות יתירה לאות ולמופת, נאה דורש
ומקיים בחפץ לב ונדיבות

ה"ה הרבני הנגיד הנכבד המרומם

מוה"ר יואל שרגא שעהר הי"ו

מגדולי תומכי מוסדותינו הקדושים בארה"ק

לרגל השמחה במעונו, דיצה וחדוה בארמונו
באירוסי בנו החתן המופלג והמצויין
כמר שמעון אלעזר ני"ו
עב"ג הכלה החשובה תחי'
בת הרה"ח ר' יעקב שלום הארטמאן הי"ו

וזאת הברכה לפניך ערוכה זכות רביה"ק מייסד מוסדותינו הק'
יגן עליך להצלחה ולשמירה, עץ חיים הוא למחזיקים בה בעוז
וגבורה, הון ועושר בביתך זו תורה וזו שכרה, והבית בהבנותו
תהא בנין עדי עד על דרך המסורה, ויברכך ה' בהני תלת
מילי כגפן אדירה, וימלא ה' כל משאלותיך במדה
יתירה, בנים ובני בנים עוסקים בתורה, דורות
ישרים ומבורכים לשם ותפארה, עדי נזכה
לביאת משיח צדקינו במהרה, אמן.

המברכים בהוקרה

הנהלת **מוסדות יטב לב** בארה"ק

קַח אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו אִתּוֹ וְאֵת הַבְּגָדִים וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִים וְאֵת סַל הַמַּצּוֹת: (פרק ח פסוק ב)

קַח אֶת אַהֲרֹן. פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֶמְרָה שִׁבְעַת יָמִים קֹדֶם הֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁאֵין מַקְדִּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה, לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְלָמָּה נַחְפֹּז דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים. וְעוֹד, כִּי צִוָּה בְּפָרָשַׁת בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן (שמות מ) בְּכָל הֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן וּבִלְבִישַׁת אַהֲרֹן וּבָנָיו וּבִמְשִׁיחַת הַבַּיִת, וְסִפֵּר שָׁם מַעֲשֵׂה מֹשֶׁה בְּעִנְיַן הַהֲקָמָה, וְלֹא הִזְכִּיר בְּאַהֲרֹן וּבָנָיו דָּבָר עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה, וְאֵיזֶה הִפְרִישׁ עִנְיָן אֶחָד בִּשְׁתֵּי פָּרָשִׁיוֹת, וְאַחֵר הַמַּקְדֵּם[א].

אֲבָל הַנָּכוֹן שֶׁנֶּאֱמַר, כִּי נִצְטַוָּה בַּהֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן בכ"ג בְּאַדָּר, וְהֻקַּם אוֹתוֹ, וְכַאֲשֶׁר עָמַד הַמִּשְׁכָּן עַל מַעֲמָדוֹ, מִיָּד קָרָא לוֹ הַשֵּׁם שֶׁהוּא יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים, וְצִוָּה אוֹתוֹ עַל מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת, כָּל הַפָּרָשִׁיוֹת הָאֵלֶּה שֶׁמִּתְּחִלַּת וַיִּקְרָא עַד כָּאן, כִּי רָצָה לְלַמְּדוֹ מַעֲשֶׂה כָּל הַקָּרְבָּנוֹת וּמִשְׁפָּטֵיהֶם, קֹדֶם שֶׁיַּקְרִיב מֵהֶם כְּלָל. כִּי יֵשׁ בַּקָּרְבָּנוֹת הַמְּלוּאִים חֻמְאת וְעוֹלָה וּשְׁלָמִים, וְלֹא יוֹדְעוֹ כָּל דִּינֵיהֶם, רַק מִן הַפָּרָשִׁיוֹת הָאֵלֶּה שֶׁהִקְדִּים לוֹ. וְאַחַר כֵּן אָמַר לוֹ 'קַח אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו אִתּוֹ', לְזָרְזוֹ אוֹתוֹ בְּשָׁעַת מַעֲשֶׂה, בְּמוֹ שֶׁאָמַר לוֹ מִתְּחִלָּה (שמות כט א), וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי וְגוֹ'. וְהוֹסִיף לוֹ בְּכָאן (בפסוק הבא) וְאֵת כָּל הָעֵדָה הַקְהֵל אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד, שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּמַעֲמַד כֻּלָּם, שֶׁיִּדְעוּ שֶׁהַשֵּׁ"י בָּחַר בְּאַהֲרֹן וּבְזַרְעוֹ[ב].

וְעַל דֶּרֶךְ הַיָּשָׁר, נִצְטַוָּה מֹשֶׁה בְּמְלֹאכֶת הַמִּשְׁכָּן קֹדֶם לְמַעֲשֵׂה הָעֶגֶל, וּכְשֶׁנִּתְרַצָּה לוֹ הקב"ה וְהִכְטִיחוֹ שֶׁיִּשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכָם, יָדַע מַעֲצְמוֹ שֶׁמְּצוֹת הַמִּשְׁכָּן בְּמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת, וְצִוָּה לְיִשְׂרָאֵל עָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁפָּרָשָׁתִי בְּפָרָשַׁת וַיִּקְהֵל (שם לה א). וְאַחֲרֵי שֶׁהִשְׁלִימוּ הַמְּלֹאכָה, נֶאֱמַר לוֹ פָּרָשַׁת בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תָּקִים אֶת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד (שם מ ב), וְשָׁם נֶאֱמַר לוֹ וְהִקְרַבְתָּ אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו וְגוֹ' (שם בפסוק יב). וְהִנֵּה יָדַע שֶׁגַּם אַהֲרֹן וּבָנָיו בְּמַעֲלָתָם וּבְחִבָּתָם לִפְנֵי הַמָּקוֹם[ג]. וְעָבְשָׂו חָזַר וְזֵרְזוֹ בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל מְלוּאִים וּבְשָׁעַת מַעֲשֶׂה[ד].

וְהִנֵּה כָּל הַפָּרָשִׁיוֹת בְּסִדְרָן, אֶלָּא שֶׁהִקְדִּים 'וְיִכֻּם הֶעָנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד' (שם בפסוק לה), שֶׁהוּא בְּיוֹם שְׁמִינִי לַמְּלוּאִים בְּדַעַת רַבּוֹתֵינוּ (בת"כ וריש שמיני), לְסַדֵּר כָּל עִנְיַן הֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן, כִּי כֵן דֶּרֶךְ הַכְּתוּבִים בְּכָל מָקוֹם לְהַשְׁלִים עִנְיָן אֲשֶׁר הִתְחִיל בּוֹ[ה].

מעשה חש"ב

א לפי רש"י פרשה זו נאמרה למשה בשבעת ימי המילואים, וקדמה לכל הפרשיות מתחילת ויקרא עד כאן. שהרי לפי שיטת רש"י מפרשת ויקרא עד כאן נאמרו ביום שמיני למילואים בראש חודש ניסן, שהרי נאמר בסוף פרשת פקודי 'ויכס הענן את אהל מועד', וזה היה בשמיני למילואים. ולמה נכתבה כאן, משום שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ועל זה הוקשה רבינו שני קושיות. א. למה נהפוך דברי אלקים חיים, דהיינו מה ההכרח לומר שמפרשת ויקרא נאמרה בשמיני למילואים, ועי"ז נצטרך לומר שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ב. שבפרשת 'ביום החודש הראשון' צוה ה' למשה הן על הקמת המשכן והן על הלבשת אהרן ובניו ועל משיחתם, והפסוק שם מספר שמשה הקים את המשכן, וכאן מספר הכתוב שהלביש משה את אהרן ואת בניו ומשחם, וא"כ למה מפריד הפסוק ענין אחד וכותבו בשני פרשיות, ומאחר את המוקדם.

ב רבינו לשיטתו שכל התורה כסדרן נכתבו, סובר גם כאן שנכתבו הפרשיות כסדרן, והקמת המשכן בפעם הראשונה היתה בכ"ג באדר, ועוד קודם שהספיק לקיים הלבשת ומשיחת אהרן, אז ציוהו ה' על כל עניני הקרבנות שנאמרו מתחילת פרשת ויקרא עד כאן, שהרי הוצרך להודיעו תורת הקרבנות שקרבו בשבעת ימי המילואים, ואח"כ באותו יום אמר לו פרשה זו של 'קח את אהרן ואת בניו אתו' כדי לזרז אותו בשעת מעשה במה שאמר לו תחילה בפרשת תצוה.

ג והוסיף לו כאן 'ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד', שיעשה במעמד כלם שידעו שהשי"ת בחר באהרן ובזרעו. ולפי"ז מתורץ נמי הקושיא השני למה חלקו הכתוב לשנים, שכן היה בשעת מעשה, שמיד שהקים המשכן למד אתו דיני הקרבנות, ואח"כ אמר למשה פרשה זו.

ד רבינו לשיטתו שכל התורה כסדרן נכתבו, סובר שנצטוה משה על מלאכת המשכן קודם מעשה העגל, כפי הסדר שנכתבו בתורה, שהרי מלאכת המשכן נכתבו בפרשת תרומה תצוה, ואילו חטא העגל נכתבו רק בפרשת כי תשא, רק לכן לא אמר להם מיד כשירד מן ההר שיעשו המשכן, כיון שחטאו בעגל, ורק אח"כ כשנתרצה הקב"ה והבטיחו שישרה שכינתו בתוכם, ידע מעצמו שציוי מלאכת המשכן במקומה עומדת.

ה לפי פירוש זו מה שחזר וזירזם בשעת מעשה ביום ראשון של מילואים, היינו כדי לזרז את אהרן ואת בניו לומר שאע"פ שאהרן עשה את העגל, הרי הוא במעלתו וחיבתו לפני המקום כמו שהיה מקודם. אבל לפי פירוש הראשון הכונה שזירזו בשעת מעשה, היינו שזירז את משה.

ו הנה לפי פירושו של רבינו כל הפרשיות כסדרן נכתוב, אמנם בסוף פרשת פקודי הפסוק 'ויכס הענן את אהל מועד', היה רק ביום שמיני למילואים, וא"כ פסוק זה אינו במקומו. לכן מפרש רבינו שלכן נכתבו שם, שכן דרך הכתובים להשלים ענין אשר התחיל בו.

פרפראות לחכמה

מאמרים נחמדים, ע"ד דרוש מיוסדים, כפתור ופרח משוקדים

אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי. המקרא נראה לכאורה כמסורס, והול"ל כי כל אוכל חמץ מיום הראשון וגו' ונכרתה אמנם הכתוב בא לרמז שני הטעמים שהחמירה תורה בחמץ, לאסרה בבל יראה א' משום דאיסורו איסור כרת, וב' משום דלא בדילי אינשי מיניה כולה שתא, וחיישנן דילמא אתו למיכל מיניה, ולכך חמור יותר משאר איסורי כרת, שאינם בבל יראה. וכך מתפרש הכתוב אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם, ואם תאמר מאי שנא משאר איסורים, כי כל אוכל חמץ ונכרתה בשביל חומר הכרת חמור הוא יותר משאר איסורים ועדיין קשה מאי שנא משאר איסורי כרת על זה מסיים דשאר איסורים איסורן איסור עולם, ובדילי מינייהו, משא"כ חמץ לא נאסר אלא מיום הראשון עד יום השביעי ולא בדילי מיניה כולא שתא וטפי איכא למיחש ביה דילמא אתו למיכל מיניה.

(תורת אמת להגה"ק רבי נתן אדלער זי"ע)

☆

וישא העם את בצקו וכו' צרורות בשמלותם על שכמם, ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו כלי כסף וכלי זהב ושמלות. וצ"ב דהרי מקודם שאלו ורק אח"כ כשיצאו מצרים נשאו את בצקם ומשארותם על שכמם, אכן י"ל דהנה ידוע דבפסח מצרים היה נוהג איסור חמץ רק יום אחד כמו כן היה אסור להם לעשות מלאכה ביום ט"ו ניסן, והנה אף לשיטת ב"ה שהתירו הוצאה ביו"ט אפי' שלא לצורך אוכל נפש, מ"מ אם הוא שלא לצורך יו"ט כלל זה אסור ולכן לא היו רשאים לקחת על שכמם כסף וזהב שאין בהם צורך יו"ט, וממילא היה אסור בהוצאה לכן הניחו הכסף וזהב על החמורים כי אין נוהג שביתת בהמה ביו"ט, אבל את הבצק היו יכולים לשאת על שכמם שהרי היא הוצאה לצורך אוכל נפש, וז"ש מקודם וישא העם את בצקם וכו' על שכמם כי זהו צורך אוכל נפש אבל הכלי כסף לא לקחו כי אם היה מונח על החמורים, ורק אחרי יו"ט עשו בני ישראל כדבר משה ולקחו את הכלי כסף וכלי זהב ג"כ.

(בנין שלמה)

☆

והיה כי ישאלך בנך לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים. ונראה בהקדם לומר טעם על מצות "פדיון הבן" שנוהג רק בזכר ולא בנקיבה אע"פ שגם הן ניצלו ממכת בכורות, שהרי גם הנקיבות הוכו במכה זו, ונראה דהנה הטעם של פדיון הבן הוא לפי שגם בכורי ישראל היו חייבים מיתה, וכמבואר במדרש ששר של מצרים טען הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז, והיו ראויים ללקות כמו המצרים, ולכך טעונים פדיון על שהקב"ה הצילם בחסדו הגדול, וטעם זה לא שייך בנקיבות, שהרי אי' בגמ' (סוטה י"א:) בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים, ובוודאי לא היו צריכות ללקות, וא"כ אינן צריכות לפדיון, ויש להעמיס הדברים בכוונת הפסוקים וכל בכור אדם בבניך תפדה, ולא בנותיך, והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זא"ת, מה נשתנו הבנות מהבנים, שהללו צריכים פדיון והללו אינן צריכות, והלא במצרים מתו גם הנקיבות, ואמרת אליו כי בחוזק "ד עפימ"ש המפורשים שלכך הוצרכו לחוזק יד כיון שגם ישראל לא היו זכאים להגאולה, מפני טענת שרו של מצרים הנ"ל, וזהו תשובת האב להבן כי בחוזק יד הוציאנו דייקא, כלומר שאנחנו הזכרים הוצרכנו ל"חוזק יד" אבל הנקיבות לא הוצרכו לכך, כי על פי הדין היו ראויות ליגאל, משום שהיו צדקניות, ולפיכך אינן צריכות לפדיון.

(מעשה רוקח)

☆

וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. וקשה למה דוקא כשהקב"ה ידין אותם רק אז יצאו ברכוש גדול, וי"ל דאיתא בגמ' (סנהדרין צ"א א') שהרכוש הגדול שלקחו ישראל ממצרים היה בשכר עבודה שבנו את פיתום ואת רעמסס, והנה ידוע שפיתום ורעמסס נחרבו ע"י צעקתו של יהודה בוויכוח עם יוסף במצרים, וא"כ מן הדין היו חייבים ישראל לבנות את מה שהרסו, ולא מגיע להם שכר עבודה והרכוש גדול לקחו שלא כדין, אכן איתא דאם אדם צעק מתוך הכלי ושבר הכלי מתוך הצעקה פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים, וזה שאמר "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי" אני אדון היינו דיני שמים מזה מוכח שיש דיני שמים ממילא יהודה פטור בדיני אדם וישראל אינם חייבים לבנות את פיתום ורעמסס ממילא מגיע להם שכר עבודה לכן בדין הוא "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

(ילקוט האורים)

☆

ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו. ופרש"י כדבר משה שאמר להם במצרים וישאלו איש מאת רעהו, וקשה מה הוסיף רש"י בזה, ונראה עפי"מ שאחז"ל (ב"ק ל"ז:) שור של ישראל שנגח שור של גוי פטור משום שאמרה תורה, כי יגח שור איש את שור "רעהו" שור רעהו ולא שור של גוי, ולפי זה היה קשה לרש"י כיצד נאמר וישאלו איש מאת "רעהו" היינו המצרי, הרי הגוי אינו רעהו, ועוד למה אמר הקב"ה "דבר נא" אין נא אלא לשון בקשה, למה היה צריך לבקש מהם, אלא התירוץ הוא שלא היו יכולים לקחת מן המצרים אלא אם קודם לכן יעשו חסד איש את רעהו, ואז ע"י כן יתן ה' את חן העם בעיני מצרים וישאילום, וזה כוונת הכתוב "דבר נא" לשון בקשה שיבקש מהם שיעשו חסד איש את רעהו, וזה אמר רש"י "כדבר משה" שאמר להם במצרים וישאלו איש מאת "רעהו" שיעשו חסד איש את רעהו, ואז וישאלו ממצרים כלי כסף וכו' וד' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום.

(קול אליהו)

כי ממנו נקח לעבוד את ה' וכו' עד בואנו שמה. ואפ"ל עפי"ד הגמ' בעירובין (דף ק:) אלמלא לא נתנה תורה היו למידין צניעות מחתול, גזל מנמלה, עריות מיונה וכו', וזהו שכתב – כי ממנו נקח לעבוד את ה' – פי' מהבהמות נקח הדרך לעבודת ה', כי אנחנו לא נדע האיך לעבדו – עד בואנו שמה – פי' עד שנבוא להר חורב ושם נקבל את התורה אבל עד קבלת התורה אנו נלמוד מהבהמות והחיות דרכי העבודה.

(ארץ חמדה – מלב"ם)

☆

ויחזק לב פרעה. פירש"י אמר להם תבן אתם מכניסים לעפריים הלא כל מצרים מלא כשפים וכו' עיי"ש, ולכאורה קשה למה באמת עשה ה' המכות שגם המצריים יכלו לעשות בחרטומיהם. ואפ"ל דמנהג החכם שרוצה להראות חכמתו, יציע בעיר גדול בפני יודעי בינה, ואם יסכימו לחכמתו אז ידעו כולם שחכמתו והמצאתו נכונה, אבל אינו הולך לעיר קטנה שאין בה אנשים חכמים ונבונים, וה"ה כאן כשבא השי"ת לפרסם גדולתו בחר במצרים שיש בה מכשפים גדולים, כדאיתא בקידושין (דף מ"ט:) י' קבין כשפים ירדה לעולם ט' נטלה מצרים, וכשהם יעידו לא יערער עוד שום אדם שבכוחו ית"ש לעשותו מה שאין שום ברי"ה יכול. אך פן יקומו דור אחרון ויאמרו שחכמי מצרים לא היו כ"כ חכמים ואנו מושכלים הרבה יותר מהם, ע"כ עשה ה' גם מכות מה שיכלו חרטומי מצרים ומי שיבוא ויערער יאמרו לו עשה קודם ממטה לתנין, ומים לדם, שרק חרטומי מצרים בגודל כוח הכישוף ידעו לעשותה, ואעפ"כ הודו ואמרו שאצבע אלוקים הוא, ע"כ נתן גם אותות האלה.

(שמן המור)

ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא וגו'. אמרו חכז"ל (ברכות ד') שמשה לא רצה לומר "בחצות" שמא יטעו איצטגניני פרעה ויאמרו בדאי הוא, ולכאורה קשה הלא ידוע דכשפים ושדים אין להם שליטה מחצות לילה ואילך רק עד חצות, אם כן מדוע חשש משה לומר "בחצות" הלא לא יחזיקו אותו כבדאי, כי המה יודעים בטוב הרגע של חצות הלילה מחמת שמכוונים בכשפיהם הרגע מתי תגיע חצות. אמנם יבואר עפ"י דברי הזוה"ק שהלילה הזה היה שמור מן המזיקין ומן השדים, נמצא שכל אותו הלילה לא שלט שום מזיק ומחבל, אם כן שפיר חשש משה שיאמרו בדאי הוא, כי בלילה הזה גם החרטומים לא היו יודעים מתי הוא חצות הלילה, מחמת שלא היה אז שליטת החיצונים כלל.

(מעדני מלך)

☆

ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה. וקשה הרי הקב"ה אמר לאברהם "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה" והם לא עבדו כי אם רד"ו שנים במצרים, וי"ל דמנין הד' מאות ושלשים שנים מתחיל מברית בין הבתרים וגזירת השעבוד היה על ד' מאות שנה וזה שהקדים הקב"ה יציאתם בק"ץ שנים הוא משום שהלילות השלימו כדאיתא בתנחומא (ויצא ט) שהעבידו אותם גם בלילה, ואין דרכו של עבד לעבוד בלילה, לכן הקדים צאתם בק"ץ שנה, ולפי זה יש לפרש הפס' (אויב כ"ח ג') "קץ (מנין ק"ץ) שם (הוסיף לשעבוד) לחשך (החושך היינו הלילות)" ולכן יצאו לפני הזמן.

(חנוכת התורה)

לשון חכמים

לשון חכמים צדק ומישרים, בדרך צחות ומליצה נאמרים

מעשה בר' אליעזר ובו' שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית. לכאורה מה סיפר לנו שהיו מסובין בבני ברק דייקא. **ויש לומר בדרך הלצה קצת,** כי באמת בלילה הראשונה אשר החיוב לאכול אפיקומן קודם חצות אם כן יש זמן הרבה על אמירת הלל ואין צריך אריכות הזמן עד קריאת שמע של שחרית, אבל זו המעשה אפשר שהי' בליל שני, וע"כ היו מסובין בבני ברק, כי בלילה זו הי' מפלת המן כנודע, ואמרו חז"ל מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, ע"כ באו לשם לשמוח על הישועה שיצאו ניצוצות קדושות מקליפות המן ע"י שהי' לו מפלה כנודע. ובליל שני אין איסור באכילת אפיקומן אחר חצות כאשר מבואר בספר מנחם ציון מהרב הצדיק מהר"ם מרימנוב זצ"ל, **אשר עד חצות מצניעין אפיקומן מחמת החיצונים ואחר חצות לוקחין אותו. ולכאורה הוא נגד פסק שו"ע, אלא ודאי לאשר אלו החדושי תורה אמר בליל שני דפסה כאשר מציין שם בס' הנ"ל,** ע"כ שפיר הותר גם אחר חצות כאשר הבאתי בחידושי לש"ס ראי' לדבריו מדברי התוס' במס' מגילה עיי"ש (עי' בתשובה סי' ד), **ולזה שפיר כאשר אכלו אפיקומן אחר חצות ליאת היו מאריכין בסיפור הגדה עד קריאת שמע של שחרית.**

אמרי נועם

אכתוב שיחה נאה מענין חד גדיא. עם הארץ אחד שהיה סוחר בהמות, הזמין לו השי"ת חתן בן תורה, אחר הסדר שאל החותן לחתנו אם יודע פירוש על החד גדיא, אמר לו פירוש אחד ולא הוטב בעיני עם הארץ חותנו, וחזר ואמר לו פירוש השני והשלישי וכו', כי הרבה פירושים נאמרו על הפזמון על הזמר של חד גדיא. כולם לא הוטבו בעיני הסוחר בהמות, עד שחתנו אמר לחותנו שיש בזה גם כן סוד, אז אמר החותן עכשיו אני יודע הפירוש של החד גדיא. החתן הבן תורה חשב בלבו שחותנו הנו יודע הפירוש מה הכוונה של גדיא וכר, אמנם באמת לאמיתו לא הי' קשה לחותנו שום דבר, רק זאת היה קשה לו הרי גדי נמכר בעשרים או ט"ו זוזים, ואיך קנה גדי בזול בשני זוזים. והנה הדרך שהגנב מוכר בזול, וגם לשון בני אדם כאשר קונים מהגנב קונים בסתר, וזה נקרא סוד, וכאשר השיב לחותנו שיש בזה גם סוד, אז הבין העם הארץ, שקנה הגדי מגנב בסוד, וממילא מתורץ שפיר, איך קנה הגדי בזול גדול בשני זוזים.

כתבי קודש פשעווארסק (ח"ב קמ"ד)

קדושת ליל הסדר

הלילה הזה כולו מצה מפני שכל הדינים והגבורות נמתקין ונתבטלין ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור שמורים על הדינים וכולו מצה בחי' החסדים שנכלל שמאלא בימינא, וע"כ הלילה הזה שמורים לכל בני ישראל לדורותם לקבצם מבין העמים ולגאלם גאולת עולמים.

(באר מים חיים)

*

שמעתי מא"א אדומו"ר זצ"ל שמטעם זה נקרא סיפור הגדה סדר, כי זהו סדר על כל השנה, כי כל המצות תלוים ביצי"מ וקבלת התורה ואמר ג"כ אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כי אז היה גלוי אלקותו ית' וזהו סדר בכל העולמות.

(בית אהרן)

*

בפסח דשנת תר"ד בשעת הסדר אמר אבי זצוק"ל, כאן הבן שואל פי' שואל הוא ל' שאלה ובקשה ר"ל כאן יכול הבר ישראל לשאול ולבקש מאביו שבשמים כל מה שצריך ולקבל חיות על כל הדברים בלילה הזה ולהשיג מה שלא עמל ויגע על זאת.

(בית אהרן)

*

השיר יהיה לכם, שיר הוא לעתיד כליל התקדש חג כדרך הסדר שיש לו כך הוא העוה"ב שיהיה לו.

(בית אהרן)

*

שאף שיהי' בשפל המצב בבחינת רשע עכ"ז בקדושת ליל הסדר קדושת המצות מלילה זו יעורר בו הניצוץ אלקי ויחזור בתשובה ויוכל האב להחזירו שיכנסו הדברים באזניו.

(ישמח ישראל)

*

הלילה הזה כולו מצה שאין שולט בנו יצה"ר כ"כ וכו' ומדובקים אנו באדונינו מלכינו.

(מהר"י מבעלזא)

*

שמורים הוא לד' פי' הלילה הזאת יש בה כח לתת שמירה על כל לילות השנה וזה לשון רבים שמורים שקאי על כל הלילות.

(תפארת שלמה)

*

בלילה זה שכל השערים פתוחים ואנו זוכים לקדושה מהשי"ת עצמו בלי שום ממוצע ושליח.

(מהרי"ד מבעלזא)

*

שהלילה הזה מסוגל להכניס בלבות בנ"י אמונת ה' ואמונת חכמים אהבת ויראת הבורא ואהבת התורה.

(מהרי"ד מבעלזא)

*

וזהו שאלת חכם באותו הלילה שהגיע למעלה גדולה כמו שידוע דסגולת הלילה הזה שמורים הוא לדורות עולם לעלות במעלות על מזבח ד' להבין ולהשכיל אמרי בינה בלי שום ערוך אליו בשאר ימות השנה וכיון שהגיע למעלה גדולה כ"כ ע"כ שאל ג"כ מה המדות אשר צוה ה' פי' אפי' מבלי שום צווי נוכל להשיג כל התורה מעצמינו וכמו במעמד הר סיני שפסקה זוהמתן והשיגו כל התורה מעצמם בלי שום ציווי,

(עצי חיים)

*

בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, אפי' אם עברו עליך כל הזמנים ריקם, עדיין יש לך תקנה גם בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, לקבל עליך עול מלכות שמים ועול תורתו ית' בקבלה אמיתית ובלב שלם,

ולפרוש מכל טומאה ונדנוד ע"ז ומינות, וקדושת לילה זו גדולה מאוד עד אין חקר, ע"כ מי שרוצה להתדבק בקדושתו ית' באמת אף שלא הכין עצמו במוקדם יוכל לזכות אליה עכשיו דקימא לי' שעתא.

(מהר"י ט"ב)

אכילת מצה וד' כוסות ושאר המצות

את חג המצות תשמור את התורה ומפרש האיך זה וקאמר שבעת ימים תאכל מצות ע"ד זה מקיים כאשר צויתיך כל התורה ועד איזה זמן הוא תועלת על זה קאמר למועד חדש האביב פי' עד הפסח הבעל"ט.

(זכרון זאת)

*

כאשר האדם מכין עצמו לקיים מצות עשה דאורייתא ודרבנן אשר צריך לקיים בליל פסח בקדושה ובטהרה יוכל להרגיש קדושת פסח מצרים ופסח דלעתיד.

(מהר"י מבעלזא)

*

ע"י חג המצות אתה זוכה לתקון ותזכה להיות עבד עברי היינו עבד להשי"ת.

(חסד לאברהם)

*

מצ"ה מר"ר בגימטריא יצ"ר הר"ע, מצה הוא מריבה, היינו ע"י אכילת מצה יוכל האדם להיות לו מלחמה ומריבה נגד היצה"ר.

(חסד לאברהם)

*

צ'א מ'ן ה'תבה ר"ת מצ"ה התיבה ל' תשובה כי ע"י מצות מצה זוכה האדם לעשות תשובה.

(חסד לאברהם)

*

מצות אכילת מצה מכנסת קדושה בלב ככל המצות שמברכין אקב"ו ונאמר קדשינו במצותיך ובכל מצוה קדושה מיוחדת ומצה הוא להכניס קדושה בכל אכילות האדם כד"ש במן שהי' מפיג גם מה שתגרי או"ה מוכרים והוא הכנה לקבלת התורה.

(פרי צדיק)

*

מסגולת אכילת מצה ושאר מצות הפסח להמשיך עשירות וכל מיני ישועות דע"י שאנו מקיימים מצות שהשפעת קדושת לילה זו גורמת שיוכל האדם לפסוח ולהגביה עצמו בפ"א אל הקדושה שלא בסדר המדריגות כמו שהי' בעת יציאת מצרים וזהו כוונת ייתי ויפסח.

(ברך משה)

מצה בימי עניותינו בגלות מסגולת המצות להמשיך עלינו עשירות והשפעת כל מיני ישועות דבזה שאנו עושים זכר לנס יומשך עלינו הארת הנס בימים ההם כבזמן ההוא, וכמו שאז נמשכה הישועה ע"י המצה גם עתה יהי' סגולתה להוציא אותנו מאפילה לאור גדול.

(מהר"י ט"ב)

*

אפ"ל מה שתיקנו חכז"ל ד' כוסות בליל פסח דהנה אחכז"ל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין כי היין עליל להביא לידי קלקול פגם הברית, אמנם מי שזוכה לתקן פגמי חטאי ועובד עבודתו להוציא ניצה"ק ולהעלותם מעמקי הקליפות מותר לו לשתות יין למצוה ובבחי' הקדושה ואדרבה יין של קדושה מועיל להעלות הניצה"ק דאמרו חכז"ל נכנס יין יצא סוד דידוע דניצוצות הקדושה נקראים סוד וכמו שרמזו ז"ל בפסוק בסודם אל תבוא נפשי זה מעשה זמרי שהי' החטא בענין זה ופגמו בענין הסוד שהכניסו הניצה"ק לקליפה וע"י שתיית היין באופן של קדושה מוציאין הניצה"ק ויצא סוד ולכן תקנו חז"ל ד' כוסות כנגד והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי להוציא הניצה"ק ולהעלותם שעי"ז מרמזין גם הד' לשונות של גאולה כנ"ל.

(דברי יואל)

*

מוציא מצה ותזכה להוציא מאכילת מצה איך לאכול כל השנה בקו"ט.

(ישמח ישראל)

*

ולזה צוה הקב"ה לישראל בהוציאם אותם מארץ מצרים לאכול קרבן פסח ומצות מצה שעל ידי אכילת מצוה יתקנו חטא האכילה של אדם הראשון.

(ברך משה)

סיפור יציאת מצרים

ואפשר עוד שירמוז באומרו והגדת לבנך שאם יגיד הגדה האמורה בענין יזכה ה' שיגיד לבנו וכדי שלא תטעה לומר דוקא לזה אמר לאמר.

(אור החיים)

*

בליל פסח שאז מתגלין הארת המוחין אשר רומזין לזה המצה והמרור, ובזו הלילה מתגלה אור השכל והאמת והאמונה, וחופף בלילה הזה על כל זרע ישראל ואז כשתשיב לבנך תשובה זו ותגיד לפניו כל הסיפור הלז אז בודאי יכנסו דברי האב באזני הבן ויאמין באמת ביציאת מצרים, משא"כ בשאר ימות השנה שאז החשכות גובר בעולם עי"ז לא יוכל הבן לקבל דברי אביו ולהאמין בהם,

(אוהב ישראל)

*

בכל שנה ושנה בעת הזאת הסיפור הזה מועיל לטהר דיבורו ולהוציאו מתחת הסט"א ולהביאו אל הקדושה כמו שהיה אז בצאתם ממצרים שנגאל הדיבור.

(מאור ושמש)

*

והגדת לבנך ביום ההוא הגדה הוא לשון המשכה לבנך לדורות עולם מהנס שנעשה ביום ההוא וע"ז הוא שנאמר כי עושה ניסים ונפלאות עד אין מספר כי מהנס הזה נעשה ממנו ג"כ אח"כ ניסים ונפלאות אין מספר כנ"ל.

(תפארת שלמה)

*

וכל המרבה לספר ביצ"מ גורם לתקן נפשו ולהעלות נה"ק כמו בעת יצי"מ ע"כ ה"ז משובח אותיותיו ש"ם חב"ו שזוכה לשמות העולם ש"ם בכח חב"ו המסוגל לזה כנודע.

(ייטב פנים)

*

כל המרבה לספר ביצ"מ ה"ז משובח, ונתעלה ממדריגה למדריגה וישנו בחי' בקדושה זו למעלה מזו עד אין חקר, וע"י הסיפור ביצ"מ יזכה למדריגה והארה שלא הי' זוכה אלי' זולתו.

(מהר"י ט"ב)

*

לכן תקנו ענין סיפור יציאת מצרים שהוא בהדיבור כי זהו תשובת המשקל לתקן העון לשון הרע שגרם הגלות מצרים וכדאיתא בספה"ק דפסח נוטריקון פה סח כי מתקנים בזה ענין לשון הרע.

(ברך משה)

*

ע"י הסיפור הזה זוכים לידיעת ה', וזה הוא דבר שנראה בעינים כמבואר עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים וכ"א מראה באצבעו הנה אלוקינו זה וכו' וע"י ריבוי הסיפור זוכה כ"א לראות בחוש ובעין התגלות אלקות בכל מקום.

(ישמח ישראל)

*

סיפור יצ"מ הכנה אח"כ לקבלת התורה.

(חסד לאברהם)

*

וחכ"א ימי חייך העוה"ז סיפור יצי"מ היא סגולה נפלאה לצרכי עוה"ז לפרנסה ולהשפעות טובות כאז"ל בפסח נדון על התבואה כל ימי חייך להביא לימות המשיח אף לעניני רוחניות.

(תפארת שמואל)

ימי חג הפסח

בכל מועד הקדושה אינה באה לאדם בפעם אחת רק צריך להמשיך עליו הקדושה בתפלת ערבית ושחרית ומנחה אבל בפסח בא הקדושה לאדם בפ"א כלשון פסח.

(עבודת ישראל)

*

החג הזה נקרא פסח מלשון דילוג ופסיחה שהקב"ה מעביר על מדותיו ואיננו מסתכל על כובד הפשעים ומעללים רעים של בני ישראל ומעביר עיניו מראות ברע.

(תפארת שלמה)

*

חג הפסח הוא המוח של כל המועדים מחמת שהוא מועד ראשון תיכף בעת יצי"מ.

(אוהב ישראל)

*

איתא בשם אא"ז הרה"ק החידושי הרי"מ זצ"ל שאמר: פסח מסוגל לפרנסה. והטעם כי בעת הזאת יצאו ישראל למדבר שממה, מקום שאין שם מזון, ובטחו בה' שיספיק להם צרכם, ומהאי טעמא בפסח נידונים על התבואה (ר"ה ט"ז ע"א). עוד אמר טעם מפני שאיתא בגמ' (פסחים קי"ח ע"א) קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף.

(ליקוטי יהודה)

*

אמר הקדוש מו"ה פנחס מקאריץ טעם למה בפסח נידונין על התבואה, לפי שכל הרודף אחר הכבוד וכו' וכל הבורח מן הכבוד הכבוד רודפו, כן הוא מי שרוצה להרבות במאכלים ואוכל מטעמים ותבשילים מבושמים כדי שיהי' רווחא לבסומי אז המאכלים בורחים ממנו ומתמעט ח"ו פרנסתו. ובהיפוך כשאוכל מאכלים בלא מטעמים בכדי שיספיק לו מעט מן המזון אז המזון רודף אחריו. והנה מאכל המצה אין בה טעם על כן בפסח דנין על התבואה להרבות מזונות לישראל עכד"ק וש"י.

(בני יששכר)

*

בפסח נידונים על התבואה אין הכוונה על התבואה בלבד, אלא גם על כל אשר יחסר להאדם יוכל להמשיך לו השפעות כאוות נפשו, ועל כן כל דיכפין ייתי וייכול, ולא זו בלבד אלא גם כל דצריך כל הצטרכותו ייתי ויפסח, שיפתח לו ה' את אוצרו הטוב.

(מנחם ציון)

*

ושמרתם את הדבר לחק לך ולבניך עד עולם. רומז בכאן בני חיי ומזוני, כי לח"ק ל"ך הוא מזוני, כי ח"ק לישנא דמזוני כדאיתא בגמרא (ביצה טז.) ולבני"ך הוא בני, עד עולם הוא חיי כטעם חיי עולם, ור"ל כי עי"ז שתשמרו הדבר הזה יומשך לכם בני חיי ומזוני ולכל ישראל.

(אמרי יוסף)

*

איתא בשם אא"ז החידושי הרי"ם ז"ל שאמר, פסח נותן חיות בכל יהודי, והטעם כי פסח ומילה הם שני מצוות עשה שבאם עוברים עליהם מחוייבים כרת, ומדה טובה מרובה, שאם מקיימים אותם הם נותנים חיות ואריכות ימים שהיא ההיפך מן הכרת.

(ליקוטי יהודה)

*

ח"ג המצו"ת בגימטריא שמור"ה עה"כ. והרמז בזה כי בחג המצות זוכה האדם לשמירה על כל השנה כמאמר הכתוב שמורים הוא וכו' שמורים לכל בני ישראל לדורותם.

(חסד לאברהם)

*

לחם עוני, שעונין עליו דברים הרבה. כי על ידי הלחם הזה מיכלא דמהימנותא עונין דברים הרבה, היינו כל התפילות ובקשות לבקש רחמים מעל היכולת המשגיח בפרטים.

(בני יששכר)

*

היום אתם יוצאים בחודש האביב. איתא בזוה"ק (פר' תצוה דף קפ"ג ע"ב) דבזכות מה שישראל אוכלים מצות בפסח הם ניצולים בדין בראש השנה, ויש לרמז זאת בפסוק הזה, היום, נקרא ראש השנה כמ"ש בזוה"ק (פר' בא דף ל"ב ע"ב), וז"ש היום אתם יוצאים, בר"ה אתם יוצאים בדימוס, בחודש האביב, בזכות המצות שאוכלים בחודש ניסן בפסח.

(דברי יחזקאל)

*

פוסקים מלומר גשם בחג הפסח, דהנה גשם הוא פרנסה, והנה אכילת מצה לחם עוני הוא סגולה לפרנסה, כי מאכילת מצוה הלזו נמשך פרנסה לכל השנה, על כן בפסח נידונין על התבואה, על כן מצה לחם עני בגימטריא גשם.

(בני יששכר)

כי שם צוה ה' את הברכה חיים
ע"י חיי"ם היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר
כולל עיני חיים
צדקת
רבי מאיר בעל הנס
סיגוט • סאטמאר
אלקא דמאיר עננו
באותות הוקרה והערכה, נביע רגשי הודאה ורב ברכה, לכבוד ידידינו וידיד נפש כל חי, עסקן נמרץ לכל דבר שבקדושה במסירות רבה עד בלי די, האבר"ך כמשמעו וכמדרשו, שמו הטוב במעשי חסדו מפורסמים לתפארה, ברוך הכשרון, בהכשר ויתרון, מריחוק מקום מצודתו פרוסה עלינו ברוח נאמנה ומסורה, להרים את קרן כוללינו המעטירה, למען לא יחסר לנו המזג בכל עת, שיוכלו לישב באהלה של תורה מתוך הרחבת הדעת
ה"ה ידידינו החשוב והנעלה רב פעלים לתורה ולתעודה
מו"ה אברהם פויגעל הי"ו
מגדולי עסקני כוללינו הק' צדקת רבי מאיר בעל הנס
לרגל השמחה שבמעונו, רומעית קל בגרונו
שמחת הבר מצוה של בנו בכורו כמר משה נ"י
ובהאי עידנא דחדוותא, נשגר לו כסא דברכתא, באותות יקר ורבותא, על אשר משליך עצמו מנגד לבוא בעזרתינו בלו"נ מידי חודש בחודש ובמיוחד עתה בימי ערבי פסחים השתדל במסירות נאמנה לקבץ על הגבאות למען ההוספה לכבוד החג עבור רבני ולומדי כוללינו שליט"א
כל היום חונן ומלוה וזרעו לברכה, כל הברכות האמורות בתורה עליו יופיע
ויזכה לראות רב נחת מכל המשפחה, בשכר פעולותיו במסירות אין קצ
לעולם ועד אך ששון ושמחה, אושר ועושר הרחבה והרווחה, עד בלי די
למשיך במעשיו יזכה ברבי' והמשכה, כי שם ציוה ה' את הברכה חיי"ם
המברכים בלו"ח ברגשי הודאה והערכה
הנהלת הכולל בארה"ב
הנהלת הכולל בארה"ק

מדור
כהלכות הפסח

א חוקים להורותם

ב משיב כהלכה

ג כי ישאלך בנך

ד אליבא דהלכתא

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

מוה"ר

אהרן וועלץ

הי"ו

מנהל מוסדותינו הק' בבארא פארק יע"א

לע"נ אביו הרה"ח ר' **ישעי' אשר** ב"ר **אהרן** ז"ל
נלב"ע ט"ו תמוז

ולע"נ אמו האה"ח מרת **לאה** ב"ר **ישכר בעריש** ע"ה
נלב"ע כ"ג טבת

ישא ברכה מאת ה' ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והרחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

מוה"ר

אהרן משה שלאגער

הי"ו

חבר הנהלת מוסדות יטב לב בארה"ק

לע"נ אביו הרה"ח ר' **אברהם** ב"ר **אהרן משה יודא** ז"ל
נלב"ע כ"ד אדר א'

ולע"נ אמו האה"ח מרת **שרה לאה** ב"ר **מרדכי צבי הכהן** ע"ה
נלב"ע ל' שבט

ישא ברכה מאת ה' ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והרחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

מוה"ר

מנחם גרשון לעבאוויטש

הי"ו

ממנהלי מוסדותינו וקהילתינו הק' בוויליאמסבורג יע"א

לע"נ אמו האה"ח מרת **מלכה** ב"ר **חיים נפתלי הרץ** ע"ה
נלב"ע כ"ב ניסן

ישא ברכה מאת ה' ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והרחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

מוה"ר

אברהם בראך

הי"ו

מראשי קהילתינו הק' בוויליאמסבורג יע"א

לכבוד חג הפסח

ישא ברכה מאת ה' ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והרחבת הדעת וכל טוב סלה

מצה שרויה [געבראקט"ס]

טעמי האיסור / מי פירות / אחרון של פסח / דין הכלים / רחיצת הכלים / רחיצת כלים בשבת ויו"ט שלא לצורך / קטנים / אחרון של פסח / כלים באחרון של פסח

חסידים ואנשי מעשה הקפידו שלא לאכול מצה שרויה בפסח, הנקרא בלשוננו "געבראקטס", חוץ מאחרון של פסח בחוץ לארץ שהקילו לאוכלו.

"געבראקטס" הוא כינוי למצה אפויה שהכניסוהו במים, ומדינא דגמרא אין איסור לעשותו ואין בזה חשש חימוץ, ואדרבה בגמ' (פסחים ל"ט) מבואר דמצה שנאפתה כבר שוב אינה יכולה יותר לבוא לידי חימוץ, ואפילו אם מבשלה, אעפ"כ קיימו וקיבלו החסידים עליהם ועל זרעם להיות אוסרי"ם לאכול מצה כזו.

ב' טעמים לאיסור

ומצינו שני טעמים להחמיר במצה שרויה.

טעם א' - טעם השו"ע הרב (בתשובה סי' ו') מחשש קמח שנשאר על המצה

כיון דבהרבה מצות יש עליהם מעט קמח אחר האפיה, וזה בא מחמת שהעיסה לא נילושה יפה יפה, והמשהו קמח שהוא על המצה, מתחמץ במרק כשמפררים את המצה לתוך המרק כנהוג בשבת, ויש בזה חשש איסור דאורייתא, והא דלא הזכירו המפרשים חומרא זו, משום שזה אינו מצוי אלא בעיסה קשה שהיא נילושה יפה, ובדורות הראשונים היו שוהין הרבה בלישה וגלגול עד שהי' נילוש יפה, אולם לפני כעשרים שנה נתפשטה זהירות זו בישראל קדושים, למהר מאוד מאוד בלישה, ומזה נצמח חסרון זו שמצוי קמח על הרבה מצות מעליהם כנראה בחוש למדקדקים באמת, ומ"מ אין למחות בהמון עם המקילים כיון שיש להם על מה שיסמוכו, אבל לפי מה שכתב האריז"ל להחמיר כל החומרות בפסח פשיטא שיש להחמיר, עכת"ד.

ומקובל בין החסידים (וכן מובא בכתבי ר' יאשע שו"ב) שהבעש"ט הקדוש לא נהג בחומרא זו, וכל חמיר"א זו נובע מהמגיד ממעזריטש זי"ע, (וכן בשו"ת פני יצחק מהגאון ר' אייזיק מוויטעפסק ז"ל כתב שכך היה דרכם של רבותינו ממעזריטש לא לאכול געבראקטס, עיי"ש).

ויש שהסבירו פשרן של דברים בטוב טעם ודעת, דהשו"ע הרב כתב דהא שהפוסקים לא אסרו מצה שרויה, כי אז לא היה שייך החומרא כי אז היה שוהין הרבה בשעת לישתן ולא נשאר קמח על המצה, אבל לפני עשרים שנה התחיל להיזהר לגמור הלישה במהירות, ומזה יצא החשש שכמה פעמים נשאר קמח על העיסה, וכו'.

והנה השו"ע הרב כתב תשובה זו אחר שנת תקנ"ב, כי הבעל התניא חותם עצמו "במו"ה ר' ברוך זלה"ה" ואביו הרי נפטר בשנת תקנ"ב, נמצא דהשינוי דהיינו ללוש המצה בזריזות ובמהירות גדולה, נעשה רק בחייו של המגיד ממעזריטש, כי הרי כותב שהשינוי נעשה בערך לפני עשרים שנה, נמצא דבדורו של הבעש"ט הקדוש לא היה שייך טעם זו כי אז עדיין לשו המצות יפה יפה, עד שלא היה נשאר קמח מעל המצות, א"כ אפשר לומר שאילו היה בדורו של הבעש"ט חסרון זו בוודאי היה אוסרו, ונחמד הוא.

וכטעמו ונימוקו של שו"ע הרב הנ"ל, כתב המחצית השקל (סי' תנ"ח) וכעין דבריו, שהחשש הוא שהיות שמצוי שהרבה פעמים לא עירבו טוב את הקמח, ונשאר מעט קמח על המצה, ולפעמים הקמח יכול להשאר גושים קטנים באמצע המצה, וכשיכניסיהו למרק או לתבשיל אחר יבוא לידי חימוץ.

האשל אברהם (סי' תמ"ז) מביא דברי המחצית השקל, ומסיים "שמנהג החסידים למנוע מלאכול מאכל "קניידלעך" משום חשש זה".

טעם ב' - טעם הכנסת הגדולה (מובא במג"א סי' תס"ג) משום מראית העין,

ומביא עובדא ששמע בימי נעוריו, שפעם טיגנה "אשת חבר" דגים בפסח, ואז היה הסדר שטיגנה הדגים בכל ימות השנה בקמח, כדי שלא ידבקו בדופני הקדירה בשעת בישולם, והיות שפסח אסור לעשות כן, לקחה מצות ופיררה אותם לחתיכות קטנות, וכך טיגנה הדגים, ובין כך נכנסה רעותה לביתה וראתה את כל הנפעל, ולמחרתו רצתה גם כן לעשות כן ולקחה קמח לטגן בה הדגים, כי לא ידעה שחבירתה עשתה הטיגון עם מצות, וכשחכמי העיר נתוודעו ממכשול זה, גזרו שלא לאכול שרויה כן משום מראית העין, עכ"ד, והפר"ח (סי' תס"א) חולק, דאין לגזור גזירות משום אשה אחת כי אם אחד טעתה האם על כל העדה תקצוף, וכן רוב פוסקים קיבלו דעת הפרי חדש שלא שייך כאן גזירה משום מראית העין גרידא).

דעת המתירין

והרבה פוסקים לא החמירו בזה, והקילו להדיא בשרויה.

בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' כ"ה) כתב שאביו (הגאון החכם צבי ז"ל) תירץ כל החומרות, וסבר "שמשום חשש רחוק כי האי אין למנוע שמחת יו"ט", וכ"כ היעב"ץ בספרו מור וקציעה (סי' ת"ס) לחוש להמחמירין, וראינו מחסידי עולם שאכלוהו.

ובס' מעשה רב (סי' קס"ז) שמביא שהמנהג הגר"א הי' לאכול קניידלע"ך בפסח, ואין לחוש שמא נשאר מקום שלא נאפה יפה, ובשו"ת דברי ישראל מביא שהגאון ר' יהודא אסאד זצ"ל ג"כ אכל קניידלעך בפסח ולא חשש לכל הטעמים של האוסרין שהבאנו לעיל, ובמנהגי חתם סופר (סימן י' סעיף כ"ה) כתב בימי הפסח לא רצה לברך על פת בשחרית, רק שתה אחר הקידוש משקה ורחץ פיו, "ואכל שנים שלשה עגולים מותך הרוטב (שקורין קניידע"ל)", אמנם בשו"ת חת"ס (סי' רכ"ב חיו"ד) כתב מצווה היא ופרישות שלא לאכול מצה שרויה בפסח" עיי"ש, ובשו"ת בצל החכמה (חלק ו' סי' מ') מיישב הסתירה, דקודם כל לא נתכוין שיש בזה מצווה, דהרי אם מצווה היא אינה פרישות, ואי פרישות היא אינה מצווה, אלא בוודאי כוונתו שהיא נדנוד מצווה של פרישות, ועוד שבשו"ת שבט סופר (או"ח סעי' כ"ז) כ' שהחת"ס במנהגיו לא רצה לשנות ממה שקיבל מרבו החסיד שבכהונה הגאון ר' נתן אדלער זצוק"ל גם אם היה נוטה לדעת אחרת, עיי"ש, ולפי"ז לא קשה ולא מידי, עיי"ש.

ובשערי תשובה (סי' ת"ס) כתב דבזמנינו יש להקל, כיון דהתחלת חומרא זו יצא ממה שהיו נוהגים מקדם לעשות מצות עבות הרבה, ובהם היה מילתא דשכיחא שנמצא בהם מה שלא נאפה יפה בתוכו, אבל האידנא איכשר דרא ואין אופין רק מצות דקים אין לחשוש לזה, עכתו"ד.

מעשה רב

ברוב תפוצות החסידים הקפידו שלא לאכול געבראקטס, וכן נהגו רבותינו הק' גדולי החסידות

מסופר על הגה"ק הרש"ב מליבאוויטש זצ"ל שהחמיר עד כדי כך שבשעת נטילת ידיו למים אחרונים, לא נגע בשפתיו כדרכו בכל השנה, כי חשש שאולי נשאר פירור של מצה על שפתיו ויחמיצנו, ובהגדת בית אהרן (קארלין) מובא שהרה"ק ר' אהרן זצ"ל מאוד הקפיד ע"ז, ולא הניח אפי' מצה על השולחן בשעת הסעודה רק מתחת המפה.

ובמחזור דבר"י (עמ' נ"ד) מביא שרביה"ק זי"ע הקפיד שלא אכל מצה בתוך הסעודה, פן יתלחלח המצה מהמאכלים שיש בהן מים, ולא אכל מצה רק בתחילת הסעודה אחר המוציא, ומיד סילקו המצה מהשולחן, וכן צווה למסובין על שולחנו, וכן הקפיד שהמצות יהיו בהכיס המיוחד בעת שאכל, כדי שלא יפלו פירורין על שולחנו, ואם ראה פירורין על השולחן היה תיכף מצווה לפרוס מפה חדשה על השולחן, ופעם אחד נכנס רבינו לשולחנו הטהור, וראה פירורי מצה על השולחן מהאורחים, הקפיד מאוד על זה, ואמר: הן אמת שברצוני להכניס אורחים ולהאכילם על שולחני, אבל אין רצוני שיהא אצלי איזה חשש חמץ בפסח, וצוה תיכף ומיד שיפרסו מפה חדשה על שולחנו, עיי"ש.

ומסופר שהחידושי הרי"ם נסע לקאצק בחוה"מ פסח, והזמינו אותו לסעוד בצוותא חדא עם הגה"ק רבי מרדכי יוסף מאיזביצא ז"ל אצל הרה"ק דוד בנו של הרה"ק מקאצק זי"ע, ואחר שקידשו על היין אכל הרב מאיזביצא קניידעל שיהי' קידוש במקום סעודה, ואח"כ הושיטו גם להחידושי הרי"ם ולא רצה בשום אופן, והרב מאיזביצא שאלו למה אתה מחמיר כ"כ בנידון זה, הרי אני אוכל בכל פסח קניידעלך, והחידשי הרי"ם לא ענהו דבר, פתאום באמצע אכילתו הרגיש הרב מאיזביצא דבר גוש בפיו, הוציאו וחשכו עיניו כשראה שחיטה קטנה (ווייצעל) בתוך הקניידל, ופנה להחידושי הרי"ם: ידעתי גם ידעתי שהיא מעשי ידך, ומלאכתך נעשית מאלי"ה, והרה"ק מקאצק אמר להרב מאיזביצא, אל יפלו פניך, כי כוחו של החידושי הרי"ם גדלה כ"כ שיכול לעשות שימצאו ווייצעל, גם

במאכל שהוא כשר ומהודר בתכלית ההידור.

בספר אור ישרים מסופר, שפעם שאל א' להרה"ק ר' מרדכי מלעכעוויטש זי"ע, שהי' לו פרה והחליבה בעצמו, אם מותר לו אח"כ לבשל בו מצה, ענה לו בדבר שרבותינו הקדושים והטהורים החמירו על עצמן והנהיגו חומרא זו לכל דורותיהם אחריהם, אין לחפש עצות ותחבולות להקל בענין זה, (ומשמע מדבריו שאין לאכול געבראקטס אפי' במי פירות, והאידנא שהיין מעורב עם מים, בוודאי שיש מקום להחמיר אפי' לדעת המתירין).

בספר משמרת שלום (מנהגי קודינוב) מובא שהקוידנוער לא אכל געבראקטס בפסח ומאוד הקפיד ע"ז, ואפי' לעת זקנותו כשתשש כוחו לא שרה פתו במים בשום אופן, רק כתשו במכתשת, וכך אכלו עי"ש, וכן המהר"ם א"ש אע"פ שלא הי' מתנהג בחסידו"ת לא אכל געבראקטס בפסח.

מספרים פעם שהרה"ק מראפשין זי"ע ראה יהודי א' שבכל מנהגיו ותהלוכותיו כל השנה התנהג בחסידות ולא כמנהגי בני אשכנז, אבל בפסח בשביל תענוגיו אכל געבראקט'ס, באמרו שמתנהג כבני אשכנז, ביקש הרה"ק הנ"ל שיביאו לו מחזור של ראש השנה, והראה לאיש הנ"ל הפייט "אנסיכה" (שבני אשכנז אומרים אותו במסוף של ר"ה אחרי התקיעות של מלכיות, והוא פייט ארוך מאוד), ואמר לו בנועם שפתיו: קיינדלעך עסטו, און "אנסיכה" זאגסטו נישט? (פי' שרמז לו שהוא עושה מקולי בית שמאי ומקולי בית הלל, וכשנוח לו הוא חסיד, ואם לאו הוא אשכנזי) ודפח"ח).

חומרת שרויה או כיבוד אם

מסופר דאמו של הרה"ק מראפשין זצ"ל, [שהיתה בתו של הגאון רבי יצחק האמבורגער זצ"ל] היתה אוכלת מצה שרויה, ורצתה אכול עם בנה בקערה אחת, והוא אכל אותה ורק השאיר את המצה, ואמר שמצות כיבוד אם היא דאורייתא, ודוחה מצה שרויה דרבנן.

מרא דשמעתתא אות קצה, ויש מספרים עובדא זו על הרה"ק מהר"ש מבעלזא זצ"ל.

שרויה במי פירות

דעת השועה"ר (שם) דלשרות במי פירות לחוד [בלא מים] אין להחמיר כלל, וכן כתב בשערי תשובה (סי' ת"ס) והסברא דאין לחוש בזה, בפשטות כיון דמעיקר הדין פסק השו"ע (בסי' תס"ב סעי' א') דמי פירות אין מחמיצין כלל, ועיסה שנילושה במי פירות אפי' שהתה כל היום אינה מחמצת, וממילא לא שייך בזה חששות הנ"ל של שרויה, דהרי אינם מחמיצים, ואף דהרמ"א (שם סעי' ד') כתב דבמדינות אלו אין נוהגים ללוש במי פירות, הרי זה ג"כ רק חומרא לחוש להפוסקים דמי פירות מחמיצים ואדרבה ממהרים להחמיץ, וגם חוששים שמא נתערב בהם מעט מים דאז מחמיצים לכו"ע, ולכן כיון דאינו אלא חומרא לא חששו בזה גם בשרויה דהוי ב' חומרות, ובהגדה דברי חיים (בהנהגות בסוף עקבי חיים) מביא דבצאנז לא נמנעו מלהשרות המצה במי פירות לחוד, ושם מובא ששמע כן ממרן רבינו בעל ברך משה ז"ל, וכן אכלו המאכל ביצים ובצלים ושומן עם המצה, וכן הביא שם מהאדמו"ר מבאבוב ז"ל שרק מירחו הביצים והבצלים על המצה, אבל לא שקעו המצה לתוך הקערה, בכדי שהכלי לא יעשה אח"כ שרויה, [בפשטות היינו בשעה שרוחצים אותם].

ובס' מעדני שמואל (סי' ק"ו אות ד') הביא בשם ס' סמא דחיי שאסור לשרות אף במי פירות לחוד.

ודעתו דאף דמי פירות אין מחמיצין, הרי כשהמי פירות הם ביחד עם מים הם מחמיצין, והרי בכל מצה יש מים מעת הלישה ולכן עתה בצירוף המי פירות הם מחמיצים. ואף דהמים שנתערבו מעת הלישה נתייבשו כבר בתוך המצה בעת האפיה והאיך יצרף עתה עם המי פירות, הרי יש לחוש לשיטת האחרונים (פמ"ג סי' תנ"ג סק"ב ועוד) הסוברים דאף לאחר שנתייבשו המים בעיסה יכולים להתעורר כשבא עליהם מים או מי פירות ואז יחמיצו, ועי' ביאור הלכה (סי' תס"ב סעי' א' ד"ה אין ללוש) שהביא מחלוקת האחרונים בעיסה שנתייבשה וניתוסף עליה מים, ואפשר דבנידון זה נחלקו האחרונים לגבי מצה שרויה).

שרויה בחלב, ביצים

לשרות מצה בחלב, בביצים (מצה ברייה), בביצים ובצל עם שמן, תלוי במחלוקת הנ"ל.

לגבי חלב אף שרוחצים את הכלים והצינורות במים והם מתערבים בחלב, אין לחוש למעט המים כנגד הרבה חלב, הובא במרא דשמעתתא עי' להלן לגבי קטנים, וכעי"ז הובא בהגדה דברי חיים דבצאנז לא חששו לאכול הביצים אף שהבצים נרחצו במים.

לשרות לקטנים

יש שהקילו לשרות לקטנים, ויש שהקילו רק במי פירות

בילקוט אוהב ישראל נ"ב כתב להקל לקטנים, ובשו"ת קנין תורה (ח"ב סי' פ) כתב שכן המנהג בפולין שלא החמירו בנשים וילדים, וכ"כ בהגדה דברי חיים הנ"ל, ובתולדות חפץ חיים שציוה על בני ביתו שלא ימנעו מלאכול שרויה בכדי שלא לפגוע בשמחת יו"ט, ובסי' מרא דשמעתתא (הנהגות להגה"ק רבי משה אריה פריינד זצ"ל, אות קצב, קצג) כתב שהקיל לשרות במים או במרק לנערים עד גיל "תשע - עשר", ולשרות בחלב הקיל עד בר מצוה, ואמר שגם אביו נתן לו לאכול מצה שרויה בחלב מילדותו.

זהירות בכלים

המחמירים באכילת שרויה, מחמירים לכתחלה גם לגבי הכלים, דהיינו שנזהרים במשך הפסח שלא יהא שרוי בכלים פירורי מצות עם מים, ואם השתמשו בשוגג במצה שרויה, נוהגין שלא להשתמש בכלי זה באותו הפסח, וכן בבית שיש שם חולים או קטנים שהותר להם שרויה, נותנים להם כלי מיוחדים לזה.

אולם המקילים לגבי הכלים יש להם על מה לסמוך: א) בסי' שערים מצויינים בהלכה סי' קי"ג הביא סמך להמקילים לאכול בכלים של פסח מצה שרויה, ממה שכתב בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' רצ"ו) שאם יש קצת חכמים המחמירים שלא לאכול משחיטת איזה שו"ב, אפ"ה אין לחוש להכלים, וכעין זה כתב המג"א (סוס"י תפ"ט) בשם שו"ת הרמ"א, דהנהר מן החדש בזמן הזה, דאינו רק ספק דרבנן, אין לו לחוש להכלים, ואם כן הוא הדין במצה שרויה דהוא חומרא יש להקל לגבי הכלים) - ב) דעפ"י רוב אינו מצוי שיבלע המצה בכלי כיון שמונח שם זמן מועט עד שרוחצים אותם, ורק אם יהיו מונחים שם עד כ"ד שעות שהיא שיעור בליעות בצונן או שיבשלו בכלים מצות שרויים וכדו', אז יהא אסור ולכן יש להקל בזה.

רחיצת כלים - מחשש שרויה - בשבת ויו"ט

כלים שחוששים שמא נפלו בהם פירורי מצות בעת הסעודה, מותר לרוחצם בשבת ויו"ט לאחר הסעודה, בכדי שלא ישארו כך עד הלילה, מחשש שמא יבוא עליהם מים ויבוא לידי שרויה, אף שאינו צריך להם בשבת ויו"ט

דכיון דרוחצים אותם בכדי לינצל מחשש איסור אינו נחשב כהכנה לחול, אלא כפעולה לצורך שבת ויו"ט ומותר, וכן מובא בזמירות דברי יואל, ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' מ"ג), עפ"י יסוד שחידש בשו"ת מהרש"ג (ח"א סי' ס"א) דהכנה משבת לחול נחשב רק כשעושה פעולה בכדי להרויח זמן בימות החול, אבל כשעושה לשם צורך אחר אינו נחשב כהכנה, וכן הביא ראיה להתיר מהרמ"א (סי' תמ"ד סעי' ג) דבער"פ שחל בשבת מותר להדיח הכלים לאחר האכילה מחשש חמץ, וכן הביא דעת הח"א (כלל קנ"ג סי' ו) דלצורך מצוה מותר אף כשאינו לצורך היום, ושם במנח"י דן דאם אפשר להדיח הכלים ע"י עכו"ם עדיף טפי מאשר להדיחם בעצמו, ובזה מיושב מה דמבואר בסי' תנ"ט (סעי' ד') ברמ"א דבצק שנדבק בכלי ביו"ט ידיחנו ע"י עכו"ם, ואם אין עכו"ם, יטילם לצונן בכדי שלא יתחמץ, ולכאורה בסי' תמ"ד נפסק דאפשר להדיחו בעצמו, ולפי הנ"ל יש ליישב דהא דמותר להדיחם היינו דוקא כשאין עצה אחרת כבסי' תמ"ד דדבוק חמץ ממש בכלי דשייך רק הדחה, אבל בסי' תנ"ט דאירי בבצק לפני החימוץ שיש עצות אחרת לכן צריך לעשות.

אולם לכאורה זהו דלא כהמהרש"ג דסובר דליכא כלל איסור הכנה כשהוא שלא לצורך חול, ואולי יש ליישב דכל היכא שיש עצות אחרות אז כיון שיכול לעשותם נמצא דהדחה הוא לצורך חול, דהרי בכדי לינצל מאיסור יכול לעשות שאר העצות).

אחרון של פסח

מנהג ישראל הוא דבאחרון של פסח [בחו"ל] הקילו בדווקא לאכול געבראקט"ס, והי' ענין גדול בזה, וכמה טעמים בדבר.

בשו"ע הרב שהוא מגדולי האוסרים שרויה בפסח, כתב בתשובתו שביום טוב האחרון המקיל משום שמחת יו"ט לא הפסיד, עכ"ד, וכן בסי' דרך פקודיך (לבעל הבני יששכר) כתב כל דבר שאדם עושה מצד חומרא, יותר משורת הדין, מהראוי שלא להחמיר בחומרא זו ביום אחרון של פסח, דכיון שנוהג החומרא הזו גם ביום אחרון של פסח, א"כ מחזיק הדבר לחמץ גמור, ולא ניחא להו למאריהו (לקודשא בריך הוא) דלימרו הכי, וכן אמר בעל אשל אברהם (מבוטשאטש) לכל האוכלים על שולחנו שיאכלו געבראקט"ס ויכולים להשרות המצה, אפי' לאותם שהחמירו על עצמם בכל ימי הפסח, ונימוקו עמו דכתיב "שלום אל עמו ואל חסידיו" שהחסידים יקילו לעצמם כמו ההמון עם, שלא יהי' נראה שהחסידים סוברין שאלו שאכלו געבראקט"ס בפסח עברו על איסור.

עוד אי' בס' בארות המים בשם הרה"ק ר' הערש מרימאנאוו זי"ע, שהימים האחרונים כמו אחרון של פסח, הם בבחי' "ממוצע" בין הימים הקדושים והנעלים של יו"ט ובין ימי החול, ע"כ מקילין כבר באחרון של פסח בדברים שהחמירו ביו"ט גופא, כגון לאכול מצה שרוי"ה, וכן הוא הטעם שבשמיני עצרת אוכלין בסוכה בלי ברכת לישב בסוכה, כדי לא לירד בפתע פתאום מאיגרא רמא דהיינו מהיו"ט לימי החול.

הרבה צדיקים מחמת טעמים הנ"ל ועוד טעמים שהיו כמוסים עמהם, הקפידו לאכול שרויה באחרון של פסח.

מסופר על הרה"ק ה"גוטער יוד" מניישטאט (בנו של המאור ושמש זי"ע) הי' אומר לפני שאכל מצה שרויה בהתלהבות ורשפי אש, "לשם יחוד קוב"ה ושכינתי'ה הריני מקיים מנהג ישראל שתורה היא" וכו'.

ובס' אמונת ישראל מובא שהרה"ק מקאזניץ זי"ע הי' במוצאי ז' של פסח, ממתין ומצפה לכלות היו"ט ולצאת הכוכבים, כדי שיוכל לקיים המנהג ישראל לאכול מצה שרוי' באחרון של פסח, והמנהג בראפשיץ הי', שכל הבעה"ב של העיר היו מביאים קניידלעך לשולחנו הטהור של הרה"ק מראפשיץ באחרון של פסח, והרה"ק וחסידיו אכלו מזה, ומקובל שהרה"ק מראפשיץ אמר פעם טעם לאכילת קניידלעך באחרון של פסח, שיהי' הזדמנות לברך ברכת בורא מיני מזונות, שלא יכולין לברך בכל ימי הפסח, ומחמת סיבה זו נהג הרה"ק ר' יהושע'לע דזשיקעווער זי"ע (בעל העטרת ישועה), בליל אחרון של פסח, מיד לאחר קידוש מקודם שנטל ידיו ללחם משנה, הביאו לפניו קניידלעך ובירך ברכת בורא מיני מזונות.

אמנם צדיקי בית נאדווארנא הקפידו שלא לאכול געבראקטס אפי' באחרון של פסח, כי קבלה בידם שהרה"ק ר' ארון לייב מפערמישלאן זי"ע אמר שהוזהר מפי אליהו הנביא זכור לטוב שני דברים, א) לא להקל באחרון של פסח בשום חומרא שנהוג בפסח, חוץ מלטבול כזית המוציא במלח, ב) שלא ישנה בשמיני עצרת וישב בסוכה כמו בכל ימי חג הסוכות.

שימוש בכלים באחרון של פסח

יש הנוהגים להשתמש בכלים מיוחדים לאחרון של פסח, ולא להשתמש בכלי שמשתמשים בהם בפסח.

במחזור דברי יואל לפסח כתבו המסדרים כי מנהג זה להחליף הכלים לאחרון של פסח הנהיגה הרבנית ז"ל אמו של רבינו, בבית בעלה הגה"ק בעל קדושת יו"ט זי"ע, והיתה מקובלת אצלה מבית אבותיה.

וסיפר רבינו כי ק"ז מרן הייטב לב לא היה נהג כן מתחילה כאשר כיהן ברבנות בעיירות גארליץ ודראהביטש שבגאליציע, רק כאשר עבר מגאליציע לסיגעט שבמארמארוש אשר שם דרו הרבה מחסידי קאסוב והם נהגו להחמיר להיות להם כלים מיוחדים לאחרון של פסח, או אז ציוה שיעשו בשבילו ג"כ כלים מיוחדים לאחרון של פסח, וכשנאל על כך, ענה ואמר, שמכיון שכן נוהגים החסידים ואנשי מעשה בעירינו, על כן אין מן הראוי שהם יהיו יותר מחמירים מהרב שלהם, וכן כתבו בדרכי חיים ושלום (תקע"ז) וכן נוהגים בכמה קהילות.

ויש המחלקים בזה, דאם השנה שבאה לאחר הפסח תהא שנה מעוברת אז משתמשים בכלים של פסח, כיון דעד פסח הבאה כבר יעברו י"ב חדשים, ואם השנה הבאה תהא שנה פשוטה אז אין משתמשים אלא בכלים מיוחדים.

רבינו ז"ל השתמש בכלים מיוחדים לאחרון של פסח בלבד, מלבד אם השנה הבאה היתה מעוברת, אז השתמש באותם הכלים שהשתמש בהם כל ימות הפסח, כן מובא במחזור דברי יואל.

ובטעם החילוק בין שנה פשוטה לשנה מעוברת עפ"י דעת החכם צבי הסובר דכל כלי שנבלע בה איסור אם עבר י"ב חודשים מעת בליעת האיסור אז א"צ הכלי הגעלה.

ויש המקילים ומשתמשים בכלים של פסח בין כשהשנה הבאה היא שנה מעוברת ובין כשהיא שנה פשוטה.

בשו"ת מהרי"א הלוי (ח"א סי' ל"א) כתב דבכל ענין יש לצרף שי' החכם צבי הנ"ל, כיון דאין צריך י"ב חדשים שלמים בכדי שיעבור עליו שנה.

וכ"כ במעדני שמואל על קיצושו"ע (סי' ק"ז) ששמע בשם גדולי הצדיקים שנהגו לאכול ולבשל מצה שרויה באותם הכלים שהשתמשו בהם כל השנה, ובס' שערים מצויינים בהלכה הביא עוד טעם להקל להשתמש בכלים לשנה הבאה דלא גרע מכלים שנבלע בהם רק משהו חמץ בפסח שיש מתירים להשתמש בהם לשנה הבאה, עיי"ש, ובס' מרא דשמעתתא (להגאב"ד הרמ"א פריינד זצ"ל אות רא) מובא שהשתמש באותם הכלים, ושכן נהגו בצאנז.

דיני כתיבה בחול המועד (א)

א] אסור לכתוב שלא לצורך המועד ואין להגיה אפילו אות אחת בספר תורה אם מצאו טעות באמצע הקריאה אלא צריך להוציא ספר תורה אחרת (א)

ב] כתיבה לצורך המועד מותרת רק אם הוא מעשה הדיוט אבל מעשה אומן אין להתיר רק אם הוא צורך המועד של רבים (ב) או שהוא דבר האבד שיכול להגיע לידי הפסד (ג) או שהוא צורך אוכל נפש (ד)

ג] כתיבה מעשה הדיוט מותרת לצורך המועד או לצורך רבים אפילו אינו צורך המועד וכן יש להתירו לצורך מצוה אפילו אינו צורך המועד

ד] היתר כתיבה בחול המועד אפילו שהוא מעשה הדיוט לצורך המועד אין להתיר אלא באופן שצורך הכתיבה התחדש בחול המועד אבל אם היה כבר קיים לפני המועד אסור לדחות בכוונה את הכתיבה לחוה"מ ואם דחה הכתיבה בכוונה אסור לו לכתוב בחול המועד (ה)

ה] כתב של סת"ם שהוא כתב אשורית וכן אותיות דפוס שהן מרובעות נחשבים מעשה אומן ואסור אפילו לצורך המועד וכתיבה באותיות עגולות (ו) וכן כתב באותיות של רש"י (ז) הוא בכלל מעשה הדיוט ומותר לצורך המועד

ו] מותר לכתוב בכתב שלנו לצורך המועד גם בלי שינוי אך הכותב אגרת לחבירו יש להחמיר לכותבו בשינוי שיכתוב השורות באלכסון ולמעשה נהגו לשנות קצת ולכתוב השורה העליונה עקומה (ח)

ז] יש אומרים דגם בכתב יד רגיל אם מדקדק במיוחד בכתיבה יפה ונאה נחשב מעשה אומן וראוי לחוש לזה ולצורך גדול אפשר להקל (ט)

ח] כתב אשורית או כתב דפוס מרובעות אין להתיר אפילו אם כותבו ע"י שינוי (י) כגון שאוחז הקולמוס בין גודל לאצבע או שעושה שורות עגולות או עקומות אבל אם כותב אותיות חתוכות ושבורות באמצעיתן הוי שנוי גמור ומותר לצורך המועד (יא)

ביאורים והוספות

(א) שו"ע (סימן תקמ"ה ס"א) ובשעה"צ סק"ב בשם הא"ר.

(ב) ולכן ציבור שאין להם ספר תורה כשר מותר לתקנו ולהגיהו בחול המועד כיון שהוא צורך הרבים מותר אפי' הוא מעשה אומן כמבואר במשנ"ב סק"ו.

(ג) ולכן מותר לכתוב חשבונותיו והוצאותיו אם יש חשש שמא ישכח כיון שהוא דבר האבד כמבואר בסעיף ד' משנ"ב סקי"ח.

(ד) כמבואר בסימן תקל"ג.

(ה) משנ"ב ס"ק ל"א ובשעה"צ סקל"א ואפילו באופן שהוא דבר האבד אין להתיר אם כיון מלאכתו למועד כמבואר במשנ"ב סקמ"א.

(ו) הנקרא כתב משיט"א עיין משנ"ב סק"ה וסקל"ה.

(ז) עיי' שעה"צ סק"ח.

(ח) בכתיבת אגרת מבואר בסעיף ה' דיש בזה מחלוקת המחבר והרמ"א אם מותר לכתוב אגרת לחבירו ומקורו בראשונים שדעת הרי"ף רמב"ם ורא"ש שזה מעשה הדיוט כי זה כתב פשוט ואין אדם נזהר מאוד בכתיבתה וכן פסק השו"ע אך דעת הרמ"א לחוש לשיטת הבה"ג דכתיבת אגרת הוא מעשה אומן כי אדם מדקדק בכתיבתה כדי שמקבל האגרת יוכל לקוראה בקלות ולדעת רמ"א יש לכתוב כל שורות האגרת באלכסון עיי' משנ"ב סקל"ה אך למעשה דעת האחרונים להקל שמותר לכתוב אגרת בכתב יד רגיל דנקרא מעשה הדיוט והמחמיר לכתוב כל השורות עגולות יחמיר רק לעצמו ונהגו לשנות קצת ולכתוב רק השורה העליונה עקומה, אמנם כ"ז רק באגרת דיש ראשונים דס"ל שנקרא מעשה אומן אבל מה שאדם כותב לעצמו ואינו מדקדק בכתיבתו הוי מעשה הדיוט ומותר לצורך המועד אף בלי שינוי עיי' משנ"ב סקי"ח שלא ציין לכתוב שורה עליונה עקומה כמו שכתב באגרת.

(ט) בביאור הלכה ס"ה הביא דברי המור וקציעה שכתב "ולכן נ"ל" ברור שיש להחמיר גם בכתב משיט"א עכ"פ בכתב ידי סופר כמו שנהוג להיות לציבור לבלר נאה מיוחד לכתיבותיהם שהוא מעשה אומן שהוא מעשה אומן לפיכך נכון שלא יכתוב כתיבה נאה באיזה כתב ולשון שהוא" וכ"כ בערוך השולחן (סי"א) ובביאור הלכה מסיק דהעולם נהגו להקל וטוב לחוש לדבריו אם לא לצורך גדול עיי"ש.

(י) כמבואר בסעיף ז' והיינו באופן שאין שינוי בגוף הכתב דאז נחשב כמעשה אומן כדרכו.

ט] כתיבת מספרים (נאמבער"ס) **או סימנים כגון סימן שאלה דינו כמעשה הדיוט ואסור שלא לצורך המועד** [יב]

י] וכן ציורים ותמונות הוא בכלל כתיבה אלא שאם הוא ציור פשוט שנעשה ע"י כל אדם נחשב למעשה הדיוט ומותר רק לצורך המועד אמנם ציורים מיוחדים שנעשה בדרך כלל רק ע"י אומן אין להתירו רק לצורך דבר האבד [יג] **וכן כל כתיבה שנכתב באומנות מיוחדת כגון ע"י גרפיקאים נחשב למעשה אומן**

יא] יש פוסקים המתירים לתת לילדים לכתוב ולצייר ציורים ותמונות ולצבוע להנאתם כיון שמתענגים מכך [יד] **וכן מותר לעשות פאז"ל בחול המועד** [טו]

יב] אין למחוק שלא לצורך המועד דהוי מלאכה אך אם הוא מוחק כדי לכתוב דבר שהוא צורך המועד מותר דמחיקה הוא מעשה הדיוט. [טז]

יג] נהגו לכתוב קוויטלע"ך (פתקאות) **כשמזכירין עצמן אצל צדיקים במועד ובפרט לצורך חולה ושאר דבר הנחוץ במועד.** [יז]

יד] מותר לכתוב במועד כתב שאינו מתקיים ונמחק בקלות בין שנכתב "על גבי" דבר שאינו מתקיים ובין שנכתב בדבר שאינו מתקיים ומותר אפילו שאינו צורך המועד אפילו בכתב באותיות מרובעות . [יח]

טו] ולכן מותר לכתוב על חלון המכוסה באדים (זיעה) **או לעשות אותיות וציורים בחול ופירורים או מלח שנשפך על השולחן דכל זה הוא בכלל כתב שאינו מתקיים.**

טז] כן יש להתיר כתיבה בגיר על גבי לוח המיוחד לכך כל שאין הכתב עומד להתקיים. [יט]

יז] וכן יש להתיר לכתוב אותיות וציורים על מזונות בקרם אף שהם אותיות מרובעות ומעשה אומן . [כ]

יח] מותר לעשות חשבונות במחשב כיס אף שאין בו צורך המועד וכן מותר להקליד במחשב ללא הדפסה וכן להשתמש בפלאפון שמופיעים המספרים על המסך. [כא]

ביאורים והוספות

(יא) טו"ז סקי"ב א"ר סקי"ח משנ"ב סקמ"ג ואם כותב ביד שמאל כשדרכו לכתוב בימינו אם יש שינוי ניכר בכתב נחשב לשינוי כאותיות חתוכות ושבורות ואם אינו ניכר בכתב לא הוי שינוי חוט שני פי"ט אות ו'.

(יב) מור וקציעה סוף הסימן ובשבת יש בכתיבת מספרים חיוב חטאת כמבואר בשו"ע הרב (סימן ש"מ סעיף ח') דהכותב מספרים חייב משום "תבנית" שהוא תולדה דכותב.

(יג) חוה"מ כהלכתו פ"ו סעיף פ"ד.

(יד) כיון שבדרך כלל כתיבתם הוא רק מעשה הדיוט ומותר אם נהנים ומתענגים מזה ונחשב לצורך המועד ולא גרע מטיול דמותר לעשות מלאכה לצורכו (כמבואר בסימן תקל"ו סעיף א') כ"כ בשמירת המועד כהלכתו (פ"י ס"ב) ובהלכות חג וחג (פ"ז ס"ז) ובפרט אם הוא רק קשקוש בעלמא אינו בגדר כתב כלל ובספר חכו ממתקים סל"ט מצרף דדעת רבינו תם להקל דכתב משיט"א אינו כתב כלל ומותר אף שלא לצורך ואף דלכתחילה מחמירין מ"מ לגבי קטנים יש לצרף זאת.

(טו) אפילו באופן שכוונתו להשאירו מחובר ולתלותו בקיר אחר המועד נחשב שפיר צורך המועד דעיקר עשיית פאז"ל אינו בשביל לעשות תמונה לתלותו אלא עיקרו לצורך הנאת עשייתה ונחשב צורך המועד.

(טז) ויש לאסור אף באופן שמחיקתו אינו ע"מ לכתוב ונמצא שהוא רק מקלקל ג"כ אסור דמקלקל אסור בחול המועד עיין סימן תקמ"ז סי"ב דאין לתלוש עשבים בבית הקברות אף שהוא רק מקלקל מ"מ אינו צורך המועד עיי"ש אך אם רק רושם קו על אותיות באפן שהתיבה עדיין ניכרת יש לדון להקל עיין שמירת המועד כהלכתה פ"ח ב'.

(יז) עי' אורחות רבינו ח"ב (עמוד קכ"ד) דבעל הקהילות יעקב התיר רק לצורך חולה דנחשב לדבר האבד אבל שלא לצורך חולה רק לקבלת ברכה להצלחה לא התיר אכן בהרבה חצירות נהגו לכתוב קוויטלע"ך בהושענא רבא ואצל רביה"ק מסאטמאר זי"ע כתבו פתקאות במועד עין מחזור דברי יואל אות רצ"ד (אף שהוא עצמו החמיר ולא כתב שום דבר) והטעם שמתירין כתיבה אף שהוא רק לברכה ולהצלחה דיש לדמותו לאגרת שלומים שמתירין דהוי צורך קצת לשאול בשלום חבירו ובפרט אם מסיר ממנו דאגה וצער, אך לכאורה יש להקפיד לכתוב השורה העליונה עקומה כמו בכתיבת אגרת.

(יח) עיין רמ"א ס"ז ובביאור הגר"א דכל מה שנחשב בשבת אינו מתקיים נחשב גם לגבי חול המועד אינו מתקיים.

(יט) חול המועד כהלכתה (פ"ו ספ"ה) שש"כ (פס"ו ס' נ"ה) דיש להקל בזה כיון שאין מדקדקין לכתבו בכתיבה נאה ויפה ועומד להימחק ונמחק בקל ולכן אין איסור בזה אף שעצם הכתב יכול להתקיים זמן רב אם לא ימחקוהו.

(כ) דכיון שכתב שאינו מתקיים לא נחשב כתב לענין חוה"מ לא שייך לאסור משום מעשה אומן שש"כ פס"ו הערה כ"ט.

(כא) שו"ת מקדש ישראל סימן ר"ד ב' ושו"ת באר משה חלק ז' סימן ל"ט וחוה"מ כהלכתה (פ"ח סעיף צ"ח) דהוי כתב שאינו עשוי להתקיים דנמחק מאליו לאחר זמן והכלי עשוי לכך שתיבות החדשות מוחקות את הראשונות וגם לא הוי כתיבה דאורייתא שאינו כתיבה של אות אלא שהעלעקטע"ר מאיר בצורה של אות ועיין בשבט הלוי ח"ו סי' ל"ז דיסוד איסור מלאכה בחול המועד משום טירחא ולא משום מלאכת מחשבת ואין זה גדר של כתיבה דאינו מצייר ביד אלא בגרמת לחיצה ע"י כפתור עיי"ש.

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

וידוי דרבני הגגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

רפאל פערל מוטער

הי"ו

מראשי קהילתינו הק' במאנסי יע"א

לכבוד חג הפסח

ישא ברכה מאת ה' ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והרחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

וידוי דרבני הגגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

פנחס משה לאנדא

הי"ו

מנכבדי קהילתינו הק' בבארא פארק יע"א

לע"נ זקינתו האה"ח מרת **זיסל** ב"ר **צבי אלימלך הכהן** ז"ל
נלב"ע י"ג ניסן תשפ"א לפ"ק

ישא ברכה מאת ה' ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והרחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

וידוי דרבני הגגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

שלו' אליעזר פראנקל

הי"ו

גזבר קהילתינו הק' בוויליאמסבורג יע"א

לכבוד חג הפסח

ישא ברכה מאת ה' ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והרחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב לטו"נ

כ"ק דוואן דאדיד פוסק הדור מרן בעל "שבט הלוי"

רבי

שמואל

ב"ר **יוסף צבי** הלוי

זצ"ל

גאב"ד וד"מ זכרון מאיר בני ברק

נלב"ע ליל התקדש חג הפסח תשע"ה לפ"ק

הונצח ע"י נכדיו:

מוה"ר **יעקב מאיר וואזנער** הי"ו לאנדאן

מוה"ר **מרדכי ענגלענדער** הי"ו

מוה"ר **ניסן וואזנער** הי"ו

שאלות ותשובות מסודרים לפי סדר אל"ף בי"ת

[א]

- **תיבות** 'אֵת' 'אֲשר' 'אֵל' 'אֲשר', **פסולות,** מפני שחסר הראש של היו"ד, ובתפילין ומזוזות וכבר המשיך לכתוב, נקטינן שאין להוסיף עליה ראש.
- **תיבת** 'ישרָאֵל', **כשר,** אע"פ שהעיקום שבאל"ף נכנס לתוך חלל רי"ש, ולא אמרינן שנשתנתה הרי"ש לאות ה"א, והטעם כיון שדרך כתיבת האות משמאל לימין, ולכן כשנכנס העיקום אל"ף לתוך החלל, לא נשתנה לאות ה"א, שהרי ניכר ששייך העיקום להאות אל"ף.

[ב]

- **תיבת** 'בֵּין' **כשר,** אע"פ שליכא עקב למטה. כיון שיש לה זוית חדה.
- **תיבות** 'בֵּם', 'עשֵׂב' **פסולות,** כיון שהם עגולה למטה. ולא מהני העקב הבי"ת של 'עשב' שיראה כמו אות בי"ת, כיון שמושבה עגולה עוד לפני העקב. [אבל אם רק העקב עגולה, כשרה].
- **תיבת** 'בֵּין' **פסולה,** משום שדומה לאות נו"ן [כיון שהיא אות צרה].
- **תיבת** 'בָּכם', **שאלת תינוק. משום דהוה ספק בי"ת ספק נו"ן.**

[ג]

- **תיבות** 'גַּבלך' 'והגַּדת', **פסולות,** כיון שאין הרגל ימין בולט מלמטה, ודומה לאות נ'.
- **תיבת** הגַּר, **כשרה,** כיון שרגל ימין בולט מלמטה.
- **תיבת** 'דגַּנך', **פסולה,** כיון שנפסקה הרגל דומנה לאות ה"א.

[ד]

- **תיבת 'ואבַדתם', כשרה,** אע"פ שאין לה עקב, משום דדל"ת ללא עקב עם זוית חדה, כשרה.
- **תיבת 'תפִדה', כשרה,** אע"פ שהעקב עגולה, כיון שע"י העקב אינו נדמית לאות ר"ש.
- **תיבת 'והגדת' פסולה,** כיון שהיא עגולה למעלה [ובנידון זה אינו מועיל העקב].
- **תיבת 'דגנך', לכאורה פסולה.** שע"י הנקודה דומה לאות ה"א [משום דחיישינן לשיטת הרא"ש דאפילו נקודה כ"ש, כשרה].

[ה]

- **תיבת 'להֵם', פסולה,** כיון שרגל שמאל אינו בתוך חללה של האות.
- **תיבת 'הזה' כשרה,** כיון שמקצת רגל השמאלי תוך חללה של האות.
- **תיבת 'הבד', כשרה,** כיון שאין הרגל השמאלי נוגעת לגגה, [אע"פ שהיא קרובה מאוד לגגה].
- **תיבת 'ויצהרך', פסולה,** כיון שדומה לאות ת"ו.

[ו]

- **תיבת 'ואהבת', פסולה,** כיון שרגלה קצרה, ודומה לאות יו"ד.
- **תיבת 'וימי', שאלת תינוק,** כיון שרגלה ארוכה דומה קצת לאות ן'. [ואע"פ שהרגל ארוכה כאות ן' מהני ש"ת]
- **תיבת 'ועבדתם', פסולה,** כיון שראשה עובר לצד ימין הרי היא אות זי"ן.
- **תיבת 'ירבו', שאלת תינוק.** כיון שראשה רחבה קצת, הרי היא ספק אות ר"ש.

[ז]

- **תיבת 'זכור', פסולה,** שכיון שרגלה קצרה דומה לאות יו"ד.
- **תיבת 'מזוזת', פסולה,** שדומה לאות דל"ת.
- **תיבת 'מזוזת', פסולה,** משום שנראה כאות וא"ו הפוכה.
- **תיבת 'זה' פסולה,** שהרי היא אות נו"ן פשוטה.

[ח]

- **תיבת** ׳חַקת׳, **פסולה,** ולא מהני תיקון בתפילין ומזוזות מפני שדומה לאות ה״א [עם חטוטרת].
- **תיבת** ׳וחַרה׳, **פסולה,** שדומה לאות ת״ו [עם חטוטרת].
- **תיבת** ׳בחַזק׳, **כמו שהיא פסולה. ולכאורה מותר להפריד נגיעת התגין של החי״ת והזיי״ן,** שהרי ניכר מה הוא חי״ת ומה הזי״ן, כיון שהחרטום שעל החי״ת עבה יותר מהנגיעה להזי״ן. **ויש לשאול לחכם.**

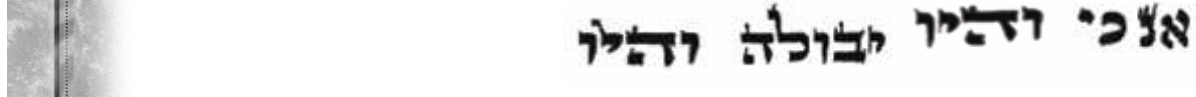
[ט]

- **תיבת** ׳מַטר׳, **יש פוסלים,** משום שדומה לאות פ״א, כיון שבנוסף להכפיפה יש עוד כפיפה לצד ימין. **ויש מכשירים. ויש לתקנה ולהעמידה על עיקר צורתה.** [וצ״ע האם מהני למחוק הכפיפה לצד ימין, או שצריך לפסול האות].
- **תיבת** ׳פַטר׳, **פסולה,** כיון שדומה לאות ע״ן, כיון שהמשיך המושב לשמאל.
- **תיבת** ׳לטַטפת׳, **פסולה,** משום שדומה לאות סמ״ך.
- **תיבת** ׳מַטר׳, **פסולה,** ולא מהני תיקון בתפילין ומזוזות, משום שדומה לאותיות נ–ז.

[י]

- **תיבת** ׳והיַו׳, **פסולה,** כיון שהתג עבה וגדולה דומה ללמ״ד.
- **תיבת** ׳יַבולה׳, **פסולה,** כיון שהעוקץ עבה דומה לחי״ת, או יו״ד עם שני רגלים.
- **תיבת** ׳והיַו׳, **כשרה,** כיון שהעוקץ דקה אינה נראית כחי״ת. וכן אינו נראה כיו״ד עם שני רגלים,
- **תיבת** ׳אנכיַ׳, **פסולה,** כיון שאין לה רגל.

[כ]

- **תיבת** ׳בַימי׳, **פסולה,** כיון שיש לה זוית למטה. **ואין מועיל תיקון בתפילין ומזוזות,** כשכבר המשיך לכתוב אח״כ.
- **תיבת** ׳לבבכַם׳, **פסולה,** כיון שיש לה זוית למעלה. **אבל מהני תיקון ע״י דיו אפילו בתפילין ומזוזות כשכבר המשיך לכתוב אח״כ,** כיון שהיא עגולה למטה, ויש מכשירין בזה, אפילו ללא תיקון, משום שסוברי שהעיקר החילוק בין אות כ׳ לאות בי״ת תלוי בלמטה.
- **תיבת** ׳לכַם׳, **פסולה,** משום שדומה לאות למ״ד.
- **תיבת** ׳לכַם׳, **פסולה,** משום שהיא דומה לאות נו״ן.

[ך]

- **תיבת 'בביתך', כשרה, ואולי צריך שאלת תינוק** [אבל אינו נדמית לאות ה"א, כיון שהנקודה בצד ימין].
- **תיבת 'בשדך', פסולה,** כיון שיש לה זוית למעלה, **אבל מהני תיקון ע"י הוספת דיו, אפלו בתפילין ומזוזות,** כשכבר המשיך לכתוב אח"כ.
- **תיבת 'ובשכבך', פסולה,** כיון שהרחיב גגה דומה לאות ר"ש.
- **תיבת 'בשבתך', שאלת תינוק,** כיון שהיא ספק ן', או וא"ו ארוכה,

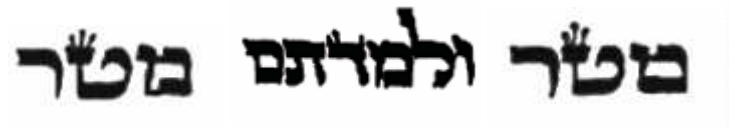
[ל]

- **תיבות 'על' 'אל' 'על', פסולות,** כיון שחסר הראש. ונקטינן שאין להוסיף בתפילין ומזוזות כשכבר המשיך לכתוב אח"כ.
- **תיבת 'ולא', מותר להוסיף ראש,** אפילו בתפילין ומזוזות וכשכבר המשיך לכתוב אח"כ, כיון שיש ראש משהו.

[מ]

- **תיבות 'מטר' 'ולמדתם' 'מטר', פסולות,** כיון שהם סגורות למטה, ונעשית מ"ם סתומה.

[ס]

- **תיבת 'וכתבתם', כשרה,** אא"כ התינוק קראו ס'. [אע"פ שהיא עגולה מצד אחד, כיון שהיא רחבה, הרי הוא ס', ואינה נעשית לאות ס'].
- **תיבת 'בם', פסולה,** כיון שבצד שהיא עגולה נתקצרה מושבה, א"כ דומה באותו צ"ד לאות סמ"ך, ונעשית חצי ס' חצי ם'.
- **תיבת 'וקשרתם', פסולה,** כיון שמושבה קצרה דומה לס', אע"פ שאינה עגולה למטה.
- **תיבת 'נפשכם' פסולה,** ואין מועיל תיקון בתפילין ומזוזות, כיון שנעשית לאות מ"ם פתוחה.

[נ]

- **תיבת** 'ונַתתי', **שאלת תינוק,** שודמה קצת לאות ב"ת כיון שיש לה עקב.
- **תיבת** 'אנַכי', **פסולה,** שדומה לאות גימ"ל.
- **תיבת** 'עַשבע', **שאלת תינוק,** כיון שהבליטה למטה רק מעט, מהני ש"ת.

[ס]

- **תיבת** 'וסַרתם', **כשרה,** אע"פ שבצד אחד יש זוית, כיון שמושבה קצרה הרי הוא ס', אא"כ התינוק קראו ס'.
- **תיבת** 'ואספַת', **פסולה,** כיון שמצד אחד דומה לם', כיון שבאותו צד שיש זוית גם רחבה למטה.
- **תיבת** 'וסַרתם', **פסולה,** אע"פ שהיא עגולה למטה, כיון שמושבה רחבה הרי היא ס'.
- **תיבת** 'וסַרתם', כשרה, דזוית קהה נהחשב כעגולה. [ומושבה קצרה למטה כסמ"ך].

[ע]

- **תיבות** 'עֵיניך' 'שמַע' , **פסולות,** משום שדומה לאות טי"ת. כיון שחיבר הזיי"ן בסוף יריכה.
- **תיבות** 'עַשב' 'ולעַבדו', **שאלת תינוק,** כיון שהוה ספק אות טי"ת, כיון שבולט למטה רק מעט.

[צ]

- **תיבות** 'הנמצַא' 'ארצַכם' 'מצַוך', **פסולות,** משום שדומות לאות ע"ן, כיון שהדביק היו"ד למטה במושבה.

[ק]

- **תיבות** 'בחזַק' 'ובקַומך', **פסולות,** משום שדומה לאות ה"א.
- **תיבת** 'ובקַומך', **דומה לאות למ"ד בצד אחד, ומשמעות המשנה ברורה שכשרה,** ורק לכתחילה חוששין לזה, ולכן אין עושים התד בקצה הגג.

[ר]

תיבת 'יִרְבּוּ', פסולה, כיון שהרי"ש בזוית.

תיבת 'אשֶׁר', כשרה, אע"פ שרגלה קצרה, כיון שיש בה מלוא יו"ד.

תיבת 'מטַר', כשרה [**ואולי צריך ש"ת**], ואינה נעשית לאות ה"א, כיון שהנקודה בצד ימין.

תיבת 'בדַרְךָ', לכאורה פסולה, משום שנעשית לאות ה"א [כיון שלהרא"ש סגי שיהיה רגל שמאלי משהו. וכיון שהנקודה במקומה של רגל הה"א, דומה לאות ה"א].

[ש]

תיבות 'אשֶׁר' 'השְׁמרו', פסולות, כיון שנוגעים הראשים. ולענין תיקון בתפילין ומזוזות אפשר להקל להפריד הנגיעה לבד, [ולכאורה הוה בדרגת בדיעבד, כיון דיש פוסקים המחמירים בזה], ובספר תורה לא מהני לגרור הנגיעה לבד, אלא יש לפסול האות.

תיבות 'ותירְשְׁךָ' 'וקְשַׁרתם', פסולות, כיון שחסר אחד מראשי הש"ן. ונקטינן שלא מהני להוסיף ראש בתפילין ומזוזות כשכבר המשיך לכתוב אח"כ.

בתיבת 'שְׁמע', יש ראש משהו, ולכן מותר להוסיף ראש, אפילו בתפילין ומזוזות וכבר המשיך לכתוב אח"כ.

[ת]

תיבת 'ואכלתַ', פסולה, כיון שדומה לאות ג'.

וזאת למודעי:

שהציורים שבמאמר הלזה, הינם מתוך ספר הזוה"ש **'האותיות כהלכתן'**, מדור 'מכתלי הלשכה', שזכינו בס"ד להוציא לאור עולם. והציורים האלו רק בבחינת 'טעימה' בעלמא, ותן לזכם ויזכם עוד.

הודעה והבהרה:

אין לסמוך להלכה ולמעשה על הציורים שבמאמרים, שאינם אלא כדי לעורר לב המעיין

אליבא דהלכתא
הליכות והלכות ודיני התורה,
בידיעה מבוררת לחדש אורה

בירור דין מלאכה ביו"ט לצורך קיום מנהגי ישראל

בשו"ע או"ח סימן תקי"ח

מאת הרה"ג ר' יואל שווארטץ שליט"א
דומ"ץ בית מדרשינו 'בנין געלבשטיין' בוומסב"ג יצ"ו - חבר המערכת

- **א** - בירור איסור צליית זרוע בליל פסח לצורך המנהג
- **ב** - בירור דין אפיית מצות לקיום מנהג שהג' מצות יהיה מעשרון אחד
- **ג** - בירור דין הוצאת מחזור לאמירת תשליך, ולשירות ותשבחות
- **ד** - בירור דין הכנסת ס"ת בחג השבועות שלא במקום עירוב
- **ה** - בירור דין הדלקת נר לצורך ברית מילה ביו"ט
- **ו** - בירור דין הבאת קיט"ל ברה"ר בליל פסח
- **ז** - בירור דין הוצאת מפתח לצורך טבילת תוס' טהרה
- **ח** - תמצית הדברים וסיכום הדינים

יש לחקור לפי המבואר בגמרא שניתן היתר מלאכה ביו"ט לצורך מצוה מדינא, דמתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך, ואף דקיי"ל כשי' רוב הראשונים שלא הותרה כי אם בדאיכא איזה צורך, מ"מ צורך מצוה נחשבת כצורך קצת שיהא מותר מדין מתוך, אמנם יש לעי' האם אכן מותר לעשות מלאכה לצורך קיום מנהג ישראל או לא, והדיון הוא הן במנהג שנתפשט אצל כל ישראל, והן במנהג שנתפשט במסורת אבותיו או אצל רבותיו, האם נימא דכשם דמצוה נחשבת כצורך קצת, הכ"נ קיום מנהג ישראל בכלל צורך הוא, או"ד יש לחלק בין מצוה למנהג.

והנה זה פשוט דלפי שי' השאגת ארי' (סי' ק"ח) דס"ל שלא הותרה מלאכה כי אם לצורך קיום מצוה דאורייתא, פשיטא דמלאכה לצורך קיום מנהג אסורה, דודאי לא עדיפא ממצוה דרבנן, אלא עיקר הדיון הוא לפי הכרעת כל הפוסקים דלא כדבריו, אלא כפשטות דינא דמתני' במס' ביצה (י"ב ע"א) שהותרה להביא ס"ת לקרות בו הגם שאינו אלא חובה מדרבנן, ועפי"ז יש לעי' האם מותר לעשות מלאכה לצורך קיום מנהג ישראל שיש בו שייכות לחובת היום או לא.

א

בירור איסור צליית זרוע בליל פסח לצורך המנהג

בפשטות היה אפשר להוכיח לאיסורא ממש"כ המג"א בהל' פסח (סי' תע"ג סק"ח) שכתב לדון בדין צליית הזרוע באופן שאין דעתו לאוכלן בו ביום, וז"ל: וע"ל דאם שכח לצלותה עד הלילה, יצלנו בלילה ויאכלנו בשחרית ביו"ט הראשון, ורש"ל כתב לנהוג דיבשל חתיכת בשר ויחלקה למסובים וכ"כ הב"ח ושל"ה, ואם אינו רוצה לאכול הביצה עד ליל ב' אסור ג"כ לצלותה ליל ראשון עסי' תק"ג עכ"ל, ומבואר דאסור לצלות זרוע כדי להניחו על הקערה, באופן שאין דעתו לאכלן, ומקור הדברים הוא ממש"כ בשו"ת מהר"י וויל (סי' קצ"ג) וז"ל: ויצלם מבעוד יום, כיון דלא נהגו לאוכלם בלילה הראשון, א"כ הוי שלא לצורך י"ט עכ"ל, ומבואר דסיבת האיסור הוא דחשובה כמלאכה שלא לצורך יו"ט, וכ"ה בא"ר (סקכ"א) וכ"ה בשוע"ה (סעי' כ"א) וכ"ה במשנ"ב (סקל"ב).

ולכן יש לעי' בפשיטותא דהפוסקים דאם אין

דעתו לאכול מן הזרוע אסור לצלותן, ולכאורה מה בכך שאין דעתו לאכלן, הלא סו"ס מטרתו הוא בזה לקיים מנהג ישראל להניח זרוע צלויה ע"ג הקערה, ומנהג זה הוא מחובת היום, וא"כ הו"ל להיחשב בכלל צורך קצת מה"ט גופא, ומ"ט אסורה.

ובאמת כבר העיר בזה הפרמ"ג (סי' תמ"ד משב"ז סק"ב) שכתב בזה"ל: בשבת ערב פסח יצלה בערב שבת, דביום טוב בליל א' אסור מיום טוב לחבירו, ומתוך, בבישול יש אומרים לא אמרינן עכ"ל, ומשמע שהוסיף בביאור האיסור כיון דלא אמרינן בבישול דינא דמתוך, וכנראה שהוקשה ליה דמאחר דזהו מנהג ישראל שנתפשט אצל כל ישראל, מ"ט לא הותרה מדינא דמתוך, ומה בכך שאין בדעתו לאכלו, ולזה כתב דלא אמרינן מתוך כי אם במלאכת הוצאה והבערה, ולשיטתיה אזיל שכתב (פתיחה להלכות יום טוב ח"א פ"א או"ז, סי' תקי"א משב"ז סק"ב) דלדינא לא נקטינן תורת מתוך כי אם במלאכת הוצאה והבערה, וכ"כ בספרו ראש יוסף במס' ביצה (י"ב ע"א), אמנם לדינא דקיי"ל כשי' רוב הפוסקים דבכל המלאכות שהותרה לצורך אוכל נפש ניתן תורת מתוך, וכש"כ במלאכת בישול שמיוחדת לאוכל נפש, א"כ הדרה קו' לדוכתא דמ"ט אסור לצלות הזרוע באופן שאין דעתו לאוכלו ביו"ט, הלא מקיים בזה מנהג ישראל והו"ל להתיר מדין צורך קצת וצ"ע.

ובאמת מצאנו בזה שיטה יחידאה שאכן כתב בפשיטות להתיר, עי' בספר בן איש חי (שנה א' פר' צו סעי' ל') שכתב בזה"ל: ואם שכח ולא צלה הזרוע בערב פסח מותר לצלותו בליל פסח, אף על גב דאין אוכלין צלי גם ביום ראשון, וכמ"ש בסה"ק מקבציאל עכ"ל. ומבואר שכתב בפשיטות להתיר, וציין לעי' בספרו מקבציאל, אך עי' בכה"ח (סי' תע"ג סקס"ג) שכבר העיר ע"ד וכתב בזה"ל: אמנם בספר הנזכר אינו מצוי כדי לעיין בו ולראות ראיותיו, ומ"מ כיון דצלי אינו אלא מנהג כמוש"כ לעיל או"ז, ודעת האחרונים אין להתיר כי אם בראוי לאכלו באותו היום, א"כ להנוהגים שלא לאכול צלי גם ביום ושכח לצלותו מבעו"י יש להניח במקומו בשר מבושל שראוי לאוכלו באותו היום לכו"ע עכ"ל. ומבואר שכבר העיר שאינו נכון לסמוך על דבריו, באופן שכל הפוסקים כתבו בפשיטות לאיסור.

ולכאורה מוכרח מזה דכדי להיות בגדר צורך קצת שיהא מותר מדין מתוך, צריך שיהא בגדר "מצוה", או מצוה דאורייתא או אפילו מצוה דרבנן, אבל היכא שאינו אלא בגדר מנהג, אי"ז בגדר צורך שיהא נכלל בהיתרא דמתוך.

ב

בירור דין אפיית מצות לקיום מנהג שהג' מצות יהיה מעשרון אחד

הנה כתב המהרי"ל (מנהגים, סדר ההגדה או"ה) וז"ל: אמר מהר"י סג"ל שנראה בעיניו וכן שמע ממהר"ש וכו', אך אם נאבדה אחת מן המצות נכון לאפות ג' מצות אחרות, משום דאסמכתא ג' מעשרון אחד[1] עכ"ל. וכ"כ בשו"ת מהרי"ל (סי' נ"ח) וכ"ה במטה משה (עמוד העבודה דיני חלה סי' תקצ"ט) שכתב וז"ל: אבל אם נתחמץ אחת או נאבדה, נכון לאפות אחרת משום אסמכתא דעשרון בצירוף חביבה מצוה בשעתה, וכן מצאתי במהרי"ל עכ"ל. וכן העתיק הלבוש (סי' תע"ה סעי' ז') וז"ל: ואם נתחמצה או נאבדה אחת מהג' מצות, נכון לאפות כל השלש אחרות, כדי שיהיו כולן מעשרון אחד עכ"ל. וכ"כ המג"א (סי' תנ"ח סק"א) וז"ל: ואם נאבד א' מהמצות יאפה אחרות בי"ט משום אסמכתא דנהגו לעשות ג' מעשרון א' עכ"ל. וכ"ה בשוע"ה (שם סעי' י"א) וז"ל: ואם נאבדה אחת ממצות הללו נכון לאפות ג' מצות אפילו ביום טוב כדי שיהיה לו ג' מצות הנעשות מעשרון אחד קמח כעין לחמי תודה לפי מנהג מדינות אלו עכ"ל. ומבואר שהתירו לעשות מלאכה דאורייתא של הבערה ואפייה לצורך קיום מנהג ישראל, ואף דמצד המצוה גופא היה אפשר לקיימו בשאר המצות שיש לו, ומוכח לכאורה דאכן גם קיום מנהגי ישראל יש בה תוקף

---

1 שורש הדברים הוא בטור סי' תע"ה, וביותר ביארו בשוע"ה (סי' תנ"ח סעי' ה') וז"ל: נוהגין במדינות אלו שהג' מצות של מצוה הן נעשין מעשרון אחד קמח, כעין לחמי תודה שהיו ג' חלות נעשות מעשרון אחד שהרי היו בה שלשים חלות של מצה נעשות מעשרה עשרונים נמצאו שלש חלות לעשרון, לפיכך אנו עושין גם כן ג' מצות לעשרון זכר ללחמי תודה שהיוצא מבית האסורין חייב להביא תודה, ואנו בפסח יצאנו מבית האסורין משעבוד מצרים לפיכך אנו עושין זכר ללחמי תודה עכ"ל.

להיות חשובה בגדר צורך קצת ולהיות מותר מדינא דמתוך שהותרה, וצ"ע שזה סותר מה שהבאנו לעיל (או"א) מד' הפוסקים שכתבו לאסור צליית זרוע ביו"ט וצ"ע.

אמנם באמת קושיא מעיקרא ליתא, ולא דמי כלל, דהא באמת אין צורך להיתרא דמתוך להתיר אפיית אלו המצות כלל, דהא זהו מלאכת אוכל נפש עצמו, דהא דעתו לאכול אותן מצות שאופה עכשיו ביו"ט, אלא דאיכא דינא דאסור לעשות מלאכה יתירה אפילו לאוכ"נ, ובזה פשוט הוא דאם יש לו איזה צורך אפילו צורך כלדהו כגון קיום מנהג ישראל, פשיטא דהוי בגדר צורך שלא להחשב כמלאכה יתירה, אך כ"ז מפני שבעצם עושה מלאכת אוכל נפש ממש.

וביותר יש לבארו בשנקדים שורש הדין דמלאכה יתירה לאוכל נפש, דאיתא בשו"ע (סי' תק"ו סעי' ז') אם יש לאדם הרבה פת נקייה, אינו אופה פת אחרת, ומבואר דאף שהתירה תורה מלאכת אוכל נפש, וקיי"ל דהיתרא דמלאכת אוכל נפש הוא בגדר הותרה ולא דחויה, ולא עוד אלא דמלאכת אוכל נפש מעולם לא נאסרה דלא אסרה תורה כי אם מלאכת עבודה ולא מלאכת תענוג והנאה, מ"מ לא התירו כי אם בדאיכא איזה צורך, אבל מלאכה יתירה אסורה, אפילו אם בדעתו לאכול אותה דבר שאופה ביו"ט.

ויש לעי' בהגדרת הך דינא, האם זהו מעיקר הדין ומדאורייתא, דכל שאין המלאכה לאיזה צורך חשוב הרי זה מלאכה יתירה דאסורה ביו"ט, או"ד באמת מדאורייתא משרי שריא בכל ענין, כיון דסו"ס הרי זה מלאכת אוכל נפש, אלא מדרבנן הוא שהחמירו שלא להתיר כי אם בדאיכא איזה צורך חשוב, וכמה נפקותא יוצא לדינא מהך חקירה וכמו שיבואר להלן.

ובספר מלאכת יו"ט (אות קנ"ח) כתב בפשיטות דאסורה מה"ת, וז"ל: דהנה זה ברור דלעשות מלאכה יתירה באוכ"נ מה שאפשר לו בלאו זה, ודאי אסור, וכגון מי שיש לו קמח בביתו ודאי דאסור לו להביא קמח ממקום אחר דרך רה"ר כיון דאפשר לו בלא הך מלאכה, אם לא כשהקמח שיש לו במקום אחר טוב יותר מהקמח שיש לו בביתו דאז ודאי מותר, אבל כשהם שוין ודאי אסור דהתורה לא התירה לעשות מלאכה באוכ"נ בחנם וזה פשוט לענ"ד עכ"ל. ומבואר דפשיטא ליה דבאופן שיש לו קמח בביתו ומביא קמח אחר הרי עבר על איסור הוצאה מה"ת, אף שלמעשה משתמש באותו קמח שהביא ממקו"א, דזהו כעושה מלאכה שלא לצורך כלל דאסור מה"ת.

אולם מדברי החזו"א מפורש יוצא שמה"ת כל שעושה המלאכה שבדעתו לאכלו הרי זה בכלל מלאכת אוכל נפש, אף שלא היה שום צורך בעשיית אותה מלאכה, דעי' בדבריו (סי' קכ"ד, למס' פסחים מ"ו ע"ב תוד"ה רבה) שכתב וז"ל: ביו"ט י"ל כל שיש אפשריות לבוא לאכילה יו"ט מיקרי אשר יאכל לכל נפש, ולא חייל עליה שם איסור מלאכה אף שאם באנו להכריע את המציאות נכריע מכח רוב שלא יבוא להאכילה וישתייר לחול, שאין היתר אוכל נפש מפני הצורך לאכול, והרי מותר לבשל קדרה לאכילה אף שיש לו קדרה אחרת לאכילה ומותר לו לשייר הראשון לחול ולבשל אחרת, ואף בשקדירה הראשונה נמי נתבשלה ביו"ט מותר אם באם בשעה שבשלה היה דעתו לאכלה ביו"ט אלא דחיישינן להערמה ושלא יעשה כן בתחלה, אבל אם הראשונה נתבשלה בחול ודאי מותר עכ"ל. ומבואר דפשיטא ליה דמעיקר הדין אף אם בישל ביו"ט אדעתא לאוכלו ביו"ט ושוב נמלך בדעתו להניחו לצורך חול ולבשל אותה מין לצורך יו"ט הוי שרי אי לאו חשש הערמה, ומוכח שאין בזה איסור תורה כלל, ולפי דבריו צ"ל דמה דאיתא בדברי הראשונים ובשו"ע שאין לאפות פת הדראה באופן שכבר יש לו פת נקייה אינו אלא חומרא מדרבנן.

ולפי"ז מתיישב היטב, דמאחר שבאמת עושה מלאכה לצורך אוכל נפש דהא דעתו לאכול מאותן המצות, ואין האיסור כי אם משום מלאכה יתירה דאסורה מדרבנן, ולכן כשם שהותרה באופן שרוצה לאכול פת חמה, דשוב לא חשוב כמלאכה יתירה, הכ"נ מועיל הצורך של קיום מנהג ישראל דשוב לא חשוב כמלאכה יתירה, אך לא כן בצליית זרוע שאי"ז מלאכת אוכל נפש, דהא אין דעתו לאכלן כלל, וכל מטרתו ותועלתו אינו כי אם לצורך קיום מנהג ישראל, וצריכין להיתרא דמתוך להתירו, ולכן שפיר כתבו הפוסקים דמנהג ישראל לא חשוב כמצוה גמורה להחשב כצורך להתיר מלאכה מדין מתוך.

ג

בירור דין הוצאת מחזור לאמירת תשליך, ולשירות ותשבחות

בספר מועדים וזמנים (ח"א סי' ל"ד בהערה או"א) כתב וז"ל: ועיקר היתר הוצאה ביום טוב לא נתברר לן שהעולם נוהגין להוציא לא רק סידורים לתפלה שאינה אלא חיוב דרבנן, רק אפילו לתשליך בראש השנה שאינו אלא מנהג בעלמא וכו', ויש לתמוה היאך נתיר הוצאה ביום טוב לצורך מנהג בעלמא, ובפרט לפי מה שביארנו להלן (סי' מ"ו) דכשהותרה מכח מצוה לא אמרינן הואיל, ראוי לחוש בהוצאה כזו לאיסור דאורייתא, ואפילו נימא דמקיימין גם באמירת פסוקי תשליך מצוה קיומית דתפלה, הלא בשריפת קדשים אסרינן מה"ת ההבערה אף שמקיים מצוה, ומצוה קיומית לא מיקרי צורך להתיר מלאכת יום טוב, והכא נמי ליכא להתיר מכח המצוה קיומית דלא מיקרי צורך, ומצאתי מי שחילק דבהוצאה ביום טוב יש להקל ביותר שמלאכה גרועה היא, ומהאי טעמא מתירין בהוצאה במכשירין שאפשר לעשותן מאתמול, וכן שרינן הוצאה מפני הפסד ממון, משא"כ בשאר מלאכות אסורין גם במקום הפסד ממון כמבואר בפסחים (ס"ו ע"ב), ובעניי לא זכיתי להבין האי סברא שמלאכה גרועה היא, וביותר מצאתי בר"ן בפ"ק דביצה בשם הרמב"ן שאין להתיר הוצאה לקבורת מת שאינה מצוה חיובית, וע"כ דמי לשריפת קדשים ע"ש, הרי מפורש שאין להתיר הוצאה ביום טוב מפני מצוה קיומית, ולמה נהגו להתיר הוצאה אפילו למנהג תשליך בעלמא וצע"ג עכ"ל.

ומבואר שהוקשה ליה דמאחר דקיי"ל דאף שניתן דינא דמתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך, מ"מ בעי' שיהא צורך קצת, א"כ האיך שרי להוציא מחזורים לצורך קיום מנהג של תשליך, הלא אי"ז כי אם בגדר מנהג בעלמא, ובאמת יש להוסיף ולתמוה דאף אי"ז בגדר מנהג גמור, דהא בשו"ע (סי' תקפ"ג סעי' ב') כתב הרמ"א והולכין אל הנהר לומר פסוק ותשליך במצולות ים כל חטאתינו וגומר, ומקור הך דינא הוא בספר המנהגים למהרי"ל (הל' ר"ה סעי' ט') שכתב וז"ל: אמר מהר"י סג"ל מה שנוהגין לילך בר"ה אחר סעודה אצל ימים ונהרות להשליך במצולות ים כל חטאותינו, משום דאיתא במדרש זכר לעקדה שעבר אברהם אבינו בנהר עד צוארו, ואמר הושיעה ה' כי באו מים עד נפש. והוא השטן שנעשה כמו נהר לעכב אותו מן העקדה. ומהר"י סג"ל נהג ג"כ להלוך אצל הנהרות עכ"ל. ובפשטות מבואר דעיקר סיבת הליכה לתשליך הוא לעורר זכות עקידת יצחק, וזכותו של אברהם אבינו שהשטן עמד להפריע את עבודתו והתגבר עליו, אמנם לצורך קיום מנהג זה אין צורך במחזור כלל, אלא שבמשך הדורות נתרבה פיוטים מה שנהגו לאמרם על הנהר, וא"כ תקשי טובא דאם איתא שהוכחנו דאסור לעשות מלאכה לצורך קיום מנהג בעלמא, א"כ כש"כ דלצורך הוספת הפיוטים שהיה לן לאסור, וא"כ יש לתמוה על מנהג העולם שמוציאין מחזורים לאמירת תשליך.

אך לאידך גיסא מצאנו שמנהג זה שמוציאין מחזורים הרי זה מנהג קדמון, דהנה ידוע מה שדנו גדולי האחרונים האם בר"ה שחל בשבת יש לילך להנהר לאמירת תשליך, שי"א שראוי לילך להנהר ביום א' דראש השנה אפילו אם חל בשבת, וכן פסק בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' מ"ב) וכן מוכח במנהגי מהרי"ל, וכ"כ בבן איש חי (פר' נצבים אות י"ב) שכן נמצא כתוב בכת"י הרב מוהר"י ענתבי בשם רבינו הרש"ש, ועי' עוד בספרו שו"ת תורה לשמה (סי' קמ"ה) וכ"כ בספר דברי שלום (מנהגי בית אל אות ע"ז) שכן נהגו, וכ"ה בספר פרי האדמה (ח"ד דף ג' ע"ג) והובא בכה"ח (סי' תקפ"ג אול"א), אולם בקיצור של"ה במס' ר"ה כתב שאם חל יום א' של ר"ה בשבת, לא יעשה תשליך עד יום ב', כדי שלא יבוא ח"ו לידי חילול שבת. וכן כתב הפרמ"ג (סי' תקפ"ג משב"ז סק"ג, א"א סק"ה) שיש מקצת מקומות שכשחל יום א' בשבת הולכין ביום ב', ואפשר משום שהנהר מחוץ לעיר, ומשום הוצאה, שנושאין ספרים וכדומה, והובא במשנ"ב (שם סק"ח) עיי"ש, הרי מבואר דעיקר המניעה לילך בשבת הוא מחשש הוצאה, ומוכח דאילו בחול היה דרכם להוציא המחזורים לאמירת תשליך, והשתא תקשי דמ"ט הקילו לעשות מלאכה הוצאה לצורך מנהג בעלמא.

אמנם באמת יש להקשות קושיא זו גם על מש"כ האחרונים בנידון החזרת המחזורים מבית הכנסת אחר התפלה, דלכאורה הרי זה הוצאה שלא לצורך, ויש שהקילו משום הסרת דאגה מחשש שמא יגנבו, ויש

שהקילו מטעם שהתירו סופן משום תחלתן, וכמבואר בד' הפוסקים (סי' תקי"ח סעי' א'), והארכנו בזה להלן (שביל י'), אמנם כל האחרונים כתבו שאם דעתו להשתמש במחזורים בבית לצורך שירות ותשבחות דינא הוא דשרי דהו"ל הוצאה לצורך יו"ט, וכ"כ החיי אדם (ח"ב כלל צ"ו סעי' א') וז"ל: והמחזורים שהיו מונחים כבר בבית הכנסת, לא יביאם לביתו אפילו משום חשש גנבה וכו', ואם רוצה לומר במחזורים דברי שירות ותשבחות ביום טוב, לעולם מותר להביאם עכ"ל. וכן העתיק המשנ"ב בשעה"צ (סי' תקי"ח סק"ח) ובכה"ח (סק"ה), והשתא יש לתמוה דוכי יש חיוב לשיר שירות ותשבחות, הלא גם זה אינו אלא בגדר מנהג ישראל, כל אחד לפי קבלות אבותיו ורבותיו, והאיך הותרה לעשות מלאכת הוצאה לצורך זה וצ"ע.

והנראה בזה בפשיטות, דודאי נכון הוא דאסור לעשות מלאכה לצורך קיום מנהג בעלמא, אך זהו רק באופן שהן סיבת הדבר והן תועלת הדבר אינו אלא בגדר מנהג בעלמא, אמנם לא כן בדבר שתועלת הדבר הוא מצוה גמורה, אף שסיבת הדבר אינו אלא בגדר מנהג שפיר דמי לעשות מלאכה לצורכו, ולכן בהוצאת מחזורים לצורך אמירת תשליך, הן נכון דאי לאו המנהג לא הוי עושהו, נמצא דסיבת המחייב את ההוצאה הוא בגדר מנהג בעלמא, אך מ"מ כשמתפלל הפיוטים בתוך המחזור הרי מקיים בזה מצוה דאורייתא או דרבנן של תפלה ודבקות בהשי"ת, ולכן שפיר הוי בכלל היתרא דמתוך כיון שזהו צורך מצוה גמורה, ולא איכפ"ל שהמחייב לאותה מצוה אינו אלא בגדר מנהג, ולא כן בצליית זרוע, דלא עוד שהמחייב הוא בגדר מנהג, אלא אף אין לו תועלת ממלאכתו כי אם קיום מנהג בעלמא, ולכן אי"ז בכלל היתרא דמתוך.

ד

בירור דין הכנסת ס"ת בחג השבועות שלא במקום עירוב

הנה דנו האחרונים בהיתר הכנסת ס"ת ביו"ט, באופן שיש ס"ת אחרים שאפשר לקרות בו, האם מותר להביאו דרך רה"ר ומיקרי צורך קצת להתירו בתורת מתוך או לא, דהנה בשו"ת פרי השדה (ח"ב סי' ק"ב) האריך לאסור, לא מיבעי' ביו"ט דעלמא דפשיטא ליה דהכנסת ס"ת חשוב שלא לצורך כלל, אלא אפילו בחג השבועות שמצאנו ענין חשוב להכניס ס"ת חדשה, מ"מ אפשר להביאו בערב יו"ט, ומה גם שאין למידין הלכה מדברי אגדה, והוסיף להעיד שכן ראה מרבו הגאון מו"ה אהרן גרינבערגער ז"ל אבד"ק מיהאלאוויטץ שהצריך להוציאו מבעוד יום עיי"ש.

אולם בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח מהדו' תליתאי סי' מ"ו) דעתו להתיר להכניס ס"ת לביהכ"נ ביום טוב של שבועות אף במקום שאין עירוב, והאריך שם בכמה צדדי היתר, ומסיק וז"ל: ושמעתי כי בק"ק מונקאטש יצ"ו הוציאו ס"ת חדשה בחג השבועות, אם כי שיש שם עירובי מבואות, מ"מ העבירוה בחוצות בנרות דולקים ואבוקות, והא הבערה מלאכה הוי, וביום אין צריך, וע"כ מה"ט דכבודו של ס"ת ולקרות בו הוי צורך קצת. ועל כן לענ"ד מנהג ישראל תורה הוא. ובברכי יוסף בשם עוללות אפרים התירו, וסתמא בביהכ"נ ישנן ספרי תורה, וע"כ כנ"ל, עכ"ל. וכן חזר על דבריו בתשובה אחרת (ליקוטי תשובות סי' נ"ג), ומבואר דפשיטא ליה דמותר לעשות מלאכת הוצאה, ואף מלאכת הבערה לצורך קיום מצות הכנסת ס"ת ביו"ט, ועי' עוד בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' רכ"ה) שכתב להתיר שרוב הס"ת שבבהמ"ד הם ישנים ושכיחים בהם כמה שגיאות ופסולים, וס"ת שעכשיו נגמרה כתיבתה והוגהה היטב בודאי שמהודרת ביותר, ושפיר הוי צורך היום לקרות בו עיי"ש.[2]

אמנם בשו"ת ויען יוסף (או"ח סי' שי"ז או"ו) דעתו שיש להתיר מדין מלאכה לצורך קיום מנהג, שכתב וז"ל: ונראה לענ"ד דאף כדי לקיים מנהג ישראל הקבוע ליום טוב ג"כ שרי מטעם מתוך, על כן הא דנוהגין להדר מי שמחנך ספר תורה חדשה, להביאו לבית הכנסת ביום טוב של שבועות בשירה ובזמרה דרך רשות הרבים להראות כבוד התורה, נראה לענ"ד דאין לפקפק ולומר כיון דאינו אלא מנהג לא מקרי צורך היום הואיל ואפשר לעשותו מערב יום טוב, דכיון דמצד מנהג ישראל הוקבע הדבר להדר להביאו בחג שבועות ביום מתן תורה, כמו שכתב בספר עוללות

---

[2] ואולי מציאות זה היה בזמן כתיבת התשובה בשנות תש"מ, אך כהיום יש בכל בית הכנסת ס"ת מהודרים ביותר, ולכן שוב ל"ש היתר זה.

אפרים (ח"ב מאמר ק"מ)[3] מקרי מצוה דיומא, ולא דמי לשריפת קדשים ומילה שלא בזמנה דאף דהוי מצוה כיון דאינן מצוה דיומא לא שרי מטעם מתוך, ותו נראה דלא גרע מהוצאת קטן לטיול דקיי"ל (סי' תקי"ח סעי' א') דשרי משום דהוי בכלל עונג יום טוב, וה"נ בזה כיון דנוהגין לשמוח בשירה וזמרה בהבאת הספר תורה הו"ל בכלל שמחת יום טוב דלא גרע עונג רוחני מעונג גשמי עכ"ל. ומבואר שכתב להתיר דהו"ל בגדר מנהג השייך לחובת היום, ועכ"פ בחג השבועות, ולכן דעתו שאפשר להוציא ס"ת לצורך קיום מנהג.[4]

ובפשטות הדברים תמוהים דאפילו אם נודה לדבריו דמחמת דבריו של העוללות אפרים הרי זה בגדר מנהג השייך לחובת היום, סו"ס הלא אינו אלא מנהג, וכבר הוכחנו שלא הותרה מתורת מתוך כי אם דבר שהוא בגדר מצוה ולא דבר שאינו אלא בגדר מנהג, וא"כ הדרה קו' לדוכתא דמאי טעמא שריא וצ"ע.

אמנם לאור המבואר לעיל (או"ג) דאף דאסור לעשות מלאכה לצורך קיום מנהג בעלמא, זהו רק באופן שהן סיבת הדבר והן תועלת הדבר אינו אלא בגדר מנהג בעלמא, אמנם לא כן בדבר שתועלת הדבר הוא מצוה גמורה, אף שסיבת הדבר אינו אלא בגדר מנהג שפיר דמי לעשות מלאכה לצורכו, וא"כ בנידון הכנסת ס"ת, הן נכון דסיבת הדבר שעושהו היינו מחמת מנהג בעלמא, אך בפועל הרי מקיים בזה מצוה דאורייתא של כבוד התורה, וכמבואר במס' קידושין (ל"ג ע"ב) דילפינן חיוב קימה בפני ס"ת מקרא דמפני שיבה תקום, וק"ו דאורייתא הוא, וכן כתבו כל האחרונים דכבוד התורה הוא מדאורייתא, וא"כ מי שמכניס ס"ת בשמחה הרי מקיים בזה מצות כבוד התורה, וא"כ שפיר דמי לעשותו ביו"ט, דאף שמצד סיבת הדבר לא הוי בגדר צורך כיון שאינו אלא מנהג בעלמא, מ"מ כיון שתועלת הפעולה הוא בגדר מצוה גמורה שפיר דמי לעשות מלאכה בעבורו.[5]

ה

בירור דין הדלקת נר לצורך ברית מילה ביו"ט

הנה כתב במשנ"ב (סי' תקי"ד סק"ל) וז"ל: ואם יש ברית מילה בבית שנוהגין להדליק נרות מסתברא

---

3 וכן העתיקו החיד"א בברכ"י (סי' תצ"ד סקי"ב) ובספרו מדבר קדמות (מערכת ס' או"ח), וכן הביאו בשע"ת (סי' תצ"ד סק"ז) וכ"ה במועד לכל חי (סי' ח' אול"ז) ובספר פלא יועץ (ערך ספר) ובשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סי' קס"ה) ובשו"ת לבושי מרדכי ושו"ת דברי ישראל ופרי השדה שהבאנו בפנים, ועי' עוד בשו"ת חלק לוי (סי' קל"ו).

4 שו"ר בספר מקדש ישראל על חג השבועות שהביא מספר יד כהן (ח"ב אות קס"ב) שמביא שהגה"ק האדמו"ר מפאפא זצ"ל בשעה שהכניס ס"ת שלו לביהמ"ד ביו"ט ביקש שיראו לעשות מחיצת של בני אדם מביתו עד הביהמ"ד הרי דג"כ לא היה פשיטא ליה להיתר עיי"ש.

5 ולפי המבואר שפיר יש מקום לדון להתיר אפילו להכניסו ביו"ט אחר צהרים, ולאו דוקא קודם קריאת התורה, אמנם עי' בשו"ת דברי ישראל (ח"א או"ח סי' קל"ד) שהאריך שלהביאו אחצ"ה הרי זה איסור גמור, שכתב וז"ל: בחג השבועות העעל"ט שנת תרפ"ח נתן א' מיקירי קרתא דפקק"י ס"ת לביהכנ"ס, והוליכו הס"ת ביום א' דיו"ט שחל בעש"ק אחר צהרים דרך העיר בפומבי לביהכנ"ס, מחמת המנהג ישראל, שהמקיים מצות כתיבת ס"ת ונותנו לבית הכנסת בחג השבועות כאלו הקריב מנחה חדשה לה' בזמנה, כמוש"כ העוללות אפרים (סי' ק"מ) הביאו הברכ"י (סי תצ"ד סקי"ב), והנה באשר שמעתי גם הגיעני הקריאה לחינוך הנזכר שיהיה בזמן הנ"ל, גיליתי דעתי לפני ת"ח א' שלא אריך למיעבד הכי ביו"ט אחר צהרים, וכאשר הדין פשוט לכל בעלי הוראה ולית דין צריך בשש, אך בעיו"ט הובא לחוש אזני איך שהיה כמצחק בעיני מקצת חכמי העיר אשר הסכימו להתירא דאין כאן בית מיחוש כלל אפילו אחר צהרים להוציא הס"ת דרך רה"ר מטעמא דלעיל דהוי כאלו הקריב בכורים, א"כ הוי צורך היום קצת ומותר להוציאו משום מתוך אפילו א"א לקרות בו היום וכו' עכ"ל, ועי' עוד בשו"ת לבושי מרדכי (ליקוטי תשובות סי' נ"ג) שכתב בתשובה לבעל דברי ישראל וז"ל: ראיתי דבריו הצודקים שאין לטלטל ספר תורה אלא בשחרית לקרות בו כמו שהיה המנהג בשנים קדמוניות, וחדש אסור עכ"ל, ומבואר שהצדיק את דבריו דאכן אין נכון להביאו לאחר צהרים, אמנם לפי המבואר דיסוד ההיתר הוא משום דמקיים בזה מצות כבוד התורה, יש לדון להתיר אפילו לאחר צהרים, וכל מה שהאריך בשו"ת דברי ישראל שם לאיסורא הוא משום דגם עצם הכנסת ס"ת בחג השבועות לא ניחא ליה ונוטה לסברת הפרי השדה שאין היתר בזה כלל, ולכן כתב דאף מאן דמיקל היינו דוקא באופן שעכ"פ קורא את קריאת יו"ט באותו ס"ת, אבל לפימש"כ אכן יש מקום להתיר אפילו אחה"צ, ואולי מה שהחמיר הלבושי מרדכי אי"ז מדינא אלא כמו שהדגיש בדבריו דחדש אסור מן התורה, ומאחר שהמנהג היה להביאו קודם קריאת התורה, לכן אין לשנות ולעשותו לאחר צהרים.

דמותר, דכל זה כבוד וחיבוב מצוה הוא עכ"ל. ובשעה"צ (ס"ק מ"א) כתב וז"ל: מור וקציעה, וכן מוכח משבלי לקט בשם ר' ישעיה, ועיין גם כן תשובת הרא"ש (כלל ה' סי' ח'), והמנהג הזה נובע מש"ס סנהדרין (ל"ב ע"ב) וכמו שכתב שם התוספות, ומוזכר גם ביורה דעה (סי' רס"ה סעי' ה') בהגה"ה ובש"ך שם (סקכ"א), וכ"כ במאמר מרדכי שכמדומה לו שנוהגין היתר, אלא דכתב שם דסמכו על שיטת הרמב"ם דנר של בטלה מותר, ובאמת זה אינו, דבודאי מותר בכגון זה שהוא מפני כבוד מצוה, וכמו נרות של בית הכנסת עכ"ל.

והנה עיקר מקור ענין של הדלקת נר בברית מילה, מצאנו בד' התוס' במס' סנהדרין (ל"ב ע"ב ד"ה אור הנר) וכן האריך בשבלי הלקט (הל' מילה סי' ז') שכתב וז"ל: ומנהג להדליק נרות בבית הכנסת שיש בה ברית מילה, ונראה לי על שם כי נר מצוה ותורה אור והוא דרך שמחה וכבוד. עוד נראה לי טעם אחר שסמכו על האגדה או על הירושלמי שכך היו נוהגין בימי הגזרה להדליק נרות בבית שיש בו ברית מילה לאות ולסימן לעוברין דרך שם שיכירו וידעו ישראל שיש שם ברית מילה וילכו שם לשמוע הברכות וכו'. עוד מצאתי מה שעושין נר גדול בבית הכנסת ביום המילה סימן למשתה כדאמרינן באחד דיני ממונות אור נר בברור חיל משתה שם. וגם מה שנותנין מפה על פתח בית הכנסת כשמלין אותו סימן משתה כדאמרינן בבא בתרא בפרק המוכר פירות לחבירו כל זמן שמפה פרוסה אורחין נכנסין ואמרינן לקמן שצריך לעשות סעודה ביום המילה עד כאן מצאתי, עכ"ל. ומבואר שיש ענין ומנהג להדליק נר בברית מילה, או משום שהוא דרך שמחה וכבוד, או שזהו זכר לזמן הגזירה, או כדי שידעו להשתתף בהסעודה.

אך יש לעי' בשריותא דהך דינא, דהא לפי המבואר לא הותרה בתורת מתוך כי אם דבר שהוא מצוה ולא בדבר שאינו אלא מנהג בעלמא, וא"כ תקשי טובא דמהיכי תיתי להתיר הדלקת נר ביו"ט לצורך ברית מילה, הא אינו אלא מנהג בעלמא, ובשעה"צ הנ"ל ציין לד' המור וקציעה שלע"ע לא מצאתיו, אך הביא מד' הש"ל שכתב להתיר בזה, ולענ"ד יש לפקפק בזה טובא, דעי' בשבולי הלקט (סדר עצרת סי' רמ"ב) שכתב וז"ל: וכן השיב רבינו ישעיה זצ"ל מה שכתבת אלי על הדלקת נרות בית הכנסת בי"ט כך נראה לי שאין שום איסור ונדנוד עבירה בדבר, וכל מה שפרשת יפה פרשת, שכל מלאכה שהותר לצורך אוכל נפש הותרו נמי שלא לצורך אוכל נפש, ומדאורייתא אף על פי שאין לו לצורך באותן המלאכות כלל, הותר לו כאילו הוא חול גמור, ורבנן הוא דגזור כל מידי שאינו צורך כלל להם כגון אבנים וכיוצא בהן, אבל נר ביום טוב צורך וצורך הוא, אף על פי שאינו צריך לאורו, כבוד לבריות הוא ואפושי שמחה הוא, שאין בני אדם נוהגין להדליק נרות בבית שמחתם אילולי שכבוד הבריות הוא ודבר המרחיב לבם של אדם, אלא גם כל הגוים רגילין להדליק כל העשישות של ע"ז ביום אידם. ואילו לא היה כבוד בדבר למה עושין כן, וכן ישראל עושין כן לחתנים ולברית מילה להדליק עשישות בכנסת, וכן בהושענה רבה מביא כל אחד ואחד עששית דולקת בכנסת, וכל זה אם לא היה כבוד ושמחה בדבר לא היו רגילין לעשותו. הלכך היתר גמור להדליק נרות ביום טוב ומצוה מן המובחר, ולא דמי למוגמר, ומוגמר אינו איסור אלא מפני שאינו שוה לכל ובעינן דבר השוה לכל נפש אבל נר דבר השוה לכל הוא עכ"ל. ומבואר אכן שהתיר להדליק נר לצורך ברית מילה או שאר שמחה, וכמו שהביא המשנ"ב בשמו.

אך לענ"ד אין הכרע מזה לדינא כלל, דהמעיין בדבריו יראה דס"ל דמן התורה הותרה המלאכה אפילו שלא לצורך כלל וכאילו הוא חול גמור, ורק מדרבנן החמירו בדבר שאין בו צורך כלל, ובזה חידש דהדלקת נר בסעודת ברית מילה, אי"ז בגדר שלא לצורך כלל, אך כ"ז לשיטתיה, אבל לדידן דקיי"ל דמתוך אינו מתיר את המלאכה רק במקום צורך, וגדר צורך היינו דוקא צורך מצוה, א"כ יש לדון דדבר שאינו אלא בגדר מנהג יתכן דאסור, הא חדא, ועו"ק דהמשנ"ב העתיק דמותר משום דהוי כבוד המצוה, ובאמת המעיין בד' הש"ל שהבאנו לעיל מפורש להדיא דסיבת ההיתר הוא משום כבוד הבריות ואפושי שמחה, ואף הוכיח שכן נוהגים גם הגויים ביום אידם, ובע"כ דאיכא שמחה וכבוד, ומשמע דסיבת ההיתר הוא מצד גוף הנאת האדם, ולא בגדר צורך מצוה כלל, שו"ר שכבר העיר בקו' הב' בספר בירור הלכה (ח"ו סי' תקי"ד).

ועכ"פ מלבד מה שיש להעיר בעיקר הבנת המשנ"ב בכוונת הש"ל, עוד קשה לדינא דאם איתא דקיום מנהג ישראל לא מיקרי בגדר צורך קצת להיות מותר בהיתרא דמתוך, א"כ האיך התיר המשנ"ב הדלקת נר לצורך ברית מילה, דהא אי"ז אלא בגדר מנהג וצ"ע.

אמנם לאור המבואר לעיל (או"ג) יש ליישב עפ"י דיוק לשון המשנ"ב שהדגיש "דכל זה כבוד וחיבוב מצוה הוא", וא"כ יש לומר כעין הנ"ל דודאי סיבת הדבר שעושהו הוא מצד המנהג, אך למעשה הרי מקיים בזה מצוה גמורה של חיבוב וכבוד למצוה, ולכן מצד התועלת חשובה כאילו עושה מצוה גמורה, ולכן שפיר הותרה בתורת מתוך.

ו

בירור דין הבאת לבוש הקיט"ל ברה"ר בליל פסח

יש לעי' בליל פסח באופן ששכח להביא את הקיטל שלו מביתו לבית אביו שעורך שם את הסדר, האם מותר למי שהוא להביאו דרך רה"ר שלא בדרך מלבוש, ויסוד השאלה הוא דלכאורה ענין לבישת הקיטל הוא בגדר מנהג בעלמא, וכמוש"כ הפוסקים בשו"ע (סי' תע"ב), ויש לעי' האם מותר לעשות מלאכת הוצאה לצורך קיום מנהג ישראל או לא.

ובפשטות לפי המבואר לעיל (או"א) בצליית זרוע דאסור, לכאורה היה נראה דגם בניד"ד אסורה, כיון דכדי להחשב בגדר צורך קצת צריך שיהא בגדר מצוה גמורה, או מה"ת או מדרבנן, אבל מנהג ישראל בעלמא לא חשוב כצורך שיהא נכלל בהיתרא דמתוך, אמנם נראה דלפי המבואר לעיל דאף בדבר שאינו אלא בגדר מנהגא, מ"מ אם יש לו תועלת של מצוה בפעולה זו, דנין על הפעולה ולא על סיבת המחייב, וא"כ י"ל דגם בנידון לבישת קיטל בליל פסח הכי הוא, דהנה בביאור טעם לבישת קיטל בליל הסדר, מצאנו ב' טעמים יסודיים, חדא דהוי דרך חירות ומדינא דיראה אדם את עצמו כאילו הוא יצא עתה ממצרים, והשנית משום דהוי בגד מתים ושלא תזוח דעתו עליו מחמת הרגשת חירות ושמחה, ולפי"ז לא מיבעי' לפי טעמא דהרגשת חירות עי"ז יש בו הרגשת חירות, וזהו מצוה דאורייתא דחייב לראות את עצמו כאילו הוא עצמו יצא ממצרים, וזהו בגדר מצוה דאורייתא להרגיש את עצמו כבן חורין, ואפילו לפי טעמא דשלא תזוח דעתו עליו, יתכן דאם לא ילבוש את הקיטל ויזוח דעתו עליו יבוא לידי עבירה, וא"כ אף דנכון הוא שהמחייב ללבישת הקיטל אינו אלא בגדר מנהג, מ"מ יש בפעולה זו תועלת של מצוה דמה"ט חשובה בכלל צורך קצת.

ואולי יש להוסיף דאיה"נ דמצד המנהג לא היה מהראוי להתיר, אלא דמ"מ יש להתיר מחמת הנאת האדם עצמו, דסו"ס מאחר שכך נהוג שכל נשוי עורך את הסדר עם קיטל, ובאופן שכל אחד לובש קיטל והוא לא ילבוש, הרי מרגיש כאילו ערום, ומחמת צורך זה גופא יתכן דחשוב כצורך קצת, ולא גרע מצורך טיול דשרי.

אמנם לדינא נראה בפשיטות בכ"ז דמשרי שריא, דמאחר שמוציאו מרשות לרשות לצורך לבישה, שוב אין מדקדקין בסיבת רצונו ללובשן, האם להתכבד בו או להתנאות בו או לצורך מצוה או לצורך מנהג, בכל ענין משרי שריא, וכשם דבאוכל נפש אין מדקדקין האם אוכל לרעבונו או לצורך אכילה יתירה, והכ"נ כל דבר שהוא צורך לבישה הרי זה היתר גמור בכל ענין, ועפי"ז נראה פשוט דהכ"נ שרי להוציא קיט"ל בראש השנה לצורך הבעל תוקע ומקריא או לצורך הש"ץ, אף דבזה לא שייך טעם הנ"ל שהתועלת הוא מצוה, דזה גופא שבדעתו ללובשן הרי סיבה להתיר וכמו שנתבאר.[6]

---

6 אמנם יש לעי' ממש"כ הרמב"ן בספרו תורת האדם (שער הסוף - ענין ההוצאה) וז"ל: ובענין נמי הנאה דגוף ממש דומה לאכילה, לאפוקי תפירת בגדים ללובשן וכיוצא בהן דלאו הנאה הנכנסת לגופו של אדם כגון אכילה היא עכ"ל, ומבואר מד' הרמב"ן דהנאת בגדים לא חשובה בגדר צורך להתירו מדינא דמתוך כיון שאי"ז הנאה הנכנסת לגופו של אדם דומיא דאוכ"נ, ולפי"ז היה מן הדין לאסור הוצאת בגדים לצורך לבישה כיון שאי"ז הנאה הנכנסת לגוף האדם, ואף דזה ברור דאף לפי"ד הרמב"ן אין איסור כי אם בבגדי כבוד, אבל בבגדים שלובש להתחמם, פשיטא דהוי בגדר הנאה הנכנסת לגוף האדם, וכמוש"כ בספר חוט שני (הל' יו"ט ע' ס"ט) וז"ל: ונראה דמש"כ הרמב"ן לאפוקי תפירת בגדים, היינו בדים שהם לכבוד או לכיסוי בשרו, אבל בגדים העשויים לחימום

בירור דין הוצאת מפתח לצורך טבילת תוס' טהרה

יש לעי' במי שרוצה לטבול במקוה ביו"ט בשחרית, וצריך להוציא מפתח מרשות היחיד לרשות הרבים כדי לפתוח את המקוה, האם שרי או לא, דהא לכאורה ענין של טבילה כשהוא לשם תוספת טהרה, אינו אלא בגדר מנהג בעלמא, ואף דאצל חסידים ואנשי מעשה נזהרין בזה הרבה, וכידוע דאף שאינו מצוה, מ"מ הרי בכוחו להשפיע קדושה ולגרום הרבה מצות, מ"מ אי"ז מנהג שנתפשט בכל ישראל, ואף במנהג שנתפשט אצל כולם, הרי הוכחנו שלא הותרה מלאכה לצורך מנהג בעלמא, באופן שכל תועלתו אינו אלא קיום מנהג ישראל, ויש לעי' האם שרי לעשות מלאכה הוצאה בעבורו או לא.

אמנם יש לדון להתיר לפי המבואר לעיל, דודאי נכון הוא שלטבול לצורך תוספת טהרה אינו אלא בגדר מנהג, אך תועלתו הוא דבר חשוב מאוד של תוס' טהרה, וגם אותן שאין מקפידים לילך לטבילה מודים בזה שיש בזה מעלה גדולה ותועלת מרובה.

ונקדים מש"כ בספר כף החיים (פלאג'י, סי' כ"ח אות ל"א) וז"ל: ואיתא בילקוט ראובני סדר בראשית, דהטובל בשבת בשחרית נחשב לו כטבילת כהן גדול ביום הכפורים עכ"ל. וביותר האריך בזה בשער הכוונות (ענין שחרית של שבת דף ע"ג) שכתב דאפילו מי שטבל במקוה בערב שבת יש מצוה לטבול בשבת בבוקר לשם תוספת קדושה, דכמו שצריך לטבול בכל ערב שבת להפריש מן החול לשבת, כן צריך עתה טבילה אחרת, כי הפרש גדול יש בין קדושת ליל שבת לקדושת יום שבת שהוא קדושה יתירה וכו', וכ"ה בבא"ח (שנה ב' פר' לך אות"ז) שכתב וז"ל: וגם ביום שבת בבוקר קודם תפלת שחרית טוב ויפה מאד לטבול כדי לקבל תוספת נר"ן דיום שבת כי תוספת נר"ן של היום הם גדולים יותר משל לילה עכ"ל. ועי' עוד בשל"ה (מס' שבועות) שהב"י וחבורתו קדושי עליון טבלו בליל שבועות באשמורת הבוקר לתוספת קדושה עיי"ש.

ועי עוד בכה"ח (סי' שכ"ו סקל"ב) שכתב וז"ל: וכתבו הרב בית יהודה (ח"ב סי' ל"ב) והרב מזבח אדמה (ח"ז סי' קצ"ז) כי כן מנהג עיה"ק ירושלים שרוב התלמידי חכמים טובלין בשבת בבוקר, וכן כתבתי לעיל (סי' ר"ס) בשם האריז"ל עכ"ל. וביותר האריך הדבר בקצוה"ש (סי' קל"ג סק"ח) וכתב בתו"ד שכן המנהג פשוט בירשת"ו שרוב הת"ח מכל העדות, חסידים פרושים וספרדים, טובלים לתוספת קדושה עיי"ש, ועי' בשלחן הטהור (קאמארנא סי' ר"ס סעי' ז') שכתב וז"ל: מצוה וחיוב לטבול שחרית קודם התפילה ביום השבת עפ"י מרן האריז"ל, ומי שעובר על דבריו בלי שום אונס שרי ליה למקרי עבריינא עכ"ל. וכ"ה בספר יסוד ושורש העבודה (שער ח' פ"ו) שכתב ליזהר בטבילה בשב"ק בשחרית אף כשהוא טהור, וכ"ה בס' ארחות רבינו (ח"א עמוד קנ"ב) בשם הסטייפלער ז"ל שהיה רגיל לטבול בשב"ק קודם התפילה וכשלא היה יכול לטבול אמר שחסר לו עונג שבת.

שו"ר בשו"ת פאת שדך (יו"ד סי' קפ"ו אות"ו) שכתב וז"ל: אמר לי הגאב"ד מוה"ר זליג ראובן (שליט"א) זצ"ל, שבבחרותו בוואלזין ביקר זקן חולה, והיה שם זקן אחר שהיה שמש אצל מרן הגר"ח וואלזין זצוק"ל, והעיד לפניו שהיה רגיל ללוות את הגר"ח לבית הטבילה בשבת קודש, (אבל אותו זקן היה ע"ה)[7] עכ"ל. הרי שהעיד

גופו הוי כמו הבערת מדורה להתחמם כנגדה הוי הנאת הגוף עכ"ל, ולפי דבריו מתיישב מה שהקשו ע"ד הרמב"ן מהא דאיתא במשנה (י"ד ע"ב) דמשלחין כלים, דמשמע דהוצאת בגד מותר אפילו ברה"ר, ולהנ"ל י"ל דמיירי בבגד שמטרתו להתחמם, אמנם בלבישת קיט"ל שאין מטרתו לצורך חימום רק לצורך כבוד, הרי שייך סברת הרמב"ן שאי"ז הנאה הנכנסת לגוף האדם וצ"ע.

אמנם באמת עיקר ד' הרמב"ן שם תמוהין מאוד, דהא כוונתו לבאר שם דצרכי המת לא הוי הנאה לנפש, וא"כ מאי שייטא דין הנאה לנכנסת בגוף האדם, ואולי כוונתו שם רק להוסיף דלא מיקרי הנאה כאוכ"נ ממש דעדיפא ממתוך, וכעין מש"כ הראב"ד בהשגות ע"ד הבעה"מ במס' ביצה (י"ב ע"א) דמלבוש חשוב כאוכ"נ עיי"ש, ולזה כתב דלא מיקרי הנאת אוכ"נ כיון שאי"ז הנאה הנכנסת לגוף האדם, וא"כ לענין היתרא דמתוך אולי מודה הרמב"ן דשרי, ויש לעי' עוד.

7 אולי כוונתו בהדגשה זו עפימש"כ בשו"ת חתם סופר (ח"ו - ליקוטים סי' ס"ד) וז"ל: כבר אנו מוזהרים מפי ספרים וסופרים שלא להאמין לעדותן של אנשים המעידים מפיהם של חכמים, כי אינם מדקדקים בדבריהם ומהפכים דברי אלקים חיים

דאף הגר"ח עצמו היה נוהג לטבול בשבת, ועי' עוד בערוך השלחן (סי' ר"ס סעי' א') דאשרי חלקם של הנוהגים לטבול במקוה טהרה דבזה ממשיכים עליהם שפע קדושה משבת עכ"ל. הרי מבואר מכל זה דגם הפוסקים שלא הלכו בדרך חסידות בכל הענינים הדגישו תוקף התועלת של טבילה לתוספת טהרה.

ולפי"ז יש מקום לומר דבעצם כו"ע מודו בתועלת הגדול והתעלות רוחני שנשפע על האדם בטבילה, אלא דס"ל שאין חיוב לטרוח א"ע ולטבול כי אם בתורת מנהג, ויש קהלות בישראל שאכן לא נהגו במנהג זה, אבל לגבי תועלת של הטבילה כו"ע מודו, וא"כ לפי המבואר לעיל הרי באופן שהתועלת הוא יותר מן מנהג, פשיטא מלתא דחשובה בכלל צורך להתיר בה איסור מלאכה שהותרה מדין מתוך.

ח

תמצית הדברים וסיכום הדינים

תמצית היוצא מדברינו בנוגע עשיית מלאכה לצורך קיום מנהגי ישראל, דזה ברור דבאופן שאין בו שום תועלת כי אם לצורך מנהג בעלמא, דינא הוא דאסור, וכמבואר בד' הפוסקים לענין צליית הזרוע בליל פסח, אך באופן שמלבד סיבת המחייב בתורת מנהג, עוד יש בה תועלת של מצוה גמורה, פשיטא מלתא דאיכא היתרא, ומה"ט נוהגין להוציא מחזור לצורך אמירת תשליך ביום ר"ה, וכן נוהגין להוציא סדר הקפות בשמחת תורה, ואע"ג דמצוה קיומית לא הותרה ביו"ט, מ"מ כשיש מנהג המחייב ותועלת של מצוה קיומית כו"ע מודו דמשרי שריא.

אולם ראיתי בשו"ת מהרש"ג (ח"א יו"ד סי' צ"ב) דפשיטא ליה דשרי בכל ענין, שכתב וז"ל: וגוף דברי השאג"א ג"כ לא ישרו בעיני כ"כ, דמסתבר דלא כדבריו, דחיוב דרבנן ודאי חשוב כצורך קצת ושפיר אמרינן ביה מתוך, דדוקא בדבר שלא נהגו עלמא לעשות אלא יחידי סגולה כמו מוגמר והדומה לו, בזה לא אמרינן מתוך, אבל בדבר דנהגו ביה עלמא, בין שנהגו מטעם הנאה בין שנהגו מטעם מצוה, מ"מ כיון דרוב העולם נוהגים בו אמרינן ביה מתוך, וא"כ הה"ד בלולב לצורך נענועים, כיון דנהוג ביה עלמא, חשוב צורך קצת ואמרינן ביה מתוך, ומותר להוציא הלולב ביו"ט לצורך נענועים משום מתוך, וכן כה"ג בשופר אע"ג דכבר תקע תקיעות דמיושב וא"כ כבר יצא ידי חובתו מה"ת, מ"מ כיון דנהוג עלמא לתקוע על סדר ברכות ג"כ, חשוב שפיר צורך קצת ומותר להוציא השופר לצורך זה משום מתוך, ומותר להוציא הלולב ביו"ט לצורך נענועים משום מתוך וכו', ולא עוד אלא אפילו אם כבר תקע גם תקיעות שעל סדר הברכות, רק שעדיין לא תקע מאה קולות דנהוג עלמא עפ"י השל"ה והאר"י, וכן בלולב שלא עשה עדיין הקפות שעושין בסדר הושענות, אף שעפ"י דינא דש"ס אין בזה שום חיוב אפילו דרבנן, רק מנהג בעלמא, מ"מ כיון דרוב העולם נהוג בו, אינו דומה למוגמר, וחשוב צורך קצת, ושפיר יש להתיר להוציא השופר לצורך והלולב לצורך המנהג משום דחשוב צורך קצת וכו', דוודאי אין מדחין איסור של תורה משום מצוה דרבנן, אבל הכא שאני דלאו איסור הוא כלל, דכיון דגילתה התורה דאמרינן מתוך, א"כ במקום צורך התירה התורה בעצמה את האיסור, א"כ גם צורך דרבנן חשוב צורך, דלא גרע מצוה דרבנן מהנאה בעלמא, וכמו דמותר לעשות המלאכה במקום הנאת הגוף הה"ד דמותר במקום הנאת קיום מצוה דרבנן, ולא עוד אלא אפילו במקום קיום מנהג טוב שנהגו בו כל ישראל, כיון דנהגו בו חשוב צורך קצת ומותר מטעם מתוך עכ"ל. ומבואר דפשיטא ליה דכל דבר שהוא מנהג טוב שנהגו בו כל ישראל הרי זה בכלל היתרא דמתוך, כיון שאין הנידון לדחות איסור מלאכה לצורך, אלא דבכה"ג שיש בו צורך שוב אי"ז בכלל מלאכה כלל.

אמנם לפי המבואר הרי מוכח להדיא בדברי הפוסקים לענין צליית זרוע דכל היכא שאין בו תועלת כי אם קיום מנהג ישראל לחודיה, אי"ז בכלל צורך שיהא מותר לעשות מלאכה בעבורו, אלא יסוד הדברים הוא כמו שנתבאר דהיכא שהן המחייב והן התועלת אינו אלא מנהג בעלמא דינא הוא דלא חשוב בכלל צורך, אמנם באופן שהתועלת הוא מצוה אלא שהמחייב הוא מנהג, בכה"ג נכון הוא דנחשבת כצורך ושרי לעשות מלאכה בעבורו.

עכ"ל, ומבואר שאין להאמין עדות בהלכה מפי מי שאינו ת"ח, ולכן רצה לציין דאולי אי"ז בגדר עדות גמורה, וד"ל.

מדור
למען תדע

א פינת יקרת

ב כלי זכוכית

ג קטניות בפסח

ד מנהג ישראל

מנהג אכילת ביצים בלילי פסחים, טעמו ונימוקו

מאת: הרב שלמה שבתי קעסטנבוים, חבר המערכת

מנהג ישראל תורה לאכול ביצים בליל התקדש חג הפסח אצל שלחן עורך, ובזה מתחילין הסעודה לכבוד יו"ט, ויש לעיין במקור הדבר וטעמו.

בדברי ה'מהרי"ל' (הל' פסח אות ל"ז) מצינו: 'בבית מהר"ש בסעודה בליל פסח היו אוכלים ביצים טרם כל דבר, טעמא, דתרגום דביצה ביעא, דבעא רחמנא עלן ופרקינן", עי"ש. ובמקור הדבר ב'מהר"ש' (סי רפ"ז אות ז') איתא: "ואכלנו ביצים בלילי פסחים טרם כל דבר", עי"ש.

ומקור טעם זה דבעי רחמנא עלן ופרקינן, מבואר ב'כל בו' (סי' נ') ומביאו ב'בית יוסף' (סימן תע"ג) שהביא בשם ירושלמי בטעם מנהג לקחת זרוע וביצה על הקערה "ולשים אותה בקערה", כלומר בעא רחמנא למיפרק יתנא.

וב'בית יוסף' (סימן תע"ג) מביא בשם ה'כל בו' בטעם המנהג דהמבושל על הקערה יהי' ביצה זכר לחורבן, וב'דרכי משה' (שם סק"י) כתב: "דהיינו דלא מקריבין קרבן פסח", ומוסיף שם דמזה נשתרבב המנהג לאכול הביצה בליל פסח, וב'רמ"א' (סימן תע"ב סעי' ב') כתב טעם הנ"ל והוסיף עוד טעם, וז"ל שם: "נוהגים בקצת מקומות לאכול בסעודה ביצים זכר לאבילות, ונראה לי הטעם משום שליל תשעה באב נקבע בליל פסח [כידוע הסימן דא"ת ב"ש] ועוד זכר לחורבן שהיו מקריבין קרבן פסח" [ובמ"א סק"ד מוסיף 'ומתאבלין ע"ז'], עי"ש.

ועל טעם השני ברמ"א ציין ב'ביאור הגר"א' שם המדרש רבות קינות (איכה רבתי פרשה ג' אות ה) על פסוק השביעני כו' דכתבו: "השביעני במרורים זה יום טוב הראשון של פסח דכתיב בו על מצות ומרורים, הרוני לענה מה שהשבעני בליל יום טוב הראשון של פסח הרוני בלילי תשעה באב, לענה הוי ליל יום טוב הראשון של פסח הוא לילי תשעה באב עי"ש.

אולם ב'מעשה רב' להגר"א (אות קצ"א) כתב: "טעם האכילה לא מפני אבילות כי ח"ו להזכיר אבילות ט' באב היום, רק הטעם שהוא זכר לחגיגה" וכו', עי"ש. ובהגדה של פסח 'אור ישרים' (להגאון רבי יחיאל העליר ז"ל אב"ד ור"מ סוואלק, בעל המחבר שו"ת עמודי אור) ביאר הטעם דבחרו דוקא ביצה (זכר לחגיגה) ולא תבשיל אחר, "היינו משום דכל שהוא לזכרון מצוה ראוי לנו לעשותה מצוה מן המובחר, וסמכוה מדכתיב מבחר נדריך וכתיב כל חלב לד', והרי אמרו בברכות דף מה. כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנו, גם היא דומה יותר בענינה לבעלי חיים, ר"ל חגיגה, שהיא באה לזכרון החגיגה שאין בה תפיסת יד אדם כבעלי חיים, עיין ע"ז (דף מו.) דגם לענין להאסר בע"ז דין ביצה כבע"ח", עי"ש.

וב'בית הלוי' על התורה (פ' בא) על הפסוק ליל שימורים כתב, וזתו"ד: דהקב"ה גאלם ממצרים באמצע הזמן, והזמן שחסר אז הניח הקב"ה שישלימו בגלות האחרון וכו', וז"ש במדרש השביעני במרורים הרוני לענה, מה שהשביעני במרורים בלילי פסח הרוני לענה בליל ת"ב, והוא לכוונה זו דע"י שגאולת פסח היה באמצע הזמן והוצרכו להשלים החשבון בגלות אחר ויצא מזה ליל ת"ב, זהו הטעם שאוכלין ביצים בליל פסח ,ואיתא בשו"ע שהוא זכר לאבילות דליל ת"ב,

והקשה הגר"א למה להזכיר האבילות בליל ת"ב, ולפ"ז נראה שמראים דמגאולה זו שהי' באמצע הזמן צמח ליל ת"ב, ובאמת הוא חיזוק הלב שאנחנו בטוחים להיגאל לכל ברית בין הבתרים עיקרו לא נתקיים וכו', ובא לחזק לב האדם שכל ההבטחות אמרו על ביאת המשיח ועדיין לא נתקיימו לגמרי, עי"ש. ויסוד דבריו מבואר בפמ"ג (סי' תע"ו א"א סק"ד): "וגלות מצרים שלא שלמו ת' שנה גרם הגליות אחרות, כמו שאמרו ז"ל, לכן מזכירין זה", עי"ש, וע"ע בספר 'שיר מעון' להגאון מערלוי ז"ל ד"ה הלילה הזה כולו מרור שהאריך בזה.

ובהגדת 'שבח פסח' [לר' ישמעאל הכהן זצ"ל] דלכן אוכלין ביצה אחר כורך דאנו עושין זכר למקדש וכו', ותיכף אחר זה אוכלין ביצים זכר לק"פ דהיו אוכלין בליל זה.

וב'חק יעקב' (סק"ו) כתב, דנפק"מ בין טעמים אי אוכלין ביצים בליל שני, דלטעם הראשון אין אוכלין, ולטעם השני אוכלין, עי"ש.

וב'מור וקציעה' (סי' תע"ג) כתב היעב"ץ, וז"ל: "ומה שעושין עכשיו יותר זכר לאבלות זה משאר יו"ט, אדרבה ביו"ט זה שצריך להראות בו הידור לא היה לנו לערבב השמחה, היינו טעמא לפי שבניסן עתידין ליגאל בפסח כימי צאתנו ממצרים, ובפסח יבנה בית המקדש בזמן גאולה ראשונה, ראוי לעשות זכרון אבלות שעדיין לא נבנה בימינו ובזמן הזה, וכן קביעות יום ט"ב שוה לראשון דפסח בימי השבוע לזכר זה", עי"ש.

ועי' ב'לקט יושר' שמביא בשם רבו בעל תרומת הדשן עוד טעם אחר על אבילות בליל זה: "משום שמת אברהם אבינו בליל זה. וב'פרי מגדים' שם (ובמ"ז סק"ג) מובא בשם ספר 'יד יוסף': "דאברהם אבינו מת בערב פסח, ויעקב בישל אז נזיד עדשים לסעודת הבראה, וכיון שאין אוכלין קטניות בפסח מש"ה אוכלין ביצים זכר לאבילות", עי"ש.

וב'דרשות חתם סופר' (לז' אב תקפ"ז) כתב דבר נפלא, וז"ל: "כמדומה שזה היה כבר ממנהג אבותינו במצרים, שבכל יום א' של פסח היה אצל גדוליהם וזקניהם כאהרן ושבט לוי, היה אצלם יום אבל כמו ט' באב, כי בו נגזר בין הבתרים גלות מצרים ואימה חשיכה גדולה, ובו נלקחה שרה אל פרעה, בו עמד יעקב לפני פרעה ברדתו למצרים, בו התחיל קושי השיעבוד פ"ו שנים, וכששלח הקב"ה משה בראש חודש ניסן בסנה ובא לפני פרעה בו בפרק תכבד העבודה על האנשים והוכפלו בו צרות ונהגו אבל לפע"ד, אלא שעתה נהפך לששון ולשמחה, ונ"ל לתת טעם שאוכלים ביצה בליל פסח זכר לאבל הנ"ל", עי"ש.

ועי' ב'שער יששכר' (מאמר אגדתא דפתחא אות ס"ח) שכתב בזה"ל: "וגם הביצה שאוכלים בליל פסח מה שייכות לליל ת"ב, הלא לכאורה קשה דהרי הוא היפכו דבליל זו נגאלו ובת"ב נגלו, אך נודע דחז"ל בירושלמי יומא, כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאלו נחרב בימיו, וכיון שזהו ליל המשומר ובא לגאולה וכשרואין בעוה"ר שלא בא אלי' ביום ע"פ לבשר הגאולה וגם אז הוא כבר סמוך לחצות לילה ועדיין בן דוד לא בא, ע"כ רואין כי לע"ע לא נבנה ביהמ"ק בימיו בימי הפסח האלו, ע"כ הוי כאלו נחרב בימיו, לכן אוכלים הביצה כמו ביום שנחרב ביהמ"ק בסעודה המפסקת ירא ה' בעניינו וירחם ויגאלנו בב"א" עי"ש.

כעי"ז מצאתי בהגדה 'לב אהרן', מה שביאור מרן שליט"א בזה ע"פ דברי הרמ"א הנ"ל, וז"ל: ע"פ מה שכתוב בבני ישששכר (אדר, מאמר ד אות י') מקובל בידינו קבלת הקדמונים (מעשה רוקח פ' בא בשם הזהר) אשר לעתיד במהרה בימינו מלחמת עמלק ומחייתו יהי' בערב חג הפסח, בסוד (שמות יז טז) כי י"ד על כס י"ה מלחמה לה' בעמלק, עכ"ד. וזה נרמז במעשה בראשית ויאמר אלוקים יהי אור (בראשית א ג) ואיתא בתיקוני זהר (דף עז:) יהי אור דא פסח, אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר. דאיתא במדרש (ב"ר פ"ב ס"ד) יהי אור זה אורו של מלך המשיח, וזהו יהי אור, דא פסח אור לארבעה עשר, שאז תהי' מחיית עמלק, וביאת מלכא משיחא. ולכן אוכלין ביצה בליל ט"ו, שאנו מתאבלין על חורבן ביהמ"ק מחדש,אחר שעבר היום י"ד ניסן שהיתה שעת פקידה, ובעוה"ר לא זכינו למחיית עמלק ולביאת המשיח, ועינינו צופיות ומיחלות לישועה, וכבר צוה הנביא (חבקוק ב ג) אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר. ע"כ. ויה"ר שנזכה לזה במהרה.

כלי זכוכית בליל הסדר

מאת: הרה"ג רבי יעקב וויים שליט"א

משפיע רוחני דביהמ"ד 'ישמח משה' דקהלתינו במאנסי יצ"ו

ידוע מנהג הרה"ק בעל דברי חיים מצאנז זי"ע שהשתמש בליל הסדר בכוס של זכוכית לד' כוסות ולא בכוס של כסף וזהב, וכן היה מנהג ראפשיץ קאמארנא ועוד כמה צדיקים, הן מעדת החסידים והן מעדת הפרושים.

וצדיקי בית ריזשין לקחו לכוס ראשון וכוס שלישי כוס של כסף או של זהב, ולכוס שני וכוס רביעי כוס של זכוכית, ובדינוב ומונקאטש לקחו לכוס ראשון כוס של כסף ולשאר ג' כוסות כוס של זכוכית.

ומנהג רבותינו הקדושים לבית סיגוט סאטמאר שהיה הכוס של ארבע כוסות של כסף או של זהב. אמנם בכגון דא צריך למודעי דאף שלקחו כוס של כסף ושל זהב, מכל מקום היה ענין מיוחד לעטר את השלחן בליל הסדר בכלים של זכוכית מינים ממינים שונים.

במאמר הבא נתבונן במקורן של דברים ובטעמן של דברים. מהו טעם הצדיקים שלקחו בליל הסדר כוס של זכוכית לד' כוסות, ומהו טעם הצדיקים שלקחו רק בחלק מן הסדר כוס של זכוכית, ומהו טעמן של הצדיקים שלכל הפחות עטרו את השלחן בכלים של זכוכית יקרים.

הנה כתב בסידור האריז"ל לרבי קאפיל, יכין כוסות טובות ויקרות לקידוש משום זה אלי ואנוהו, ויכוון לכבוד המלכות הנקרא כוס של ברכה שתיקונה עתה בליל פסח. ולא נחית לפרט מאיזה מין יהיה הכוס. אמנם בסידור הרש"ש כתב 'המהדרין בוחרין בכסף או בזכוכית לבנה טובים'.

ויתר על כן מצינו בספר ברית הלוי להמקובל האלקי רבי שלמה אלקבץ זצ"ל (דף כד) שכתב לענין הכוס שלוקחים בליל פסח לד' כוסות, וזה לשונו 'וקבלתי כי כוס זה צריך שיהיה מזכוכית לבנה', וממשיך לבאר הטעם על פי סוד. הרי שמנהג זה לקחת לד' כוסות כוס של זכוכית יסודתו בהררי קודש מאת המקובלים הקדמונים.

והגם שרבינו הברך משה זצ"ל היה אומר כי אצל נכדי צאנז היה מקובל הטעם שלקח מרן הדברי חיים כוס של זכוכית מפני שברוב השנים היו הכוסות של כסף ממושכנות בהלואות של צדקה, על כן נאלץ ליקח כוס של זכוכית. אבל כבר עוררו על זה גדולים וטובים, דלכאורה טעם זה קצת מוקשה, שהרי בכל שבת ושבת היה ממשכן הכוסות לצרכי צדקה, ואף על פי כן היה חוזר לפדותם לכבוד שבת קודש, ומה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שלא פדה המשכונות לעטר פתורא בכסא יקירא.

ובכן הבה נפרט בזה בסייעתא דשמיא חמשה עשר טעמים מטעמים שונים, מהו הענין להשתמש בכלי זכוכית בליל הסדר.

א] בראש וראשונה נעתיק מה שכתב היעב"ץ בסידור שער השמים, והיה אמה"ג [הגאון בעל חכם צבי זצ"ל] בוחר בכוס עגול של זכוכית בהיר ויפה לכוס של ברכה, ולא בגביע כסף וכוס זהב, אף שלא חסרו לו כלי שתיה של כסף מוזהבים וכלים מכלים שונים יקרים וחשובים, והיה נותן טעם לדבר על בחירתו זאת משום שנאמר (משלי כג לא) אל תירא יין כי יתאדם כי יתן בכוס עינו, ש"מ דשבח הוא ליהנות גם ממראיתו וטוב מראה עינים מהלך נפש, וכן מה שבחרו ביין אדום לברכה, היכן תועלת גווני אם אינו נראה וניכר בין לבן לאדום ושחור, ולא בין צלול לעכור.

ב] עוד כתב שם היעב"ץ טעם שני: עוד אני אומר שטוב ונכון הדבר מעם ד' מאחר שאנו רואים אחד מהדברים

שנאמרו בדברי חז"ל בכוס של ברכה הוא 'נותן עיניו בו', אם כן צריך שיהא נראה היין, שהוא עיקר המכוון בכוס ר"ל המשקה שבתוכו בו יסתכל, ואין הכוונה להסתכל בכלי, וכן מצינו בכתונת של כהן גדול שאמרו בשרו נראה מתוכו כחמרא במזגא.

ג] ועוד כתב היעב"ץ טעם שלישי: עוד ירוויח בזה כי בכלי זכוכית יראה היטב כל דבר מאוס הצף או מרוטט ושוקע בתוכו מה שלא יראה וימצא בכוס של זהב, עכ"ל היעב"ץ.

ד] בספר נזירות שמשון להגאון רבי שמשון מהאמבורג זצ"ל (סימן תע"ב) מביא דברי המדרש (אסתר רבה ב י) והשקות בכלי זהב, והלא נפשו של אדם מואס לשתות בכלי זהב, אלא כוסות משובחים של כלי זכוכית שחשובין ויקירין ככלי זהב, וכתב בנזירות שמשון דמזה מוכח ששתיית יין משובח ומוטעם כששותין אותו בכוס של זכוכית ולא בשל מתכות, ולכן בליל הסדר שמצוה לשתות ד' כוסות של יין, מצוה מן המובחר לשתות הכוסות בכלי זכוכית.

והנה לפי ארבעה טעמים האלו באמת היה ראוי לקחת כוס של זכוכית גם בכל השנה בקידוש והבדלה וברכת המזון, ובכל פעם שלוקחים כוס של יין.

ה] מתאמרא משמייהו דכמה מנכדי צאנז, שטעם המנהג הוא לפי מה דאיתא בגמרא (תענית ז. נדרים נ:) שאמר רבי יהושע לבת הקיסר כי היין המונח בכלי זהב מתקלקל, והיות כי בליל הסדר היין מונח בכוס זמן רב יותר מכל השנה, על כן נהגו בזכוכית כדי שלא יתקלקל היין ויהא משובח למצוה.

לפי טעם זה החמישי מובן היטב מנהג דינוב ומונקאטש כי בכוס הראשון לקחו כוס של כסף, כי בעת הקידוש אין היין מונח זמן רב יותר מכל השנה, אבל בשאר הכוסות שמונח היין בכוס זמן רב לקחו של זכוכית. וכן מובן מנהג ריזשין שלקחו בכוס ראשון ובכוס שלישי של כסף וזהב, כי גם בברכת המזון אינו מונח היין זמן רב.

ו] מכאן ואילך נביא טעמים ששייכים דייקא לליל התקדש חג הפסח, וכאמור דאף הנוהגים כמנהג רבותינו הקדושים לקחת כוס של כסף, יש להם להדר לעטר את השלחן בכלים של זכוכית, וכדלהלן.

בהגדה ויגד יעקב להגאון רבי יעקב רקח מחכמי ספרד. טעם שלוקחים בליל הסדר כוס של זכוכית, כי אמרו חז"ל אחד מן הזכותים שיצאו ממצרים היה שלא היה בהם דלטורין ובעלי לשון הרע, ומי שמדבר לשון הרע אין תוכו כברו, והוא אחד בפה ואחד בלב, מראה עצמו כאוהב ובפנים ישים ארבו, ולכן לוקחים כוס של זכוכית שהמשקה בתוכו נראה מבחוץ ותוכו כברו, לרמז על זכות זה שהיה ביציאת מצרים שהיו ישראל תוכם כברם ולא דיברו לשון הרע.

ז] בספר מקרא קודש לרבי יוסף סאמינה רבו של הכנסת הגדולה (ח"ב פ"ב) רצה הקב"ה לזכות את ישראל, היינו שרצה לעשותינו כזכוכית לבנה, כי לא נתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות שנהיה ראוים ומוכנים לקבל אורו וזוהרו יתברך. והיינו טעמא דלוקחים כוס של זכוכית בליל הסדר שנרמז בו שבחר בנו לזכותינו ולזככינו.

ח] עד כאן הזכרנו כמה טעמים מגדולי ישראל על כלי זכוכית, מכאן ואילך נעתיק מה שחנני השי"ת להוסיף בו כמה טעמים נאמנים ונחמדים על קיחת כלי זכוכית בליל הסדר.

וזה יצא ראשונה, כתב במגלה עמוקות (פרשת בא) בני ישראל נדמו לזכוכית, כי הזכוכית כל זמן שהוא ריק רואים בו מעבר לעבר, אבל כשממלאים אותו ביין נעשה כדוגמת מראה שרואה בה כל מה שלפניו, וכן בבני ישראל כל מה שאדם עושה למטה עושין למעלה דוגמתו, אם אדם פותח פיו בתפלה כן פותחין לו למעלה שערי רחמים, וכן מי שפותח ידו למטה פותחין לו מלמעלה שערי שפע, עכ"ד.

ומעתה י"ל כי בליל התקדש חג בבוא איש ישראל לגשת אל הקודש לערוך הסדר הקדוש ולקיים המצוות הקדושות היקרות והנעלות, רצו קדמונינו לעורר לבבינו אשר אמירת ההגדה וההלל ואכילת הכזיתים בוקע ועולה למעלה למעלה, ולכן אמרו לקחת כוס של זכוכית וממלאים אותו ביין ונעשה כדוגמת מראה שרואים בו הכל מה שלפניו, ומזה יקח האדם מוסר השכל שכל מה שעושה למטה נפעל כנגדו למעלה.

ט] איתא במכילתא (פרשת בשלח) אחד מן הנסים שנעשו לישראל בשעת קריעת ים סוף, שנקרע הים לשנים עשר גזרים, וקפה הים ונעשה מחיצה כמין בולוס של זכוכית, דהיינו שקפאו המים כספיר וזכוכית, כדי שיראו השבטים אלו את אלו.

והנה ידוע מדברי הקדמונים שבליל הסדר ראוי להזכיר נס קריעת ים סוף, ובדעת זקנים מבעלי התוספות כתבו (פרשת בא) שזהו ענין 'יחץ', שבוצעים המצה לשנים לרמז על קריעת ים סוף.

ובזה מובן הענין שלוקחים כוס של זכוכית, לרמז על הנס שנעשו המים כדוגמת זכוכית בקריעת ים סוף.

י] איתא בגמרא (סנהדרין צא.) שאמרה בת הקיסר ראיה לתחיית המתים, קל וחומר מכלי זכוכית, מה כלי זכוכית שעמלן ברוח בשר ודם (פי' שסדר עשייתם על ידי אדם שנופח בפיו רוח לתוך גוש הזכוכית על ידי שפופרת) נשברו יש להן תקנה (פי' שאפשר להתיכם ולחזור ולעשות מהם כלים מחדש), בשר ודם שנברא ברוחו של הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה.

וכתב הטור (או"ח סימן תצ) שבת שחל בחול המועד פסח מפטיר ביחזקאל (לז א) מהיתה עלי עד סוף הענין, והכי אמר רב האי גאון, שמעתי מפי חכמים כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן, ונצחון גוג ומגוג בתשרי, ומשום הכי בניסן מפטירין העצמות היבשות, ובתשרי ביום בא גוג, עכ"ל.

ודבר פלא כתב הגאון רבי אברהם אבא הערצל זצ"ל מעיר פרעשבורג, בספרו שפתי חכמים (מגילה לא. ד"ה אפטורי בפסח) כי **מזה הטעם לובשין הקיטל בגדי מתים בליל הסדר**, לחזק אמונה המסורה בידינו דתחיית המתים עתידה להיות בפסח, ואיתא (כתובות קיא:) עתידים צדיקים שיעמדו במלבושיהם, וכיון שיחיו המתים ויבואו אלינו בלילה הזה עם הקיטל, על כן אנו לובשים כמותם, כדי שלא נהיה אנחנו לבושים שחורים והם לבושים לבנים, עכ"ד.

ומעתה כיון שבחודש ניסן ובליל הפסח עתיד להיות תחיית המתים, וראיה לתחיית המתים מכלי זכוכית, על כן לוקחים כוס של זכוכית.

יא] איתא בגמרא (חגיגה טו.) מאי דכתיב (איוב כח יז) לא יערכנה זהב וזכוכית, אלו דברי תורה שקשין לקנותן ככלי זהב, ונוחין לאבדן ככלי זכוכית. והיינו כשם שאם לא יזהר האדם בכלי זכוכית הוא יפול מידו וישבר, כך אם לא יתאמץ לשמור ולחזור על התורה תשכח ממנו.

והנה מודעת זאת שכל תכלית יציאת מצרים היה קבלת התורה כמו שכתב בספר החינוך (מצוה ש"ו) שכל עיקרן של ישראל אינו אלא התורה, והיא העיקר והסיבה שנגאלו ממצרים כדי שיקבלו התורה בסיני ויקיימוה, וכמו שאמר השם למשה (שמות ג יב) וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה, עיי"ש.

ובכן בהיות שהתורה נמשלה לכלי זכוכית, אנו לוקחים כלי זכוכית בליל הפסח להזכירנו מעלת התורה שצריך לשמרם ככלי זכוכית.

יב] עוד שם בגמרא, מה כלי זהב וכלי זכוכית אף על פי שנשברו יש להם תקנה (שמתתיכים אותם ועושים מהם כלים חדשים), אף תלמיד חכם אף על פי שסרח יש לו תקנה בתשובה.

והנה בחג הפסח הוא זמן של תשובה, ודבר נחמד כתב בעטרת ישועה (במאמריו על ההגדה) כי ביום כיפור אומרים 'על חטא', ובפסח אומרים 'על אחת', אתוון דדין כאתוון דדין, רק החילוק בין ט' לת', כי בתשרי הוא זמן תשובה מיראה ובניסן תשובה מאהבה, והעבירות נקרא רע והמצות טוב, כנאמר (תהלים לד טז) סור מרע ועשה טוב, ועל זה אמר על אחת פי' על חט"א נעשה על אח"ת, ומכח זה יש לנו בפסח כמה וכמה טוב"ה כפולה ומכופלת, היינו מצוות רבות וכפולות, כי זדונות נעשו זכיות על ידי תשובה מאהבה, וזה שמסיימין בו לכפר על כל עוונותינו, עכ"ד.

ובכן י"ל שלכן לוקחים כלי זכוכית כיון שיש בו רמז לתשובה ותיקון המעשים דאף על פי שסרח ועבר על רצון ה' יש לו תקנה בתשובה. (וטעם זה שייך גם בכלי זהב כמבואר בגמרא והיינו הך).

יג] כתב רבינו בחיי בספר כד הקמח (ערך טהרת הלב) בשם מדרשי חז"ל, למה נמשלו דברי תורה לזכוכית, לומר לך מה זכוכית זה כל מה שאתה נותן לתוכו הוא מראה לך, כך תלמיד חכם צריך שיהא מראה בפיו כל מה שיש בלבו. והכוונה שיהא התלמיד חכם מעוטר במדות טובות וישרות, ויהא נגלהו ונסתרו שוים, והוא הנקרא בלשון התורה 'תמים', הולך תמים ופועל צדק, עכ"ד.

והנה איתא בתנא דבי אליהו (רבה פרק כ"ג) יוצאי מצרים מצוה אחת היתה בידם שנתקבצו כולם באגודה אחת וכרתו ברית שיעשו גמילות חסדים זה עם זה, והיינו שהתאזרו במדות טובות וישרות להיות תמימים ושלימים. ולזכר זה לוקחים כוס של זכוכית שהוא מורה שצריך להיות טוב בפה ובלב.

יד] איתא בפסיקתא רבתי (פרשה י"א) למה נמשלו ישראל לחול הים, מה דרכו של חול אדם מכניסו לאור ומוציאו בולוס (פי' זכוכית צלולה) ועושה הימנו כלי זכוכית, כך ישראל נכנסים לאור ויוצאים חיים, כמו שמצינו בחנניה ומישאל ועזריה, עכ"ל.

והנה בליל הסדר אנו מזכירים חסדי המקום עלינו, אשר אף גם בהיותינו בגלות ובשביה חסדו גבר עלינו, ואחר כל הצרות והיסורים שעברו על בני ישראל עם ישראל חי וקיים, ולכן לוקחים כלי זכוכית שהוא דבר שנכנס לאור ויוצא חיים כדוגמת ישראל שנהרגים ונשרפים ועכ"ז הם חיים וקיימים.

טו] בפסיקתא דרב כהנא (פסקא ד) מאי דכתיב (זכריה יד ו) והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאות, דברים שהם מכוסים מכם בעולם הזה, עתידין הן להיות צפין לכם כהדין בולוס של זכוכית. היינו שיתגלה להם לישראל כל הדברים שהיו מכוסים בגלות כמו המראה הזאת של זכוכית שהוא מגולה ומאירה ורואים כל מה שבתוכה.

והנה כתב בדברי יואל (הושענא רבה אות קכה) **הושענא למען סודך**, כי הנה כלל ישראל עובר הרבה צרות, ואין אתנו יודע עד מה, והוא סוד ה', ולעתיד יתגלה לנו מה היה התכלית בכל הצרות, וכמו שפירש הישמח משה (פ' שמות) בשובי את שבותיכם לעיניכם אמר ה', כי בעת הישועה יראו בעיניהם שהכל היה בחשבון מדויק, ועל זה אנו מתפללים 'הושענא **למען סודך**', רבונו של עולם כבר כשל כח הסבל, ואין בנו כח יותר לשמוע שהכל הוא סוד, אלא אנו רוצים כבר שיתגלה הסוד ההוא באתגליא, להושיענו בגאולה וישועה, עכתו"ד.

והנה אמרו חז"ל בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, ולכן לוקחים כוס של זכוכית, כדי לרמז שבלילה הזה אנו מצפים לגאולה קרובה ואז יתגלו לנו דרכי ה' בגלות כמו זכוכית הלזו שהוא מראה כל מה שבתוכה. אז נזכה ונחיה ונראה שכל הבא עלינו היה לטובה ולברכה. השי"ת יזכינו ויחיינו ויקרבינו לימות המשיח בעגלא ובזמן קריב ונאמר אמן.

מאת: הרב שלמה שבתי קעסטנבוים, חבר המערכת

אחת מהחומרות הידועים בחג הפסח המקובל לנו מדור דור, הוא איסור אכילת קטניות, והזמן גרמא לעיין ולחקור במקור וטעם האיסור.

הנה מצד הדין מבואר בגמ' בפסחים (לה:) דרק ה' מיני דגן הבאים לידי חימוץ אסור בפסח, אבל מיני דגן שאינו באה לידי חימוץ אלא לידי סרחון מותר, ובגמ' שם נחלקו באורז דלר' יוחנן בן נורי מין דגן הוא, ובירושלמי (מס' חלה פ"א ה"א) איתא דבדקו ומצאו דאינו באה לידי חימוץ רק ה' מיני דגן בלבד, ונחלקו בקרמית, וביארו שם דנחלקו בעיקר בדיקתה, דלר' יוחנן בן נורי בדקוה ומצאו דבאה לידי חימוץ, ולרבנן בדקו ולא באה לידי חימוץ.

ולשון הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ה ה"א) בזה ידוע: "דאפילו לש קמח אורז וכיסוהו בבגדים עד שנתפח כמו בצק ,הרי זה מותר באכילה שאין זה חמוץ אלא סרחון", עי"ש.

אולם באמצע ימי הראשונים מצינו איסור חדש (ויבואר להלן אי הי' תקנה או גזירה או רק מנהג) שלא לאכול קטניות בפסח, אע"ג דקטניות אינו באה לידי חימוץ ואינו מחמש המינין, ובפוסקים עד היום נקטו דבראשונה מצינו איסור זה בהגהות הסמ"ק (רכ"ג), וז"ל: "ועל הקטניות כגון פויי"ש וכו' רבותינו **נוהגים בהם איסור** שלא לאכלם בפסח כלל וכו', ומורי רבינו יחיאל הי' נוהג לאכול בפסח פול הלבן וגם הי' אומר כן בשם הגדולים, ומביא ראי' דאפילו באורז דחשיב לי' ר' יוחנן בן נורי מין דגן לגבי חימוץ קאמר תלמודא לית דחש לה להא דר' יוחנן, מיהו קשה הדבר מאד להתיר דבר שנוהגין בו העולם איסור מימי חכמים קדמונים, דסתמא לא נהגו בו איסור מחמת חימוץ עצמו, דלא טעו בדבר שהתינוקות של בית רבן יודעין, ולכן נראה לקיים המנהג ולאסור כל קטניות בפסח ולא מחמת חימוץ בעצמו כי טעות לומר כן, אלא **מטעם גזירה**, דכיון דקטניות מעשה קדירה הוא ודגן נמי מעשה קדירה כדייסא, אי הוי שרינן כקטניות אולי אתי לאחלופי ולהתיר דייסא, כיון דאידי ואידי מעשה קדירה הוא, וגם מידי דמידגן הוא כמו חמשת המינים כדאיתא בפרק השוכר את הפועלים דקרי לקטנית מידי דמידגן, וגם יש מקומות שרגילין לעשות מהם פת כמו מחמשת המינים ולכן אתי לאיחלופי לאותן שאינן בני תורה, ולא דמי למיני ירקות כגון כריבי או כרשין וכיוצא בהן דהנהי לא דמי כלל לדגן ולא אתי לאחלופי, **ומנהג הגון ליזהר מכל מיני קטניות** כדפרישית ואפילו מחרדל, משום דהוי מידי דמידגן, אע"ג דתלמודא שרי אורז זהו דוקא בימיהם שהיו כולם בקיאים בהל' איסור והיתר, אבל עכשיו בדורות אחרונים ודאי יש לגזור", עי"ש.

וב'בית יוסף' (או"ח סימן תנ"ג) מביא כל הנ"ל בשם הגהות מיימוניות (דפוס קושטא) בשם הסמ"ק, ומוסיף עוד טעם: דלפעמים תבואה מעורבת בהם וא"א לבררו יפה עי"ש. וכן מוזכר טעם זה בספר 'המכתם' (פסחים לה.): "ומה שנהגו קצת הראשונים **להחמיר** שלא לאכלו בפסח לא היה אלא מפני שמתערבים גרגירי חטים דקים שאין ניכרין בו", עי"ש. וגם בספר 'בית הבחירה' (פסחים קיד:) בזה"ל: "ולמדת שהאורז מותר לבשלו, ואין לחוש לדברי האומר שהוא מין דגן, ואף בזמנים הללו נהגו באכילתו בפסח, ואף קצת בני אדם שנוהגים להרחיקו בפסח לא מצד עצמו אלא מצד שיש בו גרגירים בקליפתה שדומה לחטה, ולבם נוקפם שיהיו גרגירי תבואה שמתערבים עמו", עי"ש, וכן בטור מוזכר טעם זה כדלהלן

וטעם הנ"ל מוזכר גם בקובצי זמנינו בשם כת"י ישן של ה'רוקח', וז"ל: "ומה שאין אוכלין פולין ועדשים מפני שיש בהן חיטין", עי"ש, ומבואר דהמנהג הזה כבר הי' בימי רוקח.

וב'רבינו מנוח' על הרמב"ם (פ"ה ה"א) מביא מקור קודם מזה וטעם אחר, וז"ל: "כתב הרב אבל הקטניות וכו' אין בהם משום חמץ וכו', וכתוב בספר המנהגות (לר' אשר ב"ר שאול מלוניל מחכמי פרובנס בן דורם של הרמב"ם והראב"ד שחי בסביבות השנים ד"א תתק"ל) **ונהגו כל העולם** שלא לאכול זרעונים בפסח מפני שהן מחמיצין ועל כן נקראים חימצי,

עד כאן. ולא מסתבר לומר שיהיה המנהג תלוי באיסור כלל שאין בשום קטניות בעולם שום חימוץ, אלא מפני שאין דרך לאכול קטניות במועד שהרי כתיב ושמחת בחגך ואין שמחה באכילת תבשיל קטניות" וכו', עי"ש.

וכמובן דבריו לומר דכל האיסור הוא משום שמחת יו"ט צריך עיון גדול, ועוד דא"כ אמאי אסור רק בחג הפסח, ובספר 'מנחם משיב' (סימן ל"ג) מביא בשם 'תשובת הגר"ע ענגיל' זצ"ל (ומובא בתפארת יוסף על התורה פרשת בא) וז"ל: וכתבתי בחידושי דברים על זה ראיתי להעתיק פה, וזה לשוני: "עיין בבא בתרא (טז:) דעדשים הוא מאכל אבילות, וסברת הרבינו מנוח לתבשיל, כל מיני קטניות מיהת אין בו שמחה, וזה ענין המנהג שאין אוכלין אותן דהוא מפאת ביטול מצות שמחת יום טוב, דאפשר לאכול במקום זה תבשיל אחר שיש בו שמחה קצת, ואי משום ביטול שמחת יום טוב מאי אריא פסח אפילו שאר ימים טובים נמי ובודאי דמותר לאכול קטניות ביום טוב, ומשנה שלימה בביצה (יד:) הבורר קטניות ביום טוב בית שמאי אומרים בורר אוכל ואוכל וכו', ועדשים גופייהו דנאמר בעיקרא בגמרא דהוא מאכל אבילות מבואר בביצה (שם) דאוכלין אותן ביום טוב, עיין שם כך היה מנהג של בית רבן גמליאל שהיו מביאין דלי מלא עדשים וכו' ולהלן (שם) עדשים לעשות מהן רסיסים".

וממשיך לתרץ "ונראה לקיים דבריו ז"ל על דרך גברא רבה אמר מילתא וכו', וזה על פי המבואר בספר 'צפנת פענ'ח להשערי אורה על הגדה של פסח, וז"ל בקצרה: כי אין המצה נקראת לחם עוני מצד היותה למטה ממעלת חמץ, כי החמץ הוא לחם עוני באמת כי לפי חולשת המקבל לא יוכל לראות אור הבהיר במעלתו עד שיתערב בו קצת חושך ויוחלש ואז יכול להשיג, כך הדבר בעצמו בחמץ כי החמץ הוא קלקול בעיסה, כי העיסה כשהיא יוצאת מכח הראשון ונוטה לצד הפסד נקראת מחמצת, כאשר בהיות היין נפסד ויוצא מכח וטובו נקרא חומץ", עי"ש בארוכה.

ותוכן דבריו דחמץ באמת הוא מזון שיש בו קלקול והמצה בעצמותה יותר ראויה למזון, ורק שלחסרון האדם ופחיתותו ערב לו החמץ יותר מן המצה ולפי זה מה שאסרה תורה חמץ בפסח, הענין איפוא בהכרח שבפסח נשפע קדושה כזאת אל האדם, אשר על ידה האדם אז במהות שראוי להיות מזונו לפי הנאות והראוי בעצם, לא לפי הערב והחביב לו לפי ענינו, וכמובן.

ולפי זה נראה דבאמת מיני קטניות בעצמותם אין בם ענין שמחה, וכדברי הרבינו מנוח, ורק דעם כל זה בשאר ימים טובים נאכלין שפיר דאחרי שהאדם רוצה לאכלן וחביבי עליה חשיב שמחה בהכי, וכעין זה בתוספות חולין (קלב: ד"ה אין) אף על גב דלמשחה לגדולה הוא רק בצלי, מכל מקום רשאין הכהנים לאכול גם שלוק ומבושל, דכמו שטוב לו ונהנה יותר מצי אכיל להו וחשיב בהכי למשחה, ע"ש, ואולם התינח בשאר ימים טובים, ומה שאין כן בפסח שמהות האדם אז מחייב שיהיה מזונו לפי הראוי בעצמו לא לפי הנאות אצלו שמטעם זה הוא שנאסר בו החמץ וכנ"ל, ולכן גם כן אין לו לאכול מיני קטניות אף דחביבי ליה ,כיון דבעצם אין בם שמחה ואין ראוין בעצמותם להיות נאכלין ביום טוב, דהוא זמן שמחה ושמחת בחגך", עי"ש בתפארת יוסף.

וב'משנה ברורה' (סי' תנ"ג בה"ל סעי' א' ד"ה ויש אוסרים) כתב בזה"ל: "ונעתיק בזה לשון רבינו מנוח בביאורו להרמב"ם (פ"ה ה"א) אחר שהביא איזה טעמים קלושים למנהג זה, מסיים וזה לשונו, אחר זה מצאתי כתוב שיש מין אחד הנקרא ויצא"ש, והם מגרגרים של חיטים שמשתנים בארץ בתבניתם וטבעם כמו הזונין, ובשנה שאינה של ברכה יוצאת התבואה מדרך היושר וחוזרת זונין מלשון תשנה הארץ, ובשנה גשומה חוזרת התבואה ויצא"ש, וקורין אותה ויצאה פארמנטל"ש, וע"כ אסרו כל קטניות, ע"כ לשונו. ופירוש דבריו שיש מיני חיטים שאינה כתיקונה ומתשנות ונראות כמיני זרעונים, וע"כ אסרו כל מיני זרעונים", עי"ש בבה"ל.

ומש"כ בשם 'ספר המנהגות' דמחמיצים, יעי' בחי' מהר"ם חלוואה (פסחים דף לה.) וזל"ק: "וחכמי הצרפתים אמרו מדלא ממעט אלא הני שבאין לידי סירחון ש"מ דבשאר מינים אסורים, וכלל נתנו לדבריהם כל שנתפח בבישולו אסור לבשלו בפסח דקצת חמץ יש בו, ולפיכך אסרו תבשיל האורז ותבשיל הזרעונים, ועי"ש דחולק ע"ז, ומבואר דלפי"ד אסרו רק כל מה שנתפח דזה אינו נכלל בהיתר דגמ' כיון דאינו באה לידי סרחון, עי"ש.

וב'ריטב"א' שם לגבי אורז מביא דיש שפירשו (י"א דכן הוא שיטת הראב"ד, ואכ"מ להאריך בזה) שאינם באים לידי חמץ גמור להתחייב עליה כרת אלא לידי נוקשה ואיכא עליה איסור דרבנן מחמץ, וחולק שם אלא סומכין על הגאונים דמותר לאכול אורז מבושל דאין מחמיצין כלל, ומביא בסוף דיש חסידים דנמנעו מלאכול מבושלים עי"ש, ומבואר מכל הני דיש מראשונים דסברו דיש מקטניות דמחמיצין, אולם אנו לא נוקטין כן אף למנהגינו, רק בודאי קטניות אינו חמץ, רק אין אוכלין מטעמים המבואר בסמ"ק והגהות וכדלהלן.

ובספר 'אור זרוע' (ח"ב סי' רנ"ו) כתב: "בפירוש אלקי הרוחות לכל בשר לר' שמואל מפלייש כתב, וכן הקטנית מנהג להחמיר שלא לאכלם כי אם כשנתבשלו במים רותחים, ואחר שמעתי כי מורי רבינו יהודה בעצמו היה אוכלם, ואחריו נהגו רבים להקל וח"ו כי לא באת תקלה על ידם, ובשאלתות דרב אחאי מצאתי כתוב בסוף הלכות פסח (כבר האירו דאינו בשאלתות שלפנינו אך הוא בספרו הלכות קצובות פסח אות י"ג) וכל מיני קטנית מותר לבשל בין בפסח בין בשאר ימים טובים, ועוד הוסיף רבינו משה בר"מ לכתוב בספרו, שאם שרו במים כל היום אינו מחמיץ שאינו בא לידי חימוץ אלא לידי סרחון, ואף כי בעיני הדברים נכונים והמנהג שנהגו אבותינו מחמת טעות ואין בו משום דברים המותרים, מ"מ אין להקל בהם לפני האוסרים ואפילו בצינעה טוב לימנע ולאסור", עי"ש.

ומצינו בראשונים דהי' נוהגים מנהג זה במקומן ולא ידעו הטעם, וברבינו ירוחם (תולדות אדם וחוה נתיב ה' חלק ג') כותב כי מותר לעשות כל מיני תבשיל מכל המינים בפסח זולתי מה' המינים, **ואותם שנהגו** שלא לאכול אורז ומיני קטנית מבושל בפסח מנהג שטות הוא, זולתי אם הם עושין להחמיר על עצמן ולא ידעתי למה", עי"ש.

וב'דרשות ר' יעקב אבן שועב' (תלמיד הרשב"א) פרשת צו כתב, וזל"ק: "וחכמי צרפת ז"ל **היו נוהגים בו** [אורז] **איסור ובמיני הקטנית**, ובשר יבש וגבינה יבשה, ודגים יבשים מלוחים, וכל זה מדת חסידות", עי"ש.

וב'ספר הנייר' (דף מה) כתוב: "פולין ועדשים מיני קטנית גאוני עולם הקדמונים אומרים דמותר לאוכלן כשנותנים במים חמין, אמנם רבני צרפת **אסרו בכל עניין**, **גזירה** אטו דגן מרוח שאנו רגילין לאכול ממנו ולעשות תבשיל והמחמיר יבורך", עי"ש.

ועי' ב'טר' (סימן תנ"ג) שכתב בזה"ל: "**ויש אוסרין** לאכול אורז וכל מיני קטנת בתבשיל לפי שמיני חיטין מתערבין בהן וחומרא יתירה היא ולא נהגו כן", עי"ש.

ובתקופה קצת אח"כ בימי חכמי אשכנים מצינו ב'מנהגי מהר"ש' (סימן מ"ד) שכתב: "ואע"פ ששאר דברים אין מחמיצות אפילו הכי **אסרו חכמים** לבשל בקדרה קיטניות או שאר מינים כיוצא בה משום הרחקת איסור, כי אם יבשלו ג"כ חיטים ואתי לידי דאורייתא ואל יאמר אדם מאחר דאינו אסור מן התורה אין לחוש, **כי כל מה שאסרו חכמים העובר עליו חייב מיתה**, ואין לומר מנהג היתר הוא כאן, כה"ג הוי מנהג בטעות דווקא נמי ע"י חכם ואדם הגון בדבר שיש היתר גמור ויש מקומות שנוהגין איסור, על זה יכול לומר בכאן הוא מנהג בטעות, וגם זאת דווקא ע"י חכם ואדם הגון שיכול לידע תוכן הענין, אבל הרוצה להתיר דבר שפשוט איסורו (ור"ל מנהג כך) מכזב ומשקר ואע"פ שתולה עצמו בחכם דבריו שקר" וכו', עי"ש.

ומבואר מכל הנ"ל דבימי הראשונים היו מקומות דהי' נהגו איסור, ומקומות דלא נהגו איסור, ויש מקומות דנהגו מצד מדת חסידות, ויש מקומות שמשמע דהי' רק תקנה, ויש שמשמע שהיתה גזירה, ונוגע לדינא כדלהלן.

ובסימן תנ"ג (סעי' א') פוסק ה'רמ"א', וז"ל: "והמנהג באשכנז להחמיר ואין לשנות", עי"ש. וב'חק יעקב' (סק"ה) כתב: 'והסכמת הפוסקים דכל זה הוא חומרא בעלמא, אך היכא דנהוג איסור נהוג ואין לשנות' עי"ש, וב'שלחן ערוך הרב' (סעי' ג') נמי מבואר דנהגו כן עי"ש.

וב'חיי אדם' (כלל קכ"ז סעי א') כתוב: "אך הגאונים שהיו כמה מאות שנה לפנינו נהגו לאסור מפני העמי ארצות שיבאו לטעות, ויאמרו מאי שנא קמח קטניות או קמח ה' מיני דגן ולא ידעו הטעם, ולכן נהגו כל תפוצת הגולה האשכנזים וכן במדינות פולין שגם הם נחשבים מבני אשכנזים לאסור וכו', וכיון שאבותינו נהגו כך אסור לנו לשנות משום אל תטוש תורת אמך, וכן בכל מנהגי ישראל שנהגו באיזה דבר אף על פי שלא עשו דבר זה לתקנה אלא שנהגו כך מעצמם, איכא איסור לאו מדברי נביאים כמו שכתוב אל תטוש כו', אבל דבר שתקנו ממש אסור מחמת לא תסור", עי"ש.

ובשו"ת 'חתם סופר' (או"ח קכ"ב) דן אי שייך להתיר איסור זה, וכתב בתו"ד: "תקנתא ומנהג קבוע שנתיסד עפ"י הרבה מרבותינו הצרפתים וכו', כי לפע"ד הגאונים שהתקינו כך לא תקנו מתחילה על מנת שיתפשט בכל ישראל, אלא על בני אשכנז במקום שמצאו הבקעה, ושם גדרו גדרם, שם נתפשט ונתקבלה גזירתם באמת" וכו', עי"ש, ומשמע דנקט דהי' תקנה ומנהג קבוע על בני אשכנז.

ובספר 'מנחת קנאת' למהר"ץ חיות (דף תתר"ל) בתוך דבריו כותב: "עתה בזמן הזה אשר נודע לנו מן הסמ"ג ומהרי"ל שנתאספו רבני אשכנז בזמן קודם ואסרו הקטניות, ונתפשטה הגזירה בכל ישראל בני אשכנז, בכה"ג אפילו בי"ד גדול מהגוזרים אין יכולים לבטל דבריהם" וכו', עי"ש.

אולם הי' תקופות שהי' באיזה קהילות אשר רצו להתיר זה, ומאורי הדורות לחמו נגד זה, והי' גם באיזה זמנים דגדולי הדורות הסכימו לזה, ויתבאר במאמר הבא בשנה הבאה בארעא דישראל.

ברכת חג כשר ושמח לנו ולכל ישראל!

מנהג ישראל תורה

גודל חשיבות מנהגי ישראל ומסורת אבות

מאת הרה"ג ר' יואל שווארטץ שליט"א

דומ"ץ בית מדרשינו 'בנין געלבשטיין' בוומסב"ג יצ"ו - חבר המערכת

אחד מעבודות הכי גדולות בחג הפסח הוא קיום מנהגי ישראל, כל אחד במסורת אבותיו, בדייקנות ובקפדנות יתירה, בלי שום זיז כלשהו ממה שראו אצל אבותיו ואבות אבותיו, - וידוע בשם הצדיקים דמלת מנהג אותיות גהנם, דהיינו מי שמזלזל במנהגים הרי על זה לחוד גורם להיענש בעונש של גהנם.

בו יבואר

- **א** - ד' חז"ל והראשונים בשמות הבארות שקרא יצחק
- **ב** - אם בחקותי תלכו - היינו שתלכו בדרך האבות
- **ג** - הצורך להביא קרשים מיעקב אבינו
- **ד** - קפידת הצדיקים להתנהג כמו אבותיהם
- **ה** - חשיבות מנהגים אפילו לקולא - ושלא להוסיף חומרות
- **ו** - חשיבות התמימות שבקיום המנהגים
- **ז** - כחו של מנהג שבעבורו חזר ליהדות
- **ח** - כחו של התמימות של בני ישראל הפשוטים הן המה שיקיימו את היהדות

ואפילו באופן שאין מבינים את המנהג - ואין לזה שום מקור בהלכה - מ"מ נוהגין בתמימות ובפשטות, וכמו שמתאמרי מפי צדיקים 'למה' יאמרו הגויים, החכם במה נשתנה שואל 'מה' העדות והחקים והמשפטים, - וכן מצה זו שאנו אוכלין על שום מה - 'מה' שואלין אך 'למה' אין שואלין.

וכבר האריך בזה בספר משך חכמה (פר בא) וז"ל: ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר. הנה המתבונן יראה כי במצרים נשתכח מהם גופי תורה שהיו "גוי מקרב גוי" (דברים ד, לד), 'הללו עובדי עבודה זרה (והללו עובדי עבודה זרה') - (מדרש שוחר טוב טו, ה), וכן הפרו ברית מילה (ילקוט (דברים תתכ"ח)). אמנם הסייגים והגדרים שמרו ביתרון גדול, כמו שאמר במכילתא (דפסחא פרשה ה) שלא שינו שמם לא שינו לשונם שלא גילו מסתורין, יעוין שם. לא כן בגלות בבל, היו שומרים גופי תורה, אמנם הסייגים והגדרים עברו, שבניהם היו מדברים אשדודית ושינו שמם והתחתנו עם גויי הארצות, כמו שנאמר בעזרא (נחמיה יג, כג - כד). והנה בימי היות ישראל בגולה העיקר הוא הסייגים והגדרים שלא יתערבו בין העמים. ולכן אמרו (סוטה לו, א) "עד יעבר עמך ה' עד יעבור עם זו קנית", ראויים היו ישראל לעשות להם נס בימי עזרא כדרך וכו', אלא שגרם החטא, פירוש שעברו הגדרים והסייגים. ולכך אמרו במדרש חזית סוף פרשה ד': מהיכן היו ישראל מנסכין במדבר, ממה שהיו תגרי אומות העולם מוכרין, ועדיין לא נאסר יין העמוני. ולכן אמר יחזקאל (מה, טו) בנסכים "ממשקה ישראל" שלא יהיה כמו שהיה במדבר מיין העמוני, ודו"ק, הלא הנסכים היו במדבר מיין עבודה זרה! ואח"כ גזרו על יינם ושמנם ופתם לעשות סייג וגדר בין ישראל לעובדי גילולים, שלא יאבדו קיומן וצורתן הלאומית. ולכן אמרו על י"ח דבר (שבת יג, ב), שאף אליהו אינו יכול לבטלן - פירוש שנחיצת הסייגים מוכרחין לאומה עד כי אף אם יבא המבשר על משיח גם כן לא יבטלו, אם לא כשיבא משיח, ואז 'כולי עלמא עבדים לישראל' (עירובין מג, ב), ויעשה השם יתברך מה שיהיה ברצונו, דוגמא ההלכה פסוקה דרבי זירא שבנות ישראל החמירו על עצמן וכו', ובזמן המקדש על כרחך שיבטל, דאי לאו הכי לא תדע אשה מתי להביא קרבן זיבה.

והנה אברהם עשה סייג וגדר כמו ערוב תבשילין (בראשית רבה צה, ב), "והוא אחריו" (בראשית יח, ט) - מפני היחוד (מדרש בראשית רבה מח). והנה על שניות לעריות אמרו (יבמות כא, א) "ושמרתם את משמרתי" (ויקרא יח, ל) - עשו משמרת למשמרתי! לזה נאמר על אברהם (בראשית כו, ה) "עקב אשר שמר משמרתי (צ"ל שמע אברהם בקולי וישמר משמרתי"), "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וביתו אחריו ושמרו דרך ה'" (בראשית יח, יט) - היינו שמירה וסייגים וגדרים. והנה

איוב היה שומר מצוה וגופי תורה וסר מרע (איוב א, א), אבל בלא סייג וגדר. ולכן אמרו (בבא בתרא טז, א) עפרא לפומיה דאיוב, דאילו בדידיה איסתכל, ואברהם אפילו בדידיה לא הסתכל (בראשית יב, יא ברש"י), הרי דאיוב לא עשה סייגים רק היה סר מעצם הרע. ולכן גם בניו הניח לעשות משתות והקריב עולות אולי חטאו בניו (איוב א, ה), אבל לא הזהיר אותם שלא לעשות משתה. ולכך אמרו בשמות רבה פרשה כא, ז: יציבני למטרה יפרפרני, שכשעמד סמאל ואמר בניך היו עובדי עבודה זרה עד עכשיו וכו' מה עשה הקדוש ברוך הוא? מסר לו איוב. פירוש שאמר לשטן "השמת לבך לעבדי איוב" וכו' (איוב א, ח). ומה טען השטן? שלא היה שומר סייגים וגדרים, ומה התועליות משמירתו גופי תורה, וההשגחה עשתה גדר לשומרו ולהצליחו, וזה "ואתה שכתה בעדו" (שם שם ד). וכיון שכך, הנך טוען שעיקר היא שמירת הסייגים - הלא בני ישראל המה מצויינים! "וגן נעול מעין חתום" (שיר השירים ד, יב), 'לא שינו שמם ולשונם' (מכילתא דפסחא ה) - "דבר אל בני ישראל ויסעו" (שמות יד, טז) ששומרים הסייגים באופן נפלא מאוד. וזה ביאור מאמרם (שוחר טוב יט, ז, תנחומא תשא לו) מנין היה יודע משה שהוא יום וכו' בשעה שהיה לומד תורה שבכתב היה יודע שהוא יום, ובשעה שהיה לומד תורה שבעל פה היה יודע שהוא לילה. שבלילה - הוא תוך הגלות - העיקר תורה שבעל פה, הסייגים והגדרים המה נחוצים לקיום הדת, ודו"ק.

ולכן הרבה התורה בסייגים גבי פסח וחמץ ב"בל יראה", מפני שעל פי הגדרים והסייגים נגאלו. ולהורות נתן ש"לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר", שכל אדם יהא נגדר ומקושר לאומתו בסייגים וגדרים, שכל זמן שלא יהיה אור האלקי מופיע עליו גלוי' לעיני כל, הסכנה גדולה שלא יתערבו בין האומות ויאבדו קיומם. וזה (מלאכי ג, ו) "אני ה' לא שניתי", שתמיד אני ברחמים. והגזירות הוא כדי "שאתם בני ישראל לא כליתם" - שלא יתערבו בין העובדי כוכבים בהתקרבם אליהם. "למימי אבותיכם סרתם מחוקי ולא שמרתם" (מלאכי שם ז) - שלא עשיתם סייגים וגדרים ודו"ק היטב.

א

ד' חז"ל והראשונים בשמות הבארות שקרא יצחק

ומקור הדברים הוא ממה שמצאנו ביצחק שקרא את הבארות כשמות שקרא להם אביו, ואיתא במדרש הגדול (פר' תולדות, פרק כו פסוק יח) וישב יצחק ויחפר. ויקרא להן שמות כשמות. בוא וראה ענותנותו של יצחק אבינו, בנוהג שבעולם אדם בונה לו בית וקורא לו שם, עומד בנו ומחדש בו דבר הוא קורא לו שם אחר, אבל יצחק אבינו אינו כן אלא כל הבארות שחפר אברהם אבינו וקרא להן שם, אף על פי שעמדו פלשתים וסיתמו אותן, כיון שחזר יצחק וחפרן שנייה, לא חידש להן שם, אלא העמידן על השמות שקרא להן אביו, שנאמר כשמות אשר קרא להן אביו. ומה שכר נטל על כך, שכל האבות נשתנו שמותם, אברהם מתחלה אברם ולבסוף נקרא אברהם, יעקב מתחלה שמו יעקב ולבסוף נקרא ישראל. אבל יצחק מתחלה עד שלא נולד קרא לו הקדוש ברוך הוא יצחק, שנאמר וקראת את שמו יצחק (בראשית יז, יט) ולא נשתנה שמו לדורות, ע"כ.

וכבר האריך בזה רבינו בחיי (שם פסוק טו) וז"ל: וכל הבארות אשר חפרו. יגיד הכתוב כי מתוך הקנאה שנתקנאו בו פלשתים סתמו כל הבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו, כדי שלא יוכל יצחק להועיל עצמו בהן ולהשקות זריעותיו ומקנהו, ואח"כ נתגבר יצחק וחפר אותן וקרא להן כשמות אשר קרא להן אביו, ועשה כן לכבוד אביו. וממה שהתורה הודיעה זה נראה שנחשב לו לזכות ויש בזה התעוררות, וק"ו שאל ישנה אדם מדרך אבותיו, שהרי יצחק אפילו שמות הבארות שקרא אותן אביו לא רצה לשנותן, וזה ק"ו לדרכי האבות ומנהגותיהם ומוסר שלהם, ואולי מפני זה לא נשתנה שמו כמו שאר האבות וזו מדה כנגד מדה, כן פירש הגאון ז"ל, עכ"ל.

וכן האריך המאירי בספרו מגן אבות בהקדמה וז"ל: והוא ענין ותפארת בנים אבותם, והוא מה שאמרו בירושלמי ואל תבוז כי זקנה אמך אלו המנהגות. ואחר שכן, ראוי לכל חכם ולכל בן מעלה להעמיד מנהג מקומו על מתכונתו, לבלתי השיג גבול האבות הקדומים והחכמים הראשונים לשנות מנהג מקומו ללא צורך ולא סבה. וגם אם יזדמן לו חולק עליהם, ראוי לו להשתדל בהעמדתו עכ"ל, וכ"ה בפירש"י במס' ברכות (נ"ד ע"א) ואומר אל תבוז כי זקנה אמך למוד מדברי זקני אומתך לעשות מה שראית שעשו הם, ומצאו רבותינו סמך לדבר בפסחים מ"ט ואל תטוש תורת אמך שהיא כמו אל תטוש תורת אומתך כמ"ש

בירושלמי סוף ברכות, ויתכן שמקור הדין הוא בפסוק ואל תטוש תורת אמך קרי ואל תטוש תורת אומתך.

ועד כמה חמיר הוא ענין המנהגים, ראוי לעי' במנהגים של המהרי"ל (הלכות יוהכ"פ מז ב) שהאריך שאין לשנות שום מנהג גם בניגונים, והביא מעשה בעצמו שפעם אמר סליחה אחת ביום הכיפורים שלא היו נוהגים לאומרה, ולימים מתה בתו ביום כפור והצדיק עליו הדין באמרו שלקתה בתו על מה ששינה ממנהג המקום.

אם בחקותי תלכו – היינו שתלכו בדרך האבות

גם ידוע מה שפי' הבעל הטורים (פר' בחקותי, פרק כו פסוק ג) וז"ל: אם בחקותי תלכו. ר"ת אבת. שתלכו בדרכי אבות עכ"ל, דיסוד היסודות של אם בחקותי תלכו היינו שתלכו בדרך אבות.

ועובדא ידענא שהרה"ק מהר"י מבעלזא ז"ל פגש פעם את הרה"ק בעל קדושת ציון מבאבוב ז"ל בילדותו והיה אז פרשת בחקותי ושאל לו מהו פירוש אם בחקותי תלכו, ולא ענה, פתח הרה"ק מבעלזא ואמר, די ווועלט זאגט אז דער בעלזער רב טייטשט אם בחקותי תלכו אז מען דארף צו גיין אין א ספאדיק, והנה אני לא פירשתי כן מעולם, רק אמרתי אם בחקותי תלכו פירושו שצריך לילך בנימוסי ובחוקי התורה ולא לעבור ח"ו על איסור (ויקרא יח ג) ובחוקותיהם לא תלכו, ואפילו דברים שאין מפורש איסורם בקרא להדיא, כגון הלבוש היהודי שהרבה אנשים אינם מבינים שהוא עיקר גדול מכל מקום צריך להזהר בזה מאד כי הוא יסוד הקיום של תורתנו הקדושה, ובכן אם הלבוש היהודי הוא ספאדיק נמצא הפירוש של "אם בחקותי תלכו" שצריך לילך עם ספאדיק ודפח"ח.

בשו"ת מן השמים (סי' ע') דסיבת הדבר שמחמירין בהלכות פסח, היינו משום שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל כולם וקיבלו עליהם באהבה והחמירו בכלליה ופרטיה וכו', וכל המאריך בדקדוקיהם מאריכין לו ימיו ושנותיו עכ"ד. - ואולי יש לומר בביאור השכר של אריכות ימים, דבזה שמרבה בחומרות, והיינו חומרת ומסורת שנהגו בו אבותיו, הרי זה מקיים בו מצות כיבוד אב - מלבד חשיבות המנהג עצמו...

הצורך להביא קרשים מיעקב אבינו

אצל בניית המשכן מצינו, שהביאו קרשים, ולמה הוצרכו להביאו, ומ"ט לא סגי ליה בקרשים של מצרים וכיו"ב, וכשם שמצאו כל שאר הנצרכים למשכן, והנשיאים הביאו, שהובא ע"י העבים, כך היה אפשר להיות הובא הקרשים, אלא התי' הוא דבניית משכן ה' צריכים לבנות לפי מסורת אבות, - ומה"ט אמרו בחז"ל כל המשמח חו"כ, כאילו בנה אחת מחרבות ירושלים, ולמה לא קאמר כאילו בנה בית חדש בירושלים, והתי' הוא שאין חשיבות בבית חדש, אלא צריכים לבנות על היסודות הישנים.

ועל האחרונות נבוא במנהג שנוהגים בבוא החתן תחת החופה ברוך הבא ומזמרין לו מי אדיר וכו' ומסופר כי פעם אחד בחופה מסוימת לא היה בשעת החופה מי שיכול לזמר החרוז מי אדיר והמסדד קידושין היה גאון ישראל הבריסקער רב ז"ל ולא רצה לסדר קידושין עד שיזמרו מקודם החרוז הלזה כדי שלא לבטל ח"ו מנהגן של ישראל אפילו זיז כל שהוא.

ושוב ראיתי מעשה נורא הממחיש לנו כמה צריכים להזהר בכל מנהג ומנהג שהנהיגו חז"ל ואבותינו הקדושים, להזהר בגחלתם ולשמר אותם בחותם בתוך חותם, ומעשה באדם אחד שהגיע אל הרה"ק מהר"א מבעלזא ז"ל, וסיפר בצער כי עברו שנים אחדות מנישואיו וטרם נפקד בזרע של קיימא, שאלו הרבי 'האם קיימו המנהג של שבע הקפות בחופה' האיש השיב בחיוב אך הרבי הוסיף לשאול האם הוא בטוח שקיימו את המנהג, תר האיש וחיטט בזכרונו עד שנזכר שבעת החופה היה קור גדול ושלג נעדם והיתה בהלה גדולה ונחפזו מאוד ולא ערכו את ההקפות, הורה לו הרבי שעתה ישלים את ההקפות.

קפידת הצדיקים להתנהג כמו אבותיהם

האדמו"ר מרחמסטריווקא ארה"ב ז"ל סיפר שבהיותו בארץ ישראל והלך לשולחנו הטהור של הרה"ק מבעלז ז"ל ראה כמה נזהר שלא לשנות שום מנהג ממנהגי אביו, הגיעו הדברים לידי כך, שכשאמר

תורה והביא מקורות מן הכתובים היה אומר אבא ז"ל אמר שבשיר השירים כתוב כך אבא ז"ל אמר שבגמרא סנהדרין כתוב כך וכן הלאה.

וכעי"ז שמעתי (כמ"פ) מפ"ק של כ"ק מרן רבינו שליט"א לספר, שזקינו הגה"ק מרן העצי חיים ז"ל לא נסע לשבות בשבת בעיר שלא שבת בה אביו הגה"ק מרן הקדושת יו"ט ז"ל, וכל כך נזהרו שלא לשנות שום מנהג וסדר שראו אצל אביהם.

וידוע המעשה שהיה אצל הרה"ק רבי דוד מזלאטיפולי ז"ל נסע לקאמינקא למרות חוק הממשלה שאסר זאת, הדבר נשמע אצל הרשויות ואסרו אותו בבית האסורים, כאשר השתדלנים התייגעו לשחררו גמרו אומר בנפשם לומר לרשויות שלא נסע לחינם אלא בגלל סיבה נחוצה מאוד, ורצו עי"ז לרכך את לבם, נכנס השתדלן רבי שמואל ליפסאן אל הצדיק ויעץ לו שאם ישאלו אותו מדוע נסע יאמר שנסע לשם כך וכך, הרים הצדיק את עיניו ואמר בלשון תמיהה הרוצה אתה שאשקר ואומר שנסעתי עבור כך וכך, לא ולא, הסיבה שנסעתי מפני שזקני המגיד נסע מטשערנאביל, ואבי הרה"ק מרחמסטריווקא נסע, ומן הסתם גם בני רבי מרדכי יוסף יסע. ניסו לדבר על לבו בכל מיני אופנים אך לא היה על מה לדבר, אני אומר את האמת ויהי מה, בלית ברירה הפעילו השתדלנים דרכים אחרות והצדיק שוחרר מבית הסוהר מבלי שיצטרך לשנות את דיבורו.

עוד היה מעשה כאשר חתנו הרה"ק ישראל מסטאלין ז"ל השיא את בתו להרה"ק רבי שלום מקאמארנא ז"ל בנו של הרה"ק רבי יעקב משה מקאמארנא ז"ל, הרה"ק מזלאטיפולי ז"ל שהיה זקנתה של הכלה שהרי היה חותנו של הינוקא, בא אל שמחת הנישואין ואף הגה"ק בעל מנחת אלעזר ממונקאטש ז"ל שהיה גיסו של החתן מפני שהיה חתנו של רבי שלום מקאמארנא בא אל השמחה, והנה מצד הכלה ביקשו לערוך סעודת חתן מאהל אשר בו רוקד החתן מצווה טאנץ עם כלתו על ידי גארטל בלילה שלפני החתונה כמסורת בית טשערנאביל, וכיון ששמע זאת המנחת אלעזר שהיה ידוע בקנאותו אשר קינא לה' צבאות יצא כנגד זה ואמר כמבטיח לא יהיה חתן מאהל, הלך לדבר עם החתן, והחתן אמר שאין זה באחריותו, הלך אל הינוקא אמר אף הוא שאינו שייך אליו אלא לחותנו הרבי מזלאטיפולי, נכנס המנחת אלעזר אל הרה"ק מזלאטיפולי, ובצאתו אמר יהיה חתן מאהל אך אני לא אשתתף בו, והסביר, שהרה"ק מזלאטיפולי תפס אותי בתמימותו כשנכנסתי אליו לא הסביר לי טעמו של מנהג זה אלא אמר לי כך נהג זקני וכך נהג אבי וכן אני נוהג, תמימותו זו היא ששינתה את דעתי.

ז

חשיבות מנהגים אפילו לקולא – ושלא להוסיף חומרות

וכל כך דבוקין ישראל במסורת אבות, דאפילו לקולא אין מפקפקין על מנהגים של ישראל, ואין מוסיפים חומרות יותר ממה שהחמירו בה אבותינו, וכגון מנהג שרויה באחרון של פסח, דכידוע חסידים החמירו כ"כ בחומרת שרויה, עד שיש שאוכלין את המצות רק כשהם מכוסים בכיסוי, וכיו"ב הרבה בחומרא זו שהי' מנהג קודש בבית צדיקים, ואעפ"כ באחרון של פסח מקילין בזה, ונוהגין כאבותינו גם בזה.

פעם נכנס הגאון הכוכב מיעקב ז"ל מהרמילוב אל הרה"ק ר' ישראל מהוסיאטין ז"ל, וסיפר לו, כי שמע מאביו שהרה"ק בעל דגל מחנה אפרים ז"ל אמר, שבמדינת רוסיה נוהגים בחומרות רבות בפסח ואף אחת לא מצאה חן בעיניו, חוץ מחומרא זו של הכנת מים מערב פסח לכל ימי הפסח, אלא שהוא לא נהג כן מפני שגם זקינו מרן הבעש"ט הק' ז"ל לא נהג כן, והוסיף ואמר כי לכל אחד יש בפסח מסורת בין להקל ובין להחמיר, כדי לרמז שבזכות שלא שינו דרכי אבותיהם נגאלו, לשאלת הגאון מהרמילוב מדוע אין לו לאדם להחמיר על עצמו יותר מאבותיו, הראה לו הרה"ק מהוסיאטין מקור לכך ממסכת ביצה (ל"ו ע"ב) שהריחיים של אביי נפלו מפני שהחמיר יותר מרבו (עי' שם לענין אין עושין גרף של רעי).

וגם החומרות שהונהג היו רק אלו שקיבלו במסורת, בספר מעדני שמואל מביא אימרא טבא מזקני הק' רבי יעקב יוסף השני מאוסטראה ז"ל, מה שכתוב קהלת (י' חי) ופורץ גדר ישכנו נחש, אין הכוונה רק בעת שמקילים בגדרים משנים קדמוניות, אלא אפילו לגבי חומרות שלא יעשו דברים חדשים וחומרות חדשות - ובזה יישב הרה"ק מאוסטרואה לשון השו"ע (או"ח סי' תמ"ב סעי' ו') שכתב נהגו לגרר הכתלים והכסאות שנגע בהם חמץ ויש להם על מה

שיסמוכו, שלכאורה מה צריך ללמד זכות על הנוהגים להחמיר לכתוב עליהם שיש להם על מה שיסמוכו, וכמו כן מצאנו עוד בכמה מקומות בשו"ע שכתב כן, אבל לפי האמור לעיל אתי שפיר מה שנכתב על המחמירין ביותר שיש להם על מה שיסמוכו כי במקום שאין להם על מה שיסמוכו אין להם להחמיר יותר מכפי מה שהחמירו רבותינו.

ומפ"ק של מרן רבינו שליט"א שמענו כמ"פ מה שהי' מרגלא בפימי' של מר אביו רבינו בעל ברך משה ז"ל, בשם מרן החת"ס ז"ל לפרש, 'חדש אסור מן התורה' שייך גם על איסורים וחומרות חדשים...

ז

חשיבות התמימות שבקיום המנהגים

כ"כ שמעתי סיפור בשם הרה"ג רבי חיים ראזנבערג שליט"א ראש ישיבת שערי יושר, כפי ששמע מבנו של האדמו"ר מסקולען ז"ל, מעשה באברך שהיה יוצא מידי ערב ללמוד תורה וזוגתו היתה נשארת בבית להשכיב את הילדים, בליל ניטל נשאר בביתו והנה הוא שומע את אשתו אומרת עם הילדים בסדר קריאת שמע המלאך הגואל אותי מכל, כאן היא מפסקת וממשיכה לומר, רע יברך את הנערים, נתחלחל האברך והעיר לאשתו 'חס ושלום מלומר כן', צריך לומר כל הפסוק בנשימה אחת, אך היא עמדה על שלה, באומרה כך שמעתי מאמי, וכך אני נוהגת, ולא אשנה את מנהגי בשום אופן. כיון שלא הגיעו לעמק השווה, נמלכו בדעתם להיכנס אל הרבי מסקולען ז"ל, שטח כל אחד מהם את הפירוש לפני הרבי וביקשו לדעת מהו הפירוש הנכון, כיון שראה הרבי מסקולען את התמימות הגדולה של האשה אשר אינה רוצה לשנות ממנהג בית אמה, הורה לה להמשיך ולומר כפי שאומרה עד כה, ואמר שהפירוש יהיה כפי שאומרים בליל שבת מלאך רע יענה אמן, לא המלאך הגואל בלבד יברך את הנערים, אלא גם המלאך הרע יברכם, ודפח"ח.

סיפור נאה מתאמרי בפי החסידים, כי ראשי האירגון 'שומר ישראל', אירגונם של המשכילים והמתבוללים בגאליציה, הופיעו פעם אחת אצל האדמו"ר מבעלזא רבי יהושע'לע ז"ל והעמידו פנים כשוחרי שלום, פתחו ואמרו למה זה להרבות במחלוקת בין יהודי לרעהו, וכי לא מוטב שנחפש יחד ונמצא שפה משותפת, אנו המשכילים נכבד את המסורת במדת יכלתנו, ומאידך גיסא ישתדלו הרבנים והאדמורי"ם להכניס קצת שינויים ותיקונים במנהגי היראים, ככה נוכל להיפגש בדרך ממוצע, ושני המחנות יתקרבו אהדדי. הקשיב הצדיק מבעלזא לדברים בעיון רב, ויען ויאמר 'הניחו לי יום אחד לשקול בדבר', יצאו ראשי שומרי ישראל מעל פניו שמחים וטובי לב, בהיותם סבורים שהצליחו להבקיע סדק בחומת בעלזא המבוצרת. ויהי ממחרת כשבאו לקבל את המענה המיוחל, איכזב אותם הרבי כשהגיד להם, לילה שלם הפכתי והפכתי בדעתי מה הוא השינוי שאוכל להכניס במנהגי ישראל הקדושים כדי להשביע את רצונכם, פתאום צץ במוחי רעיון, מאחר שנהגו כשירי ישראל לקוץ משולחנם שני קיסמי עצים בשעה שנוטלין את צפרניהם, אולי יש מקום לוותר על מנהג זה והכל על מקומו יבוא בשלום, אולם! לבסוף באתי לידי מסקנה, כי חלילה לזוז אפילו זיז כלשהו ממנהגי ישראל הקדושים אפילו מאלה שאין להם מקור בהלכה.

בספר 'הרב מבריסק' מסופר, דכידוע שהיה דרכו של הרב לנסוע למלון של משפחת ענגלענדער למנוחת הנפש, וכמובן ששאל מיהו החלבן שמספיק החלב להבית מלון, ואמרו לו שיש ב' חלבנים, אחד שהוא ת"ח ובר אוריין, והשני הוא ירא חטא, אך אדם פשוט ועם הארץ, וביקש שישלחו אותו החלבן, ושלחו לו את הת"ח, ושאל לו הרב כמה פרות יש לך, ואמר ארבעה, א"כ שאל הרב, האיך יכולת להספיק כ"כ חלב, והשיב שלוקח גם מפרות אחרות, ושוב שאל הרב, וא"כ האיך אפשר לחלוב בב' מקומות, והלא צריך שיהיה חלב ישראל, והשיב, דבאמת בני ביתו עוזרים לו בזה, שאם צריך הוא להיות במקום אחד, אזי ב"ב הולכת למקום האחר, ועוד השיב החלבן, דהרב בודאי יודע את ההלכה, שאי"צ לראות כל הזמן, דהא מספיק כשמירתת העכו"ם, וסגי אם הישראל יוצא ונכנס שם וכו'. מיד אמר הרב לבית מלון, שישלח לו רק מחלבן האחר, דאותו חלבן הת"ח,, כבר שמעתי די והותר, ואילו החלבן שאחר שהוא ע"ה, אינו יודע מ'שום קונצען', בתמימות שלו הרי הוא עושה הכל כמו שצווהו, אם צריך לראות אזי רואה, ואינו משתמש בקולות שונות וכו'.

מעלת התמימות אינו רק ענין שבמחשבה, דהרי בזה יכול אדם לומר 'מה אני יכול לעשות, הלא איני תמים, ומה אעשה שיש לי אפענע קאפ וכו'. אמנם זה אינו, דהא מעלת התמימות הוא עיקר בהנהגה, ואין חילוק כ"כ מה הוא חושב בלב, אלא צריך לעשות הכל כדי להתנהג בתמימות.

וידוע על הרה"ק ר' יהודעל'ע הורוויץ ז"ל מדזיקוב, שבכל פעם שאמר נוסח הלשם יחוד שמסיים 'בשם כל ישראל', הוסיף ואמר 'ובשם די נאנאש'ער אידן', וחזר כמ"פ על אימרא זו, 'בשם די נאנאש'ער אידן', והרבה לספר בשבחם של אותן יהודים מאונגארן, שאינם חושבים לא משכר ולא מעונש, אלא עושים כך מפני שציווה השי"ת להתנהג כך.

ז

כחו של מנהג שבעבורו חזר ליהדות

סיפור נפלא שמעתי המעיד עד כמה יכול לפעול שמירת מנהג ומסורת אבות, שפ"א בא אחד אל הגה"ק אב"ד דק"ק טשעבין ז"ל והיה חלש מאוד בשמירת תומ"צ ובדעתו היה לילך לשרת בצבא, והלה היה בנש"ק מנכדי הרה"ק מזידיטשוב ז"ל, ואמר לו הטשעבינער רב שאינו מבקש ממנו כלום בעניני שמירת תורה ומצוות, רק דבר אחד הוא מבקש, שבהיותו נכד לבית זידיטשוב, שם היה המנהג שבערב שבת לא אמרו תחנון גם בשחרית, על כן הוא רוצה שיקבל על עצמו מנהג זה לא לומר תחנון בערב שבת ותו לא, ואכן בעבור זמן מה נכנס הלה לשרת כחייל בצבא, ולדאבוניינו היה מנותק מענייני יהדות, אך פקודתו של הטשעבינער רב שמרה נפשו, ועל כך החליט לעמוד בכל תוקף, והיה ביום השישי חשב לעצמו שהרי אם עליו לקיים מנהג זה של אי אמירת תחנון א"כ לכל הפחות עליו להתפלל ביום זה תפילת שחרית ואזי ידלג על תפילת תחנון ובזה יקיים את המנהג של אי אמירת תחנון, ואכן ביום שישי קבע לעצמו להתפלל שחרית, בעבור תקופת זמן חשב שהלא אם מתפלל רק בערב שבת תפילת שחרית ומדלג התחנון, הרי לא מוכח בזה שבשאר ימים כן אומרים תחנון, וא"כ בכדי שיקיים המנהג של אי אמירת תחנון ביום שישי הרי עליו להתפלל ביום חמישי גם, ואזי כן יאמר תחנון ורק ביום שישי לא לומר תחנון, ובכך החליט שמעתה יתפלל שחרית גם ביום חמישי, ועל זה הדרך חשב בדעתו שגם זה לא יספיק, כי עדיין לא מוכח שדוקא ביום שישי אינו אומר תחנון, כי יתכן שיום אחד הוא אומר ויום אחד לא ועל כן הוסיף להתפלל עוד יום ועוד יום, וכמובן.

ז

כחו של התמימות של בני ישראל הפשוטים הן המה שיקיימו את היהדות

בספר להורות נתן מביא ששמע מהגאון מטשעבין ז"ל, שפע"א נסע מרן החת"ס ז"ל באיזה כפר לשאוף אויר צח, והיתה האכסניא אצל כפרי אחד, ושמע החת"ס איך שבעל האכסניא הוציא עליו לעז שהוא מזלזל במצות ח"ו, ונחרד החת"ס דאיפה ראה ח"ו איזה זלזול במצות, ושאלו על כך, ואמר שראה שאוכל סעודת שבת בלא קידוש, והעובדא היה שדרכו של החת"ס להתפלל בהשכמה בשבת קודש, ושוב קידש במקום סעודה, ולאחר זמן אכל על סמך אותו קידוש, ואותו ע"ה לא ידע שכבר קידש מתחלה, דכנראה שעדיין היה ישן כמובן, - ותמה החת"ס דאיך בא עובדא זו לנפשו שיוציאו לע"ז עליו, ואמר כי מן השמים הקרה לו כך כי היה דואג תמיד איך יתקיים התורה אצל ישראל, אחר שקמו מתחדשים ומינים הרוצים לעקור את התורה, ובעובדא זו הראוהו לו משמים כי בני ישראל הפשוטים אף שאינם ת"ח, הן המה יהיו שומרים על מנהגי אבותיהם בלא לזוז זיז כל שהוא, הם שיקיימו את היהדות, ולכן ע"ה זה אף שידע שהחת"ס הוא רב גדול, מ"מ לא מנע את עצמו מלהוציא לעז עליו, כיון שראה בו איזה זלזול לדעתו, ולכן יתקיים בזה יהדות אצל ישראל עד שיבוא משיח צדקינו, כי אפילו אם יבוא אליהו ויפקפק על איזה מנהג ישראל לא ישמעו אליו, לשנות ממה שראו אצל אבותיהם ואבות אבותיהם.

היוצא לנו מכל זה, כאשר עומדים אנו בחג הפסח, חג מלא במנהגן של ישראל, אשר כ"א יש לו חומרות שונים ממסורת בית אבותיו, עלינו להתחזק של לשנות ממה שראה בבית אבותיו אפילו בזיז כל שהוא כי בזה תלוי עתידן של ישראל בגלותן, עד ביאת גוא"צ במהרה.

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב

לעילוי נשמת

האשה החשובה

מרת הענטשא וויים ע"ה

ב"ר דוד ז"ל

נלב"ע ביום כ"א ניסן – שביעי של פסח תשפ"ד

ת, נ, צ, ב, ה,

הונצח ע"י בנה ידידינו הרבני הנגיד הנכבד רודצו"ח

מוה"ר אהרן יוסף וויים הי"ו

מנכבדי קהילתינו הק' בבארא פארק יע"א

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב

לעילוי נשמת

הרב החסיד

ר' יעקב שלום פריינד ז"ל

ב"ר ישראל ז"ל

נלב"ע ביום כ"ג ניסן

ת, נ, צ, ב, ה,

הונצח ע"י בנו ידידינו הרבני הנגיד הנכבד רודצו"ח

מוה"ר חיים צבי פריינד הי"ו

מנכבדי קהילתינו הק' בבארא פארק יע"א

מדור

למען תספר

א ועידת פעטרבורג

ב קשר עליון

בעזהשי"ת

תלמידי וחסידי סאטמאר:

שהחיינו!

בחדוותא עילאה וברגשי התרוממות לובשים חג
לכבוד התורה בעת קרן אור פני משה בהופעת
הספר החדש והמפואר שרבים מצפים לאורו

ברך משה

על סוגיות הש"ס

מאת איתן אדונינו
כ"ק מרן רביה"ק בעל
ברך משה מסאטמאר
זצוקללה"ה

שיוצא לאור בעריכה נפלאה לאחר שנים רבות עמל ויגיעה על ידי גדולי תלמידי חכמים לברר מקחו של האי גאון עוזינו להשקות את הצמאים למעיין תורתו

תוכו רצוף חידושים מבריקים וביאורים מתוקים ופלפולים עמוקים בסוגיות הש"ס בסברא ישרה בטיב טעם ודעת.

וגם לרבות כמה תשובות בדבר ה' זו הלכה אשר השיב משה לרבנים השואלים כדת מה לעשות.

מילי דאגדתא
בראש הספר מופיע
פתיחה נפלאה כחמשים מאמרים לסיום הש"ס וסיום משניות,
אשר דרש דרש משה בימי ההילולא של אבותיו הקדושים, דרושים נחמדים אשר עדיין לא ראו אור הדפוס מעולם.

ועד להוצאת
ספרי ברך משה
על התורה, על המועדים, ועל סוגיות הש"ס
Tel: 347.385.9580
Fax: 718.384.2557

זאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל

מבוא:

בליל התקדש חג יושב לו כל אדם בביתו עם ההגדה בידו, ומגולל בפיו ובמחשבתו את כל פרשיות הגזירות הקשות אשר עברו על ראשי בני ישראל בארצות גלותם במשך השנים הרבות, כל מדינה וגזירותיה וכל אומה עם אכזריותיה, ובפרט הגזירות הקשות על חלק הרוחני של בנ"י, כאשר לפעמים היה נתון על הכף מאזנים כל המשך וקיום הדורות.

וכמובן שבכל פרשה או גזירה היו צדיקי וגדולי הדור אלו שנטלו העול על עצמם להכריע את הכף ולבחור באיזה דרך להלחם נגד הגזירה, לפעמים בתפילה ולפעמים בדורון ובמלחמה, ורבות פעמים נחלקו גדולי ישראל האם יש להתפשר ולבחור את הרע במיעוטו, ובכך להסכים לכמה חלקים מהגזירה ולראות את התועלת שיכולה לצמוח מזה, ומאידך היו רבנים וצדיקים שנלחמו בשיני אריות לא להכנע כלל וכלל, ולא להתפשר שום פשרה בנוגע לקיום היהדות.

על כן באנו לגולל פרשה מסעירה מאוד שהתקיימה במדינת רוסלאנד בשנת תר"ע כאשר ממשלת השמד הרוסית גזרה אומר לחייב את רבני העיירות ללמוד שפת המדינה וללמוד השכלה, וגדולי וצדיקי הדור נתאספו לדון בדבר בעיר פעטערבורג, ובעצם בועידה זו היתה ההכרעה האם יוכל להתקיים קהילות קדושות בישראל תחת ממשלת רוסיא או הם צריכים חו לשנות פניהם כשאיפת המשכילים הארורים ולשביעות רצון ממשלת השמד הרוסית ימ"ש.

והחידוש הגדול באסיפה זו בחלק ההיסטארי, היא שהיתה פעם הראשונה אשר התקיימה אסיפה לשם שמים אשר בה נטלו חלק הן גדולי וצדיקי הדור מדרך החסידות ומתלמידי הבעש"ט הק', ומאידך גדולי וגאוני הזמן מצד המתנגדים ומתלמידי הגר"א זצ"ל, וכמו שכותב ר' יצחק קוסובסקי ע"ה גיסו של הגאון רבי חיים עוזר מווילנא מזכרונותיו: "מה נהדר היה המראה, לראות גדולי ישראל מכל המפלגות מימין ומשמאל, רבנים ואדמו"רים... יושבים יחד אל שולחן אחד לדון על צרכי עמנו, והאספה הגדולה ההיא פעלה הרבה לקרב את הלבבות ולאחד את הקרעים בישראל....

אך תוך כדי האסיפה נתהוה מחלוקת חריפה ביניהם האם להתפשר או לא, וכמובן שחלק מהדברים א"א להעתיק מפני כבודם של הצדיקים והגאונים, אך נתקיימה אמרם ז"ל 'את והב בסופה' ונשארו אוהבים ומעריצים זה לזה בכבוד הראוי.

הועידה בעיר פעטרבורג בשנת תר"ע לפ"ק

בחודש אדר שנת תר"ע הזמינה הממשלה הרוסית 'כינוס רבנים' על מנת לדון בשאלות מעמד הקהילות והרבנים, לכינוס זה נקראו רבנים וראשי קהילות שיבחרו ע"י המחוזות את נציגיהם לאסיפה זו, ושם בהאסיפה היו נדרשים להגיע לידי החלטות על כמה דברים שהממשלה רצתה לדעת מהו דעתם, ולהגיש את החלטות הכינוס להממשלה, ואח"כ הממשלה צריכה לדון בדבר וליתן את החלטתה על הענינים שדנו בהם.

האסיפה הגורלית קיבלה הוראה מהממשלה לדון בארבע שאלות עיקריות, א) מעמד הרבנים ותוקף סמכותם, ב) מצב הקהילות וכפיפותם לתורת ה' ולהבדיל לחוקי הממשלה, ג) הענקת השכלה כללית ליהודים, ד) חובת לימוד ההשכלה עם נערי בנ"י, אבל אנו נקדיש בפרק זה את אשר התגולל סביב נושא הראשון, והיא מעמד הרבנים ותוקף סמכותם.

הועידה נמשכה כחודש ימים, ונתקבלו כמה וכמה החלטות בנידונים האמורים לעיל, אך למעשה לא היה בזה תוצאות למעשה, כי עד שהממשלה עיינה ואמרה את חוות דעתה על ענינים אלו, כבר פרצה מלחמת העולם הראשונה בשנת תרע"ד, ואז נתבלבלו הגבולות, וכל הגזירות וההמלצות נתבטלו מאליהן.

יש להקדים לדעת, שלפני הכינוס הזאת היו לפניה עוד חמשה כינוסים כאלו אשר כינסה הממשלה משנת תר"ח ואילך, אך בכינוסים הקודמים גברה ידם של המשכילים, כי הם הצליחו לשלוח לכינוסים אלו את אנשיהם והרבנים 'מטעם' אשר היו 'כאילו' המייצגים של הרבנים וראשי הקהל, כמובן שעל ידי שהמשכילים ואנשיהם השתתפו ברוב מנין ובנין בכינוסים אלו שבהם נידונו שאלות גורליות לקיום היהדות וביסוס הקהילות, זה גרם לקבלת החלטות נוראות ונחרדות לפי השקפת עולמם של המשכילים, וההחלטות שהתקבלו גרמו לפגיעה קשה בצורת יסודות הקהילות, ואיימו על המשך קיומן בדרך ישראל סבא המקובלת מדור דור.

העיר פעטרבורג

◆

בכינוסים הקודמים רוב המשתתפים יצגו את חוגי המשכילים, אשר כל מגמתם היה לקעקע את מעמד הרבנים החרדים לדבר ה', לכן החלטות שהתקבלו שם היו כפי העולה על רוחם, עד שעלתה בידם שבאותם כינוסים הוחלט כי בכל קהילה יהיה 'רב מטעם', היינו רב אשר למד השכלה כללית והוא יחשב רב הקהילה ביחס לשלטונות, זוהי דוגמא אחת להחלטות שהתקבלו בכינוסים הקודמים ואשר גרמו לקשיים רבים בהמשך הנהגת הקהילות ע"י הרבנים, כי אותם 'רבנים מטעם' היו בדרך כלל משכילים המנותקים ממסורת ישראל, והמעמד שקיבלו גרם לנסיונם להשתלט על הקהילות ולהצר את צעדיהם של הרבנים היראים.

וכמון שהמצב גרם לכך שבכל פעם שהיה כינוסים כאלו, והגיע הודעה מהממשלה שעל כל מחוז וקהילה יכולין לבחור ע"י בחירות את הנציגים שישתתפו בהכינוס, אז החסידים והיראים לא השתתפו כלל בבחירות אלו, כי ידעו והבינו היטב שכל רוח הכינוס הוא באווירה נוראה של השכלה הארורה, והם מחליטים כפי העולה על רוחם, ולא השתתפו בה כלל.

אך בעקבות התוצאות המרות שהיו מהכינוסים הקודמים שבהם לא היה המעמד הראוי לרבנים היראים ולא נשמע קולם ולא התחשבו בדעתם, החליטו גדולי ישראל שעכשיו הוא העת והזמן שצריך לייצג בנאמנות את הגדולי ישראל כהוגן בכינוס הגדול, ועל כן פנו גדולי ישראל בבקשה ובדרישה שבכל המחוזות והקהילות ישתתפו בהבחירות, ולבחור רק נציגים (קאנדידאטן) יראי ה', ועל הכרוז חתמו הגאון הגר"ח מבריסק זצ"ל, הגאון רבי חיים עוזר מווילנא זצ"ל, הגאון רבי אליעזר גארדאן מטעלז, ובה הם מתריעים את גודל החיוב לבחור בנציגים יראי ה' אשר ידעו לעמוד על המשמר על כבוד ומעמד הרבנים והקהילות על דרך המסורה לנו מדור דור.

№ 21
שנת הארבעים
החבצלת
מבשרת ציון
HABATSELETH
מכתב עתי לחכמות, לספרות ולכל דבר הרצוי לאיש יהודי. יוצא שלש פעמים בשבוע
שנת
ישראל דוב פרומקין
מחיר המנוי:
בירושלים 10 פראנק
בארצות 12 „
במדבר 15 „
בחוץ לארץ 6 רובל
מחיר הגליון הזה
שתי עשיריות
JERUSALEM, 29 Dezember 1909
ירושלם, יום הששי ב' כסלו התר"ע
תכן הענינים
מעלעראטי ריוטער.
מכתב על דבר אספת הרבנים (אויסצוג פראטאקאל)
בפריבורג.

הרבנים פועלים למען הנציגים החרדים

החלוקה לנציגים היתה לפי גודל המקומות אשר בה דרו היהודים, 32 נציגים מתחום המושב, 2 נציגים ממדינת פולין, 2 ממוסקבה, 2 מפעטרבורג, ובנוסף גם ד"ר קרעבס "היהודי המלומד" והמשומד מטעם משרד הפנים הרוסית.

הבחירות על הנציגים התקיימו ב-42 מקומות ברחבי מדינת רוסיא, ופעולתם של גדולי ישראל הצליחה, ובעקבות הבחירות נבחרו נציגים מטעם החרדים לדבר ה' הרבנים הגאונים רבי יצחק אייזיק הלוי זצ"ל בעל כתבי הראשונים, הגאון רבי העניך אייגעש זצ"ל בעל ה'מרחשת', ועל ראשם הגאון בעל החפץ חיים זצ"ל.

ובנוסף עליהם נבחרו כנציגי היהודים כ"ק האדמו"ר הרש"ב מליבאוויטש זצ"ל, הגאון הגר"ח מבריסק זצ"ל, הגאון בעל האור שמח זצ"ל מדווינסק, הגאון רבי איצ'לע מפאניעוויזש זצ"ל, הגאון רבי יודא ליב צירלסאהן זצ"ל מקעשינעוו, ועוד רבנים אנשי שם, כמו כן נבחרו גם כמה 'רבנים מטעם', אבל הפעם הם לא היו הרוב כמו בכינוסים הקודמים, כך שההרכב של המשתתפים היה נוח מאד לכך שההחלטות שיתקבלו לטובת הציבור שומרי התורה והמצוות, אבל יש לציין שהיו גם הרבה משכילים ומלומדים ועורכי דינים אשר באו לייצג את היהדות החדשה כלשונם עפ"ל.

◆

ראש הממשלה סטוליפין שר"י הביע את הדרישה לקבל את רצון השלטונות לחייב את הרבנים להשתלם בלימודי השפה הרוסית ובלימודים כלליים בדרגה מסויימת, ובענין זה האם לקבל דרישה זו או לאו, נחלקו הדעות בין הרבנים והצדיקים, כשלמעשה נקודה זה עמד במוקד הוויכוח שפילג את הדעות במשך הוועידה כפי שנציג לקמן.

דרישה זו לא היה בה מן החידוש, גם לפני כן דרשו השלטונות, כי הרבנים אשר ייצגו את הקהילות יידעו את השפה הרוסית, ובעקבות זה נתמנו בקהילות רבות 'רבנים מטעם', אשר כלפי השלטונות הם היו הרבנים, והם ניהלו את פנקסי הקהילות ואת רישום הנולדים הנישואין והנפטרים, אך השלטונות ידעו היטב כי מי שלמעשה מנהל את הקהילות, הינם הרבנים אשר המשיכו בתפקידם כבעבר, ולמעשה 'הרבנים מטעם' לא שימשו אלא כפקידי ממשלה ותו לא, והממשלה ידעה זאת הדק היטב, ועל כן לא באו לידי סיפוקם ולא נרגעו מרשעותם ואכזריותם אשר מטרתם היתה להשמיד ולכלות תורת ישראל ר"ל, ועל כן רצון הממשלה היה כי המנהיגים ה'אמיתיים' של הקהילות היינו הרבנים ישתלמו בשפה הרוסית ובידיעת השכלה כללית.

רוסיא.

פטרבורג. — בין נבחרי הפרלמנט הרוסיה שבאו לבקר את עירנו היה גם נבחר יהודי, האחרים נסעו מפטרבורג להודקוי, ויצא קול כי השחרים מכינים עצמם לעמוד שאלת לשר הענינים של הכלה הנהלה שורש יהודי בא למוסקוי כלי כל רשיון.

— בעוד ימים אחדים ומסבות הרבנים הכנס לישיבה, בקסמא ז' ישבו שבעה אנשים, ועל ידה יהיה הקד של הנציג בן ס"א איש, שאלו יבא כל דבר נחל לשמם אחת. ובדבר הקומסיא של שבעה הרבנים כבר יש-אנשמיא מצד הדרשים הם מצד הפרעלעגציא ובל אחר רוצה שבקומסיא ז' יהיה החוב מבני מצרלתם. הקנדידטים של הראשים הם הרבנים ר' חיים סולובייצק— בריסק, ר' חיים סיר טיכידעסקי — וילנא, הרב מרדכי מרזיאחסקי, ר' מאב ען — גרודן, ר' אליעזר נודרן — סרא, (זאת את בעתם בלהרן) ושני הרבנים שהם גם רבנים מטעם, סליאקמסקי — אדיסא, יצירלסן — קישינוב. (בחשי אומרים לאות ירי הרבנה שבקומסיא ז' יהי גם רבנים מטעם) האמעלינגיא מסכמת להקנדידטים מבריסק, מוילנא, מליבאוויטש, ומקישינוב, ובמקום השלשת הנאמרים היא בקיצה את הרב מטעם חיים-אאזריאי, את הרב מטעם ר"י פרלמן מסטרוזשל ואת הצ"ד המשבע מיר מקוב. במקום הקנדידטים הרב מטעם הרב מקאנא שמחו יבאו (עפ"י מספר הקולות שהיה להם אם לא החיבה מיד בחצות משנה) הרב ר' יצחק יעקב רבינוביץ — פינסק, ושר תרנובסקי משאוול, ביום נ' הבא הכנס הקומסיא לישיבה בשלש של הישראלים לעניני הדת, את הישיבה הראשונה יפתח בא כח המיניסטריום או ראש הדישרתמנט הנזכר. הישב ראש בקומסיא ז' יהיה גם הישב ראש בעד הרבנים הנדול, שום לחבריו יהין רשות להשתתף בישיבות של הקומסיא. הצד של שבעה מקבל כל אחד להמצאות 150 רובל. רב אחד הציע שאלה אם ישבו בקומסיא ז' בראש מנולה או מכותב. האדמורי"ם משיבולים כי תהין האחד ישבת בפטרבורג גם למשפטים שבלתם אין יכולים לנסוע.

מודעה שהרבנים שנבחרו הם האדמו"ר הרש"ב מליבאוויטש, הגר"ח מבריסק, הגרח"ע מווילנא

סברת המתירים ללמוד שפת המדינה

יש לציין שאף שהיה בדרישה זו של השלטונות גזירה קשה, הרי מאידך היה בהצעתם מידה מסוימת של ברכה, באשר עד אותו הזמן היו בקהילות את המנהיגים שהם הרבנים, ויחד עמהם שמשו גם 'הרבנים מטעם', שהרי כלפי השלטונות היו הם הרבנים, והנה כיון שה'רבנים מטעם' אלו היו משכילים ארורים ובדיעות נפסדות ומקולקלות, הם לא הסתפקו בסמכויות שניתנו להם ע"י השלטונות אלא שאפו לכבוש ולהנהיג את הקהילות באמת ולא לאחיזת עינים בעלמא, והדבר גרם בקהילות רבות לסכסוכים ומחלוקות, כש'הרבנים מטעם' מפעילים את קשריהם אצל השלטונות בנסיון להשתלט על הקהילות, כך שהמצב הקיים בו בנוסף לרבנים ישנם גם ממונים מטעם הממשלה, גרם למתח רב ולקשיים תמידיים בניהול הקהילות, מצב זה גרם גם קושי גדול לרבנים להנהיג את עדתם בהשקט ובמנוחה כמימים ימימה.

כך שבהחלטה זו של השלטונות היה גם פתח של תקוה, כי אם הרבנים האמיתיים ישתלמו בשפה הרוסית ובהשכלה כללית, הם יוכרו ע"י השלטונות כרבנים לכל דבר, ולמעשה בכך יגרם את סילוקם של ה'רבנים מטעם' מהקהילות, לכן היו רבים מהרבנים שסברו כי עדיף שהרבנים ישתלמו בשפה הרוסית ובהשכלה מועטה, ובכך יוכרו ע"י השלטונות, ולמעשה בכך יחזור השלטון על הקהילות לידי הרבנים באופן מלא.

זה היה שורש הסיבה לתמיכת רבים מהרבנים בדרישת השלטונות, בראש מחנה התומכים בקבלת דרישת השלטונות הרוסים, עמד הגאון האור שמח זצ"ל יחד עם הגאון רבי איצע'לע פאנוויעזשער זצ"ל, ומנגד עמד כצור חלמיש האדמו"ר הרש"ב מליבאוויטש זצ"ל, הגאון החפץ חיים זצ"ל, הגאון הגר"ח מבריסק זצ"ל, חילוקי דעות אלו היו ידועים זה מכבר, ועוד קודם האסיפה ידעו הכל מה עמדת כל אחד מהרבנים בשאלה זו.

כ"ק אדמו"ר הרש"ב מליובאוויטש זצ"ל בראש המערכה

האדמו"ר הרש"ב מליבאוויטש זצ"ל עמד בראש המערכה, ונסע לכמה וכמה אסיפות אשר הוא

א' מארמונות המלוכה בעיר פעטרבורג

אירגן בכדי לזעוק ולהתריע על פירצת חומת היהדות כאשר הסמכות ניתנה בידי המשכילים הארורים, ו'הרבנים מטעם', והרש"ב שהיה לו השפעה גדולה על אלפי חסידים כולם קבלו את דבריו בביטול מוחלט ועסקו ללא ליאות בכדי לבחור את הנציגים החרדים לדבר ה'.

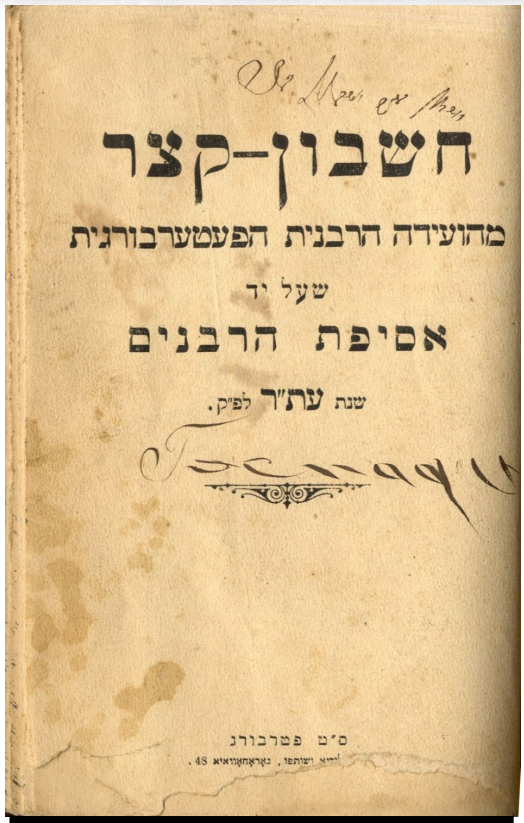
והוא היה הפותח הראשון בהועידה, והוא הסביר בנועם דבריו את גודל החיוב לשמור על הגחלת שלא תכבה לעולם, ועל אף שהמשכילים לא הסכימו לדבריו, אך נאלמו דום מיראת הכבוד, וכפי שמתואר הוא היה המחמיר הגדול ביותר לעמוד בתוקף ועוז, וכגון כשנתהוה וויכוח בין הנציגים בועידה 'מיהו נקרא יהודי'.

וכדאי להעתיק כאן מה שתיאר יצחק שניאורסאהן 'הרב מטעם' מעיר טשארניגראוו, שהיה נכד הצמח צדק אשר התקלקל והיה מראשי המשכילים, והיה מגדולי המדברים בועידת פעטרבורג, וכותב הרבה זכרונות בספרו "לעבן און קאמף פון יידן אין צארישן רוסלאנד 1905-1917" (פאריז, 1968) ובתוך דבריו מתייחס אל דודו הרש"ב, ובבחינת מלאך רע בעל כרחו יענה אמן.

וכה מתאר: ...הרבי מליובאוויטש היה הרבי הראשון שלא העלים את דעותיו, אדמו"רים רבים היו באותם ימים נגד הציונות, אך הם נתייראו לגלות זאת. ואילו הרבי מליובאוויטש יצא במכתב מפורסם נגד הציונים, מכתב שעורר סערה מובנת ומורת-רוח גדולה בחוגי הציונים. אבל גם הבלתי-מרוצים נאלצו להפליא את תקיפותו ואת גילוי-לבו.

כעסקן ציבורי גדול הוא השפיע רבות על חסידיו ועל הרבנים, הוא פירסם את הוראותיו ואת קריאותיו לעבודת הכלל בכל המקומות וארגן את אסיפת הרבנים, כדי שיהיו בה כמה שיותר רבנים וחרדים, וכמה שפחות עמי-ארצות.

בתנאים אלו בא הרבי מליובאוויטש לטשארניגראוו - בשעה שאני כיהנתי שם כ"ראבינער" - כדי לנהל את התעמולה לבחירת שני רבנים מהפלך כצירים ב"אסיפה", אבל לא - חלילה - כדי שייבחר אחיינו יצחק שניאורסון, שלא הצטיין כל-כך ביראת שמים...

ספר 'חשבון קצר' אשר כתב הרש"ב מליבאוויטש על כל מה שאירע בעת האסיפה

רבי משה לאנדיסקי שלוחו של החפץ חיים זצ"ל

כאמור החפץ חיים גם נבחר להשתתף באסיפה זו, וידע כי הנושאים העומדים על הפרק הינם מאוד גורלי לעתיד והמשך הקהילות החרדיות, ולמרות כך החליט הח"ח (החפץ חיים) לא לבא לוועידה זו, ובמקומו שלח את ידידו הקרוב הגאון רבי משה לאנדינסקי זצ"ל שהיה הראש ישיבה בישבת החפץ חיים בראדין, עצם שליחת הח"ח את רבי משה במקומו לוועידה היתה חשובה מאוד, אך עורר השתאות ופליאה אצל כאו"א, כי דרכו של הח"ח היתה עד כמה שאפשר לעשות כל דבר בעצמו ולא להזדקק לשלוחים, כי כפי שהסביר הח"ח בעצמו (עיי' בס' חפץ חיים עה"ת עמ' מט.) כי בשליחות הנוגעת

בנין הישיבה בראדין כהיום

לעניני הכלל צריך לפעול אצל השליח שהענין אשר לשמו הוא נשלח יהיה אצלו כמו ענין של פרנסה עבור עצמו, והח"ח סבר שהשליח צריך להיות כזה הנכון למסור את נפשו עבור הענין לשמו נשלח, ולכן תדיר היה הח"ח מכתת את רגליו בעצמו ולא הסכים שיעשה הדבר ע"י שלוחים, כי לשיטתו קשה מאד למצוא שליח שיפעל במסירות הנפש הראויה ויחוש את הדבר כנוגע לו עצמו.

◆

הח"ח גם היה סבור כי שורש הגזירות הינו מחמת רפיון בקיום והחזקת התורה, ולכן צורת הפעולה כנגד הגזירות צריכה להיות דוקא ע"י אלו אשר יש להם את כח התורה ואשר בהיותם שלמים בתורה, ממילא ע"י מסירות נפשם תבוטל הגזירה, ולכן הח"ח לא סמך על איש, אלא אדרבא הלך בעצמו ובמסירות נפש ממש כך זכה לבטל רבות מהגזרות היו, אף מקרים בהם הח"ח הלך לבדו ללא מתורגמן, והיה מדבר כך לשרים, והצליח, באשר שיטתו היתה שכל שורש הגזירות נובע מרפיון התורה וממילא במסירות הנפש לקיומה של התורה הגזירות יתבטלו, וכפי שאכן קרה, לכן הח"ח סירב בדרך כלל לשלוח שלוחים לבטל גזרות שנחתו על התורה ועל מצוותיה.

הגאון ר' לייב בנו של הח"ח סיפר, כי כאשר אביו היה שומע על חשש כל דהוא של גזירה, לא היה נח ולא היה שקט לרגע, ותיכף היה מתעורר לנסוע בעצמו ע"מ לבטל את הגזירה, ר' לייב אמר כי אביו היה רגיל לומר כי הפירוש במאמר חז"ל איזהו חכם הרואה את הנולד, הוא שהדבר צריך להיות אצל האדם בראיה חושית כמו שזה במציאות, וכאשר היו מנסים לשכנע את הח"ח כי לרגל חולשת בריאותו כדאי שלא יסע למרות הכל, לא היה אפשר למונעו מלנסוע על מנת להשתדל לפעול להפר את הגזירה, ר' לייב ממשיך ומספר שרק לעיתים רחוקות ובשעת הדחק היה לבסוף הח"ח מתרצה ומסכים שהוא יסע במקומו, אך היה הח"ח מתנה עמו, שצריך לדעת כי שום דבר בעניני התורה והמצוות וחיזוק הדעת לא יצליח אם השליח לא יהיה מוכן לעשות ולפעול בשליחותו במסירות נפש ממש.

ועיין בס' 'הצדיק רבי שלמה' שמביא זכרונותיו של הגר"מ זאקס חתנו של הח"ח שכתב: לעיתים קרה בשבת או ביו"ט שהיה סופר את השעות מתי תצא השבת וממש המתין שתצא השבת, ע"מ שיוכל לפעול מיד ביציאת השבת בענינים העומדים על הפרק.

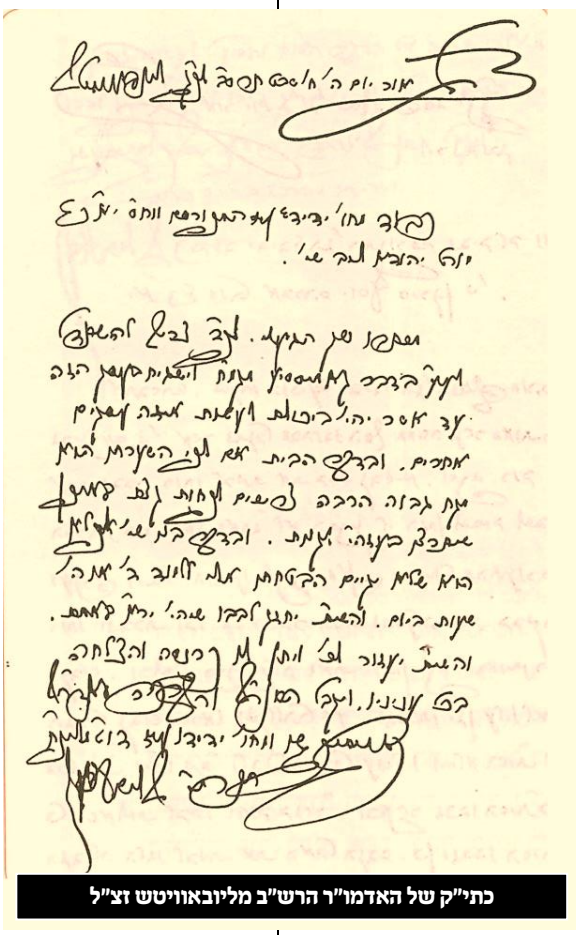
מכאן יכולים אנו להבין כי אם בענין כה חשוב והרת - גורל לקיום התורה, שלח הח"ח את רבי משה

ביתו של החפץ חיים בראדין

לאנדיסקי, היה תמיה גדולה, אך מקודם נראה מה גדלותו של רבי משה שבו בחר להיות שלוחם הנאמן לגאול את ישראל, באשר הוא בעל מסירות נפש והדבר בוער בלבבו.

◆

ויש סברא מתהלכת אצל חוקרי הזמנים, כי גם כי הח"ח העדיף לכתחילה לשלוח את רבי משה במקומו, באשר ידע כי ראשי התומכים והמסכימים לדרישת השלטונות ללימוד השפה הרוסית לרבנים, הלא המה רבי מאיר שמחה, ורבי איצע'לע פאניעוויזשער, והח"ח ידע על קשריו הקרובים של רבי משה אליהם עוד משנים עברו, וכמו כן ידע הח"ח את הערכתם הגדולה לרבי משה, כך שסבר הח"ח כי רבי משה ייטיב בפקחותו וחכמתו לפעול ולשכנעם לא להסכים לדרישת השלטונות.

כתי"ק של האדמו"ר הרש"ב מליובאוויטש זצ"ל

כאמור נשלח רבי משה כנציגו של הח"ח לועידת פטרבורג, והח"ח סיכם עמו כי יפעל בכל כוחו למנוע קבלת החלטה המסכימה עם דרישת השלטונות, הח"ח גם סיכם עמו כי אם יסבור רבי משה כי נדרש את בואו של הח"ח בכבודו בעצמו, אז רבי משה ישלח לו טעלעגראם, והוא מיד יצא לדרכו ויגיע ע"מ לפעול יחדיו לסיכול הגזירה, רבי משה נסע לועידה כשהוא מייצג בנאמנות את הדעה של השוללים את לימודי השפה הרוסית, ובכך הצטרף להאדמו"ר הרש"ב זצ"ל ולהאחיעזר שהציגו דעה זו, ולחמו בכל תוקף להמשך המצב הקיים ללא שינוי וללא פשרות.

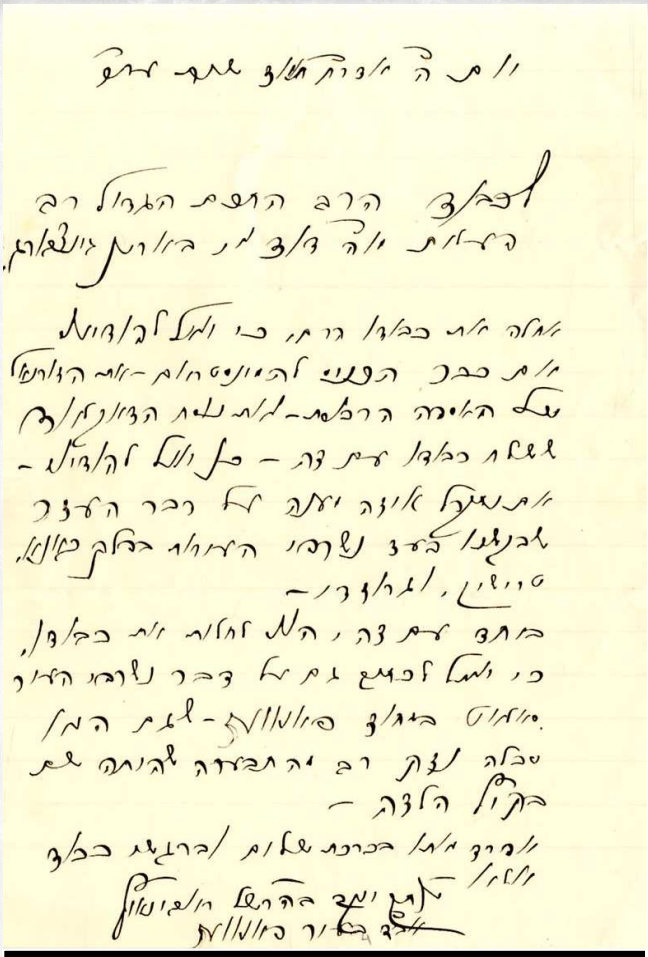
◆

אגב יצויין, שגם חוות דעתו של הגר"ח מבריסק היתה כדעתו של הח"ח, ומעשה שהיתה גזרת המלכות אודות לימודי חול, ולצורך ביטולה נזקקו לחתימות של רב מפולין ורב מליטא, הגר"ח חתם בעצמו ולחתימה הנוספת אשר אליה הוא נזקק, נסע עם בנו לאיזו עיר רחוקה ע"מ להחתים שם רב מסויים אשר לא היה מן הרבנים המפורסמים, בנו של הגר"ח שאלו מדוע הטריח את עצמו לנסוע למרחקים ולהחתים דווקא את הרב הזה, ענה לו הגר"ח, בעוונותינו הרבים לכל אחד ישנה קצת הערכה לגבי ההשכלה... ורק רב זה ברור אצלי שהינו שונא את ההשכלה באמת, ורק ע"י רב כזה אפשר לפעול לביטולה של הגזירה.

הגר"ח גם היה סבור כי הראויים לפעול לביטול גזירת ההשכלה הינם אלו הנקיים לגמרי מהערכה כל שהיא אליה, ורק כאלו ראויים כי מלחמתם אכן תצלח בידם, וכך גם סבר הח"ח כי צריך שאלו שפועלים יהיו בעלי מסירות נפש ואשר הדבר בוער בלבבם, ואשר לגביהם פעולה זו הינה כפעולה הנוגעת להם עצמם, לכן הח"ח טרח לפעול בענינים אלו בעצמו באשר בדבר הדורש מסירות נפש מעטים מאד הם אלו הראויים להישלח ולפעול בענין.

התחלת הוועידה

הוועידה התכנסה בפעטרבורג ונמשכה כחודש ימים מיום ח' אדר עד ח' ניסן, כאשר יושב ראש הועידה שימש הגאון רבי יהודא לייב צירלזאהן זצ"ל אב"ד קישינעוו, ונשיא הועידה הה 'הבארון גינצבורג' מהעיר פעטרבורג שהיה מקורב לשלטון הרוסי וגם מהמשכילים, והרבנים דנו ביניהם על נושאים שונים העומדים על הפרק, כשבראש הענינים הנידונים עמדה השאלה האם לקבל את דרישת הממשלה על חיוב הרבנים להשתלם ברוסית ובהשכלה, וכאמור בראש התומכים בקבלת עמדת ודרישת השלטונות היה הגאון בעל האור שמח ורבי איצע'לע מפאניעוויזש, אשר מלבד שהיתה זו דעתם האישית, הרי כל אחד מהם קיבל טרם בואו מכתב מאת זקן גאוני הדור הגאון רבי דוד מקארלין זצ"ל בעל ה'יד דוד' על שו"ע אשר עקב חולשתו לא יכל לבוא, במכתבו אל ר' מאיר שמחה ור"א מפאניעוויזש כתב כי כיון שע"י כך שהרבנים ילמדו רוסית יגרום הדבר להכרת השלטונות בהם ולסילוק הרבנים מטעם לכן יש לקבל את דרישת השלטונות.

מכתב מהגאון רבי איצעלע מפאניעוויזש זצ"ל להבארון גינצבורג בדבר הועידה

הנה שיטת הגאון רבי דוד מקארלין היתה השפעה עצומה כי היה נחשב לא' הגדולים והמופלאים שבדור, והגר"ח מבריסק כתב עליו במכתב א' "רבא דעמיה גדול הדור", והגאון רבי חיים עוזר כ' עליו: זקן ההוראה לבית ישראל ויחיד הדור.

המתירים רצו לבחור את הרע במיעוטו

מן החובה לציין שהרבנים שבחרו להקל, אינו ח"ו מחמת שהיה להם ח"ו איזה הערכה גלויה או נסתרת להמשכילים או לדרכיהם, כי הגאון בעל האור שמח זצ"ל כשכיהן כרב בעיר ביאלאסטאק לא היה נותן להכנס לביהמ"ד עם עניבה על הצוואר מחמת המאדע החדשה שבאה מהמשכילים, כמו כן זקן גאוני הדור הגאון רבי דוד מקארלין זצ"ל היה במהותו לוחם גדול כנגד המשכילים, וכאשר ניסו להכניס תיקונים בסדרי הלימוד בתלמודי תורה, כתב רבי דוד מכתב חריף נגדם כשבתוכו כתב: ואשר לא עלתה ביד החיה הטורפת האינקווזיציה הארורה בספרד, ההשכלה רוצה להשלים...

ולמרות התנגדותם ומלחמתם בכל נסיון של ההשכלה לחדור לתוככי כלל ישראל, כאן עמדה על הפרק השאלה האם להלחם עד חורמה ולדחות את דרישת השלטונות על הסף, ובכך אולי יגרם כי ישאר מעמדם של ה'רבנים מטעם' כפי שהיה, או להסכים בלית ברירה לדרישת הממשלה, ובכך אף

שיגרמו לחיוב הרבנים ללמוד השכלה, מאידך יגרמו לחיזוק שלטון הרבנים וסילוק ה'רבנים מטעם', היה כאן שאלה מה להעדיף ואיזו ברירה הינה הפחות גרועה, ומה יביא לחיזוק הקהילות ויסייע למנוע את הפירצות שנעשים מנוכחותם של הרבנים המשכילים שהיו מוכרים ע"י הממשלה, ואשר עצם מציאותם גרמה לקשיים גדולים בניהול הקהילות ושלטונם של הרבנים עליהם.

עמידתו האיתנה של האור שמח בראש התומכים, גרמה לקושי גדול לאסוף התנגדות נחרצת לקבלת דרישת השלטונות, כי כל בני הדור ובראשם הרבנים העריכו מאוד את האור שמח וגדלותו בתורה וביראה היתה מפורסמת לכל, ואפי' הגר"ח מבריסק שהיה בראש המתנגדים לשיטת האור שמח החשיבו כ'שר התורה', [כן ידוע שבענין 'זיקה' שיש בדיני יבמות לא כתב הגר"ח כלל, כי אמר שאין כבר מה לחדש בזה אחרי האור שמח].

כמו כן הגר"ח מבריסק העריך מאוד את האור שמח, וכאשר גמר לכתוב ספרו 'הגר"ח על הרמב"ם' אמר להגאון רבי פסח מפראמקין זצ"ל שהוא רוצה לשלוח את ספרו להאור שמח, ואיזה חידושים שלא ימצאו חן בעיניו ישמיט מהספר, ויתירה מזו סיפר הגאון רש"י יפה גיסו של הגר"ח שלפני נסיעתו להוועידה בפעטרבורג אמר הגר"ח לבנו שיעבור עמו על הספר אור שמח כי הולך להיפגש עם רבי מאיר שמחה.

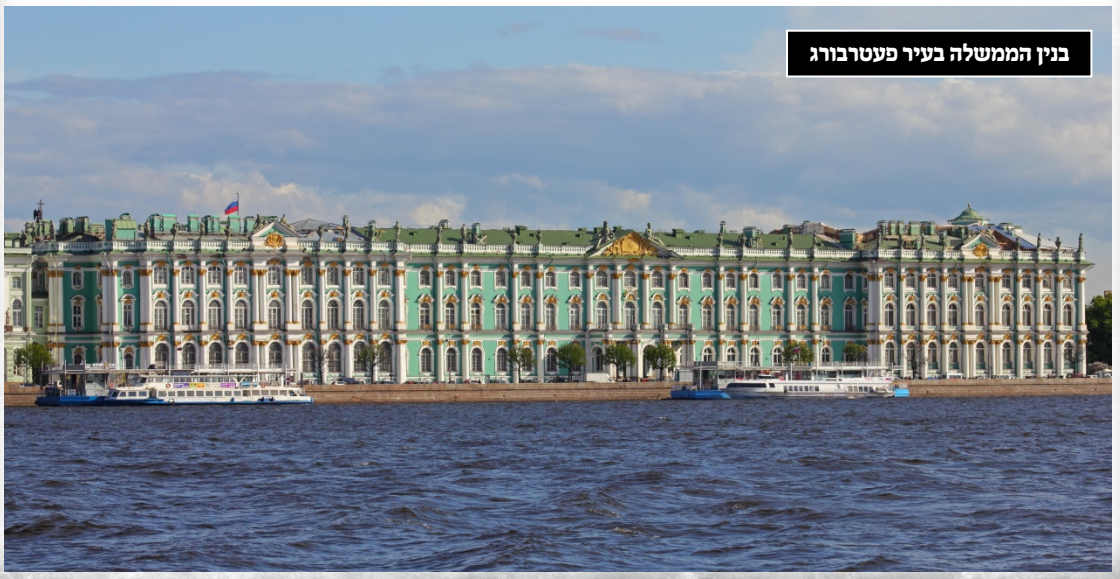
האור שמח בראש דעת המתירים

כשהתכנסו המשלחת פתח הגאון האור שמח והקריא את מכתבו של הגאון רבי דוד קארלינער שבו כתב, כי סבור כי כיון שבהסכמה לדרישת הממשלה יגרם סילוקם של ה'רבנים מטעם' והכרת השלטונות ברבנים, מילא הדבר יהיה לחיזוק הקהילות, ולכן ראוי לקבל את דרישת הממשלה, רבי מאיר שמחה עצמו האריך להוכיח, כי לימוד הרבנים את השפה הרוסית אין בו שום איסור.

והוסיף ואמר כי הוא סבור שהדבר לא יגרום לביטול תורה ולא יפריע ליראת השמים של הרבנים, ממילא אין להתנגד לדרישת השלטונות, ויש להסכים לדרישתם.

אף הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל שהשתתף בועידה הביע את דעתו בעד הסכמה לדרישת הממשלה, רבי חיים עוזר הוסיף ואמר, שאף זקנו הגאון הצדיק רבי ישראל סאלאנטער זצ"ל אמר עוד בזמנו, כי ראוי שהרבנים ידעו השפה הרוסית, ואת שפת המדינה בה הם מכהנים, ור"י סאלאנטער הוסיף, שהוא עצמו יודע שפה רוסית כך שהדבר יכול לסייע ואין בו ח"ו חשש קלקול, זו הדעה שהביע רבי חיים עוזר התומכת בהסכמה לעמדת השלטונות.

לדעת התומכים הצטרף הגאון רבי איצעל'ע פאניעוויזשער ועד רבנים רבים, [ויש לציין שרבי

בנין הממשלה בעיר פעטרבורג

איצע'לע היה מגדולי תלמידי הבית הלוי מבריסק, רק כשהוקמה 'תנועת המוסר' ונתהוה פולמוס גדול כידוע האם להכשירה או לא, והבית הלוי התנגד אליה, אז עזב רבי איצעלע את בריסק והיה מראשי הבעלי מוסר, והוא מגדולי וצדיקי הדור].

הגר"ח מבריסק זועק: התורה מבקשת אל תדאגו בשבילי!!!

הגר"ח מבריסק לחם מלחמה כבידה נגד הסכמה כלשהיא לדרישות הממשלה, אך היות שהגר"ח שידע שרבי מאיר שמחה הינו ראש התומכים, הביע את התנגדותו במשך כל דרשתו ולא הביע כלל רמז שהוא נגד דעתו של רבי מאיר שמחה, ובכל אותה העת לא פנה הגר"ח אל רבי מאיר שמחה ולא דיבר עמו מאומה, ולא עוד, אלא שהיה דורש בשלום כל הנוכחים ולא התייחס לרבי מאיר שמחה.

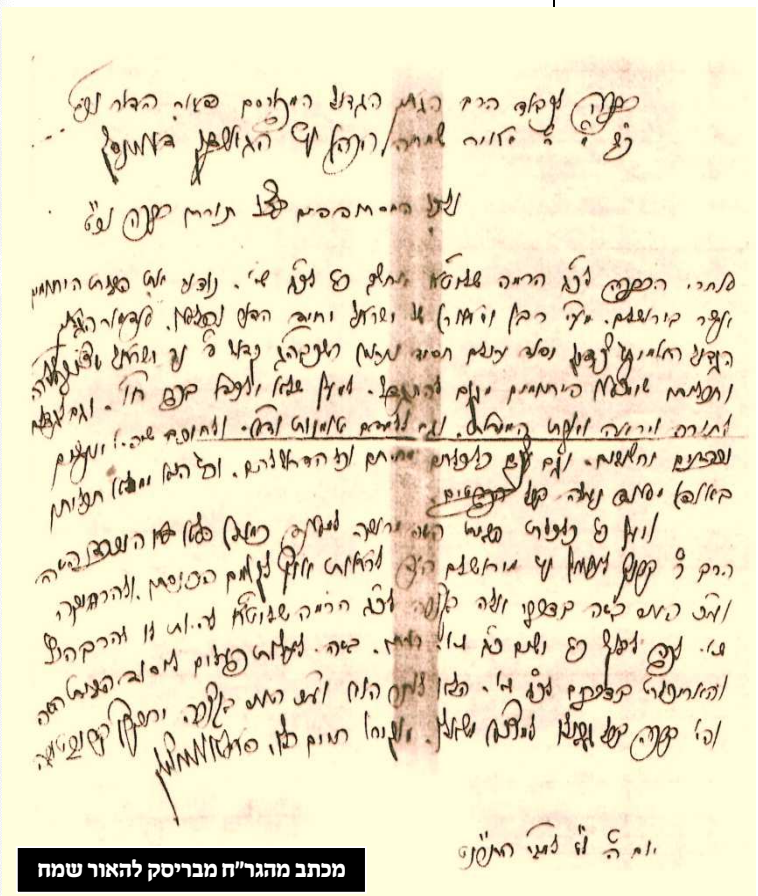
הגר"ח פתח בדברים, והתייחס לדברי התומכים שאמרו כי בכך יגרם חיזוקה של התורה, הגר"ח אמר, בתורה כתוב למען תהיה השירה הזאת לעד בבני ישראל, הרי התורה נקראת עדות, וכמו בעדות אסור לשנות בעדות כי הוא זה, כך רק כשהתורה נשארת בשלמותה אזי יקוים בה כי לא תשכח מפי זרעו, אבל אם ישנו כי הוא זה, אין אפשרות שתמשיך ותתקיים התורה.

הוסיף הגר"ח ואמר, ישנם כאלו החושבים כי למען קיום התורה צריך לשנות קצת, שאל"כ יפסיקו ח"ו ללמוד תורה, אכן זעק הגר"ח ואמר, התורה אומרת אל תדאגו עבורי!, אם התורה תתקיים בשלמותה אזי הכל ישאר, אכן אם התורה לא תשאר בשלמותה אזי הכל יהיה בטל, וסיים הגר"ח בדבריו ואמר, אין אתם צריכים לדאוג אודות התורה, אפילו אם הרבנים לא יוכלו ללמוד תורה וללמדה מפני שלא למדו השפה הרוסית, הסנדלרים והחייטים ילמדוה בעצמם!!!, כי על זה גופא יש לנו את ההבטחה "כי לא תשכח מפי זרעו"... כך סיים הגר"ח את דבריו החריפים.

למרות דבריו אלו של הגר"ח, עמל הגר"ח מאוד לדבר על לבם של הרבנים להתנגד לדרישת הממשלה, בנוסף לפעולתו של הגר"ח, גם רבי משה לאנדיסקי עמל לשכנע את הרבנים ולהשפיע עליהם להתנגד.

◆

אגב, יש לציין העובדא שפע"א הגיע הגר"ח לעיירת הנופש אוטוואצק והתאכסן אצל אחד מגבירי העיירה, יום אחד סיפר הגר"ח לגביר זה

מכתב מהגר"ח מבריסק להאור שמח

כיצד הוא שואב נחת מבנו שהינו כבר גדול בתורה, הגביר שאל את הגר"ח, אם בנך כ"כ מוכשר למה אינך מלמדו שפת המדינה, אם הינך רוצה שבנך יהיה רב הוא חייב ללמוד רוסית, ואף שהצלחתם לדחות הגזירה סוף סוף הגזירה לבסוף תתקיים, וא"כ אתה צריך ללמדו רוסית, ענה לו הגר"ח, אם כך בני לא יהיה רב, הגביר המשיך ושאל, הלא הנכם רוצים שיהיה ראש ישיבה, וגם לזה צריך לדעת רוסית, כדי להתעסק עם הגבירים שיודעים רוסית, ענה לו הגר"ח, אם כן הדבר, הרי הבן שלי לא יהיה ראש ישיבה, שאלו הגביר, אם כן מה יהיה ויצא מבנכם, ענה לו הגר"ח, אתה שואל מה הוא יהיה, עני פשוט הוא יכול להיות?, א"כ הבן שלי יהיה עני, איזה יופי זה יהיה שבני יהיה עני, ועם זאת יודע את כל התורה בע"פ בראשו.

◆

הנה כשסיכמו החלטת הנציגים על השאלה האם לרבנים להכיר שפת המדינה וללמוד השכלה, נחלקה דעת המשתתפים בשלש כיתות כפי שנכתב בהפראטאקל כדלהלן:

א. דעת הרוב ובראשם רבי מאיר שמחה הכהן ורבי יצחק יעקב רבינוביץ (מפאניעוויזש) שדרושה לרב תעודת השכלה מצומצמת וידיעת השפה הרוסית, וינהל גם תעודות הלידה, בדעה זו תמך גם הגאון רבי חיים עוזר גראדזינסקי מווילנא.

ב. דעת מיעוט (12 קולות) מהמתקדמים (בהם הרבנים מטעם יעקב מזא"ה, מנחם ברונשטיין, יצחק שניאורסון, זאב טיומקין, וכן קלמן פרנקיל ולאזאר פוליאקוב) ובראשם עו"ד הנריק סלוזברג, לפיה דרושה להרב תעודת השכלה רחבה וידבר רוסית צחה.

ג. דעת מיעוט (8 קולות) מהרבנים ובראשם הרבי הרש"ב מליובאוויטש, ורבי חיים סולווייציק מבריסק שהרב נדרש רק לידע תורני, ורישום תעודות הלידה יהיה על ידי פקיד מיוחד.

והיות שרוב הרבנים נטו כדעת רבי מאיר שמחה ור"א פאניעוויזשער, ולמעשה עמדה להתקבל החלטה המקבלת את דרישת הממשלה ומסכימה לכך שהרבנים יצטרכו ללמוד השפה רוסית והשכלה כללית.

כאשר הרגיש רבי משה כי הכף הולכת להיות מוכרעת לצד המסכימים לדרישות השלטונות, שלח רבי משה לאנדיסקי טעלעגראם דחופה להגאון החפץ חיים לראדין, וביקשו להגיע בדחיפות על מנת לנסות לשנות את ההחלטה.

החפץ חיים נחרד חרדה גדולה

הח"ח קיבל את הטעלעגראם, ומיד ללא שהיות החליט לנסוע לפעטרבורג, הח"ח לקח כרכרה ונסע למסילת הברזל הסמוכה לראדין, לצערו נודע לו כי המרכבת הברזל תגיע רק למחרתו, הח"ח הוכרח להמתין, תוך כדי המתנתו התהלך הח"ח אנה ואנה כשפניו לבשו קדרות.

א' מבניני הממשלה בפעטרבורג

עד ראיה סיפר כי ראה את הח"ח בוכה כל אותה היממה בדמעות שליש, ועיניו לא מפסיקות מלדמוע אף לשעה קלה, כשהבחין אחד מהנוכחים בדמעותיו של הח"ח שאלו, מדוע הינו מרעיש עולמות כל כך, ומה בכך שהרבנים ילמדו קצת השכלה וידעו את שפת המדינה, ענה הח"ח ואמר, לכאורה זו נראית גזירה קלה, אך כשצופים מה עתיד להיות כתוצאה מגזרה זו, הרי אפשר להתחלחל באשר גזרה זו טומנת בחובה סכנה ממש לכל התורה כולה, אמנם כעת הסכנה לא נראית והחורבן לא ניכר, ואפילו נראה הדבר כחסד וטובת המלכות עלינו, אכן למרות זאת באמת יש כאן סכנה גדולה עד למאד.

הח"ח הוסיף וביאר, הלא מלפנים כשרוב הדור היו יראי ה' ורבים ידעו את התורה, וכשנזקקו לחפש שוחט, הדרישות היו שידע את ההלכות ויהיה מומחה באומנותו, בנוסף היו חוקרים אם הוא יודע גם פרק בנגינה שיוכל גם להיות שליח ציבור בימים הנוראים, אבל עיקר הדרישות היו ידיעת ההלכות ומומחיותו במלאכת השחיטה, אכן כשהדור נתמעט הרוסית, ונמצא כי כל צורת הרבנות בישראל תחרב, וממילא בכך יגרם חורבן על הקהילות הקדושות.

החפץ חיים מופיע ב'ועידת פעטרבורג'

כאמור זו היתה חרדתו של הח"ח, ולכן נסע לפעטרבורג על מנת לנסות ולהציל את שניתן, ואכן אחר מסע ממושך במרכבת הברזל הגיע הח"ח לפעטרבורג, אך דבר בואו של הח"ח לא היה ידוע אלא להגר"ח ולר' משה לאנדיסקי, כך שבואו היתה פליאה ותדהמה, רבי מאיר שמחה הופתע מאד מבואו, ומיד כשבא הח"ח שאלו רבי מאיר שמחה, הלא לא היית אמור להגיע, ומה קרה לפתע שלבסוף הגעת, ענה לו הח"ח, מען גייט מאכן א אפעראציע פאר מיין שוועסטער, און צוליב דעם בין איך געקומען!!!.

רבי מאיר שמחה חשב שהח"ח מדבר כפשוטו, ולכן החל לחוקרו על אחותו ומהות מחלתה ומיהו הרופא שאמור לעשות לה את הניתוח, אמר לו הח"ח, לא אודות אחותי ממש אני מדבר, רק אודות התורה הקרויה אחות, כפי שאמר שלמה אמור לחכמה אחותי את, ויען ששמעתי כי רוצים לנתח את התורה הקדושה, באתי להתייצב לראות מה ייעשה בה.

מיד עם בואו החל הח"ח לפעול בכל כוחו לשכנע את הרבנים להתנגד לדרישת הממשלה ללימודי הנדרשות כיום מהשוחט הוא שידע לנגן ולסלסל בגרונו בעוד הדרישה לידיעת ההלכות ויראת השמים הפכה לפרט קטן ביותר, כך אמר הח"ח, גם כאן, אמנם בתחילה יסתכלו על ידיעותיו של הרב בהשכלה ורוסית כפרט קטן, אך במשך הזמן הדבר העיקרי שיחפשו ברב יהיה רוב השכלתו ורוחב ידיעתו בשפה

הועידה הירודית בפעטרבורג.

ישיבה חברי המחלקה בשאלת הנדנת הקהלות.

חלק מהפראטאקאל של הועידה

השפה הרוסית לרבנים, הוא נאם ודרש בפני הרבנים על הסכנה הגדולה הטמונה בהחלטה זו, ושב ואמר כי כשם שאצל השוחטים סוף הדבר שנשתכח העיקר, והטפל הפך לעיקר, כך עלול לקרות עם הרבנות שלבסוף עיקר הדרישה מהרבנים תהא ידיעת השפה והשכלתם.

בית הכנסת הגדול בפעטרבורג

הח"ח דיבר בהתרגשות רבה ובדמעות שליש ואמר, התורה רפה היא בלאו הכי, אל נסייע בעקיפין לגרימת גזירות חדשות נגד לימוד התורה...

עד שהחפץ חיים בעוז רוחו הלוהט הזדעק: אני מרשה לעצמי לשאול את הרבנים הנאספים כאן – האם הכנתם פתקאות כדי לרשום עליהם "כי לכשיבנה בית המקדש תביאו חטאות ואשמות"!!!.

הוויכוח הנורא בין האור שמח להחפץ חיים

לאחר עמל של ימים החלה דעתו של הח"ח להתקבל, והמשימה שנטל על עצמו החלה להצליח, כשחלק נכבד מהרבנים השתכנעו והחליטו להתנגד להצעת הממשלה.

באותן הימים נכנסו הח"ח ורבי משה לשוחח עם רבי מאיר שמחה, כשנכנס הח"ח אמר לו רבי מאיר שמחה, אל נא תצטער התורה תשאר תורה, והרבנים ישארו רבנים, כשבכך התכוון לענות על טענותיו של הח"ח כנגד הסכמה לדרישת הממשלה. ובאמצע הוויכוח נתלהב רבי מאיר שמחה בריתחא דאורייתא ואמר להח"ח, אל לך להתנגד לדעתו של זקן הגאונים רבי דוד קארלינער, מתוך שאינך מכהן ברבנות, ובגלל מגוריך בעיירה קטנה, הרי אינך בקי בהויות העולם הגדול ובדרישותיו!!!.

הח"ח לא התפעל מהדברים החריפים של רבי מאיר שמחה, ובשקט ושלוה שאלו, האם כבודו ניהל פעם ישיבה?, רק מי שעומד במגע קרוב עם ישיבה מסוגל לחזות בגודל הסכנה הטמונה בהצעה זו.

כדי למנוע את התפשטותו של ויכוח סוער העדיף רבי מאיר שמחה להפסיק את הוויכוח באמצעו, ויצא מן החדר, וכך היתה דרכו של רבי מאיר שמחה מאז ומתמיד כשראה שעלול להתפשט ויכוח חריף וחמור יותר, היה מפסיק באמצע ועוב את המקום.

הח"ח ורבי משה שבו על עקבותיהם מבלי להפרד מרבי מאיר שמחה, ובדרך אמר הח"ח לרבי משה אני מתפעל ממידותיו של רבי מאיר שמחה, הוא כהן והרי עלול להתפס להקפדה חמורה, לפיכך עזב את החדר, הח"ח נהנה מאד מכך שהוא עצמו עזב את המקום, ובכך נמנע ההמשך של הויכוח.

ויש לציין שברבות הימים התבטא פע"א רבי מאיר שמחה ואמר על החפץ חיים, יהודי קטן קומה זה, תושב עיירה קטנה, מרעיש את העולם הגדול בדבריו הפשוטים, יותר מהרבנים הגדולים של העיירות הגדולות, אפילו יותר מעמקותם וחריפותם!!!.

כמו כן יש להוסיף שנכדו של הח"ח סיפר כי שמע מאחד מתלמידי ראדין שראה את הח"ח הולך בחצות הליל לבית המדרש, ופותח את ארון הקודש ומתחיל לבכות, רבש"ע ישראל מאיר כהן הוא, וכהן עלול לבא בנקל לידי כעס, אך עזרני ה' שאוכל

להתגבר על הכעס, כך עמד הח"ח ובכה במשך שעה ארוכה [שאל אביך ויגדך ח"ג קס"ז].

◆

פגישה נוספת בענין זה היתה בין הח"ח ורבי משה כשבאו לרבי מאיר שמחה וניסו לדבר על לבו לוותר על הרעיון להסכים לדרישות הממשלה, רבי משה סיפר כי רבי מאיר שמחה היה המנהיג שהוביל ולחם למען קבלת הסכמה לדרישת הממשלה, ופעל בענין ללא ליאות, כי ראה בזה טובה גדולה לגרש את הרבנים מטעם מהעיירות והקהילות, וכשנכנס רבי משה לבקרו מצאו יושב בחדרו ומתעמק בלימוד הירושלמי, רבי משה התפעל מכך עד למאד, וכשסיפר את הדבר לתלמידו אמר רבי משה כי זה מפליא, כי למרות היותו של רבי מאיר שמחה בעין הסערה ולחם ללא לאות לקבלת עמדתו, בכל זאת באמצע היום יכל רבי מאיר שמחה לשבת וללמוד בעמקות נפלאה כשהוא מנותק מכל הקורה סביבו לחלוטין.

כאמור הח"ח והרש"ב מליבאוויטש פעלו ועמלו ללא ליאות, ופעולותיהם נשאו פרי, ולבסוף הצליחו לשכנע את רוב הרבנים שלא יסכימו לדרישות הממשלה, ואכן לבסוף נתקבלה ההחלטה לדחות רעיון זה, ובכך לשמר את מעמד הרבנות כמאז ומקדם.

פרשת הרבנות בווילנא

החלטה זו שקיבלו הרבנים, גרמה כי ימשך המצב הקיים של מינוי 'רבנים מטעם', וכאמור למעלה אותם 'רע-בנים מטעם' היו בדרך כלל משכילים או תלמידים לשעבר של

הנהר החוצה את פעטרבורג

ביהמ"ד לרבנים שהקימו המשכילים, כך שהיותם נחשבים ביחס לשלטונות כרבנים, גרמה לכך שנגרמו על ידם תקלות רבות ומלחמות רבות פרצו בעת שאותם רבנים ניסו לגרום להגברת השפעתם ושליטתם על הקהילה.

בזמן ועידת פעטרבורג כששוחחו על הענין, אמר הגר"ח מבריסק כי לדעתו ראוי כי 'הרבנים מטעם' שיבחרו יהיו בורים ועמי ארצות גמורים, וכי הם יהיו כאלו שלא יודעים ללמוד כלום, באשר כך כולם יכירו וידעו כי 'הרב מטעם' איננו רק פקיד ממשלתי ותו לא, ואכן הגר"ח עצמו נהג כך ובבריסק פעל לבחירת 'רב מטעם' א' בשם 'נאדעל' שהוא היה עם הארץ מופלג, כך שאף אחד לא טעה

בית הכנסת וילנא היחידי שנשאר כהיום

מודעה שרובינשטיין רב העיר ווילנא קורא לעצרת סי' תקפ"ה ס"ב

הקהלה היהודית בוילנא.

תפלה לרגלי הנזירות בארץ ישראל

יצחק רובינשטיין

Gmina Żydowska m. Wilno

Nabożeństwo z powodu SYTUACJI w PALESTYNIE

RABIN WILEŃSKI Senator IZAAK RUBINSZTEJN

wygłosi kazanie okolicznościowe o krzywdzących zarządzeniach Rządu Angielskiego w Palestynie wbrew międzynarodowym zobowiązaniom mandatu o odbudowie żydowskiej siedziby narodowej.

Nawołujemy całeżydowskie społeczeństwo do przybycia do Wielkiej Synagogi.

לחשוב שהוא אכן הרב, ולא היה יכול להשפיע ולעשות שינויים כל שהם.

מאידך, היו רבנים שסברו, כי כיוון שמוכרחים לבחור 'רב מטעם', עדיף כי הרב שיבחר יהיה לכל הפחות רב שיודע ספר והלכות, וכך היתה דעתו של ר' חיים עוזר.

ולכן כשעל הפרק בעיר ווילנא עמדה בחירת 'רב מטעם', והיו שני הצעות אחד חילוני גמור, ומולו התמודד יצחק רובינשטיין שהיה ממובחרי תלמידי ישיבת סלובאדקא שאח"כ נתפס ברשת המזרחי ונהיה משכיל, העדיף רבי חיים עוזר לתמוך במועמדתו של רובינשטיין.

באותו הזמן הגר"ח מבריסק כתב לר' חיים עוזר ואמר לו שיעשה כמוהו ויבחר רב שהוא עם הארץ גמור, אך ר' חיים עוזר נשאר איתן בדעתו והעדיף לתמוך ברובינשטיין, ולא כפי שהציע לו הגר"ח, וסופו של דבר שאותו רובינשטיין גזל את הרבנות של ווילנא מר' חיים עוזר, וניצל את ההזדמנות כשר' חיים ברח מוילנא בזמן מלחמת העולם הראשונה, והשתלט לבסוף על רבנות העיר ווילנא .

לימים כשהוכרז על בחירות לרבה של ווילנא, והח"ח נלחם למנוע את בחירתו של רובינשטין כרבה של וילנא ופעל למען בחירתו של ר' חיים עוזר, והח"ח סבר שצריך להלחם בכל דרך ובכל מחיר על כך.

באותם הימים שמעו המקורבים את הח"ח אומר לר' משה לאנדיסקי כמה גדלות היתה להגר"ח מבריסק שחזה מראש את אשר יקרה לבסוף ברבנות, הלא צדק שעדיף למנות רב נחות - דרגה שלא יהיה בר השוואה לר' חיים עוזר, והגר"ח אז אמר שאם לא יעשו כן לבסוף התוצאות יהיו לבושת פנים וחרפה לחרדים.

הפיום הגדול בין חפץ חיים להאור שמח

כאמור למרות חלוקי הדעות החריפים הערכתם של גדולי ישראל זה לזה היתה והמשיכה כפי שהיתה לפני אותה הוועידה,

ובשם גדולי ליטא מתואר, כי מפליא הדבר שבספר 'משנה ברורה' לא מזכיר הח"ח שום פסק הלכה מאחד מגדולי אותו

שערי תשובה

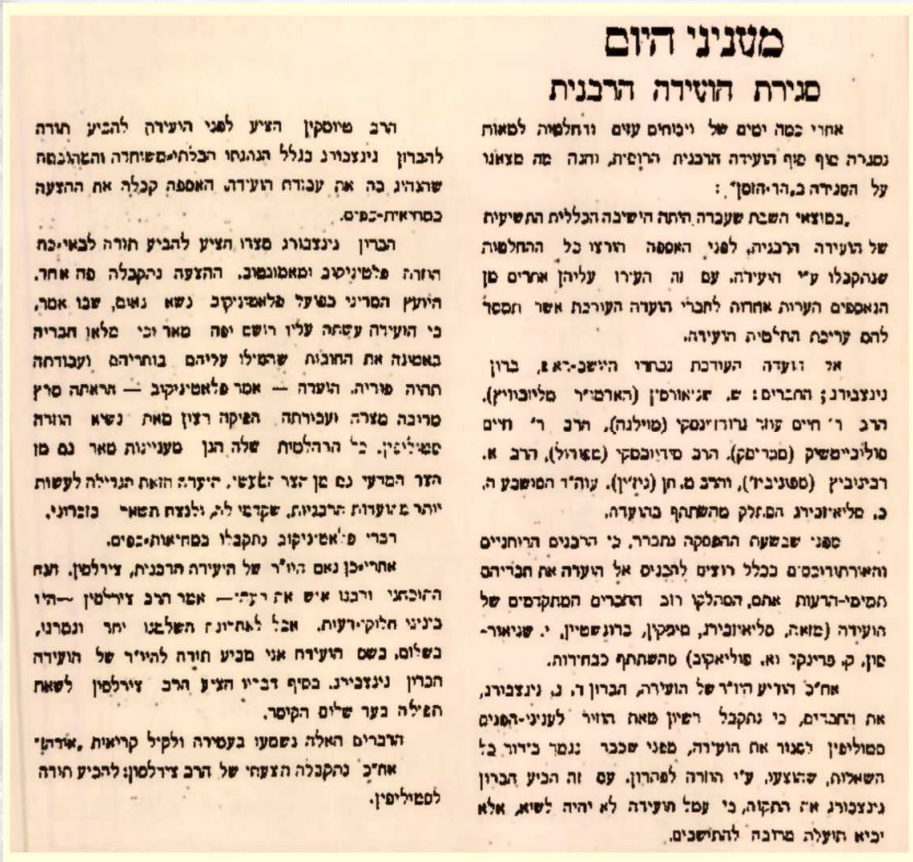
י"ח צריך לעמוד. ומ"ש המג"א דכנה"ג כתב ולא ידעתי מנ"ל, ועיין בבר"י ומח"ב דכנה"ג לא קאי על הך מילתא, רק דקשיא ליה דאי השומע כתוקע למה בתקיעות מיושב התוקע עומד והקהל יושבים דאו כולו מעומד או כולו מיושב, ועיין מח"ב מ"ש בשם הרדב"ז ח"א סימן כה דמשום כבוד צבור לא רצו להטריח עליהם כיון שעתידין לשמוע תקיעות דמעומד, והצריכו לתוקע שיעמוד כדין המצוה שהוא מעומד, א"נ משום כבוד הצבור, עכ"ל, ובזה נתישב הכל כו', ע"ש, ועיין בא"ר מ"ש בזה. ועיין במג"א שהתוקע אין לו לסמוך על איזה שום דבר שאם ינטל אותו דבר יפול, ועיין לעיל סימן (תקא וסימן תקב) [קמא סק"ב]: לתות ובדברי השאילת־שלום שם על הב"ח, ע"ש: [ג] אחרים. עבה"ט. ועיין ביד־

ביאור הלכה

*** וטוב לתקוע בצד ימין. עיין במשנה ברורה. עוד שמעתי בשם הגאון מהר"ר מאיר שמחה הכהן טעם נכון, כי בש"ס ראש־**

המשנה ברורה מזכיר את רבי מאיר שמחה ב"ביאור הלכה" הל' ראש השנה סי' תקפ"ה ס"ב

הדור, והלא ודאי כי נפגש עמהם רבות ושוחח עמהם גם בעניני הלכות הללו, ועל כן מפליא הטעם ששום הלכה בשמם לא מובאת במשנה ברורה, רק אחד מגדולי הדור מוזכר בשמו המלא במשנה ברורה והוא רבי מאיר שמחה (מובא בסי' תקפ"ה בהל' שופר בביאור הלכה), והוא פלאי.

משניני היום

סנירת הוועידה הרבנית

אחרי כמה ימים של ויכוחים עזים ודחלטיה למאות נסנרה סוף סוף הועידה הרבנית הרוסית, והנה מה מצאנו על הסנידה ב„הר-הזסון":

„בסוצאי השבת שעברה היתה הישיבה הכללית התשיעית של הועידה הרבנית, לפני האספה הורצו כל ההחלטות שנתקבלו ע"י הועידה. עם זה העירו עליהן אורחים מן הנאספים הערות אחדות לחברי הועדה העורכת אשר הסמיכו להם עריכת החלטות הועידה.

אל הועדה העורכת נבחרו הישיב-ראש, ברון נינצבורג; החברים: ש. שניאורסון (הארטיר סליוביץ), הרב ר' חיים עוזר גרודזינסקי (וילנה), הרב ר' וועם סולוביימשק (סנרישק), הרב סידוכסקי (שאוול), הרב א. רבינוביץ (סטניביז'), והרב מ. תן (ניזין), עוה"ד המשבץ ה. כ. סליאוביצ'ג הסזלק מהשתתף בהועדה.

סמני שבשעה ההפסקה נתכנר, כי הרבנים הויחניים והאורתודוכסים ככלל רוצים לחבנים אל הועדה את חבריהם המיסי-הרעות אתם, הסהלקו רוב החברים המתקדמים של הועידה (מאה: סליאוביצ', סיפקין, ברונשטיין, י. שניאור-סון, ק. פרינקר וא. סוליאקוב) סהשתתף כבחירות.

אח"כ הודיע היו"ר של הועידה, הברון ד. נ. נינצבורג, את החברים, כי נתקבל רשיון מאת הזוי"ר לעניני-הפנים סמוליפין לפגור את הועידה, מפני שכבר נסמר בידור בל השאלות, שהוצעו ע"י הועדה לפהרון. עם זה הביע הברון נינצבורג את התקוה, כי עפל הועידה לא יהיה לשוא, אלא יביא הועלה מרובה להתישבים.

הרב סיוסקין הציע לפני הועידה להביע תודה להברון נינצבורג בנלל הנהנחו הבלתי-משוחדה והשהכמה שהנהיג בה את עבודת הועידה, האספה קבלה את ההצעה כסחיאת-כפים.

הברון נינצבורג סצרו הציע להביע תודה לבאי-כח הזוהה פלסיניסוב ומאסונשוב. ההצעה נתקבלה פה אחד. היועץ הסריני כשעל פלאסינוקוב נשא נאום, שבו אסר, כי הועידה עשתה עליו רושם יפה סאר וכי פלאן חבריה באסנה את האוכנות שהסילו עליהם בוחריהם ועבודתה תהיה פוריה. הועדה — אסר פלאסינוקוב — הראתה כרץ סריכה סצרה ועבודתה הציקה רצון סאת נשיא הזורה סטוליפין. כל הרהלטות שלה הנן סעניינות סאר נם סן הצד הסרעי נם סן הצד הצעני, היקרה הזאת הנגילה לעשות יותר סועדות הרבניות, שקדמי לה, ולנצח תשאי בזכרוני.

רבני פלאסינוקוב נתקבלו בכחיאות-כפים.

אחריכן נאם היו"ר של הועידה הרבנית, צירלסון. הוא הזכהני ורבנו איש את רעי"— אסר הרב צירלסון —היו בינינו הלוקי-דעות. אבל לאחיונ השלכנו יחד ונסרנו, בשלום, בשם הועידה אני סביע תודה להיו"ר של הועידה חברון נינצבורג. בסיף דבריו הציע הרב צירלסון לשאת הצילה בער שלום הקיסר.

הנוכחים הללו נשמעו בעמידה ולקיל קריאות „אדוני אחיכ נתקבלה הצעתי של הרב צירלסון: להביע תודה לסמוליפין.

אלא ההסבר הוא, שהסיבה שרבי מאיר שמחה מוזכר בשמו, כיון שהיה ויכוח בין הח"ח לרבי מאיר שמחה בעת ועידת פעטרבורג, והח"ח חשש שהתבטא בחריפות יתר כנגד רבי מאיר שמחה, לכן שינה הח"ח ממנהגו במשנה ברורה והביא מדבריו של רבי מאיר שמחה.

וכשסיפרו סברא זו לחתנו של הח"ח הגאון ר' מענדל זאקס ז"ל הסכים ואמר כי בראדין היה ידוע שזו הסיבה להזכרת שמו של רבי מאיר שמחה במשנה ברורה.

ויש לציין שאחר שנפטר רבי מאיר שמחה, נערך הספד בהיכל הישיבה בראדין והח"ח ישב על המדרגות המובילות לארון הקודש, והיושבים סמוך אליו שמעוהו בוכה וממלמל לעצמו, ר' מאיר שמחה נפטר, ר' מאיר שמחה איננו, על מי נשארנו...

◆

כמו כן אחר שנגמרה הועידה למחרתו קודם שעמדו לנסוע ביקש הגר"ח מבריסק ממקורבו שיביא לו את המעיל שלו באשר ברצונו ללכת להפרד מרבי מאיר שמחה, אך הלה שאלו האם אין כבודו זוכר מה היה אמש בוויכוח הגדול, כיצד כעת הנך הולך להפרד ממנו כאילו לא ארע דבר, ענה לו הגר"ח, אין ענין אחד נוגע לשני, וכי בגלל שהיה בר פלוגתתי בועידה, אמנע לכבדו בביקור, וכי אוכל להתעלם מכך שהוא גדול הדור.

כך נמשכה הערכתו של הגר"ח לרבי מאיר שמחה, ומאידך גיסא אחד מבאי ביתו של רבי מאיר שמחה מצא בביתו מכתב מהגר"ח המבקשו להזכירו לטובה בתפילות הימים הנוראים.

◆

לסיום הדברים עם נעילת האסיפה הועלו עיקרי הדברים על הכתב, וההחלטה הסופית בהם היתה אמורה להתקבל באספה נוספת שתתכנס ארבע שנים מאוחר יותר בשנת תרע"ד, אלא שאז פרצה מלחה"ע הראשונה, ואז נתבטלה כליל כל הגזירות, אך דבר האסיפה נמשכה כאבן יסוד להשקפת התורה בשאלות גורליות על קיום ושמירת היהדות.

קמחא דפסחא

עולם חסד יבנה

ממעל

ידי חסד

עיי"ר

צדקת רבי מאיר בעל הנס

כולל עמ"ד חיים

אלקא דמאיר ענינו

החזקת אנ"ש עניי ארץ ישראל על טהרת המרורים

שלמי תודה וברכה

בערבי פסחים, נישא שיר ושבחים, קדם ידידינו הרבני
הנדיב הנעלה והנכבד, רודף צדקה וחסד, בכל עת תמיד
איש חי ורב פעלים כבירים לתורה ולתעודה, כל פה אליו יודה
מסור בלב ובנפש חפיצה למענינו, מריחוק מקום מצודתו פרוסה עלינו

מוה"ר משה כהנא הי"ו

מראשי קהילתינו הק' בבארא פארק יע"א

אשר עמד לימין העסקנים החשובים אשר נסעו מהכא להתם לעריכת המגבית בעיר בארא פארק יע"א לטובת מפעלינו הכביר

ראשו"ן הוא לכם לפסוח עליכם, כאשר לראשונה נשלחו עסקני קהילתינו
לקב"ץ על הגבאו"ת ולזכות את אנשי שלומינו אחים לדעה בבארא פארק
ואודות לעזרתו המרובה זכינו להצלחה גדולה למעלה מן המשוער

אתו עמו יתברכו

העסקנים החשובים כל אחד בשמו הטוב יבורך

אשר עמדו לימינינו במסירות רבה ונאמנה

אשריכם גיבורי חיל! מה טוב חלקיכם!

זכות הארת בתי אנ"ש בחג הפסח יגן בעדם להתברך בכל מילי דמיטב
ואלקא דמאיר יענם בכל משאלות לבם לטובה ולברכה.

המברכים ברגשי הוקרה והערכה

מפעל "קמחא דפסחא-ידי חסד"

ד'סאטמאר בני ברק יצ"ו

קשר עליון דאוריית"א

עובדות והנהגות, בירורי הלכות, ופרקי הליכות
בין כ"ק הגאון הצדיק המפורסם
גאב"ד ריסקעווע ואב"ד דקהילתינו וצוק"ל
בעל "אורחות המשפטים"
עם רבותינו הקדושים לבית סיגוט-סאטמאר

מדור מיוחד לרגל
שנת היובל
למסלקותו
ערב פסח תשל"ה – תשע"ה

• תשוח"ח לנכדו הרב משולם שרגא כ"ץ שליט"א בן הרב הגאון אב"ד ריסקעווע שליט"א אשר הי' בעזרתינו בעריכת המאמר •

וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה

(ויקרא כה, י)

בפרוס עלינו חג המצות חל יומא דהילולא החמישים של האי גאון וצדיק גאב"ד ריסקעווע זצללה"ה אשר שימש בכהונה גדולה כאב"ד ור"מ דקהילתינו הק פה בני ברק יצ"ו, והיה אדוק ומקושר לרבותינו הקדושים עצי התמרים זי"ע בידוע ומפורסם, על כן אמרנו להעתיק בענין זה סיפורי קודש עובדות והנהגות, בירורי הלכות, ופרקי הליכות, כפי מה שידינו מגעת למען ידעו דור אחרון פעולות צדיק לחיים

ברית אבו"ת

התקשרות הגה"צ מראסלאוויטץ זצ"ל לבית אוהעל וסיגעט

הגאון הצדיק ר' **אברהם שלמה הכהן כ"ץ** צוק"ל, נולד ביום שביעי של פסח בשנת **התמ"ר** לפ"ק, לאביו הגאון הצדיק ר' **אליהו הכהן** צוק"ל אבדק"ק ראסלאוויטץ – שהיה מגדולי חסידי מרן **הגה"ק משינאווא** זי"ע (על מצבתו בעיר פרעשוב, נחרט: "היה מן חבריא דהק' משינעווע זי"ע ומאנשי סגולתו"). והיה **נצר** מטע בן אחר בן להכהן הגדול מאחיו הנודע בשערים מרנא **אליהו הכהן מאיזמיר** בעל "שבט מוסר" זצוק"ל.

מקום מנוחתו כבוד של הגה"צ מראסלאוויטץ זצ"ל

הגה"צ **מראסלאוויטץ** זצ"ל נשא את בת זוגו בעיר **סטראפקאוו**, ולאחר שעזב מרן הגה"ק **משינאווא** זי"ע את רבנות העיר סטראפקאוו, ובא בנו של מרן הגה"ק בעל **ייטב לב** זי"ע – הגה"ק ר' **משה יוסף טייטלבוים** מאוהל זצ"ל – למלאות מקומו שם, נתקשר אליו הגה"צ **מראסלאוויטץ** זצ"ל בקשר חזק ואמיץ, ולמדו בצוותא חדא הרבה מקצועות בתורה.[1]

ולאחר הסתלקותו של **הגה"ק משינאווא** זי"ע בשנת תרנ"ט, התחיל להסתופף בצל קדשו של מרן הגה"ק **בעל הקדושת יום טוב** זי"ע, וזכה שם לחיבה וקירבה יתירה, כמו כן, כשנשא הגה"צ ר' חנוך העניך זצ"ל מסאסוב–קרעצקי, את בתו של מרן הגה"ק בעל **קדושת יו"ט** זי"ע, נסע להשתתף בחתונה הגדולה שהתקיימה בעיר סיגעט בפניא דמעלי שבתא, ובליל שב"ק בעת עריכת השוה"ט, נתאחר קצת **הגה"צ מראסלאוויטץ** זצ"ל, וכשהגיע כבר היה השלחן מלא מסביב עם אורחים ורבנים חשובים, וכשהבחין מרן **הקדושת יו"ט** זי"ע בכניסתו – רמז לו לעלות לראש השולחן והושיבו על ידו, המחותן כ"ק מרן האדמו"ר ר' **שלמה מסאסוב** זצ"ל – זקינו של החתן – שכבר היה אז זקן לימים, תמה על זאת – בהיות אז הגה"צ מראסלאוויטץ זצ"ל בן ל"ח שנה בלבד, פנה אליו מרן הגה"ק **הקדושת יו"ט** זי"ע ולחש לו: "**מיר זענען ביידע געווען אין שינאווא, און דארט איז געווען א קליין חילוק צווישן אונז**"...

---

[1] ובכתב הורמנא מהגה"ק משינאווא זי"ע להגה"צ מראסלאוויטץ זצ"ל כותב עליו בין השאר: "**ומתנהג בהוראה יחד עם חתן אחי** [הגה"ק ר' **דוד מקשאנוב** זי"ע] **מוה"ר משה יוסף מסטראפקוב**".

מקושר לע"ץ החיי"ם

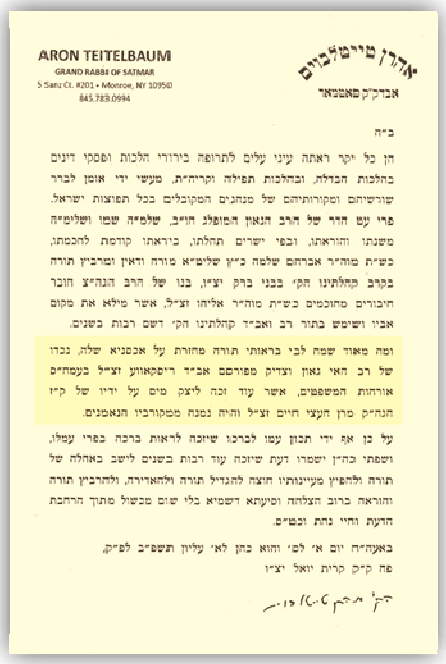
התקשרות הגה"צ מריסקעווע זצ"ל למרן הגה"ק העצי חיים זי"ע

בנו הגה"צ מריסקעווע זצ"ל נשא את בת הגה"צ ר' צבי בערגפעלד זצ"ל אבד"ק נימיזשא, שהיה מגדולי תלמידי מרן הגה"ק בעל **ייטב לב** זי"ע, והמשיך בדרכי אביו וחותנו להתדבק לצדיקי בית סיגעט, והיה מרבה להסתופף בצל קדשו של מרן הגה"ק בעל **עצי חיים** זי"ע,[2] ונשאו ונתנו הרבה יחד בענינים שונים העומדים על הפרק, וגם עמדו בקשרי מכתבים ואגרות להתפלפל עמו בסוגיות ובהלכה כדת של תורה, וחיבבו וקירבו בהערצה וחיבה יתירה.

ובמיוחד אחרי התקבלו לאבדק"ק **ריסקעווע** הסמוכה לעיר **סיגעט** אשר אז נתקרב ונתקשר אליו בקשרי עבותות אהבה עזה ונאמנה, וידידות רבה שררה ביניהם, מרן העצי חיים זירזו הרבה ודיבר על לבו שיואל לשבת על כם הרבנות בריסקעווע, ואמר לו, כי לנחת ולקורת רוח יהיה לו, שאחד ממקורביו ואנשי בריתו ישב על כסא הרבנות בסביבות סיגעט יצ"ו, כי יעמוד ליימינו ויהיה לו לעזר ולסיוע להרבות פעלים לתורה ולתעודה ביתר שאת ויתר עז.

ויסופר **שבשנת תרפ"א** לפ"ק נסע מרן העצי חיים זי"ע לשבות בביסטריץ על שבת א', וכאשר שמע זאת הגה"צ מריסקעווע זצ"ל שהעצי חיים נסע לשם, נסע גם הוא לשבות שם במחיצת קדשו, ובליל שב"ק אחרי עריכת שולחנו הטהור בעת שרקדו החסידים הזמר "רננו צדיקים", ומרן העצי חיים כדרכו ישב על מקומו והתבונן בפני החסידים נגש אליו הגה"צ מריסקעווע זצ"ל ולחש לו באזנו חידוש דין שעלתה בדעתו בענין עגונה, ומדי דברו הבחין כאילו העצי חיים לא שת כלל לדבריו, ולהיות שאין מן הכבוד שיפסיק באמצע דבריו, ע"כ מיהר לסיים את דבריו בקיצור.

והנה מני אז חלפו ועברו חמשה שנים, ובשנת תרפ"ז כאשר ערך הגה"צ מריסקעווע איזה היתר עגונה, שלח מכתב למרן העצי חיים ז"ל בענין זה ובתו"ד רצה להשתמש בהסברא שחידש אז בביסטריץ לגבי נידון זה, על כן כתב לו כל החידוש בענין העגונה בחשבו כי מרן העצי חיים ז"ל לא שם לבו אז כאשר אמר לו החידוש פא"פ. אז ענה לו מרן העצי חיים שהוא זוכר את החידוש מאז כנ"ל, והשיב לו נאמר בתשובה מאהבה, והיא לו נדפסה בשו"ת עצי חיים (אבהע"ז סוף סימן כ"א), וז"ל שם בתוך דבריו: **"דכירנא כי כד הייתי בצוותא חדא לפני חמשה**

ARON TEITELBAUM
GRAND RABBI OF SATMAR
5 Saitz Ct. #201 • Monroe, NY 10950
845.783.0994

אהרן טייטלבוים
אבדק"ק סאטמאר

ב"ה

הן כל יקר ראתה עיני עלים לתרופה בורודי הלכות וספקי דינים בהלכות חבדלה, ובהלכות תפילה וקריאת מגילה שנשי ידי אומן לברר שורשיהם ומקורותיהם של מנהגים המקובלים בכל תפוצות ישראל. פרי עץ הדר של הרב הגאון המופלג חריף, שלמדתי עמו ושלומיאל משנתו ותורתו, ובכמי ישרים תחלתו, בראשית קדמה להכמתו, בשית מוהר"ר אברהם שלמה בייץ שליט"א מורה ודיין ובראבין בקודש מחלתינו הק', בבני ברק ועזיז, בנו של הרב הגה"צ חובר חיבורים מרוממים בשית מוהר"ר אליהו זצ"ל, אשר מילא את מקום אביו וישמש בתור רב ואב"ד קהלתינו הק' דשם רבות בשנים.

ומה מאוד שמח לבי בראותי מחברת תורה מחברת על אבנניא שלה, בכדי של רב חאי גאון וצדיק מפורסם אב"ד ריסקאווע וצ"ל בעמחי"ם אורחות המשפטים, אשר עוד זכה ליצק מים על ידיו של ק"ז הגה"ק מרן העצי חיים וצ"ל והיה נמנה ממקורביו הנאמנים.

על כן אף ידי תכון עמו לברכו שיזכה להראות ברכה בפרי עמלו, ושמחתי וכחיון ישמחו דעת שיזכה עוד רבות בשנים לישב באהלה של תורה ולהגדיל מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה, ולחדבירן תורה ולהוראה ברוב הצלחה וסיועתא דשמיא כלי שום מכשול מתוך הרחבת חדעת וחיי נחת וכש"ה.

באה"ח יום א' לס' חוא בתן לא' עליון תשס"ב לפ"ק.

פה ק"ק קרית יואל יצ"ו

מכתב הסכמה מכ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א לספר "הבדלת מראש" ולספר "תחנונים ידבר ראש" שי"ל ע"י הרב הגאון אב"ד ריסקעווע שליט"א

אוהרה.

קול קורא משנת תר"ם לכ"ק עליה חתומים גדולי הרבנים ביניהם מרן הגה"ק העצי חיים זי"ע והגה"צ מריסקעווע זצ"ל עוד בהיותו אבד"ק נימיזשא

---

[2] לחיבת הקודש נעתיק כאן מש"כ עליו **כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א** בתוך מכתב ההסכמה על ספר **הבדלת מראש"ש** שהו"ל נכדו הרב הגאון רבי **אברהם שלמה כ"ץ** שליט"א אב"ד ריסקעווע: "... רב האי גאון וצדיק מפורסם אב"ד ריסקעווע זצ"ל בעמח"ס אורחות המשפטים, **אשר עוד זכה ליצוק מים על ידיו של ק"ז הגה"ק מרן העצי חיים זצ"ל, והיה נמנה ממקורביו הנאמנים**".

שנים בשבתי בש"ק בביסטריץ אז אמר לי דבר זה, וכבר קדמו בזה בשו"ת השיב משה וכו'", אז ראה ונוכח הגה"צ מריסקעווע כי אם למראה עיניו יראה כי מרן העצי חיים ז"ל תפוס היה בשרעפיו בענינים אחרים, ברם שמע והאזין את כל דבריו, ואף לאחר ה' שנים היו הדברים עדיין חקוקים בזכרונו.

ולפלא לציין כי תשובה זו היתה זמן קצר לפני הסתלקות מרן העצי חיים ז"ל, טרם נתן לדרך פעמיו לנסוע לק"ק קליינוואַרדיין, **ביום ג' וארא שנת תרפ"ו לפ"ק**, נזכר שלא השיב עוד על מכתבו של הגה"צ מריסקעווע וצ"ל שקיבל מזמן מה, ומיהר אז ונזדרז להשיב לו תשובה קצרה כנ"ל. והיא תשובתו האחרונה אשר השיב לשואליו בחיים חיותו, כי כידוע אשר בבואו ליחן את פני העיר קליינוואַרדיין ולשבות שם שביתתו, פתאום מעדו קרסוליו ונחלה במחלת שחפת המוח בלוטשטורין ר"ל, ואחרי ימים ספורים ביום ו' שבט, נתבקש בישיבה של מעלה. ובין המספידים הגאונים הצדיקים היה גם הגה"צ מריסקעווע זצ"ל, אשר נשא עליו מספד תמרורים.

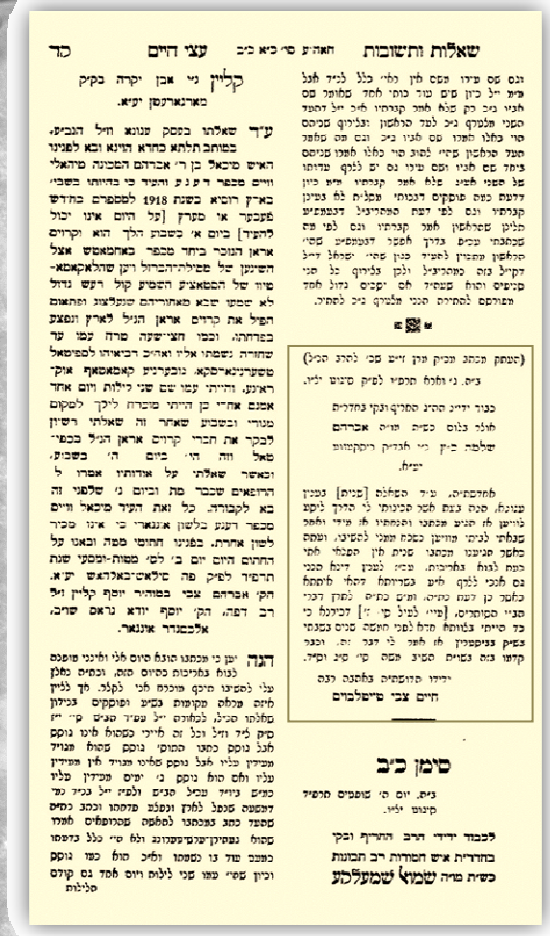
ואחרי הסתלקותו של מרן העצי חיים זי"ע, כאשר עלתה בדעת בנו ומ"מ הגה"צ רבי **זלמן לייב ט"ב** אבד"ק סיגוט זצ"ל הי"ד לסדר ולהוציא לאור תשובות ה"עצי חיים", והיה נדרש לזה סידור ועריכה נכונה, אז נתבקש הגה"צ מריסקעווע זצ"ל על ידו לערוך מלאכת מחשבת זו.[3]

הרבה יש עוד להאריך בגודל דביקותו של הגה"צ מריסקעווע במרן העצי חיים זי"ע, ואי"ה עוד חזון למועד נמשיך לתאר בענין זה באריכות.

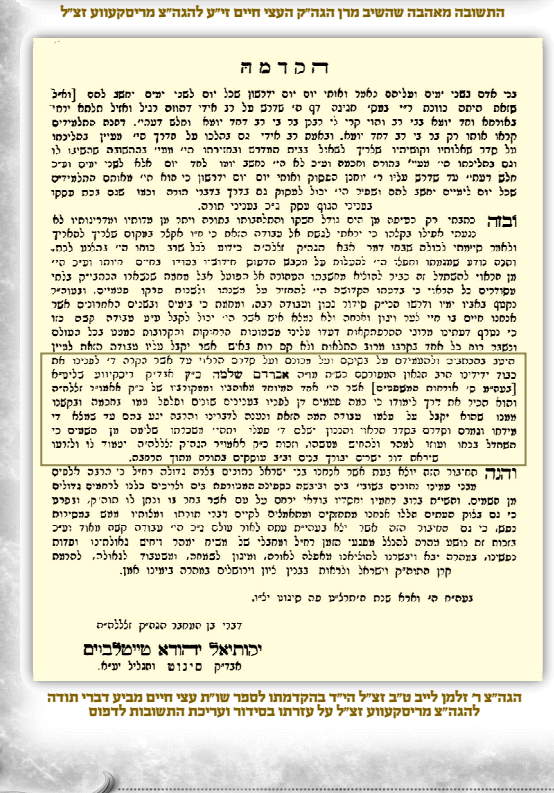
הניעו ראי"ש לצ

---

3 וז"ל שם בהקדמת הספר: "אבל מחמת שנשארו הכתבי"ק בלתי מסודרים כל הראוי כי בדעתו הקדושה היה להחזיר על משנתו ולשנות פרקו פעמיים, ובעוה"ר נקטף באביו ימיו ודרשו הכי"ק סידור נכון ועבודה רבה... **עד אשר הקרה ה' מו"ה אברהם שלמה כ"ץ אבד"ק ריסקיווע שליט"א** [בעה"מ ס' אורחות המשפטים] **אשר היה אחד המיוחד מאוהביו וממקורביו של כ"ק אאמו"ר זצלה"ה, והוא הכיר את דרך לימודו, כי כמה פעמים דן לפניו בעניינים שונים ופלפל עמו בחכמה, ובקשנו ממנו שהוא יקבל על עצמו עבודה תמה הזאת, ונענה לדבריו והרבה יגע בהם עד שמצא די מידתו וגמרם וסדרם בסדר הראוי והנכון,** ישלם ה' פעלו ותהי משכרתו שלמה מן השמים כי השתדל בכוחו ועוזו למהר ולהחיש מעשהו, וזכות כ"ק אאמו"ר הגה"ק זצללה"ה יעמוד לו ולזרעו שיראה דור ישרים יבורך בנים וב"ב עוסקים בתורה מתוך הרחבה", עכ"ל.

התשובה מאהבה שהשיב מרן הגה"ק העצי חיים זי"ע להגה"צ מריסקעווע זצ"ל

הגה"צ ר' זלמן לייב ט"ב זצ"ל הי"ד בהקדמתו לספר שו"ת עצי חיים מביע דברי תודה להגה"צ מריסקעווע זצ"ל על עזרתו בסידור ועריכת התשובות לדפוס

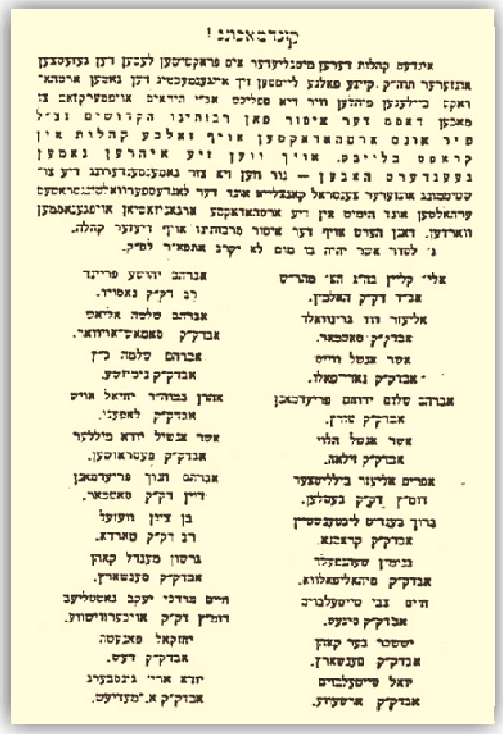
התקשרות הגה"צ מריסקעווע זצ"ל למרן רביה"ק בעל דברי יואל זי"ע

כמו"כ היה אדוק ומקושר באילנא דחיי **למרן רביה"ק** זי"ע – כשעדיין כיהן פאר כאבדק"ק **אוירשיווא**, ולעתים תכופות היה נוסע להסתופף בצל קדשו, ובהרבה ענינים בהלכה וענייני הכלל נשא ונתן עם **מרן רביה"ק** זי"ע, – בהיותו משמש ברבנות ק"ק נימויז'שא וריסקעווע, וכמו"כ שלח את בניו ללמוד בבהרותם בישיבתו של מרן רביה"ק זי"ע בעיר סאטמאר.

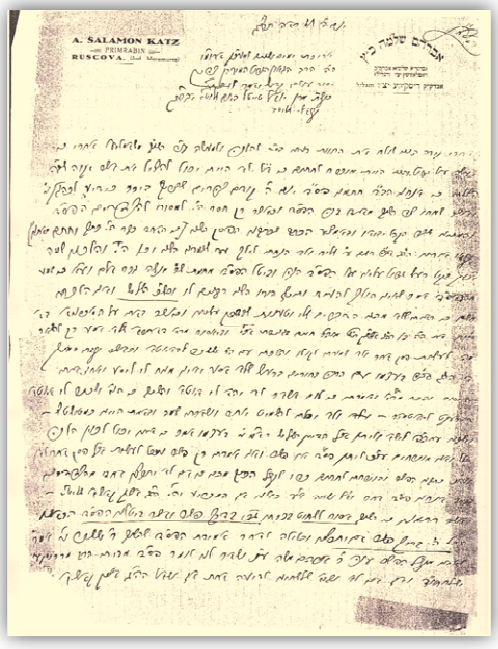
ובעת שהתקיימה הדין תורה הידוע על התמנותו של מרן רביה"ק זי"ע לאבדק"ק סאטמאר עמד בכל עוז לימין צדקו, והוא היה הבורר בדין תורה לצד מרן רביה"ק זי"ע, ומפני תוקף חכמתו והריפתו של הגה"צ מריסקעווע זצ"ל לא הונחה דעתם של הצד שכנגד, שהוא יהיה הבורר נגדם, ועשו כמה פעולות והשתדלות בזה. וכאשר הגה"צ מריסקעווע סיפר בעצמו כמה שנים אחרי כן, שבא אז לפניו אחד מבאי כחם של הצד שכנגד, והציע לו סכום עצום של מאה אלפי לעי, בכדי שישלק עצמו מן הבי"ד, אמנם הגה"צ מריסקעווע השיבו, אם יתן לו את כל הון ביתו לא ימנע מלעמוד בימינו של מרן רביה"ק זי"ע.

וביתר שאת נתגדלה ברית אהבתם אחרי המלחמה הנוראה, כשקבע הגה"צ מריסקעווע זי"ע את משכנו בעוב"י וומס"ב, ואף ייסד שם קהילה וביהמ"ד לתורה ולתפילה, ובכל זאת היה מרבה בכל עת מצוא להסתופף בשבתות וימים טובים בצל הקודש של מרן רביה"ק זי"ע, ומרן רביה"ק זי"ע חיבבו עד למאוד, והיה מתפלפל עמו הרבה בענייני הלכה, וכמו"כ היה מתחשב מאוד בדעת תורתו, וכמו שסיפר הרה"ח **ר' מאיר פעקעטע** ע"ה: "פעם אחת נכנסתי אל מרן רביה"ק זי"ע להיפקד בדבר עצה ותושיה, ובאמצע נכנס המשב"ק הרה"ח **ר' יוסף אשכנזי** ז"ל, ואמר למרן רביה"ק זי"ע שהרב מריסקעווע מגיע כעת לרבינו, ולשמע דבריו קם רבינו מכסאו, וניגש לארון הספרים, והוציא כמה ספרים והניחם על השלחן, כדי שיוכל לדבר מזה עם הגה"צ מריסקעווע זצ"ל, **וכשרציתי לעזור למרן רביה"ק זי"ע, לא הניח לי בשום אופן, ורצה בעצמו להכין הספרים שידבר מזה עם הרב מריסקעווע**".

ואף היה רגיל מרן רביה"ק זי"ע להשתעשע עמו – במילי דחסידות וענינים שונים – עד לשעות הקטנות של הלילה, ואף יותר מזה, וכמו שסיפר נכדו הגה"צ **ר' צבי ישכר דוב כ"ץ** זצ"ל אבד"ק דושינסקיא וומס"ב: "פעם אחת אמר לי זקיני **הגה"צ מריסקעווע** זצ"ל: **"מיט צוויי אידן האב איך**

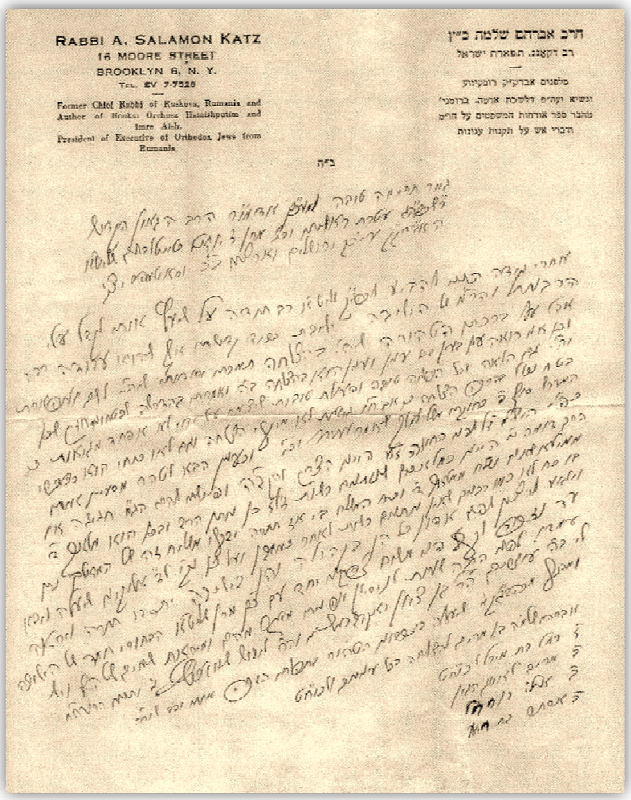

איסור נגד קהילות הנעלאגן בשנת תרס"ב לפ"ק ובין הרבנים החותמים מופיע חתימתו של הגה"צ מריסקעווע זצ"ל יחד עם הגה"ק העצי חיים זי"ע ומרן רביה"ק הדברי יואל זי"ע עוד בהיותו אבדק"ק אורשעווע

מכתב מהגה"צ מריסקעווע למרן רביה"ק זי"ע בשנת תרצ"ג לפ"ק עוד בהיותו אב"ד קראלי, וכותב עליו תוארים מופלגים "צדיק יסוד עולם, קדוש יאמר לו"

אמאל שפאצירט די גאנצע נאכט פון מוצאי שבת ביז אינדערפרי, אזש וועז דער עולם איז שוין געקומען צום דאוונען מיט בגדי חול, האבן מיר נאך שפאצירט אינעם חויף מיט בגדי שבת... מיטן מונקאטשער רב – בעל מנחת אלעזר זצ"ל, און מיטן רבי'ן"...

RABBI A. SALAMON KATZ
16 MOORE STREET
BROOKLYN 6, N. Y.
Tel. EV 7-7528

Former Chief Rabbi of Kushova, Rumania and Author of Brokai Gedoma Hasidkputim and Inre Ahle.
President of Executive of Orthodox Jews from Rumania.

הרב אברהם שלמה בייז
רב דקצנ. התאחדות ישראל

מלמנט אברקיק רומעניות
נשיא ועדים דלמטה. אקטו. ברוסל
מחבר ספר אגדות הקיסמים על חומש
תקוני אש על נקמת עזונות

בזה

מכתב תודה ששלח הגה"צ מריסקעווע זצ"ל למרן רביה"ק זי"ע
על שיעץ לו את משרת הרבנות בקהילתינו הק בבני ברק יצ"ו

אב"ד נאמן קראת לו

שליח העושה שליחותו ברבנות קהילתנו הק בבני ברק יצ"ו

וכך המשיך להיות מקושר אל מרן רביה"ק זי"ע ביתר שאת ויתר עוז עד סוף ימיו, ואף כשנתמנה עפ"י רצון קדשו בשנת תשכ"ב – לאב"ד ור"מ דקהילתנו הק' בבני ברק, היה שולח לשאול בכל דבר וענין – בהלכה ובהשקפה – את דעת מרן רביה"ק זי"ע,[4] וכך עמד בנאמנות בראשות הישיבה והקהילה בבני ברק עפ"י רוחו ומשנתו של מרן רביה"ק זי"ע במשך י"ג שנה כולן שוין **כאח"ד** לטובה, ולא כהתה עינו ולא נס ליחה בצלילות דעתו עד יומו האחרון יום ערב פסח שנת תשל"ה

---

4 ולחיבת הקודש נביא כאן שנזדמן לידינו לאחרונה, מכתב ששלח הגה"צ מריסקעווע זצ"ל למרן רביה"ק זי"ע תקופה קצרה אחר עלותו על כס הרבנות דקהילתינו הק' פה בני ברק יצ"ו, ובה נראית גודל הערכתו ואהבתו למרן רביה"ק זי"ע, ושמחתו על שיעץ לו לקבל את משרת הרבנות, ונעתיק לשון קדשו במכתב זה, כדלהלן:

גמר חתימה טובה למעכ"ק אדמו"ר הרב הגאון הקדוש רשכה"ג עטרת ראשינו וכו' מרן ר' יואל טייטלבוים שליט"א האבדק"ק עיה"ק ירושלים וארצנו ב"ב וסאטמאר יצ"ו.

אחרי הקידה הנני להביע לכה"ק שליט"א **רב תודה על שיעץ אותי לקבל עלי הרבנות והר"מ של הישיבה ישיבת כבוד קדושתו אף שהוא עבודה רבה, אבל על ברכתו הטהורה שיהיה בהצלחה תמכתי יסודותי שיהיה לשם ולתפארת, וכן אני רואה עין בעיו בכל ענין וענין הוא בהצלחה ב"ה.**

ואמרתי בהדרשה שבטחוני חזק שכן יהיה גם הלאה, וכל הנהגה טובה ופעולות טובות שיצמח על ידי לא אפחד מגיאות, כי בטח נכלל בברכת הצלחה, כי אם ח"ו גיאות לא מיקרי הצלחה, וגם לאו כוחי הוא כדברי המדרש סוף פ' בחוקותי משל למלך שאמר לעבדו וכו', וכענין הבא לטהר מסייעין אותו כפי' הישי"מ ז"ל לפני החוזה זי"ע היינו הצדיק והקב"ה, ופירשתי להם הגמ' חגיגה אם הרב דומה וכו', היינו כמלאכים שנותנים רשות זל"ז כן נותן הרב ובכן הוא מלאך ד'. **ממילא שאני נשלח ממלאך ה', וכח המשלח בי, אז תורה יבקשו משליח זה של המלאך נתן בו כח**, לא כמו רבנים שאין נותנים רשות לאחר כמובן.

ועל כן נקוה לה' אלקינו שיעלה ויבא ויגיע לרצון לפני אדון כל, הן בהקהילה הן בהישיבה יתרבו תורה ויראה, עד נזכה לקבל פני משיח צדקנו יחד עם כ"ק מרן שליט"א.

הבחורי חמד של הישיבה עמדו לפני הרבה שעות לנסיון, ונהניתי מאוד מהם ומיראת שמים שלהם, ויש לי ב"ה עוזרים הר' בנציון יאקאבאוויטש נ"י, והר' ליבוש שווארץ נ"י, והנני הבעה"ח ומבקש מכהדרגקנ"י שיעלה בזכרונו הטהור בתפילתו הזכה אותי וב"ב שיחי'.

אברהם שלמה בן מרים להצלחה בכל ענינים ולכוח"ט

ז' רחל בת מירל לכוח"ט, ב' מרים לזווג הגון, ב' אלי' בן רחל, ב' אסתר בת רחל

אשר אז שבק חיים לכל חי – והוא בן צדי"ק שנה בפטירתו (בעת פטירתו אמר אז מרן רביה"ק זי"ע **שנסתלק בממות צדיקים...**).

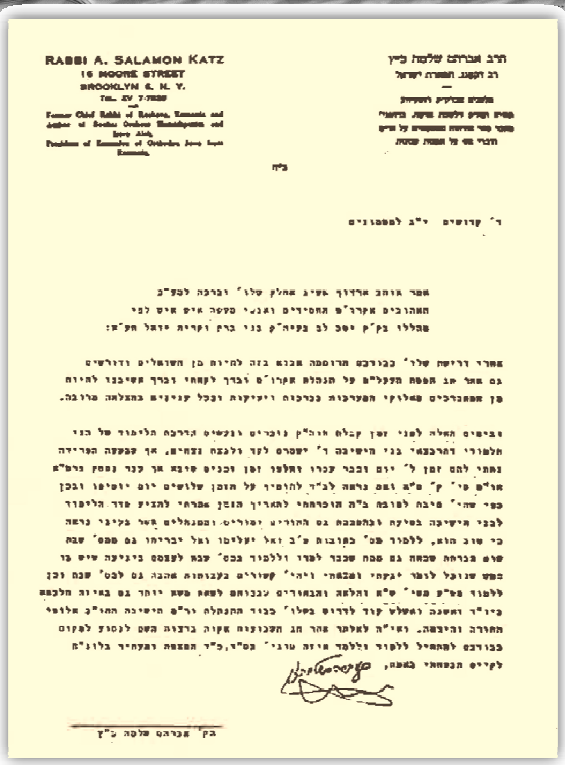
בתקופתו הראשונה אחרי שהופיע הגה"צ מריסקעווע לקבל עליו על משרת הרבנות בקהילתינו הק' פה בני ברק יצ"ו, נסע לעשות שבת אחד בתוכבי עיה"ק ירושלים ביחד עם ידידו הגה"צ הגאב"ד רמ"א פריינד זצ"ל, ובליל שבת קודש נדברו יראי ה' איש אל רעהו וישבו שניהם ושוחחו בדברי תורה ובחסידות, ונסובה השיחה על תפארת גדולתו של מרן רבינו ז"ל, והתלמידים נדחקו לעמוד בסמוך לשני זקנים הללו, ושתו בצמא את דבריהם, ובתוך הדברים אמר לו הגה"צ מריסקעווע: "**וכי איזה השגה יש לבחורים אלו בגדולתו של רבינו הקדוש שליט"א, הנה אנחנו יש לנו השגה קצת בגדולת רבינו**".

ואתן אדם תחתיך

מרן רביה"ק זי"ע מעביר לגוי את מחלתו של הגה"צ מריסקעווע זצ"ל

מעשה נורא ונפלאה אירע להגה"צ מריסקעווע זצ"ל עם מרן רבינו ז"ל **בשלהי קיטא שנת תשי"ח** לפני הימים נוראים, הגה"צ מריסקעווע לא הרגיש בטוב והלך לבדוק את מצב בריאות גופו אצל טובי הרופאים, והם קבעו שמצבו אנוש כי נחלה ל"ע במחלה מסוכנת, ונתווכחו הרופאים אם לעשות לו ניתוח, הגה"צ מריסקעווע נכנם לחדר רבינו ז"ל להתייעץ וליקח ברכת קדשו, ורבינו יעצו שילך לעוד רופא, ואחרי שיעברו הימים טובים יאמר לו רבינו לאיזה רופא ילך.

אחר החג נכנם בנו הגה"ח ר' **יוסף כ"ץ** ז"ל לרבינו לשאול לאיזה רופא ילכו, ורבינו אמר לו שיבוא פעם אחרת, וכן היה כמה פעמים כל אימת שנכנם לשאול דחה אותו רבינו לפעם אחרת, בלי לתת לו תשובה כדת מה לעשות, עד שהגיע יום חמישי בשבוע שרבינו היה צריך לשום לדרך פעמיו לנסוע לעיר טאראנטא, לשבות שם בשב"ק, ובא הרה"ח ר' יוסף ואמר לרבינו שאביו הגה"צ מריסקעווע ממתין על תשובת רבינו, ואמר לו רבינו שיעמוד מן הצד עד אשר יעברו האנשים האחרים ואז ידבר אתו, ועברו הרבה אנשים שבאו ליקח ברכת הפרידה מרבינו, ואחר שעברו כל האנשים ניגש ר' יוסף לרבינו, ואמר לו רבינו המתן עוד קצת, ורבינו הכין עצמו לקראת הנסיעה.

RABBI A. SALAMON KATZ
16 MOORE STREET
BROOKLYN 6, N. Y.
Tel. EV 7-7550

Former Chief Rabbi of Bochnia, Kamenka and Author of Sedei Ovdeem Shalakhmeim and Sons Aleh,
President of Committee of Orthodox Jews Leave Kamenka.

הרב אברהם שלמה קץ
רב וראש. חמדה ישראל

מחבר ספרי שדי חמד, פרי מגדים
חברי בד על השלחן ערוך

בס"ד

ר' קדושים י"ב לספורנים

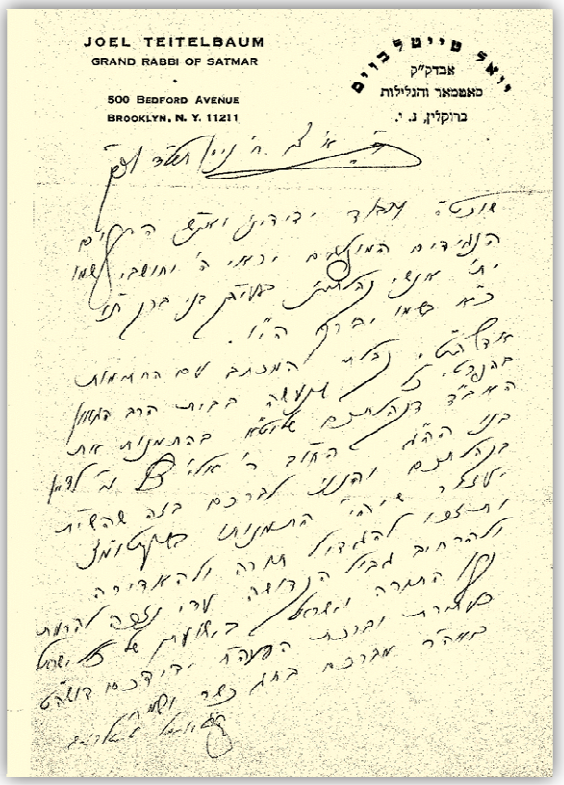
אשר הוזמן אדרוך אשיב אחלק שלו' ונרכה לפפ"ק
מהמובים אקרא"ם החסידים ואנכי מקסה אים איש לפי
מהללו בק"ק יסד לב בקיה"ק בני ברק ותקיות יזדל חק"ת:

אחרי דרישת שלו' בכורכם תרוסמה מכבא בזה להיום בן השולחים ודורשים
גם אחר מב מסה מקפלים על מנכות אקרו"ם ובדרך לקחתי ובדרך משיבנו להיות
בן מסבדכים שאלוקי המערכות בכרכות ויציקות וכל קוציצים בהצלחה מרובה.

ובימים האלה לפני זמן קבלם תוכ"ק נוכרים ונקשים הברכה הליבור של בני
תלמודי הרבנים בני הישיבה ר' ישמרם לקר בלבבה נמהים, אך שמעה הקריה
נתתי להם זמן ל' יום ובכר עברו ושלמו זמן וכבים שיבא אך כנר נמסך ברפ"א
אר"ם מי' ק' ס"ם ושם נראה לב"ר להוסיף על הזמן שלושים יום ישיבו ובכן
כפי שהי' סיבה לפובה ב"ה תוכרתתי להאריך מזמן אפרתי להגיע מדר הליבור
לבבי תישיבה בסיכה ובשמחה גם התורים יסורים ומבוללים אשר בקיבי נראה
כי טוב הוא, ללמוד פפ' בקבוצה ס"ב ואל יעלינו ואל יבריחנו גם פפס שבת
שרם בברוכה שבחה גם סמה שכבר לפרי ולליבור בכס' עבא לעמס בינביעה שיש בו
בשם שנובל לומר יבמתי ובשבתי ויהי' קשורים בעבומות אהבה גם לבס' שבח וכן
ללמוד פפ"ש פפי' ס"ם ובלאה ובאחרים עבכוחם לשפת משא יזהר גם בחיי הלבמה
בי"ר ושאבה נשאלש קוד לדרוש בשלו' כבוד התבלה יר"ם תישיבה תהי"ב אלופי
תמורה וביבמה. ואי"ה לאחר אחר חג תשבועות אשוב ברבנה שם לבמוך לפקום
בכורכם להמשיל ללימוד בלמוד מיום טרבי' פפ"ש,כ"ר תפצמה ובפתיר בלונ"ם
לקריס תנמחאי בשמח,

בק' אברהם שלמה ס"ץ

מכתב חיזוק ששלח הגה"צ מריסקעווע זצ"ל לבני הקהילה בבני ברק, למני בואו לשרת בקודש בעבודת אב"ד

JOEL TEITELBAUM
GRAND RABBI OF SATMAR

500 Bedford Avenue
Brooklyn, N. Y. 11211

קהלת יואל סיגט דרוים
אבדק"ק
סאטמאר והנלילות
ברוקלין נ. י.

מכתבו של מרן רביה"ק זי"ע בשנת תשל"ד - כשנה לפני הסתלקות הגה"צ מריסקעווע זצ"ל על אודות התמנות בנו הגה"צ בעל ראש אליהו זצ"ל בתור דומ"ץ קהילתינו הק' בבני ברק

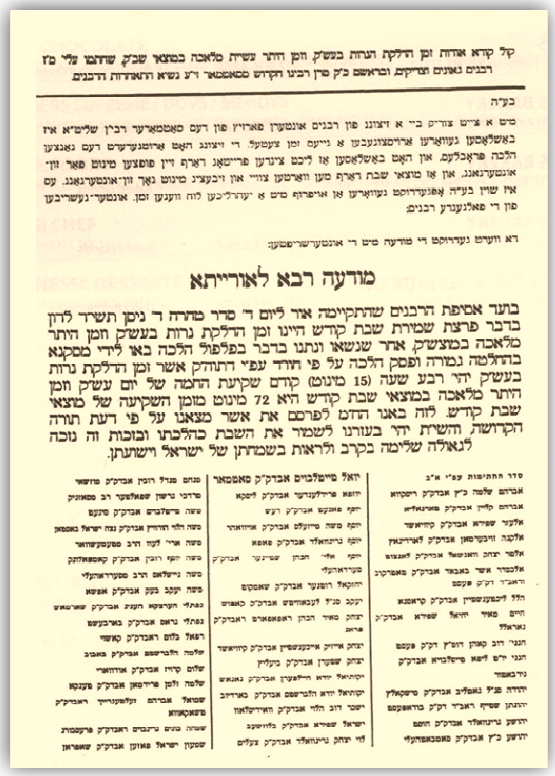
כשכבר נעשה מאוחר ורבינו הוצרך לצאת את האויטא לנסוע למסילת הברזל, אמר לו רבינו: **"קום מיט מיר אין די קאר ביז צו די באהן"**, רבינו נכנס אל האויטא וישב ליד מנהיג האויטא ומאחוריו נכנסו המשב"ק ור' יוסף כ"ץ ע"ה, וברגע האחרונה לפני הנסיעה נדחק אל האויטא הרה"ח ר' **אברהם יעקב גלאנצער** ע"ה באמרו כי דבר נחוץ יש לו לשאול מרבינו, וככה עמד ליד האויטא ודבר עם רבינו ז"ל, ותוכן שיחתו היה שרצה לקנות איזה מסחר מערל, וישלם לו סכום רב, והערל הזה צריך ללמדו ולהרגילו בהמסחר, וזה לוקח זמן, ובהיות שהוא כבר זקן על כן נפשו לשאול הגיע מרבינו האם יכנס לעסק הזה, ושאל רבינו בן כמה שנים הערל, וענה ר' אברהם יעקב שהוא זקן בן שבעים ושלש שנה, ורבינו הפך פניו לר' יוסף כ"ץ ע"ה ואמר בלשון תימא: **"דריי און זיבעציג יאר, און א גוי?!"**, ואח"כ המשיך לדבר עם ר' אברהם יעקב ע"ה.

הדבר היה לפלא בעיני ר' יוסף ונכנסו הדברים ללבו כי אביו הגה"צ מריסקעווע היה אז באותו גיל בדיוק שבעים ושלש שנה, ויותר היה לפלא בעיניו כי אחר שגמר רבינו שיחתו עם ר' אברהם יעקב ונסע האויטא לבית המסילות, לא דיבר בינו כלום עם ר' יוסף אודות הגה"צ מריסקעווע והרופא, רק כשהגיע רבינו למחוז חפצו ור' יוסף ע"ה ניגש עוד פעם לשמוע מרבינו עצתו עבור רופא, אז אמר לו רבינו בקוצר אמרים: **"לך אל ר' מרדכי עקשטיין** (שהיה לו קשרים עם רופאים בעלי שם) **והוא יגיד לך רופא מפוים, והשי"ת יעזור שיהיה לו רפואה שלימה וגמורה".**

ר' יוסף עמד ותמה על כל הענין שרבינו דחה אותו הרבה פעמים, ולבסוף קראו שיבוא עמו בהאויטא, ועל מה ולמה קראו רבינו להתלוות אתו, הלא לא דבר מאומה בענין זה כלל, והיה יכול לומר לו דברים אלה טרם שנסע מביתו, וראה שיש איזה דברים בגו.

למעשה אמר גם הרופא החדש שצריכים לנתחו, ויעצו שיסע לעיר ראטשעסטער כי יש שם בית חולים משוכלל ורופאים מפורסמים. קודם שנסע לראטשעסטער נכנס הגה"צ מריסקעווע לרבינו לבקש ברכתו הטהורה, ורבינו חיזקו ואמצו וציוה לו ברכת קדשו לרפואה שלימה וקם ממקומו ללוותו ואמר לו: **"תסעו ותבואו לחיים ולשלום, וכשתחזרו משם תספרו לי מכל מה שעבר שם".**

הגה"צ מריסקעווע נהנה מאוד מדברים אלה כי בזה קיבל כעין ברכה והבטחה שיחזור משם בחיים, ולמעשה

קול קורא אודה זמן הדלקה הנעשה בשעה חמש החדר עשירי מלאכה במוצאי שבת שחל עה"ב רבנים נאמנים וצדיקים, ובראשם כ"ק מרן רביו הקדוש סאטמאר זי"ע נשיא הועד"הדבנים.

בע"ה

סדר התפילות עפ"י א"ב

אברהם שלמה כ"ץ אבדק"ק רוסקא
אברהם לזיר אבדק"ק מארגעלא
אלעזר שרגא אבדק"ק קוחישער
אלקנה וועכטפאן אבדק"ק לעדיכאן
אלטר יצחק האנשל אבדק"ק לאנצוט
אלכסנדר אשר בענדער אבדק"ק מאסטרוט
ראובן דק"ק עקעס
הלל סיטמעשעניץ אבדק"ק קראסנא
חיים מאיר חיעשל שפירא אבדק"ק נאראלי
חנני' זאב קאהן רוזין דק"ק עקעס
חנני' יום טוב פיסליטש אבדק"ק נידבאזער
יחזקאל פנ"ע נאפליב אבדק"ק פשעלאן
יהודה שמיר ראבי' דק"ק טראסקעס
יהודה נתנאל אבדק"ק חסם
יהודע כ"ץ אבדק"ק פאסבאזעלי

יואל סימלבוים אבדק"ק מאסמאר
יוסף פרידענטאל אבדק"ק יוסקא
יוסף מאטעס אבדק"ק דעש
יוסף משה סיטלוס אבדק"ק אוידאהער
יוסף נתנאלי אבדק"ק מאסא
יוסף אלי' חבקין שפירא אבדק"ק סערדאהעלי
יחזקאל ושמעי אבדק"ק שאמשט
יעקב מב"ז לעבאוויטש אבדק"ק כאמרט
יצחק מאיר חבקין ראפאפארט דק"ק מראט
יצחק אריה אייכנשטיין אבדק"ק קוחישער
יצחק שפיגיל אבדק"ק נעלין
יקותיאל יהודא הלוי הערשקאוויטש אבדק"ק כארדיב
יששכר דוב הלוי אבדק"ק האדיקלאוו
ישראל שפירא אבדק"ק ליחישטע
לוי יצחק נתנאלי אבדק"ק צעליש

מנחם מנדל רוטין אבדק"ק פרושאי
מרדכי נחשון שפאלטער רב סמאטינ
משה פיינטוך אבדק"ק סטנקם
משה הלוי האהרין אבדק"ק נגה ישראל באסמאר
משה אריי לעוו הרב סטעקעלשוואר
משה יחזי רובין אבדק"ק קאפפאלוזק
משה נחשלאם הרב סטעריאהעלי
פינחס קלמן בענק אבדק"ק אפשא
נפתלי הירשפא הערש אבדק"ק שפרינצא
נפתלי נחום אבדק"ק בארבעקם
רפאל בלום ראבדק"ק קאשוי
שלמה הלברשטם אבדק"ק באבוב
שלום קרויז אבדק"ק אדוחארי
שלמה זלמן פרידמען אבדק"ק פעטשא
שמואל אברהם זלמעניהוב ראבדק"ק פשאקאוא
שמעה טוביה ראבדק"ק פרעסבורג
שמעון ישראל פאזען אבדק"ק שאפראן

הגה"צ מריסקעווע זצ"ל בין הרבנים החותמים ע"ם הוראת מרן רביה"ק זי"ע אודות קביעת זמן הדה"ל בערב שבת כדבע שעה לפני השקיעה, וזמן מוצאי שבת ע"ב מינוטין אחרי השקיעה

ספר

אורחות המשפטים

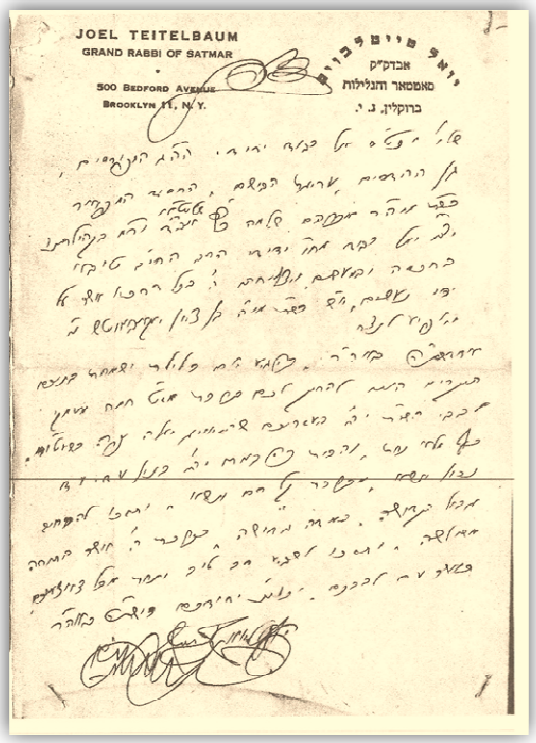
חלק ראשון

TIPOGRAFIA
HIRSCH M. LUDOVIC, SATU-MARE
(ROMANIA)

תצלום שער ספר "ארחות המשפטים" חלק א משנת תרצ"ט לפ"ק

כאשר ניתחו אותו לא מצאו אצלו מחלה מסוכנת, ואחר כמה ימים חזר מבית החולים ושב לאיתנו ונתרפא בריא אולם בעזהשי"ת.

אחר ששב הגה"צ מריסקעווע זי"ל לביתו נענה מרן רבינו זי"ל למשמשיו: **"איך וויל גיין מבקר חולה זיין דעם ריסקעווער רב"**, ואכן רבינו נסע אליו לבקרו, וישב אצלו כשתי שעות והאריכו בנועם שיח סוד ודיברו מהרה"ק **הרבי ר' בער ממעזריטש** זי"ע שהיה אז יומא דהילולא דילה, רבינו ביקש ממנו שיספר לו בפרוטרוט איך עבר הניתוח, והוא ענה לרבינו שבשעת הניתוח נתנו לו סמי הרדמה והיה ישן ולא ידע כלום, אבל קודם הניתוח אמר תפילה המובא בספר שערי ציון שהוא בר"ת העי"ב שמות הק', ודייק בה מה שאומרים **"חמול על מחלתי"** והשם הק' יוצא מר"ת, ולכאורה אינו מובן דיותר היה לו לומר "חמול על מעשיך" שגם בזה ישנם אותו ר"ת של השמות, וזה אחת מהתפילות הנאמרות ביום הרת עולם בשמונה עשרה של ראש השנה, ועוד עצם נוסח התפילה אינה מובנת שיחמול השי"ת על מחלתו, הלא האדם הוא הצריך לחמלה ולחנינה, ומה זה שאמרו חמול על מחלתי וכי המחלה זקוקה לחמלה, ואמר הגה"צ מריסקעווע זי"ל שבשעת מעשה חשבתי הלא הבטחתי לרבינו לספר לו מכל מה שעבר עלי, ואז אשאל את רבינו ביאור הדברים.

JOEL TEITELBAUM
GRAND RABBI OF SATMAR
500 BEDFORD AVENUE
BROOKLYN 11, N. Y.

אבדק"ק
סאטמאר וחגלילות
ברוקלין, נ. י.

ברכת מזל טוב ששלח מרן רביה"ק זי"ע להגה"צ מריסקעווע זצ"ל
לרגל אירוסי בנו הגה"צ אב"ד דקהילתינו בעל ראש אליהו זצ"ל

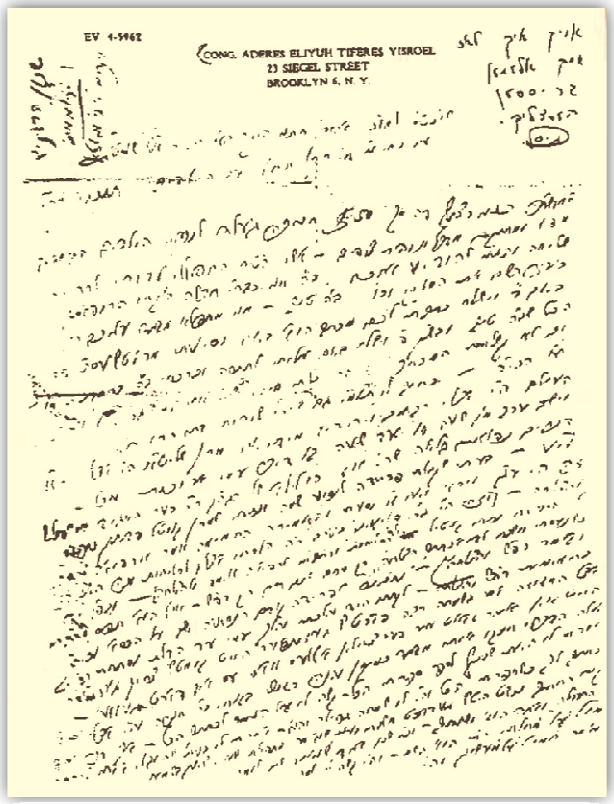
רבינו שמע את דבריו וענה לו במאור פנים בלש"ק: **"אני אבאר לכם פירוש הדברים"**, דאיתא בגמרא (ע"ז נה:) **מאי דכתיב וחליים רעים ונאמנים, רעים בשליחותן, ונאמנין בשבועתן.** דמשביעים את המחלה שיעשה את שליחותה, אמנם מצינו תקנה לזה, כמו"ש הרה"ק רבי מאיר מפרעמישלאן זי"ע על הפסוק (דברים ז, טו) **והסיר ה' ממך כל חולי וכו' ונתנם בכל שונאיך,** על פי מה דאיתא בגמרא (ברכות לד:), **אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא, שהיה מתפלל על החולה ואומר זה חי וזה מת.** ולכאורה צ"ב למה לי' למימר 'וזה מת', בשלמא 'זה חי' כי רוצה לבשר לקרוביו בשורה טובה שיחיה, אבל זה מת, למה לי' לומר בשורה רעה ח"ו. אמנם פי' הדברים כך הוא, ע"ד דכתיב (ישעי' מג, ד) **ואתן אדם תחתיך,** ודרשו חז"ל (ברכות סב:) **ואתן אדום תחתיך,** דכאשר נגזרה גזירה ח"ו על בני ישראל השי"ת מהפך הגזירה ושולחו לעכו"ם שיהיו לכפרה תחת בני ישראל, לפי שמדת הדין אינה חוזרת ריקם ולכן נכנסין הגוים חילוף בני ישראל, וזהו שאמר רבי חנינא בן דוסא **'זה חי'** היינו הישראל שנחלה יעזור לו השי"ת ויחיה, **'וזה מת'** היינו העכו"ם הוא ימות תחתיו במקומו. ובזה פי' **ותשובה ותפילה וצדקה 'מעבירין' את רוע הגזירה,** דלכאורה הי' צריך לומר **'מבטלין'** את רוע הגזירה, ומה זה לשון **'מעבירין'**, אבל לפי זה שפיר מובן כי ע"י התשובה תפילה וצדקה 'מעבירין' מלשון הפסוק (בראשית לב, כד) **ויעבירם את הנחל**, שמעביר מזה לזה, ע"ד ידבר עמים תחתינו, כי הצדיק מעביר את הגזירה מישראל לעכו"ם, וזהו כוונת הפסוק **והסיר ה' ממך כל חולי וכו' ונתנם בכל שונאיך,** וזהו עבודת הצדיקים להעביר המחלה מישראל וליתנו על ראש העכו"ם, עכדה"ק של הרבי ר' מאיר'ל מפרעמישלאן זי"ע.

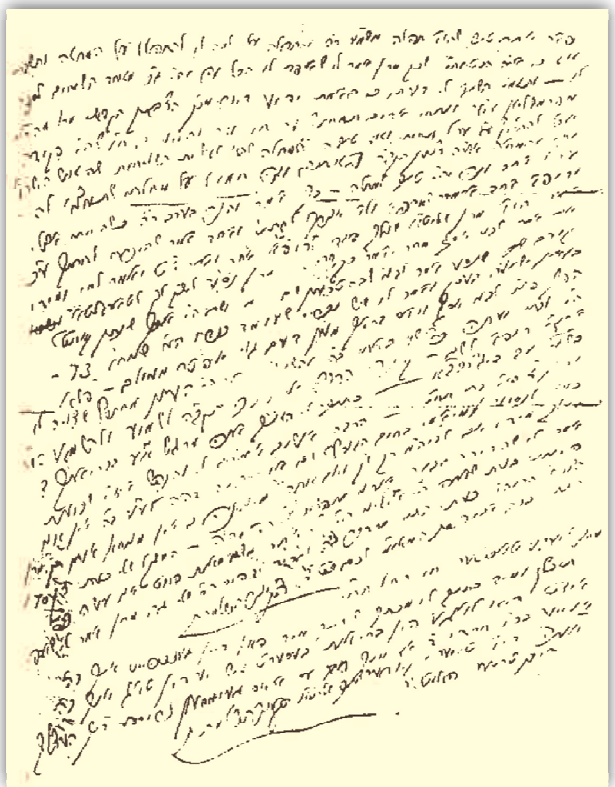
ועפי"ז יובן כוונת התפילה, **חמול על מחלתי,** דבאמת המחלה רוצה לצאת מהאיש הישראלי, ברם הוא מושבע ועומד לעשות את שליחותה, וע"כ מבקשים חמול על מחלתי שהמחלה יצא מהיהודי ויכנם בהערל תחתיו, ויוכל לעשות את שליחותה, והיהודי יהיה לו רפואה שלימה ויולך ויכנם לחיים טובים ארוכים, ע"כ דברי רבינו ז"ל.

כשיצא רבינו מבית הגה"צ מריסקעווע פגש את בנו הרה"ח ר' יוסף ע"ה ששאל את רבינו אודות הרופאים והזכיר בכל עת את אביו לפני רבינו, וכעת לא היה נוכח בשעה שרבינו ביקר בבית הגה"צ מריסקעווע, וכאשר הרגיש בו רבינו רמז לו בעיניו בחיוך על שפתיו, כאחד האומר שלגמר כל העסק החסרת ולא היית.

אח"כ כששמע הרה"ח ר' יוסף ע"ה את כל זה מפי אביו הבין למפרע את כל הענין, למה שאל רבינו על הערל שהזכיר ר' אברהם יעקב גלאנצער ואמר בלשון קדשו: **"דריי און זיבעציג יאר, און א גויי?"** דהיינו שרמז שצריכין להחליפו, ואז הבינו מה שפעל בזה רבינו לרפואת אביו הגה"צ מריסקעווע ז"ל.

ואכן לאחר מעשה זה מיהר הרה"ח ר' יוסף כ"ץ ע"ה לברר אצל הרה"ח ר' אברהם יעקב גלאנצער ע"ה מה מצבו של הגוי המדובר, וענה לו, שכמה ימים אחרי שיחתו עם מרן רבינו ז"ל פתאום מת הגוי, ויהי לפלא.[5]

EV 4-5962
CONG. ADERES ELIYUH TIFERES YISROEL
23 SIEGEL STREET
BROOKLYN 6, N. Y.

מכתב ששלח הגה"צ מריסקעווע זצ"ל לחתנו הגה"צ מזשיבוי זצ"ל
בו מתאר לו ענין המופת שהיה לו עיי רביה"ק זי"ע

---

5 מפי הרה"ח ר' יוסף כ"ץ ע"ה, והרה"ח ר' מענדל גרינבערג משב"ק

וכדאי להעתיק ממכתבו של הגה"צ מריסקעווע זצ"ל שכתב לחתנו הגה"צ ר' אשר שמואל כ"ץ זצ"ל האב"ד דזשיבוי אחר ששב לאיתנו שמספר לו את המופת פלא בעובדא הנ"ל, ומוסיף בה כמה פרטים חשובים שראה אז אצל מרן רבינו ז"ל, וזה לשונו:

שוכטו"ס למע"כ אהובי חתני ב"א הרב ר' אשר שמואל עם בתי וכו'. אחדשת"ה וכו', והננו להודיע אתכם כי ב"ה אני כבריה חדשה בלקחו הרופאים בעזרת השם את המזיק, וכעת ב"ה טוב וכו', העולם היה אצלי רבנים וידידים מדי יום.

מרן שליט"א היה אצלי יום א' וישב בערב מן שעה 10 עד שעה 12, דיבר עמי באריכות מכל דברים נפלאים בלילה שהיה אז הילולא של הגה"ק ר"ר בער המגיד ממעזריטש זי"ע.

בעת שקבלתי הפרידה לנסוע שמה ונתתי קוויטל למרן ופדיון כנהוג זה היה עש"ק וירא, וים א' נסעתי, ובאמירה החמימה אמר **"א רפואה שלימה והצלחה"** וזה היה ג"כ פלא, כי בערב ראש השנה הלכתי אצלו לסליחות ובזה היום היה לי הרבה דם, נתתי קוויטל אחר סליחות וכתבתי לרפואה שלימה והצלחה, ובפ' וירא שנסעתי חשבתי לא אכתוב הצלחה, רק סתם שום דבר רק רפואה שלימה, והוא תפס מחשבתי ואמר **רפו"ש והצלחה**.

לפרידה קודם הנסיעה ישב על הכסא ובירך בחמימות **רפו"ש והצלחה**, לקחתי היד והלכתי והלך עמי עד הדלת אצל המזוזה ואמר בשמחה רבה: **"פארט געזונדער הייט קומץ צוריק געזונדער הייט און איר זאלט מיר פארציילן אללעס וואס איז דארט געווען"** אלה הדברים חזקו אותי מאוד כמובן.

והנה כאשר באתי ב"ה חזרה, והי' אצלי יום א' אמרתי לו היות שביקש לספר לו ספרתי הכל... קשה לי... לכתוב הכל אך דבר אחד אכתוב לך כשסיפרתי הכל, והיה לו שמחה גדולה.

כן יאבדו כל אויביך ה'

"הפסק דין" על הגוי שהוציא הגה"צ מריסקעווע זצ"ל ממרן רביה"ק זי"ע

להגה"צ מריסקעווע זצ"ל היה מנהג קבוע – להשתתף בשולחן הטהור של מרן רביה"ק זי"ע בכל שנה ושנה אחד מימי חול המועד בפסח וסוכות[6], פעם אחת בשולחן הטהור בחול המועד סוכות, סיפר הגה"צ מריסקעווע זצ"ל למרן רביה"ק זי"ע שגוי אחד – הדר בשבינותו – זרק לתוך סוכתו אבן גדולה, והאבן נפל ממש על השטריימל שעל ראשו, ובניסים גדולים לא פגע בראשו ולא ניזוק מזה כלום.

מרן רביה"ק זי"ע התחיל להתעניין ולברר את פרטי המקרה – ושאלו: **"נו, און וואס האט איהר געטוהן?"**, ענה הגה"צ מריסקעווע זצ"ל – שקרא להפאליציי, שאלו מרן רביה"ק זי"ע: **"נו, און וום האט די פאליציי געזאגט"?**, ענה הגה"צ מריסקעווע זצ"ל – שהשוטר טען שהחור שיש בסכך היא הרבה יותר קטן מגודל האבן, ולכן אי אפשר להיות שזרק לשם האבן.

"און וואס האט איהר געענטפערט?" – המשיך מרן רביה"ק זי"ע לשאלו, ענה הגה"צ מריסקעווע זצ"ל בדרך צחות: **"וואס זאל איך ענטפערן פאר אזא שוטה?!"...** אמר לו מרן רביה"ק זי"ע בבת שחוק: **"אה, איהר וואלט אידם געדארפט צו זאגן, אז אין אמת'ן האט דער גוי געווארפן עטליכע קליינע שטיינדעלעך, נאר די שטיינער האבן זיך ארומגעקריגט "עלי יניח צדיק את ראשו"[7] – אזוי אז ס'איז געווארן איין גרויסער שטיין"...**

---

6 אמרתי לו שבעת שהובילו אותי להחדר ומקום החיתוך נישט איצט געדאכט, חשבתי בענין שנאמר בתפילת שערי ציון בשמות חמול על מחלתי ר"ת הוא השם, והיה קשה לי למה לא אמר חמול על מעשיך, והיה נראה יותר שהוא תפלה משמו"ע ר"ה, והתפלה עלי, למה לי להתפלל על המחלה, וחשבתי אז כי אני הבטחתי שכ"ק אמר לי שאספר לו הכל, זה יהי' ג"כ מאחד השיחים לספר לו.

ותומ"י השיב לי דעתו, כי באמת ידוע דיבור מכ"ק הצדיק הקדוש מרן מרן מהר"ם מפרעמישלאן זי"ע ונתתי אדום תחתיך זה חי וזה, והיינו כי ח"ו שיהי' פקודה יוכל להחליף על ערל תחתיו ואזי טובה להמחלה שבא לעשות השליחות שהאיש... וחי', והמחלה יעשה רצון הקב"ה באדום, וזה חמול על מחלתי שתמצא לה ערל אחד, וזה יהיה טוב להמחלה - כך אמר.

והנה בערב ר"ה כשהייתי אצלו ורופא אחד אמר שירפא ולא אצטרך לחתוך, ואחד אמר שמוכרח לחתוך, ע"כ אמר מרן שליט"א שנלך לעוד רופא אחר, ואחר יו"ט יאמר למי, ומדי יום אמר לבני יוסף שמחר יאמר... מרן נסע לש"ק לך לטאראנטא, וקודם שנסע אמר לבני שבהטרעין שם יאמר, ושם היה אברך שנתן קוויטל בענין ישועה בעסק, ואמר לו שיש נכרי שעומד נגדו והוא שנותיו 73, הפך פניו לבני יוסף **"וואס בראוך מען דעם גוי יופטר מהעולם"**, פלא היה לבני, ועתה כאשר באתי ב"ה והשיב, זה הי' הענין, מתורץ שצוה לו איזה רופא לשם... יעזור הקב"ה לשמוע ולהשמיע בשו"ט עד ביגצבב"א".

6 בענין ביקורי הגה"צ מריסקעווע זצ"ל אצל מרן רביה"ק זי"ע בימי חוה"מ, כדאי להעתיק ממה שסיפר בנו הגאון הצדיק **אב"ד דקהילתינו ב"ב** זצ"ל (ראש אליהו, סוכות, דרוש ט', סוכות תש"ע): "באמו"ר הגה"צ זי"ע היה מהדר בדרך כלל בכל שנה ושנה ללכת באושפיזא דאהרן הכהן אל עריכת השולחן הטהור של כ"ק רביה"ק מסאטמאר זי"ע בעת האושפיזא, וכו' ומידי שנה בשנה בחג הסוכות הנני נזכר מזה בערגה גדולה, ותמונת מעמד זו עדיין עומדת לנגד עיני עד היום, כששני הצדיקים הללו – הלא הם באמו"ר הגה"צ זי"ע ורבינו זי"ע – ישבו ושוחחו ונהנו ביחד בחביבות וקירבה גדולה כזו. ומידי יושבי כאן בסוכה הנני נזכר מזה, כי בלתי אפשר לשכוח מהצדיק הגדול – רבינו הקדוש זי"ע וממורשתו והנהגתו הקדושה.

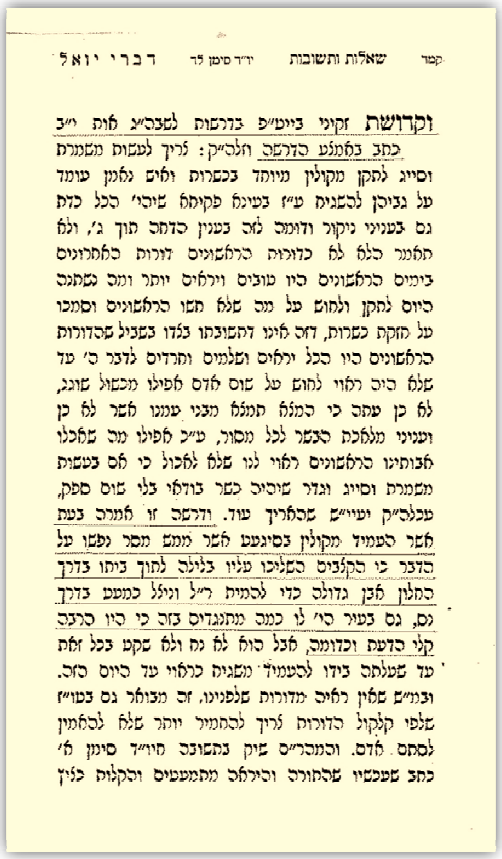
וזכורני, שכשבאמו"ר זצוק"ל נכנס פעם אל רבינו זי"ע בסוכתו - יחד עם אחי החשוב הרב הגאון רבי יוסף הכהן זצ"ל שהיה אדוק אל רבינו זי"ע בכל נימי לבבו ונפשו, אז כראות אנשי ביתו של רבינו את באמו"ר זצוק"ל בא עם אחי ז"ל, מיד בא מיד במרוצה אחד מאנשי הבית של רבינו אל אחי הרב ר' יוסף זצ"ל באמרו לו: הנני מבקש ממכם שתראו להשתדל לפעול אצל אביכם, שעריכת שולחנו של רבינו יהא במהירות, כי אז הותחל עריכת השולחן מאוחר מאוד עקב שרבינו התאחר בהכנסו אל השולחן, והגבאים ידעו, שבכרגיל כשהרב מריסקעווע מגיע אל עריכת שולחנו של רבינו, אז מתארכת זמן עריכת השולחן, כי השיחה בין הני תרי צדיקים נתמשך בשיחות על גבי שיחות – שיחות נאות מאוד מצדיקים וגדולים וכו', וכשרצו לקצר את עריכת שולחנו של רבינו הוצרכו לפעול אצל באמו"ר זצ"ל שלא יכנס עם רבינו זי"ע בשיחות ארוכות וממושכות". ע"כ.

7 בפרשת ויצא כתוב (בראשית כח, יב) ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו, פירש"י: "עשאן כמין מרזב סביב לראשו וכו', **התחילו מריבות זו עם זו, זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאן הקב"ה אבן אחת**". ע"כ.

מרן רביה"ק זי"ע הוסיף לספר שכשזקינו מרן הגה"ק בעל **ייטב לב** זי"ע שימש כרב ואב"ד בעיר "סיגוט", זרקו פעם קצבי העיר אבן גדולה לתוך ביתו דרך החלון,[8] – כאות רוגזה על מה שמנעם מרן הייטב לב זי"ע למכור בשר טריפה באותו החנות שמכרו בשר כשר. כשבאו אח"כ תלמידיו – התפלאו לראות שהחור שנעשה בחלון ע"י האבן היא הרבה יותר קטן מהאבן עצמה, וכשנשאל מרן הייטב לב זי"ע לפשר הדבר, ענה בדרך צחות שבאמת זרקו הרבה אבנים קטנים, רק משום שנחלקו האבנים ביניהם – "עלי יניח צדיק את ראשו", נעשה נם שנעשה אח"כ לאבן אחת גדולה...

באותו מעמד התחיל הגה"צ מריסקעווע זצ"ל לדון בפני מרן רביה"ק זי"ע האם יש לאותו גוי – דין רוצח שחייב מיתה – היות שזרק עליו אבן שיש בה בודאי כדי להמית – אלא שברחמי שמים לא נתקיים רצונו[9], מתחילה לא הגיב מרן רביה"ק זי"ע כלום על זה – ביודעו שהגה"צ מריסקעווע זצ"ל רוצה להוציא ממנו "פסק" שהגוי חייב מיתה, אך כשחזר וחקר הגה"צ מריסקעווע זצ"ל פעם שניה ושלישית בענין זה, נענה מרן רביה"ק זי"ע: **"דער רמב"ם פסק'נט – אז ער איז חייב מיתה!"...**[10]

אחרי כמה ימים – הגיעה הידיעה לאזני הגה"צ מריסקעווע זצ"ל שאותו גוי – שכינו לשעבר – נהרג באופן פתאומי, ויהי לפלא. כן יאבדו כל אויביך ה'[11].

קמר שאלות ותשובות ירד סימן לד דברי יואל

וקדושת זקיני בייט"פ בדרשה שבת"א תוס' ר"ב
כתב בתחלת הדרשה וזלה"ק: צריך לעשות משמרת
וסייג לתקן מקולין מיוחד בכשרות ושים נאמן עומד
על גביהן להשגיח ע"ז בעינא פקיחא שיהיה הכל כדת וכו'
גם בעניני מיקוד ודומה לזה בענין הדחה תוך ג', וגם
תמיד כלפי לע כלומרות הרחצוים חמות כתמוזים
בימים הרחצוים היו טובים וילחים יותר ומה שתחה
כיום לתקן ולחום על מה שלפ תהו הרחצוים ושמהו
על חזקה כשרות, דאה מינו דהשוכתו בגדו בשביל שהחורות
הרחצוים היו בכל ימלים ושלמים ומרדיש לדבר ס' עד
שלפ היה רלוי לחום על שום חדש לפילו מכשול שוב,
לפ כן אתה כי המנה תמנה מבני עמנו חשב לפ כן
ושניני מלחת שבשבר לכל מכור, ע"כ לפילו מה שלחלו
חנותיו הרחצוים לחוי לו שלפ לאכול כי אם בשבות
משמרת וסייג וגדר שיהיה כשר בודאי בלי שום ספק,
עכלב"ק ישוי"ש שהריך שוד. והרשה זו אמרה בעת
חשר העמיד מקולין בסיגעט עליו בלילה לתוך ביתו בדרך
הדבר כי הקלבים השליכו עליו בלילה לתוך ביתו בדרך
החלון חבן גדולה כדי להמית ר"ל ויצל כמעט בדרך
נפ, גם בעיר כי' לו כמה מתנגדים בזה כי היו הרבה קלי דעת וכדומה, חבל הוא לפ נח ולפ שקט בכל זאת
עד שעלתה בידו להעמיד משגיח כראוי עד היום הזה. עכ"ל.
ובמ"ש שלין רלוי מדורות שלפניו, זה מבואר גם בשו"ת
שלפי קלקול הדורות לריך להמחיר יותר שלא להחמין
לחמם חדש. והמכר"ם שיק בתשובה חיו"ד סימן מ'
כתב שבעבני שהחורה ובילחה מתמעטים והקלקול גדין

קבר שאלות ותשובות יו"ד סימן לד דברי יואל

וקדושת זקיני בייט"פ בדרשה שבת"א תוס' ר"ב
כתב בתחלת הדרשה וזלה"ק: צריך לעשות משמרת
וסייג לתקן מקולין מיוחד בכשרות ושים נאמן עומד
על גביהן להשגיח ע"ז בעינא פקיחא שיהיה הכל כדת וכו'
גם בעניני מיקוד ודומה לזה בענין הדחה תוך ג', וגם
תמיד כלפי לע כלומרות הרחצוים חמות כתמוזים
בימים הרחצוים היו טובים וילחים יותר ומה שתחה
כיום לתקן ולחום על מה שלפ תהו הרחצוים ושמהו
על חזקה כשרות, דאה מינו דהשוכתו בגדו בשביל שהחורות
הרחצוים היו בכל ימלים ושלמים ומרדיש לדבר ס' עד
שלפ היה רלוי לחום על שום חדש לפילו מכשול שוב,
לפ כן אתה כי המנה תמנה מבני עמנו חשב לפ כן
ושניני מלחת שבשבר לכל מכור, ע"כ לפילו מה שלחלו
חנותיו הרחצוים לחוי לו שלפ לאכול כי אם בשבות
משמרת וסייג וגדר שיהיה כשר בודאי בלי שום ספק,
עכלב"ק ישוי"ש שהריך שוד. **והרשה זו אמרה בעת**
חשר העמיד מקולין בסיגעט עליו בלילה לתוך ביתו בדרך
הדבר כי הקלבים השליכו עליו בלילה לתוך ביתו בדרך
החלון חבן גדולה כדי להמית ר"ל ויצל כמעט בדרך
נפ, גם בעיר כי' לו כמה מתנגדים בזה כי היו הרבה
קלי דעת וכדומה, חבל הוא לפ נח ולפ שקט בכל זאת
עד שעלתה בידו להעמיד משגיח כראוי עד היום הזה.
ובמ"ש שלין רלוי מדורות שלפניו, זה מבואר גם בשו"ת
שלפי קלקול הדורות לריך להמחיר יותר שלא להחמין
לחמם חדש. והמכר"ם שיק בתשובה חיו"ד סימן מ'
כתב שבעבני שהחורה ובילחה מתמעטים והקלקול גדין

רוח הקודש הופיע בבית מדרשו

רוח הקודש של רביה"ק זי"ע אודות איחור זמן החתונה של בן הגה"צ מריסקעווע זצ"ל

סיפור פלא של רוח הקודש, היה לו להגה"צ מריסקעווע זצ"ל עם מרן רביה"ק זי"ע, היה זה **בשנת תש"י לפ"ק**, כאשר בנו **הרה"ח ר' יוסף זי"ל** בא בברית האירוסין בארה"ב, ועמד לקבוע זמן החתונה, אז היה עדיין הגה"צ מריסקעווע בנדודיו בגלות בעיר 'פאריז' שבמדינת 'צרפת', ולא ידע ר' יוסף להשית עצות בנפשו מה יעשה בענין זמן החתונה,

---

8 מרן רביה"ק זי"ע מזכיר מאורע זו בקצרה גם בשו"ת **דברי יואל** (יו"ד סימן ל"ד) וז"ל באמצע דבריו: "וקדושת זקיני בייטב פנים בדרשות לשבת הגדול (אות י"ב) כתב באמצע הדרשה וזלה"ק: צריך לעשות משמרת וסייג לתקן מקולין מיוחד בכשרות ואיש נאמן עומד על גביהן להשגיח ע"ז בעינא פקיחא שיהיה הכל כדת וכו' **ודרשה זו אמרה בעת אשר העמיד מקולין בסיגעט, אשר ממש מסר נפשו על הדבר, כי הקצבים השליכו עליו בלילה לתוך ביתו בדרך החלון אבן גדולה כדי להמית ר"ל, וניצל כמעט בדרך נס,** גם בעיר היה לו כמה מתנגדים בזה כי היו הרבה קלי דעת וכדומה, אבל הוא לא נח ולא שקט בכל זאת עד שעלתה בידו להעמיד משגיח כראוי עד היום הזה", עכ"ל.

9 עיין **בירושלמי** פרק א' דפאה (ה.) וז"ל: "מחשבה רעה אין המקום מצרפה למעשה – הדא דתימא בישראל אבל בגויים וכו' מחשבה רעה הקב"ה מצרפה, דכתיב (עובדיה א, ט-י) מקטל מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם [-והיינו שעתיד הקב"ה להיפרע מעשו לעתי"ל על זה "שהרג" את אחיו יעקב, ומקשה-], וכי הרגו [עשו ליעקב], **אלא מלמד שחב עליו להורגו והעלה עליו הכתוב כאילו הרגו**". ע"כ.

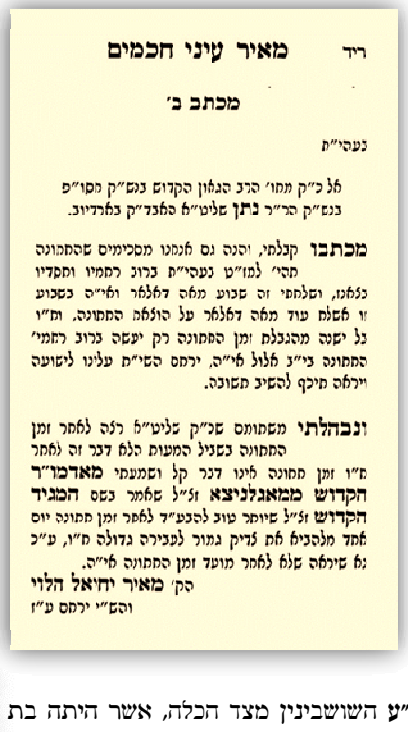
10 כתב הרמב"ם בהלכות חובל ומזיק (פ"ה ה"ג) וז"ל: **וגוי שהכה את ישראל חייב מיתה, שנאמר ויפן כה וכה ויך את המצרי,** עכ"ל. ומקורו מסנהדרין נח: (ועיין הלכות מלכים פ"י ה"ו).

11 מפי נכדו הגה"צ **ר' צבי ישכר דוב כ"ץ** זצ"ל אב"ד דושינסקיא וומס"ב - שנכח עם זקינו זצ"ל באותו הביקור.

האם ימתין לבואו של אביו הגה״צ מריסקעווע להשתקע שם, שעוד יוכל להתארך לפרק זמן ניכר, או שכבר יקבע זמן החתונה עתה, אף על פי שאביו לא יוכל להשתתף בשמחתו.

והלך לשאול את פה קדשו של מרן רביה״ק זי״ע בזה. ורבינו בשמעו את שאלתו, חשב הנה והנה, וענה לו: **לדעתי, תשאול את פי אביך בעצמו.** והיה לפלא בעיני ר׳ יוסף על תשובת רבינו ז״ל בזה, ותמה, למה לא ענה לו רבינו ז״ל בעצמו על ספיקו זה. אבל כפי שנצטוה מפי רבינו ז״ל כך עשה, ושלח מכתב לאביו הגה״צ מריסקעווע, ובו כתב לו כל הענין ושרבינו ציוה שהוא גופא יחליט בזה.

הגה״צ מריסקעווע גם כן תמה על תשובת רבינו הנ״ל ולא הבין פשר הענין שרבינו שלח השאלה בחזרה אליו להכריע אודות זמן חתונת בנו, ואחרי כמה ימים כאשר נסע על מסילת הברזל בפאריז, נסתבב מן השמים שפגש שם אדם אחד בנש״ק, וכשראה את הגה״צ מריסקעווע על הרכבת התרגש מאוד ואמר לו: **הרי ממש בימים אלו הכנתי מכתב לשלוח לכם באיזה ענין. ואילו כאן פגשתי אתכם פנים אל פנים, והמכתב עודנו בכיסי...** ובדברו הוציא את המכתב מכיסו ומסרו להגה״צ מריסקעווע.

ריד **מאיר עיני חכמים**

מכתב כ׳

בעזהי״ת

לכ״ק מחו׳ הרב הגאון הקדוש בנש״ק מוהר״ר **נתן** שליט״א האבד״ק בארדיוב.

מכתבו קבלתי, והנה גם אנחנו מסכימים שהחתונה תהיה למזל טוב בעזרת השי״ת ברוב רחמיו וחסדיו בצאנז, ושלחתי זה שבוע מאה דאלער ואי״ה בשבוע זו אשלח עוד מאה דאלער על הוצאות החתונה, וח״ו בל ישנה מהגבלת זמן החתונה, רק יעשה ברוב רחמים החתונה בי״ב אלול אי״ה, ירחם השי״ת עלינו לישועה ויראה תיכף להשיב תשובה.

ונבהלתי משתומם שכ״ק שליט״א רצה לאחר זמן החתונה בשביל המעות. הלא דבר זה לאחר ח״ו זמן חתונה אינו דבר קל. **ושמעתי מאדמו״ר הקדוש ממאגלניצא זצ״ל שאמר בשם המגיד הקדוש** זצ״ל שיותר טוב להבעל דבר לאחר זמן החתונה יום אחד, **מלהביא את צדיק גמור לעבירה גדולה ח״ו.** על כן נא שיראה שלא לאחר מועד זמן החתונה אי״ה. הק׳ **מאיר יחיאל הלוי** והש״י ירחם ע״ז

ויהי כשפתח את המכתב ראה שהלה נתן לו בטעות מכתב אחר, ומה מאוד נתפעל בראותו שהוא מכתב שכתב הרה״ק מאוסטראווצע זצוק״ל בענין לדחות זמן חתונה, וכותב שם בתו״ד: **שאם לבעל דבר הס״מ יש הזדמנות או להכשיל איזה צדיק בעבירה גדולה, או לפעול לאחר זמן החתונה של איזה אדם, אז יותר יפעול השטן לאחר זמן הנישואין מאשר להכשיל את הצדיק בעבירה הגדולה רח״ל.**

הגה״צ מריסקעווע עמד משתומם לנוכח התשובה מן השמים שקיבל אודות ספיקו בענין דחיית זמן הנישואין של בנו, וראה בחוש איך שרוח הקודש הופיע בבית מדרשו של מרן רביה״ק זי״ע אשר עיניו הקדושים חזו למרחוק, וענה לבנו תשובה אשר היה כפלא בעיניו אמאי מתחמק רבינו ז״ל מלענות לו מפורש על שאלתו.[12]

אגב, יש לציין כי בשמחת החתונה הנ״ל היה **רביה״ק בעל ברך משה זי״ע** השושבינין מצד הכלה, אשר היתה בת דודו הרה״צ ר׳ **זושא׳לע** ז״ל בן הרה״ק רבי **שלום אליעזר מראצפערט** זי״ע.[13]

---

12 כהיום כבר נדפס המכתב בס׳ **מאיר עיני חכמים** (מהדורא תליתאי, מדור המכתבים עמ׳ רי״ג מכתב ב׳) ולרוב נחיצות הענין נעתיק כאן המכתב בשלימותו, וזל״ק:

בעזהי״ת, אל כ״ק מחו׳ הרב הגאון הקדוש בנש״ק, הר״ר נתן שליט״א האבד״ק בארדיוב.

מכתבו קבלתי, והנה גם אנחנו מסכימים שהחתונה תהיה למזל טוב בעזרת השי״ת ברוב רחמיו וחסדיו בצאנז, ושלחתי זה שבוע מאה דאלער ואי״ה בשבוע זו אשלח עוד מאה דאלער על הוצאות החתונה, וח״ו בל ישנה מהגבלת זמן החתונה, רק יעשה ברוב רחמים החתונה בי״ב אלול אי״ה, ירחם השי״ת עלינו לישועה ויראה תיכף להשיב תשובה.

ונבהלתי משתומם שכ״ק רצה לאחר זמן החתונה בשביל המעות. הלא דבר זה לאחר ח״ו זמן חתונה אינו דבר קל. **ושמעתי מאדמו״ר הקדוש ממאגלניצא זצ״ל שאמר בשם המגיד הקדוש זצ״ל שיותר טוב להבעל דבר לאחר זמן החתונה יום אחד, מלהביא את צדיק גמור לעבירה גדולה ח״ו.** על כן נא שיראה שלא לאחר מועד זמן החתונה אי״ה. הק׳ מאיר יחיאל הלוי, והש״י ירחם על זה. עכל״ק.

13 עי׳ בס׳ **ומשה היה רועה** (ח״ג עמ׳ תנ״ז) כדלהלן: ״דער רבי האט זיך שטארק אפגעגעבן מיט איר, זארגנדיג זיך פאר א שידוך. חוה״מ סוכות תש״ז איז דער רבי אריבער געגאנגען צום פעטער בעל דברי יואל זי״ע און ער האט זיך אויסגערעדט אז עס איז דא א יתומה, א טאכטער פונעם פעטער רבי זושא׳לע ז״ל, און ער זוכט פאר איר א פאסיגן שידוך.

ישמח משה במתנת חלקו

ידידות נאמנה הגה"צ מריסקעווע זצ"ל עם מרן רביה"ק בעל ברך משה זי"ע

קשרי ידידות מיוחדים היה לו לכ"ק מרן רביה"ק בעל ברך משה זי"ע עם הגה"צ מריסקעווע זצ"ל וכידוע שהתבטא עליו תחת אחד השיחים בזה"ל: **"דער ריסקעווער רב איז געווען דער סיגעט'ער פאן"**...[14]

באוצרו של הגה"צ גאב"ד קהילתינו ב"פ שליט"א מונה ספר **"זכרון שמואל"** (מהגה"ק רבי שמואל שמרי' זצ"ל אב"ד אוסטראבצא) אשר מרן רביה"ק בעל ברך משה זי"ע קיבלו במתנה כדורן דרשה מאת הגה"צ מריסקעווע זצ"ל לרגל שמחת נישואיו.[15]

ספר

זכרון שמואל

חלק ראשון

על התורה בדרך פרדס

מאת כבוד הרב הגאון הצדיק המפורסם בצדקה קדישא חסדי ופריצא וקן וישב בישיבה שלשלת היוחסין כקשית סחור שמואל שמרי' וצוללהה אברך אסטראוובצא תלמיד מובחק של הגאון המציר מקאוונין זצללהה וחבר מלובלין וצללהה והחורי הק וצללהה מפשיסחא נין וכבר להרמיא ולחבית שמואל זצללהה וטעללה בקודש דינא.

ניתן פתח זמנית ע"י הרבני המופלג ראסיר שלשלת היוחסין מורה אברהם בעריש העריצג נ"י מקוק אסטראוובא נכד הרבני השאכור זצל

ביתום של ר' מנחה יחקאל הורוויץ נ"י

באדריאב

שנת תרפ"ה לפ"ק

Verlag von ABRAHAM BERISCH HERZIG
OSTROWCE, 1925.
NACHDRUCK VERBOTEN!

Druck von M. CH. HOROVITZ
PADGORY, (Galizien) Ung.

דורון דרשה אשר נתן הגה"צ מריסקעווע זצ"ל
למרן רביה"ק הברך משה זי"ע לרגל שמחת נישואיו

להעמיד הדת על תילה

אחרי המלחמה כאשר מרן רביה"ק זי"ע שימש ברבנות בעיר סיגוט, הגה"צ מריסקעווע עמו בקשר אמיץ וחזק יחד הרבו פעלים למען חיזוק הדת, מרן רביה"ק זי"ע השתדל אז שהגה"צ מריסקעווע יכנס לתוך הועד המיוחד שהוקמה אז, כי ראה בו איש אשר רוח בו לפעול גדולות ונצורות להעמיד הדת על תילה ולשקם הנהרסות.

במשך השנים שהגה"צ מריסקעווע היה גר באר"ב, היה יושב כסאות למשפט לדון בדיני ממונות יחד עם מרן רביה"ק הברך משה זי"ע, כידוע שהיה רב חילי' בחושן משפט, ולילות כימים היו עוסקים בדיני תורה קשים ומסובכים אשר הגיעו אליהם.[16]

ווי נאר רביה"ק האט געהערט די וועלט ערטער, רופט ער זיך אן: **"דער ריסקעווער רב האט דאך א פיינעם בחור"**. און דער שידוך איז טאקע געשלאסן געווארן בשעטו"מ.

14 מפי הגה"צ **ר' בן ציון כ"ץ** שליט"א אבד"ק דז'שיבוי, בדברי פתיחה למסיבת מלוה מלכה לחברי "אהבת קדומים", מוצאי שב"ק אח"ק תשפ"א לפ"ק.

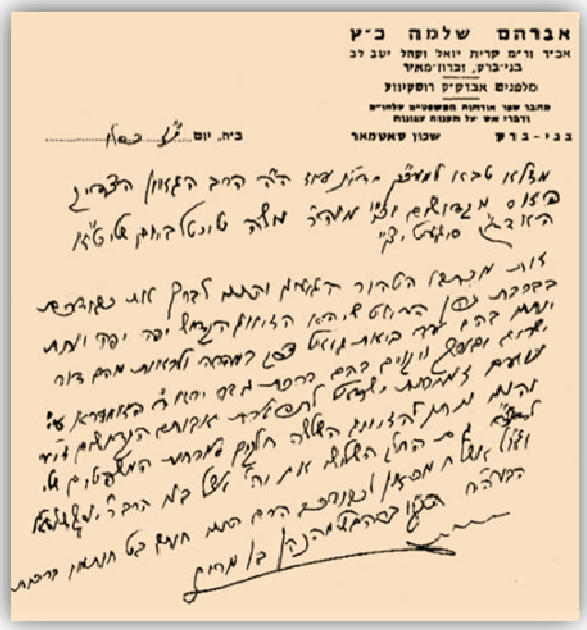
15 ועליה רשם הגה"צ מריסקעווע בשער הספר בזה הלשון: **מנחה היא שלוחה, להיות שמורה וערוכה, בארוכה והמשכה, להבחור כהלכה, החריף ובקי, משנתו זך ונקי, בנן של קדושים, אראלים ותרשישים, החתן תמים למעלות וכו', כ"ק שמו תפארתו מו"ה משה'לי שליט"א בן אדמו"ר הגאוה"ק צדיק יסוד עולם מרן בעל עצי חיים זצוקללה"ה.** ממני הק' אברהם שלמה כ"ץ.

16 עי' בס' **ומשה היה רועה** (ח"ד עמ' רל"ה) כדלהלן: "דער רבי זייענדיג דער גרויסער איש האמת האט שווער אויפגענומען די גאנצע הולך ילך ביי די דיני תורה. ער האט נישט געקענט דערהייבן ווי אזוי עס קומען אידן צו א דין תורה און מ'טרויעט זיך צו זאגן שקר פארן בי"ד, און דאס פלעגט אים גאר שטארק באירן. צומאל פלעגט ער וועלן אויסער זיך וועלן בעלי דינים האבן געזאגט אפענע שקרים וכזבים פארן בי"ד.

דער ריסקעווער רב זי"ל וועלכער איז געווען פון די גדולי הרבנים אין עניני חו"מ נאך אינדערהיים, פלעגט געווענליך בארוהיגן דעם רבין, זאגנדיג **"אלע טענות און אלעס וואס געשעהט ביים בית דין מעג באירן, עס מעג אריינגיין אבער נאר ביזן טלית קטן, עס טאר בשום אופן נישט צוטרעטן צום הארץ".**

לעשות שם ושארית

סיפר הגה"צ **אב"ד דקהילתינו בעל ראש אליהו** זצ"ל, שכאשר פתח מרן רביה"ק הברך משה זי"ע את התלמוד תורה **"עצי חיים סיגעט"** בוויליאמסבורג, היה הוא מראשוני התלמידים שעברו ללמוד שם, כי אביו הגה"צ מריסקעווע רצה להיות לעזר ולסעד לידידו מרן רביה"ק זי"ע שיצליח להקים מוסדות לשמו ולזכרו של אביו הגדול מרן העצי חיים זי"ע.

ברכת מז"ט ששלח הגה"צ מריסקעווע זצ"ל למרן רביה"ק הברך משה זי"ע לרגל שמחת נישואי בנו הגה"צ רבי שלום אליעזר ט"ב שליט"א

ביותרת הכבוד

כמו כן במשך כל השנים לאחמ"כ כאשר כבר העתיק משכנו לארה"ק, ושימש בתור **אב"ד ור"מ דקהילתינו הק' בבני ברק**, בכל פעם שהי' שם לדרך פעמיו לנסוע לארה"ב, היה בא לבקר בהיכלו של רביה"ק זי"ע בהיותו אב"ד סיגוט. ולעומתו ברוך יאמר היה מרן רביה"ק זי"ע עורך ביקורי נימוסין בבית הגה"צ מריסקעווע בעת ביקוריו **בארה"ק** (כמתואר באריכות בס' ומשה היה רועה (חלק ה' פרק "אלה מסעי").

וכן היה דרכו בחילופי מכתבים ששלח לרביה"ק זי"ע לחתום עצמו בשמו ובשם אמו.[17]

[דער רבי האט עס פארציילט פאר הרה"ח ר' אלימלך שלמה שווארץ שליט"א שו"ב, און האט אים געזאגט אז ער פלעגט אויך זיצן ביי דיני תורה צוזאמען מיט זיין פאטער הגה"ח ר' מרדכי ז"ל וועלכער איז געווען א טוען רבני, און צומאל האט מען אים מצרף געווען צום בי"ד, האט זיך דער רבי אויסגעדרוקט **"איך האב באוואונדערט דיין טאטן ווי ער האט זיך געהאלטן רוהיג ביי א דין תורה, איך האב נישט געקענט סובל זיין קיין שקרן..."**].

ענליך צו דעם ווער דערציילט אז זיצנדיג ביי א דין תורה איז געווען איינער פון די בעלי דינים וואס האט געשריגן ביים בי"ד אפענע שקרים וכזבים וואס יעדער האט געוואוסט אז עס איז נישט אמת, און דער באטרעפנדער האט איבער געזאגט זיינע שקרים מיט א מוראדיגע פרעכהייט איינמאל און נאכאמאל. וועז דאס בית דין האט ארויס געשיקט די בעלי דינים אינדרויסן כדי זיי זאלן צווישן זיך איבערשמועסן דעם פסק דין, האט זיך דער רבי אויסגעגעבן זיין פארווייטאגט הארץ און ער האט געזאגט **"איך ווייס נישט ווי אזוי מ'קען דא זיצן און הערן ווי אזוי א איד זאגט אזעלכע אפענע שקרים וכזבים"**.

האט זיך דער ריסקעווער רב אנגערופן צו אים **"אויב ווילט איר קענען זיצן ביי דיני תורה אין אמעריקא וועט איר זיך מוזן אויסלערנען צו שלונגען"**. וועז דער רבי האט דאס דערציילט האט ער זיך אויסגעדרוקט **"איך האב זיך טאקע אויסגעלערנט צו שלונגען..."**.

17 ולחיבת הקודש נעתיק מכתב ששלח לו הגה"צ מריסקעווע לרגל שמחת נישואי בנו הגה"צ רבי **שלום אליעזר ט"ב** שליט"א רב ביהמ"ד 15 עוו. בבארא פארק ונשיא כוללינו הק' צדקת רבי מאיר בעל הנס בארה"ק, כאשר בין השיטין נוצצת אותות אהבה ויראת הכבוד אשר הגה"צ מריסקעווע מרעיף על מרן רביה"ק זי"ע בתוך מכתבו זה:

מזלא טבא למעלת כבוד קדושת ידיד נפשי עוז ה"ה הרב הגאון הצדיק פאר מקדושים וכו' מוה"ר משה טייטלבוים שליט"א האבד"ק סיגעט יצ"ו.

את מכתבו הטהור הגיעני והנני לברך את כבודכם בברכת כהן הדיוט שיהא הזיווג הק' יפה יפה ונחת ינחתו בהם עד ביאת גואל צדק במהרה, ולראות מהם דור ישרים יבורך ויקויים בהם ברכת יבורך גבר ירא ה' האמורה ע"י נעים זמירות ישראל לתפארת אבותם הק' זי"ע, והנני נותן להזיווג השלשה חלקים אורחות המשפטים שלי לדו"ד. גם החלק השלישי אם לא יהיה אצל בני הר"ר יוסף שליט"א, ואם לא אשלח מכאן לכבודכם הרם. הנני חותם בכל חותמי הברכות.

הבאע"ח הק' אברהם שלמה הכהן בן מרים

ימי בכי אבל משׂ"ה

הגה"צ מריסקעווע נסתלק ביום **י"ג ניסן תשל"ה לפ"ק.** וכמה שבועות לאחר מכן, ביום המר והנמהר ה' אייר, התקיימה עצרת התעוררות ע"י **קהל יטב לב והתאחדות הרבנים.** ומרן רביה"ק זי"ע נשא אז מספד תמרורים על גודל האבידה בהסתלקותו של הגה"צ מריסקעווע זצ"ל אשר היה תלמיד נאמן וחביב של מר אביו הגה"ק העצי חיים זי"ע, והיה אדוק ומקושר לכ"ק דודו הגדול מרן רביה"ק הדברי יואל זי"ע, רב ופוסק משרידי דור הישן.

רביה"ק זי"ע תיאר בתוך דברי ההספד שלו את פעולותיו המרובות אשר פעל ועשה בשנים הראשונות אחרי המלחמה, ולאחר מכן בהיותו בארה"ב, ואחרי בארץ ישראל. ובתוה"ד אמר רביה"ק זי"ע מדבריו של מת אשר מתוך ההקדמה שכתב לספרו אורחות המשפטים, שם אתה מוצא ענוותנותו הגדולה.[18]

קהל יטב לב דסאטמאר

הספד מר

על הסתלקותו של חתן נכדו רבנו משׂ"ה בנבת הגדולה הקדושה ופרישה הגאון האמיתי, צדיק וישיש, החסיד שבפאנוי

רבי אברהם שלמה הכהן כ"ץ זצ"ל

האב"ד דקהלת קדושת קרית יואל בבני ברק
וסלמנתי נאב"ד ריסקיהוא, בעמחים אורחות המשפטים

יתקיים

אי"ה יום ג' פרשת אחרי קדושים, ד' אייר

בשעה 7 לפנות ערב

בבית מדרשנו הגדול

169 רחוב סטרויס, ברוקלין, נ. י.

החשו"ת יגידו פרצות עמו ישראל ברחבים וינאליגו בסחורה נאמנות קולם ושמחת קולם על ראשיהו אכוהיו.

קהל יטב לב דסאטמאר

תאחדות הרבנים דארצות הברית וקאנאדא

הספד מר

על פטירת חבריו הגה"צ נאון וצדיק פשרידי דור הישן הגאון הגדול מאחיו

רבי אברהם שלמה כ"ץ זצ"ל

מאבוב"ק ריסקיהוא, האב"ד ור"מ שיבון קרית יואל בבני ברק ת"ו
בעמחים אורחות המשפטים על ור"מ

יתקיים אי"ה

יום ג' פרשה אחרי קדושים הבעל"ט

בשעה 7 בערב

בביהמ"ד הגדול דקהל יטב לב דסאטמאר

169 רחוב סטרויס ברוקלין נ. י.

יסדידוהי עזלי הרבנים שליט"א

החשו"ת יאמר לצדוהינו די הינחם אוהנו כסחרה כבנין ציון וירושלים

התאחדות הרבנים דארצות הברית וקאנאדא

פרייטאג, פרשת אחרי קדושים, תשל"ה

ריזיגער עולם ביי חספד נאך ריסקעווער רב זצ"ל, אין מאטאריר בית המדרש

ברוקלין. — דאס גרויסע בית המדרש דקהל יטב לב דסאטמאר אין געווען אויבערפולס בלעק"יר פון דעם ריזיגן עולם וואס איז געקומען צו דעם הספד אויף דעם גרויסן טעג נאכן גדול הפוסקים מוהר"ר אברהם שלמה הכהן כץ, ריסקער ווער רב זצ"ל, פארגענעמען דינ"ש מאנ נאכט. פארוואס דורך די התאחדות הרבנים דאה"ב וקאנאדא און דורך דער מאטאריר קהלה. אפצוגעבן כבוד דעם גרויסן טעג נפטר זצ"ל. והעלכער איז פאר די לעצטע 15 יאר נעווען רב אין מאטאריר שיכון קרית יואל אין בני ברק.

ר' שלמה נמן, מנהל פון פוס־דות מאטמאר אין ארץ ישראל, דאס דערצעלט אז אין קורצע ווער־טער בעשילדערט די גרויסע אבי־דה פארן יהדות התורה בכלל אז פארן ישוב אין ארץ ישראל בפרט. אז דאס איבערגעגעבן דאס תפארת פארן סיגעט־ער רב שליט"א.

דער סיגעט־ער רב דאס מיט גרויס התעדרות בעשילדערט די גדלות בתורה ובתורה פון דעם גאון הגאונים, והעלכער דאס זיך בדרך נס בעראטעוועט פון היט־לער־חורבן אז עס זיין הצלה דע־מאלט איז בעזונן ג נס פון הצלת התורה פארן כלל ישראל. מיט זיי־נע ווערטער שיכון "אחד־חות המשפטים" מיט והעלכע ער דאס אונז איבערגעלאזט ג תורה שליטה אין התראה אוז חושן משפט.

---

18 עי' בס' **ומשה היה רועה** (ח"ו עמ' קס"ז) שמעתיק שם מתוך דברי ההספד של מרן רביה"ק הברך משה זי"ע, כדלהלן:

"עס איז שוין אריבער געגאנגען דרייצן יאר פון וועו דער ריסקעווער רב ז"ל איז אוועק געגאנגען וואוינען פון דא, **דער יונגערער דור ווייסט שוין נישט וואס עס איז געווען דער ריסקעווער רב, די עלטערע אידן זיי ווייסן נאך און געדענקען וואס ער איז דא געווען אזוי מפורסם, פון זיינע יונגע יארן האט ער זיך אלץ געפלאגט אויף תורה.**

ער איז געווען אזוי דבוק אינעם טאטן ז"ל, מיט וועמען ער האט געהאט אזויפיל שייכות מיט תשובות און פלפולים, עקסטער איז ער געווען אזוי דבוק אינעם פעטער ז"ל און אנדערע צדיקים.

ער איז געווען א איד פון וועמען אידישע קינדער האבן הנאה געהאט, ער האט זיך אזוי אוועק געגעבן פאר יעדן איינעם, ונהנו ממנו עצה ותושיה"

און נאך אין די פריער־דיגע יארן איז ער געווען באקאנט צווישן די גדולי הדור, נאך אין יענע צייטן וועו עס האבן נאך געלעבט אסאך גדולי ישראל, עס איז נאך געווען א דור דעה, איז ער געווען צווישן די גדולי וחשובי הרבנים.

איך געדענק נאך ווי נאכ'ן ביטערן חורבן וואס איז געווען, **מ'איז אהיים געקומען פון די לאגערן, האט מען דעמאלטס געשמועסט, ע סאיז געווען א מציאה גדולה אז דער ריסקעווער רב איז איבער געבליבן, ס'איז געווען א שמחה אז ס'איז איבער געבליבן וועמען צו פרעגן א שאלה, א עצה.**

איך האב דעמאלטס געזעהן וואס הייסט אן ערליכער איד, ער איז געווען ביי זיך אזוי בשפלות, כאטש עס איז נישט געווען כדוגמתו, ער איז דארט ממש געווען א יחיד בדורו, יעדער האט געדארפט צוקומען צו אים, איז געווען במקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו, ער האט גארנישט געמאכט פון זיך עפעס מער, ער איז געבליבן דער זעלבער ריסקעווער רב וואס ער איז געווען פארן חורבן, ער האט יעדן אויפגענומען, געענטפערט אלע שאלות, מ'האט געקענט זעהן וואס עס הייסט א געווייקטער חסידישער איד.

משי"ה ואהרי"ן בכהני"ז

הגה"צ מריסקעווע זצי"ל עם רבותינו הקדושים זיי"ע ולהבחל"ח מרן רבינו הגה"ק שליט"א

ולסיום הדברים נעתיק כאן מה שסיפר כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א בשב"ק **'אהבת קדומים'** פרשת תולדות תשע"ז לפ"ק, כדלהלן:

בשנת תשי"ח איז געווען אן אונטערגאנג בין כסא לעשור, דער עולם איז געליגן אין בעט, דער פעטער ז"ל האט זיך אויך נישט גוט געשפירט דעמאלטס.

בין כסא לעשור בין איך געגאנגען מיטן טאטן ז"ל צום פעטער ז"ל זיך געזעגענען און זיך אנווואונטשן פאר די הייליגע טעג, כנהוג. דער פעטער ז"ל האט אויפגענומען אין שלאף שטוב (מגודל חולשתו). דעמאלט איז געווען דאס ערשטע מאל וואס איך האב געזען דעם שלאף שטוב. שפעטער האב איך עם נאכאמאל געזען.

דער פעטער ז"ל איז געזעסן אין בעט מיטן וויסן וועסטל, דער ריסקעווער רב, איז געזעסן ביי די זייט. ווען מ'איז אריינגעקומען, האט דער פעטער ז"ל געפרעגט וואס איך לערן. האב איך געזאגט, כ'האב געלערנט בבא מציעא, האט ער מיך געפרעגט וואו אין בבא מציעא, האב איך געזאגט שנים אוחזין, האט ער מיר געפרעגט "פארוואס דא ביי שנים אוחזין בטלית זאג איך יחלוקו, און ביי די "ארבא" (בבא בתרא לה:) זאג איך נישט אזוי, האב איך געזאגט אז תוספות (ב"מ ב: ד"ה ומה התם) פרעגט די קשיא, און תוספות ענטפערט דעם חילוק ווייל איך זאג די סברא פון כל דאלים גבר. האט ער געפרעגט וואס איז די סברא כל דאלים גבר?, גייט דאס עפעס אזוי, אז יעדער מענטש א גבר אלים קען אזוי צוכאפן? האב איך געזאגט איך וויים נישט, א גוטע קשיא, אבער איך וויים נישט דעם תירוץ.

איז דארט געזיצן דער ריסקעווער רב ז"ל, און ער רופט זיך אן, דער רא"ש זאגט דעם הסברא.[19]

האב איך געזאגט – איך בין געווען א יונגל פון צען יאר – איך האב נישט געלערנט דעם רא"ש. האט זיך דער פעטער ז"ל אנגערופן צו מיר, מען דארף לערנען מיט'ן 'ראש'...[20]

ואי"ה בגליונות הבאים נביא בפני הקוראים החשובים, קטעים נבחרים ממשא ומתן בעניני הלכה ובמילי דאורייתא בעניינים שונים, שנר"נ הגה"צ מריסקעווע זצ"ל עם מרן רביה"ק בעל דברי יואל זי"ע במלחמתה של תורה, בתוספת ציונים ומקורות, הערות והארות, סיפורים ועובדות להרחבת העניינים, מפי ספרים וסופרים.

---

19 עי"ש בראי"ש (ריש מס' בבא מציעא) אהא דאמרינן דכל דאלים גבר, כי מי שהדין עמו מוסר נפשו להעמיד את שלו בידו יותר ממה שמוסר האחר נפשו לגזול.

20 עיין בס' נפלאים מעשיך (ח"ב) מה שסיפר **הגה"צ מפאיע** הי"ד שאביו **הגה"צ מבאגאד** זצ"ל למד אצל מרן **הייטב לב** בבחרותו ופעם אחת קרא לו רבו הק' לחדרו, ואמר לו קיבלתי מאביך מכתב על הבי דואר [קארטעל] שבו ביקש לדעת האיך אתה לומד, ע"כ אמור נא לי איזה מסכתא אתה לומד [כי בישיבתו היה נהוג שכל בחור היה לומד מסכתא אחרת לבקיאות חוץ מהשיעור הנלמד], ענהו שהוא לומד עתה מסכת פסחים, שאל לו רבו הק' בדרך צחות: **האם אתה אכן מחזר על הפסחי"ם?**, ושאל לו **באיזה פרק אתה עוסק?**, ענהו בפרק **כל שעה**, אז שאל לו בלשון חיבה: **לערנסטו טאקע כל שע"ה?**, ושאל לו עוד: עם איזה מפרשים אתה לומד, ענהו: **מהרש"א, מהר"ם, רא"ש וכדו'**, אז שאל לו: **לערנסטו טאקע מיטן רא"ש?**.

ויש לציין שבאגרת המוסר המפורסם שהרה"ק הישמח משה כתב לבנו כתב לו בין השאר שילמוד גמרא עם פירוש הרא"ש, ע"ש. וכן בספר הגה"ק הישמח משה (עמ' קל"ו) מובא אגרת מהישמח משה ובתו"ד כתב מליצה נאה: **...ומי יעלה תחילה, רא"ש הסנהדרין, וכולי' בתר רישיה גרירא**, וכוונתו שם על לימוד הרא"ש.

ועיי' בספה"ק נתיב מצוותיך (שביל האמונה) שהרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע אמר **שללמוד ב' דפים גמרא עם רא"ש מועיל יותר מן התענית**, עיי"ש.

ועי' עוד בס' שיח זקנים (ח"ב עמ' קפ"ז) שא' שאל את הרה"ק **המהרי"ד מבעלזא** זי"ע שיגיד לו דרך הלימוד, ואמר לו הרה"ק **תלמד גמרא עם רא"ש כי זה מסוגל ליראת שמים**. ועי"ע בס' זקניך ויאמרו לך (אות תתשמ"ג) שרביה"ק זי"ע הוכיח לבחור א' שלא למד את דברי הרא"ש על הסוגיא, ואמר לו: **אז מ'לערנט נישט קיין רא"ש, פעלט דעם של ראש**, ע"ש.

מדור

מגני המלך

א משולחן מלכים

ב אספקלריא

ג דברות קודש

פנימי תש"צ בלתי מוגה

משולחן מלכים

שיחות קודש שנשמעו מפי כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א

ביקור הגאון הצדיק רבי מנחם מאיר וויסמאנדל שליט"א

אבד"ק נייטרא – מאנסי יצ"ו

בבית כ"ק מרן רבינו שליט"א – בקרית יואל יע"א

יום א' דחוה"מ פסח תשפ"ד לפ"ק

יכיל בקרבו:

בענין שאלות הנפוצות בזמנינו שמערבין בטעות בין מאכלי פסח למאכלי חמץ הנמכרים בחנויות • עצה למנוע הטעות החמור הנ"ל • הגאון בעל הישועות יעקב התיר כשנמצא חיטה בעוף ונתגלה לו בחלום שפסק כדין • שאלה בא' שמרח על כמות גדולה של חתיכות בשר דבר שיש בו קטניות • מחלוקת הפוסקים אי קטניות בטל ברוב • דעת השו"ע הרב שקטניות בטלין ברוב רק אם לא ניכר האיסור • עצה האם יכול למרוח עוה"פ דבר הכשר לפסח ואז יוכשר מדין זה וזה גורם • דעת הר"ן שזה וזה גורם חוי ביטול איסור לכתחילה • ד' המג"א שזה וזה גורם בחמץ בפסח אסור אבל דייקא בחמץ ולא בקטניות • דעת התרומת הדשן שפסק איסור מבטלין לכתחילה, והאחרונים נחלקו אי רק בספיקא דאיסורא דרבנן או גם בדאורייתא וביאור דעת הפרי חדש בזה • שיטת המהרש"ם ששמן של קטניות אסור רק אם נעשה בפסח גופא • מחלוקת הגרעק"א והחת"ס אי דבר שהותר מחמת הפסד מרובה האם זה הותר רק להנפסד או לכולם • החומרא על היכא דניכר האיסור היינו מתקופת הראשונים ולא נזכר בחז"ל • הפוסקים החמירו בשמן קטניות ומרן הייטב לב החמיר מאוד בזה • בשעת המלחמה ואחר מלחמה"ע הראשונה הקילו באכילת קטניות לצורך שעה כגון במדינת וויען ובשאר מקומות • בארץ סיביר התיר הגאון מטשעבין אכילת קטניות בפסח • דו"ד אי שנים שסועדים, וא' מקפיד דייקא על מצות של יד וא' מקפיד דייקא על מצות מכונה, אי יכולין לזמן והאם דינו כמי שאוכל בשר וא' אוכל חלב • שאלה בא' ששכח להזכיר "עלה ויבוא" בליל הסדר האם עליו רק לחזור ולברך או גם לברך על הכוס • בירור שברכת המזון אינו חיוב להיות על הכוס בליל הסדר אלא אסמכוהו עליה • שאלה בא' שחייב לברך ז' ברכות בליל הסדר איך יעשנו מבלי להוסיף על הכוסות • מחלוקת הפוסקים אי א' שלא הזכיר יעלה ויבוא נחשב כאילו לא התפלל או שתפילתו חסירה • מרן הישמח משה והגאון המהר"ם שיק ועוד הקפידו לברך ברכהמ"ז על הכוס גם ביחידות • מנהג ר' לייב'לע איגר מלובלין לשתות כוס חמישי בליל הסדר אחר ברהמ"ז ושותים כוס רביעי לפני הלל הגדול • בענין מחלוקת המחבר והרמ"א אי מברכין בופה"ג על הכוס השני ומנהג הגאון המנחת יצחק בכוס השני והרביעי • בענין המנהג למזוג כוס לאליהו הנביא וחילוקי המנהגים בזה • דברי רביה"ק בויואל משה בשם המהר"ל בזה • חידוש שכמו שאליהו הנביא מכפר על עוונות בנ"י בעת בואו לברית מילה ח"ה בלל הסדר בעת בואו לבתי ישראל צריכים להתכפר עוונותיהם בתחילה בכדי שיוכל לבוא • הרה"ק מצאנז אמר שאליהו הנביא מביא התיכה מחקרבן פסח לצדיקי הדור • אצל מרן החת"ס היו מרנישין חמימות באכילת האפיקומן • שאלה בחבורה שאפו מצות ושכחו להפריש

חלה כדין אי יכולין לחזור ולהפריש • אודות דביקותו של הגאון בעל הכוכב מיעקב במרן הק׳ מצאנז ובצדיקי בית ריזשין ומעשה פלא ממנו • התנהגותו של הכוכב מיעקב בשעת המחלוקת הידועה • מרן הק׳ מצאנז התווכח עם מחותנו האמרי נועם מדזיקוב בענין שטר חכירה בשבת • בענין אי עושין ברכה על עשיית מעקה וסברת השדי חמד בזה • שיטת החת״ס שמברכין בשעת עשיית מכוש האחרון • בהדין שרק על גג שדרים תחתיה יש מצות מעקה, אבל על פארט״ש שאין דרים תחתיה יש רק הלאו של לא תשים דמים בביתך • הטעם של הראשונים והאחרונים שמוברים שאין מברכין על המעקה • בענין ברכת ׳שהחיינו׳ על מצות מעקה • ד׳ הפידורו של שבת שהאדם יכול לקיים מצוה בבניית ביתו גופא אם כבר חושב שיוכל לקיים מצות מזוזה ומעקה • השאלות בעניני כשרות שהיו בדורות הקודמים והנהגת הדיינים שנתקשו להטריף • על נידון הפוסקים בנחרות שהגויים זורקים שם חמץ אי מותרים לשתיה וסברות המצדדים להיתר ולאיסור • בסברת הצל״ח בענין דבר שיש לו מתירין שאמרי׳ עד שתאכלנה באיסור וכו׳ דייקא בדברים שהם להנאה ולא לאכילה • מנהג רביה״ק הדבר״י להכין לעצמו מים מלפני הפסח וכן נהג הגאון בעל המנחת יצחק • בקושיית הפמ״ג שחמץ הוי דשיל״מ אבל הוא חזר וניעור והוא נולד בתערובת וד׳ הגרעק״א שחמץ המיר טפי • שיטת המחרש״ם בענין חמצו של עכו״ם אי בטילה בשישים • סברה מחודשת מהגאון חכת״ס בביאור ׳עד שתאכלנה באיסור׳ • דבר חידוד שהנידון אי חמץ נחשב כדשיל״מ תלוי בפלוגתא אי יש איסור חצי שיעור בכל יראה או לא • דעת הרמב״ם שאין איסור חצי שיעור בכל יראה וסברת הצל״ח בזה • ד׳ החוות דעת שתינוק שנפל למים אין אופר את המים מחמת בליעה כי חוי עשה ולא ל״ת • ד׳ הנוב״י ושאר אחרונים שיש איסור עשה בחצי שיעור • אודות מה שמקובל שהבעש״ט לא הכין לעצמו מים לכל חג הפסח • הבעש״ט הק׳ ראה ברוח קדשו אי יש חמץ בבורו בפסח • הנידון אי יכולין לסמוך על רוח הקודש והשיטות המובאים בחיד״א • דעת הרח״ק משינאווא שבמקום חומרא יכולין לסמוך על רוח״ק • ד׳ רביה״ק הדבר״י שהחשמונאים סמכו עצמם על רוח״ק כשמצאו הפך שמן • ד׳ הכפות תמרים והישמח משה אי משה רבינו סמך על רוח הקודש • האריז״ל שתה ביצה בלילה וסמך על רוח״ק שאין בה טיפת דם • עובדא נאה ממרן הישמח משה איך שהקפיד על תקנת הגאבעל״ע בתוקף ועוז וראה את העוף כנטרף אחר שנפסק עליו כן • עובדא מגדול א׳ שמציאו לו מקור בדין שפסק כדי להצדיק הפסק • הרח״ק בעל המאור עינים אמר שאינו רואה את אור הנר כי נדלק בשעה מאוחרת מאוד • במנהג הקהילות והעיירות על תקנות מס השחיטה ותקנת שחוטי חוץ • בגזירת השחיטה בימינו במדינות איראפא • בהמכשול הגדול שנעשה ע״י התקנת מאשין מיוחד לתקן החלפים לשחיטה • בענין המכשולות שיש בסת״ם שנכתב בלי פיקוח של כשרות • אודות כתיבה ע״י קנה או ע״י קולמוס • המכשול הנורא שנעשה ע״י ׳תיקון חורוביץ׳ • דעת הרמב״ן ודעת הטו״ז בענין החיבור בין פרשת שמע לוחיה אם שמוע באותיות גדולות או קטנות • תשו׳ רביה״ק הדבר״י בענין התפילין של אביו שנכתב כשיטת הטו״ז • אודות הכתב חק׳ של הרח״ק מפשעווארסק שהיה בידי הרבי ר׳ אלימלך • דעת השו״ע הרב כשיטת הרמב״ם לעיכובא • הכתב של ר׳ ראובן הסופר של הבעל התניא ואודות כתיבת שיטת חב״ד • מנהג חב״ד בעשיית השי״ן על גבי התפילין • אודות הטעכניק לעשות השי״ן בצורה חדשה • יסוד גדול מהו נקרא לשנות ומתי אין חסרון של שינוי מהמסורה • בענין שחרות הרצועות מב׳ הצדדים ומצידיו והאם נהגו כן בדורות הראשונים.

רבינו: א גוט יום טוב, ברוכים הבאים.

אבד״ק נייטרא: וואס מאכט עפעס דער רבי, ווי אזוי גייט דער יו״ט?

רבינו: ברוך ה׳, געלויבט השי״ת.

עם איז געווען א שאלה דא ערב יו״ט, נישט דא אין קרית יואל, נאר אין שכינות. איינער האט געקאכט מוצאי שבת מאכלים אויף יו״ט, און ער האט זיך טועה געווען, ער האט אריין געלייגט חמין.

אבד"ק נייטרא: חמץ גמור?

רבינו: ער האט געקויפט עפעס א תבלין פון חמץ וכדו', און ס'איז געווארן אינגאנצן חמצ'דיג די גאנצע קאך, די מאכלים, אלע כלים, אלעס איז געווארן חמצ'יג.

און מ'האט שוין נישט געקענט כשר'ן אויף נישט, ס'איז שוין געווען נאנט צו יו"ט (כי חג הפסח כבר יחול ביום ג' באותו שבוע).

אזא מעשה איז געווען דא, נישט דא ממש נאר אין שכינות. מענטשן קויפן אין געשעפט, און מ'געט נישט אכטונג, מ'מאכט א טעות אין געשעפט און מ'שיקט א זאך וואם איז חמץ.

אבד"ק נייטרא: על זה ידוו כל הדווים, שוין יארן לאנג וואם איך רעד וועגן דעם נאכאמאל און נאכאמאל און ס'גייט נישט. מ'וואלט געדארפט מאכן אלע פאבריקן זאלן וויסן אז מ'מאכט איין פארב אויפן פראדוקט, אויפן באטעל צו אויף די באקס, וואם דאס איז כשר לפסח.

לאמיר זאגן 'גריז', יעדע זאך וואם איז אין די קאליר 'גריז' איז כשר לפסח, מענטשן ליינען נישט קיין אויפשריפטן אויפן פראדוקט, ווען מ'וואלט ווען געמאכט אזא זאך וואלט עס אסאך ארויס געהאלפן, נאר וואם דען? די סוחרים האבן עס נישט ליעב.

רבינו: פארוואס האבן עס די סוחרים נישט ליעב?

אבד"ק נייטרא: ווייל ווען עס קומט נאך פסח וועט עס קיינער נישט וועלן קויפן.

רבינו: ווייל ס'איז שוין אלט?

אבד"ק נייטרא: יא, אזוי גייט עס ביי די זאכן.

אבער עם כל זאת, ס'גייט דאך נישט אדורך קיין יאר וואם ס'איז נישטא קיין שאלות פון דעם סארט, מ'רעדט פון חמץ גמור, ס'איז נישטא קיין יאר וואם ס'איז נישט געווען קיין פראבלעם. ווען מ'וואלט געמאכט אלעס, פיש, פלייש, פאטעטע טשיפס, אויב אלעס וואלט געווען איין קאליר, וואלטן די מענטשן געזעהן. אבער אויף דעם דארף מען צוזאם נעמען אלע כשרות ארגעניזאציעס. מ'דארף עס שטארק צושטופן דאם. ווען מענטשן זאלן וויסן אז איינער האט געגעסן חמץ אין פסח האט ער געגעסן סם..., אזוי שטייט דאך אין מסילת ישרים (פרק י"א),[1] וואלט עס געווען א תיקון עולם.

ס'איז נישטא קיין יאר וואם ס'פאסירט נישט אזעלכע זאכן. פאריאר איז געווען מיט חמצ'דיגע פיש אין א קאך, ממש חמץ גמור.

רבינו: יא, מ'האט אהיים געשיקט פון געשעפט א חמצ'דיגע ראָל פיש וואם האט ברעזל, ממש חמץ.

אבד"ק נייטרא: יא, חמצ'דיגע מצה מעהל. און מ'זאגט דער איז שולדיג, יענער איז שולדיג, אלץ טוט זיך ווער ס'איז שולדיג אין דעם, אבער ס'איז דא אן עצה וואם מ'קען טוהן.

א' הנוכחים: ס'איז שוין פון אלעמאל געווען ביי אידן די שאלות?

אבד"ק נייטרא: יא, ס'איז אלעמאל געווען, אבער אז מ'קען מאכן א תיקון, דארף מען מאכן א תיקון.

רבינו: כ'וועל אייך זאגן, ס'איז געווען אין דער אלטער היים, מ'האט געשחט'ן א הינדל, ווי אזוי איז געווארן די שאלה, אז מ'האט געעפנט דעם עוף און ס'איז ארויס געפאלן א ווייצל, אזוי איז געווען די עופות האבן געגעסן ווייץ, מ'האט זיך נישט געקענט אויסהיטן, די עופות האבן דאם געגעסן ווען זיי האבן זיך ארום געדרייט אין הויף.

בנו הר"ר מרדכי שליט"א: מ'האט נישט געקויפט פון קיין קאמפאניס.

אבד"ק נייטרא: ס'איז אבער היינט אזוי שטארק, בעסער מעג מען דאך מאכן.

רבינו: ס'איז דא די מעשה פונעם ישועת יעקב וואם ער האט זיך פארלאזט אויפן שאילתות,[2] ס'איז אויך געווען חמץ.

---

1 וז"ל: והנה מי שיש לו מח בקדקדו, יחשוב אסורי המאכל כמאכלים הארסיים או כמאכל שנתערב בו איזה דבר ארסי, כי הנה אם דבר זה יארע, היקל אדם על עצמו לאכול ממנו אם ישאר לו בו איזה בית מחוש ואפילו חששא קטנה, ודאי שלא יקל, ואם יקל לא יהיה נחשב אלא לשוטה גמור, אף אסור המאכל כבר בארנו שהוא ארס ממש ללב ולנפש, אם כן מי אפוא יהיה המקל במקום, ועל דבר זה נאמר ושמת שכין בלעיך אם בעל נפש אתה (משלי כג), עכ"ל.

2 עיי' בס' הליכות חנוך (מהגאון הגדול נאב"ד לאנדאן ז"ל בעל חשב האפוד, עמ' ס"ה) ששמע מזקנים כי עובדא הוי בלעמבערג ביומי הגאון בעל ישועת יעקב ז"ל שעני אחד בא לפניו עם שאלה חמורה בימי פסח שמצא חטה בעוף, והישוע"י אסרו כיון דחמץ אסור במשהו, וא"ל הישוע"י שאל ידאוג שיראה שיהיה להם על יו"ט בשר וחמין, א"ל השואל שגדר גדר לעצמו שלא ליהנות מאחרים ואוכל רק מה שיש לו, ובאין ברירה לגודל רחמנותו הסכים הגאון שבשעת הדחק אפשר לסמוך על שיטת השאילתות (פרשת צו שאילתא פ') שכתב להתיר חמץ בפסח כשנתבטל בששים.

אבד"ק נייטרא: אויפן שאילתות אז ס'וועלט בטל בשישים, בצירוף מסתמא. נישט פאר זיך אליינס.

רבינו: יא יא, [אבער] מ'קען נישט גיין קענן א שולחן ערוך.

*

אבד"ק נייטרא: איך האב געהאט א שאלה פאר יו"ט, נישט מיט חמין ממש, עס האט מיר אנגערופן איינער וואס האט געמאכט אכצן גרויסע טאצן פון טשיקן, בשר עוף, און ער האט עס אנגעשמירט מיט א גאנץ יאר'יגע מייאונעזיע, און פאר"ן לייגן אין אויוון האט ער זיך געכאפט.

רבינו: און ס'איז נישט כשר לפסח די מייאונעזיע, וואס איז עם יא?

אבד"ק נייטרא: ס'איז קטניות. האט ער געפרעגט צי ס'איז מותר, קטניות ווערט דאך בטל ברוב, ס'איז דא פוסקים וואס לערנען אזוי, אז עם ווערט בטל ברוב.[3] אבער ביים סוף האב איך עם נישט געווואלט מתיר זיין, ווייל סוף כל סוף שטייט אין שו"ע הרב...

רבינו: אין [סי'] תס"ד אז ווען ס'איז ניכר ונראה.[4] וויפיל עופות איז דאס געווען?

אבד"ק נייטרא: אכצן טאצן, דאס איז אסאך.

רבינו: דאס איז א קאמפעני וואס מאכט דאס?

אבד"ק נייטרא: ניין ס'איז געווען א חסד מענטש.

רבינו: כ'קוק אזוי, ווער מאכט אכצן טאצן פלייש? ווייל סתם א מענטש ביי אפאר עופות... היינט איז דאך נישט אזוי ווי אין דער אלטער היים וואס מ'האט זיך געדארפט פלאגן מתיר צו זיין אן עוף.

אבד"ק נייטרא: ס'איז נישט אזוי ווייט דאס געלט, ס'איז די ארבעט, די האראוואניע, א אידענע האט זיך אפגעארבעט און געפלאגט צוצוגרייטן.

וכשיצא השואל מביתו נתיישב הגאון במה שהורה, ונבהל איך עשה דבר כזה, שמעולם נודע בין הפוסקים כי אין לסמוך על שיטת יחידאי, וכאן עשה מעשה להקל לגמרי כוותי', ולא מצא מרגוע לנפשו ויהי בלילה בא אליו בחלום רבינו תם, ואמר לו שגם הוא פוסק כהשאילתות הנ"ל (בספר הישר לר"ת סימן תרכ"ב), ואמר לו שמחזיק לו טובה כי מאז שפסק כדעה יחידאה הנ"ל, הי' עליו טענה במתיבתא עילאה, וכאשר הגאון אב"ד לעמבערג סמך ע"ז למעשה נרגעו בבי"ד של מעלה, ע"ש.

ועיי' בס' אגורה באהלך (עמ' קס"ט) ששמע את הסיפור מהגה"צ בעל הויגד יעקב מפאפא ז"ל.

3 דהנה כתב הרמ"א (סי' תנ"ג ס"א) וז"ל: מיהו פשוט דאין אוסרים (הקטניות) בדיעבד אם נפלו לתוך התבשיל.

ומקורו הוא מתרוה"ד (סי' קי"ג) שאם נמצא גרגיר של קטניות בקדירה לא מחמרינן לאסור התבשיל, דאיסור משהו אינו אלא בה' מיני דגן, עכ"ל. והנה החק יעקב (שם סק"ו) כ' דמסתימות לשון הרמ"א משמע בפשטות דאף אם אין ששים בתבשיל כנגד הקטניות גם אין התבשיל נאסר, וכן היא משמעות האחרונים.

אמנם העיר שמדברי התרוה"ד משמע דדוקא אם נתערב דבר מועט אזי מתירין, דבקטניות לא מחמרינן במשהו, וסגי בששים, אבל בליכא אפי' ששים, משמע דס"ל דאסור וכדין כל תערובת איסור בהיתר דבעינן ששים לבטל האיסור.

ומסיק החק יעקב דהעיקר כדעת האחרונים דמותר אף אם אין בתבשיל ששים, כיון דאין זה אלא חומרא בעלמא ולא איסור ממש, ולכן כל שנתערבו הקטניות בתבשיל אחר מותר לאכלן, אך מ"מ בעינן שיהיה לכל הפחות רוב בתבשיל כנגד הקטניות, דבלא זה אין זה תערובת כלל כיון שרובו של התבשיל הוא מקטניות, והרי זה כאוכל קטניות לבדם וכן הסכימו גם בחמד משה וא"ר ושאר אחרונים.

4 וז"ל (בס"ב): וכבר נתבאר בסימן תנ"ג המנהג במדינות אלו שלא לאכול כלל חרדל בפסח מטעם שנתבאר שם, ואפילו אם קודם הפסח כתשו וטחנו ועירבו עם יין, אעפ"כ אין אוכלין אותה בפסח, דכיון שהחרדל הוא עיקר והוא ניכר ונראה, אין זה נקרא תערובת שמתירין אותו אפי' בתוך הפסח כמ"ש שם, ועוד שלא הקילו אלא בהתערובות שנעשה מאיליו, אבל המערב בידים כדי לאכול התערובות בפסח, אין מתירין לו לאכלה, עכ"ל.

ועיין בשדי חמד (אסיפת דינים מערכת חמץ ומצה סי' ו' אות ד') שהאריך בזה וכתב לענין חרדל שנוהגים האשכנזים על פי הרמ"א בסי' תס"ד שלא לאוכלו בפסח...שוב ראיתי בש"ע הרב החסיד מוהרש"ז שכתב לענין חרדל בזה הלשון ואפילו וכו' אף על פי כן אין אוכלין אותו בפסח דכיון שהוא עיקר ונראה אין זה נקרא תערובת שמתירין אותו אף בפסח ועוד דלא הקלו אלא בתערובת הנעשה מאיליו אבל המערב בידים כדי לאכול התערובת בפסח אין מתירין לו לאוכלה עכ"ל.

דער שולחן ערוך הרב זאגט עס מער באריכות, דער יסוד פון דעם איז א חק יעקב אין סי' תס"ד, ער זאגט אז אפילו ביי קטניות, כאטש אז ס'ווערט בטל ברוב, אבער אויב ס'איז ניכר האיסור איז עס נישט בטל ברוב, דא אז ס'איז אננעשמירט זעהט מען פון אינדרויסן, עס בלייבט אזא טעם, ס'האט מער טעם, און ס'איז ניכר האיסור.

רבינו: די מייאונעיז האט טאקע אין זיך קטניות, אבער ס'האט אין זיך עפעס אנדערש אויך.

אבד"ק נייטרא: יא, ס'האט אין זיך אייער.

רבינו: אבער דעמאלטס ווערט דאך שוין די קטניות בטל אין די מייאונעיז.

ווען ער האט מיט צוריבענע קטניות אננעשמירט איז עפעס אנדערש, אבער דאס איז נישט צוריבענע קטניות, ס'איז מייאונעיז, וואס דאס איז א מאכל וואס האט אין זיך אויך א געווייסע פראצענט פון קטניות, נו פארוואס זאל עס נישט בטל ווערן?

אבד"ק נייטרא: האלב איז קטניות.

רבינו: האלב יא?

אבד"ק נייטרא: יא, די אויל איז קטניות, און די וויניגער אויך, די עסיג, דאס איז א שטארקער נותן טעם.

רבינו: ווייל אז נישט, קען מען אריין טראכטן, אז אפשר דארט איז שוין דא א רוב, אינעם מייאונעיז אליינס.

אבד"ק נייטרא: ביי חרדל וואס מ'לייגט אריין ווייַן צו האלטן דעם טעם, וואס ווערט געברענגט אין שולחן ערוך, שטייט דארט אין חק יעקב (סי' תס"ד סק"ג) אז די סיבה פארוואס מ'טאר עס נישט טרונקען, כאטשיג עס ווערט בטל ברוב, ס'איז דאך נאר א קליין ביסל.[5]

רבינו: יא, אויך ווייל ס'איז ניכר האיסור.

אבד"ק נייטרא: יא, און נישט אלץ טעם, ווייל ביי קטניות איז דאך מותר טעם, נאר ווייל ס'איז ניכר האיסור.

אבער כ'האב געהאט א שטיקל עצה, מ'זאל מאכן נאכאמאל דעם זעלבן מייאונעיז נאר פסח'דיגע, און עס נאכאמאל אנשמירן, דעמאלטס ווערט עס שוין זיין א זה וזה גורם. איי כלפי די שאלה פון אין מבטלין איסור לכתחילה?

רבינו: אה, ביי זה וזה גורם איז א גאנצער שמועס צי ס'איז מותר לכתחילה, אלץ אין מבטלין איסור לכתחילה. דער ר"ן (ע"ז מה:) זאגט א זה וזה גורם איז א ביטול איסור לכתחילה.[6]

אבד"ק נייטרא: פסח פסק'נט מען דאך אז זה וזה גורם איז אסור.

רבינו: יא, אבער נאר ביי חמץ, דער מגן אברהם אין סימן תמ"ה (סק"ה) פסק'נט אזוי דוקא ביי חמץ.

אבד"ק נייטרא: דער חידוש איז אז דער חק יעקב זאגט אז אפילו ביי קטניות איז אויך זה וזה גורם אסור.

אבער דא איז אנדערש, ווייל דער כלל איז דאך אז כל היכא וואו ס'איז דא איין דעה וואס איז מתיר, איז נישטא דער אין מבטלין איסור לכתחילה. דא איז דאך דא עטליכע דעות וואס האלטן אז ס'איז מותר.

רבינו: ס'איז אן אינטערסאנטע זאך, ס'איז דא א תרומת הדשן, אז א ספק איסור מעג מען מבטל זיין לכתחילה. דער ש"ך (ע"י בהערות) ברענגט צו דעם תרומת הדשן.[7] און זעהט

---

5 וז"ל החק יעקב: אע"ג דנתבאר לעיל (סימן תנ"ג ס"ק ו"י) דמיני קטניות אינו אוסרין התערובת אפילו ברובא בעלמא בטל, כאן מיירי שאין כאן תערובת ממש, וכמו שכתב התרומת הדשן (הובא בב"י) שעושין החרדל עם יין וכותשין אותו וטוחנין אותו ואינו ניכר כמיני קטניות, אבל החרדל עצמו הוא העיקר וניכר ונראה, על כן לא מקרי תערובת כלל.

ומה שכתב מהרי"ל (הלכות מאכלות אסורות בפסח עמוד קלד) שיין שהושם בו חרדל כשהיה תירוש ומונעו מתסיסתו לעמוד במתיקתו דאין לשתותו בפסח, צריך לומר דהתם ג"כ לא מקרי תערובת כיון דלטעמיה עבידי לעמוד במתיקתו, ועוד י"ל דדוקא אם נפל לתוך התבשיל כתב הרב לעיל (שם סעי' א') דאינו אוסר תערובתו, מה שאין כן כאן שהוא מערב לכתחלה כדי למנעו מתסיסתו, ואפשר להשהותה עד לאחר פסח לא שרינן לשתותו תוך הפסח, עכ"ל.

6 היינו שיטת הר"ן בעבודה זרה (מה:) שכתב דהטעם שאין לנטוע אגוז של ערלה לכתחילה אף למ"ד זה וזה גורם מותר, מפני שהוא ג"כ ביטול, ואין מבטלין איסור לכתחילה, ע"ש.

7 דהנה הש"ך (סימן פ"ד סק"מ) כתב בנוגע לטחינת החיטים המתולעים שההיתר הוא כיון דספק הוא אם יתערב שום איסור כלל וגם אינו מכוון לבטל עכ"ל בשם התרוה"ד. וכתב שלפי"ז בכל רחיים מותר, וכן משמע מדברי המחבר, אך נראה דבמקום שאפשר לטחון ברחיים גדול שיש בהן אפרכסת אין לטחנן ברחיים אחרת.

וכן בסימן קי"ד (סקכ"א) בנוגע לכרכום שיש חשש שמזלפין עליו יין, כ' דלא שייך כאן מבטל איסור לכתחלה, כיון דספק הוא אם יש כאן שום איסור.

וכן בסימן קט"ו (סקכ"ח) בחמאת עכו"ם שיש בה צחצוחי חלב עכו"ם, מותר לבשלה לכתחלה, ואין זה כמבטל איסור לכתחלה, דשמא אין כאן איסור כלל, ועוד דאין כוונתו לבטלה רק שילכו לה הצחצוחי חלב (ומקורו בב"י שם).

ובסימן צ"ב (סק"ח) בהיתר ניעור הטיפה בקדירה לבטלה כתב, שאין להקשות היאך ינער הקדירה שיתערב הכל, דלמא יש טעם בחתיכה

אוים אז דער פרי חדש נעמט אהן אז דאס איז אפילו ביי א ספק איסור דאורייתא. אז אפילו ביי א ספק איסור דאורייתא מעג מען מבטל זיין איסור לכתחילה, פארוואס? ס'איז דאך א ספק איסור דאורייתא, און ביי ספיקא דאורייתא דארף מען דאך גיין להומרא, איז ווי אזוי קען מען מבטל זיין א איסור לכתחילה, נאר דער פשט דערפון איז, ווייל מ'האט נישט געזאגט מבטל צו זיין א איסור לכתחילה נאר ביי א וודאי איסור.

אבד"ק נייטרא: דא ביי די שאלה איז דא נאך א זאך, א חידוש פון א זאך, דער מהרש"ם (ח"א סי' קפ"ג) האלט אז שמן פון קטניות איז נאר אסור אויב מ'האט עס געמאכט אום פסח גופא, אבער אויב האט מען עס געמאכט שוין פון פאר פסח דעמאלטס איז שמן קטניות נישט אסור.[8]

אבער דאם קען מען נוצן נאר פאר א צירוף. דאם הייסט אז מ'מאכט נאכאמאל דעם אנשמירעכטן, און מ'וועט נאכאמאל אנשמירן די טשיקן"ס, וואלט מען עם געקענט נוצן פאר א צירוף מתיר צו זיין.

רבינו: כ'וועל אייך זאגן, דער איד אליין וויל עם דאך נישט עסן, ער וויל עם געבן פאר אנדערע אידן צו עסן, די אידן וואם באקומען עם זיי דארפן נישט קיין מאכלים מיט א שאלה דערויף, ער געט עם פאר אידן, און די אידן ווילן באקומען כשר למהדרין אהן קיין שאלה. ס'איז א חסד, ער איז דאך א איש החסד, און ווען דער מקבל זאל וויסן אז דאס האט מען געפסק'נט און מצרף געווען שיטות, וואלט ער עם מעגליך נישט געגומען.

אבד"ק נייטרא: לויט די שאלה אין חתם סופר, פון רבי עקיבא איגר, אז א זאך וואם איז מותר ביי הפסד מרובה, צי ס'איז מותר פאר א צווייטן.[9]

רבינו: יא, דער פתחי תשובה (יו"ד סי' ל"א) ברענגט עם צו. פאר יענעם איז עם נישט קיין הפסד מרובה. ער באקומט עם.

אבד"ק נייטרא: אין תשורת ש"י שטייט אז דער מנהג איז געווען להקל בזה.[10]

אחת ואיך יבטל איסור לכתחלה, יש לומר דכיון דלא נודע לאיזה נפל, הרי נכנס כל הקדרה בספק, ואין כאן משום מבטל איסור.

גם הפרי תואר (סק"ה) סובר שגם למ"ד דאורייתא מותר לבטל בספק, וכ"כ הכנה"ג (הגהות השור סקט"ז), והחת"ס (יו"ד סוף סי' סב) שבספק איסור תורה מותר לבטל.

וכ"כ החכמ"א (כלל נב סעי' ח' וכלל לח סעי' כד), וכן בשו"ת מהריט"ץ (ישעות סימן פא), והחוו"ד (סי' צב סק"ו) מחלק בין אם נקרא על הדבר שם איסור ואח"כ נולד ספק אז אסור, ואם לא נקרא על הדבר שם איסור מותר לבטל.

8

עיי' בשו"ת באר יצחק (סי' י"א) שמבאר באריכות הנפק"מ אי עשאן לפני פסח, וזה תוכן דבריו:

... ומעתה נראה דיש מקום להתיר י"ש הנעשה מקטניות, דלטעם הא' דשמא ישאר גרגיר בתוך הקטניות וכו', לזה לא חיישינן בנד"ד שטוחנים את הקטניות ועושים היי"ש לפני הפסח, ואז נתבטל מיעוט החמץ ואינו חוזר וניעור. וכן לטעם הב' דחיישינן לאיחלופי, יש למצוא היתר ע"פ דברי רש"י (בכורה יב ד"ה אין מסככין) דהיכא שגזרו חז"ל לעשות דבר מסוים שמא יבוא לעשות איסור, אזי אם עושה הוא מעשה המוכיח שיודע הוא את האיסור ונזהר ממנו, לא גזרו בזה חז"ל. וכמו כן בנד"ד שהאיסור הוא מחשש שמא יבוא לאיחלופי בחמץ, ולכן בנדוננו שמבררים הקטניות וטוחנים אותם לפני הפסח, וגם שמקפידים לעשות היי"ש בכלים חדשים וכו', הרי זהו מעשה המוכיח שיודע הוא את האיסור דחמץ, ונזהר ממנו, ובזה מסתברא שלא אסרו חז"ל, וכל שכן הוא, דהא אין זה דינא דגמרא אלא תקנת הגאונים.

ומה שאסרו הראשונים להשתמש בשמן קטניות, ע"כ צריך לומר דמיירי שלא בירדום לפני פסח, או שלא עשו היי"ש לפני פסח, ולכן בפסח אסור, שאף אם יברדום בפסח, מ"מ אין אנו סומכים על ברירתנו לומר שלא נשתייר אפי' גרגיר אחד, וזה אינו מתבטל בפסח, זת"ד הבאר יצחק.

9

דהנה החת"ס (שו"ת או"ח סוס"י ס"ה) כ' שיין שלא הותר אלא בהפסד מרובה, לא הותר אלא לבעל היין ובני ביתו משום הפסד, אבל אחרים למה יקנו ממנו לכתחילה, וקרוב לודאי שמחוייב להודיעם, ואם לא הודיעם ומכר סתם, אפשר דהוי מום במקח וחוזר, ומ"מ לענין מצוה אם אין יין אחר בנמצא לאו כל כמיני להחמיר, דאין לך הפסד מרובה גדול מזה, ומשהותר לקידוש הותר לכל הסעודה וכו'.

אולם הפתחי תשובה (סי' ל"א ס"ק ב') מביא בסוגריים שו"ת החת"ס הנ"ל באילו היה כתוב בחת"ס שלא הותר בהפסד מרובה אלא לבעל הבהמה ולבני ביתו משום הפסד, אבל לאחרים מחויב להודיעם, ואם כי מתשובת רעק"א (סי' מ"ג) לא משמע כן, מסיק שם אמנם הא ודאי שצריך להודיע כדברי חת"ס הנ"ל, ע"ש.

10

ועיי בספר ליקוטי הערות על החת"ס (מאת הגאוה"צ ר' ישכר גאלדשטיין ז"ל) שכתב, ובעיקר דינו של חת"ס חלקו עליו כמה אחרונים, ומביא ד' תשו' דברי מלכיאל (ח"ג סוסי' צ') שכתב ...דבמקום שמקילים בטריפות בהפס"מ, נראה שמותרים לאחרים ג"כ כיון דאישתרי אישתרי, והיכן מצינו שיהא מותר לזה ואסור לזה, וכגון זה מביא לידי חוכא וטלולא, וכו' ואם לא נתיר לו למכור הבשר ממילא אינו ניצל מהפסד, וכידוע שא"א שיאכל בעצמו את כל השור ואצלינו עיקר השחיטה הוא לסחורה, ולענין להודיע נראה שאם יודע שהקונה הזה מחמיר על עצמו שלא לאכול דבר אשר מיקל בו החכם מפני הפ"מ, אזי מחוייב להודיע, ואם מיקל לעצמו בזה א"צ להודיעו.

רבינו: איז וואם טוהט ער דער איד, ער איז א איש החסד און ער גיעט פאר אנדערע שוין געקאכטע מאכלים?

אבד"ק נייטרא: יא, ס'איז פאר צובראכענע שטובער אזוי, וואם געבן זיך נישט קיין עצה.

ס'איז א חידוש אז ס'איז דא ניכר האיסור אין דעם, אפילו אויף קטניות איז אויך דא ניכר האיסור, נישט נאר אויף א דרבנן איז אויך דא ניכר האיסור. דער גאנצער ניכר האיסור איז א חומרא פון די ראשונים.

רבינו: יא, ס'איז נישט פון די גמרא'ס צייטן. ס'איז פון שפעטער.

אבד"ק נייטרא: אבער דער חק יעקב זאגט ביי דעם אויך ניכר האיסור, און דער שולחן ערוך הרב פסק'נט אזוי (כמובא לעיל).

רבינו: אלע האבן שטארק מחמיר געווען,[11] דער ייטב לב האט אויך שטארק מחמיר געווען אויף די גזירה פון קטניות.[12]

ואח"כ מביא את ד' הערך ש"י (יו"ד סי' ל"א), שו"ת בית שלמה, שו"ת בית שערים, שו"ת אמרי יושר, שו"ת כנף רננה שכולם חולקים על החת"ס בסגנון זה.

11 וזה לשון הערוך השולחן (סי' תנ"ג): ...ודע דמדינא מותר לאכול אורז וכל מיני קטניות בפסח, מכל מקום הנהיגו רבותינו ואבותינו זה הרבה מאות מן השנים, וקבלו עליהם באיסור לבלי לאכול אורז ומיני קטניות בפסח... ואיסור זה כיון שקבלו אבותינו משום גדר, מדין תורה אסור לבטל, והמפקפקים והמקילים בזה מעידין על עצמן שאין בהם יראת שמים ויראת חטא ואין בקיאין בדרכי התורה... ועם כי יש מדינות שלא נהגו בחומרא זה, מכל מקום כל מדינות אשכנז וצרפת ורוסיא ופולניא קיימו וקבלו עליהם ועל זרעם החומרא הטובה הלזו שיש בה טעם כעיקר, ופורץ גדר ישכנו נחש, אך בפירוש קבלו שאם אולי יהיה שנת בצורת חס וחלילה שהעניים רעבים ללחם, אז כל חכמי העיר ובראשם מרא דאתרא מתירים לאכול קטניות בפסח... עכ"ל.

וראה בשו"ת תשובה מאהבה (או"ח סי' רנ"ט) שהאריך מאוד בחומר איסור קטניות, ובסוף התשובה כתב, דרך כלל אף אם יתכנשון בית דין של שמואל הרמתי ואליהו ובית דינו וכל גדולי ישראל אף עמהם, לענ"ד אין בידם להתיר אורז ומיני קטניות בפסח, עד שנזכה ונחיה ונראה ונירש טובה בארץ חמדה טובה ורחבה, ויוליכנו קוממיות כימי עולם וכשנים קדמוניות, אז נאכל גם אורז ומיני קטניות... עכ"ל.

[ויש לציין שדבריו החריפים של בעל התשובה מאהבה, היא על הפולמוס הגדול שהיתה בשנת תק"ע, כאשר המשכילים הארורים הוציאו היתר לאכול קטניות בפסח, ואז יצאו הרבה רבנים ללחום עמהם ובראשם מהר"א טיקטין אבד"ק גלינא ובעל החוות דעת ז"ל ועוד].

אבד"ק נייטרא: אין די קריג'ס יארן איז געווען וואם מ'האט מקיל געווען אין דעם. אין סיביר איז געווען אסאך וואם האבן מקיל געווען.

רבינו: דעמאלטס האט מען מקיל געווען, ס'איז נישט געווען וואם צו עסן.[13]

להלן העתק מודעה מהרע-בנים של המשכילים שמבטלים האיסור על קטניות בפסח:

אברוך דער צירקולארז
דער
וועזטפאלישען איזראעליטישען קאנזיסטאריומס
אין
דיא ראבבינער דער קאניגרייך.

קאניגרייך } וועזטפאלען
קאנזיסטאריום דער איזראעליטען.

Nro. 4412. U. R.
Münst, den 18ten. Januar 1840.

הערר ראבבינער!

אכדרוק דער צירקולארז
דער
וועזטפאלישען איזראעליטישען קאנזיסטאריומס
אין
דיא ראבבינער דער קאניגרייך.

קאניגרייך } וועזטפאלען
קאנזיסטאריום דער איזראעליטען.

אכטונגספול.
ם ע ר ק ע ל.

12 וז"ל מרן הייטב לב בתשו': החיים והשלום לכבוד אהו' ידי"נ הרב הגאון הגדול בענקים, חריף ובקי, חכו ממתקים, החסיד המפו' מו"ה עמרם בלוזם נ"י אב"ד חוסט [בעל שו"ת בית שערים]. מכתבו היקר הגיעני וכו' וע"ד אם לעשות שמן לפסח מגרעיני פרחים, בעיקר הדבר הדין עמו, כי אינם מין קטניות כלל, אבל בכל זאת אין דעתי נוחה להתיר, פן יאמרו ב"ד שרי משחת ויאכלו כל השמנים שמן זית ושמן העשוי מקטניות וזה אסור באכילה ויש לחוש דאתי ואהלופי עי' רמ"א ודגול מרבבה לכן חלילה מעשות חדשות בארץ. שברי אוהבו ידידו הדוש"ת וטובתו בלב ונפש חפיצה, יקותיאל יודא טייטלבוים.

13 עיי' בספר מור וקציעה להגאון יעב"ץ ז"ל (סי' תנ"ג) כתב שאביו הגאון חכם צבי ז"ל נצטער על חומרא דקטניות ואמר, אי איישר חילי

אבטליניה, מפני שהוא חומרא דאתי לידי קולא, דמתוך כך מוכרחים לאפות מצות הרבה ואינם נזהרים בעשייתם. ואכן השתדל הריעב"ץ אצל חכמי דורו לבטלו, אך לא הסכימו עמו.

להלן העתק ממכתב מהרבנים בעיר וויען להתיר קטניות בשעת מלחמה:

מודעה בדיני אכילת קטניות בשנת רעבון

מודעה*

אנחנו סה"מ שמעו על נמיני נדל"ן הנכון והדמוק כמי נפש לגחיגו הגולים מגאליציען ומקאווינע שאר פה עיר וויען, וגלו מאתנו במוקפם ע"י המורה הקדושה, להסיר למע הפסחה המעג"ט במנה מוחש בפה ויען מקצת דברים שנהגו בהם לאיסור, והם הדברים שיתפרו להלן, ופע"י החופרים שיתפרו:

א. עדשים ופולים ופירם (קוקורוץ) שלמים, וגלו מותרים בלא לקנות קמח קוקורוץ עמון אך קוקורוץ שלמים ולעמתו בירחים של ת, ולגלות הירחים של יד מקודם שיקנו, וגם מי אין להסיר רק לבטל את הקמח קוקורוץ ולא לאפות:

ב. ומיני קטניות המבררים לעיל כמות פ יש לבורר קודם פסח, כדי שלא ימצא בהם מ"ש משהו של מיני דגן, ולהיות מיטין שעורין מומחין שיהלא שוער ופיפין:

ג. הכשול של מיני קטניות הנ"ל, יש לבשלם על ידי מלנטה, וגלו מותרם שלין בחמם לתוך הקדירם קודם שיתחמו המים (יעני מבעוניות), ולו יתן את הדברים המוברים במעלה במים רותחין, ומקודם לבן מין לעמותם:

ד. כשכל קטניס שלא הניעו לגיל של שנת סי"ג נימי מייחם, מין זכריס ומין נקיבות, מותר גם להשכל תורה ותורן, אבל בתנאי לבדר לפני הפסחה כמו שבתבנו בשות כ. והכשול יהא על ידי חלנטה. וגם יש לבשל בכלים מיוחדים

---

* בשנות מלחמת העולם הראשונה שרר רעב ברוגע, ונתאספו גדולי הרבנים ששהו אז בעיר להתיר בהוראת שעה אכילת קטניות בפסח לאותה שנה. בשעתו התפרסמה מודעה זו בלשון יהודית-אשכנזית וכאן נדפסה ע"פ העתקה ללשון הקודש כפי שנדפס ב"הדרום".

כמו כן סיפר הגה"ק המנח"א ממונקאטש ז"ל שקיבל מאביו שהגאון בעל המפרשי הים הגאון רבי מרדכי זאב מאיטינגא ז"ל סיפר שפעם אחת נתאספו הרבנים הגאונים והתירו לאכול באותה שנה קטניות בפסח מפני הדוחק הגדול ששרר אז, והיה מכשול גדול מפני שהמון העם בישלו את הקטניות במים, ומתוך כך חזרו בהם הרבנים והורו לאיסור, ובאותה שנה מתו רבים במגיפות קשות שפרצו היל"ת, ותלו הרבנים את המגיפות בהיתר הקטניות.

ועי' בס' בקדושתו שלי אהרן (עמ' קפ"ה) שסיפר רבי דוד פרענקל ז"ל, על אביו הרה"ח רבי בערל פרענקל ז"ל, שבשעת מלחמת העולם השניה היה זמן שרצו להתיר קטניות בפסח מפני שעת הדחק, והחליטו שיכנסו אסיפה עם כמה רבנים אשר באותו הגעטא, ושם יקבלו החלטה, לאסיפה קראו גם לר' בערל הנ"ל שהיה מוועד העסקנים, במהלך האסיפה כבר נטו כל הרבנים שם כי"ב במספר להתיר קטניות בפסח מפני שאין ברירה מחמת גודל הדחקות והעניות הגדולה ששרה שם בגעטא.

כששמע זאת ר' בערל התחיל להרעיש שם שבשום אופן אינו מסכים שיתירו קטניות בפסח, ואם הם יתירו אז הוא יתפטר מהוועד, ובאמת רצו בו מאוד מכיוון שהוא עזר להם הרבה, ושאלו אותו אם אין אתה מסכים שניתיר כיצד יסתדרו הציבור עם הדחקות והעניות, ענה ר' בערל שהוא יסדר בבית התבשיל שיתנו מאכלים אחרים, וכך הוה שסידר בשביל העולם' מאכלים אחרים, ועי"ז לא נצרכו להתיר קטניות בפסח.

אחר העובדא הזאת בא ר' בערל לביקור בימי החנוכה להרה"ק המהר"א מבעלוא וביבדו לזמר 'מעוז צור', והיה פלא בעיני הקהל שדוקא אותו שהוא עסקן כיבד בזמר 'מעוז צור' שהדרך היה לכבד רבנים וכדו', פנה אליהם המהר"א באמרו, אל תתפלאו האיך אני מכבדו במעוז צור, כיון דהיהודי הזה עמד בכל התוקף בענין זה, וכל זה היה בעיצומה של המלחמה ויזכר אותו לטוב, ע"ש.

מאידך גיסא מסופר על הגאון רבי יצחק אלחנן מקאוונא ז"ל שהתיר קטניות בפסח בשנת בצורת כדי להציל נפשות מרעב, כשראה שהגאון רבי ישראל מסאלאנט ז"ל חוכך בדבר, אמר לו רבי יצחק אלחנן, ידע מר, שאני ובני ביתי וכל חשובי קאוונא נאכל קטניות בפסח, יראה מר ממני וכן יעשה, כדי שלא יהא לבם של עניים נוקפם, שעבירה היא בידם ויושבת מהם משוש ליבם.

14 כן מצינו בדברי הפוסקים שצדדו להקל בשעת הדחק גדול, כגון בשו"ת חתם סופר (סי' קכ"א) שהשיב להתיר לאפות מצות מקטניות בזמן רעבון ר"ל, ובלבד שיאפו אותם עבות כדי שיהיה ניכר שאין יוצאין בהן ידי חובת מצה.

ובתשובה אחרת (סי' קכ"ב) כתב דאפילו במקום שיש להתיר, מכל מקום יחלטנו לכתחלה ברותחין דכל מה דאפשר לתקן מתקנינן. אמנם במעשה רב כתב בשם הגר"א (אות קפ"ח) ואין להתיר מיני קטניות כגון הירו ואפילו בשנת בצורת.

15 עיי' בס' שר התורה על הגאון מטשעבין ז"ל (ע' 211): בעת שגלו ללעמבערג שהו יחד אלפי פליטים, והרעב היה גדול, ובהתקרב חג הפסח החלו להסתפק על דברים שונים אם הם בגדר קטניות בכדי שידעו אם מותר לאכול מהם בפסח, אחד הנידונים היה בענין ירק הפסולי"ע (מין של שעועית), וכשבאו לשאול את רבינו [הגאון מטשעבין ז"ל], הזכיר שבשערי תשובה (בסימן תנ"ג) מביא מדודו שמין שקורין פאסאלי"ש פשוט שהוא מין קטניות.

אולם לאחר שפסק הוסיף לומר, שאכן כך יש לנהוג, אבל בעיניו הוא פלא, כי לכאורה יש תוס' מפורש בחולין שפסולי"ע אינו קטניות. וכששאלוהו היכן כתבו תוס' כן, הביא את הגמ' חולין (נ"ב.) שדן בענין בהמה שנפלה על עפר וכדו' אם חיישינן שנעשית טריפה על ידי כך, ודן הגמ' בדברים שונים שנפלה עליהם איך לדון בענין, ובין השאר בקטניות שונות, ומוזכר שם סוג קיטנית בשם חימצ"ו ומתרגם רש"י חימצו פישל"ש, ובתוס' שם כתב דמשמע דלא הוי קטניות, אבל לא רצה שיסמכו על זה שאולי רק לגבי ריסוק הבהמה אינו נחשב קטניות, ולכן פסק להחמיר.

וע"ע בשו"ת דובב מישרים (ח"ב סי' ב') שמזכיר הנידון הנ"ל, עיי"ש. להלן התשובה מהגאון רבי אברהם מאיר איזרעאל ז"ל בעל שו"ת ויען אברהם, בענין להתיר קטניות אחר מלחה"ע השניה:

אין חתם סופר איז אויך דא א תשובה (סי' קכ"א) וואם ער רעדט וועגן מקיל זיין אויף קטניות אין א הונגער יאר.[14]

אבד"ק נייטרא: זיי ברענגן אז דער טשעבינער רב האט אויך מתיר געווען אין סיביר, צוויי יאר האט ער מתיר געווען צו עסן קטניות.[15]

רבינו: נאך אינעם ערשטן וועלטעם קריג איז אויך געווען אזוי, ס׳איז געווען א מאנגל אין עסן, און מ׳האט מקיל געווען.[16]

אבד״ק נייטרא: דאם וואלט מען וועז אויך פארמיטן, וועז מ׳וואלט געווואוסט אז די פסח׳דיגע מייאונעז באטעל האט אן אנדערע אויסזעהן, וואלט אזא טעות נישט געווען, אן אנדערע קאליר. די סוהרים טענה׳ען ׳לייען וואס ס׳שטייט געשריבן׳, מ׳שרייבט דאך אזוי אין ענגליש ׳נישט פאר פסח באנוץ׳ און מ׳זויל מ׳זאל לייענן... דער פראבלעם איז מ׳ליינט דאך אבער נישט, אויסערדעם וואס מ׳קען עם קוים לייענען ס׳איז אזוי קליין געשריבן.

*

מוה״ר חיים שלמה פישער הי״ו משב״ק: איינער האט דא דערציילט פארן רבי׳ן, ער איז געווען נעכטן מוצאי יו״ט אין א קליינעם שפיטאל אין ניו דזשערסי, איז געווען דארטן דריי משפחות אויף יו״ט, און זיי האבן געזאגט אז ס׳איז געווען דארט פרייליעך א גאנץ יו״ט..., וואס איז? זיי האבן געמאכט דעם סדר אינעם ביקור חולים שבת שטוב זיי האבן געגעסן שולחן ערוך צוזאמען, איינער עסט נאר מאשין מצות, און איינער עסט נאר האנט מצות, און דער אנדערער עסט אויך מאשין מצות אבער ער קען עסן האנט מצות אויך, האט מען זיך געקריגט דארט א גאנצע נאכט, צי מ׳קען בענטשן אינאיינעם מזומן אדער נישט?[17]

רבינו: דער וואס עסט די מאשין מצות ער קען זיי מצרף זיין לזימון...[18]

בענין היתר קטניות בפסח בשעת הדחק גדול,
שכתבתי בענינותי בהיותי רב בוינה אחר המלחמה

(סימן רע״ד) ב׳ שמיני, ח״י אדר ב׳ תש״ו לפ״ק וינה תצ״ו.

בין גאולה לגאולה, יגיעני שמחה וגילה, ע״כ ידידי הרב הנכבד והנעלה, שפיו נודע לשם ולתהלה, איש חיל ורב פעלים וכו׳ מוה״ר **אברהם זילבער** נ״י, מנהל מחלקת הדתיות באיזור האמריקאי באוסטרי׳ העליונה, בעיר **לינץ** תצ״ו, **אחדשה״ט** בכבוד הראוי וכו׳, ע״ד הצעתו להתיר בשנה זו לחושבי מחנות הפלטים במדינה זו, מאכלי קטניות בפסח, וכ׳ שהתייעץ בסה עם הרבנים שליט״א ראשי עדות הפלטים והמחנות שם, ואף שרובם הורו להחמיר, ע״כ קצתם נטו לתקל משום חומר שאר מאכלים מותרים בפסח, ורצו להתיר כהוראת שעה, ומעכ״ת נ״י צירף למכתבו את המודעה הוינאית משנת תרע״ט שהתירו בוינה בשנה ההוא קטניות בפסח, וחתמו עלי׳ שבעת הרועים גאוני התורה וההוראה, גדולי חכמי גליציאה שנמצאו בעת מלחמת העולם הראשונה בוינה, ובקש ממני לחוות את דעתי העני׳ אם יש להסכים להורות בשעה דחוקה זו להתיר קטניות בפסח הבע״ל.

ידידי היקר, מאד אתפלא על איש חכם ובבון כמותו, שפנה אלי בענין חמור כזה, בעת שרובם של הרבנים שליט״א משם הורו להחמיר, ובודאי גלוי לפניהם המצב הדחוק שם, יותר ממני שאני יושב רחוק ממחנותם כמה מאות פרסאות, ואף כי שגם כאן המצב דחוק מאד כידוע, ע״ז אף לא עלתה על דעתי להכניס ראשי בזה, חס מלהזכיר, במקום שמרן הרמ״א ז״ל (או״ח סי׳ תנ״ג) כ׳ שהמנהג באשכנז להחמיר, ואין לשנות, ובפרט בדור וומן פרוץ זה שנתרבו הפורצים בפרוץ המרובה מן העומד. ברואי שיש לחוש לפעם האיסור מש״כ בלבוש שדומה לה׳ מיני דגן שעושים מהם מעשה קדירה וגזרו הא אטו הא. **הא** ע״י״ש, **ואט** ביזנים כתיקונם גזרו ע״ז מכ״ש ומכש״כ בזמנינו אלו משובשים בגסו״ת בודאי שיש לגזור ולגזור, וה׳ ירחם.

ועיי׳ מי״ב הגאון יעב״ץ ז״ל בס׳ מור וקציעה שם, שאביו אא״ז הגאון החכ״צ ז״ל נצטער הרבה על גזירה זו, והתרעם ע״ז כל ימות הפסח, עכ״ז כ׳ דמאחר שבפולין ואשכנז קבלו עליהם זה כמה מאות שנה גזירה זו אין להקל, וכל המקיל בזה פורץ גדר עיי״ש, וכן ראיתי בס׳ מנחת הקנאות מש״כ הגאון מהר״ץ חיות ז״ל (שם בהערה ח׳) וז״ל, **אבל** עתה אשר נודע לנו מן הסמ״ג ומהר״ל שנתאספו רבני אשכנז בזמן הקודם ואסרו הקטניות ונתפשטה הגזירה בכל ישראל בני אשכנז, בכה״ג אפי׳ ב״ד גדול מהגאונים אין יכולים לבטל דבריהם, ע״כ, ואף שבכה״ג במצב כזה אין מבטלין דבריהם ח״ו, אלא כהוראת שעה וכנ״ל, ע״ז דעתי הענ׳ שאין להתיר בשום פנים ואופן כלל, וכמ״ש בתשו׳ שו״מ רביעאה (סי׳ קכ״ח) שהרבה שנים דרשו מאתו להתיר מיני קטניות בפסח, כי הי׳ שעת הדחק גדול, ולא רצה להכניס ראשו בזה עיי״ש, וא״כ מה יענו איזובי קיר, ואמרתי להזכירו בתור תושב מונקאטש לשעבר, שבודאי שמע מפי חמיו הגאון מוה״ר דוד שליסעל זצ״ל ראב״ד דשם, מה שהעיד הגאון בעל מנחת אלעזר זצ״ל ששמע מזקנו הגאון מהר״ש שפירא זצ״ל אבדש״ם בשם הגאון מוה״ר מרדכי זאב איטינגא זצ״ל מלבוב, בעל מפרשי הים, שבימי זקנו הגאון מהרמ״ז זצ״ל (אביו של הגאון בעל ישועות יעקב זצ״ל) קרה, שהתיר פ״א קטניות בפסח, יחד עם גדולי דורו כי הי׳ או שנת רעבון ר״ל, ונתחרט מיד והכריז שמבטל דבריו ואסור לאכלו שלא יבא עי״ז בכי׳ לדורות, ע״כ.

ומש״כ בשם מרן הגאון חתם סופר זצ״ל שהתיר לאנשי הצבא לאכול קטניות בפסח, אולי שעל שדה קטל המלחמה חי׳ בו משום פקוח נפש, שיש להתיר גם חמץ גמור, וכמש״כ שם (חלק או״ח סי׳ קכ״ז) שאין להתיר קטניות בפסח אלא בקיבוץ גדול של כל חכמי אשכנז או רובם, אמנם, במקום פק״נ יש להתיר ע״י חליטה עיי״ש, הרי שלא התיר רק במקום פק״נ ממש, ולידי כך לא הגענו ב״ה, ומה שהתירו גאוני ההוראה בשנת הרע״ט אנחנו לא נדע המצב ששר פה בעת ההוא, ואין כל הזמנים שוים, וע״כ דעתי מסכמת עם דעתם של הרבנים שחשו להחמיר, וה׳ הטוב ירחם עלינו ועל פליטתינו להביאני למקום מנוחה, מקום של תורה ויראת שמים, ויגיעני למועדים ולרגלים אחרים, ששים ושמחים בבנין ציון וירושלים, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים בב״א.

כ״ד ידידו הדוש״ת, ומאוה לו ולכל הנלוים אתו חג כשר ושמח

הק׳ **אברהם מאיר איזראעל** הרב דפה

---

16 בתקופת מלחמת העולם הראשונה בעת שהיו נמצאים בעיר הבירה ווינא, הגאון ר׳ יוסף ענגיל ז״ל והגאון ר׳ מאיר אריק ז״ל אב״ד טארנא והגאון ר׳ אברהם מענדל שטיינבערג ז״ל אב״ד בראד והגאון ר׳ חיים יצחק ירוחם ז״ל אב״ד אלטשטאדט, התירו הגאונים הנ״ל לאכול קטניות מפני החוסר של מצה שהיה אז בשעת החירום.

17 דהנה בשו״ע (או״ח קצו סעי׳ ג) נפסק שלשה שאכלו כאחד, אחד נהנה מפת עכו״ם ואחד אינו נהנה, או אחד מהן כהן ואוכל חלות, אע״פ שאותו שנהנה אינו יכול לאכול עם אותו שאינו נהנה ולא ישראל עם הכהן, כיון שאותו שאינו נהנה יכול לאכול עם הנהנה, והכהן עם הישראל, מצטרפין. אבל אם היו כהנים וזר אוכלים כאחד, והכהנים אוכלים חלה ונהנים מפת של עובד כוכבים, והזר אוכל פת של עובד כוכבים אינם מצטרפין.

וכתב המשנה ברורה (שם ס״ק ח) את הכלל בהלכה זו: שכל צירוף לזימון אינו אלא כשהם יכולים להתחבר יחד באכילתם לאכול לחם אחד, וכאן כל אחד נהנה מלחם חברו, ולכן אינם יכולים להצטרף.

18 עיי׳ בשו״ת תשובות והנהגות (ח״ד סי׳ ק) שדן בשאלה זו, ודעתו כדעת מרן שליט״א. וז״ל: ...ולפי זה יש להעיר הערה נפלאה שמצוי שיושבים וסועדים בשלחן אחד, זה אוכל מצת מכונה וזה אוכל מעבודת יד, וכשמגיעים לברכת המזון מזמנים יחד, ולכאורה אינם יכולים להצטרף כי בשו״ע (או״ח סימן קצו סעי׳ ג המובא לעיל) מפורש שאפילו אחד נהנה מפת עכו״ם והשני לא אינם מצטרפים לזימון, כל זמן ששניהם מקפידים לא לאכול אחד מהשני, אם כן אף הכא אם כל צד מקפיד לא לאכול ממצות השני אינם מצטרפים לזימון, והיה לכל כת וכת לזמן בפני עצמה, אכן מצוי שדווקא האוכלים מצות יד הם המקפידים שלא לאכול מצות מכונה, אבל האוכלים ממצות מכונה אוכלים נמי מצות

הרח"ש: אבער דער וואס עסט האנט מצות דער וויל נישט עסן קיין מאשין מצות, ביי אים איז עס דאך חמץ, און דער פון די מאשין מצות וויל נישט בשום אופן עסן קיין האנט מצות.

אבד"ק נייטרא: ס'איז דא היינט אזעלכע וואס ווילן עסן נאר מאשין מצות?

הרח"ש: יא, א איד פון ניו דזשערסי, און ער פירט א מלחמה קעגן די האנט מצות, ביי איז נאר כשר מאשין מצות.

אבד"ק נייטרא: ס'איז דא אזעלכע, רבי ישראל יעקב פישער (הגאון בעל אבן ישראל ז"ל ראב"ד ביד"ץ העדה החרדית בעיה"ק ת"ו) האט אויך נישט געווואלט עסן קיין האנט מצות.

רבינו: דעמאלטס איז טאקע א פראבלעם. כ'האב געמיינט פארקערט, דער וואס עסט האנט מצות דער קען זיך טאקע נישט מצרף זיין מיט דעם וואס עסט מאשין מצות. אבער דער וואס עסט מאשין מצות דער קען דאך עסן אלע מצות.

הרח"ש: טאמער ער עסט האנט מצות אויך, אבער טאמער עסט ער נישט קיין האנט מצות איז אויך אזוי ?

רבינו: טאמער ער עסט נישט איז גארנישט, נאר טאמער בשיטה וויל ער נישט עסן דעמאלטס קען מען זיך טאקע נישט מצרף זיין לזימון.

*

הרח"ש: דארט האבן זיי געהאט נאך א שאלה, דער הסידישער איד וואס האט געגעסן די האנט מצות האט פארגעסן צו זאגן "יעלה ויבוא" ביים בענטשן, דארף ער איבערטרינקן דעם דריטן כוס?

רבינו: ער דארף איבער בענטשן, אבער אהן א כוס. ברכת המזון האט מען מתקן געווען אויפן כוס שלישי, ווייל מ'האט סומך געווען א מצוה צו יעדן כוס, אבער נישט אז ס'איז לעיכובא, דער רשב"ם זאגט דאך אזוי דארט אין פסחים (קיז:), "ראוי שיעשה בו מצוה" אבער ס'איז נישט מעכב.[19]

דאס איז טאמער ער האט זיך דערמאנט שוין נאכ'ן פערטן כוס. אבער אויב ער האט זיך דערמאנט פארן פערטן כוס, דעמאלטס קען ער בענטשן אויפן פערטן כוס.

ס'איז געווען א שאלה מיט א שבע ברכות ביים סדר נאכט, ווי אזוי מ'זאל זאגן שבע ברכות?. ביי א שבע ברכות דארף מען דאך האבן נאך א כוס פאר די שבע ברכות, און מ'טאר אבער נישט זיין קיין מוסיף על הכוסות.

האב איך געזאגט אז איינער זאל בענטשן, און א צווייטער פון די מסובין זאל זאגן שבע ברכות אויף זיין כוס, דעמאלטס דארף מען דאך נישט מוסיף זיין קיין כוס. יעדער האט דאך א כוס, ס'מוז דאך נישט זיין אז דער מזמן זאל זאגן די שבע ברכות.[20]

אבד"ק נייטרא: ביים סדר איז געווען די שבע ברכות?

רבינו: יא, אז ס'איז דא א שבע ברכות, איז דאך דא מערערע מסובין, עם מוז דאך זיין א מנין, דער מזמן ער

עבודת יד רק שלא מקפידים על כך, ובכהאי גוונא יכולים לזמן, על ידי שיזמנו אלו שאוכלים מצות מכונה, דמבואר במשנה ברורה (שם ס"ק ט) דבגוונא שאחד אוכל חלב והשני בשר מצטרפין לזימון, ומטעם שהאוכל גבינה יכול לאכול מלחמם על ידי קינוח והדחה, אף שהאוכל בשר אינו יכול לאכול מלחם השני, ועי"ש במשנ"ב שהביא מהמג"א ועוד המנהג שהאוכל חלבי הוא יברך ברכת המזון וכנ"ל, משום שהוא יכול לאכול מבשרי בקינוח, ועל כל פנים באוכל מצות מכונה שאוכל גם עבודת יד נראה שהוא יברך, עכ"ל. וכן פסק בשו"ת שבט הלוי (או"ח ח"ח סי' ק"ז).

ולתועלת המעיינים נציג הערה נאה דאיתא באחרונים לפקפק על הפסק הנ"ל שמותר לזמן ע"י האוכל מצות של מכונה, כמו שמזמן האוכל מאכלי חלב, דלא שייך הכא דין זה, דכל עיקר הטעם בהאוכל חלב דמברך משום שיכול לאכול גם כן בשר, אבל בפסח לאחר אכילת האפיקומן אסור לכל אדם לאכול, כמו שפסק השו"ע או"ח (בסי' תעח), אם כן לא שייך הכא לומר שהאוכל חלב יברך מטעם שהוא יכול לאכול, דאחר אכילת אפיקומן אסור לכל אדם לאכול, ולפי דבריו יוצא שבליל הסדר אוכלי מצות יד שמקפידים לא לאכול מצות מכונה שישבו לאכול יחד עם אוכלי מצות מכונה שאוכלים גם מצות יד, אינם מצטרפים לזימון, כי בשעה שמברכים ברכת המזון לאחר אכילת אפיקומן, הרי אינם יכולים לאכול עוד, ולא שייך לומר שהאוכל מצות מכונה יצרפם ויזמן, משום שהוא יכול לאכול עמהם מצות יד, כי הרי אינם רשאים לאכול אחר אפיקומן.

ובאמת הוא תלוי בחקירת האחרונים אי חיוב הזימון נוצר בשעת האכילה או בשעת הזימון, ועיין בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' קס"ט) שדן בחקירה זו, עיי"ש.

---

19 עי' לשון הרשב"ם (שם): ארבע כוסות תקינו להו רבנן וכל חד וחד נעביד ביה מצוה. כלומר ראוי שיעשה בו מצוה, אבל בשאר ימות השנה לא בעי כוס, שאף כאן אין הכוס בא בשביל ברכת המזון, עי"ש.

20 כדברי רבינו שליט"א שאחד מברך ברהמ"ז, והשני מברך הש"ב על כוס שלו, כן הוא בפירוש בד"מ (סי' תע"ג סק"ה) וכבר העיר בזה הפתחי תשובה על כל הפוסקים שהאריכו בזה דהאיך אשתמיט מיניהו דברי הדרכי משה המפורשים עיי"ש.

ועי' פתחי תשובה (אבן העזר סי' ס"ב סק"ח) ועי' בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' ע"ד) ובשו"ת יוסף אומץ (סי' מ"ז) שהאריך בזה ומה שהביא מדברי היעב"ץ.

זאל בענטשן, און דער צווייטער זאל זאגן שבע ברכות אויף זיין כום, אזוי דארף מען נישט מוסיף זיין נאך א כום. מ׳קען דאך זאגן אויף א צווייטנ׳ס כום.

אבד״ק נייטרא: אה, כדי מ׳זאל נישט דארפן מוסיף זיין נאך א כום.

רבינו [חזר להשאלה הקודמת במי ששכח יעלה ויבוא]: ס׳איז אזוי, דאם וועט זיך לכאורה ווענדן אויך אין די מחלוקה צו איך זאג אז ווען מ׳פארגעסט יעלה ויבוא איז די גאנצע ברכת המזון פון פריער נישט קיין ברכה, אדער איך זאג אז ער איז יוצא ברכת המזון נאר ס׳פעלט אים די הזכרה פון יעלה ויבוא, און פארדעם מוז ער איבער בענטשן, ס׳איז דא וואם האלטן אזוי.[21]

במילא אויב איז די פריערדיגע ברכהמ״ז געווען א געהעריגע ברכה, נאר מ׳בענטשט איבער ווייל ס׳פעלט אים די הזכרה פון יעלה ויבוא, האט ער דאך געטרינקן דעם כום אויף ברכהמ״ז, איז אפילו ער בענטשט איבער וועגן יעלה ויבוא מוז עס שוין נישט זיין על הכום.

אבער בפשטות בענטשט מען איבער אהן א כום כדי ער זאל נישט זיין קיין מוסיף על הכוסות.

א׳ הנוכחים: בענטשן ביים סדר דארף דאך זיין אויף א כום?, אז מ׳הייסט אים איבער בענטשן דארף ער נישט נאכאמאל בענטשן על הכום? אז ער האט נישט יוצא געווען דאם בענטשן, מוז ער דאך איבער בענטשן, און ביים בענטשן ברכת המזון דארף מען דאך א כום...

רבינו: עס איז נישט מעכב ברכת המזון אהן א כום. ווי איידער מ׳זאל מוסיף זיין על הכוסות.[22]

דאם האב איך פריער געזאגט, פון די גמרא אין פסחים (קיז:) איז משמע אז מ׳האט סומך געווען א מצוה צו יעדן כום,[23] און אויפן דריטן כום האט מען סומך געווען ברכהמ״ז, אבער נישט אז מ׳קען נישט בענטשן אהן קיין כום.

א גאנץ יאר קען מען בענטשן ברכת המזון אהן א כום. דער מחבר אין שו״ע (סי׳ קפ״ב) ברענגט עטליכע דעות,[24] אבער ס׳איז אהנגענומען אז ס׳איז נישט מעכב כלפי ברכת המזון, ס׳איז נאר מצוה מן המובחר, דער רמ״א זאגט דארט אזוי.[25]

בנו הר״ר יואל שליט״א: פארוואם טאקע האט מען נישט געזעהן גדולי ישראל זאלן מחמיר זיין אפילו ביחידות צו בענטשן אויף א כום?

רבינו: דער ישמח משה האט יא געבענטשט אויף א כום, אפילו ביחידות.[26]

---

21 יש שהביאו ראיה מד׳ המטה אפרים (סי׳ תקפ״ב) בענין מי ששכח בשבת והוא יו״ט הזכרת שבת, ושוב קידש פעם ב׳ ושכח יו״ט דצריך לברך פעם ג׳, ושמע מינה דהסרון הזכרה חשיב כמאן דלא בירך כלל, ע״ש.

אך עיי׳ בס׳ דעת נוטה (ח״א עמ׳ שי״ג) בשם החזו״א ז״ל שמי ששכח יעלה ויבוא אינו ברכה לבטלה, ויכול להצטרף למאה ברכות, עיי״ש.

והאחרונים דנו הרבה בזה, ויש שרצו לתלות בפלוגתת הראשונים בתוס׳ בברכות (כו:) במי ששכח יעלה ויבא במנחה בראש חודש אם מתפלל ערבית שתים במוצאי ר״ח, די״א דלא יתפלל שתים, כיון דלא יועיל לו מידי, כיון דתפילת המנחה כבר התפלל מבעוד יום, ורק שלא הזכיר ר״ח, והשתא נמי אם יתפלל ערבית שתים במוצאי ר״ח לא יכיר של ר״ח בכלל. ויש חולקין וס״ל דמ״מ יתפלל ערבית שתים.

וביאור מחלקותם היא, דכשלא הזכיר יעלה ויבוא בתפילתו אם הוי רק חסרון הזכרה גרידא, אבל בתפילה עצמה ליכא חסרון, ומיקרי שהתפלל וא״כ לפי״ז לא יתפלל ערבית שתים, כיון דבלא״ה לא יכיר השתא יעלה ויבא במוצאי ר״ח, או דילמא דכשלא הזכיר יעלה ויבא חשיב כאילו לא התפלל דההזכרה היא עיכוב בעצמה של התפילה, וא״כ בעי להתפלל ערבית שתים דהא חשיב כמי שלא התפלל מנחה כלל.

22 וכן פסק בשו״ת שבט הלוי (ח״ט סי׳ מ״א ב׳, וסי׳ קע״ג) דאין מעכב שיהא כוס שלישי על ברהמ״ז, וציין לביאור הלכה (סי׳ תע״ב ס״ח ד״ה שלא כסדר), וא״כ לא יברך שוב על הכוס שלא יהיה כמוסיף על הכוסות.

אך בשו״ת תשובות והנהגות (ח״א סי׳ ש״ח) פסק שיש למזוג כוס רביעי ולברך עליו ברכת המזון, אך לא ישתה אותה אלא אח״כ כסדרן אחר הלל הגדול, עיי״ש.

23 וז״ל הגמ׳: ׳ארבע כוסות תקינו להו רבנן וכל חד וחד נעביד ביה מצוה׳.

24 וז״ל המחבר בשו״ע או״ח (סי׳ קפב ס״א): יש שאומרים שברכת המזון טעונה כוס אפילו ביחיד, וצריך לחזור עליו ולא יאכל אם אין לו כוס לברך עליו, אם הוא מצפה ואפשר שיהיה לו אפילו אם צריך לעבור זמן אכילה אחת, ולפי זה אם שנים אוכלים יחד צריך לקחת כל אחד כוס לברכת המזון. ויש אומרים שאינה טעונה כוס אלא בשלשה. ויש אומרים שאינה טעונה כוס כלל אפילו בשלשה.

25 כן פסקינן להלכה כהרמ״א שכתב (או״ח סי׳ קפ״ב סו״ס א׳): ומכל מקום מצוה מן המובחר לברך על הכוס, ע״כ. היינו שכוס לברהמ״ז רק מצוה מן המובחר, אבל מעיקר הדין ברהמ״ז אינה טעונה כוס, וכן מנהג העולם כמש״כ גם במשנ״ב שם.

26 ויש לציין שכן נהג מרן החת״ס ז״ל כפי שמובא בפסקי החת״ס, וכן נהג הרה״ק רבי אברהם מטעשענאוו ז״ל, וכן הוא המנהג בקאמארנא, ועיי׳ בשו״ע (סי׳ קפ״ב) שנחלקו בזה הראשונים, ע״ש.

די גמרא זאגט אין ברכות (נא.) אז מ׳איז נוחל שני עולמות.[27]

אבד״ק נייטרא: אין די פוסקים שטייט בכלל, אפילו במזומן, איז נאר אויב ס׳איז דא יין אויפן טיש.

בנו הרר״י: יא, מעיקר הדין איז טאקע נאר אויב ס׳איז דא יין, אבער ס׳שטייט מ׳זאל מהדר זיין יא צו בענטשן אויף א כום.

רבינו: דער ישמח משה האט טאקע געבענטשט אויף א כום, און אפילו ביחידות.

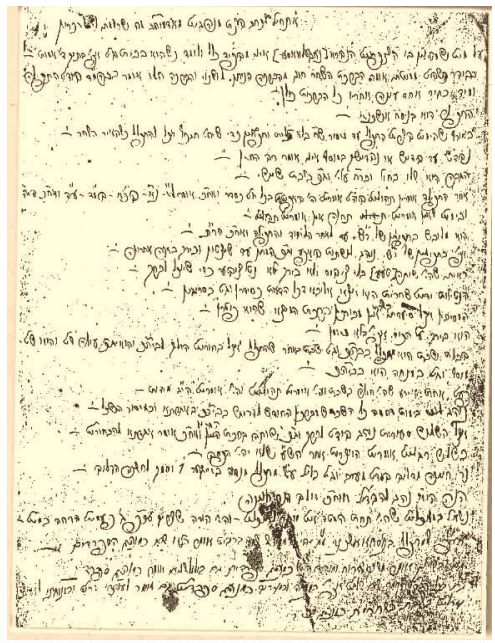
כ׳האב אמאל געהערט, אז ר׳ יעקב יוסף לעפקאוויטש פון באטור, ער איז געווען א תלמיד פונעם מהר״ם שיק,[28] און ער האט געשריבן אסאך הנהגות וואס ער האט געזעהן ביים מהר״ם שיק,[29] שרייבט ער צווישן זיינע כתבים אויפן

---

27 וז״ל הגמרא (שם): **א״ר יוחנן כל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר** (דברים לג, כג) **ומלא ברכת ה׳ ים ודרום ירשה, ר׳ יוסי בר חנינא אומר זוכה ונוחל שני עולמים העולם הזה והעולם הבא.**

28 **הרבני הנגיד החסיד המרומם ר׳ יעקב יוסף לעפקאוויטש ז״ל מעיר נירבאטור, הי׳ אדוק לצדיקי בית צאנו וסיגעט בכל נימי נפשו, ובסוף ימיו אף נסע לרביה״ק הדברי יואל ז״ל על הימים טובים כחסיד נאמן, אף כי הי׳ גדול בשנים מרבינו ז״ל** (קרוב לשלושים שנה), **ובשנת תרצ״ב ליווה את רביז״ל על נסיעתו לארה״ק ת״ו.**

29 **להלן העתק מכת״י של ר׳ יעקב יוסף הנ״ל אשר רשם ממנהגי רבו המהר״ם שיק ז״ל, ובתו״ד כתב: ״הוא בירך על הכוס אפי׳ בלא מזומן״.**

מהר״ם שיק אז ער האט געבענטשט יעדן טאג על הכוס אפילו בלי מזומן. פון ר׳ מאיר שטיין האב איך עם געהערט ער איז געווען אן אייניקל.[30]

*

בנו הרר״מ: אין לובלין (נכדי הגה״ק רבי לייב׳לע איגר ז״ל מלובלין) טרינקט מען פינעף כוסות.

רבינו: אינמיטן די סעודה מעג מען דאך טרונקען.

בנו הרר״מ: ניין, נישט אינמיטן די סעודה, מ׳האט צוגעלייגט א פינעפטע כוס.

רבינו: אבער וועז טרונקט מען דעם פיפטן כוס?

בנו הרר״מ: אינמיטן הלל.

רבינו: אזוי?! אינמיטן הלל?!

כ׳האב געמיינט אינמיטן די סעודה, דאם האב איך שוין געהערט, דארט מעג מען דאך טרונקען.

הייסט דאם אז מ׳איז מפסיק אינמיטן הלל און מ׳טרונקט?

בנו הרר״מ: מיין שווער איז א לובלינער אייניקל, ער הייסט אייגער.

אבד״ק נייטרא: יא, און זיי טרונקען א פינעפטער כוס.

רבינו: וואו אינמיטן הלל? וואו שטעלט מען זיך אפ?

בנו הרר״מ: דאם גייט אז מ׳זאגט הלל ביז צום סוף אזוי ווי אין ביהמ״ד, און מ׳ענדיגט מלך מהולל התשבחות און מ׳טרינקט דעם פערטן כוס. נאכדעם זאגט מען נשמת און מ׳ענדיגט נאך ישתבח און מ׳טרינקט דעם פינעפטן כוס, עפעס אזוי.

רבינו: מ׳זאגט הלל און מ׳טרונקט א כוס, און נאכדעם זאגט מען נשמת אויף אן עקסטערן כוס.

אדער פאר הלל הגדול. מ׳ענדיגט הלל המצרי, און מ׳זאגט הלל הגדול אויף א נייעם כוס.

בנו הרר״מ: יא נאך פאר הלל הגדול, הלל הגדול איז שוין אויפן פינעפטן כוס..

אבד״ק נייטרא: עם ווערט געברענגט אין שולחן ערוך אזא דעה.[31]

---

30 **ה״ה הרה״ח המרומם מוה״ר מאיר שטיין ז״ל מזקני ופארי קהלתינו הק׳, יליד ראצפערט ונתגדל שם בימי ילדותו, ה׳ בן בתו של הרה״ח ר׳ יעקב יוסף ז״ל, ורבות בשנים שימש במקור ראשון ומוסמך לכמה סיפורים ועובדות מבית צדיקים אשר אבותיו ז״ל הסתופפו בצל קדשם, ובפרט ממרן הייטב לב ז״ל מהרה״ק רש״א ז״ל, מרביה״ק ז״ל ומהרה״ק מהרי״ד ומהר״א מבעלוא ז״ל, המהר״מ שיק ז״ל ועוד, ומאשר ראו עיניו ולא זר. שחל״ח ביום כ״ח אייר תשע״ה לפ״ק.**

רבינו: קענ ׳והבאתי׳ הייסט עם.[32]

יא, כ׳וויס אז ס׳איז דא שיטות אין די ראשונים אויפן כום חמישי,[33] אבער כ׳האב נישט געהערט קיינמאל אז עמיצער זאל זיך אזוי פירן.

און וואם טוט זיך מיט א ברכה אויפן פיפטן כום?

בנו הרר״מ: מ׳מאכט א ברכה.

רבינו: מ׳מאכט א ברכה? עד כדי כך?

אבד״ק נייטרא: דאם איז שוין א חידוש גדול. אזוי ווי די מחלוקת פון דער מחבר מיטן רמ״א ביים צווייטן כום.

רבינו: יא, ס׳איז טאקע דא וואם זענען חושש צום מחבר און זיי מאכן נישט קיין ברכה (הייגו על הכום השני).

אבד״ק נייטרא: ביי מיין זיידן (אבי חותנו ז״ל) דער מנחת יצחק ז״ל האט איינער געמאכט די ברכה און האט יעדן איינעם מוציא געווען.

רבינו: ער האט אויך חושש געווען לשיטת המחבר.

א׳ הנוכחים: אויף וועלכן כום?

אבד״ק נייטרא: אויפן צווייטן כום.

רבינו: אויפן צווייטן כום, און דאם זעלבע איז דעמאלטם אויך אויפן פערטן כום.

אבד״ק נייטרא: ס׳איז געווען וואם האבן זייער פארפירט פארוואם מ׳זאגט ביים כום של אליהו, מ׳זאגט פאר די קינדער אז דאם איז פאר אליהו הנביא, פארוואם הייסט עם נישט אזוי ווי מקטיר געווען פאר די מלאכים? מ׳זאגט אז דאם איז פאר אליהו הנביא.

רבינו: מ׳רופט עם טאקע כום של אליהו,[34] זאגן דארף מען טאקע אז ס׳איז לכבוד אליהו הנביא.

אבד״ק נייטרא: יא, אין די פוסקים שטייט אזוי, מאמין צו זיין אז אליהו הנביא גייט קומען מבשר זיין די גאולה שלימה.[35]

רבינו: דער פעטער ז״ל פלעגט דאם נאכצוזאגן בשם דעם מהר״ל.[36]

---

31 כ״כ הראבי״ה (סי׳ תקכ״ה והוא בטור), ובסדר רב עמרם כתב אם רצה אדם לשתות כוס חמישי שצמא או שיש שם זקן או חולה שצריך לשתות לא יאמר הלל הגדול ונשמת כל חי על כוס רביעי, אלא כוס רביעי ישתה אחר גמר הלל מצרים והתימתו, ועל כוס חמישי יאמר הלל הגדול, וחותם יהללוך, שכך אמרו חכמים (פסחים קיח.) תניא חמישי אומר עליו הלל הגדול דברי רבי טרפון, ויש אומרים ה׳ רועי לא אחסר, וכן אמר רב שר שלום גאון ארבע כוסות חובה חמישית רשות, שאם רצה אומר עליו הלל הגדול ושותה, עכ״ל.

32 כן ביאר דבריו הראב״ד בהשגותיו על דברי בעל המאור (שם ד״ה וקיימא לן) וז״ל: ובודאי יש סמך למנהג הזה מדברי רבי טרפון שאמר חמישי אומר עליו הלל הגדול, ומצוה לעשות כדבריו, והארבע כוסות סמכוה באגדה כנגד ארבע גאולות והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי (שמות ו׳ ז׳), והחמישי כבר סמכוה בהגדה כנגד והבאתי (שם ח׳), ותנא קמא נמי (מסכת פסחים צט:) לא יפחתו לו מארבע כוסות קאמר, אבל הוסיף עליהם חמישי הרי זה משובח עכ״ל.

33 הנה יש ארבע שיטות בראשונים בענין כוס חמישי:

א) דעת רשב״ם שלא נאמר דין כוס חמישי כלל ועיקר, ואין לנו לשתות אלא ארבע כוסות של יין בלבד.

ב) דעת הרי״ף שמלבד ארבע כוסות שהן חובה בלילה זה, מצוה לשתות כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול.

ג) דעת רב יוסף טוב עלם שכוס חמישי רשות, כלומר שאם לאחר ששתה ארבע כוסות רצה לשתות עוד כוס של יין, ישתה כוס חמישי ויאמר עליו הלל הגדול.

ד) דעת הרמב״ם שמצוה למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול, אבל מדבריו משמע אין שותים כוס זו.

34 ויש לציין שהגר״א כתב דמזיגת כוס החמישי לכבוד אליהו, בא לרמז שאליהו יפתור את הפלוגתא המובא בטור סימן תפ״א אם צריך לשתות ארבע כוסות או חמש כוסות.

וכן מובא בס׳ טעמי המנהגים (ח״א אות תקנ״א) בשם הגר״א: טעם למנהג שמוזגין כוס חמישי וקוראין אותו כוס של אליהו הנביא משום דאיכא פלוגתא בגמ׳ אם צריכין כוס חמישי ולא אפסקא הלכתא וכשיבא אליהו יתברר הספק וע״כ מוזגין הכוס מספק ואין שותין אותו וקוראין אותו כוס של אליהו כי בבואו יתבררו כל הספקות וגם ספק זה.

35 וז״ל המשנה ברורה (סי׳ תפ סק״י): ״ונוהגין באלו מדינות למזוג כוס אחד יותר מהמסובין וקורין אותו כוס של אליהו הנביא, לרמז שאנו מאמינים שכשם שגאלנו הש״י ממצרים הוא יגאלנו עוד וישלח לנו את אליהו לבשרנו״.

36 עי׳ בהגדש״פ מהר״י ט״ב ודברי יואל, מה שהאריך רביז״ל כמ״פ בענין זה עפי״ד הק׳ של המהר״ל מפראג ז״ל, וגם מביאו בספה״ק ויואל משה (מאמר א׳ סי׳ מט), וזל״ק: והנה המהר״ל מפראג ז״ל בהגדה שלו כתב בטעם פתיחת הדלת קודם שפוך חמתך, ודחה כל הטעמים שפירשו בזה, אלא האריך בטעמא דהך מנהגא דכיון שבא לעורר אז רחמים ורצון לגאולה שלימה, לפיכך אנו חייבים להודיע לבנינו ולפרסם מה שקבלה בידינו מן הנביאים שטרם שיבוא הגואל יקדים אלי׳ הנביא לבשר הגאולה כמו שהוא בפסוקים, וע״כ זה האות שהוא הגואל והרי זה יסוד אמת ועיקר גדול לאמונת ביאת המשיח שאנו מצפים עליו למען לא נפול ברשת איזה משיח שקר ולפיכך נוהגין כאן לפתוח הדלת לכבודו של אלי׳ הנביא וגם למזוג לכבודו כוס מיוחד כוס ישועה של הגאולה הכל כדי לפרסם בפני בני ביתו ולהודיעם שהגאולה תלוי בביאת אלי׳ הנביא מקודם לבשר הגאולה, יעיי״ש שהאריך בזה, וסיים שהוא טעם נכון וברור מתוק מדבש במנהג פתיחת הדלת.

אבד"ק נייטרא: דאכט זיך מיר אז פון דעם איז געקומען דער מנהג אז מ'האט עס געטרונקען. כדי מ'זאל נישט זאגן אז מ'האט עס מקטיר געווען...

רבינו: יא, מ'האט עס צוטיילט פאר די מסובין, אזוי פירט מען זיך.[37]

זיי ברענגן פון די מנהגי החתם סופר, אז ס'איז דא ווי מ'האט דאס געלאזט אינעם כוס ביז צופרי, און מ'האט קידוש געמאכט יו"ט אינדערפרי אויף דעם, אזוי ברענגן זיי אז ס'קען זיין אז משטאמט פונעם חת"ס.[38]

אבער דאס איז זיכער אז אליהו הנביא קומט אין יעדע שטוב פסח אויפדערנאכט. כ'האב געקלערט אזוי דעם יו"ט, דער בני יששכר זאגט אין אגרא דפרקא (אות קמ"ו), אויפן פסוק (במדבר כה, יג) **תחת אשר קינא לאלקיו ויכפר על בני ישראל**, אז אליהו הנביא קומט אראפ צו יעדן ברית, האט ער געזאגט אז ער קען נישט קומען, ווייל אפשר איז ער א בעל עבירה, האט מען געזאגט אז מ'וועט מוהל זיין פאר דעם בעל ברית, און וואס וועט זיין מיט נלווים אליו?, וועט מען מוהל זיין אויך פאר די נלווים אליו.[39]

וואס טוט זיך פסח אויפדערנאכט?, אליהו הנביא קומט אין יעדע אידישע שטוב, מזו מען מוהל זיין פאר יעדן איינעם.

אבד"ק נייטרא: יא, ס'איז בהכרח אזוי.

בנו הרר"מ: מ'זאגט נאך פונעם צאנזער רב אז אליהו הנביא ברענגט פונעם קרבן פסח אויך?

רבינו: דאם איז נישט פאר יעדן, דאם האט ער געזאגט אז אליהו הנביא ברענגט פונעם קרבן פסח, אבער דאם איז נאר פאר יחידי סגולה.[40]

---

37 מנהג רבותינו הק' שמשאירים את כוסו של אליהו לשתיית כוס רביעית ואז מוזגין ממנו לכוסו ולכוס של כל המסובים. וכן מובא המנהג בקונטרס מנהגי קארלין, וכס' מנהגי קאמארנא (סי' שמא), וכס' מנהגי ספינקא (עמ' לא), וכן הוא מנהג ראפשיץ (מובא בהגדה זרע קודש).

אך מנהג נכדי ריזשין הוא שאחר הסדר נותנים לאחד שיש לו חזקה לזה לשתות הכוס של אליהו הנביא, והיינו שהוא שותה חמשה כוסות.

ובספר מועד לכל חי מביא מנהג פלא שאחר הסדר מניחין אותו אצל המטה שישן בה הבעה"ב.

ומנהג נכדי בעל התניא וטשערנאביל שאין שותים מכוסו של אליהו כלל, אלא לאחר אמירת 'לשנה הבאה בירושלים', או אחר 'חד גדיא', מחזירים היין להקנקן.

38 ע' בס' מנהגי חת"ס (סי' י' בהג"ה) שמביא בשם הליקוטי חבר בן חיים זצ"ל שנהג להשאיר את כוסו של אליהו מלא על גדותיו על השולחן שמסדרין עליו הסדר עד הבוקר, ולמחר אומרים עליו קידוש היום, מטעם הואיל ואיתעביד ביה מצוה הדא ליתעביר ביה מצוה אחריתא, ומסיים שם: ובלי ספק שראה מרבו החת"ס שנהג כן.

39 וזלש"ק של הבני יששכר (במאמרי חודש תשרי): פירשתי בפסוק הנאמר לפנחס הוא אליהו "תחת אשר קינא לאלקיו ויכפר על בני ישראל", ודרשו חז"ל בגמרא (בסנהדרין פב:) ראויה שתהא הכפרה הזו מכפרת והולכת עד סוף כל הדורות עיין שם.

והן אמת שהדברים סתומים, והנה לשמע אזן שמעתי שיש מדרש חז"ל על פי הדברים שאמרו בזהר על שאליהו אמר קנא קנאתי וכו' כי עזבו בריתך וכו', אמר לו הקדוש ברוך הוא על שאמר עזבו בריתך יצטרך הוא להיות אצל כל ברית מילה, ויבוא להעיד שישראל שומרים הברית. והנה שמעתי שיש באיזה מדרש שאמר אליהו, רבונו של עולם כיון שמדתי שאני מקנא ולא אוכל לסבול חטא ועון פן יהיה אבי הבן המכניס לברית בעל עבירה, ולא אוכל לסבול, והשיב לו הקב"ה הנה אכפר לו עונותיו, ואמר עוד פן יהיו הבעל ברית הסנדק והמוהל בעלי עבירות, והשיב השם יתברך אכפר להם גם כן ואמר עוד פן יהיו העומדים שם בעלי עבירות והשיב השם יתברך שיכפר לכל העומדים בברית .כך שמעתי שיש באיזה מדרש ולא ראיתיו, אבל ראיתי בספר אחד כתב גם כן ששמע בשם המדרש וכו'.

ולפי הדברים הנזכרים לעיל, פירשתי בפרשת פנחס הוא אליהו "תחת אשר קנא לאלקיו" על ידי זה "ויכפר על בני ישראל", שאמר להשם יתברך הנה מדתי מדת קנאה לאלקים ולא אוכל למחול בעל עבירה, הנה על ידי זה הבטיחו השם יתברך לכפר על כל בני ישראל העומדים בברית, וזה שיש לפרש גם כן בגמרא דידן "ראויה שתהיה הכפרה הזו מכפרת והולכת עד סוף הדורות".

40 ע' בס' י"ג אורות (עמ' ק"א) שהגה"ק מהר"י מפשעווארסק ז"ל סיפר ששמע מרביה"ק בעל דברי יואל ז"ל, שאביו [מרן הקדוו"ט] ז"ל היה פעם בצאנז בחג הפסח ושמע מהרה"ק מצאנז באמצע עריכת הסדר שאליהו הנביא שוחט הקרבן פסח ומביאו להצדיקים, וכי תימא הלא טמאי מתים המה, אבל טומאה הותרה בציבור. ועיי"ש שפעם אחרת תירץ שאליהו הנביא תוחב את הקרבן פסח לתוך בית בליעתם, ועיי"ש שמאריך בזה.

ועיין בהגדת דברי חיים שמביא בעין זה בשם הרה"ק מצאנז ז"ל שהרה"ק אמר בזה"ל: "אפילו מיר זענען נישט אין ארץ ישראל אין ירושלים, ברענגט אליהו הנביא אוירא דארץ ישראל ואוירא דירושלים און מען זיצט אין ארץ ישראל און מ'עסט פונעם קרבן פסח, עטס וועט'ס מיינען אז ברוחניות, טאקע בגשמיות, א שטיק קרבן פסח...", עיין שם.

ובס' פי צדיק מביא בשם הגה"ק רבי אלעזר מרישא ז"ל שהרה"ק מצאנז סיפר כמה פעמים שהרה"ק רבי אשר מראפשיץ ז"ל העיד שרבו הק' מלובלין אכל קרבן פסח שאליהו הנביא הביא לו, והיו רואים אצלו אה"כ שנשתמנו שערות שפתותיו מן השומן, וסיים הדברי חיים – שגם אצל הרה"ק מראפשיץ היו ניכרים סימני שומן על שפתותיו כשסיפר הדברים הנ"ל, והיה נראה כאילו אכל ממש עכשיו קרבן פסח.

א׳ הנוכחים: רבי שמעון סופר האט געזאגט אז ביי זיין טאטן דער חתם סופר איז געווען ווארעם דער אפיקומן...

רבינו: עכ״פ מוז מען מוחל זיין פאר יעדן, יא? אזוי קומט אוים. זענט איר מסכים?

אבד״ק נייטרא: יא, ס׳מוז אזוי זיין.

*

הרח״ש: דא אין בית הוראה האט מען פאר יו״ט געפרעגט, ס׳איז געווען א חבורה וואס האבן געבאקן א חלק רא״ש מצות,[41] א חלק רחיים של יד מצות, און געהעריגע מצות, זיי האבן געמומען חלה אין איין קויש פאר אלעמען, ווען זיי זענען אהיים געקומען האבן זיי גערופן פרעגן, אז זיי האבן נאכגעקוקט אז ס׳טויג נישט, ס׳איז נישט ריכטיג, וואס זיי זאלן טוהן?

רבינו: חלת חוץ לארץ קען מען נעמען שפעטער. מ׳קען נעמען אפילו ווען ס׳איז שוין אויפן טיש. (כן נפסק בשו״ע סי׳ תק״ו שאוכל והולך ואח״כ מפריש).

הרח״ש: הייסט דאס אז מ׳קען טאקע נישט טוהן אזוי ווי זיי האבן געטוהן, און מ׳דארף איבער נעמען?

רבינו: ניין מ׳קען נישט, ווייל מ׳איז מקפיד דוקא זיך צוצוטיילן, יעדער וויל דוקא זיינס.

אבד״ק נייטרא: יא, פארשטייט זיך.

כ׳האב געזעהן מ׳האט ארוים געגעבן לעצטנס א נייע הגדה – עם קומט דאך יעדעס יאר ארויס נייע הגדה׳ס – דאס איז דעם טשעבינער רב׳ס הגדה, ברענגט ער דארט א מעשה נורא וואס דער טשעבינער רב האט דערציילט פון זיין טאטן, זיין טאטע איז געווען א גרויסער צאנזער חסיד, דער ׳כוכב מיעקב׳ פון הערימלוב.

רבינו: יא, א ודאי א גרויסע צאנזער חסיד געווען.[42]

אבד״ק נייטרא: יא, ס׳איז געווען א חידוש אין זיין געגענט.

רבינו: הערימלוב, דאס איז דאך אין די טשארטקובער געגענט.

אבד״ק נייטרא: יא, ער איז געווען א טשארטקובער חסיד אויך,[43] אבער ער איז געווען א גרויסער חסיד פונעם דברי חיים – ס׳איז א מקור ראשון׳דיגע מעשה, דער וואס פארציילט עס האט עם געהערט פונעם טשעבינער רב אליינס – דער כוכב מיעקב איז דאך געווען א גאון עולם,

---

והגה״ק רבי אלעזר סיים - כי גם אצל הרה״ק מצאנז בכל פעם כשסה מענין אכילת קרבן פסח כנ״ל, היו שפתותיו נוטפות שומן כמי שאוכל בשר שומן בפועל. [ועי׳ בהגש״פ מהר״י ט״ב (אות כ״ב, נ״ו, קמ״א). ועי׳ גם בהגדה של פסח דבר״י (דף צ״ג), ובהגדה ברך משה (עמ׳ ו׳), ובספר החדש לב אהרן על חג הפסח (מאמר ו אות כ״ה)].

41 בלי שהיי׳ כלל. עי׳ בשו״ת הרא״ש (כלל י״ד סי׳ ד׳): ״לא תגביה אשה ידיה מהעיסה, עד שתבניסה לתנור, אלא כל שעה תהא עוסקת בה. וכל זמן שעוסקין בבצק, אין מחמיץ. אבל אחר שנתעסק בו ונתחמם תחת הידים, אם יניחוהו בלא עסק, מיד יחמיץ, הובא בשו״ע סי׳ תנ״ט ס״ב.

42 עיי׳ בס׳ כל הכתוב לחיים (עמ׳ קס״ח) הגאון הכוכב מיעקב הר״י מהרימלוב ז״ל הי׳ נוהג לשוחח בכל ליל ש״ק עם בני ביתו סיפורים מצאנז, וסיפר שפעם היה בצאנז ונזדמן לאכסניא אחד עם הרה״ק רבי נתן דוד משידלאווצא ז״ל שהיה כבר זקן בא בימים, והלך עמו לקבל שלום מהרה״ק מצאנז, והיה מאוחר בלילה, ומצאוהו ושב ומעמיק במחשבות והיכו זמן רב בעמידה, וכיון שהרה״ק משידלאווצי היה עיף מטלטול הדרך, אמר להכוכב מיעקב ז״ל שמוכרח לילך לאכסניא לנוח, והוא נשאר לחכות עד שנתעורר כ״ק אא״ז מצאנז, ודיבר עמו בפלפולא דאורייתא עד שהאיר היום.

וכששב הכוכב מיעקב ז״ל לאכסניא שלו, חיכה עליו הרה״ק משידלאווצי ז״ל לשמוע ממנו סדר הלילה, והגיד לו הכוכב מיעקב ז״ל כמתמיה שגאון קדוש כהד״ח אשר פורח בעולמות עליונים ידבר עמו כל הלילה בתורת הנגלה, אחזו הרה״ק משידלאווצי בשתי כתפיו, ואמר לו בלשון תמיה, על מי אתה מתמה על הרה״ק מצאנז, ח״ו להעלות הרהור אחריו בוודאי יודע ששורש נפשך עפ״י חסידות הוא תורת הנגלה, ע״ש.

ועיי׳ בס׳ בצילו חמדתי (עמ׳ י׳) שסיפר הגאון מטשעבין ז״ל שאביו הככוב מיעקב כשהיה פעם מהפעמים אצל הרה״ק מצאנז ז״ל, פנה אליו הדברי חיים טוב שבאתם כמה דיבורי תוס׳ ישנם בסס׳ כתובות, חשב הכוכב מיעקב מעט, ונקב במספר מסויים, לא נחה דעתו של הרה״ק, ואמר לו שיחשב עוד פעם המספר, השיב הכוכב מיעקב אם זה לא מתאים נצטרך לחלק תוספות מסויים במסכתא בפ׳ המדיר שיש מפרשים שאמנם מחלקים אותו לשניים, נתן הד״ח דפיקה על השולחן ואמר, עכשיו טוב הדבר, שכן עפ״י קבלה יצא לדעתי כי המספר הוא כפי שנקבת עכשיו.

43 עיי׳ בשו״ת כוכב מיעקב (סימן י״ח) וז״ל: ב״ה ב׳ מנחם אב תרל״ט לפ״ק הרימלוב. - שוכטע״ס לכבוד יד״נ הרב החריף ובקי וו״ח כש״ת מו״ה יחזקאל פרענקעל מו״ץ דק׳ הוסיאיטין.

הנני עט ממהר להשיבו למען רצון ובקשת אדמו״ר הק׳ שליט״א, ע״ד שאלתו לענין קיום אילנות מורכבים בגינה הקנוי מעכו״ם... ע״ש.

וכן בספר מנחת מרדכי (בקונטרס מיוחד שבסוף הספר) מובא תשובת הגאון רבי יעקב מהרימלוב: - ב״ה יום ג׳ טו״ב אלול תר״מ לפ״ק הרמילוב. - שוכן שמים יכתוב ויחתום לחיים טובים וארוכים לכבוד ידידי עוז הרב המופלג בתורה ויראה וו״ח כש״ת מוה״ר דוד שוואגער נ״י. בהיותי בהיכל הקודש פנימה שאל אותי כבוד מרן קה״ק שליט״א אם מותר לכתחילה לנטוע אילנות המורכבים, והשבתי לכבוד אדמו״ר הק׳ שליט״א וכו׳...

ער איז געווען ביים דברי חיים, און דער דברי חיים האט דערמאנט א ירושלמי, און ער טראכט ביי זיך ס׳איז נישטא אזא ירושלמי, ער האט געקענט גאנץ ירושלמי אויסנווייניג, אפשר האט דער דברי חיים עפעס נאך א ירושלמי וואס ער האט נישט, עס קען נישט זיין אז דער דברי חיים האט זיך טועה געווען מיט א תוספתא און ער האט געמיינט אז ס׳איז א ירושלמי, די זאך קען נישט זיין... ער שרייבט נאך פונקטליך וואס זיין טאטע האט געזאגט, ער שרייבט אז דער דברי חיים האט געזאגט דער ירושלמי מיטן גאליציאנער נוסח ׳ירושלמע׳, אינמיטן ווערט אהיים האט ער זיך אפגעשטעלט אין א שטעטל און איז אריין געגאנגען דארט אין א ביהמ״ד, ער האט געוואלט נאכקוקן דעם ירושלמי, און ער האט זיך אזוי געפריידט די ערשטע זאך וואס ער האט געטראפן עפענדיג א ירושלמי, גראד האט ער געזעהן דעם ירושלמי אויפן פלאץ, דארט שטייט די גאנצע זאך, און ס׳איז אים נעווען א שטיקל פלא פארוואס ער האט עס נישט געדענקט, אבער ער איז נעווען צופרידן אז ס׳האט זיך ארויסגעשטעלט אלס זיין טעות און אז דער דברי חיים איז געראטעוועט געווארן.

שפעטער ווען ער איז אהיים געקומען האט ער נישט געקענט מער טרעפן דעם ירושלמי, ער האט עס געזוכט און נישט געטראפן, אין גאליציע האט ער עס געטראפן אבער שפעטער נישט... א פלא פון א מעשה.

רבינו: דער כוכב מיעקב האט געזאגט פאר רבי מאיר אריק (הגאון הגדול אבד״ק טורנא ז״ל ובעל שו״ת מנחת פתים), ער האט דאך אויך געווואוינט דארט אין יענע געגנט, ער איז געווען א יונגערמאן, דארט זענען געווען טשארטקובער חסידים, האט ער אים געזאגט ׳מאיר׳קע געב דיר אכטונג וואס דו הערסט און וואס דו רעדסט, ווייל מ׳האט דא צוטוהן מיט א קדושת לוי...׳ אזוי האט ער געזאגט אויפן דברי חיים.[44]

אבד״ק נייטרא: יא, ער ברענגט דארט אויך אראפ די מעשה, אין יענע הגדה דארט.

אבער אזא מעשה, ער האט געטראפן א ירושלמי, ס׳איז דאך נישט קיין מעשה ביכל. אין מעשה ביכלעך קען מען זעהן אסאך מעשיות, אבער דארט ברענגט ער פון איינעם וואס האט עס געהערט פונעם טשעבינער רב אליינס די מעשה.

רבינו: דער אמרי נועם האט זיך אמאל עפעס מתווכח געווען מיטן דברי חיים [בהלכה], ביז ער האט אים געפרעגט ׳וואו שטייט דאס?׳, האט ער געזאגט, ׳יאך בין די תורה און אין מיר שטייט עס...׳.

בנו הר״ר יוסף יהודא שליט״א: דער ויכוח איז געווען וועגן די חזקה אויף די ארענדעס.[45]

רבינו: יא, אזוי האט ער געזאגט ׳יאך בין די תורה...׳.

בנו הררי״י: מיין טאטע האט שוין נישט געגעסן קיין ערב פסח מצות לאנגע יארן, דאס יאר האט מען געשיקט פון קרית יואל ערב פסח מצות, האט ער ממש ווי געמאכט א שהחיינו אויף דעם.

*

---

44 בס׳ גשמי ברכה (מהגר״ש הירשלער שליט״א מלאגדאן עמ׳ תקס״ד) מסופר כדלהלן: בחוה״מ פסח תשמ״ו בהיותי אצל האגב״ד דפה [עיה״ב לאגדאן יצ״ו] הגאון רבי חנוך העניך פאדווא ז״ל נדברנו אודות ר יעקיל׳י הרימלובער אביו של הגאון מטשעבין לאיזה חסידות היה משתייך אשר שגור בפי רבים כי היה מחסידי הרה״ק מהוסיאטין, ואמר לי הגאב״ד, שבאמת היה צאנזער חסיד וכמה פעמים נסע אל הגה״ק מצאנז, רק שנעשה אב״ד הורימילוב שהיה מעוז של חסידי בית רוזין, לא היה יכול עוד לנסוע לצאנז, והתחיל לנסוע אל הרה״ק רבי מרדכי פיבוש מהוסיאטין, אבל בפנימיותו צאנזער חסיד נשאר כל ימיו.

וסיפר לו הגאון מטשעבין ששמע מאחותו הגדולה שהגאון המפורסם רבי מאיר אריק מטארנא היה מחסידי רוזין והוא היה תלמידו הנאמן של אביו ר׳ יעקיל׳, ובימי המחלוקת הידועה בין צאנז לסאדיגורא אירע פעם שרבי יעקל׳י שמע בבית המדרש בהרימלוב שמדברים על הגה״ק מצאנז בכל מיני בזיונות, וכמובן שהגאון מהרימילוב לא היה בכוחו למחות מחמת אש המחלוקת, אבל לבבו נשבר בקרבו מחמת חילול הקודש, וקרא לתלמידו רבי מאיר אריק לפינה צדדית ואמר לו בזה״ל: היט דיך מ׳רעדט וועגן א בארדיטשובער רב!.

וכן סיפר לי הג״ר יוסף ליברמאן ז״ל ראש כוללי שומרי החומות בעהמה״ס משנת יוסף, שהיה גיסו של הרה״ק מבעלוא ז״ל, שהגאון מטשעבין סיפר לו שבשעת המחלוקת בין צאנז לסאדיגורא אמר אביו הגאון בעל כוכב מיעקב לתלמידו הגר״מ אריק: ר׳ מאיר האלט די צונג צווישען די ציינער!.

עוד סיפר הגאב״ד דפה הג״ר חנוך העניך פאדווא ז״ל שאמר לו הגאון מטשעבין ששמע מאחותו שמיום שפרצה המחלוקת הזו לא נראתה עוד בת צחוק על פני אביהם הגאון ר יעקיל׳י, מחמת גודל העגמת נפש, ע״כ מובא בס׳ גשמי ברכה.

45 כידוע שהיה חילוקי דעות בין הגה״ק מצאנז לבין האמרי נועם מדזיקוב בענין אם יש חזקה בארענדאר, ועי׳ בשו״ת דברי חיים (ח״ב חו״מ סי׳ ל״ה) שכתב תשובה בזה להגה״ק מדזישקוב (וכן בסי׳ ל״ו, וסי׳ מ״ט, ובהשמטה סי׳ ל״ז).

אבד"ק נייטרא: כ'האב געהערט אז דער רבי האט געמאכט א ברכה ביים מאכן א מעקה?

רבינו: יא, דא ביים נייעם חלק פון די דירה, כ'האב אליינס געמאכט די מעקה.

אבד"ק נייטרא: וועז האט דער רבי געמאכט די ברכה?

רבינו: כ'האב עם ארויף געלייגט ס'זאל שטיין, און פאר מ'האט אריין געקלאפט די נעגל האב איך געמאכט די ברכה, אזוי ווי דער חת"ס שרייבט אין די תשובות (או"ח סי' נ"ב).[46]

אבד"ק נייטרא: וועז מ'האט אריינגעקלאפט דעם נאגל איז עס שוין געווארן אזוי פעסט אז מ'האט געקענט זיך אהנלענען און נישט אומפאלן?

רבינו: כ'האב געלייגט אפאר נעגל.

אבד"ק נייטרא: פאר מ'האט אריינגעקלאפט די נעגל האט עס געקענט אראפ פאלן?

רבינו: יא, בעפאר האט זיך עס גערוקט פון פלאץ מ'וואלט געקענט פאלן.

אבד"ק נייטרא: און די נעגלעך האט עס שוין געמאכט גענוג שטארק אז ס'זאל זיך קענען האלטן פעסט?

רבינו: יא, דאם וועלט אריין געהאקט הינטן אין די קרקע.

א' הנוכחים: עם קומט נישט אוים אזוי (שיוכלו לקיים המצוה), ווייל עם דארף צו זיין 'לגגך'.

רבינו: יא, עם דארף זיין אז אונטן זאל מען וואוינען, און אויבן זאל זיין א דאך צו גיין.

געווענליך ביי א פארטש (מרפסת) קומט עם נישט אוים.[47] דער 'לא תשים דמים בביתך', די לא תעשה, דאם איז יא דא ביי א פארטש.

אבד"ק נייטרא: יא, אבער אלץ 'לא תשים דמים בביתך' מאכט מען נישט קיין ברכה.[48]

46

הנה השדי חמד (באספיפת זקנים מערכת ברכות סי"א) **מביא תשו' חת"ס** (או"ח סי' נ"ב) **שכתב דלא מברכין על מצות מעקה אלא במכוש האחרון, שעל ידה סותם הפרצה האחרונה שלא יפול הנופל ממנו. אבל קודם לזה אינו מברך.**

אולם העיטור (בהל' ציצית שער שלישי פ' שני) **כותב ששאל מתי מברכים על המעקה ואמרו לו שמברכים בתחילה, אע"ג שנמשך הבניה כמה ימים והשיחה אינה הפסק דומיא דבעור חמץ שמברך בלילה, ועיקר הביעור הוא השריפה שעושה למחרת.**

והשד"ח מוכיח מאחרונים לא כהחת"ס שיכול ליברך בתחלת בנית המעקה ולא רק במכוש האחרון, ומ"מ מסיק דכשעושהו ע"י פועל אינו יכול לברך בתחלה על מעשה הפועל, ולא מטעמיה דהחת"ס, אלא דס"ל דיש לחוש דשמא יחזור בו הפועל, ולכך יברך רק במכוש האחרון, משא"כ כשעושהו בעצמו יכול לברך בתחילת עשיית המעקה כשאר מצוות דהחת"ס מיירי כשמברך על מעשה הפועל ולכך כתב שיברך במכוש האחרון.

ועיי' בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' רכ"ח) **וז"ל: דבזמן הברכה אני מורה ובא כמרן החת"ס לברך במכוש אחרון, וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות** (ח"ב סי' תשכב).

47

דהנה כתיב ועשית מעקה לגגך, לכאורה מפשטות הכתוב משמע דלא נצטוו אלא על גג שיש תחתיו בית דירה שנקראת גג של בית, ובלאו הכי לא מיקרי גג, וכ"כ החזו"א (בחו"מ ליקוטים סי' י"ח) **שגזוזטראות של עליה שאין תחתיהם בית דירה נפטרים ממצות מעקה, כגון מרפסת הבולטת מהבית לחוץ פטרה התורה מפרסת זו ממצות מעקה.**

והוסיף לחדש גג שהוא על גבי עליה קומה ב' ואין דרים בקומה ב', גג כזה פטור ממעקה, אף שקומה א' משתמשים בגג הזה מכיון שתחת הגג שהוא קומה ב' לא דרים שם, גג כזה פטור ממעקה.

כי היה קשה לחזו"א שבספרי כתוב שבורות שיחין ומערות חייבה התורה במעקה, וכן הובא להלכה בהרמב"ם ובשו"ע (חו"מ סימן תכ"ו), **והרי בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות פטור ממעקה כדאיתא בסוכה** (ג:) **ובית הבקר ובית העצים פוטר הרמב"ם ממעקה או שאין לבית חלל י' טפחים פטור ממעקה כדאיתא בב"ק** (נא.) **משום שאינו ראוי לדירה או אינו דירה, וכן בית שער אכסדרא ומרפסת איתמעטו ממעקה שאינו דירה, ומדוע כל הני פטורים ממעקה, ובור חייב במעקה, דאם חוששים לסכנה כדאיתא** (בב"ק סו:) **שאסור לגדל כלב רע ולא יעמיד סולם רעוע בביתו משום לא תשים דמים בביתך, ולכן בור חייב במעקה משום סכנה, מדוע פטרה התורה בית הבקר ובית העצים או בית שער אכסדרא ומרפסת או ביהכ"נ או ביהמ"ד ממעקה, הרי יכול להגיע לסכנה.**

ולכך מהדש החזו"א שבאמת בגג אין סכנה, שאדם שעולה לגג יודע ונזהר בטבעו שלא יפול מהגג, ויודע היכן מסתיים השטח הגג ויזהר ממנו, מ"מ חידשה התורה אם יש שם בית דירה גג כזה חייב במעקה לחשוש לסכנה הרחוקה, ואם אין זה גג של בית דירה כגון בית הבקר או בית שער אכסדרא או שאין בו דע"ד אמות לא חייבה התורה במעקה, אבל בור גרע טפי שאין דרכם של בני אדם להתבונן בדרכים ויש ודאי סכנה, לכך חייבה התורה בורות במעקה, ולכך מרפסאות הבולטות מהבית שאין תחת מרפסת הזה דירה פטור ממעקה, שאנשים נוהרים בטבעם שנמצאים במרפסת ואין חשש סכנה כמו בור, וכן גג של קומה ב' ואין דיורין בקומה ב' פטור ממעקה, אף שקומה א' משתמשת בגג, שכל מצות מעקה זה גזה"כ וחייבה רק היכן שיש דירה שמשתמשים תחת הגג או תחת המרפסת, עיי"ש עוד.

אבל יש לציין שבשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' ס"ו) **חולק עליו וסבר שבמפרסת שלנו חייבין במעקה מן התורה, עיי"ש באריכות.**

48

עיי' בחיי אדם (סוף כלל ס"ו) **שכתב אם יש לו בור ובאר בחצירו ישגיח שיהיה מסביב חוליה גבוה עשרה טפחים או כסוי כראוי, וג"ל דאין**

רבינו: יא, דאם זאגט איך ס׳איז נאר א לא תעשה ביי סתם א פארטש.

אבד״ק נייטרא: אין שדי חמד (מערכת ברכות סימן א אות ש״נ) איז דא א גאנצער אריכות וועגן א מעקה, ער שטעלט זיך פארוואס מ׳מאכט נישט קיין ברכה.

רבינו: דער רוקח (סי׳ שם״ז) זאגט ווייל ס׳איז א מצוה שכלית.[49]

אבד״ק נייטרא: דער שדי חמד (שם) זאגט אז די סיבה פארוואס מ׳מאכט נישט קיין ברכה איז, ווייל די זאך דויערט צו לאנג פון ווען עס קען אראפ פאלן ביז ווען מ׳קען זיך שוין אנלאנען.

רבינו: היינט געדויערט עס נישט לאנג, איך האב דאך געזעהן יעצט ווען מ׳האט עס דא געמאכט.

בנו הרר״מ: היינט שוין נישט, היינטיגע טעג. זעהט אוים אמאל איז געווען אנדערש.

רבינו: אבער די פוסקים נעמען אן אז מ׳מאכט א ברכה אזוי ווי שיטת הרמב״ם (פ״א דברכות הלכה ח–י״ג).[50]

אבד״ק נייטרא: וואם איז דער נוסח הברכה?

רבינו: איך האב געמאכט די ברכה ״על עשיית מעקה״. כ׳האב יענעם אויך געמאכט א שליח, דעמאלטם מאכט מען על עשיית מעקה און כ׳האב געמאכט די ברכה. ס׳איז אזוי ווי מ׳קלאפט אריין א מזוזה, נישט אנדערש, נאר ס׳איז אויסגעשטעלט צו קלאפן אויף אראפ.....

ס׳איז געווען נאך נעגל, אבער איך האב נישט אלע געקלאפט, איך האב נאר געקלאפט אזויפיל כדי ס׳זאל זיין גענוג שטארק אז מ׳זאל נישט אראפ פאלן.[51]

דארט איז געווען איינער וואם האט געבארן מיט א בארער, ער האט געמאכט א לאך, און די מעקה האט ווי א פום, און דארט האט עס געהאט נעגל וואו מ׳קלאפט אריין, און מ׳לייגט עס ארויף פונקט העכער דעם לאך, דער נאגל גייט אריין, און דער נאגל צושפרייט זיך, היינט איז עס אזוי געמאכט, מ׳קלאפט עס אריין, ס׳איז נישט אזוי שווער, מ׳מיינט אז מ׳קלאפט אריין אין צימענט דארף מען דאך האבן כוחות, ס׳איז נישט אזוי שווער, ס׳איז דא א לאך און מ׳קלאפט עם אריין, און דער נאגל צושפרייט זיך אינעם לאך.

אבד״ק נייטרא: דאם איז א פלאץ, א דרך לשהות וואו מ׳איז שוהה דארטן, נישט נאר מ׳גייט אדורך דארט?

רבינו: יא ביידע, דאם איז סיי א דורכנאגנ, און מ׳איז אויך שוהה דארט.[52]

מברכין על עשיתן, אע״ג שעושה מעקה מברך, התם בהדיא כתיב ועשית מעקה לגגך, אבל להסיר המכשולות העיקר הוא בל״ת וכו׳.

מוכח מדבריו שהסרת מכשולות נכלל בלאו ולא בעשה, וכן מוכח מעמק שאלה לנצי״ב (שאילתא קמ״ה אות י״ז) שכתב על חוליה עבור אינו מברך שנכלל בלאו ולא בהעשה עיי״ש.

וכן מוכח מספר דבר אברהם (ח״א סי׳ ל״ז) וכן בחזו״א (כתו״מ ליקוטים סי״ח) כתב שהמכשולות הוי אביזריהו דעשה ולא ממש העשה, מוכח מדבריהם שהסרת המכשולות עיקר הוי בכלל הלאו ולא העשה, והחיי אדם דייק מהרמב״ם ביד החזקה (הל׳ שמירת הנפש פי״א ה״ד) שהסרת מכשולות נכלל בלאו ולא בעשה עיין שם בדבריו, וכן למד הדבר אברהם הנ״ל דהיינו דאף שבספר המצות להרמב״ם משמע שהסרת מכשולות נכלל במ״ע, מ״מ ביד החזקה למדו הח״א והד״א סבר שהסרת מכשולות גמן כלב רע או סולם רעוע יש בו רק הל״ת.

49 דעת הרוקח (שם) וכן המאירי (מגילה כא) דכיון דהיא מצוה שכלית, דגם עכו״ם מצווה בזה, אין מברכין על מצוה הזאת, דאין קדושת ישראל ניכרת בהם.

ויש שכתבו דאין לברך על מצוה שיש בה לאו דלא תשים, דעל לאו לא תקנו ברכה, אמנם כתב הריטב״א (שם) דבמצות מעקה העיקר הוא העשה דועשית מעקה לגגך. - ואכן בשו״ע לא מוזכר שמברכין על צוה זו.

50 וז״ל הרמב״ם: עשה מעקה לגגו מברך בא״י אמ״ה אקב״ו לעשות מעקה... עשה מעקה לאחרים מביך בא״י על עשיית מעקה עכ״ל.

ועיין בשדי חמד הנ״ל שמביא חבל ראשונים ואחרונים דס״ל דיש לברך, ולכן מסיק דאף דמרן בעל השו״ע אינו מזכיר הברכה, והמנהג שלא לברך יש לברך ולא להשגיח על המנהג.

וכן כתבו לדינא רבים מן האחרונים ונציין חלקם: כנה״ג (תכו הגה״י ס״ק טו), שו״ת חת״ס (או״ח סי׳ כד), מחנ״א (דיני שלוחים סימן יא), גליון רעק״א (חו״מ קכו), חיי אדם (כלל טו סי׳ כה), ערוך השולחן (תכו סי׳ ג), בן איש חי (פרשת פנחס אות ד׳), פתחי תשובה (תכו סק״א), מנהגי הגר״א (מעשה רב סק״י), וכן נפסק בשו״ת שבט הלוי (ח״ד סי׳ רכ״ה).

51 כן הוא לשון הרמב״ם (שם ה״ג) וצריך להיות המחיצה חזקה כדי שישען האדם עליה ולא תיפול.

52 כ״כ החזו״א (כתו״מ ליקוטים סימן י״ח) שכבש או גשר פטרה התורה ממעקה, אע״ג שאפשר לו ליפול מן הצד ממקום גבוה י׳ טפחים, אלא כיון דידע לה בעלותו שנמצא בגשר אין חשש לסכנה, ולכך לא חייבה התורה במעקה רק בבית עיי״ש.

אמנם ברבינו יונה (ספר היראה אות רע״ו) כ׳ דחייבין במעקה גם בכבש ומדריגות, ויש בזה נידון גדול בהפוסקים.

אבד"ק נייטרא: א דורכגאנג איז דאך נאר א חומרא, וואו מ'גייט אדורך.

רבינו: ס'איז נישט נאר א דורכגאנג, מ'קען זיצן דארט אויך, ס'איז געגוג ברייט.

ס'איז א מצוה וואס קומט נישט אזוי אפט פאר, ס'איז ביי מיר געווען א גרויסע שמחה, א רגש.

אבד"ק נייטרא: יא, ס'איז א זעלטענע מצוה.

בנו הרר"מ: מ'דארף מאכן א מעקה אויפן גאנצן דאך כדי צו מקיים זיין די מצוה?

רבינו: יא, ס'איז דא אין ביידע זייטן.

בנו הרר"מ: ס'איז איין מצוה, מ'מאכט איינמאל די ברכה?.

רבינו: מ'מאכט די ברכה אויף די רעכטע זייט, און נאכדעם גייט מען צו די לינקע זייט. אינמיטן זענען די שטיגן, און נאר פון די צוויי זייטן איז אפן. עס קומט היינט – ווי מ'זאגט – מעור אחד דער צוים פון אויבן ביז אראפ.

אבד"ק נייטרא: יא, דער אייזן ווערט געמאכט פון איין שטוק.

רבינו: מ'ברענגט עם פערטיג, און מ'לייגט עם אראפ, דער בעל מלאכה שטייט דארט, און ער לייגט עם אויפן פלאץ וואו עם דארף צו זיין, און ער שטייט מיט א בארער און מאכט דעם לאך, און מ'קלאפט אריין אזעלכע נעגל פון ביידע זייטן.

א' הנוכחים: נאכדעם מאכט מען עם שטערקער מיט א דרילער.

אבד"ק נייטרא: אבער פארדעם איז שוין אויך געווען אויף אן אופן 'שאם יסמוך עליו לא יפול'.

רבינו: יא א ודאי, אז נישט קען מען נישט מאכן קיין ברכה.

הרח"ש: דער רבי האט געמאכט א 'שהחיינו' אויך.

רבינו: יא, כ'האב געמאכט א שהחיינו אויפן הויז. הבונה בית חדש...

אבד"ק נייטרא: אה, מ'האט צוגעלייגט א חלק צום הויז אויך.[53] אהא, פארשטיי איך.

דער רבי האט געמאכט א ברכה 'על עשיית מעקה לגג'?

רבינו: נאר 'על עשיית מעקה'.

אבד"ק נייטרא: ס'איז טאקע א זעלטענע זאך.

רבינו: עס שטייט פון סידורו של שבת (חלק ב' הדרוש הרביעי פ"א) ווען מ'בויעט דאם הויז דארף מען שוין בויען מיט די מטרה, כדי מ'זאל קענען מקיים זיין די מצוות.[54]

אבד"ק נייטרא: ס'איז א לשון המדרש (ויקרא רבה כז, ב), 'מי עשה לפני מזוזה ומעקה עד שלא נתתי לו בית'.

רבינו: מי הקדימני ואשלם (איוב מא, ג) זאגט דער סידורו של שבת אז ווען מ'בויעט דאם הויז זאל מען שוין אויף דעם מכוין זיין, דאם גאנצע בויען דאם הויז כדי מ'זאל קענען מאכן א מעקה, און קענען לייגן א מזוזה.

אבד"ק נייטרא: באמת אסאך ספרים זאגן דעם ווארט, דער קרן לדוד (פר' קדושים) זאגט דעם זעלבן ווארט וואס שטייט אין סידורו של שבת, ער ברענגט עם בשם עצמו.[55]

---

53 על חלק החדש שניתוספה כשהרחיבו את ביתו נאוה קודש, הכולל בה בקומה התחתונה אולם גדול לעריכת שלחן הטהור, כאשר מדי שנה בשנה מעריך כ"ק מרן שליט"א את שני ימים הראשונים של חג הפסח, ובמיוחד הסדרים בליל התקדש חג הפסח, יחד עם מאות חתנים תלמידיו הנאמנים הקרויים בנים, סביב לשלחנו. ועל הקומה אשר עליה, נבנה חדר ספרים גדול מפואר למורן רבינו שליט"א, ועוד חדרים הסמוכים לה.

54 וזלש"ק: ...ועל זה אמר הכתוב מי הקדימני ואשלם. כלו' הנה אמת שבסוף הבנין אתה עושה מזוזה ומעקה ובסוף הלישה אתה מפריש חלה. אבל נראה מה היה העיקר והחשוב בעיניך ואיזה הקדמת במחשבתך בתחלת הבנין והעשיה אם בנית מתחילה כדי שיהיה לך מקום לקבוע מזוזה או שארי מצות ואז בודאי אשלם לך לראותי שמצותי יקר וחשוב בעיניך להטריח עליו טרחא גדולה ורבה כזו ולהוציא הוצאות רבות. ורז"ל אמרו מי עשה לי מזוזה עד שלא נתתי לו בית. כלומר אחר שנתתי לו כבר הבית ובהשלמת בנינו עולה במחשבתו לעשות לי מזוזה לטפל ועראי בעלמא. וכל עיקר הטרחא והוצאותיו ויגיעותיו לכבוד עצמו היה דורש להנאתו וחפצו חפצי הגוף.

וכמו כן במצות הפרשת חלה אח"כ בשכבר נתתי לו עיסה נזכר להפריש חלה ולא ללוש העיסה בשביל כך כדי לקיים עמה מצות ה'. וא"כ אם בשביל הנאה קלה כזו מהבלי העולם עשית ויגעת עצמך בכל הטרחא והוצאה הזאת בבנין כל הבית וכדומה מעשיית עוה"ז מה שכר יגיע לך בעד עשיית המזוזה שהטרחא וההוצאה קטנה וקלה למאוד וע"כ מי הקדימני במחשבתו לזה ודאי אשלם לו שכרו משלם.

ועל זה אמר הכ' כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך. כלומר בתחלת בניך כשתתחיל לבנות בית חדש תיכף ועשית מעקה לגגך. שתהיה כוונתך רצויה ונכונה להקדים העיקר במחשבתך כדי לקיים מצותי מצות מעקה וכדומה ולכן אמר כי יהיה לך כי עיקר זה תלוי דוקא בעת הבנותו. ומה שאמר ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל וגו'... עכלש"ק.

ועי' בספה"ק ייטב לב (ריש פ' בראשית) מ"ש בזה דברים נחמדים, במדרש הבונה בית חדש כיצד צריך לברך, ובקדוויו"ט פ' קדושים ועוד.

*

אבד"ק נייטרא: לגבי די שאלות אויף פסח, בעצם אמאל אלע יארן איז געווען שוועררערע שאלות ווי ס'איז דא היינט.

רבינו: ס'איז געווען שוועררערע שאלות, ווייל אז מ'האט געאסר"ט איינעם, האט מען אים צושטערט דעם יו"ט, ער האט געשחט'ן אן עוף אויף יו"ט, און אז ס'איז געווארן טריפה דער עוף, האט ער נישט געהאט קיין פלייש אויף יו"ט.

אבד"ק נייטרא: אדער אז ס'איז געווארן חמין.

רבינו: יא, די זעלבע זאך, אבער יעדן שבת איז אזוי געווען.

בנו הרי"י: מ'פארציילט אויף הרב וואזנער (הגאון הגדול בעל שבט הלוי ז"ל) אז איינער אן אריכאן איז געקומען צו אים מיט א שאלה אויף פלייש, און ער האט אים געמוזט זאגן אז ס'איז טריפה, האט ער אים נישט געזאגט, נאר ער איז געגאנגען צו זיין פריזשידער און ארוים געקומען זיין פלייש און געגעבן פאר יענעם.

אבד"ק נייטרא: ס'איז דא א גרויסער שמועס צי מ'זאל טוהן אזוי אדער נישט...[56]

רבינו: מיין רביצין פארציילט מיר אז ביי איר פאטער (האדמו"ר הישועות משה מווייזניץ ז"ל) איז א איד אמאל געקומען פרעגן א שאלה, האט ער געזאגט טריפה, און ער האט געהאט טרערן אין די אויגן...

*

אבד"ק נייטרא: ס'איז געווען אזוי אמאל שאלות, אין די וואסערן האט מען געטראפן חמין.

רבינו: דאם האבן די גוים אריין געווארפן. וועגן דעם איז געווען א חומרא אנצושעפן וואסער פאר יו"ט.[57]

אבד"ק נייטרא: ס'איז ביי אונז נאך היינט עד היום הזה, למעשה די וואסער כ'זויים נישט ווי אזוי ס'איז אין קרית יואל, אבער אין מאנראו קומט די וואסער פון אפענע רעזאווארן.

רבינו: יא, אבער דא קומט עס פון א קוואל, ביז יעצט איז עס אזוי געווען. יעצט לעצטנס האט מען צוגעלייגט און ס'קומט פון רעזאווואר 'אויך', אבער ביז יעצט איז עס געקומען פון פארמאכטע קוועלער ביז די קרקע, אז עס קומט פון די קרקע איז נישטא קיין שום פראבלעם.

אבד"ק נייטרא: אין מאנסי איז איינם פון די וואסערן פון וואו ס'קומט איז פון קראטן לעיק, דאם איז אן אפענער לעיק.

רבינו: קען זיין אז די גוים גייען דארט א גאנץ יאר, מ'גייט כאפן פיש און מ'וואלפט אריין...

אבד"ק נייטרא: זיי גייען דארט פסח אויך.

א' הנוכחים: דאם מיינט אז מ'דארף זיך אנשעפן וואסער פאר יו"ט?

אבד"ק נייטרא: ס'איז דא א חומרא אויף דעם. ס'איז אויך דא היתרים אויף דעם, אויף די נהרות, ס'איז געווען אין אלע דורות שאלות אויף די נהרות, מענטשן האבן געוואוינט אין די שטעט ס'איז געווען נהרות, איז געווען פארשידענע היתרים וואם זיי האבן געהאט.[58]

---

55 אולם יש לציין שבפרשת ויקהל (הנשיאים הביאו וכו') מביא הקרן לדוד ד' הסידורו של שבת הנ"ל.

56 ומענין לענין, עיי' בס' צבי תפארה (עמ' קנ"א) שהרה"ק מגארליץ ז"ל כשבאו עם שאלת עוף היה פוסק ואומר 'עס טויג נישט', כדי שלא להוציא מפיו תיבת טריפה.

57 הנה בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' שע"ד אות ז' ח') כתב לענין המים שבבארות שהעכו"ם משליכין בהם חמין האם מותר לשתותם בפסח, והעלה דכיון שהם מחוברין לקרקע אינם נאסרים במשהו, עי"ש שהביא כן מהריטב"א בעבודה זרה (מ"ו.), וכן העלה בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קכ"ט), ובשו"ת זכר יהוסף (סי' קע"א).

58 ועיי' בד' הגאון רבי שלמה קלוגער ז"ל (בשנות חיים סי' ש' ש"א) שכתב אודות מה שנוהגים להשתמש בפסח במים של נהרות שעוברים דרך מגורי הגויים ששופכים לתוכם חמין...

58 לתועלת הקוראים והלומדים נעקוט בקצרה שבעה יסודות להיתר המים במעיינות, אך הרבה פלפלו בדבריהם.

א. ע"פ מה שכתבו הפוסקים שחמצו של נכרי אינו אוסר במשהו, וכתב ע"ז ב"שערי תשובה" (תס"ו סק"ל) שהוא הדין לחמין של הפקר וא"כ המשליכים פסולת חמין למעיינות ה"ז הפקר ושוב אינו אוסר במשהו, אכן בשו"ת "אבני נזר" (או"ח סי' שע"ד) העלה שהאיסור הוא משום שיש כרת באכילתו וא"כ ה"ה לחמין של הפקר.

ב. בשו"ת "טוב טעם ודעת" (מהדו"ג ח"א סי' ר"א) כתב שדין כבוש הוא רק במים עומדים, אבל כשהם בתנועה אין בזה דין כבוש וכל שכן כשבאים מים חדשים ומתחלפים כל הזמן, וכן כתב "ערוך השלחן" (סי' תנ"ו סל"ג) וכבר קדם בזה "פתחי תשובה" ליו"ד (סי' ס"ט סקל"ג) בשם "שב יעקב", ופשוט לפ"ז שכיון שיש חילופי זרימת מים במעיינות שוב לא הוי החמין כבוש.

ג. בשו"ת "ספר יהושע" (סי' ה') כתב שחז"ל אסרו חמין במשהו רק במקום שיכול לבוא לידי נתינת טעם, ופשוט לפ"ז שלא שייך בניד"ד

רבינו: אז ס׳איז א ניטאמאל א משהו. דאם איז דער היתר.[59]

אבד״ק נייטרא: אפילו משהו רבה, משהו לאו דווקא... און חוץ מזה ס׳איז דא וואם זאגן אז ס׳איז מחובר מיט אלע וואסערן אין די וועלט.

רבינו: יאסרו כל הנהרות (מלשון הגמ׳ במם׳ נדרים).

אבד״ק נייטרא: די שטערקסטע טענה איז אזוי, פארוואם די חכמים זאגן א משהו, ס׳איז א דבר שיש לו מתירין. אבער איך דארף טרונקן היינט און איך דארף טרונקן מארגן, איך דארף כסדר האבן די וואסער. ביי איין זאך קען איך זאגן ס׳איז א דבר שיש לו מתירין, א נהר וואם האלט אין איין קומען וואסער, איך דארף האבן היינט וואסער און איך דארף האבן מארגן וואסער, הייסט עס נישט קיין דבר שיש לו מתירין.

רבינו: די סברא פונעם צל״ח, דער צל״ח זאגט אזוי ביי טלטול אום שבת, ביי מוקצה איז נישטא קיין דבר שיש לו מתירין, ווייל איך קען עס היינט נוצן און איך קען עס מארגן נוצן. אבער ביי עסן נישט, ווייל אז דו וועסט עס היינט עסן וועסטו עס נישט עסן מארגן.[60]

אבד״ק נייטרא: דער וואסער, דער נהר, איך דארף כסדר טרונקען וואסער, ביי א עוף זאג איך אז איך קען עס עסן היינט און איך קען עס עסן מארגן, דא איז דאך נישט אזוי, איך דארף היינט וואסער און איך דארף מארגן וואסער.

בנו הרר״מ: ס׳איז נישט אז דער וואסער וועט מותר, דעם וואסער גיי איך נישט האבן מארגן.

אבד״ק נייטרא: די וואסער וואם איז היינט אסור, דאם וועט נישט זיין די וואסער וואם גייט מותר וועלן, ס׳איז אנדערע וואסער וואם וועט מותר וועלן.

הרח״ש: דער מנחת יצחק האט נישט געהאט אנגעגרייט וואסער?

אבד״ק נייטרא: יא, ער האט אויך אנגעגרייט וואסער פון פאר פסח אויף א גאנץ יו״ט.

הרח״ש: אין מאטשעסטער אויך צי נאר אין ירושלים?

אבד״ק נייטרא: אלעמאל, דער זיידע ז״ל האט אנגעגרייט וואסער אויף פסח אלע יאהרן.

רבינו: ער איז געווען אזוי געוואוינט פונדערהיים.

שיבוא לידי כך, ועיי״ש שהביא דברי ״חוות דעת״ הסובר שאפילו טעם משהו אין בנהרות.

ד. ע״פ דברי הריטב״א בסוגיא (דע״ז מ״ז א) המשתחוה למים אם נאסרו משום ע״ז, שכתב שכ״ז במים תלושים בכלי, אבל לא במחוברים למקורם, והוא הדין לחמץ שלא אוסר במים מחוברים. ואמנם יש שכתבו שדוקא בע״ז שיש גלוי בפסוק שמחובר לא נאסר, משא״כ באיסור חמץ, אכן הרבה פוסקים ס״ל היתר זה.

ה. בסי׳ תמ״ב (ס״ד) מבואר שרק בחמץ בעין בעינן שיפסל מאכילת כלב, אבל בתערובת די לנו אם נפסל מאכילת אדם, וא״כ החמץ הנופל במים נפסל מאכילת אדם קודם שיכבש במים.

ו. כתב ״פרי חדש״ בריש סי׳ תמ״ז שלשיטת הט״ז (ביו״ד סי׳ צ״ב סקט״ז) דתערובת שנאסרת במשהו אם נפל ממנה לתערובת שניה אין התערובת השניה נאסרת במשהו, דתרי משהו לא אמרינן, וא״כ בניד״ד הרי יש מאגרים נוספים בדרך, ולכן יש לדונם כשתי תערובות שנידונים כתרי משהו ומותר.

ז. עיין ״באר היטב״ (תמ״ז סק״א) שבמקום ספק יש לצרף דעת השאילתות ועוד ראשונים שחמץ בפסח בטל בששים, וכ״ש בענייננו שיש לנו כל הנך ספקות.

59 בספרי האחרונים העלו הרבה טעמים להיתר השימוש במי נהרות בפסח, עי׳ ס׳ חג המצות פכ״ה ה״ע סו״ס, ובס׳ חזון איש עמ׳ קלא, עמ׳ קנו.

ובספר חוט השני (פרק ז עמ׳ צט) כתב להתיר לשתות ממים הנשאבים מן הכנרת, מטעם שנמצא שם חמץ. לפי שדין חמץ האסור במשהו, הוא דווקא משהו שיש לו איזה השפעה, אלא שהוא מועט מאד. אבל דבר שאין לו השפעה כלל, אין בזה איסור משהו. והוסיף שם, שאומרים בשם החזון איש שאמר: ׳משהו גם יש לו שיעור׳, היינו שגם למשהו צריך להיות איזו ממשות או השפעה כלשהיא. וכעי״ז כתב גם בספר הליכות שלמה פרק ד אות ה.

60 עיי׳ בצל״ח למס׳ ביצה (דף ג: ד״ה ואם התערבה), וכן בביצה (כד. ד״ה והרי״ף בסופו), וכן בחידושיו (לפסחים ט: ד״ה תשע) כתב לחדש דלא רק כשיש הפסד מותר בדשיל״מ, אלא גם מניעת רווח נחשב כהפסד ולא נאסר בדשיל״מ, ולכן כתב דוקא באוכלין שההנאה שבהן היא הנאת כילוי ורק פעם אחת יכול לבצע הנאת כילוי באוכל, לכן אמרינן שיעשה אותה הנאה אח״כ כשיש היתר, אבל בכלים כגון איסור טלטול לא שייך לאסור מחמת דהוי דשיל״מ, כיון דבכלי יש הנאת שימוש בכל רגע ורגע, וממילא מה שיוכל להנות היום לא יוכל להנות מחר, כיון שכל שימוש ושימוש שמשתמש הוא רווח ואינו קשור בחבירו, וכל מניעת זמן מסויים משימוש גורם לו לנזק שאינו מנצל את החפץ, והוי הפסד ולכן בטל ברוב.

ויש לציין שיסוד הצל״ח מתבאר מדברי הצל״ח בביצה כד דתלוי החידוש במחלוקת רש״י והר״ן בטעמא דדשיל״מ, דלפי רש״י שהטעם משום עד שתאכלנה באיסור תאכלנה בהיתר, שייך סברתו, אולם לפי הר״ן היות ויסוד האיסור משום דחשוב מין במינו, א״כ אפילו שיפסיד צריך לאמור כיון שסוף סוף הוי היתר בהיתר, אך אין הדבר מוכרע אצלו. וכן מבאר בספר ישועות יעקב (יו״ד קב סק״ד) שדברי הצל״ח תלוי במחלוקת הנ״ל.

ועי׳ בדברי יואל חידושי סוגיות סוגיא דשי״ל מתירין (אות יד) ושו״ת דברי יואל סי׳ קט (אות ה).

אבד"ק נייטרא: ער האט א תשובה אויף דעם, ער ברענגט אלע צדדים להקל, אבער עם כל זאת האלט ער עם זייער טייער... (ע' בשו"ת מנח"י ח"ז סי' ל').

אין ארץ ישראל האט ער גאר שטארק מחמיר געווען, ווייל דארטן איז די פעסלעך וואסער אויפן דאך, און זייער אסאך מאל טרעפט מען אז די פעסלעך זענען אפן, און די פייגלעך קענען ברענגן חמין.[61]

רבינו: העורבים מביאים לחם... (מלשון הפסוק מלכים א' יז, ו).

אבד"ק נייטרא: אפשר היינט איז בעסער, אבער אזוי איז געווען אין זייער צייטן.

א' הנוכחים: ער האט געזעבן די הוראה אויך אז מ'זאל אנגרייטן וואסער פאראוים פאר פסח?

אבד"ק נייטרא: יא.

רבינו: דער פעטער ז"ל האט אויך אנגעגרייט וואסער.[62]

בנו הרר"מ: דבר שיש לו מתירין איז דאך דא דער נולד בתערובת, איז ווייטער נישט קיין פראבלעם.

רבינו: פארוואס היימסט דאס נולד בתערובת?

בנו הרר"מ: ווייל עס ווערט הערשט אסור אום פסח.[63]

רבינו: דער פרי מגדים פרעגט אזא קשיא, וואס היימסט 'חוזר וניעור', חמין ווערט נישט בטל ווייל ס'איז א דבר שיש לו מתירין, און אז ס'איז חוזר וניעור ווערט עם דאך נולד בתערובת, זאל עם בטל ווערן?[64]

רבי עקיבא איגר (מערכה ו' לפסחים) ענטפערט אז ביי חמין איז אנדערש ווייל 'חמין חמיר טפי'.

אבד"ק נייטרא: ס'איז דא א גאנצער שמועס דארט אין שולחן ערוך ביי חמצו של עכו"ם, צי ס'ווערט בטל בשישים, זאגט דער מהרש"ם אז דאם איז זיכער, אז א דבר יבש איז אפילו חמצו של עכו"ם ווערט אויך נישט בטל בשישים, אויב ס'איז א דבר יבש, ווייל דעמאלטם ווערט עם חוזר וניעור.[65]

רבינו: כ'מיין דער כתב סופר מוטשעט זיך וואם היימסט עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, כ'מעג עם דען האלטן ביז נאך פסח? מ'טאר עם דאך נישט האלטן. זאגט ער אינטערעסאנט, וואם ווערט זיין ווען א גוי'ם חמין ווערט אריין פאלן, דעמאלטם מעגסטו עם האלטן, איז עם א דבר שיש

---

61 שהי' דר בירושלים עיה"ק ת"ו משנת תש"ל עד יום פטירתו לחה"ה בשנת תשמ"ט לפ"ק.

62 וכ"כ בס' אוהל שלמה (עמוד מ"ז) באזהרות מבעל תפארת שלמה, וכ"כ בספרן של צדיקים (אות כ"ה) שהרה"ק רבי יחמיאל משה מקאזניץ היה שותה כל הפסח רק ממים שלנו שנשארו מאפיית המצה, וכ"כ בספר נתן דוד שכן מנהג מרוקו, וכן מנהג בעלזא, קארלין ולעלוב.

וכן מובא שנהג רביה"ק הדברי יואל ז"ל, להחמיר אף למים אחרונים שלא ליקח רק ממים שסיננו מקודם הפסח.

63 היינו שיטת המרדכי (פ"ק דשבת סי' רנ"ט, שו"ע או"ח סי' ש"כ ס"ב) גבי גיגית דכל שנולד האיסור בתערובת שפיר בטל.

64 והנה בפסחים (ל:) אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרב, ושיטת הרמב"ם (פט"ו מאכ"א ה"ט), והרמב"ן במלחמות דטעמא דחמץ אוסר במשהו משום דהוי דשיל"מ, דלאחר הפסח חוזר להתירו, אף דר"ש קניס דחמץ שעבר עליו הפסח אסור, ה"מ בעיניה אבל בתערובת לא קניס, ואף דבאינו מינו דשיל"מ בטל, וחמץ קיי"ל דאוסר במשהו אף שלא במינו, אפ"ה בחמץ דחמיר שהוא בכרת גזרו אף שלא במינו אטו מינו.

והנה פסק הרמ"א (ביו"ד סי' קב ס"ד) דאיסור שלא היה ניכר קודם שנתערב בטל אף שהוא דשיל"מ ומקורו מהמרדכי (פ"ק דשבת) ונפסק באו"ח (סי' שכ ס"ב) דענבים שנתרסקו מע"ש משקין היוצאין מהם מותרים, אע"פ שהענבים מתבקעים בשבת והוי נולד, כיון שיש יין בגיגית מע"ש והוא היתר אזי כל היין היוצא בשבת מתבטל ביין שבגיגית, מבואר דאף דדשיל"מ לא בטל מ"מ היכא שהאיסור נולד בתערובת ה"ה איסור קלוש ומתבטל בהיתר.

וכתבו האחרונים (כנסת הגדולה"א בשו"ת סי' קפ"ט) דקולא זו של הרמ"א דנולד בתערובת שייכא רק לטעם רש"י (ביצה ג:) דטעמא דדשיל"מ לא בטל משום עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, בזה אמרי' דהיינו דוקא שהיה עליו שם איסור קודם שנתערב, אבל אם לא היה עליו שם איסור מעולם, מהני ההיתר שמעורב בו לגרום שלא יחול עליו שם איסור בתערובת, אבל לפי טעם הר"ן (נדרים נ"ב) דדשיל"מ חשיב היתר בהיתר, והוי מין במינו דלא בטיל עיי"ש, א"כ אדרבה כל שנולד האיסור בתערובת הוי טפי היתר בהיתר, והדין נותן שלא יתבטל.

והנה כתב הפמ"ג (בפתיחה לסי' תמ"ז) דמשיטת הרמב"ם דחמץ הוי דשיל"מ, מוכח דלא כהרמ"א הנ"ל שכתב דנולד בתערובת בטיל, דהא חמץ שנתערב קודם הפסח לשיטת הר"מ חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו (עי' ברמב"ם פ"ד מחו"מ הי"ב ובשו"ע תמ"ב ס"ד), וטעמא דאוסר במשהו, משום דשיל"מ, והא כשנתערב קודם פסח תחילת איסורו בתערובת, מוכח דאף בכה"ג אמרי' דשיל"מ לא בטל.

65 עיי' בשו"ת מהרש"ם (חלק שלישי סימן קצ"ד) וז"ל: על דבר שאלתו בקמחא דפסחא שהובא מק' זאלאזין למוכרי קמח דקהלתכם ע"י ערלים בלא ישראל שומר, והקמח היה בשקים בלא כסות עליהם והשקים תפורים היטב והתומים בחותם, וכפי הנראה נסע עמהם ישראל עד כפר סמוך פרסה כו' וביום הנ"ל היו ענני שלג, וכשלשה שקים נתלחלחו קצת בקרן אחד והציגו אותן לבדם והקונים לא פשעו בזה בלום והם עניים ודלים... ועיי"ש התשובה באריכות שכ' כנ"ל.

לו מתירין, וועט אויסקומען אז א גוי׳ס חמץ וועט אריין פאלן וועט נישט בטל ווערן, און אז א איד׳ס חמץ וועט אריין פאלן וועט עס יא בטל ווערן. זאגט ער אז ס׳קען נישט זיין אז ביי א גוי זאל זיין הארבער ווי ביי א איד, דער כתב סופר זאגט אזוי.[66]

אבד״ק נייטרא: אזוי?! אלץ דעם ווערט עס נישט בטל.

רבינו: יא. אנדערע זאגן דעם זעלבן תירוץ ביי א חצי שיעור, אז ס׳וועט אריין פאלן א חצי שיעור, אויב ס׳איז נישטא קיין בל יראה מעג איך עס האלטן, איז עס דאך א דבר שיש לו מתירין, וועט עס נישט בטל ווערן, און אז א גאנצער שיעור וועט אריין פאלן וועט עס יא בטל ווערן. וועט אויסקומען אז א גאנצער שיעור וועט גרינגער זיין ווי א חצי שיעור. האט מען עס נישט געקענט זאגן. אזוי איז דא מערערע וואם זאגן אזוי.

האב איך געזאגט, קומט אוים אז די גאנצע זאך צי ס׳איז א דבר שיש לו מתירין, וועט זיך יעצט וועגדן צי ביי א חצי שיעור איז דא א איסור בל יראה, אויב איך האלט אז חצי שיעור איז נישטא קיין בל יראה, דעמאלטם קען איך זאגן דעם פשעטל, אז א האלבע שיעור וועט אריין פאלן איז דא יש לו מתירין, קען נישט זיין אז א האלבע שיעור וועט זיין הארבער, וועגן דעם מוז מען אלעם אסר׳ן. אבער אויב איך זאג אז ביי א חצי שיעור איז אויך דא א איסור בל יראה, איז דאך צוריק שוווער די קשיא.

דער צל״ח זאגט אין פסחים דף כ״ט, אז דער רמב״ם האלט אז ביי חצי שיעור איז נישטא קיין איסור בל יראה, קומט אוים אז דער רמב״ם האלט אז ס׳איז נישטא קיין איסור, איז עס לויטן רמב״ם א דבר שיש לו מתירין, איז דער רמב״ם גייט לשיטתו וואם ער זאגט אז ס׳איז א דבר שיש לו מתירין, וועגן דעם פסק׳נט ער אז ס׳איז אסור. אבער דער וואם וועט האלטן אז ס׳איז נישט קיין דבר שיש לו מתירין קען זיין אז נישט.

אבד״ק נייטרא: כ׳האב געזעהן אין חוות דעת, זאגט ער אז מ׳האט געטראפן א תינוק מת בנהר, אז דאם וואסער פון די גאנצע נהר זאל אסור ווערן, א מת איז דאך אסור בהנאה זאל די גאנצע נהר אסור ווערן, אלץ איסור משהו, איסור הנאה איז דאך א איסור משהו. זאגט ער א חידוש אז א איסור בליעה פון א עשה אסר׳ט נישט, און וויבאלד דער איסור פון א תינוק מת איז אן עשה, אסר׳ט עם נישט דער נהר.

רבינו: דאם איז דער פתחי תשובה (סי׳ ק״ה סק״ג שהביא בשם תשו׳ פרי תבואה סי׳ כ״ה) וואם רעדט פון דעם.[67]

ס׳איז דא אויך א גאנצער מדובר צי ביי א איסור עשה איז א חצי שיעור אסור.

אבד״ק נייטרא: ער זאגט אז ס׳איז בכלל נישט דא קיין בליעות ביי איסור עשה.

רבינו: דאם איז א נודע ביהודה (תנינא סי׳ ס״ז) וואם זאגט אז טעם בעיקר איז נאר ביי א לאו און נישט ביי א איסור עשה.[68]

אבד״ק נייטרא: דער חוות דעת זאגט די זעלבע זאך ביי תינוק שנפל לנהר.

רבינו: דער נודע ביהודה זאגט אז מ׳לערנט ארוים טעם בעיקר פון 'משרת' אדער פון גיעולי מדין, איז עם נאר ביי א איסור לאו, אבער ביי א איסור עשה איז נישטא קיין טעם בעיקר.

אבד״ק נייטרא: פון דעם ווייזט אוים אז ער האט נישט אנגענומען די אלע היתרים וואם די פוסקים זאגן כלפי חמץ, צי אז ס׳איז מחובר, צי אלע אנדערע היתרים וואם מ׳האט געזאגט ביי חמץ, ווייל ער מוז דאך צוקומען דא ביי תינוק שנפל לנהר צו איסור עשה, מ׳רעדט דאך פון א גרויסער נהר, נהר דונאי, די אלע פוסקים ברענגען אלע אנדערע היתרים ביי פסח, אז ס׳איז חמצו של עכו״ם, אדער אז ס׳איז מחובר לכל הנהרות שבעולם, ס׳איז דא אזויפיל היתרים אין די פוסקים. וואלט דער חוות דעת נישט געדארפט אנקומען צו דעם חידוש אז דוקא ביי איסור עשה איז נישטא קיין טעם בעיקר, זאג סתם אז א נהר איז נישטא קיין איסור משהו. זעהט מען אז ער האט נישט אהנגענומען אזוי בפשטות אז ביי א נהר איז נישטא...

דאם איז געווען דער מקור פארוואם מ׳האט אנגעגרייט די וואסער. אבער נישט יעדער האט זיך אזוי געפירט, ער

---

66 עיי׳ בשו״ת בנין שלמה, וכ״כ בס׳ יד יהודה (יו״ד סי׳ ק״ב).

67 עי׳ שם וז״ל: ועיין בתשובת פרי תבואה סי׳ כ״ה על אודות באר המים אשר חפר עובד כוכבים א׳ ונפל לתוך המים ומת ויש ספק אם נכבש בתוכו מעל״ע וצידד להקל כיון דאין כאן רק ספק כבוש ואין כאן רק איסור עשה וגם דאיכא לספוקי שמא הוא נ״ט לפגם ע״ש, וכו׳.

68 עייי״ש שכתב לחדש דהא דטעם כעיקר דאורייתא היינו רק בלאו דומיא דמשרת וגיעולי מדין וכפסחים (מד:), אבל באיסור עשה ליכא טעם כעיקר דאורייתא.

ברענגט אראפ דארט אין די טשעבינער הגדה, עפעס א קבלה האט ער געהאט פונעם דגל, אז דער בעל שם הקדוש האט נישט אנגענגריייט קיין וואסער.

רבינו: אזוי?! ער האט נישט אנגענגריייט וואסער?

אבד"ק נייטרא: אזוי ברענגט ער דארט, צי ס'איז אמת צי נישט...[69]

רבינו: דאם אנגרייטן וואסער איז וויכל מ'האט מורא אז ס'איז דא חמץ אין די ברינען, כ'רעד פונעם בעל שם הקדוש בימיו, ס'איז געווען א ברינען אין הויף, און מ'האט מורא געהאט אז דארט איז געווען חמץ, אבער אז ער האט געזעהן ברוח קדשו אז ס'איז נישטא קיין חמץ, האט ער נישט געדארפט צוגרייטן קיין וואסער...

אבד"ק נייטרא: איז דאך א שאלה צי מ'קען פסק'ענען לויט רוח הקודש.

רבינו: ביים שינאווער רב איז געווען א מעשה פלא, ער איז געזיצן ביים טיש, און א איד האט ארויף געשטעלט א באטל וויין, יעדער האט דאך געמאכט וויין אינדערהיים, און איין איד – אפשר איז ער געווען עפעס ברוגז אויף יענעם – האט זיך צוגעבויגן צום שינאווער רב, און געזאגט אזוי שטיל אז יענער איד איז נישט פארלעסליך, דער שינאווער רב איז געבליבן שטיין.

די גאנצע זאך איז דאך נאר א שאלה פון סתם יינם, דאם איז נאר אן איסור דרבנן, און אויף א איסור דרבנן קען מען זיך פארלאזן אויף רוח הקודש, האט ער געהייסן מ'זאל אים אנגיסן פון דעם וויין.

אבד"ק נייטרא: פארוואם נישט סתם אזוי? אז איינער קומט און זאגט אז ס'איז נישט פארלעסליך מעג מען מקבל זיין?

רבינו: אן עד אחד איז דאך נאמן נאר להתיר, נישט לאיסור, ער קען נישט אסר'ן.

אבד"ק נייטרא: אין די גמרא איז משמע אז מ'דארף אים נאר געבן מלקות פאר'ן זאגן לשון הרע.

רבינו: אבער אזוי איז געווען, דער שינאווער רב האט זיך פארטראכט און געזאגט אז ביי א איסור דרבנן קען מען זיך פארלאזן אויף רוח הקודש.[70]

69

כך נעתק בהגדת רוזין (עמ' ל) מהס' ילקוט חדש [לקוטים]: סיפר הרה"ח ר' יוסיל'י מילגרום ע"ה שפעם נכנס יחד עם הגה"ק רבי יעקילע הריימילאוויר ז"ל בעל הכוכב מיעקב לכ"ק האדמו"ר רבי ישראל מהוסיאטין זי"ע אל הקודש פנימה, ואמר להם: שמעתי מאבי ז"ל שהדגל (הרה"ק ר"א מסדילקוב נכד הבעש"ט) אמר, ברוסיא נוהגים בפסח חומרות רבות שבעיני אין הן מוצאות חן, אך חומרא אחת נראית בעיני, זה שמכינים מערב פסח מים לכל הפסח, ואם תשאלוני - המשיך הדגל ואמר - מדוע אני עצמי איני נוהג כן, זה מפני שאצל זקיני [הבעש"ט] לא ראיתי הנהגה זו.

והגאון הכוכב מיעקב שאל את רבו מהוסיאטין ז"ל דאינו מבין טעמו של הדגל מחנה אפרים, דבשלמא לאידך גיסא היינו אם אדם מחמיר איזה חומרא רק מפני שכך ראה אצל אבותיו, ובעצמו אינו רואה חומרא בדבר ניחא, אבל אם רואה שאבותיו הקילו בדבר אחד, ובעצמו הוא רואה שיש מקום להחמיר מדוע לא יחמיר על עצמו.

והרה"ק מהוסיאטין ז"ל ענה לו בדברי הגמרא במס' ביצה (ל"ו) דאמרו שם, בי רחיא דאביי דלוף אתא לקמיה דרבה, אמר ליה זיל עיילי לפוריך להתם דלהוי כגרף של רעי, יתיב אביי וקא קשיא ליה, וכי עושין גרף של רעי לכתחילה, אדהכי נפל בי רחיא דאביי, אמר תיתי לי דעברי אדמור. הרי מכאן אפשר להוכיח שאין לנהוג חומרא במה שהקיל רבו, ע"כ המעשה המובא בספר ילקוט חדש.

עוד סיפר מאותו ענין כ"ק רבי ישראל'ניו מהוסיאטין ז"ל ששמע מאביו ז"ל ששמע בשם בעל הדגל ז"ל שסיפר על הרה"ק משפיטיווקא ז"ל שאחרי ראותו שיש דיעה להחמיר (בירושלמי) שחמץ בפסח אוסר במשהו אף בצונן אמר אם כן אין לשתות שום מים בפסח, דיש לחשוש דילמא טבעה בים ספינה מליאה תבואה ונאסור כל המימות שבעולם. - מה עשה לקח בחורף חבית גדולה למאוד, והכין בתוכה הרבה שלג ועד הפסח יפשיר השלג בתוך החבית, ויהיו לו מים כשרים לפסח בלי שום פקפוק, והלך וסגר הוא בעצמו את החבית עם השלג שיהיה לו שמור מכל עד חג הפסח ולא תגע בו יד, ובערב פסח כשפתח את החבית, מצא שם בייגעל אחד חמץ גמור, ואז אמר שאין לו לאחד להיות יוצא מן הכלל ולהחמיר על עצמו יותר מכל העולם, עיי"ש.

אמנם עיין באוצר מנהגי חב"ד (עמוד נ"ח) שאחד שאל מכ"ק אדמו"ר מהרש"ב מליובאוויטש ז"ל אי יכול לחזור בו ממנהג זו שקיבל עליו להכין מים קודם הפסח מפני שקשה עליו הרבה, והשיבו כי מנהג זו מהנהגות מרן הבעש"ט ז"ל, הגם שהוא בעצמו (מהרש"ב) לא נהג כן, אבל אמר להמשיך לנהוג בהנהגה זו ולא לבטלה ע"כ.

70

כ"כ בדברי תורה - מונקאטש (מהדורא שביעאה אות י). שהסיפור מהרה"ק משינאווא ששתה מן היין אפילו כשריננו על בעל היין, כי בדבר חומרא אפשר לסמוך על רוח הקודש.

ועי' בס' נפלאים מעשיך (עמ' תנ"ג) בשם הגה"צ מפאיע הי"ד, שפעם אחת נפגש הרה"ק מצאנז ז"ל עם גדול א', והביאו לפניהם יין ופירות, והרה"ק לא רצה לשתות מן היין, והלה כיבד את הרה"ק שיברך תחילה וכשראה שהרה"ק מושך ידו התחיל אותו גדול לשתות ממנו, וכעבור דקות ספורות הגיע שליח במרוצה להודיע שהיין הוא סתם יינם ואסור לשתותו מספק, אז הבין אותו גדול שעל כן נמנע הרה"ק מצאנז לשתותו, אמנם אותו גדול בא בטענה לפני הרה"ק, אם אתם ידעתם על פי רוח הקודש שהיין הוא סתם יינם למה לא הודעתם לי דבר זה, ענהו הרה"ק: תורה לא בשמים היא 'אין מיט רוח הקודש פסק'ענט מען נישט'.

דאם איז א גרויסע שאלה צי מ׳קען זיך פארלאזן ביי איסורים אויף רוח הקודש. דער חיד״א האט א גרויסע שמועס אויף דעם, אין ברכי יוסף אורח חיים סימן ל״ב.

דער פעטער ז״ל האט אויך א שמועס אין די תורות אויף חנוכה (דברי יואל לחנוכה אותיות ד׳, מ״ז, נ״ד), ווי אזוי האט מען געוואוסט אז דער שמן איז נישט טמא, מ׳האט זיך פארלאזט אויף רוח הקודש אז דער שמן איז געווען טהור, ער ברענגט אראפ דעם חיד״א.[71]

דארט שרייבט ער אויף איהם א מליצה ׳ואסף איש טהור׳ (מלשון הפסוק בפרשת חוקת) ווייל ער האט צוזאם געזומען אלע פוסקים וואס רעדן פון דעם, און ער גייט מיט דעם מחלך, אז ווי אזוי האבן די חשמונאים געוואוסט אז דער שמן איז טהור, זאגט ער אז מיט רוח הקודש האבן זיי געזעהן אז ס׳איז נישט טמא, ווייל די הלכה האט מען געוואוסט, דער ספק איז נישט געווען אין די הלכה, דער ספק איז געווען נאר אויפן מציאות אויב ס׳איז טמא געווארן אדער נישט.[72]

דער כפות תמרים רעדט ארום אין יומא (דף עה.) אז משה רבינו האט דאך אויך געפסק׳נט מיט רוח הקודש, דורכ׳ן מן, די גמרא זאגט דארט איינער איז געקומען צו דין תורה און געזאגט ׳עבדי גנבת׳ און דער אנדערער האט געזאגט ׳אתה מכרתו לי׳, האט משה רבינו געזאגט ׳דינו לבוקר משפט׳, האט מען געקוקט אינדערפרי וואו ס׳איז געפאלן די מן. נו, ווי אזוי קען מען זיך אויף דעם פארלאזן?, ס׳איז אזוי ווי רוח הקודש. קען מען זיך פארלאזן ביי א סכסוך אין דיני ממונות אויף רוח הקודש? אבער משה רבינו האט געפסק׳נט דין תורה׳ס עפ״י רוח הקודש.

ס׳איז דא אין ישמח משה פרשת וירא, זאגט ער ווי אזוי האט מען געוואוסט אויפן הר המוריה שלא נעבד, זאגט ער אז א נביא האט מגלה געווען אז ס׳איז נישט געווען נעבד.[73]

אבד״ק נייטרא: לעומת דעם זעהט מען אין די גמרא ביי רבי שמעון בן שטח אז מ׳קען נישט פסק׳ענען מיט רוח

והביא כמה ראיות לדבריו, שבפר׳ ויחי (מה. ו) כתיב ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם וגו׳, ולכאורה הרי יעקב היה יכול לדעת ברוח הקודש שכבר לא יהיו בנים ליוסף, אלא מכאן וראיה אז מיט רוח הקודש פסק׳נט מען נישט״. עוד הביא ראיה, דבסנהדרין (דף שא.) איתא בגמ׳ חד מ״ד דבן סורר ומורה לא היה ולא עתיד לחיות עיי״ש. ולכאורה קשה דא״כ למה האריכו חכמים בכל פרטותיה והלכותיה הרי היה ביכלתם לידע שהיא מילתא דלא שכיחא, אלא מכאן וראיה אז מיט רוח הקודש פסק׳נט מען נישט און די תוה״ק מוז שרייבען די הלכה, וחכמי הגמ׳ הוצרכו לבאר ההלכה, ועוד האריך הרה״ק בענין זה.

[עיי׳ בס׳ מקור חיים (אות תל״ד) שמביא פי׳ בשם הרה״ק מצאנז על ענין זה שאין לפסוק על פי רוח הקודש, עיי״ש. ועיין בס׳ דברי מנחם (מהרה״ק מסטראפקוב פר׳ מקץ) עה״פ וישתו וישכרו עמו וגו׳ שמביא כעין סיפור הנ״ל על אביו הק׳ משינאווא, עיי״ש].

71 ורביה״ק ז״ל בספה״ק ויואל משה (מאמר ב סי׳ ט״ו) מביאו בתו״ד, וזלש״ק: .... והברכי יוסף באו״ח סי׳ ל״ב הביא ע״ז כמה פוסקים דספק במציאות אפשר לברר ע״י נבואה אמיתית אף שנוגע להלכה כי לא אמרו תורה לא בשמים היא אלא במה שנוגע לבירור הלכה, אבל לא במה שהוא רק ספק במציאות.

72 אכן החיד״א בברכי יוסף (או״ח סימן לב סק״ד) הביא בשם המשנה למלך (הל׳ אישות פ״ט ס״ו) דבספק דדינא לא סמכינן אנבואה דתורה לא בשמים הוא אבל בספק דמציאות סמכינן, עי״ש.

73 ובזה פירש מרן שליט״א בשיעור תהלים יום ד׳ וישב תשס״ז את מאמה״כ (תהלים צג ה) עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קודש ה׳ לאורך ימים. י״ל על פי מה דקי״ל (בבא מציעא נט:) אין סומכין על בת קול, כי תורה לא בשמים הוא, אכן החיד״א בברכי יוסף (או״ח סימן לב סק״ד) הביא בשם המשנה למלך (הל׳ אישות פ״ט ס״ו) דבספק דדינא לא סמכינן אנבואה דתורה לא בשמים הוא אבל בספק דמציאות סמכינן, עי״ש. ויש להביא ראיה לזה דהנה כתבו התוס׳ (עבודה זרה מה.) בשם הירושלמי, אין לך הר וגבעה שלא עבדו עבודה זרה, ולפי זה איך בנו ביהמ״ק על הר המוריה, ותירצו דעל פי הנביא שאני. ולכאורה קשה הלא הנביא מותר לשנות הוראות שעה אבל לא מה שישאר לעולם והביה״ק הוא בית עולמים.

וביאר א״ז זללה״ה בישמח משה (פ׳ וירא) שהנביא גילה לנו שהשי״ת שמר את המקום שלא יעבדו שם עבודה זרה. וזה שאמר על אחד ההרים אשר אומר אליך שלא נעבד שם עבודה זרה, עי״ש. ולכאורה איך אפשר לסמוך על הנביא לבנות שם בית עולמים תורה לא בשמים היא, אלא על כרחך ראיה מזה לדברי החיד״א דבספק מציאות סמכינן, וכיון דהנביא העיד ברוה״ק שלא עבדו שם עבודה זרה מותר לסמוך על זה. ובזה יתבאר הכתוב עדותיך, הכוונה מה שהקב״ה מעיד על פי נביא על ידי בת קול או ברוה״ק, נאמנו מאד, שמותר לסמוך על זה במקום שצריכים לברר ספק מציאות, והראיה לביתך נאוה קודש, ממה שהעיד הנביא על ביהמ״ק דמותר לבנות על הר המוריה, וליכא למימר דהיה רק הוראת שעה, שהרי ה׳ לאורך ימים, שהוא בנין עולמים, ואם כן איך בנו שם הביהמ״ק, אלא על כרחך דבכה״ג שהוא רק ספק מציאות אפשר לסמוך על דברי הנביא ועל רוח הקודש.

ועי׳ בספה״ק ויואל משה (מאמר א׳ סי׳ קכ״ז) בביאור הסוגיא דבי טבחא דאהאב (חולין ד:) שמציין לדברי הישמח משה הנ״ל, וכעין זה כתב בשו״ת חתם סופר (יו״ד סי׳ רל״ג) בשם מורו הק׳ הרנ״א ז״ל, עיי״ש.

הקודש, עדים זענען געקומען און זיי האבן געזאגט... מיט רוח הקודש קען מען נישט פסק׳ענען.

רבינו: דער חיד״א האט א גרויסן מדובר אויף דעם.

בנו הרר״י: אין שו״ת תורה מן השמים רעדט ער אויך פון דעם.

רבינו: ער (הגאון החיד״א ז״ל) ברענגט אויף א צווייטן פלאץ (ברכי יוסף יו״ד סי׳ ס״ק בשם ספר טעמי המצוות למהרח״ו פ׳ אחרי) אז דער אר״י הק׳ האט געטרינקען א איי ביינאכט, און ער האט עס נישט באקוקט פון בלוט׳ס טראפ, ווייל ער האט עס איבער געקוקט מיט רוח הקודש, אזוי ברענגט ער,[74] און אויף מברר זיין א מציאות האט ער זיך פארלאזט אויף רוח הקודש.

ס׳איז דא וואס מאכן טאקע דעם חילוק, וואס דער שינאווער רב האט געזאגט, צווישן אן איסור דרבנן און א איסור דאורייתא, אז ביי א איסור דרבנן קען מען זיך יא פארלאזן און ביי איסור דאורייתא נישט.

אבד״ק נייטרא: אין גאנץ יורה דעה איז דא די הלכה, איסור עצמו נהפך להיות היתר, אדער היתר עצמו נהפך להיות איסור. רוח הקודש וועט עס מאכן אויס? ביי רוח הקודש קען מען זאגן אויף חד בתרי אז ער ווייסט קלאר אז דאס איז דער איסור, אז ס׳וועט זיין ניכר האיסור פון רוח הקודש...

א׳ הנוכחים: קען עס דאך נישט בטל ווערן.

אבד״ק נייטרא: כ׳מיין פארקערט אויך, אז יעצט איז נישט ׳איסור עצמו נהפך להיות היתר׳.

רבינו: אין אוהעל בימיו פונעם ישמח משה איז געווען זייער אן אינטערעסאנטע מעשה, אינדערהיים איז דאך נישט געווען דער סדר אז מ׳האט געקויפט פלייש אין געשעפט, נאר מ׳איז אליין געגאנגען צום שוחט ער זאל שחט׳ן, און קודם האט מען איינגעצאלט פאר קהל ׳גאבעלע געלט׳, אזוי האט עס געהייסן. מאמער איז דער עוף געווען טריפה, האט מען צוריק געגעבן די ׳גאבעלע׳ – מ׳איז געגאנגען פרעגן א שאלה פונעם רב, און אז ער האט געזאהן אז ס׳איז טריפה, האט ער געגעבן א צעטל אז ס׳איז טריפה, און מ׳האט צוריק געגעבן דאם געלט.

איז געווען דארט א איד א ׳חכם בעיניו׳ וואס האט זיך געווואלט איינשפארן די ׳גאבעלע׳, איז נאכ׳ן שחט׳ן פלעגט ער אריינלייגן א נאדל אינעווייניג אינעם קורקבן, און עס מאכן אזוי ווי עס איז טריפה, און איז אריינגעגאנגען צום מורה הוראה, און האט עס באקוקט, און געזאגט אויף דעם ׳טריפה׳, און מ׳האט אים צוריק געגעבן דאם געלט, ער האט דאך אבער געוואוסט אז ער האט עס געמאכט, האט ער געוואוסט אז ס׳איז כשר, און ער האט עס געגעסן, אזוי האט ער זיך געפירט א לאנגע צייט.

אבד״ק נייטרא: בקיצור ער האט געמאכט א שפיצל זיך צו שפארן די שחיטה געלט.

רבינו: יא, ער איז געווען אזא אויבער חכם, איינמאל איז דער מורה הוראה נישט געווען אינדערהיים, איז ער געגאנגען צום רב, צום ׳ישמח משה׳, און פרעגט אים די שאלה, דער ישמח משה קוקט אן די שאלה און ער זעהט אז עס איז טריפה, און קוקט אן דעם עוף און זעהט בעיניו הק׳ אז עס איז כשר..., האט אים דער ישמח משה געפרעגט וואס נייט דא פאר?, דער עוף איז דאך כשר?... ביז ער האט זיך מודה געווען אז ער מאכט שוין אזוי א שטיק צייט, האט אים דער ישמח משה געזאגט ׳דו זאלסט כשר׳ן אלע כלים ביי דיר אינדערהיים׳, דו האסט געגומען אן עוף און געפרעגט א שאלה פון א מורה הוראה, און ער האט דיר געזאגט אז ס׳איז טריפה, איז עס טריפה!׳.

ס׳קען זיין אז דער ישמח משה האט עס געזאגט אלין קנס, מ׳מאכט נישט אזעלכע שטיקלעך, אבער דער ישמח משה האט געזהן אויפן עוף אז דער עוף איז כשר.

בנו הרר״מ: לקל גומר עלי (תהלים נז, ג), שטייט אין שולחן ערוך וועז א דיין פסק׳נט דעמאלטם איז מען מסכים אזוי אין הימל.

רבינו: יא, דער ש״ך (יו״ד קפ״ט סק״ג) ברענגט דאם, ס׳איז א ירושלמי (פרק ו הלכה י״א).

דער חתם סופר אין די תשובות אין יו״ד, ברענגט א מעשה, עובדא ידענא, אז מ׳האט מזמין געווען א מקור הלכה פאר א פוסק וועז ער האט געפסקנט, כדי ער זאל בלייבן געערעכט מיט זיין פסק.[75]

---

74 כס׳ שרף פרי עץ החיים [מהרח״ק רבי משה מדאלינא ז״ל] (עניני סעודה פרק ה) נדפס הג״ה מספר זאת חוקת התורה, וז״ל: ״ודע כי הרב האלקי כמהר״י זלה״ה הי׳ אוכל ביצים צלויים ולא הי׳ חושש אל הדם הנמצא לפעמים בהם. אבל אומר אני לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול ראיה מהרב זלה״ה, כי מה שהוא לא היה חושש לדם, כי אילו היה דם בתוך הביצים שהי׳ בידו, בוודאי היה יודע, כי לא הי׳ נעלם ממנו שום דבר גדול או קטן אשר נעשה בשמים ממעל ומתחת לארץ, כ״ש שהי׳ יודע בכמה שהי׳ בידו לכן לא הי׳ חושש, אבל אינש דעלמא מי שהוא בעל נפש יזהר בהם״.

75 עי׳ בשו״ת חת״ס יו״ד סי׳ צד): עובדא ידענא, בפ״פ דמיין פרה תרנגולת לתוך קלחת חמאה ריותחת על האש ומתה בתוכו, והורה גאון

בנו הרר״מ: יא, דער פתחי תשובה (יו״ד סי׳ ק״ד סק״ג) ברענגט עס צו.

אבד״ק נייטרא: מ׳פארציילט א מעשה אז דער תניא ווען ער איז ארוים געקומען פון תפיסה, האט מען אים געגעבן צו טרונקען מילעך צי א קאווע, האט ער נישט געוואלט טרונקען אלץ חלב עכו״ם, האט מען אים געפרעגט פון וואנעט ער ווייסט? האט ער געזאגט 'חלב שחלבו עכו״ם אין ישראל רואהו...' (עבודה זרה לה:), ער זעהט נישט די מילעך...[76]

רבינו: ביי רבי נחום טשערנאבלער האט זיך אמאל אויסגעלאשן די ליכט, האט מען אריין גערופן א גוי אנצוצידן די ליכט ביים טיש, ווען ער איז אריין געקומען צום טיש האט ער גארנישט געזעהן, מ׳האט זיך זייער דערשראקן, אבער למעשה האט ער נישט געזעהן די ליכטיגקייט ווייל מ׳האט אננעצינדן די ליכט אום שבת האט ער עס נישט געזעהן... ביים מאור עינים איז עס געווען די מעשה.[77]

אבד״ק נייטרא: אפשר ווערט עס שחוטי חוץ אויב מ׳האט נישט געצאלט גאבעלע.[78]

איך זאג עס פארדעם ווייל ס׳איז דא אין די פוסקים די שאלה, ווען מ׳האט געברענגט שחיטה פון שחוטי חוץ אבער מ׳האט געצאלט די גאבעלע אין שטאט, צי ס׳איז דא דער איסור פון שחוטי חוץ. אפשר דאס אליינס אז ער האט נישט געצאלט גאבעלע איז עס שוין אזוי הארב ווי שחוטי חוץ.[79]

רבינו: אינדערהיים איז עס געווען זייער אן ערנסטער זאך די שחוטי חוץ.

אבד״ק נייטרא: די גאנצע קהילה איז געשטאנען אויף די שחיטה.

רבינו: מ׳האט עס זייער ערנסט געטומלען, אלע רבנים האבן דאס ערנסט אנגענומען.

אבד״ק נייטרא: נאך אין מיינע צייטן, ווען איך בין געווען א יונגערמאן כ׳האב געוואוינט דארט אין מאנטשעסטער, מ׳האט נישט געקענט ברענגען קיין פלייש פון גייטסהעד קיין מאנטשעסטער, צי פון לאנדאן קיין מאטשעסטער, א יחיד האט געקענט ברענגען, אבער געהערינ צו פארקויפן וכדו׳ האט מען נישט געקענט. היינט איז שוין אנדערש.

א׳ הנוכחים: מ׳קען דאך שוין נישט שחט׳ן דארט אין אייראפע.

אבד״ק נייטרא: אין ענגלאנד קען מען נאך געהערינ שחט׳ן. און אפילו אין פוילן וואו מ׳טאר נישט שחט׳ן, אבער פאר עקספארט לאזן זיי שחט׳ן. די געזעץ איז געווארן אזוי,

---

א׳ ומהולל מאוד שאסור החמאה אפי׳ לגוים ושפכוהו בחוצות, ולבסוף הוכירוהו דבשר עוף בחלב מותר בהנאה, ובתוך כדי דבור השיב הגאון זצ״ל דאה״נ בהנאה מותרת ולמוכרה לגוי אסורה משום בליעת אבר מן החי דאסור לב״נ, והיה נראה לעין דתחלת ההוראה לא הי׳ מטעם אבר מה״ח, וכשגגה יצאה מלפני שליט, אך לא יאונה לצדיק כל און, הזמין לו השי״ת תירוץ לשזביה מכיסופא, עי״ש.

76 עיין בס׳ סמיכת משה (פשעמישל שנת תרמ״ז) על סוגיות הש״ס בהפתיחה מביאו על הרבי ר׳ שמעלקא, אך בס׳ המאמרים (שמח״ת תרס״ז) סיפר הגה״ק הרש״ב מליבאוויטש עובדא זו על הרה״ק המאור עינים ז״ל.

77 עיין בספר רמתים צופים (על תנא דבי אליהו פ״א) וז״ל: וסיפרו על הרב הקדוש רבינו נחום מטשערנאביל ז״ל שפעם אחת נדלק אצלו בליל שבת קודש נר על ידי אינו יהודי והוא לא היה שם בתוך החדר. וכשהיה בא אחר כך אמר שהוא חושך וכל בני ביתו וכל האנשים שהיו שם ראו הנר והיה אור בחדר. והיו מתמיהים מאוד ואמר בפה קודשו אפשר שנדלק הנר באיסור. וכן היה שדרכו היה להיות בחדר אחד נר על כל הלילה בשבת קודש ונכבה הנר ובני ביתו חרדו על הדבר וקראו לאינו יהודי והדליק הנר והוא לא ידע ועל כן לא ראה הנר וכדאיתא בגמרא (שבת קכ״ב.) נכרי שהדליק אסור וכו׳.

ועיי״ש שממשיך עוד וכ׳ בזה״ל: והצדיקים הגדולים והגבוהים אינם רואים בעולם רק כוחו יתברך שמחיה ומהוה את כל דבר שרואים בעיניהם הגשמים. ואינם רואים הדמות של הדבר רק האותיות שבתוכם כח הבורא יתברך שמחיה ומהוה אותו הדבר הגשמי מעת בריאת העולם ולכך אינם רואים דבר שאין צריכים לראות ולא שומעים כמו שראיתי אצל כ״ק אדמו״ר הרב הקדוש מו׳ שלמה יהודה לייב זלה״ה מלענטשנא שהיה בא לפניו קוויטל בפני ואמר שאין רואה בו שום כתב. ואמר שבש״ס דפוס וינא אינו רואה בו שום אות. והוא לא היה משתמש בבתי עינים (ברילל) מעולם.

וכן פעם אחת סיפר לי איש אחד שאמר שאינו שומע כלל. ואני ראיתי שני אנשים מתלחשים בלחישה אודותיו. ואמר להם הדבר שדיברו. ואמר אז. אזנים כריתי לי (תהלים פ, ז). שאני לקחתי השמיעה. וסיפר כמה מעשיות מהיכן לקח זה השמיעה. וזה היה אצל אברהם אבינו ע״ה שאמרו בגמרא (נדרים ל״ב ע״ב) שניתן בידו חמישה איברים וכן בכל הצדיקים הקדושים. וע״ע בס׳ דברי ישראל (פר׳ תולדות) שמביא עובדא זו מהמאור עינים, ע״ש.

78 שחוטי חוץ הוא מליצה על האיסור שהי׳ נהוג בשנים קדמוניות בכל עיר ועיר מקהלות הקודש שבאייראפע, להכניס בשר שנשחט מחוץ לעיר, ואפילו אם הי׳ נשחט כדת וכהלכה.

79 עיי׳ בשו״ת בית ישראל - עדעלין (יו״ד סי׳ קי״ח ובהו״מ סי׳ קס״ח) שמאריך מאוד לברר כל הענין של תקנת העיר וכוחם לאסור משום שחוטי חוץ מפני הגאבעלע, עיי״ש באריכות.

נישט אז מ׳טאר נישט שחט׳ן, נאר אז יעדע רעגירונג קען פסק׳ענען אז מ׳טאר נישט שחט׳ן. אזוי איז געווען די אייראפע׳ישע יוניאן האט נישט געלאזט מאכן קיין געזעץ קענען שחט׳ן, יעצט איז געווארן דער געזעץ אז מ׳קען יא מאכן א געזעץ קענען שחט׳ן, יעדער פאר זיך עקסטער. אין פוילן איז דא אזא געזעץ מ׳זאל נישט שחט׳ן, אבער פאר עקספארט מעג מען, ווייל זיי ווילן אנהאלטן די ביזנעס, זיי דארפן דאס געלט. זיי שיקן נאר אסאך קיין ארץ ישראל אויך.

רבינו: די עדה החרדית שחט אויך אין פוילן.

אבד״ק נייטרא: זיי פלענען צו שחט׳ן אין אוריגוויי, אבער ס׳קומט זיי אוים אסאך ביליגער אין פוילן.

רבינו: ס׳איז אויך אסאך נענטער.

*

הרח״ש: מ׳האט שוין געזעהן די מאשין וואס מאכט די חלפים?

אבד״ק נייטרא: ס׳איז שוין דא..? אוי אוי...

רבינו: כ׳האב געהערט אז ס׳איז דא א מאשין וואס איז בודק די חלפים, מ׳שטעלט אוועק דעם חלק און ס׳זאגט צי ס׳איז גוט אדער נישט.

רבינו פנה לחר״ר מרדכי שליט״א בנו של אבד״ק נייטרא (העומד על משמר כשרות השחיטה של אביו שליט״א)

ושאל: דו האסט עס נאך נישט געזעהן?

בנו הרר״מ: כ׳האב עס געלייענט ערגעץ. אבער כ׳גלייב נישט אז ס׳איז שוין דא אזא זאך, מ׳האלט אינמיטן אויסארבעטן די טעכניק דערפון.

אבד״ק נייטרא: כ׳גלייב נישט אז ס׳איז דא אזא זאך, ווי אזוי קען דאס זיין, יעדער אייזן שפירט זיך אנדערש.

בנו הרר״י: ס׳איז דא איינער וואס הייסט אמיתי בן דוד דער מחבר פון ׳שיחת חולין׳, ער שרייבט אז מ׳איז געזיצן מיט אים אויף דריי באזונדערע מאשינען, און איינע פון דעם איז טשעקן די חלפים צי ס׳איז גלאט, און נאך איינם וועגן די שחיטה.

אבד״ק נייטרא: א חורבן עולם מאכט אזא זאך, געענדיגט די זאך וואס הייסט שוחט!

בנו הרר״י: אין דעם זעלבן מאמר שרייבן זיי אז זיי ווילן אויך שחט׳ן מיט א מאשין.

רבינו: אוי..., חלילה וחס! ס׳מוז דאך זיין כוחו?[80]

בנו הרר״י: מיט א כח ראשון, דורך א קאמפיוטער, ער האט א פאטענט ס׳זאל זיין כוחו.

אבד״ק נייטרא: ס׳איז בעסער אז ער מאכט ביידע צוזאמען, ווייל דאס וועט מען זיכער נישט אדורך לאזן, צו שחט׳ן דורך א מאשין, דאס וועט זיכער נישט אדורך גיין, במילא וועט שוין די גאנצע זאך צופאלן.

רבינו: ס׳איז ביי די מזוזות אויך זייער נישט אין ארדענונג.

אבד״ק נייטרא: וועגן די קאמפיוטער׳ס?

רבינו: ניין, נישט וועגן קאמפיוטער׳ס, נאר ווי אזוי מ׳שרייבט, אין ארץ ישראל איז עס הפקר, און ווער ס׳וויל קען שרייבן, צי מ׳קען יא די הלכות אדער מ׳קען נישט די הלכות, ס׳איז דא אפנעמער׳ס און מ׳שיקט עס קיין אמעריקא.

אבד״ק נייטרא: אין ארץ ישראל האב איך געמיינט אז אלעם איז אונטער א בית דין?

רבינו: ס׳איז גארנישט דא קאנטראלירט. מ׳פארקויפט דא מזוזות אימפארטירט פון ארץ ישראל, כמעט אלע מזוזות קומט פון דארט. קיינער וויסט נישט ניטאמאל ווער ס׳האט עס געשריבן.

אבד״ק נייטרא: רוב עולם פרעגט אפילו נישט.

רבינו: עס פאלט נישט ביי, אז עמיצער וועט שרייבן א מזוזה וואס ס׳טויג נישט. ער שטעלט זיך פאר אז איינער שרייבט א מזוזה איז עס זיכער א חסידישער איד, עס קען אנדערש נישט זיין. דערווייל איז עס א ביזנעס, ס׳איז א פאך.

אבד״ק נייטרא: יא, דאס איז שוין יארן לאנג אזוי.

בנו הרר״מ: ס׳איז דאך אלעמאל דא שאלות, און מ׳פסק׳נט אליינם.

אבד״ק נייטרא: אויב א שוחט מוז זיין א ירא שמים מרבים, כל שכן א סופר.

רבינו: ס׳איז אסאך שווערער, ס׳איז מער האקעלער, ס׳איז מער הלכות וואס מ׳דארף צו וויסן, ס׳איז דא מער שאלות.

אבד״ק נייטרא: בפרט ביי מזוזות מער ווי ביי ספרי תורה, וועגן שלא כסדרן.[81]

רבינו: כ׳האב שוין געזעהן געדרוקטע מזוזות אויך.

אבד״ק נייטרא: ס׳איז דא וואס דרוקן מיט א אייזן.

---

80 כן נפסק בשו״ע יו״ד (סימן ג) דשחיטה צריכה להעשות על ידי כח אנושי דוקא, ואפילו הפיל הסכין בידו או ברגלו שלא בכוונה כלל ושחט שחיטתו כשרה. אבל אם נפלה מעצמה פסולה, דבעינן כח גברא.

81 תפילין ומזוזות צריך שתהיינה כתובות כסדרן כמו שכתובות בתורה, דכתיב ״והיו הדברים״ ודרשו חז״ל בהוייתן יהיו. לכן אם שינה והקדים פרשה לפרשה או תיבה לתיבה או אות לאות פסול. אבל בס״ת ומגילה אין דין שלא כסדרן.

רבינו: ניין, געהעריג געדרוקט, ס׳איז געמאכט אזוי ווי א געהעריגע מזוזה, מ׳קען נישט דערקענען.

אבד״ק נייטרא: זיי זאגן אז זיי גייען מיטן טורי זהב (יו״ד סי׳ רע״א) אז דפוס הייסט א כתיבה. דער טורי זהב זאגט אז לחומרא הייסט דפוס א כתיבה, און דעם וואס מ׳האט געכאפט מיטן דרוקן מזוזות, האבן זיי געזאגט אז זיי האבן זיך פארלאזט אויפן טורי זהב אז דפוס הייסט א כתיבה. דאס איז נישט א הינטיגע דרוק, די אלע זאכן איז דאך געדרוקט נישט מיט קיין אייזן...[82]

בנו הרר״י: ס׳טוט זיך ווען די סערעמיק פעדער.

רבינו: א שטיין פעדער, דער נושא ווען שרייבן מיט א קנה, מיט א נוצה, מיט א ברזל.

בנו הרר״י: ס׳איז נישט קיין אייזן, ס׳איז שטיין.

רבינו: די סופרים האבן עם ליב, ס׳איז גרינגער, מ׳דארף זיך נישט מוטשען צו שטעלן דעם פעדער.

אבד״ק נייטרא: עם נעמט אוועק פופציג פראצענט צייט.

רבינו: די נייע סופרים שרייבן אלע מיט די שטיין פעדער.

בנו הרר״י: ס׳איז אויסגעהאלטן?

רבינו: מ׳קען נישט זאגן אז להלכה איז עס נישט אויסגעהאלטן, פארוואס זאל עס נישט זיין אויסגעהאלטן.

אבד״ק נייטרא: די איינציגסטע זאך וואס מ׳קען זיך אנכאפן, אז אין שולחן ערוך (יו״ד סי׳ רע״א ס״ז) שטייט מ׳דארף שרייבן מיט א קנה, דער חתם סופר זאגט פארוואס מ׳שרייבט מיט א פעדער, ווייל ביידע זענען רך.[83]

איז פון א דרוש אין חתם סופר זעהט מען אז ס׳דארף זיין רך,[84] דעמאלטס קען מען מאכן ראָבער (גומי) אינמיטן כדי ס׳זאל זיין רך...

רבינו: זיי זאגן קלאר אז מ׳שרייבט שענער מיט דעם אויך. קומט אויס אז ביי טייל סופרים איז עס מצוה מן המבחר, אלין זה קלי ואנוהו, ווייל נאר אזוי מאכן זיי א שיינעם כתב.

אבד״ק נייטרא: יא, ס׳איז טאקע אסאך שענער.

מ׳דארף נישט איינטוונקען די פעדער אפאר מאל אינמיטן, מ׳קען שרייבן אותיות און מ׳דארף נישט איבער גיין נאכאמאל.

רבינו: די סופרים זאגן אז דאס מציאות איז אז מ׳שרייבט מיט דעם שענער, שנעלער און בעסער.

א׳ הנוכחים: ס׳איז דא וואס ווילן מאכן אן עסק ווען דעם.

אבד״ק נייטרא: ס׳איז געקלעטערט אויף גלאטע וועגט. אין שולחן ערוך שטייט אז מ׳דארף שרייבן מיט א קנה, די וועלט שרייבט מיט א פעדער שוין דורות, מ׳האט משנה געווען, ווייל קנה איז לאו דווקא, אויף דעם זאגט דער חתם סופר אז ביידע איז רך בקנה, זאל מען מאכן א ראבער אינמיטן ס׳זאל זיין וויעך.

רבינו: דאס הייסט נישט משנה געווען, ווייל א נוצה איז אויך משנה געווען פון א קנה.

אבער דאס איז פון די קליינע פראבלעמען.

עס איז ארויס געקומען די ׳תיקון הורוויץ׳ (היינו ספר המיוחד לסופרי סת״ם אשר מעתיקים ממנה כתיבת סת״ם) דאס האט געמאכט א חורבן,[85] איינער האט געמאכט א ׳תיקון׳ – אזוי הייסט עס, א תיקון צו שרייבן – און עס איז נישט גוט געמאכט, דארט וואו ס׳דארף זיין א פתוחה איז א סתומה, דארט וואו ס׳דארף זיין א סתומה איז א פתוחה.[86]

---

82 עיי׳ בס׳ אות חיים (סי׳ ל״ב סק״ו) על מ״ש הטו״ז (יו״ד סי׳ רע״א סק״ח) דיש לנהוג קדושה בספרים שנדפסו בדפוס, כתב דבעינן כח אדם וכתיבת ידו ממש, וזה הנעשה בדפוס במכונה מאשינע הנהוג בימינו ע״י רובי הגלגלים הנמצאים במכונת הדפוס הוי מכה כחו, ע״כ אין להתירו, ולא מיקרי בכתיבת ידי אדם כלל.

83 והטעם כתב בביאור הגר״א דאיתא בתענית (כ.) דרש רבי אלעזר ברבי שמעון לעולם יהא אדם רך בקנה ואל יהא קשה כארז, ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו סת״ם.

ובלבוש שם כתב יש אומרים שיש לכתוב בקולמוס של קנה, ולא בנוצה שאינה כותבת אלא חורצת וחוקקת, ואנן כתיבה בעינן, אך אין נוהגין כן.

84 עיי׳ בהגהת החתם סופר על הקסת (סי׳ ג׳ ס״ו), ועיי״ש דמצדד דנוצה עדיף מקנה דהוי מן המותר בפיך ממש.

85 וזהו ההודעה שנתפרסמה ע״י המוציאים לאור ׳תיקון הורביץ׳:

נתבקשנו ע״י הרבנים הגאונים, רבני משמרת סת״ם להודיע כדלהלן: היות ונמצאו מכשולות בחוברות של תיקון הורביץ, הנפוץ אצל סופרי הסת״ם, עם טעויות חמורות, הן בחסרות ויתרות, הן בקדושת השמות, והן חשש של פתוחות וסתומות וכו׳. - על כן:

א. אין לכתוב יותר ע״י תיקון זה, עד שיתוקנו הטעויות, ויעבור הגהה ע״י מגיה מוסמך.

ב. כל הסופרים שהשתמשו בתיקון זה, עליהם להגיה שוב את כתבי הקודש, שכתבו מתוך תיקון זה, ע״י מגיה מוסמך, כולל הגהה מיוחדת על פרשיות פתוחות וסתומות.

ג. במידת האפשר, יש להודיע ללקוחות שרכשו את כתבי הקודש, שנכתבו ע״י תיקון זה, שיש להעבירם להגהה ע״י מגיה מוסמך.

86 להלן שלש מכתבים מגדולי הרבנים המתריעים על התיקון הורוויץ:

בית דין צדק
לכל מקהלות האשכנזים
שע"י "העדה החרדית"
פעיה"ק ירושלם תובב"א
רח' שטראוס N/26
ת.ד. 5006 P.O.B טל 02-6236550 TEL
פאקס 02-6221317 FAX

BETH DIN TZEDEK
OF THE ORTHODOX
JEWISH COMMUNITY
26\A STRAUSS ST.
JERUSALEM

ב"ה

להסיר מכשול ותקלה
בכתיבת סת"ם ומגילות

על דבר השערוריה האחרונה בענין תיקון סופרים הנקרא "תיקון הורביץ" אשר יש בו שגיאות רבות בכמה וכמה מהדורות שונות עם שגיאות שונות באחת מחברתה, ואחרי שהגיעו אלינו עדויות מכמה וכמה סופרים ומגיהים מומחים.

ע"כ נראה שע"פ דין תורה אסור להמשיך לכתוב ע"פ התיקון הנ"ל ואסור למכור אותו או להחזיק אותו כדין ספר שאינו מוגה.

ובהיות שחושדים אנו למיעוט המצוי, ע"כ מכאן מודעה רבא שכל מי שכתב - וכן בתי כנסיות שיש ברשותם ספרי תורה שנכתבו - על פי התיקון הנ"ל, מחויבים ע"פ דין תורה למסור את הספרים להגהה חדשה ומדוקדקת לפי תיקון הידוע ומפורסם כמוגה ומתוקן, ולכתחילה יגיהו אותם ע"פ תיקון הסופרים של הסופר המומחה הגה"ח ר"מ הכהן דוידוביץ זצ"ל המוכר כספר המוגה לכתחילה בלי פקפוקים וכבר נמצא בשימוש עשרות בשנים.

והש"ת יצילנו ממכשולות, ולמזהיר ולנזהר שלומים תן כמי נהר, ורב טובה וברכה וכט"ס.

ובאה"ח לכבוד תורה"ק, הבדי"צ דפעיה"ק ת"ו
אור ליה"ק אדר הראשון תשפ"ד לפ"ק יום"ד הראב"ד מקודש הגרי"י פישר זצוק"ל

נאם
נאם
נאם
נאם
נאם
נאם
נאם

נ.ב.
א) ספר תורה שיידוע בבירור שיעבר פעמים הגהה מדוקדקת ע"י מומחה על חסירות ויתירות ופתוחות וסתומות, והתיקונים נעשו שלא ע"י תיקון הורביץ, אינם צריכים להגהה מחודשת.
ב) תפילין ומזוזות לא נמצאו פסולים אחרי ההגהה, ולכן מסתבר שאינם צריכים בדיקה מחודשת.

ועד הסת"ם

בית הוראה
קריית יואל

ועד הסת"ם

כ"ה אדר ראשון תשפ"ד לפ"ק

מודעה נחוצה
לכל העוסקים במלאכת שמים מלאכת הסת"ם

הנני בזה בהודעה חמורה לכל העוסקים במלאכת שמים, הלז הספרים החשובים העומדים תחת השגחתינו
שלאור מה שנתגלה לאחרונה טעותים רבות בה"תיקון הורביץ" המשתמשת לרוב בעת כתיבת סת"ם
הן בחסירות ויתירות, והן בפתוחות וסתומות, בכמה אופנים וגירסאות שונים, וכמה מהם הם כאלו דברים שסופרים גם את "בדיקת קאמפיוטער" בלי תיקון, הנני בזה להודיע כי

לעת עתה אין לכתוב סת"ם לפי "תיקון הורביץ" עד שיתוקן הדבר על בוריו כראוי וכנכון

בימים הללו יושבים הרבנים שליט"א לדון בדבר כדת מה לעשות להלכה ולמעשה.
לאור זה הנני בבקשה לכל בעלי בתים החשובים שכתבו ס"ת לעצמם מעת שנת תשע"ח לפ"ק, שאם יודעים שהשתמשו בעת הכתיבה בתיקון זה, יתקשרו עמנו במוקדם האפשרי, כדי שנוכל עי"ז להוסיף בהידורו על מצויאות הדברים
להתקשר אל ועד הסת"ם: 845.813.2500

פרטי הדברים והוראה לרבים בדת מה לעשות בהסת"ם שנכתבו בתיקון זה,
יפורסם אחר שיהיה הכרעה ברורה בדת של תורה

וירחר שלא יצא מכשול מתחת ידינו בעוה"י
ועד הסת"ם

ב"ה

י"א באדר הראשון תשפ"ד לפ"ק

להסיר מכשול

באנו בזה להודיע לפני הסופרים העוסקים במלאכת הקודש דכתיבת סת"ם

שאין לכתוב סת"ם לפי "תיקון הורוביץ"

אחר שנתגלו טעויות רבות בתיקון זה, הן בחסירות ויתירות והן בטעויות של צורת פרשיות סתומה ופתוחה שהשינוי פוסל בהן, והן בשמות הקדושים שבחלקם לא צויינו הצורך לקדש את השם, **והטעויות נתגלו במהדורות רבות בכל פעם טעויות אחרות, ויש שאף באותה מהדורה בהדפסה אחת ישנם טעויות מסוימות ובהדפסה אחרת טעויות אחרות.**

ועל כן אנו קוראים אל הסופרים לא להשתמש עם תיקון הנ"ל וכן על בעלי החנויות לצרכי סת"ם לבלי למכור תיקונים אלו,

ומכאן תצא הקריאה אל כל סופרי סת"ם הע"י שעל כל סופר לברר על התיקון שמשתמש בו אם הוא מוסמך ומוגה היטב.

וע"ז באנו עה"ח

משה שאול קליין | יעקב מאיר שטרן | שריאל רוזנברג | אפרים צבי וואזנער
ראבד"ד ועד מסמרת סופים בארה"ק

אבד"ק נייטרא: דער טורי זהב מיטן רמב"ם, פרשת והיה.[87]

87

לתועלת הקוראים נרחיב לבאר בענין זו:

הנה בתפילין ג' פרשיות ראשונות הן פתוחות ונעשות כדלהלן: פרשת קדש ופרשת והיה כי יביאך ופרשת שמע מתחילות כולן בראש השיטה, ואת הריוח של ט' אותיות משאירים בסוף הפרשה המסיימת, דהיינו שפרשת קדש הקודמת לוהיה כי יביאך מסתיימת ט' אותיות לפני סוף השיטה, וכן פרשת והיה כי יביאך קודמת לשמע, ונמצא שלושתן פתוחות אליבא דכו"ע וכפי שהם בתורה, וכל זה לעכובא. [ר"ל מהתפילין של יד הואיל והן נכתבות על קלף אחד וכו', אבל בתפילין של ראש וכו' אין להקפיד, אך נהגו לכתחילה להקפיד (משנ"ב ס"ק נ"ה ועיין דעת הפרמ"ג בזה).

והנה יש ג' שיטות לגבי פרשת והיה אם שמוע, כי פרשת והיה אם שמוע כפי שהיא בתורה היא סתומה, ובתפילין מצינו ג' שיטות.

א) שיטת השו"ע שיעשנה סתומה לעכובא, עיין מפרשי הטור והשו"ע ב"י וט"ז שציינו כן בלשון הרמב"ם.

ב) שיטת הרמ"א אליבא דהעיטור ועוד שבדיעבד כשרה גם בפתוחה, והטעם לזה מבואר היות וגם בתורה אינן סמוכות זל"ז.

ג) והנה כפי שביארנו לעיל יש אופן אחד בלבד שמוסכם גם על הרמב"ם וגם על הרא"ש, והוא כשריווח של ט' אותיות והתחלת הפרשה החדשה נמצאים באותה שורה של הפרשה המסיימת, והנה

רבינו: און וועגן מקדש זיין שמות, ער מאכט טעותים מיט שמות, דאם קען מען נישט פארריכטן אויך נישט.

אבד"ק נייטרא: דעם רבי'נם תפילין איז רמב"ם אדער טורי זהב, אותיות קטנות צי אותיות גדולות?

רבינו: כ'געדענק נישט, אבער כ'מיין אז ס'איז ווי דער טורי זהב.

דער חתם סופר האט אזוי געהאלטן.[88]

אבד"ק נייטרא: ס'איז אינטערסאנט צו זעהן.

ס'איז דא א תשובה פון רבי'ן ז"ל צום תולדות אהרן רבי'ן.

רבינו: יא, וועגן די תפילין פונעם קדושת יו"ט.[89]

אבד"ק נייטרא: ער האט אליינם נישט געוואוסט וועלכע כתב ער האט געהאט, און ער האט עם געעפנט לכבוד דעם, און ער שרייבט אז ס'איז געווען א חשוב'ער סופר אין סיגוט,[90] און דארט איז געווען טורי זהב'ס תפילין געהעריג, אותיות קטנות.

אין ארץ ישראל איז געווען א סופר ר' מנחם דאווידאוויטש ז"ל, א שטארקער מענטש איז ער געווען, ער האט געשטופט זיין אג'ענדע, שטארקע אותיות, אין ארץ ישראל איז עם געווארן זייער פאפאלער, ר' מנחם דאווידאוויטש'ס וועג, ער האט געמאכט די רמב"ם תפילין.

דער זיידע ז"ל (המנחת יצחק ז"ל) האט אויך געלאזט שרייבן אזוי די תפילין, ווייל ער שטאמט דאך פון זידיטשוויבער חסידים, דער היכל הברכה האט אויך געשריבן רמב"ם תפילין.

רבינו: ס'איז דא היינט די תפילין פונעם אור פני משה, רבי משה פשעווארסקער'ס כתב.[91]

אופן זה של סתומה אינו אפשרי בתפילין, מכיון שכל פרשה שבתפילין היא בעמוד נפרד ואין את האפשרות שיהיו באותה שורה.

ועתה כיצד ינהג אם יעשה את הדרך השניה של הרמב"ם בסתימה ויתחיל הפרשה באמצע השורה שבראש העמוד או לדעת הרא"ש היא פתוחה ואם ינהג כהרא"ש ויישייר שורה שלימה ריקה ויתחיל בתחילת השורה השניה שבעמוד או לרמב"ם היא פתוחה.

ודעת השו"ע שהיות וא"א לצאת את שניהם, או יעשה כהרמב"ם שעיקר הלכה כמותו, ועוד שהרי גם לראשה שהיא פתוחה הרי בדיעבד פתיחה רישה, ויעשה כל הריוח של ט' אותיות בראש העמוד של והיה אם שמוע, (בשו"ע מבואר שבסוף פרשת שמע לא יישייר ט' אותיות, וע"י שו"ע הרב סעיף נ"ב שכתב גם כן כך, אמנם בקונטרס אחרון ס"ק י"ב חזר בו).

ובאן הגיע הטו"ז והמציא עצה לעשותה סתומה שיצא אליבא דכו"ע, שבפרשת שמע בסופה יניח ריוח פחות מט' אותיות קטנות, וכן יניח ריוח פחות מט' אותיות קטנות בתחילת פרשת והיה אם שמוע, ועי"ז שאין לה ט' אותיות במקום אחד, כי אם ע"י צרוף, היא נקראת סתומה לכו"ע. כדעת הטו"ז כתוב גם בתשובת הרמ"ע מפאנו, ובבי' הגר"א, ובפמ"ג, ומובא גם בחידושי רעק"א וביתר אחרונים.

אך בביאור הלכה מביא שהשועה"ר כ' דלכתחילה יש למנוע מלעשות כעצת הט"ז, מכיון שמהרבה פוסקים מוכח שלא ס"ל כלל הסברא דצירוף, דהיינו כל הפוסקים שכתבו דאין תקנה לעשות סתומה לדברי הכל, עי' בביה"ל בפירוט, וא"כ אין כאן פתוחה ולא סתומה ופסולה, וכן בספר מאמר מרדכי מפקפק בעיצה זו מהאי טעמא, וכן במחצית השקל מערער על פשרה זו, אבל יש הרבה הנוהגין כשיטת הטו"ז.

ולמעשה המנהג הוא כך, הספרדים נוהגים כדעת הב"י באופן מוחלט, ואילו האשכנזים כמעט כולם נוהגים כהט"ז, מנהג זה כולל את קהילות הליטאים, וכן נהוג אצל רוב קהילות החסידים זולת מסורת חב"ד כהשו"ע הרב, וכן יוצאי קהילות אונגארין שנוהגים כולם כהט"ז. אך במשך הדורות היו בקרב גדולי ההוראה האשכנזים שהיו שהעדיפו או חששו לדעת הרמב"ם. והגאון רבי חיים מבריסק ז"ל חשש לב' השיטות, והניח שני זוגות תפילין גם ט"ז ורמב"ם.

88 עי' בשו"ת חת"ס (יו"ד סימן רס"א) שמביא שרבו הגאון ר' נתן אדלער נהג כהרמב"ם, אם כי החת"ס עצמו סבר כדעת הט"ז (עיין יו"ד סי' רנ"ד).

89 עיין בשו"ת דברי יואל (או"ח סימן ה) שכ' להאדמו"ר מתולדות אהרן ז"ל ששאל ג"כ את מרן ז"ל בענין כתיבת התפילין בפרשיות סתומות, והשיב לו דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, אבל סיים שם בזה"ל: ...אך זה אוכל לכתוב לו, כי התפילין שלי המה של כ"ק אבא מארי הגה"ק זלה"ה שהיה מניחם כל הימים שאני זוכר, ולאחר פטירתו נפלו לי בירושה, ומאז אני מניחם, והסופרים בסיגוט שראו התפילין הכירו הכתב שהיא של ר' שמואל סופר זלה"ה שהיה סופר מצוין בסיגוט, ומפורסם בחסידות עצומה בימי זקני הגה"ק מאוה"ג בעל ייטב לב זלל"ה, ובאלו התפילין אני רואה שנכתבו בשיטת הטורי זהב, וא"כ אני רואה שאבותי הקדושים זלה"ה נהגו למעשה כשיטת הטורי זהב, עכ"ל

90 ה"ה החסיד הנודע רבי שמואל סופר ז"ל שהיה דר בעיר סיגעט, והיה מפורסם לאיש קדוש ובעל מדריגה, ומגידי אמת סיפרו שהגה"ק מהרי"א מקאמארנא ז"ל הי' פע"א בסיגוט, ושאל על ר' שמואל סופר איפוא הוא דר כי רוצה להתראות עמו, וכשאמרו לו שר' שמואל דר כמעט בחורבה, ואין מי הראוי לילך אצלו, השיב הרה"ק מקאמארנא, אם דירתו טובה בשביל אלי' הנביא אז טובה היא גם בשבילי.

91 להלן כתי"ק הרה"ק רבי משה מפשעווארסק הנמצא היום למכירה:

אבד"ק נייטרא: יא, כ'האב געזעהן קאפי'ס דערפון.

רבינו: כ'האב אויך געזעהן א קאפי, ס'איז זייער אן אינטערסאנטער שי"ן דארט.

אבד"ק נייטרא: איך האב נישט געקוקט אויף די שי"ן, כ'האב געקוקט אויף די פתוחות און סתומות.

וואס איז דא אין די שי"ן'ס?

רבינו: געווענליך אלע שי"ן'ס האבן אזא שפיץ, ער האט עם מער געשריבן ווי א געדרוקטע שי"ן, מיט א מושב, און אינמיטן האט עם א שפיץ.

א' הנוכחים: עם קוקט אוים ווי א קמץ.

רבינו: יא, ס'האט אינמיטן א קליינע שפיץ.

אבד"ק נייטרא: ס'איז דא היינט א קאפי פון תפילין וואס זיי האלטן אז ס'איז דעם רבי"ן ר' אלימלך'ס תפילין.[92] די מבינים האלטן אזוי. דארט איז אלעם דעם טורי זהב'ס תפילין.[93]

רבינו: און ווי אזוי איז דעם רבי משה פשעווארסקער'ס תפילין, אויך טורי זהב?

אבד"ק נייטרא: יא. אבער דער היכל הברכה האט שטארק געהאלטן מ'זאל שרייבן דעם רמב"ם תפילין.

א' הנוכחים: דער שולחן ערוך הרב האט אויך געהאלטן אזוי?

אבד"ק נייטרא: יא, דער שולחן ערוך הרב איז אפגערעדט. ער האלט אז ס'איז מעכב אפילו.

רבינו: די ליובאוויטשער האבן אנדערש די תפילין.[94]

---

92 להלן תמונה מהתפילין של הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק ז"ל שהם מכתי"ק של הרה"ק רבי משה מפשעווארסק ז"ל:

93 היינו התפילין שהיו בידי האדמו"ר בעל המנחת אלעזר ממונקאטש ז"ל, וראוי להעתיק פה מה שסיפר כ"ק מרן אדמו"ר ממונקאטש שליט"א אודות תפילין אלו ששמע מפי הרה"ח ר' חיים בער ז"ל המשב"ק (נדפס בחודש בהדשו גליון ע' היו"ל ע"י מוסדות מונקאטש):

הרה"ק רבי ר' אלימלך מליזענסק ז"ל נסע אל הרה"ק רבי משה סופר מפשעווארסק ז"ל בעל אור פני משה, אשר עדיין היה מלמד תינוקות, וביקש ממנו שיכתוב לו פרשיות לתפילין, התנצל לפניו רבי משה ז"ל ואמר רצוני למלא רצונכם, אבל נשכרתי מהקהל להיות מלמד תשב"ר ואין לי רשות להתפנות מחובתי ולבטל לימודם, השיב לו רבי ר' אלימלך ז"ע, כתבו אתם את הפרשיות ומשך כל הזמן עד שתגמרו הכתיבה אשב אני להיות המלמד עם התלמידים. ואכן כן עשו, הרבי ר' אלימלך למד עם התשב"ר, ורבי משה כתב וגמר הפרשיות.

רבינו בעל המנחת אלעזר ידע שבעיר שענדישאוו גר נכדו של הרבי ר' אלימלך שאצלו נמצאים תפילין קדושים אלו שעברו אליו בירושה, ובמשך הרבה שנים השתדל רבינו לקנות ממנו תפילין אלו, אבל הוא כמובן לא התרצה למכרם, אחרי שנים רבות נעשה נכד זה ירוד מנכסיו ובעל חוב גדול ל"ע, ואז נתרצה למכור התפילין תמורת תשלום החובות שהגיעו לסכום עצום.

תיכף כשקיבל רבינו ז"ל הידיעה נסע בלי שהות למדינת פולין לעיר שענדישאוו עם המשב"ק רבי חיים בער ז"ל, כאמור בכדי לקנות התפילין נצרך סכום גדול מאוד מה שלא היה לרבינו ז"ל, לכן הוסכם שרבינו יזקוף הסכום על מלוה, וכתב על זה כמה שטרות וועקסלין על זמנים מאוחרים אשר במשך הזמן כפי שהותנו ודיברו ביניהם יהול חוב על שטר אחד מהתשלומין.

סיפר ר' חיים בער - שכאשר חתם רבינו ז"ל על השטרות הרהר בלבו, איך יכול רבינו להתחייב סכום כל כך גדול ועל משך כמה שנים, הרי בלאו הכי יש לרבינו חובת עצומים.

פתאום סובב אליו רבינו ז"ל כתופס מחשבתו ואמר לו: חיים בער, דו קוקסט און וואונדערסט זיך, ווי וועט מען קענען דאס באצאלן, און וואס דארף מען נייע חובות?, וויסן זאלסטו, אז א זעלנער דארף זיך אנגרייטן אלע פאנצער'ס, וועו ער גייט אויפן פראנט, עכתו"ד.

94 דהיינו כפי שנפוץ במשך הדורות בין חסידי ליבאוויטש שהבעל התניא הורה לכתוב צורת אותיות אשר הוא משולב בשיטת הפוסקים והמקובלים יחדיו.

והיינו אחרי שערך בעל התניא את סימן ל"ו בשו"ע הרב עם פרטי הלכות תמונת האותיות, תיקן מחדש את ציור כתיבת האותיות, ולימד אותם את סופר הסת"ם המיוחד שלו, ר' ראובן מיאנאוויץ, ואחר כך מסר הסופר ר' ראובן את פרטי ההוראות האלו אל תלמידו, ומהם הגיעו לידינו, וכתב זה מכונה אצל חסידי ליבאוויטש "כתב המיוחס לרבינו", ואצל אדמו"ר ה"צמח צדק" מכונה "סת"ם שלנו".

על כתב זה של הסופר ר' ראובן מיאנאוויטש סמכו רבותינו לאורך הדורות.

בתיק מאסר וגאולת אדמו"ר האמצעי (ע' ס"ה) מובא, שכאשר התיישב כ"ק אדמו"ר האמצעי בליובאוויטש, הזמין אצל הסופר ר' ראובן מיאנאוויטש שיכתוב ג' ספרי תורה עבור בית הכנסת בליובאוויטש.

כשבאה שאלה בכתיבת האותיות אל אדמו"ר הצמח צדק, פנה בשאלה זו (שער המילואים ח"ה סי' א) אל דודו מהרי"ל מיאנאוויטש , וביקש ממנו: ימחול נא על כת"ר הרמה, לשאול פי הסופר מובהק ר'

ראובן נ"י, אולי שמיעא לי' מיני'... והשיבו מהרי"ל ...ביום מחר אי"ה אראה את מה"ר ראובן סופר, ואשמע ממנו.

כמו כן בשו"ת צמח צדק חיו"ד (סי' רז אות ג): ...ולמעשה צויתי להעתיק לו מהספר תורה שכתב הסופר המפורסם של אאזמו"ר נ"ע ה"ה הסופר מ' ראובן ז"ל, ויעתיקו לו השורות, הכל כפי שנכתב שם, ועל זה יכול לסמוך... עכ"ל.

ומאז והלאה נתפשטה על פני תבל הכתיבה הזאת, אשר היא שווה לשתי הדיעות יחד...

צורת כתיבת האותיות על-פי שיטה זו, הועברה על ידי אדמו"ר הזקן לתלמידו החסיד ר' ראובן מיאנווויטש ז"ל, שהיה סופר סת"ם ירא שמים, והיה כותב את התפילין והמזוזות לאדמו"ר הזקן.

צורת האותיות כפי שהורה בעל התניא ז"ל, משונה בכמה וכמה פרטים מצורת האותיות שכתב בחיבור ה'שולחן ערוך' שלו.

אך האדמו"ר הריי"צ ז"ל חיפש סופרים שקיבלו במסורת את צורת כתיבת האותיות איש מפי איש, ולא עלה הדבר בידו, וע"כ המסורת בדבר כתיבת האותיות נפסקה במהלך השנים.

עם זאת, נותרו תפילין המיוחסות לרבי ראובן הסופר הנ"ל, תפילין אלו נשתמרו בידי משפחת גוראריה, והוצגו לפני אדמו"ר הריי"צ על ידי הרב שניאור זלמן גוראריה, כמו כן נמצאת בספריית חב"ד שבקראון - הייטס מגילת אסתר שנכתבה על ידי אדמו"ר המהר"ש, אולם בנוגע לצורת אותיות הכתב עצמו קשה ללמוד ממנה, היות וכאשר המגילה היתה זקוקה לתיקון וחידוש, הסופר שקיבל לידיו את המגילה לתיקון - לא הקפיד לשמר את צורת האותיות.

והנה כהיום יש פולמוס גדול בין חסידי ליבאוויטש כאשר הרבה רבנים ומשפיעים סברו שאין לכתוב בהכתב הנקרא 'כתב חב"ד' כי אין לזה מסורת ברורה.

*

ועל עצם גופא דעובדא עיי' בס' קהל חסידים החדש (ווארשא תר"ס, אות לה) וז"ל שם:

הרה"ק ר' דוד סופר מאניפאליא.. חביבה היתה כתיבתו בעיני הצדיקים תלמידי המגיד ז"ל.. פעם אחת התעכב הגאון הקדוש ר' שניאור זלמן הרבי מלאדי ז"ל אצל רבו הקדוש המגיד ז"ל במעזריטש זמן רב אחר חג הסוכות, כי דרכו הי' להמתין עד שיקרא אותו רבו לפטרו לשלום לביתו.

ופעם אחת עבר זמן רב אחר יו"ט ולא קרא אותו רבו לברכו בברכת הפרידה, ומוכרח היה להמתין זמן רב כזה, עד שקרא אותו רבו ז"ל ואמר לו: כאשר יש קיטרוג גדול בעולמות העליונים מדוע לא שווה כתיבת תמונת האותיות הקדושים לדעת הפוסקים ולדעת המקובלים בשווה, אשר על-כן מוכרח אתה לקחת פנאי לעיין היטב בדברי הפוסקים והמקובלים, ליישר תמונת האותיות שיהיו בשווה לשני הכיתות כדי שיתבטל הקיטרוג.

העמיס הרב ז"ל על נפשו המלאכה מלאכת קודש הזאת, עד שעברו איזה ימים והוציא אל הפועל את כל צורות האותיות, ועלו מתאימות לשתי הדיעות בשווה. - הביאם לרבו הקדוש והראה לו תמונת כל האותיות אשר הושווה לשתי הכיתות, ונתן לו המגיד ז"ל תודה על זה, ואמר לו אשר בזה הרגע הכריזו בפמליא של מעלה אשר כך מוכרחת להיות צורת האותיות, ונתבטל הקיטרוג.

וביום המחרת בירך המגיד ז"ל את תלמידו הרב מלאדי בברכת הפרידה, ונסע הרב לדרכו. ויסע דרך עיר אניפאליא, ובא הרב לאניפאליא בלילה.. וראה הרב מרחוק אשר בבית אחד נר דולק, והלך לאותו הבית להתאכסן שם. ואותו הבית היה של הרב ר' דוד סופר ז"ל. - וכשבא הרב אל הבית, מצא את הר"ר דוד ז"ל יושב וכותב ספר-תורה. לא רצה הרב לבלבלו, והלך בבית בחשאי עד שהגיע למקום כתיבתו, וראה הרב ז"ל שהוא כותב את האותיות הקדושות, הכל כמו שהוציא הוא אל הפועל ביום אתמול ברוב עמל ויגיעה! נבהל מאוד הרב מזה, כי הר"ר דוד ז"ל לא היה במעזריטש בשעה שמסר לרבו הקדוש את תמונת האותיות.

המתין הרב ז"ל עד שגמר הר"ר דוד את כתיבתו.. ואחר-זה שאל הרב אותו מהיכן לקח את הדרך החדש בכתיבה, והשיב לו הר"ר דוד ז"ל: אני אינני יודע מאומה, אך ביום אתמול קרא אותי הרה"ק ר' זוסיא, ואמר לי אשר הכריזו כרוז בפמליא של מעלה לכתוב תמונת האותיות באופן שיהיו בשווה לדעת הפוסקים והמקובלים יחד, וצייר לי הר"ר זוסיא כל אות בפרוטרוט איך לכתוב אותה, וכך אני כותב כמו שצייר לי הר"ר זוסיא... - ומאז והלאה נתפשטה על פני תבל הכתיבה הזאת, אשר היא שווה לשתי הדיעות יחד...

95

להלן תצלום התפילין המיוחס להסופר ר' ראובן מיאנאוויטש סופרו של הרה"ק הבעל התניא:

96

דהנה בגמ' מנחות (ל"ה) כתוב שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני. וברש"י - עושין כמין קמטים דקים ונראים כעין שי"ן. כך נפסק להלכה בשו"ע (סעי' ל"ב סמ"ב) כמין שי"ן, והמשנה ברורה שם כתב: ומשמע באחרונים דתמונת שי"ן שלנו שאנו עושין בתפילין דהיום דלא בעינן דוקא כתב סת"ם ממש, ומנהג סופרים כהיום באיזה מקומות להדר

אבד"ק ניטרא: ס'איז א מאדנע זאך, זיי האבן נישט ווי דער תניא אויך נישט. זיי זאגן אז זיי האבן א קבלה פונעם ברודער פון תניא (ה"ה הרה"ק רבי יהודא לייב מיאנאוויטש ז"ל). כ'האב עם פראבירט נאכצוגיין דער מקור.[95]

רבינו: דער שי"ן אויף די תפילין של ראש איז אויך אנדערש ווי ערגעץ אנדערש.[96]

אבד"ק נייטרא: דער תניא גייט אינגאנצן ווי דער רמב"ם, און זיי מאכן עס נישט אינגאנצן ווי דער רמב"ם.

רבינו: זיי האבן א אנדערע כתב, די כתב פון ספר תורה, עטליכע אותיות איז אנדערש.

אבד"ק נייטרא: אויסער דעם חוץ וואס זיי האבן א אנדערע כתב, דער תניא זאגט אז דעם טורי זהב'ס כתב איז מעכב, ס'איז פסול בדיעבד, דאך האבן זיי עס נישט, און זיי זאגן אז דער ברודער פונעם תניא האט געזאגט אזוי.

רבינו: כ'האב געזעהן אין פאלם ספרינגם (עיר הנופש אשר מרן שליט"א שוהה שם כמה שבועות בימות החורף) זייערע תפילין, האב איך געזעהן אז ס'איז אויך אנדערש דער שי"ן.

הרר"י: ס'איז דא לעצטנס ביי זיי א נייער ווינט אז זיי ווילן טוישן די שי"ן'ס פון די תפילין, דער שי"ן פון פיר ראשים ווילן זיי טוישן אויף א אנדערן אופן.

רבינו: יא, כ'האב עס געזעהן. דער פאטענט וואס ער זאגט פון מאכן דיקער און דינער, דאס איז בייגעפאלן פאר הונדערט יאר צוריק אויך, און מ'האט עס נישט געמאכט, ס'איז נישט קיין חידוש.

מ'האט נישט פארשטאנען אמאל אז מ'קען עס מאכן דיקער און דינער? די זאכן טאר מען נישט משנה זיין, עס טאר נישט אויסזעהן קיין חידוש אז אזעלכע האקעלע ענינים טוישט מען.

ווייל דער אויפטוה פארוואס איז עס נישט בייגעפאלן פאר הונדערט יאר צוריק, פאר צוויי הונדערט יאר צוריק.[97]

אבד"ק נייטרא: יא, עס איז נישט קיין נייע טעכניק, ס'איז א זאך וואס מ'האט געקענט מאכן אלע יארן.

רבינו: א זאך וואס מ'האט נישט געקענט מאכן אמאל מילא, אבער א זאך וואס מ'האט געקענט.

אבד"ק נייטרא: פאר דעם איז יעצט בייגעפאלן א נייער טעכניק.

רבינו: ס'איז א גוטער בייפאל, אבער וועגן דעם גיין משנה זיין? מ'איז נישט משנה.

אבד"ק נייטרא: וועז איינער קומט און זאגט איך קען היינט מאכן זאכן וואס מ'האט אמאל נישט געקענט מאכן.

רבינו: מ'מאכט היינט די תפילין שענער ווי אמאל, ווייל די מאשינערי העלפט צו אז מ'קען האבן תפילין מהודרים, די עצם בתים איז מער מהודרים וואס איז אמאל נישט געווען, קיינער האט נישט געהאט אזעלכע שיינע בתים, מ'האט געמאכט פון עורות דקים פון בהמה דקה, ס'האט זיך נישט געהאלטן די ריבוע, און ס'איז געווארן לעכעריג, אבער

ולעשותן בכתב אשורית ממש. עכ"ל. ובשער הציון כתב מקור לדבריו "הב"ח והרמ"ע והע"ת".

ואלו דברי הב"ח: "דמנהג שינ"ן שלנו דלא בעינן כתיבה אשורית ממש, דהלא אף הדל"ת והיו"ד שברצועה אינן אלא דוגמא בעלמא". ובנוסח הנ"ל כתבו גם הרמ"ע והע"ת.

מאידך ב'חיי-אדם' כתב "כל מה שפסול בס"ת פוסל גם כאן". וכך מעיד בספר שו"ת עולת יצחק (ס"י) שכן נהגו אצל הגאון מוילנא. וכן בספר שערי אמת (פכ"ג ס"י) כותב שבשי"ן זה פסול כל מה שפסול בס"ת, ולפי"ז מפלפל שם בתפארת אריה דהשי"ן א"צ שיגיע עד למטה כדי שיהיה מוקף גויל.

ושיטה זו העמידו דבריהם על-פי הראשונים וביניהם הרמב"ם שדייקו בלשונו שכתב (בפ"ג ה"א) שיהיה בעור של ראש צורת שי"ן מימין ומשמאל.

במחלוקת זו תלויה מחלוקת נוספת האם לעשות תגין על ראש השי"ן החיצוני של התפילין. ועיי' בס' אות חיים ושלום שהביא דברי המגן גבורים שכתב דאין ענין שי"ן של קמטי תפילין לדמות אותם לכתיבת אותיות דלא תלוי זב"ז כלל. ומהאי טעמא הסיק שם: לא ראינו גם לגדולים וצדיקים מרבותינו שידקדקו לעשות תגין על השי"ן בתפילין שלהם.

והנה שיטת הבעל התניא ברורה, הן בשולחנו שכתב (בסעיף ס"ד) עושין כמין שי"ן, והן בדוגמא שהעתיק בקצות השולחן רגל השי"ן מגיע עד למטה ואי"צ להיות מוקף גויל, וכמו"כ מנהג חב"ד דהשי"ן ללא תגין, ובאותיות הסת"ם כתב התניא (בסל"ו ס"ה) "דיש פוסלין אם לא תייג השין ויש לחוש לדבריהם להחמיר בשל תורה". וכמו"כ ראשי השי"ן עצמם שהתניא תיקן בפירוש שלא כאותיות הכתיבה.

---

97 תצלום מהשי"ן החדש של ד' ראשים:

היינט מאכט מען אזעלבע שיינע מהודר׳דיגע בתים, אז מ׳קען מאכן שענער איז אוודאי בעסער אזוי.

אבד״ק נייטרא: די רצועות איז אויך, א גרויסער עולם גייט היינט מיט רצועות וואם איז שווארץ פון אונטן. דער רמב״ם האלט אזוי לכאורה. אויך נישט מוכרח.

רבינו: אויף די אנדערע זייט האט מען אמאל נישט געפארבט.[98]

אבד״ק נייטרא: אבער די וואם גייען נישט אזוי, די גייען מיט רצועות וואם מן הצד איז אויך נישט שווארץ, ס׳איז דאך דא דער קסת (סי׳ כ״ג אות ב׳) וואם האלט אז מדאורייתא דארף עם זיין שווארץ מן הצד אויך, פון דעסווענגן גייט נישט דער עולם אזוי, די וואם גייען נישט מיט שווארצע רצועות פון אונטן. זיי מאכן א גרויסן שטח פון רצועות און זיי פארבן עם, און נאכדעם שניידט מען עם, קומט אוים אז פון די זייטן איז נישט געפארבט, דער קסת האלט דאך אז ס׳איז מעכב.[99] איינער האט מיר געזאגט אז ס׳איז קיינמאל נישט געווען אזוי, עם קען דאך נישט זיין, אין אונגארן האט מען אזוי מקפיד געווען אויפן קסת, יעדעם ווארט פונעם קסת איז געווען אזוי הייליג. רוב רצועות וואם פון אינעווייניג איז עם נישט שווארץ, איז עם פון די זייט אויך נישט שווארץ.

רבינו: די רצועות איז די הארבסטע, ס׳איז הלכה למשה מסיני אז ס׳זאל זיין רצועות שחורות.

אבד״ק נייטרא: יא, די בתים קען דאך זיין ׳בלבד שלא יהיו אדומות׳, רויט טאר עם נישט זיין, אבער רצועות מוז זיין שווארץ.

הרח״ש: דער פריער׳דיגער דור האט געהאט שווארץ אין די זייט? דעם טאטן׳ס רצועות (הגאון הצדיק רבי מיכאל בער ווייסמאנדל ז״ל ראש ישיבת נייטרא) למשל איז געווען שווארץ אין די זייט?

אבד״ק נייטרא: כ׳קען דיר נישט זאגן, כ׳וויים נישט, אבער דער קסת פסק׳נט אזוי, עפ״י רוב פלעגט מען זיך פירן ווי דער קסת.

הרח״ש: אבער מ׳האט נישט געזעהן די פריער׳דיגע רבנים זאלן מקפיד זיין צו גיין מיט שווארצע רצועות ביי די זייט.

אבד״ק נייטרא: ס׳איז געווען אסאך דינערע רצועות אמאל, ס׳איז כמעט נישט געווען שייך קיין צדדים.

אז מ׳זעהט דעם צד איז עם א פראבלעם, דער קסת פסק׳נט אזוי אז ׳כל מקום שנראה׳ האט א דין פון רצועות, אין די גמרא איז משמע אז כל מקום שנראה איז א הלכה למשה מסיני אז ס׳מוז זיין שווארץ, די זייטן איז אויך א מקום שנראה, ס׳איז דא חולקים, אבער דער קסת האלט אזוי.

רבינו: אבער מ׳האט נישט מקפיד געווען איבעראל אזוי אויף דעם.

*

אבד״ק נייטרא: שוין, ס׳האט זיך פארשלעפט, כ׳וויל נישט אויפהאלטן דעם רבי׳ן.

רבינו העניק לו הגדה של פסח החדש ׳לכ אהרן׳ שאך זה יצא לאור עולם, אבד״ק נייטרא שליט״א הציג את בנו הר״ר משה שליט״א מעיה״כ לאנדאן יע״א

בנו הר״ר משה: איך לערן אינעם רבי׳נם כולל אין לאנדאן, איך ברענג א גרום.

רבינו: אה, יישר כח, זייער פיין, ברכה והצלחה.

ונפרד רבינו ממנו בברכת חג כשר ושמח

---

98 ויש להעתיק תשובת הגאון בעל שבט הלוי ז״ל להגאון רבי יוחנן וואזנער שליט״א ראב״ד סקווירא, וז״ל: ...לנכון קבלתי מכתבו, ואשר הציע לי אודות שחרות רצועות דתפילין שיש מהדרין שרוצים להנהיג לעשות לכתחלה שחור מבחוץ ומבפנים, ושלח לן תשובתו של מחו׳ הה״ג בנש״ק ר׳ אלי׳ כץ שליט״א שמחזק לנהוג כן, ע״פ תשובת הרדב״ז בלשונות הרמב״ם (סי׳ נ״ו אלף תכ״ו), ומש״כ הד״מ סי׳ ל״ג בשם האו״ז ועוד מס׳ אחרונים, וממה שהובא בשם האר״י ז״ע בזה דיש להדר כן לנוי.

ידידי כ״ת הנה הכל אמת נכון, וגם מרבותינו ואבותינו לא נעלם כ״ז, וכבר הבאתי גם אני עני דברי הרדב״ז בס׳ הלקט שנדפס זה יותר מחמשים שנה, אבל כיון שבעלי השו״ע הב״י והרמ״א בד״מ והלבוש וכל הבאים אחריהם לא כ׳ כן אפילו להידור בעלמא, וכאשר העיד הרדב״ז בעצמו דלא צובעין אחורי רצועות שחור, ובכנה״ג אחרי שהביא דברי הרדב״ז סיים ואין אנו נוהגין כן.

ע״כ אעפ״י שגם הרדב״ז לא כ׳ רק להתנאה במצוה, מכלל דגדולי ישראל פוסקי הדורות לא חששו להנהיג אפילו לנוי בעלמא, וכן מוכח בשו״ע הרב שם, ובודאי הי׳ להם טעם מדוע לא הנהינו כן בדבר קל כזה, וא״כ למה לן לשנות פני הלכה, אעפ״י שכל מה שכ׳ הגר״א כץ שליט״א הוא אמת נכון במקורו, מכ״מ סתימות הפוסקים יותר כמפורש שלא נהגו כן גם המדקדקים, ע״כ אומר בטח דאם יחידים ינהגו כן תבא עליהם ברכה, אבל להנהיג דרך הוראה לא ראיתי צורך, והנח להם לישראל כי בני נביאים הם, עכ״ל.

ועיי׳ בשו״ת ראש אליהו (ח״א סי׳ ז׳) שכתב אריכות גדולה על נידון זה, והערת הגרח״ק על דבריו.

99 עי׳ (שם) מש״כ בזה״ל: ״ונראה לי דיש לדקדק להשחיר גם החודים, דהיינו המקום החתך״, עי״ש.

מתוך שיחת קודש אצל מסיבת שבע ברכות

בבית הרבני הנגיד הנכבד

מוה"ר יחזקאל דוד בערקאוויטש הי"ו

מראשי הנהלת מוסדותינו הק' בוויליאמסבורג יצ"ו

עוד השתתפו שם אצל שמחת השבע ברכות:

הרה"ג ר' **חיים שלמה מיללער** שליט"א, אבד"ק נייטרא וומסב"ג. הרה"ג ר' **יואל שוואַרטץ** שליט"א דומ"ץ בית מדרשינו 'בנין געלבשטיין'. הרה"ג ר' **משולם זושא יצחק אויש** שליט"א, דומ"ץ וואלקאן

מוצש"ק פר' תזריע תשפ"ד לפ"ק

יכיל בקרבו:

אודות בני הגה"צ מוואלאוזש • גדלותה וחכמתה של הרבנית מראצפערט • גדולת הספר חיבור לטהרה מהגה"ק מהארנסטייפל • חביבותו והערצתו של מרן הק' מצאנז לחתנו מהארנסטייפל • אודות תשובתו של הרה"ק מהארנסטייפל למרן העצי חיים • בעל הקצות החושן ובעל הנתיבות נפגשו ודברו בינהם על אופן כתיבת ספריהם • הגאון רבי משולם איגרא דיבר בהתפעלות גדולה על ספריו של תלמידו החוות דעת • אודות חומרת המקור חיים שבמכירת החמץ צריך המוכר לחתום ולא השליח • אודות השטר הרשאה שהיה נפוץ במדינת פולין ובמדינת אונגארין מכר כ"א חמצו לבד • השטר מכירת חמץ שמרן רביה"ק כתב במדינת שווייץ • אודות ד' החת"ס על מכירת חמץ ועל מכירת הבכורות בכדי להפקיע מידי חיוב • בענין אי מכירת חמץ וכדומה צריך לחיות רק עפ"י חוקי התורה או גם עפ"י דינא דמלכותא • בענין אי היתר עיסקא די להיות רק עפ"י תורה • אודות האחועדות שהיה בין צדיקי פולין ודנו על שטרות מכירת חמץ שיהיו כדת וכהלכה • תשו' הגר"ש קלוגער על התקנה שהשמש יקנה את החמץ ולא הרב משום מעשה שהיה • אודות מסורת אבות באכילת מיני דגים שונים והנהגת רבותינו הק' • מסורת אבות המשתנים בין בעל לאשה בהנהגות וחומרות • עובדא נאה מהגאון חטו"ז עם תמימות רעיתו אודות הזהירות בפסח • ד' האור לשמים והמאור ושמש שמשעת יצי"מ יש מלאכים השומרים את האדם מחימוץ • יסוד גדול באידישקייט לא לשנות מהמסורת אבות • ד' השו"ת מן השמים שהמרבה בחומרות מאריכין לו ימיו ושנותיו • חומרות גדולות שהיו בפרעמישלאן • מנהג מרן היש"מ וחלק מנכדיו לא לאכול מצה כל הפסח חוץ מהכזיתים המחיובים • דעת המנח"א ממונקאטש ושאר פוסקים נגד חומרא הנ"ל • קפידתו הגדולה של הרה"ק מליסקא על חומרת רבו היש"מ באכילת מצות בפסח • הגאון החזו"א לא רצה להתיר נדרו של מי שנהג חומרא זו אבל דאג לו מאכלים אחרים • דעת החזקוני והרוקח והגר"א שיש מצוה לאכול מצה כל שבעה • ראי' מד' התשו' הרא"ש שיש מצוה לאכול מצה כל שבעה • מרן חייטב לב שינה ממנהגי זקינו מרן היש"מ • מרן חייטב לב קיבל נוסחאות התפילה מהמהרצ"ה מרימנוב • ד' הרבינו בחיי על חשיבות מסורת אבות • הנהגות ממרן העצי חיים ומרן רבינו הבר"מ שהקפידו מאוד על מסורת אבות • גודל דביקותו של מרן העצי חיים באביו הק' • הגה"צ מבאטור היה חסיד נלהב ממרן הקדוי"ט וראה אצלו נפלאות • מרן הקדוי"ט הקפיד שלא לעשן ביו"ט ועובדא ע"ז עם הגה"צ מבאטור • מרן רביה"ק היה שובת פעם אחת בשנה בעיר טעטש • מרן רביה"ק פעל ישועה במיתת הגוי שהצר ליהודי בעיר טעטש • מרן הקדוי"ט פעל ישועה גדולה לבני העיר סוואליווע בליל ר"ה • ב' עובדות אצל מרן הקדוי"ט ומרן רביה"ק כשהיו בדביקות גדולה אחוזים בשערעפים • הרה"ח רבי יעקב יוסף לעפקאויטש ע"ה היה משתתף בקביעות בסעודתו של מרן רביה"ק בליל שמח"ת • אודות דרכי הנהגתו ברבנות של הגה"צ מבאטור וידו התקיפה על כל עניני העיר • מרן הקדוי"ט הבטיח לא' שיסע לוויען לצרכי רפואה והלה בחכמתו זכה בחיים • סיפור מופת אצל מרן העצי חיים כששלח להתרפאות אצל רופא א' בעירו • הגר"א זכה לרפואה ע"י אשה אחת שנתברכה

על ידו • אודות שאלה במכירת חמץ בהקאמפעניס המוכרין לגויים והשאלות שיש בסחורה הנסחרת ע"י עמעזא"ן • שאלות לעניני מקח וממכר בשבת ע"י עמעזא"ן והעצות לזה • הוויכוח בין מרן הק' מצאנז עם בנו הק' משינאווא אודות השטר חכירה שתיקן בשביל הצלת הרה"ק מרוזין • דעת הייטב לב והקדוי"ט אודות החיתר מכירה בשבת • אודות הקשרי שידוכין של משפחת הגה"צ מבאטור • הגה"צ מבאטור רצה לקחת את מרן רביה"ק כחתן לבתו בזיוו"ש • עוד עובדות על פיקוחו של הגה"צ מבאטור על כשרות העיר בכל תוקף ועוז • אודות בניית המקוה בעיר טעטש ומרן הקדוי"ט מצא מים באורה פלא • מרן הקדוי"ט גירש את הראה"ק שמנע מלבנות את המקוה בעיר טעטש • מרן הייטב לב הוכיח בשבטו תלמיד א' על עניני שלום בית • מרן הייטב לב הוכיח נמרצות א' שלא ציית דינא וזרקו מביתו • סדר הרבנות בעיר מאד • בענין הליכה לקברי צדיקים בחודש ניסן.

ופנה רבינו אל הרה"ג דומ"ץ וואלקאן: איר הייסט אויך 'משולם זושא יצחק' אזוי ווי דער זיידע?[100]

דומ"ץ וואלקאן: איך היים 'משולם זושא יצחק נפתלי', צוגעלייגט נפתלי נאך רבי נפתלי באטורער אויך. רבי זושא'לעם שוועך.[101]

רבינו: מ'האט צוגעלייגט 'נפתלי' אויך.

דומ"ץ וואלקאן: די מאמע הייסט 'שרה מרים' נאך די באבע (הרבנית הצ' ע"ה א"ה הרה"ק מהרש"א מראצפערט ז"ל).

רבינו: איך האב אויך א טאכטער 'שרה מרים'.

דומ"ץ וואלקאן: זי איז געווען א מלומדת.

רבינו: יא, א גרויסע מלומדת איז זי געווען.

דער טאטע ז"ל האט פארציילט אז ווען די ראצפערטער באבע פלעגט צו קומען קיין סיגוט (לבית התנה מרן הגה"ק העצי חיים ז"ל), האט זי געבעטן מ'זאל איר ברענגען ספרים, זי האט געבעטן א פנים יפות און א מאור עינים.

אבד"ק נייטרא: נישט מיט איר איז געווען די מעשה אז זי האט געזאגט אז ס'איז נאך ערגער ווי אין מצרים?

רבינו: ניין, דאס איז געווען מיט איר מאמע רבי מאטעלע האנארסטייפלערס רביצין. זי איז אמאל געקומען באזוכן דעם פאטער, האט ער איר געפרעגט ווי אזוי איז דער מצב פון אידן אין רוסלאנד, זי האט דאך געוואוינט אין רוסלאנד און דער צאר האט דארט ארוים געגעבן שוועךע גזירות, האט זי געגעבן א זאג 'עם איז ארגער וואו אין מצרים', האט ער זיך אנגערופן 'עם קען נישט זיין ארגער פון מצרים, ווייל אין מצרים איז נאך געווען פאר מתן תורה, און אז מ'האט א תורה קען שוין נישט זיין ארגער פון מצרים'.[102]

דומ"ץ וואלקאן: דאס איז די באבע רייצא געווען.

רבינו: יא, אזוי האט זי געהייסן, דעם דברי חיים'ס טאכטער.

דומ"ץ וואלקאן: דער סקווערער רבי ז"ל האט פארציילט, ער איז געווען איינמאל אין ראצפערט...

רבינו: דאס איז געווען ווען ער איז געווען אין סיגוט אויף די התונה, און זי איז אויך געווען דארט.

דומ"ץ וואלקאן: אה, אין סיגוט איז עס געווען?

רבינו: יא, דער טאטע ז"ל האט געהאט א שוואגער רבי יוחנן, ער איז געווען רבי פיניעלע אויסטילער'ס זוהן, און דער סקווערער רבי איז געווען אויף די התונה,[103] דארט האט ער איהר געזעהן.

דומ"ץ וואלקאן: ער האט פארציילט אז ער האט איהר געפרעגט אז ער הערט אז זי פארשטייט מאור עינים, האט זי געענטפערט אז די גרינגע שטיקלעך לערנט זי.

---

100 אביו הגה"צ אבד"ק וואלקאן שליט"א הוא חתנו של הרה"צ ר' יוסף כ"ץ ז"ל, חתנו של הגה"צ רבי משולם זושא יצחק הלברשטאם ז"ל הי"ד, בנו של הרה"ק רבי שלום אליעזר"ל ז"ל מראצפערט. והוא הי' נקרא ע"ש אביו של ק"ז הגה"ק רבי מאטעלע מהארנאסטייפל ז"ל, ה"ה כ"ק רבי משולם זושא יצחק אויערבאך ז"ל מטאלמיטש.

101 ה"ה כ"ק הגה"צ רבי נפתלי טייטלבוים ז"ל אבד"ק נירבאטור, בן הגה"ק רבי ישראל יעקב יוקל טייטלבוים ז"ל אבדק"ק וואלאווע בעל היטב איטיב, חדב"נ וב"א של מרן הגה"ק הייטב לב ז"ל.

102 ועי' מ"ש מרן ז"ל בזה בהגש"פ דברי יואל, על פיסקא ברוך המקום וכו' ברוך שנתן תורה וכו', וע"ע בהגש"פ ברך משה מ"ש מרן ז"ל בענין זה בפיסקא רשע מה הוא אומר.

103 כי הוא הי' חתנו של הגה"ק מאוסטילא ז"ל חתנו של הגה"ק מהרי"ד מבעלזא ז"ל.

רבינו: זי האט געזאגט אז ביים טאטן (הגה"ק רבי מאטעלע מהארנאסטייפל ז"ל) אין שטוב האבן אפילו די וועגט געקענט לערנען. די וועגט זענען געווען אנגעזאפט מיט תורה.[104]

א' הנוכחים: ער האט געמאכט אסאך ספרים.[105]

הגרי"ש: מ'פלעגט זאגן אויפן 'חיבור לטהרה' אז ער האט קיינמאל נישט געמעקט, אפילו טאמער שפעטער האט אים אויסגעזעהן אז ער האט געמאכט א טעות, אזוי שטארק ווי ער האט געלערנט בשעת ער האט געשריבן האט ער געטראפט, אז ער האט קיינמאל גארנישט געמעקט...[106]

רבינו: אזוי?! כ'האב יעצט באקומען א נייעם דרוק פונעם ספר 'חיבור לטהרה'. יעצט די וואך האב איך עם באקומען.

הגרי"ש: א שטארקער חיבור אויף נטילת ידים און מקוואות.

דומ"ץ וואלקאן: ס'איז שוין אפאר יאר פון ווען מ'האט עם איבער געדרוקט.

רבינו: יא, אבער איך האב עם יעצט באקומען, עפעם א נייע דרוק, איינער האט עם יעצט זייער שיין איבער געדרוקט.[107]

דומ"ץ וואלקאן: מ'זעהט די שטארקע אהבה וואס דער דברי חיים האט געהאט צו אים, ער שרייבט אים אין די תשובות, 'אהובי חתני'.

רבינו: יא, דער דברי חיים שרייבט זייער שטארקע טיטלען, אויף אים און אויף רבי נפתלי דעם שינאווער רב'ס זוהן (עי' שו"ת דברי חיים אבהע"ז ח"ב סי' קב"ח, ובהשמטות סי' ו' וסי' י"ז).[108] זיי זענען געווען זייער בידידות און האבן געלערנט אינאיינעם בחברותא.[109]

104

ובהזדמנות אחרת סיפר מרן שליט"א: דער טאטע ז"ל האט פארציילט אז ווען די באבע פלעגט צו קומען קיין סיגוט, האט זי געבעטן ספרים, א מאור עינים און א פנים יפות.

105

ה"ה ספר שו"ת עמק שאלה, ספר עמק החכמה פלפולים על התורה, ספר פלא יועץ על התורה ומועדים, ספר חיבור לטהרה על הלכות נטילת ידים ומקוואות, ספר תורי זהב על הלכות רבית.

106

עיי' בתולדות המחבר בריש ספר 'שושנת העמקים' שהרה"ק התחיל לחבר חיבור זה בשנת תרי"ח כשהיה בגיל י"ח שנה.

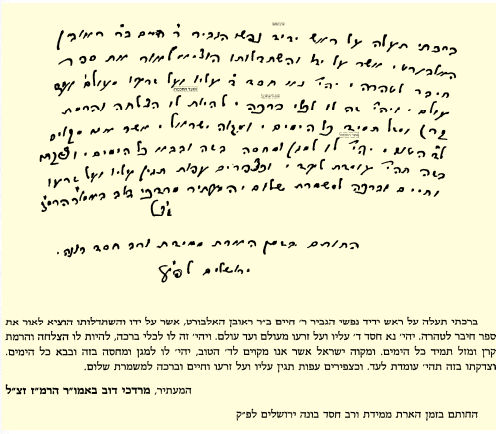
ואף שמביא מהספר דברי חיים על מקואות שנדפס אח"כ בשנת תרכ"ד, אך עיין בספרו (כלי ברכה על נטילת ידים סימן קנ"ט ס"ק י"ב ד"ה והנה) שכ' שהיה לו הכתב יד של הס' דברי חיים, וכן מזכיר כמה פעמים את חותנו בברכת המתים [בלשון ז"ל וכדו'], אשר לכאורה הוסיף בה הערות אחר כמה שנים.

ויש לציין גודל תהלתו של הספר 'חיבור לטהרה' שהיה מפורסם ביותר מבין ספריו הקדושים, אשר גדולי וצדיקי עולם היללו מאוד את הס' הנ"ל. עיי' בספר ערוגת הבושם (פר' תצוה) בהספידו על הרה"ק וי"ל: הגאון הקדוש בקי בנגלה ובנסתר מאור הגולה מו"ה מרדכי מאטיל זצ"ל בעל המחבר ספר חיבור לטהרה 'והוא עמוק בחריפות ובקיאות', ולפני איזה שנים היה כאן במדינתינו וכל גדולי המדינה חרדו לקראתו, וגם אני זכיתי לקבל פניו והייתי משובתי שבת בחצרות קדשו, וזכיתי לשמוע מפיו זקוקין דנורא ובעירין דאשא, "וגם מחיבורו הנ"ל מתנוצצים ניצוצי קדושה, ובו נראה גודל ענוות צדקו שלא פרסם שמו על חיבורו'... עכ"ל.

וכך מעיד א' מנכדיו (המו"ל הספר חיבור לטהרה מהדו' שניה תשכ"ג בירושת"ו) דכירנא כד הוינא טליא והצגתי את עצמי לפני הגאון מבוטשאטש מוהר"מ אריק ז"ל אבד"ק טארנא בגאליציא, אמר לי שהוא לא מבין איך בעל הוראה יכול לגשת לעשות מקוה חדשה, או להכשיר מקוה קיימת, אם ה'חיבור לטהרה' אינו שגור בפיו.

107

לחיבת הקודש נעתיק מכתב תודה ששלח הגה"ק רבי מהארנאסטייפל זי"ע לא' הנדיבים שסייע בעדו להו"ל ספרו 'חיבור לטהרה':

ברכתי תעלה על ראש נשיא הגביר ר' חיים ביר ראובן האלבורט, אשר על ידו והשתדלותו התביא לאור את ספר חיבור לטהרה, יהי' נא חסד ד' עליו ועל זרעו מעולם ועד עולם. ויהי' זה לו לבלי ברכה, להיות לו הצלחה והרמות קרן ומזל תמיד כל הימים. ומקוה ישראל אשר אנו מקוים לד' הטוב, יהי' לו למגן ומחסה בזה ובבא כל הימים. וצדקתו בזה תהי' עומדת לעד. וכצפירים עפות תגן עליו ועל זרעו וחיים וברכה למשמרת שלום.

המעתיר, מרדכי דוב באמוריר הרמ"ז זצ"ל

החותם בזמן הארת מנורת הזהב חסד בונה ירושלים לפ"ק

108

וזלש"ק של מרן הדברי חיים (בסי' י"ז): לחתני הרב המאור הגדול החריף ובקי חסיד ועניו יראי ד' בנש"ק שלשלת היוחסין המפורסם מו"ה מרדכי דוב נ"י ונכדי הרב המאור הגדול החריף ובקי חסיד ועניו יראי ד' חכם ונבון מו"ה נפתלי נ"י...

ובסוף התשובה מסיים וזלש"ק: ...את כל זה נתתי אל לבי לעורר לבבכם לטוב, ואתם בני עשו חיל בתורה ויראה וחכמה וישמח לבבי והיה שלום כנפש אביכם דורש בשלום תורתכם תמיד, ע"כ.

109

עיין בס' אילה שלוחה מהרה"ק רבי נפתלי הנ"ל (בסוה"ס תשובה י"ג) שכותב תשובה בהלכה לדודו הרה"ק מהארנסטייפל, וכותב לו בשם זקינו הק' מצאנו אשר אמר לו להשיב לו בהלכה, עיי"ש הלשונות של חיבה שכותב אליו, וז"ל: דודי ידיד נפשי רעי ואהובי הרב החריף ושנון

ס׳איז דא א תשובה וואם רבי מאטעלע האט געשריבן צום זיידן דער עצי חיים, ס׳איז נישט געדרוקט אין די ספרים (בספרו שו״ת עמק שאלה ובשאר ספריו), נאר דער טאטע ז״ל האט געהאט די תשובה.[110]

אבד״ק נייטרא: אינטערסאנט, מ׳האט דערמאנט אז ער האט נישט געמעקט קיינמאל. דער תורה תמימה ברענגט אז דער קצות מיטן נתיבות האבן זיך אמאל געטראפן, דער ספר קצות איז געווען מער אויפגעכאפט ווי דער נתיבות, אזוי איז געווען בימים ההם דעמאלטס, האט דער נתיבות געפרענגט דעם קצות, ׳פארוואס זענען אייערע ספרים מער אויפגעכאפט ווי מיינס׳, האט ער אים געפרענגט ׳וועז שרייבט איהר אייער ספר? איך שטיי אויף פארטאגס וועז דער קאפ איז אויסגערוהט דעמאלטס שרייב איך׳, אזוי האט דער נתיבות געזאגט. האט דער קצות געזאגט ׳איך טוה פארקערט, איך שרייב אינמיטן טאג, און צופריה וועז דער קאפ איז אויסגערוהט דעמאלטס מעק איך. וועז איהר שרייבט דעמאלטס מעק איך׳...

הגרי״ש: ער ברענגט עם אויפן קצות מיטן נתיבות? איך האב עם געהערט אויפ׳ן ישועות יעקב.[111]

אבד״ק נייטרא: יא, אזוי ברענגט ער.

רבינו: איך האב אויך אזוי געהערט, אז דער נתיבות האט געפרענגט.

הגרי״ש: אבער למעשה איז דער נתיבות יא זייער שטארק אויפגעכאפט.

אבד״ק נייטרא: יא, ער שרייבט אבער אז בימים ההם איז נישט געווען אזוי... היינט אין די לומד׳ישע וועלט איז גאר דער נתיבות מער אויפגעכאפט.

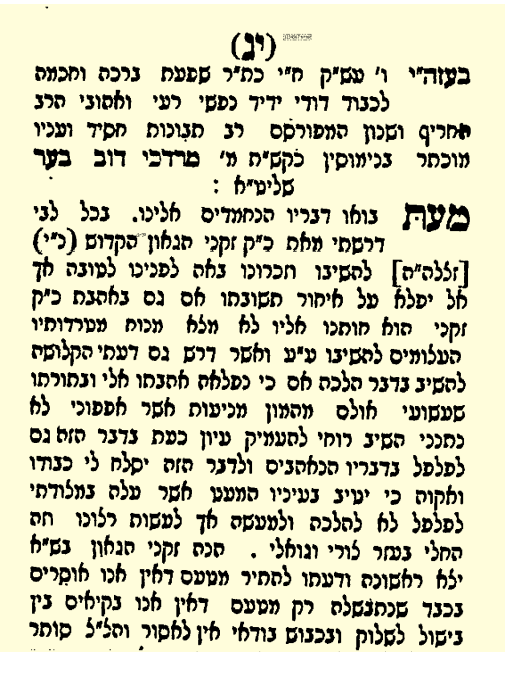
הגרי״ש: יא, דער נתיבות איז גאר שטארק. נישט נאר אין זיין ספר אין חוות דעת אויך יורה דעה, און אין אנדערע פלעצער וואו ס׳איז נאר ער.

דומ״ץ וואלקאן: אפילו אין הלכות פסח דער ׳מקור חיים׳ איבעראל איז ער שטארק אויפגעכאפט.

רבינו: אלע זיינע ספרים זענען נתקבל געווארן בתפוצות ישראל, און יעדער רעכענט זיך מיט זיין פסק.

אבד״ק נייטרא: מ׳פארציילט עפעס אויף הגאון רבי משולם איגרא, אז ס׳איז איינער געקומען צו אים, ער איז דאך געווען א גרויסער חריף, און ער האט נישט געקוקט קיינמאל אויפן שער בלאט וועז ס׳איז דער מחבר ספר, וויל ער פלעגט אוועק מאכן רוב ספרים, האט ער נישט געקוקט, איז געקומען פון די גלילות דארט איינמאל אים פרעגן, מ׳האט געדארפט עפעס א רב דארט, וועמען מ׳זאל נעמען פאר רב, האט ער געזאגט, לעצטנס האט ער געזען דריי ספרים וואם עס געפעלט אים זייער דער מהלך

המפורסם רב תבונות חסיד ועניו מוכתר בנימוסין בקש״ת מ׳ מרדכי דוב בער שליט״א מעת בוא דבריו הנחמדים אלינו בכל לבי דרשתי מאת כ״ק זקני הגאון הקדוש הוא חותנו להשיבו...

(יג)

בעזה״י ו׳ עמ״ק מ״י כמ״ל שמעת נרכה ומכמה לכבוד דודי ידיד נפשי רעי וחמותי הרב אחריף ומכון המפורסם נ״ע מגדולות חק״ת ועניו מוכתר בנימוסין כקש״ת מ׳ מרדכי דוב בער סליט״א:

מעת נודעו דבריו הנחמדים אלינו. נכל לבי דרשתי מאת כ״ק זקני הגאון הקדוש (כ״י) [זללה״ה] להשיבנו תכרוכו נאה לפניו למודה לך לב יפלח על ליחוד שמוכתו חס גם נחשבת כ״ק זקני הוא חותנו אלינו לא אלא מכוח מעורדותיו העלומים לשמינו ע״ע וחשב דרכם גם דעתי הקלושה להשיג נדבר הלכה חס כי כפלאה החשבו אלי ונתורתו שעשועי חולם מהמון מניעות חשב חפשוני לא נחכמי השיג רוחי להעמיק עיון כעת נדבר הזה גם לפלפל נדבריו הנחשבים ולדבר הזה יקלח לי כנתדו ותקוה כי יעיב נעיניו השעט חשב עלה נמלותי לפלפל לא להלכה ולמעשה לך למשוח לבוני חה החלי נעמר לורי וגולני . שכח זקני הגאון נמ״ח יצא רחשבונה ודעתו להחיר מעשה דחין חלו חוקרים נכנד שכחנשלה רק מעשה דחין חלו נקילים נין ניטול לשלוק ונכנוש נודתי חין לחשוך והל״ל קושר

---

110 וז״ל כ״ק מרן רבינו בעל ברך משה ז״ל שכתב בהקדמת הספר ׳עצי חיים׳ שהו״ל לאחר החורבן הנורא: ״בהיותי בארץ מגורי אבותי אחר החורבן הנורא מצאתי בדרך פלא מכתב שכתב כ״ק אא״ז הגאון הקדוש רשכבה״ג מרן מרדכי דוב מ״מ דק״ק האראנסטייפאליע יצללה״ה בכתב יד קדשו ממש לכ״ק אאמו״ר הגה״ק זצללה״ה, אמרתי להעתיק כאן.

וזה לשונו שם במכתב קודש: ה׳ מצורע, רב טוב לח״ב [חתן בתי] הרב החריף המפורסם פרי קודש הילולים כ״ש [כבוד שמו] מפארים הר״ר חיים צבי שליט״א עם ס׳ נכדתי היקרה תחי׳ ובתם היקרה תחי׳ כה״ט להם סלה, הודות לד׳ אתנו החיים והשלום... עיי״ש באריכות לשון קדשו.

111 ועי׳ בס׳ מרא דעובדא מה שסיפר כ״ק הרמ״א פריינד ז״ל גאב״ד העדה החרדית בעיה״ק ירושלים ת״ו, ושם (אות כד) מובא דבר זה בשינוי קצת, ובזה״ל: מרן הגאון רבי יעקב זללה״ה אב״ד ליסא ובעל חוות דעת, שאל פעם את מרן בעל קצות החושן זללה״ה, מדיע חידושיו בהירים וברורים כל כך. וענהו, לפי שבלילה הוא כותב את חידושיו, ובבוקר הוא עובר עליהם שוב ומוחקם, ואינו משאיר אלא דברים ברורים בלי ספק.

המחשבה זייערע, ער האט געזעהן דעם 'נתיבות' אויף חושן משפט, ער האט געזעהן דעם 'חוות דעת' אויף יורה דעה, און דעם 'מקור חיים' אויף הלכות פסח, ער האלט אז איינע פון די דריי זאל מען נעמען...

רבינו: דער חוות דעת איז געווען א תלמיד פון רבי משולם איגרא.[112]

*

הגרי"ש: ס'איז דא אין הלכות פסח גרויסע חומרות, אין מכירת חמץ למשל, דאם וואם ער זאגט אז ס'דארף זיין אז דער מוכר אליינס זאל התמ'ענען,[113] ס'איז נישט געווג מיט א הרשאה.

רבינו: יא, דאם איז א אויפטוה פונעם מקור חיים (סי' תמה סק"ח).[114]

---

112 עיי' בספר כתבי הגאונים (עמ' ק"ח) שכשיצא לאור ספרו 'החוות דעת' בשנת תקנ"ט עדיין היה רבו רבי משולם איגרא בחיים חיותו, והיות שהוציא את הספר בעילום שם מחמת ענותנותו, חשבו כולם שהוא מהגאון רבי משולם איגרא, כי התלמיד למד בדרכי הלימוד של רבו הנ"ל, עיי"ש.

ויש לציין שבס' אוהל משה (עמ' ל"ח) מסופר שהגה"ק רבי יעקב מליסא ז"ל בעל 'נתיבות המשפט' למד אצל הגאון רבי משולם איגרא, פעם שאל ר' יעקב את רבו, הכיצד יתכן הדבר שאת השיעורים של הרבי כ"ק קשה להבין, ורק אחרי עיון ויגיעה רבה אפשר לירד לעומק פשט דברי הרבי בסוגיא, ואילו את דברי הראשון הרשב"א זוכה אני להבין בפחות יגיעה, השיבו הגר"מ איגרא, שלראשונים היתה סגולה נפלאה להלביש דבריהם בלשון שתאפשר הבנה בדבריהם לכל אחד כפי דרגתו, ולולי סגולה זאת לא היתה אפשרות להבין דבריו הק' של הרשב"א, וסייעתא דשמיא זאת היתה עד סוף תקופת הראשונים, אבל אחריהם אין בכתיבתם של מחברי ספרים סייעתא דשמיא זאת.

אבל דא עקא תלמידי היקר, שרק את הרשב"א של יעקב מליסא השגת והבנת, אבל את 'הרשב"א של הרשב"א' לעולם לא תבין, ולי משולם איגרא אין כבר כח זה, על כן על הביאורים שלי צריך אתה לעמול לירד לסוף דעתי, כי אין במשמעותם יותר מהבנה אחת ועל זה צריך עמל רב, ע"ש.

113 עיין במשנ"ב (סי' תמ"ח סקי"ד) שלכתחילה ימכור בעצמו כי מצוה בו יותר מבשלוחו.

ועיי' בקובץ מבית לוי (ניסן תשס"ו דף י"א) בשם בעל שבט הלוי ז"ל דאין הקנין מעכב, וגם החזו"א לא קיבל קנין מהרב לא הוא ולא שלוחו (אורחות רבינו ח"ב דף י"ג) ועיי' בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"א סי' ל"ד בהג"ה).

114 וז"ל: ...איברא נראה דלא מהני התימות השליח, דכל שאינו מוכח הראיה מתוך השטר ובעינן צירוף עדים שידעו שזה הוא שלוחו, והראיה שבשטר לא נקרא ראיה כלל וחספא בעלמא הוא, תדע דהא קיי"ל בגט כתב בכתב ידו דכשר מדאורייתא בלא עדי חתימה ובלא עדי מסירה, ולא אשתמיט שוס פוסק לכתוב דאם עשה שליח לגרש שיהיה הגט כשר בכתיבת יד השליח בלא עדי חתימה ובלא עדי מסירה, אלא ודאי כדכתיבתנא, כנלע"ד.

וכן הוא דעת הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' נ"ז), וראה שם עוד (בסי' רמ"ב) שכתב שהגם שלא מועיל חתימת השליח וכדעת המקור חיים, מ"מ אם יש לו הרשאה מהבעלים והוא מוסר להנכרי, גם ההרשאה מועיל חתימת השליח עיי"ש.

הגרי"ש: ווי אזוי איז געווען אין סיגוט, מ'האט געמאכט א שטר הרשאה אליין, אדער ביידע?

רבינו: אינדערהיים איז נישט געווען אזא זאך, יעדער האט אליינם פארקויפט פאר א גוי.

א' הנוכחים: דאם הייסט פאר די קריג איז אזוי געווען?

רבינו: יא, אזוי איז געווען אין די אלטע היים.

דומ"ץ וואלקאן: ס'איז דאך דא דער שטר מכירת חמץ פון רביץ ז"ל, זעהט מען דארט אז ער האט אליינם פארקויפט, עם שטייט אלעם אויסגערעכנט דארטן.

רבינו: יא, וואם ער האט געשריבן אין די שווייץ.[115]

---

115 בשנת תש"ה כשהיה מרן רביה"ק ז"ל במדינת שווייץ תיכף אחרי השחרור, כתב לעצמו שטר מכירת חמץ כדלהלן:

אני הח"מ מכרתי להערל GOREG את כל החמץ שיש לי בדירה שאני דר בה פה ענף רחוב דעלים נומער 2 דהיינו 1 ק"ג קאפפע, 1 ק"ג קאקאוי, 1 ק"ג דבש וערך עשרה דעקא טעה, וגם שלשה ק"ג מצות וגם שאר דברים וכלים חמוצים שיש לי בדירה הנ"ל בהשאפע שבצד הדירה בצד ימין והשכרתי להקונה הנ"ל את מקום השאפע הנ"ל מעכשיו עד עשרה ימים מיום דלמטה בעד 20 FR וקבלתי ע"ז סך 2.50 FR והמותר זקפתי עליו במלו' שישלם לי לא יאוחר מעשרה ימים מיום דלמטה, ואגב שכירות קרקע הנ"ל הקניתי לו כל המטלטלין הנזכרים לעיל. ואני מודה בהודאה גמורה שהשכרתי לו מקום הנ"ל והקניתי לו כל המטלטלין הנ"ל בכל מיני קנינים המועילים באיזה מהם שיהי' הקנין חל עפ"י תוה"ק ועפ"י נימוסי המדינה בלי שום טענה ומענה בעד 20 FR, ורשות ביד הקונה הנ"ל לעשות בכל הנ"ל כחפצו ורצונו למכור וליתן במתנה ולהשכיר בלי שום מוחה, וכן יש רשות ביד הקונה הנ"ל ליקח מכל הנ"ל לביתו, ואף אם ישאיר אותם כאשר המה שמה מעתה הוא הכל באחריותו של הקונה הנ"ל ואין עלי שום אחריות ואפי' אחריות פשיעה ויש לו דרישת הרגל להקונה הנ"ל שבחצרי וביתי ודירתי לילך למקום השאפע הנ"ל המושכרה לו. גם מסרתי לו המפתח מן השאפע הנ"ל.

נעשה ונגמר בכל אופן היותר מועיל עפ"י דת תורתינו הקדושה. ועפ"י נימוסי המדינה. בעה"ח אור ליי"ד ניסן התש"ה פה עיר ענף יצ"ו, (חתי"ק).

ואם יש לי עוד איזה דבר חימוץ במקום אחר, מכרתי לו בסך הנ"ל ובקנין אגב הנ"ל, ובאעה"ח יום הנ"ל, מקום הנ"ל, (חתי"ק).

אבער אזוי איז געווען אינדערהיים. אין פוילן איז שוין יא געווען גרויסע קהלות, און ס׳איז געווען א בית דין און דיינים און מ׳איז געגאנגען צו א בית דין און מ׳האט געמאכט א שליח. אבער אין אונגארין איז עס נישט געווען, די תלמידי חכמים האבן געקענט, און די אנדערע האט טאקע נישט געטויגט.

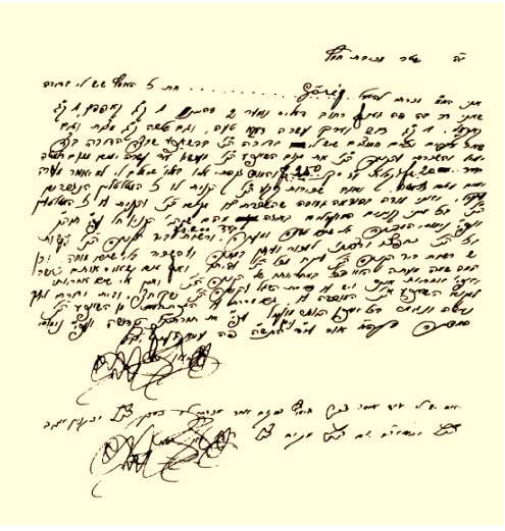
הגרי״ש: אין תשובות חתם סופר זעהט מען אז ס׳איז געווען שטרות וואס די קהילה האט אוועק געשטעלט,[116] אבער יעדער איז געגאנגען עקסטער פארקויפן. זאגט ער, אז יעדער רב איז מחויב אויסצולערנען דעם עולם פונקטליך די הלכות וואס מ׳טוט, אלע קנינים וכדומה.[117]

רבינו: אינדערהיים האט מען געקענט אויסלערנען, ס׳איז געווען אמאל ווי מ׳רופט עם דאהי פארמערס, און ס׳איז געווען א פראבלעם מיטן בכור, האט מען אויסגעלערנט יעדן איינעם וואס מ׳טוט, מ׳זאל פארקויפן די בהמה, מ׳זאל מאכן די קנינים, ס׳איז געווען א נארמאלע זאך, ווייל ס׳איז געגאנגען אזוי.

אבד״ק נייטרא: ס׳איז דא אין תשובות חתם סופר וועגן דעם, אז די גוים זענען געקומען און געזאגט פאר״ן מלך אז די אידן מאכן עפעס געשעפטן פאר פסח און מ׳צאלט נישט קיין טעקס, איז מען געגאנגען פאָרהאלטן פאר די אידן, האבן די אידן געזאגט אז ס׳איז נישט קיין עכטע זאך, ס׳איז נאר אזוי... איז מען געקומען צום חתם סופר זאגן אז די אידן אליינם מאכן חוזק פון די מכירה.[118] דער חתם סופר שרייבט אז ס׳איז נישט קיין טענה.

רבינו: יא, ער זאגט ווייל ס׳איז דברים שבלב.[119]

להלן העתק השטר מכירת חמץ הנ״ל:

116 וז״ל בשו״ת חתם סופר (או״ח סי׳ קי״ג) ״ובפפד״מ הדפיס מ״ו הגאון בהפלא״ה ז״ל נוסח שטר בלה״ק, ואחריו מ״ו מו״ה הגאון נתן אדלער כ״ץ ז״ל בשינוי והוא נדפס בס׳ קונטרס הסמ״ע, ואני תקנתי השטר בלשון אשכנז ובדפוס ע״י ר׳ בער פרענק בסדר הגדה בוויען, וב״ד צדק דפראג תקינו קצת בנוסח אחר ונדפס בהגדה דפראג, וכל אפין שווין המכירה גמורה היא וכל המפקפק ראוי לגערה.

וכ״ה בשו״ת חתם סופר (או״ח סי׳ ק״ט) ״ומפני כן בנוסחא שטר מכירת חמץ שלשון המפורסם בידי תלמידינו כתבנו ע״פ מ״ו הגאון מהו׳ נתן אדלר ז״ל״.

ובשו״ת מהר״ם שיק (או״ח סי׳ רל״ב) כתב וז״ל: ״ולא יפה עשה שהוציא לעז על שטר מכירת חמץ הנדפס אצל הגדה של פסח בק״ק פרעשבורג, כי השטר הוא מעשי ידי אומן תיקנו מרן הגאון מהר״מ סופר ז״ל, וידעתי כד הוינא בחור לומד בבית מדרשו של מרן ז״ל כבר היה שטר זה חקוק בתוך פנקסי וכתבי מרן ז״ל, והיה חשוב בעיניו, ואחר כך נדפס ברצון מרן, והזקה שלא הוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן״.

117 וז״ל בשו״ת חתם סופר (או״ח סי׳ קי״א) יש במכירת חמץ כמה עיקולי ופשורי ומחוייב כל רב ומורה בכל שבת הגדול להורות העם איך יאמרו ואיך יעשו שטר קנינים המועילים כמו שאנו רגילים פה, וכל בני קהלתינו מוכרים בשטר המתוקן מתחת ידינו ואפ״ה אני מזהירם ומלמדם בכל שנה וכן נכון.

118 וז״ל בשו״ת חתם סופר (או״ח סי׳ ק״ג) ״והנה בחיות עדיין הגאון מו״ה ברוך פרענקל ז״ל אב״ד דק״ק לייפניק בחיים חיותו, אירע מעשה שהלשינו מלשינים אצל שרי המדינה דמעהרין שיהודים מוכרים חמצם בשטרות מכלי שטעמפל חותם הקיר״ה, וכשבא הדבר לפני החסיד קיר״ה אמר הדבר ידוע שאין זה מו״מ של תגר אלא ענין דת רעליגיאהן ע״כ אין זה בחיוב שטעמפל, ועי״ז נולד קצת ספק בלב הגאון ז״ל הנ״ל דמשמע דמדינא דמלכותא פסול השטר ההוא. ולבבי לא כן ידמה, כי השטר כשר הן בדין ישראל אם בא הגוי להוציא מקחו בדיינים הרי הוא שלו הן בדין או״ה, אלא שאו כשיתבענו בדאו״ה צריך לשלם תחלה השטעמפל, אך הקיר״ה בחסדו וישרנותו אמר שעל כיוצא בזה לא הטיל עול השטעמפל כיון שאין טעם הקונה ומוכר לדרך תגרים אלא להפקיע מאיסור חמץ ועל כזה לא הטיל עול מס השטעמפל״...

119 וז״ל בשו״ת חתם סופר (יו״ד סי׳ ש״י) ״אמנם לפע״ד הקו׳ מעיקרא ליתא מתרי טעמי. חדא מה לי אם דעת הגוי לקנות או לא, אנן לא בעינן להקנות לגוי אלא להוציא מרשותו של ישראל, ולא דמי למכירת בכור שעיקר הכוונה שיזכה הגוי בבהמה, אבל בחמץ עיקר הכוונה שלא יהי׳ חמצו של ישראל, וכל שיצא מרשותו של ישראל אפילו רק בדרך הפקר אינו עובר עליו, והרי ישראל גמר ממכרו והוציאו מרשותו באמת, והא דמשמרו בביתו היינו לצורך העכו״ם, ואלו רוצה הגוי להוציא

אבד"ק נייטרא: יא, און וועגן דעם מאכט מען דאך אזויפיל קנינים...

דומ"ץ וואלקאן: אבער ביי אונז האט מען יא מחמיר געווען אויף דעם, אז ס'זאל זיין לענאל.

הגרי"ש: פארקערט דארט אין תשובות חתם סופר זעהט אוים אז ער איז בעצם יא הושש, נאר ער זאגט אז די מדינה אליין פארשטייט אז דו מאכסט נאר פאר א קורצע צייט... אזוי זאגט ער.

דער הייליגער צאנזער רב שרייבט (שו"ת דברי חיים ח"ב או"ח סי' ל"ז) אז ס'האט גארנישט מיט זיי ...[120]

אבער ס'איז דא דער נוסח ביי אונז וואס אונז מאכן מיר, צי מ'מאכט א שטר מכירה, צי מ'מאכט א שטר הרשאה, לויטן מקור חיים איז עס א שטארקע חומרא, אז ס'זאל זיין א התימה פונעם מוכר אליין נישט נאר פון א שליח.

א' הנוכחים: ס'איז דא וואס זאגן אז ביי היתר עיסקא דארף עס זיין אויך לענאל.

ביי מכירת חמץ איז עס נישט לענאל.

רבינו: ס'איז לענאל עפ"י תורה.[121]

דומ"ץ וואלקאן: עפ"י תורה יא, אבער נישט עפ"י דינא דמלכותא.

רבינו: פארוואס איז עס נישט עפ"י דינא דמלכותא? ס'איז דא א שטר, א קאנטראקט. און אז ס'איז געשריבן אויף לשון הקודש איז עס אויך א קאנטראקט.

א' הנוכחים: איז ביי היתר עיסקא אויך לענאל אזוי אויב ס'איז דא א שטר.

רבינו: אין הכי נמי. אין קאורט האט א קאנטראקט א תוקף. א קאנטראקט איז זייער שטארק.

הרכני הנכבד מוה"ר יואל זופניק חי"ו: וועגן דעם איז דא אסאך בענק וואס נעמען נישט אהן קיין היתר עיסקא'ס, ווייל זיי זאגן אז דאס נעמט אוועק דעם קראפט פון זייער אסאך דאקומענטן וואס זיי האבן געשריבן.

רבינו: ס'איז נישט אוועק צו מאכן, א היתר עיסקא שטר.

הגרי"ש: כ'האב געזעהן אז ס'איז דא א תשובה ספר 'עני בן פחמא' (סי' כ"ב), ער איז געקומען פון פוילן,[122] און סוף ימיו איז ער געגאנגן קיין ירושלים, ער איז געווען אן

החמץ ולהשליכו לחוץ לא ימחה הישראל בידו כלל, א"כ מה לי שלא יהיה דעתו של גוי לקנות.

ועוד לא דמי לקנין אגב דלא סמכא דעתו של גוי שיהי' הקנין הזה קונה ושיפעול המעשה הזה כלל, אבל הכא הרי קנה בדרכי הקניות כסף ומשיכה שיודע הגוי שקונים בו מדינא ועשה כל המעשים הראוים, רק שנאמר אין דעתו לקנות, בכי האי גונא אמרינן דברים שבלב אינם דברים. ולא דמי להא דנפל גלי דעתי' וכו', התם לא הוה דברים שבלב כיון דעביד מעשה דנפילה המגלה על דברים שבלבו, דבכל כי האי גוונא הוי דברים שבלב דברים, משא"כ הכא. כל זה נ"ל ברור בעזה"י".

120 עי' בשו"ת דברי חיים (ח"ב או"ח סי' ל"ז) שכתב להדיא דעיקר הקובע הוא דת תורתינו הקדושה ואין אנו מתחשבין עם דינא דמלכותא בזה, וז"ל: שאלה בשטר מכירת חמץ לנכרי הנכתב בלשון הקודש אם מהני, מחמת דדינא דמלכותא שלא יועיל שום שטר הנכתב בלשון הקודש או עברית זולת בלשון אשכנז וכו', ואם נימא דזה הוא נגד דינא דמלכותא זה אינו דידוע לכל דאפילו קנין בעל פה סגי כעת בדיניהם לענין פיסוק וקיום המכר, ורק דיכול לחזור ולמכרו לאחר ולזה לא מהני שטר אפילו בלשונם דכל זמן שאינו אינטאבלירט יוכל למכרו לאחר, ואין בין מכירה בעל פה לשטר כל זמן שאינו אינטאבלירט כלום ואם כן לא מהני להו השטר כלל אם אינו אינטאבלירט, אך באמת דקיימא לן דאזלינן בתר דינינו בין להקל בין להחמיר כמבואר בשער אפרים (סי' ע"ט) וגם בשערי תשובה (סי' תמ"ח סק"ח) מסכים לדבריו, ובעל כרחך צריכים אנו לזה דלא מהני שום שטר בעולם בזה בדיניהם, דחוק גזר אצלם דמכירה כזו שנעשה להפקיע איסור אינה מכירה כלל, ומשום הכי אין צריך סטעמפיל, וכל הערכאות לא יחזקו המכירה הזו, ישאל נא מעלת כ"ת וידע כי כן הוא, ואם כן מה הוא מכירתינו אם אינו מועיל בדיניהם, אלא ודאי דאין לנו רק דין שפסקה לנו התורה, ולכן אין חילוק כלל בין אם נכתב בלשון אשכנז או בלשון הקודש וכו', ואם כי מו"ח ז"ל נהג לכתוב בלשון אשכנז ראיתי כי היה הדבר רפוי מאוד בידו, ע"כ.

121 כי בפשטות בדיני מכירה לפסח צריך שיהא המכירה כראוי וכיאות לפי דינא דמלכותא, אמנם ידוע שכבר דנו האחרונים בזה דעי' בשו"ת חת"ס (או"ח סי' ק"ג) בשם הגאון בעל ברוך טעם שאכן חושש לדינא דמלכותא, אולם רוב הפוסקים כתבו להדיא שאין אנו מתחשבין עם דינא דמלכותא רק לפי דיני תורה, וכ"ה בשו"ת דברי חיים ע' בהערה הקודם.

וכ"ה בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' רכ"ג) וכן מסיק הערוה"ש (סי"ס תמ"ח סעי' כ"ח) וז"ל: ועושים עם הקונה רק לפי דינינו ועי' ב"מ ע"א: וב"ק קי"ג. ואין שום חשש בזה עכ"ל, וכ"כ בשו"ת שערי דעה (סי' ה') וז"ל: במקום שהקנין מועיל עפ"י דין תורה לא משגחינן בזה וכמו שהארכנו במקו"א, ובאתי במשפט ע"ז עם דברי הגאון שבות יעקב ח"א סי' ק"ו עכ"ל, וכן האריך בשו"ת חשק שלמה (סי' ב') מעיקר הדין, ועי' עוד בשו"ת אמרי יושר (ח"א סו"ס כ') בנידון מכירת חמץ של מיני משקה שנאסר עפ"י חוק לסחור בהם ונענשין ע"ז בעונש בגוף ובממון ועז"כ וז"ל: ומש"כ כ"ת שאין המכירה מועלת בדינא דמלכותא בין בזה, כיון שבדינינו מועיל הוי מכירה לענין חמץ עכ"ל, ולפי"ז יתכן דסגי במכירת החמץ לחוד כיון שעפ"י דין תורה הרי זה שייך למי שקנאו וזכה בו והרי הוא כאדם העושה בתוך שלו.

122 מהגאון רבי ישראל ניסן קופערשטאק ז"ל מתלמידי רבי יהושע'לע מקוטנא ז"ל, ומחסידי הרה"ק רבי יחיאל מאלכסנדר ז"ל, והיה אב"ד פרשיסחא ועוד עיירות ומגאוני פולין, ובסוף ימיו בשנת תרפ"ה השתקע בירושלים, ושם מנו"כ.

איידעם ביי איידעם פון רבי שרגא פייבל פון גריצא,[123] שרייבט ער, אז ס׳איז געווען אמאל אן התוועדות אין ווארשא צווישן דעם אלטן ווארקער רבין מיטן חידושי הרי״ם און רבי שרגא פייבל, און זיי האבן אויסגעשמועסט דעם ענין אז דער עולם וויסט נישט וואס מ׳טוט ביי א שטר מכירה, דעמאלטס האט מען געמאכט אז מ׳זאל מאכן נאר א ׳שטר הרשאה׳, ער ברענגט ארויס די מעלה, נישט קיין שטר מכירה, נאר מ׳מאכט דעם רב א שליח, זעה איך זאל נישט האבן קיין ׳בל יראה ובל ימצא׳, דאם פארשטייט יעדער, און דער רב וויסט שוין פונקטליך ווי אזוי עס צו מאכן.[124]

רבינו: דאם האב איך געזאגט פריער, אז אין פוילן איז עס געווען.

הגרי״ש: ס׳איז דא א תשובה אין ׳האלף לך שלמה׳,[125] וואם איז געשריבן אין אנהויב ת״ר, ברענגט ער דארט אז ס׳איז געווען א מנהג אז די רבנים האבן אליין אפגעקויפט דעם חמץ, און איינמאל האט זיך געמאכט אז דער גוי איז נישט אהנגעקומען, און דער רב האט עובר געווען א גרויסן ׳בל יראה׳, דעמאלטס האט דער רב געמאכט אז נישט ער קויפט אפ דעם חמץ, נאר דער שמש זאל עס אפקויפן. שרייבט דארט רבי שלמה קלוגער, דער רב איז נישט מסכים צו קויפן אליינם ווייל ער האט מורא, און דער שמש יא? וואם טוהט׳זיך מיטן ׳מה דעלך סני לחברך לא תעביד׳?

דומ״ץ וואלקאן: ווייל זיי האבן חייש געווען בעצם אז מ׳דארף אים בעצם איבער געבן דעם חמץ, וועגן דעם האבן זיי געמוזט פארקויפן דעם חמץ פארץ רב צי פארץ שמש.

רבינו: אבער וואם האט מען אויפגעטוהן דערמיט, ווי אזוי געט עם דער רב איבער פארץ גוי?

אבד״ק נייטרא: ער קען פארקויפן וווייטער ווייל ס׳איז זיינם. ער האט געוואוסט וואם ער טוט.

רבינו: הייסט דאם אז ס׳איז געווארן זיינם אינגאנצן און ער פארקויפט דאם וווייטער.

*

הגרי״ש: דער רבי האט גערעדט יעצט ביי די דרשה פון די חשיבות פון מסורת אבות,[126] זייער אסאך פרענען היינט דער חלק פון פיש אויף פסח, אמאל האט מען נישט געהאט קיין פיש, און אלע פיש וואם מ׳האט געברענגט איז געווען מיט חששות. היינט יעדער אדוועדטייזט אז מ׳האט א שליח מיט א גבאי מיט א משגיח, מ׳זעהט לעבעדיג די פיש. איז דא א מקום להקל אויף דעם?

רבינו: כ׳האב געזעהן ביי מיין טאטן ז״ל אז מ׳האט גענומען נאר קארפ פיש, ווייל ס׳איז אהנגעקומען לעבעדיגערהייט, איך נוין אויך נאר קארפ פיש.[127] די

---

123 ה״ה הרה״ק רבי שרגא פייבל דאנציגער ז״ל האדמו״ר לחסידי ווארקא אחר פטירת הרה״ק רבי איציק׳ל ווארקער ז״ל, מדברי תורתו מצינו בספר נכדו הגה״ק הישמח ישראל מאלכסנדר ז״ל.

124 וז״ל: ...ועל דבר הענין של הרשאה, הנה שמעתי מחותני הראשון ז״ל הרב המאה״ג מוה״ר ראובן ליב ז״ל שהי׳ אב״ד בכמה קהלות, ובסוף ימיו בק״ק שדה חדש (נאווופאליע) ולעת זקנתו קבע דירתו בפה, והשליך מעל עצמו את העול הרבנות מחמת חולשת כחו, ואמר לי בשם חותנו הרב הגאון הקדוש מוה״ר שרגא פייביל זצל״ה ז״ל שהי אב״ד דפ״ק יצ״ו, איך שהתוועדו יחד בווארשא עם הרב הקדוש הרב הקדוש אדמו״ר הזקן זצל״ה מוואורקא ז״ל ועם הרב הגאון הקדוש בעל חדושי הרי״ם זצל״ה, ודברו מזה איך שהמכירת חמץ לא נעשה כדין באשר שהמוכרים בעלי החמץ אשר יש ביניהם הרבה אנשים פשוטים ואינם מבינים כלל את כל ענין של המכירה, ובפרט שנעשה בחפזי שהזמן קצר לאיסור חמץ, וגם אף מאנשיה בני תורה ג״כ נעשה אך לפניה ואינה מוכרים כלל בלב שלם שהערל הוא איש עני כמובן, לכן הסכימו אצליהם לנהוג עפ״י שטר כזה, היינו שזאת יכולין ליתן להבין את כל איש ישראל שימנה את הרב למורשה על כל מיני חמץ שלו שיעשה הרב כפי הבנתו בענין המכירה, ואך שיציל אותו מאיסור ב״י וב״י, וזאת עושה כ״א בלב שלם, והרב המורשה עושה הכל עפ״י דין שתהי׳ המכירה בהכשר על אופן היותר נאות... עיי״ש.

125 מהגאון הגדול רבי שלמה קלוגער ז״ל.

126 בדרשת שבת הגדול שדרש מרן שליט״א בבית מדרשינו הגדול בוויליאמסבורג, ביום שב״ק פ׳ ויקרא אחצ״ה (שבת שלפני שבת הגדול), האריך רבינו לעורר את הציבור להתנהג בימי הפסח כ״א ע״פ מסורת חומרת בית אבותיו, ושלא להזניח או לזלזל ח״ו במסורת האבות, כי הוא יסוד מוסד בבית ישראל.

127 עי׳ בפמ״ג בא״א סו״ס תמ״ז שכ׳: דגים חיים שקורין קארפען שולחים מעיר לעיר, וכדי שישארו חיים מניחים פרוסה חמץ עם יין שרף לפיו וכו׳, אבל בפסח אם נשארו חיים אין חשש וכו׳ ע״כ.

ועי׳ טו״ז ומג״א שכתבו מפורש דמותר לאכול דגים והיינו דכשקונים אותן הם חיים כי זולת זה אין לאוכלן בפסח כמבואר בפמ״ג (סי׳ תמ״ז בא״א בסופו) וע״ש באורחות חיים סקכ״ב, ובסידור הגריעב״ץ (שער האיתנן דכ״א.) כתב יזמין בשר דגים ויין ע״ש ובלקט יושר מהתה״ד (עמ׳ פ״ו) ולא רצה לקנות לפסח מדג שנחתך בסכין של גוים עכ״ל. ועי׳ ביפה ללב (ח״ב סי׳ תע״ג) שכתב סמוכין לאכול דגים בפסח מש״ס סוטה (דף י״א:) ושמו״ר (פ״א) וזה לשון המדרש והגמרא, דרש רב עוירא בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים, ומה

אנדערע פישן די סעלמאן פיש האט מען נישט געגומען. דער פעטער ז"ל האט אויך אזוי געטוהן.[128]

הגרי"ש: עם האט געהרופן א בעל הבית'טע פרעגן א שאלה, און זי זאגט אז זי ווייסט נישט וואם צו טוהן, איהרע

עשו בשעה שהיו הולכות לשאוב מים, הקב"ה מזמן להם דגים קטנים בכדיהן ושואבין מחצה מים ומחצה דגים, ומוליכות אצל בעליהן ושופתות להם שתי קדרות אחת של חמין ואחת של דגים, ומאכילות אותן וכו'.

128 עי' במחזור דברי יואל לחג הפסח (עמ' מ"ח אות פ"ז) מנהגו של רביז"ל בזה: בפסח אכל רבינו דגים שנקנו דוקא בעודם חיים והוכנו ונתבשלו לפני החג לצורך כל ימי הפסח, וכן נהג רבינו מבית אביו ז"ל, וכן אח"כ בעיירות ששימש ברבנות אורשיווא וקראלי.

אולם כשנתקבל לאב"ד בעיר סאטמאר לא אכל דגים מחמת תקנה קדומה אשר תיקן הגאון רבי יהודה גרינוואלד ז"ל אבד"ק סאטמאר שלא לאכול דגים בפסח (מחמת שראה פעם בערב פסח בבית יהודי בריכה של דגים שבו הי' הרבה פירורי חמץ ונדעתו מזה ופירסם איסור להשתמש בדגים), ובמקום דגים אכל מאכל הנעשה מבשר טחון ומבושל כעין דגים ממולאים (והקפיד על הקורין למאכל זה "פאלטשע פיש" ואמר שכיעני זה אינו נכון), ובעת שאכל הבשר שנעשה כעין דגים וחילק מזה שיריים בסעודות יו"ט אחה"צ או בסעודה שלישית, ציוה שיודיעו לציבור שזה בשר כדי שלא יכשלו במאכלי חלב טרם יעברו שש שעות. - ואח"כ כשהגיע רבינו לאמעריקא שוב אכל רבינו דגים בפסח כנ"ל שקנו אותם חיים והוכנו ונתבשלו לפני החג לכל ימי הפסח, על פי חומרותיו דהיינו שסיננו המים קודם הפסח, ופ"א קרה (פה באמעריקא) שבישלו הדגים במים שלא סיננו מקודם, ואמר אז רבינו "הלא הייתי רב בעיר סאטמאר וגם בעיר סאטמאר לא אכלתי דגים בפסח מחמת תקנת מהר"י גרינוואלד, ע"כ גם כעת לא אוכל דגים בפסח", ובשנה שאחריה שוב אכל רבינו דגים ממש בפסח, אולם ברבות השנים הפסיק לאכול דגים בפסח (כיון שהי' טורח מרובה להכין לפני הפסח דגים לכל סעודות החג עבור כל האורחים המרובים שהיו סמוכים על שולחנו, ולא רצה שיכינו דגים עבורו בלבד ולאורחים לא, לכן חדל מאכילת דגים בפסח).

ואגב, מדי דברי בו מן הראוי לציין דבר נפלא, כידוע היה דרכו של רבינו הק' להסתיר כל עבודתו מעין הרואים, אבל שונה היה דרכו בעת אכילת הדגים בשבת קודש, שאז היה נראה לעין כל גודל עבודתו בקודש שהיה מתלהב עד למאוד, והיה דרכו להכות על השולחן בידיו הקדושים וכמה פעמים צעק: שא שא!, והיה תואר פניו משתנים מגודל התלהבותו ודביקותו. ואירע פעם אחת בשבת חול המועד פסח בעיר סאטמאר, שכ"ק הרמ"א פריינד ז"ל [בעל עטרת יהושע, ראש ישיבתינו הק' בירושלים עיה"ק ואח"כ גאב"ד העדה החרדית בעיה"ק] אשר לפני המלחמה הי' דר בעיר סאטמאר כמה שנים, ואיתרמי לו שלא היה לו בביתו חמין (טשאלענט) לסעודת שבת קודש, על כן הלך לסעוד אצל מרן רבינו הק', אבל חשב בנפשו שחבל שאין רבינו אוכל דגים בפסח, רק הנקרא "פאלשע פיש" הנעשה מבשר, שהרי לא יוכה לראות עבודת רבינו באכילת הדגים, אבל לגודל תמהונו הבחין שהיתה עבודתו בקודש כמו בכל שבת קודש בשעת אכילת הדגים בלי שום שינוי כלל.

זוהן האבן התונה און זייערע וויבער קאכן פיש אויף פסח, זאגט ער וואם הייסט? מיין טאטע האט נישט געגוצט פסח קיין פיש, זאגט זי מיין טאטע האט יא געגוצט פיש. איז די שאלה ווי וויייט גייט די מסורה, מ'גייט מיט זיינע מנהגים צי מיט איהרע מנהגים?

רבינו: לכאורה האט דאם צוטוהן וועד עם פירט דעם סדר, וועד ס'פירט די שטוב. און עם האט צוטוהן מיטן מאן. א רוחניות'דיגע זאך האט צוטוהן מיטן מאן.

כ'האב שוין אסאך מאל מיטגעהאלטן די סכסוכים, דער מאן האלט מ'דארף טוהן אזוי, די פרוי האלט מ'האט אזוי געטוהן...

ווי די גמרא (ב"מ נט.) מאכט דעם חילוק, הא במילי דשמיא הא במילי דעלמא, במילי דשמיא דארף מען טוהן לויטן מאן.

הגרי"ש: מ'דערציילט אויפן טורי זהב – אזא מעשה ברענגט דער ראחמסטריווקער רבי (בס' אמרות טהורות) – אז ס'איז געווען פאר פסח און איינער איז געקומען פרעגן א שאלה דעם טורי זהב, ער האט געדארפט אנקומען צו א ספר אויבן, האט ער זיך אויפגעשטעלט און האט געוואלט ארויפגיין אויפן בענקל, זאגט די רביצין, ניין מ'האט שוין געמאכט פסח'דיג. זאגט ער, נו, לויט דעם שולחן ערוך גיט מען א וויש אפ און ס'איז שוין גוט. זאגט זי יא ווען איך זאל פאלגן דיין שולחן ערוך וואלט איך שוין ח"ו געגעסן חמץ אין פסח... כאטשיג ס'איז מילי דשמיא, אבער דאם האבן זיי געגומען ערנסטער...

אבד"ק נייטרא: ס'איז דא א מאור ושמש ערגעץ, וואו ער שמועסט ארום, דאם שטייט שוין אויך אין אור לשמים אז ס'איז נישט מעגליך זיך צו אפהיטן אליינם פון חמץ, מ'מוז צוקומען צו סיעתא דשמיא, זאגט ער, אז אונזערע אבות זענען ארויס געגאנגען פון מצרים, איז דען געווען מעגליך אז זיי זאלן קענען אפהיטן די מצה פון חמץ בשלימות, זיי זענען געווען פארנומען מיט פעק און זעק, זיי זענען ארויס געגאנגען פון מצרים מיט די חמורים די שישים רבוא אידן, מוז דאך זיין 'עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים' וואם ער האט אכטונג געגעבן דערויף, זאגט ער, די סייעתא דשמיא וואם זיי האבן געהאט, דאם דארפן מיר אונז באקומען יעדער איינער, זאגט ער, 'מצה זו שאנו אוכלין על שום מה', אויף וואם זענען מיר זיך סומך, קען מען דען אכטונג געבן אויף א מצה? 'על שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ', וואם איז געווען 'עד שנגלה עליהם מלך מלכי

המלכים. אז מ׳רירט זיך נישט אוועק פון די מסורה דעמאלטם האט מען סייעתא דשמיא.[129]

רבינו: אה, דאם האב איך געזאגט היינט (בדרשת שבת הגדול), צו האבן סייעתא דשמיא פסח אין אלע ענינים, איז נאר אויב מ׳רירט זיך נישט אוועק פון די מסורה. אבער אז מ׳הייבט אהן צו פארשטיין דאם איז נישט אזוי וויבטיג, און יענץ איז נישט אזוי וויבטיג, דעמאלטם פארט מען זייער שנעל אוועק ח״ו..... און זייער אסאך זאכן ווערן נישט וויבטיג. מ׳זעהט זיך אין אמעריקא, ווי אזוי אמעריקא זעהט אויס, הכל מותר, אלעם קען מען באקומען היינט...

דומ״ץ וואלקאן: מ׳פלעגט צו זאגן ׳הפסח אינו נאכל׳...

א׳ הנוכחים: אז די משנה רעדט געווענטליך פון וואם און וואו מ׳עסט יא, און ביי פסח רעדט ער פון וואם און וואו מ׳עסט נישט...

רבינו: יא, די וועלט זאגט אזוי.

הגרי״ש: אין שו״ת ׳מן השמים׳ ברענגט ער אן אינטערעסאנטע זאך, ער רעדט דארט וועגן די חומרות, פארוואם פונקט פסח איז דא אזויפיל חומרות, ס׳איז דא אסאך פשטים אויף דעם, ער זאגט ווייל ס׳איז געווען מצוה ראשונה שנצטוו בו ישראל.

אבער ער ענדיגט צו מיט א שטארק לשון, ער זאגט אז ווער ס׳איז מרבה בחומרות מאריכין לו ימיו ושנותיו.[130]

רבינו: ס׳איז געווען מקומות אזוי און אזוי, למשל אין פרעמישלאן איז געווען מורא׳דיגע חומרות.[131] מ׳זאגט אז מ׳האט אנגעטוהן זאקן פאר די קעצעלעך.[132]

129

וז״ל המאור ושמש (פ׳ טהרה) ״מצה זו שאנו אוכלים על שום מה על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב״ה וגאלם. יש להבין במהות השאלה מה היה קשה לו מפני מה אנו אוכלין מצה הלא ה׳ יתברך צוה לנו שנאכל מצות שבעה ימים. גם התירוץ אינו מספיק שהרי עודם במצרים נצטוו על אכילת המצה קודם שנגאלו ועשו להם צידה לדרך. אמנם יראה על פי מאמר בעל ההגדה למעלה ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים וכו׳ מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים שכל המרבה לספר וכו׳, ויש להתבונן בטעם סיפור זה מהו.

ויראה כי הנה ידוע מה שאמרו בספרי קודש (עיין ליקוטי תורה מהאר״י ז״ל) על מאמר בעל ההגדה, אני ולא מלאך אני ולא שרף וכו׳ שישראל היו משוקעים במצרים במ״ט שערי טומאה והטומאה היתה גדולה כל כך עד שגם המלאכים נתיראו ללכת שם שלא יתגשמו באויר הטמא, ומפאת מעשיהם לא היה באפשרי שיגאלו רק שהמאציל העליון קיים מאמרו למעני למעני אעשה (ישעיה מח, יא) ונתיחד מיניה וביה בלא אתערותא דלתתא והופיע עליהם פנימיות אלהותו ונתבטל אחיזת החיצונים ויצאו מהגלות.

וכן בכל מצוה ומצוה הנה אמרו חז״ל (סוכה נב.) שיצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואילולי הקב״ה עוזרו אינו יכול לו, וכן אמר אדמו״ר הרב הקדוש רבינו אלימלך זצוק״ל על פסוק (תהלים קמו, א) הללויה כי טוב זמרה אלהינו וגו׳ שכביכול שה׳ יתברך הוא המזמר שאלמלא הקב״ה עוזרו לא היה האדם יכול לומר אפילו דיבור אחד, ומופת לזה הוא מעת יציאתם ממצרים שהיו אז טרודים ביציאתם והכינו עצמן לדרכם ונשאו אחר כך הבצק בשמלותם, ובודאי לא היה באפשרי שישמרוהו אז מחימוץ אם לא כי ה׳ עזרם וזכה אותם שלא יחמיץ עיסתם כדי שיקיימו מצות אכילת מצה.

וזהו שאמרו ואפילו כולנו חכמים וכו׳ מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, פירוש מי שהוא חכם ונבון לא ידמה בנפשו שחכמתו עמדה לו לקיים המצוות רק שיקח ראיה מיציאת מצרים שאילולי שה׳ יתברך הוציאם למענו לא היה באפשרי שיגרמו על ידי מעשיהם אתערותא דלעילא, הגם שהיו ששים ריבוא והיו בהם הרבה חכמים וצדיקים ואף על פי כן לא היה מעשיהם גורם אתערותא דלעילא. ולכן כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח שכל מה שמרבה לספר יותר להעמיק בנס יציאת מצרים ואיך שהיו משוקעים ולא היה באפשרי שיגאלו אם לא שה׳ יתברך גאלם למען שמו, מכיר הוא יותר ויותר שאין האדם יכול לעשות מאומה. ובכלל סיפור יציאת מצרים הוא גם כן לספר איך שה׳ יתברך עזרם בזה שלא החמיץ עיסתם הגם שהלכו בדרך ועיסתם בשמלה על שכמם ולא היה באפשרי לשמור מחימוץ רק בעזר אלהים לא החמיץ, ומזה ידע שכל המצוות כולם אין האדם עושה מאומה אם לא שה׳ יתברך עוזרו.

וזהו אומרו מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, פירוש איך אפשר לאכול מצה שתהיה משומרת ודאי הלא דבר גדול הוא מאד שלא יהיה בו שום חשש כלל וכלל אפילו ממשהו חמץ ואיך אפשר לקיים מצוה זו כתיקונה. ואמר על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו רצה לומר שאנו סומכין שה׳ בעזרינו שלא יהיה במצות מצה שום חשש כמו שעזר ה׳ יתברך את אבותינו בצאתם ממצרים הגם שאז לא היה באפשרי להם כלל וכלל לשומרה מחימוץ כהלכתו כן אנו נבטח בה׳ שהוא יעזור לנו לקיים מצות מצה כהלכתה״.

130

וז״ל בשו״ת מן השמים (סימן ע״א) ״ועוד שאלתי על חמץ בפסח אם הלכה כדברי הגאון שאוסר במשהו, או אם הלכה כדברי החולקים עליו ואומרים בנותן טעם.

והשיבו: הן אמת חפצתי בטחות ובסתום חכמה תודיעני, מצות מצה ומצות חמץ הרי הם המצות שניתנו לישראל תחילה וקבלום עליהם באהבה ובחיבה, והחמירו בהם בכלליהם ובפרטיהם, הלא תראה שהחמיר הכתוב בחמץ שלא יראה ולא ימצא מה שאין כן בכל האיסורים שבתורה חוץ מעבודה זרה שכתוב בה לא תביא תועבה אל ביתך. וכל המאריך בדקדוקיהם מאריכין לו ימיו ושנותיו״.

131

בס׳ י״ג אורות (מערכת הד״ש מבעלזא ז״ל) מובא שהרה״ק מפרעמישלאן ז״ל הי׳ נוהג בחומרות גדולות בחג הפסח, והיו מגעילין אפי׳ ידות הדלתות לפני הפסח. והרה״ק מהר״ש מבעלזא ז״ל אמר על זה בבדיחותא: דבשו״ע (סי׳ תמ״ב ס״ו) כ׳ המחבר ונהגו לגרר הכסאות והכתלים שנגע בהם חמץ, ויש להם על מה שיסמוכו עכ״ל המחבר.

אבד"ק נייטרא: ער האט נישט געגעסן קיין מצה אויסער צו די כזיתים וואס איז א חיוב.

רבינו: מיין זיידע האט אויך נישט געגעסן קיין מצה.

דומ"ץ וואלקאן: דער ישמח משה.

רבינו: אויך, אבער איך רעד פון מיין מאמע'ס טאטע דער וואלאווער רב (הגה"ק רבי אהרן בן הגה"ק רבי ישראל יעקב יוקל טייטלבוים ז"ל, בן הגה"ק רבי שמואל ז"ל אב"ד גארליץ,) ער האט נישט געגעסן קיין מצה אויסער צו די כזיתים בליל הסדר.

דומ"ץ וואלקאן: ער האט געהאלטן די חומרא פונעם ישמח משה?

רבינו: יא יא, כ'שטעל מיך פאר אז זיין ברודער דער באטורער רב (הגה"צ ר' נפתלי ז"ל) האט אויך נישט געגעסן קיין מצה.

אבד"ק נייטרא: וואו האט זיך עס אפגעשטעלט, דער ייטב לב האט געטוישט?

רבינו: רבי אלעזר ניסן האט געהאט עטליכע קינדער, און רבי שמואל גארליצער איז געווען זעהט אויס פון די קינדער וואס האבן געהאלטן אז מ'האט נישט געגעסן.

כ'האב געהערט פונעם טאטן ז"ל אויפן ייטב לב, אויף דעם וואס מ'זאגט אז דער ייטב לב האט יא געגעסן מצות גאנץ פסח, האב איך אים געפרעגט, האט ער מיר געזאגט אמאל האט ער יא געגעסן, און אמאל האט ער נישט געגעסן.

האב איך אים געפרעגט וואס הייסט אמאל יא און אמאל נישט?, האט ער געזאגט, ס'האט געהאט צו טוהן לויט ווי אזוי ס'איז אים געפעלן די מצות.

נישט צי ס'איז געווען גענוג אויסגעבאקן. ס'האט זיך אהנגעהויבן פון די ווייץ שניידן. ווי אזוי ס'איז אים געפעלן אלע חלקים וויזוי מ'האט צוגעגרייט און געבאקן די מצות. דאם הייסט אז ער האט נישט יעדעם יאר געגעסן.

אבד"ק נייטרא: די פוסקים זענען דאך פארנומען מיט דעם. דער מונקאטשער רב איז געווען אזוי שארף...[133]

דומ"ץ וואלקאן: ער איז דאך געווען קענען דעם טל חיים,[134] ער שרייבט זייער שארף.

רבינו: דער ליסקער רב האט טאקע אויך נישט געגעסן.[135]

ואמר שהרה"ק ר' מאיר לומד פשט של "ויש להם על מה שיסמוכו" שגם יד הדלת שסומכין עליו כשפותחין אותו, גם זה נוהגין להכשיר, ודפח"ח.

132 כ"ה בס' אוהב שלום-קאמינקא (עמ' ע"ט) ושכן נהגו להחמיר בקאמינקא בענין החתולים שהיו מסתובבין בחצר הרה"ק. ואגב עיין בתולדות המהרי"ל דיסקין ז"ל שבביתו גם היו נוהגין להלביש את רגלי החתולים בפסח.

133 בספר נימוקי אורח חיים (סי' תע"ה) יצא חוצץ בחריפות נגד מנהג אלו החסידים שלא אכלו מצות כל ימי הפסח, וטען שמבטלים בכך מצות סעודת יו"ט, עיי"ש בדבריו כמה טעמים. [ועי' בספר מקדש ישראל (פסח סי' תע"ה) מ"ש ע"ז משמי' דמרן רביה"ק ז"ל, עיי"ש].

וכן נודע שמרן הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז ז"ל לא היה דעתו נוחה, ממנהג זה כיון שמבטל מצות עונג יו"ט, וכתב מכתב לנכד הישמח משה הרה"צ ר' יהוחם ט"ב ז"ל מאראני שיפסיק מלנהוג כן, וז"ל (נדפס בתשובות החדשות בשו"ת דברי חיים):

ב"ה יום ג', ח' ניסן תרכ"א לפ"ק, צאנז.

שוי"ר לידידי הרבני החסיד ירא"ב שלשלת היוחסין הנגיד המפורסם ש"ב מו"ה יהוחם נ"י.

מכתבו הגיענו, ובנידון מנהגו שלא לאכול מצות ושום תבשיל בחג המצות, הנה לא נכון הדבר כך בזמנינו שהדור חלש, ויש מכך ביטול שמחת יו"ט, ולכך אל יעשה כן, רק להתיר לו תיכף, ויעיין בשערי תשובה שזקני הח"ן ז"ל גורו עליו חכמי זמנו שלא לשאוף טאבא"ק ביו"ט, והתירו לו שלא לבטל עונג יו"ט, מכש"כ שלא לאכול ביו"ט דבר שהוא צער גדול שצריך התרת נדר, בודאי מחוייב להתיר לו, והשם הטוב ישמרהו ממשהו חמץ.

והיה שלום וברכה בנפש ידידו ש"ב מהו', ע"כ.

134 הגה"ק רבי חיים פריעדלאנדער ז"ל מ"מ חותנו הגה"ק בעל אך פרי תבואה מליסקא.

135 מהנכון להעתיק מה שכתב בזה הרה"ק מליסקא בעל אך פרי תבואה ז"ל במכתבו הנדפס בספר דרכי הישר והטוב, וז"ל.

שוכט"ס לכבוד ידיד ה' וידי"נ ה"ה הרב המאוה"ג המפורסם כקש"ת מו"ה עמרם ישי נ"י ויהל אב"ד סערענטש יע"א.

הנה אני שולח למעלתו נ"י את החטים של שמורה אשר היה לו אצלי, והנה מה ששאל מעכ"ת בענין הנהגת אכילת מצה, הנה הרב הגאון מאוהעל [הישמח משה] ז"ל ידעתי בבירור גמור שלא אכל מצה רק בב' לילות של החג כזיתים כפי המבואר בשו"ע או"ח, והרב הגאון מאונגוואר [מהר"ם א"ש] ז"ל הוא אכל גם בשבת ויו"ט, לפי שרצה לקיים סעודת שבת ויו"ט בפת, הגם שמסתמא גם זה לא אכל רק לצאת ידי חובתו ולא יותר, ע"כ בזה כל הרוצה לבחור יבחר, אם לנהוג כפי שנהג הרב הצדיק מאוהעל או כפי הרב הצדיק מאונגוואר, אבל שלא לאכול בחול המועד בוודאי הוא ראוי ונכון לנהוג כן, כן נראה לדעתי הקלושה, עכ"ל.

אמנם בזמירות דברי יואל הביא שמרן רבינו ז"ל סיפר שבסוף ימיו הפסיק הישמח משה ממנהגו ואכל מצות כל ימי הפסח, אמנם הרה"ק מליסקא ז"ל אמר שהוא אינו עושה רק כמו שראה בעיניו את רבו הישמח משה עושה, ולא הפסיק ממנהגו.

אבד"ק נייטרא: יא, און ס'איז געווען ביי וועם ער האט נישט מסדר קידושין געווען ביי א התונה אויב דער חתן האט זיך נישט אונטער גענומען אז ער גייט נישט עסן קיין מצה.[136]

רבינו: וועך? דער ליסקער רב?, אזוי?!.

עכ"פ מיין מאמע"ס טאטע האט נישט געגעסן קיין מצה, נאר די כזיתים.

אבד"ק נייטרא: דער מונקאטשער רב שרייבט שארף דערוועגן אזוי כדרכו, ער זאגט פסח אויפדערנאכט מאכט ער אויף די מצה 'אשר קדשנו במצוותיו וציונו על אכילת מצה', און א גאנץ פסח זאל ער מאכן אויף די מצה 'על אכילת חמץ'.....?

דומ"ץ וואלקאן: מיר האט פארציילט ר' יוסף הערש ווינשטאק, אז ס'איז געווען א איד פון בני ברק וואם איז געקומען פון ליסקא און ער האט זיך געפירט מיט דעם מנהג אז ער האט געגעסן נאר די כזיתים, ס'איז דאך געווען דעמאלטם אנהייב גלייך נאך די קריג תש"ח, ס'איז נישט געווען וואם צו עסן, און די קינדער האבן געוואוסט אז ער וועט זיך מוזן מתיר נדר זיין, ס'וועט נישט זיין קיין ברירה, אבער ער האט געזאגט בשום אופן, ער וויל נישט, איז מען געגאנגען צום חזון איש, און דער חזון איש האט אים אויסגעפרעגט פון וואו ער נעמט דעם מנהג, און האט אים געזאגט אז ער זאל נישט מתיר נדר זיין, און ער וועט אים פארשאפן קארטאפל.

אבד"ק נייטרא: כ'האב עם געהערט מיט א שטיקל שינוי אין די מעשה, אויב מ'קען זאגן א הערה. ער איז געגאנגען צום חזון איש און האט אים געפרעגט צי ער דארף זיך מתיר נדר זיין, האט אים דער חזון איש געזאגט, ס'איז נישט קיין הנהגה טובה נישט צו עסן קיין מצה, דער גר"א האט דאך געהאלטן אז ס'איז א מצוה צו עסן מצה גאנץ פסח.[137]

רבינו: יא, דער גר"א האט דאך געהאלטן אז ס'איז א דאורייתא גאנץ פסח צו עסן מצה.[138]

אבד"ק נייטרא: האט דער חזון איש אים געזאגט אז מ'דארף נישט מתיר נדר זיין וויל ס'איז נישט קיין הנהגה טובה, ער האט אים אוועק געמאכט.

צום סוף איז געווען, ס'איז נישט געווען קיין קארטאפל דעמאלטם אין ארץ ישראל, און דעמאלטם איז געקומען עפעם אן עושר פון לאנדאן און האט געברענגט א גאנצע זעק מיט קארטאפל, די ערשטע זאך האט דער חזון איש אפגעשיקט פאר דעם איד קארטאפל, ער האט אים מחשיב געווען א אונגארישער איד מיט א תמימות, האט ער אים אפגעשיקט קארטאפל ער זאל האבן וואם צו עסן אויף פסח, דא האט ער אים געזאגט אז ס'איז נישט קיין הנהגה טובה און מ'דארף ניטאמאל מתיר נדר זיין, און דאך האט ער אים געשיקט קארטאפל.

דומ"ץ וואלקאן: דער חזקוני האלט אזוי אז ס'איז דא א מצוה צו עסן מצה אלע זיבן טעג.[139]

ויש לציין מה שכתב בזה בספר שלחן מלכים (על הלכות תפילין, להדיין המפורסם הגאון רבי משה צבי לאנדא ז"ל מקלינווארדיין, עמוד שנה) שדן בכל טענותיו של הגה"ק ממונקאטש ז"ל, והשיב עליהם באריכות גדול, ובא"ד כתב וז"ל, באמת היו הרבה קדושי עליונים, הישמח משה, ורבי מאיר מפרעמישלאן, והאך פרי תבואה ותלמידיו רבי הירצקא מראצפערט, ודודי האפטי ארין, ונאמן ביתו מוה"ר ישעי' מקרעסטיר, והרב מאדא שמרן הד"ח קראו רב אדא בר אהבה, ועוד הרבה גדולים וצדיקים, שאם שאפו מצות באזהרה ושמירה יתירה, אף על פי כן לא אכלו מצה כל ימי הפסח, חוץ מהכזיתים שאכלו אצל הסדר, ועמם ונימוקם יען דהנזהר ממשהו חמץ מובטח לו שלא יחטא כל השנה ומן הנמנע לאדם שיזהר כראוי, לבד מהכזיתים מצה אשר הקב"ה שולח מלאכים הממונים על השמירה, כמ"ש האור לשמים (פר' צו).

136 עיי"ש בס' שלחן מלכים הנ"ל מה שמביא בשם מו"ח כ"ק הגה"צ רבי נפתלי שרייבער ז"ל שסיפר שרבו האך פרי תבואה היה משתדל לזכות הרבים בגדר ומדה טובה הלזו, ופעם אחת בהיותו בבית רבו האך פרי תבואה, היה שם אחד שרבו הזהירו על חילול שבת וסיבב רבו אל מו"ח, ואמר בזה הלשון כשבא אלי אחד מגליל העוועש, הנני מזהירו על חילול שבת, וכשבא אלי אחד מגלילות אלו הנני מזהירו על שעטנז, וכשבא אלי איש כמועלת בבודי, הנני מבקש ממנו שלא יאכל מצה כל ימי הפסח, ומאז פסק כ"ק מו"ח ז"ל לאכול, ואחר כך כשהיה כ"ק מו"ח תוך י"ב חודש על אביו, שאל עצת רבו אם יברך טל לפני התיבה ביום א' דפסח כהזקתו, והשיב לו אם אינו אוכל מצה בפסח, יברך טל כהזקתו, ע"כ.

137 כן מובא בס' מעשה איש (ח"א עמ' קל"א) בשם הגאון רש"ז אוליאן ז"ל.

138 עי' בספר מעשה רב פסקו של הגר"א שיש מצווה מדאורייתא לאכול מצה כל יומות החג: "כל שבעת ימים מצווה ואינו קורא לה רשות אלא גבי לילה ראשונה שהיא חובה רשות קרי לה אף על פי כן מצווה דאורייתא היא", עוד מובא במנהגי הגר"א, שהיה מחבב אכילת המצה כל כך, עד שביום טוב אחרון של פסח היה אוכל סעודה שלישית אף שלא נהג כך בכל יום טוב .

139 בספרי האחרונים דנו אם יש מצוה באכילת מצוה כל שבעה, דבגמ' (פסחים קכ.) דרשו דשבת ימים רשות, ורק בליל ראשון הוא חובה מדכתיב בערב תאכלו מצות, וכן נפסק בשו"ע (סי' תע"ה ס"א) שאין חיוב אכילת מצה אלא בליל הראשון בלבד. אבל בשאר הימים אם אינו

רבינו: אבער ער זאגט אז ס׳איז א מצוה דרשות.

אין תשובות הרא״ש (כלל כג אות ג) שטייט, אז מ׳לייגט נישט קיין תפילין אום חול המועד וויל פסח אליינס איז א אות, אלץ דער חיוב מצה כל שבעה.

אבד״ק נייטרא: אין בעל המאור (פסחים כה, ב מדפי הר״ף) איז אויך דא וועגן דעם אז מ׳דארף עסן מצה כל שבעה.

רבינו: יא, ער פרעגט פארוואס מ׳מאכט נישט קיין ברכה כל שבעה.[140]

אינעם רוקח (הלכות פסח סי׳ רצ״א) איז אויך אזוי משמע, אז ס׳איז א מצוה כל שבעה.[141]

דומ״ץ וואלקאן: דער ייטב לב האט אסאך מנהגים משנה געווען פונעם ישמח משה.

רבינו: יא, ער האט משנה געווען. ער האט זיך געמאכט אן אייגענעם דרך אין אסאך זאכן.

דער ישמח משה האט נישט געדאווענט פארן עמוד. און ער יא.

דומ״ץ וואלקאן: ער האט געזומען אסאך פונעם רבי׳ן ר׳ הערש (מרימנוב ז״ל).

רבינו: ס׳איז געווען זאכן וואס ער האט גענומען פון רבי ר׳ הערש, דער נוסח התפילה און נאך.

דומ״ץ וואלקאן: אויף דעם וואס דער רבי האט געזאגט וועגן די מסורה, איז דא דער רבינו בחיי אין פרשת תולדות, אויפן פסוק (בראשית כו, יח) ׳ויקרא להן שמות כשמות אשר קרא להן אביו׳, אז יצחק האט אנגערופן די בארות מיט די זעלבע נעמען, אז אפילו בארות וואס איז סתם א נאמען, ס׳איז דאך נישט משנה גארנישט, מיט דעם האט ער אויך נישט משנה געווען.[142]

רבינו: אינטערסאנט, דער זיידע ז״ל דער עצי חיים איז נישט געפארן אויף שבת אין א שטאט וואו דער טאטע איז נישט געווען, אז דער טאטע איז נישט דארט געווען אויף שבת איז ער נישט געפארן.

א ספר וואס דער טאטע האט נישט געהאט האט ער נישט גענומען צו זיך אין שטוב, חוץ אז מ׳האט עס געדרוקט שפעטער. אבער אזוי אז דער טאטע האט עס נישט געהאט האט ער עס אויך נישט געהאט.

דומ״ץ וואלקאן: רבי שלום אליעזר׳ל (מראצפערט ז״ל) האט נישט געגעסן קיין מאכל וואס דער טאטע האט נישט געגעסן.

רבינו: מיין שוואגער רבי דוד פון מאנטריאל (הגה״צ רב דקהלתינו במאנטריאל שליט״א) האט פארציילט, אז מ׳האט אמאל איין אינדערפרי אין א וואכן טאג, אויפגעגעבן ביים טאטן ז״ל אין שטוב ׳טונא פיש׳ צו פרישטאג, האט דער טאטע נישט געוואלט עסן, האט ער אים געפרעגט פארוואס? זאגט ער, ׳איך וויים נישט, אינדערהיים איז עס נישט געווען, אינדערהיים האט מען עס נישט געגעסן...׳.

דער זיידע ז״ל דער עצי חיים איז געווען אזא חסיד פונעם קדושת יו״ט, וואס דער טאטע האט געזאגט, דעם טאטן׳ס א מנהג, איז געווען ביי אים א תורה שלימה.

דומ״ץ וואלקאן: די גאנצע משפחה, דעם ייטב לב׳ס אייניקלך, זענען געווען חסידים פונעם קדושת יו״ט.

רבינו: כ׳האב געהערט פונעם טאטן ז״ל, ער האט אסאך מאל דערציילט פון באטורער רב רבי נפתלי, ער איז דאך

רוצה לאכול מצה הרשות בידו, ועי׳ במג״א שם מה שדן מצות אכילה בשבת ויו״ט, ועי׳ בדרך פיקודיך (פ״י, חלק הדיבור) בזה.

אמנם החזקוני (פ׳ בא י״ב ח׳) כתב שאכילת מצה בשאר הימים הוא מצוה דרשות, והובא דבריו בשו״ת התם סופר (יו״ד סי׳ קצ״א) ועיי״ש שכתב שבחידושיו עשה סמוכין לדבריו, וכ״כ באבן עזרא (משפטים), וכן הוא דעת הגר״א (במעשה רב סי׳ קפ״ה) שכל שבעה הימים הוא מצוה, וחז״ל לא קראו רשות רק נגד ליל ראשון שהוא חובה.

אמנם ממנהג כל הצדיקים הנ״ל שלא אכלו מצה כל ימי הפסח אין ראיה דס״ל שאין מצוה דרשות כל שבעה, שהרי מה שלא אכלו היה מחמת גודל זהירותם מחשש משהו חמץ שבוודאי דוחה מצוה דרשות.

140 וז״ל שם: ויש ששואלין באכילת מצה מה טעם אין אנו מברכים עליה כל ז׳ כמו שמברכים על הסוכה כל ז׳, דהא גמרינן מהדדי שלילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות בין במצה בין בסוכה כדאיתא בפרק הישן. ויש להשיב לפי שאדם יכול בשאר הימים לעמוד בלא אכילת מצה ויהיה ניזון באורז ודוחן וכל מיני פירות משא״כ בסוכה שאין יכול לעמוד בלא שינה ג׳ ימים והוא חייב לישן בסוכה ולטייל בה. והיינו דאמרינן בשבת בפרק רבי אליעזר (קלא:) מצה וכל מכשיריה דוחין את השבת דברי רבי אליעזר, מנא ליה לר״א הא אי מסוכה מה לסוכה שכן נוהגת בלילות בכימים. זהו טעם שמברכין על הסוכה כל ז׳ ואין מברכין על מצה כל שבעה וטעם נכון הוא.

141 ז״ל הרוקח שם: האוכל מצה כהלכתה שבעה ימים, כאלו נעשה שותף להקב״ה במעשה בראשית, דכתיב מצות יאכל את שבעת הימים, ימים אין כתי׳ כאן אלא שבעת הימים, שבעה ימי בראשית, עי״ש.

142 וז״ל: ...ואח״כ נתגבר יצחק וחפר אותן וקרא להן כשמות אשר קרא להן אביו, ועשה כן לכבוד אביו, וממה שהתורה הודיעה זה נראה שנחשב לו לזכות, ויש בזה התעוררות, וק״ו שאל ישנה אדם מדרך אבותיו, שהרי יצחק אפילו שמות הבארות שקרא אותן אביו לא רצה לשנותן, וזה ק״ו לדרכי האבות ומנהגותיהם ומוסר שלהם, ואולי מפני זה לא נשתנה שמו כמו שאר האבות, וזו מדה כנגד מדה, כן פירש הגאון ז״ל.

געווען א פליכטעניק, זיין שוועסטערס א זוהן, ער איז אויך געווען זייער א שטארקער חסיד פונעם קדושת יו"ט.

דער באטורער רב איז געווען א גרויסער רייכערער, אסאך צדיקים האבן געריכערט אין יענע צייטן, מ'האט נאך נישט געוואוסט ווי מסוכן דאס איז. און איינער וואס רייכערט, איז ביי אים דאס נישט רויכערן זייער שוועער, דער קדושת יו"ט פלעגט אויך צו רייכערן, אבער דער קדושת יו"ט האט אויפגעהערט צו רייכערן וועז דער דאקטער האט אים געזאגט ער זאל נישט רייכערן. – דער דאקטער האט אים געהייסן אז צוביסלעך וויייז זאל ער אויפהערן, נישט אויף איינמאל וויייל עס איז שווער, האט דער קדושת יו"ט געפרעגט, 'פארוואס? אז עס שאדט צום געזונט, הער איך שוין אויף אינגאנצן', און ער האט אויפגעהערט פון איין מינוט צו די אנדערע.

דער קדושת יו"ט פלעגט אבער זאגן אז יו"ט טאר מען נישט רייכערן,[143] און דער באטורער רב האט א גאנץ יאר גערייכערט, איז יו"ט איז אים שווער געווען נישט צו רייכערן, ס'איז דאך א עונג יו"ט, האט ער יו"ט אויך גערייכערט. אמאל האט פאסירט ביי אים יו"ט אז ער האט גערייכערט און אינמיטן רייכערן האט ער איינגעדרימלט, און ס'איז אראפ געפאלן אויף די בעקיטשע, און ס'האט אנגעהויבן צו ברענען... ער האט זיך אויפגעכאפט, און ער האט געזעהן וואס ס'האט פאסירט, ס'ברענט... ער איז געווארן מבוהל אזוי, האט ער אנגעהויבן אזוי אראפ צו קלאפן... בקיצור ס'האט זיך אויסגעלאשן, נאכדעם האט ער זיך הערשט געכאפט 'ס'איז דאך יום טוב!'. האט ער געזעהן אז ס'איז ביי אים געשעהן אזא מכשול, האט ער באשלאסן אז מהיום והלאה וועט ער יו"ט נישט רייכערן, און האט אויפגעהערט צו רייכערן אום יו"ט.

ס'איז גרינג צו זאגן, אבער ווען ס'איז געקומען יו"ט און ער איז דאך געווען געוואוינט צו רייכערן, האט עם איהם געשטערט, האט ער ביי זיך געקלערט אז ער זאל זיך נישט מונע זיין פון שמחת יו"ט, ער וועט זיך מתיר נדר זיין אז ער זאל יא קענען רייכערן, אבער ער וועט נישט טוהן א זאך אן דעם וואס ער זאל קודם פרעגן דעם קדושת יו"ט, ער האט דאך שוין געקלערט אויף נישט, און יעצט זאל ער צוריק אנהייבן אום יו"ט, הכלל איז ער געפארן אויף סיגוט.

וועז ער איז אריינגעקומען און שלום געזומען ביים קדושת יו"ט, זאגט איהם דער זיידע אזוי, 'עליכם השלום באטורער רב, איך הער אז דו האסט אויפגעהערט צו רייכערן יו"ט, ס'איז זייער גלייך, זייער גוט האסטו געטוהן, זאלסט אוודאי זעהן נישט צוריק אנצוהייבן', דאס איז געווען דער קבלת פנים... אזוי אז ער האט שוין נישט געדארפט פרעגן...[144]

הרה"ח ר' אברהם יעקב בערקאוויטש הי"ו: מיין טאטע (הרה"ח ר' לייב'לע בערקאוויטש ע"ה) האט מיר דערציילט אן אינטערסאנטע זאך, זיי האבן דאך געוואוינט אין טעטש, און דער רבי ז"ל פלעגט צו קומען קיין טעטש איינמאל א יאר אויף א שבת, וויייל דער קדושת יו"ט איז דאך געווען רב אין טעטש, וועגן דעם איז דער רבי געקומען יעדעם יאר אויף א שבת קיין טעטש, און ער איז איינגעשטאנען ביי ר' אברהם הילמאן.

רבינו: ר' ליפא הילמאן'ס פאטער.

ראי': יא, אבער א לינת לילה האט ער געמאכט ביי מיין טאטן'ס ברודער, מיין טאטע האט געהאט א ברודער ר'

---

143 עיין בדברות קודש מהר"י ט"ב (חוה"מ סוכות שנת תשי"ד) שמרן רבינו בעל הדברי יואל ז"ל סיפר שאביו לא היה מעשן בשום פעם ביו"ט ראשון, ובראש השנה בשני הימים, והיה מזהיר לזה גם לאחרים, והיה אצלו חשיבות גדול מי שנמנע לעשן ביום א' דיו"ט, והיה מדבר הרבה מזה ברבים אצל השולחן, עיי"ש בדבה"ק.

ולעצם הדין עיין במג"א (סי' תקי"ד סק"ד) שאסור לעשן מוגמר משום שאינו שוה לכל נפש, וכ"כ בקרבן נתנאל ביצה (סופ"ב), אמרי בינה (דיני יו"ט סה ב) ושו"ת עמודי אור סי' כ"ט אות ה' וכ"כ שלחן הטהור סי' ר"י שאין זה שוה לכל נפש דנשים אין מעשנין.

ועי' בספר אלף כתב (אות ס"ד) שהביא שהגאון רבי דניאל פרוסטיץ נהג שלא לשתות הטוטין ביו"ט, ושמעתי מפי נכדו הרב הגאון ר' בנימין וואלף סופר ז"ל בע"ס חליפות שמלת בנימין ששמע מפיו הק' שבימי עלומיו עישן טוטין פ"א ביו"ט, ובלילה שלאחריו היה חולם חלום שהיה בבית הקברות, וראה שבכל קבר מונח כלי שמעשנים בו דלוק, ומהיום ההוא ומעלה סילק עצמו מלעשן ביו"ט עכ"ד.

144 מן הראוי לציין מה שביאור כעי"ז בספה"ק דברי יחזקאל (פ' שופטים) וזל"ק: כי יפלא ממך דבר למשפט וגו' ובאת אל הכהנים וג' ודרשת והגידו לך את דבר המשפט (יז, ח-ט). אמר, באכלי מזונות אצל מו"ח הגה"ק אריה דבי עילאי זלה"ה, עלה בדעתי לשאול עצת קדשו בענין תעניתים, וכשבאתי לפניו דיבר עם אחד ואמר בזה"ל פאסטע"ן א"ז מע"ן קע"ן מהיכי תיתי, אך שאין זה העיקר, וכאשר שמעתי דברי קדשו לא שאלתי אותו יותר כי שמעתי תשובה על אשר רציתי לשאול, ואמרתי אז בלבי דזה פירוש הכתוב כי יפלא ממך דבר למשפט וגו' ובאת אל הכהנים וגו' ודרשת והגידו לך את דבר המשפט, ולכאורה היה צ"ל ודרשתם היינו שתשאל אותם, אך הפי' כך דאם האדם מסופק באיזה דבר מדרכי ה' האיך לעשות, ילך להצדיקים וישמע דבריהם של הצדיקים, ממילא יוודע לו האיך להתנהג, וזה ודרשת כשתדרוש בלבבך לבד אף בלא שאלת פיהם, והגידו לך מעצמם את דבר המשפט מה שיש לך לעשות.

מענדל, ער איז געווען א שוואגער מיט ר' יוסף לייב כהנא, ער איז געווען אן איידעם ביי ר' שמואל זאנוויל כהנא. איז דער רבי געגאנגען יעדעם מאל ווען ער איז געווען אין טעטש אויף א לינת לילה ביי אים.

מיין זיידע (הרה"ח ר' שלמה ז"ל מחשובי חסידי מרן הקדוו"ט ז"ל) איז שוין געווען זייער שוואך, און ער איז נישט געפאהרן אזוי צום רבי'ן, נאר ער פלעגט אמאל אריבער גיין זיך געזעגענען, ער איז געפארן נאר צום עצי חיים קיין סיגוט. און ווען דער רבי פלעגט קומען אויף טעטש און ער איז איינגעשטאנען ביי זיינ"ס א זוהן, דעמאלטם פלעגט ער צו קומען אויף שבת אהין, ווייל ער האט געוואוינט אין קריווע.

רבינו: דאס איז נישט ווייט פון טעטש, אין די גלילות דארט.

רא"י: יא, ס'איז געווען א דערפל דערנעבן.

זיי האבן געהאט אין זייער דערפל א גוי, און זיי האבן געליטן פון אים צרות צרורות, נישט סתם, יעדן איד ווען ער האט געקענט האט ער געפיניגט, ער האט געהאט א ברודער וואס איז געווען אין די באהערדע אין די פאליציי, במילא האט ער זיך געטרויעט און ער האט געטוהן וואס ער האט געוואלט, און מ'האט זיך גארנישט געקענט אן עצה געבן, ס'איז געווען מוצאי שבת ווען מ'האט זיך געזעגענט, און מיין פעטער ר' מענדל האט זיך געטענה'ט מיט מיין זיידן, אז ער זאל אריין גיין צום רבין זיך אויסרעדן דאס הארץ וואס מ'קען טוהן מיט אזא גוי, אבער דער זיידע האט נישט געהאלטן דערביי, האט מען זיך אנגעהויבן צו טענה'ן אזוי, און מ'האט זיך ג'טענה'ט ביי די טיהר, ווען ער איז אריין גענאנגען האט דער רבי געזעהן אז מ'טענה'ט זיך דא, האט דער רבי תיכף געפרעגט וואס גייט פאר? נו, אז דער רבי פרעגט האבן זיי פארציילט, שוין, דער רבי האט געהייסן דעם זיידן זאל זיך אראפ זעצן, און אזוי שמועס'נדיג פרעגט ער אים צי ער וויסט ווי אזוי דעם גוי'ס מאמע הייסט? דארטן אין דארף האט מען דאך געווואוסט יעדן איינעם ווי אזוי ער הייסט, יעדער האט זיך געקענט איינער דעם צווייטן, האט ער געענטפערט יא, ער וויסט ווי אזוי זיין מאמע הייסט, האט דער רבי געזומען א פאפיר'ל פון טיש, און ער האט געזאגט פאר'ן זיידן, שרייב עם אפ, דער זיידע האט עם אראפגעשריבן און געגעבן פאר'ן רבי'ן.

זיי האבן געדארפט צוריק פארן, ס'איז געווען אזא שאטל, אזא טרעין [באהן], די ערשטע באהן אינדערפרי פארטאג'ס פון טעטש קיין קריווע, דער זיידע האט זיך געזעגענט, און מיין טאטע ע"ה מיטן ברודער, נישט ר' מענדל נאר ער האט געהאט נאך א ברודער עלטער פון אים, ר' שמואל האט ער געהייסן, ער איז געווען מיטן טאטן דארט צוזאמען, און אזוי ווי מ'האט אפגעזעגענט האט מען צוגעמאכט די טיהר, און דער רבי האט זיך געזעצט לערנען. דער זיידע איז זיך געגאנגען אנלאנען ביז צום גיין צו די באהן, און זיי צווייי זענען געווען צוויי בחורים, דער טאטע איז אלט געווען זעכצן–זיבעצן יאר, און ער איז אלט געווען אכצן יאר, און זיי האבן געוואלט זעהן ווי אזוי דער רבי ז"ל לערנט, אינדערהיים איז געווען די שלעסער אזעלכע גרויסע לעכער וואו מ'האט געקענט אריין קוקן, און זיי האבן אריין געקוקט דארט, און אויפן טיש איז געווען א נאפט לאמפ וואס האט געברענט דורך די גאנצע נאכט, ס'איז געווען א גרויסע נאפט לאמפ, און דער רבי איז געזיצן און געלערנט, און אזוי אינמיטן לערנען, האבן זיי געזעהן ווי אזוי דער רבי נעמט דאס צעטעלע, און ער דרייט עם איין אזוי ווי א ציגערעטל, אינמיטן לערנען האט ער זיך אזוי געשאקלט און געלערנט און געדרייט דעם פאפיר ווי א ציגערעטל, און אזוי האט ער עם צוגעלייגט צו די נאפט לאמפ ביז ס'איז געווארן דערפון אינגאנצן אש, ס'איז געווארן גארנישט פון דעם, דאס האבן זיי געזעהן דארט ביינאכט.

שוין, צופרי זענען זיי אהיים געפאהרן מיט די באהן אינדערפרי גאנץ פארטאג'ס, און ווען זיי קומען אן האבן זיי געזעהן ווי די צוויי טעכטער שטייען און ווארטן אויפן זיידן, מיין זיידע האט זיך קודם זייער דערשראקן, אבער זיי האבן נישט געקענט ווארטן מ'זאל אהנקומען אהיים, זיי דערציילן אז אינמיטן די נאכט איז דא געווען פרייליך, דער גוי האט זיך אנגע'שיכור'ט אין ווערץ הויז, און ער האט אראפ גערופן זיין ברודער זאל זיך קומען פאר איהם אננעמען, עס האט זיך אננגעהויבן א שיסעריי, און ער געשטארבן אויפן פלאץ. ער האט עם נישט געקענט גלייבן, דער זיידע איז געווארן זייער איבער געזומען, ער האט אנגעכאפט די צוויי קינדער און האט זיי געזאגט, 'קינדערלעך עטץ האט'ס א רבי'ן...'.

כ'האב עם געהערט פון מיין טאטן, ער האט עם אליינס געזעהן, אליינס דארט געווען.

רבינו: דער טאטע ז"ל האט אמאל פארציילט, אז ביים זיידן דער קדושת יו"ט איז געווען אמאל ראש השנה אויפדערנאכט, ס'איז געקומען א איד ר' נטע פון סוואליווע, א שטעטל סוואליווע, ס'איז נישט אין מארמאראש, אבער

ס׳איז אין אונגארין. אין סיגוט איז די דירה פונעם רב איז געווען א ׳קליינע שטוב׳, און ס׳איז געווען א ׳גרויסע שטוב׳, אין די ׳גרויסע שטוב׳ דארט האט מען געמאכט דעם אויבער טיש (פירות טיש אחר ברהמ״ז בליל שב״ק), די קליינע צוזאמקומען וואס איז געווען נישט אין ביהמ״ד איז געווען אין די ׳גרויסע שטוב׳, און נעבן דעם איז געווען א ׳קליינע שטוב׳, דער זיידע איז געזעצן אין די ׳קליינע שטוב׳, ראש השנה אויפדערנאכט נאכ׳ן דאוונענען וועלן מ׳איז אהיים געקומען נאך דעם וואס מ׳איז אדורך געגאנגען זאגן לשנה טובה, ער איז געזעצן ביי זיך אין צימער אין די קליינע שטוב, און אין די גרויסע שטוב זענען געשטאנען אידן, ס׳איז געווען אזוי ווי דער פאדער צימער, און ס׳איז אנגעקומען דער גאסט, ראש השנה אויפדערנאכט איז דער זיידע געזעצן אזוי באימה וביראה, איז אריינגעקומען דער ר׳ נטע אינעם גרויסן צימער, און ער איז צוגעגאנגען צום קדושת יו״ט, ער איז געווען אזוי פאר׳מוח׳ט ראש השנה, און דער ר׳ נטע הייבט אהן צו זאגן ׳רבי איך בין א שליח פון גאנץ סוואליווע׳ – אין סוואליווע איז געווען דער מעיאר א גרויסער רשע און ער האט אויסגעטיילט צרות פאר אידישע קינדער דארט אין זיין שטעטל – ׳דער רשע האט זיך פארלייגט אויף אידישע קינדער, ער טיילט אוים צרות, יעצט האט ער זיך פארלייגט אויף די פרנסות פון אידישע קינדער, ער וויל אונטערנעמען די פרנסות פון אידן׳, און דער קדושת יו״ט איז געווען אזוי פאר׳מוח׳ט און קוקט אים אהן אזוי פארקאכט, ס׳האט אים אזוי געאהרט אז ער שטערט אים אין דעם זמן, האט ער אים געזאגט אזוי קורץ ׳כ׳האב דיר שוין געזאגט ער וועט האבן א שווארצן סוף׳, דער ר׳ נטע האט געזעהן אז ס׳איז א אנגעצויגענער מצב, האט ער זיך אזוי צוריק געצויגן, און ער איז אוועק געגאנגען.

ס׳איז אדורך געגאנגען ראש השנה, קיין טעלעפאון איז דאך נאך נישט געווען דעמאלטס צי פרעגן וואס טוט זיך, קיין סעלפאון אויך נישט..., יום כיפור איז נישט געווען קיין סאך געסט, די אנדערע טעג סוכות איז אנגעקומען א איד פון סוואליווע וואס איז געקומען אויף יו״ט אויף די צווייטע טעג, ווען דער זיידע ז״ל האט געהערט אז ס׳איז אנגעקומען א איד פון סוואליווע האט ער געפרעגט וואס טוט זיך אין סוואליווע מיט דעם מעיאר... יענער האט נישט געוואוסט אז ס׳איז געווען דא א הזכרה ראש השנה ביינאכט, האט ער געזאגט ׳איך וויים אז ראש השנה אינדערפרי האט מען אים געטראפן געשאסן׳, מ׳וויסט נישט צי ער האט זיך אליינס געשאסן, צי מ׳האט אים געשאסן׳, אבער דאס ווייסט ער אז ראש השנה אינדערפרי האט מען אים געטראפן געשאסן.

ראש״י בערקאוויטש: דער רבי האט דערציילט דא די מעשה אז דער קדושת יו״ט איז געווען צוקאכט. וויל איך מענין לענין זאגן, ס׳איז געווען אן אינטערסאנטע מעשה, דער רבי ז״ל האט אמאל געלאזט רופן מיין טאטן וועגן עפעם אן ענין, נאכן געזעגענען פלעגט ער אים רופן אמאל, יעצט איז עס געווען וועגן עפעם א שלום בית פרשה, איז ער ארויף געקומען אין שטוב, זעהט ער ווי עס זיצן נאך דארטן אכט–ניין אידן אזוי שפעט ביינאכט און מ׳האט זיי נאכנישט געזעגענט, ער קומט אריין זאגט אים ר׳ יאסל [אשכנזי ז״ל משב״ק], אה, דו קענסט אריין ניין, דער רבי וועט דיך נישט געזעגענען אבער דו קענסט אריין ניין, מיין טאטע האט נישט פארשטאנען וואס דא גייט פאהר, ער זאגט ׳עפעס געפעלט מיר נישט ר׳ יאסל שיקט מיך צי שנעל אריין, עפעס שטימט נישט דא׳, אבער ער האט דאך געוואוסט אז דער רבי האט אים געלאזט רופן איז ער אריין, ער עפנט אויף די טיהר און דער רבי איז געווען אויסנאם צוקאכט, דער רבי איז געווען אויפגעהויבן פון בענקל, און ער איז ארום געגאנגען פון איין עק שטוב צו די אנדערע עק שטוב, הין און צוריק.

דער רבי האט דאך געקענט מיין טאטן... ער איז דאך געווען א בן בית דארט... און אז מיין טאטע האט זיך שוין דערשראקן, איז דאס געווען גאר א אהנגעצויגענער מצב...

עכ״פ ער האט נישט געוואוסט וואס ס׳נייט דא פאר, וואס האט מען מיר דא אריין געדוקט דא, ער האט זיך געזעגט און געבייזערט אזוי, מיין טאטע האט זיך געשטעלט אין די זייט און געווארט אז דער רבי זאל אים צורופן, אזוי ווי ס׳איז געווען די פענסטער דארט אין שטוב, און דער רבי האט זיך געגעבן א דריי אוים ביים פענסטער, האט ער באמערקט מיין טאטן, האט ער אים געפרעגט, ׳לייבעלע, ווען ביזסטו אריין געקומען?׳, האט מיין טאטע געענטפערט, כ׳בין שוין דא א שטיקל צייט, זאגט דער רבי ׳אזוי?! כ׳האב דיך גארנישט באמערקט?!, איך דארף טאקע מיט דיר רעדן׳, זאגט ער פאר׳ן רבי׳ן אז ס׳איז נאך דא אידן אינדרויסן וואס זיי ווארטן אריינצוגיין, זאגט דער רבי ׳ס׳איז שוין אזוי שפעט וואס איז דאס...?׳, האט מיין טאטע געזאגט אז ער וויל נישט אויפהאלטן, אבער ער מוז דעם רבין דערציילן א מעשה.

האט ער דערציילט פאר"ן רבי"ן, אז דארט אינעם דארף וואו זיי האבן געוואוינט האט זיך אלץ געטוהן צווישן סיגוט און וויזניץ, נוסחאות, מנהגים, ס'האט זיך געמאכט איינמאל א מורא'דיגע מחלוקה דארטן, און מ'האט מברר געווען אז מ'דארף שיקן צום קדושת יו"ט פרעגן ווי אזוי מ'זאל טוהן, וויזוי מ'זאל זיך פירן אין ביהמ"ד, און מיין זיידן ר' שלמה האט מען אויסדערוועלט אז ער זאל אריבער פארן צום קדושת יו"ט און בעטן אז ער זאל מחליט זיין ווי אזוי מ'זאל האנדלען אין ביהמ"ד.

דער זיידע איז אנגעקומען אינמיטן די נאכט, ער איז אריין געקומען צום קדושת יו"ט, ס'איז געווען אזא פלויט [גדר] א הויכע... און ער איז אריין געקומען און ער האט געטראפן דעם קדושת יו"ט, עפעס איז ער געווען מורא'דיג צוקאכט, ער האט געהאלט א גרויסע לולקע, א פייפ, און ער האט געפאַפעט אזוי די רויעך, און ער האט שפאצירט ארויף און אראפ ביז די גאנצע שטוב איז געווארן אנגעפילט מיט רויעך, און אזוי ווי ער האט זיך באהויבט איז ער צוגעגאנגען אזוי צום פענסטער, ער האט געוואלט אויפמאכן דאס פענסטער ס'זאל ארוים גיין דער רויעך. און ווען ער דרייט זיך אוים האט ער באמערקט מיין זיידן, פרעגט ער, ר' שלמה פון ווען ביזסטו שוין דא? זאגט ער, כ'בין שוין דא א שטיק צייט...

די מעשה האט ער דערציילט פאר"ן רבי"ן, האט דער רבי געזאגט, כ'האב געוואוסט לייבעלע אז דו וועסט מיר האבן א גוטע מעשה, אבער עס שטומט ווייל ווען דער טאטע איז געווען צוקאכט האט ער געפאַפעט אז די גאנצע שטוב האט גערייבערט.

הרבני הנכבד מוה"ר יחזקאל דוד בערקאוויטש הי"ו: אונזער זיידע ר' יעקב יוסף לעפקאוויטש[145] איז אמאל אהנגעקומען צום קדושת יו"ט אויף די צווייטע טעג, אויף שמחת תורה, מ'האט אים נישט געלאזט אריין צום טיש נאך די הקפות?

רבינו: ניין, דאס איז געווען שפעטער ביים פעטער ז"ל. ער איז שוין געווען א זקן, און ער איז דאך געווען אזוי א איש נכבד, ער איז געקומען צו פארן צום פעטער ז"ל אויף די אנדערע טעג יו"ט, ער איז געקומען שוין מיט איניקלך, און מ'האט קיינעם נישט אריינגעלאזט צום טיש מיטל נאכט נאך די הקפות, דער פעטער האט געגעסן די סעודה ביי זיך אין שטוב, און ר' יעקב יוסף איז אהנגעקומען און די טיר איז געווען פארשפארט, האט איינער פון די איניקלך געקלאפט, אזוי לכבודו פונעם זיידן אז מ'זאל עפענען, און מ'האט נישט געעפענט, האט ער געקלאפט שטערקער, אין שטוב האט דער פעטער געהערט קלאפן האט ער געפרעגט דעם הויז בחור צו ווער 'וועך קלאפט דאס דארט', האט ער געענטפערט אז מ'האט אפגעשמועסט אז קיינער קומט נישט אריין, און די לעפקאוויטש משפחה..., ר' יעקב יוסף מיט די איניקלעך קלאפן..., האט אים דער פעטער ז"ל געזאגט אזוי פאר א ווערטל 'פאר אים גיי עפענען די טיר, ווייל ער מיט די איניקלעך קענען איינעם מאכן רבי און זיי קענען אים מאכן אוים רבי'.....[146]

145

הרבני הנגיד החסיד המרומם ר' יעקב יוסף לעפקאוויטש ז"ל מעיר נירבאטור, הי' אדוק לצדיקי בית צאנז, שינאווא וסיגעט בכל נימי נפשו, ובסוף ימיו אף נסע לרביה"ק הדברי יואל זיע"א על הימים טובים כחסיד נאמן, אף כי הי' גדול בשנים מרבינו ז"ל [קרוב לשלושים שנה], ובשנת תרצ"ב ליווה את רביו"ל על נסיעתו לארה"ק ת"ו.

146

ונעתיק כאן מזכרונות נכדו הרה"ח ר' פרץ לעפקאוויטש ע"ה בספרו נפלאים מעשיך (ה"ב): זקיני הרב החסיד המפורסם רבי יעקב יוסף לעפקאוויטש ע"ה היה כידוע חסיד נלהב מרביה"ק ז"ל והתבטל לפניו ממש כעבדא קמי מרא אף שהיה תלמיד מהגאון המהר"ם שיק ועוד הסתופף בצל קדשו של הרה"ק משינאווא והרה"ק הייטב לב ז"ל ואת השטר תנאים שלו עוד הקריאו לפני הרה"ק מצאנז ז"ל, והיה מאוד נכבד וחשוב אצל מרן רביה"ק, והיה נוסע על הצווייטע טעג [ההיינו באמצע חוה"מ סוכות על הו"ר ושמ"ע ושמח"ת] לסאטמאר להסתופף בצל קדשו, והיה לו הזכה לברך ברכהמז"ו בליל שמח"ת אצל שולחנו של רבינו, ומן הענין לציין שסעודה זו היה רבינו עורך עם אנשים מצומצמים היות שרבינו היה תשוש אחר עריכת ההקפות שהיה מסתיים באשמורת הבוקר, אמנם זקיני ז"ל ומשפחתו היו מניחים להכנס לסעוד בשולחנו של רבינו.

וזכורני שפעם אחת לפני שרבינו נטל ידיו לסעודת הלילה שלמעשה כבר היה באשמורת הבוקר, ציוה להרה"ח רבי פייביש אשכנזי הי"ד המשב"ק שלא יניח לאף אחד להכנס לשולחנו, וזקיני הנ"ל הגיע מלווה בבניו ונכדיו ורצו להכנס, אז שאל רבי פייביש לרבינו מה לעשות, נענה רבינו בדרך צחות: רבי יעקב יוסף' מיט די קינדער לאז אריין, ווייל זיי קענען איינעם מאכן א רבי, און זיי קענען איינעם מאכן אויס רבי.

וזכורני, שפעם אחת כשהייתי שם בשולחנו של רבינו ישב רביה"ק שקוע בשערעפים, ולפתע פנה לזקיני ושאל לו רבי יעקב יוסף, איר האט געקענט דעם ייטב לב?, וזקיני ענה שאכן הכירו, ורבינו לא הוסיף כלום, והיה נראה שהיה לו איזה ענין בזה להזכיר את זקה"ק ז"ל.

ופע"א היה כבר מאוחר מאוד ורבינו זירז מאוד את הסעודה כי כבר כמעט נראו ניצני הזריחה, והיו מגישין את המאכלים בזריזות יתירה, וכשהגישו לפניו את הבשר טעם רבינו מעט מן המעט, ומיד כיסה את הקערה, ונתן להמשמשים שיוציאו אותו מיד כי לא רצה לחלק שיריים, נענה וזקיני: 'וואס? אונז קומט גארנישט', אז ביקש רבינו שיחזירו את הקערה ופתחו וחילק שיריים לכל המסובין.

דומ"ץ וואלקאן: ר' יעקב יוסף איז געווען א באטורער חסיד אויך.

רבינו: ער איז געווען פון באטור, ער האט דאך דארט געוואוינט.

כ'האב געהערט פונעם טאטן ז"ל ווען ער האט געררעדט פונעם באטורער רב, אז ער האט געשמ"ט פאר א גרויסן פיקח.[147]

דומ"ץ וואלקאן: ער האט דאך געפירט די קאנצעליי.

רבינו: ער איז געווען איינע פון די רבנים פון די קאנצעליי, ער האט געשמ"ט פאר זייער א קלוגער מענטש.

דער באטורער רב האט געזאגט פארן טאטן ז"ל ווען ער האט גערעדט מיט אים פונעם זיידן דער עצי חיים, האט ער געזאגט, 'איך היים א קלוגער איד – אזוי האט ער געזאגט אויף זיך – אבער עם קומט נישט צו צו דיין טאטן'... כ'האב אסאך מאל גערעדט צו אים, און הערשט נאכדעם ווען איך בין אוועק געגאנגען האב איך הערשט פארשטאנען וואס ער האט מיר געזאגט...

אבד"ק נייטרא: ביי וועמען איז געווען די מעשה אז ער האט געזאגט ביז ווייען נעמט ער אחריות?

רבינו: דאס איז געווען ביים קדושת יו"ט. ס'איז געווען א איד פון נעבן סיגוט, וואס איז געווען זייער מסוכן ל"ע, און מ'האט געדופן א דאקטער דארט אין דארף, נאכדעם איז ער אריינגעקומען אין סיגוט דאס איז שוין געווען מער א שטאט, און דער דאקטער דארט אין סיגוט האט אים באהאנדלט, ער איז געווען זייער מסוכן, ער זעהט נישט קיין רפואה, נו וואס זאל מען טוהן דא דער איד גייט אוים ר"ל, האט ער אנגעהויבן צו זאגן מ'זאל פארן קיין ווייען, ווייען האט געהייסן אז דארט איז דא גרויסע דאקטורים, יעדער איז געפארן פאר רפואה קיין ווייען, דער קדושת יו"ט איז אמאל געווען אין ווייען, און דער זיידע דער עצי חיים איז אויך געווען דארט, פאר"ן הסתלקות איז ער געווען אין ווייען, בימים ההם האט מען געזאגט אז דער מלאך רפאל וואוינט אין ווייען, אזא וואלט האט מען געזאגט,[148] דארט איז געווען די 'מעדיקל קאליפזשעס' ווי מ'רופט דאס, ס'איז געווען די הויפט שטאט, דארט זענען געווען גרויסע דאקטורים,[149] האט ער געזאגט אז ער וועט פארן קיין ווייען אפשר אין ווייען וועט מען טרעפן א רפואה, דער איד איז אבער געווען זייער שוואך, און דער דאקטער האט אים געזאגט אז ער זאל פארן קיין ווייען, קוקט ער אים אזוי אהן, ווי צו פרעגן אז ער וווייסט נישט צי ער וועט נאך אנקומען קיין ווייען מיט זיינע שוואכע כוחות, איז ער געגאנגען צום קדושת יו"ט און פארציילט אזוי די מעשה, דער דאקטער זאגט ער זאל פארן קיין ווייען, אבער ער וווייסט נישט צי ער וועט אנקומען, האט דער קדושת יו"ט געזאגט 'ביז ווייען גאראנטיר איך', האט ער זיך אויפגעהויבן און ער איז ער אהיים געפארן, און געזאגט ער פארט נישט קיין ווייען, דער רבי האט דאך געזאגט ביז ווייען נעמט ער אחריות, האט ער טאקע זוכה געווען צו אריכות ימים.

אינטערעסאנט איז געווען שפעטער ביי די קריג ווען מ'האט אים דעפארטירט, איז ער אדורך גענפארן ווייען, מ'האט זיי געפירט דורך ווייען, און דארט איז יצאה נשמתו.

אבד"ק נייטרא: דער כח פון א דיבור, אז א צדיק האט געזאגט א וואורט.

147

ויש לציין מה שמובא בס' נפלאים מעשיך (ח"ב): **פע"א סיפר לי מרן רבינו הברך משה ז"ל שפעם אחת נסע לעיר ראצפערט לזקינו הקדוש רבי שלו' אליעזר"ל ז"ל מראצפערט, ועל אם הדרך נעצר בעיר ניר-באטור, ונכנס לבקר את ש"ב הגה"צ מבאטור ז"ל ושהה עמו בענינים שונים** [וזכורני שבצעירותי היה מפורסם בעיר באטור שהגה"צ מבאטור מאוד אוהב לשוחח עם רבינו, ומעריך את חכמתו ושיקול דעתו].

ואז היה דודו מרן רביה"ק מסאטמאר ז"ל אלמן ל"ע מזוגתו הראשונה, והגה"צ מבאטור מאוד נתאוה שרבינו יקח את בתו לו לאשה שהיתה אלמנה ל"ע, והיות שרביה"ק רצה ליקח בת בנים בזיווג שני, על כן ביקש הגה"צ מבאטור שרבינו הברך משה ידבר עם דודו הק' ויציע לו שידוך זה וידאג שיצא אל הפועל, כי ידע נאמנה שמרן ז"ל מאוד מקושר עם דודו הק' ויש לו פתחון פה אצלו, ורבינו היה עוד אז בימי בחוריו, וסירב בתוקף כי היה עוד בחור והאיך יעיז פניו לדבר כדבר הזה

148

עיי' בס' רבינו הקדוש מראצפערט (עמ' ק"מ) **שמביא מכתב שהרה"ק מהרש"א מראצפערט ז"ל שהשיב לא' בזה"ל: אבי ז"ל סבר שהמלאך רפאל יש לו כח יותר בווייען במקום אחר, ולכך אני מצווך שתיסע לווייען... עיי"ש.**

ועיי' בס' מפיהם ומפי כתבם (עמ' קפ"א) **שהרה"ק האמרי נועם מדזיקוב ז"ל נסע לקארלסבאד והרגיש שקרב עת הסתלקותו ביקש שיובילוהו לעיר הבירה ווייען ואולי שם יבוא רפואתו, אמנם לא איסתייעא מילתא ונסתלק לע"ע. ויש לציין שהרה"ק מצאנז היה נוסע הרבה פעמים להינפש בעיירת באהדען שהוא ליד העיר ווייען.**

ומענין לענין יש לציין שבס' דרך הנשר (אות פ"ז) **כתב שבהיות הגאון רבי נתן אדלער ז"ל בעיר ווייען שמע קול קורא אליו "לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך", והקול נשמע מראש המגדל של כנסית הנוצרים הידוע בעיר, אשר גם הקדוש רבי שמשון מאוסטראפאלי ז"ל אמר שמושב הסטרא אחרא היא בראש המגדל הנ"ל רח"ל.**

149

עיין בס' כתבי קודש-פשעווארסק (ח"א מכתב י') **שהגה"ק מהר"י ז"ל כתב בשם הרה"ק ממעזריטש זיע"א שהמלאך רפאל מלווה כל רופא גדול, ע"ש.**

ראש בערקאוויטש: מיין זיידע האט אזוי געהאט מיטן עצי חיים, ער האט געהאט א מיחוש, און מ׳האט געזאגט אז ער מוז זיך גיין אפערירן קיין ווין, נו ער וועט נישט פארן קיין ווין זיך צו לאזן אפערירן אויב ער וועט נישט פארן קודם צום עצי חיים, איז ער אנגעקומען צום עצי חיים מיט א קוויטל און האט אים געזאגט אז ער וויסט נישט וואס צו טוהן, דער עצי חיים האט אים אנגעהויבן צו פרענגן, ׳ביז ווין איז נישטא קיין דאקטער? מ׳מוז פארן ביז ווין?׳ האט ער געזאגט אז ער איז שוין געווען ביי זיין דארף, און אין טעטש ער איז שוין געווען דא און דארט אבער מ׳זאגט אז ער זאל זיכן עפעס מער, זאגט אים דער עצי חיים ׳דא אין סינוט איז דא א פיינער דאקטער, ער רופט אריין דעם בחור און הייסט גיבן דעם אדרעסס, און זאגט אים ער זאל גיין צו דעם דאקטער, זאג אים אז דער ראבינער האט דיך געשיקט, ער קומט אהן אהין זעהט ער אז ס׳איז א צייניסט, א דענטיסט, ער שטייט און קוקט ׳פארוואס האט מיך דער רבי געשיקט צו א צייניסט?׳

ער קומט אריין צו דעם דאקטער און ער זאגט אים דער ראבינער האט מיך געשיקט, ער האט נישט געווואוסט וואס דא גייט פאהר? וואו קומט דאס צו אים? אינדערהיים איז געווען א דענטיסט נישט נאר פאר די ציין נאר יעדער מיחוש וואס האט געהאט צו טוהן מיטן מויל אלעם האט באלאנגט צו דעם דאקטער, זאגט אים דער דאקטאר, אז דער ראבינער האט צו מיר געשיקט לאמיר זעהן וואס דא גייט פאהר, ער נעמט ארוים א מעדעצין מיט א שמירעכטין און ער זאגט אים פראביר דאס, און שוין מיט דעם איז ער אהיים געפארן אלעם איז געווען בסדר, ער איז קיינמאל שוין נישט געפארן קיין ווין. כ׳האב עס געהערט פון מיין טאטן, דער זיידע האט דאס אים פארציילט.

אבד״ק נייטרא: די וועלט פארציילט אויפן ווילנער גאון, אויף דעם וואס א צדיק זאגט ארוים א ווארט פון מויל, דער קדושת יו״ט האט דאך נישט געמיינט דאס צו זאגן אז ביז ווין נעמט ער אחריות, אבער אז ער האט עס געזאגט האט ער מאריך ימים געווען ביז ער איז נאך דעפארטירט געווארן דורך ווין.

די וועלט פארציילט אזוי אויף דעם ווילנער גאון, אז ער האט געהאט אמאל א מיחוש אין האלדז, בקיצור, מ׳האט פראבירט אהער אהין און מ׳האט עס נישט געקענט היילן, זענען געקומען די קינדער פונעם גר״א און האבן געזאגט פארן גאון אז ס׳איז דא א פרוי דא וואס איז א שפרעכער״קע, זי מאכט אינטערסאנטע זאכן, צי מ׳זאל איהר רופן, האט ער געזאגט אז יא, בקיצור, מ׳האט איהר אריבער געברופן, און דער גר״א האט איהר געפרעגט וואס זי טוהט? ער האט מורא געהאט ווער ווייסט וואס, צי דאס איז אויסגעהאלטן מצד הקדושה.

האט זי געזאגט אז פארן גאון וועט זי פארציילן, סתם אזוי פארציילט זי נישט, זאגט זי אז ווען זי איז געווען א יונג ווייבל האט זי שוין געהאט א שטוב מיט קינדער, צעהן קינדער, זי איז געווען א ארימע פרוי, איהר מאן איז פלוצלינג אוועק און זי איז געבליבן אן אלמנה, זי איז געווען אוים מענטש, זי איז געווען זייער צובראכן, איז זי אריין געגאנגען אין ביהמ״ד ביינאכט, אויפגעמאכט דעם ארון קודש, און זי האט זייער געווויינט, אזוי איז געווען איין נאכט און נאך א נאכט, בקיצור ביז אינמיטן האט זי געהערט א בת קול וואס זאגט איהר אז פון היינט און ווייטער אז דו וועסט הערן א חולה דא אין שטאט, זאלסטו אהין גיין דארטן און טרונקען א גלעזל וואסער און מאכן א ברכה מיט כוונה, דער חולה וועט האבן א רפואה, און פון דעם וועסטו האבן פרנסה, אזוי האט זי פארציילט פאר״ן גאון.

ווען דער גאון האט עם געהערט האט ער זייער געלאכט, און די מיחוש איז ארוים געקומען און ער איז געווארן געזונט, האט מען אים געפרעגט שפעטער פארוואס ער האט געלאכט? זאגט ער, אז ווען ער איז געווען א יונגערמאן פלעגט ער לערנען אין ווייבער שוהל דארט אין ווילנא, ער האט געלערנט דארט יעדע נאכט, די פרוי האט געווויינט דארט ביינאכט און זי האט אים געשטערט דאס לערנען, האט ער דאס אראפ געשריגן פון ווייבער שוהל...

ריז״ו: כ׳האב געהערט פון ר׳ אהרן הערש ווייס ע״ה פון קרית יואל, ער איז אוועק לעצטנס, האט ער מיר פארציילט די מעשה, ער האט געקענט דעם איד און ער האט מיר געזאגט דעם נאמען אויך, יענער איז געווען ביים רבי׳ן ז״ל, מ׳האט אים געהאט דייענאזירט מיט א שרעקליכע מיחוש, און מ׳האט אים געזאגט אז דא איז נישטא קיין רפואה אויף דעם, דאס איז געווען אום תשט״ו צי תשט״ז, און דער רבי האט אים דעמאלטס געזאגט אז ער זאל פארן אויף ראטשעסטער אין מיניסאוטע [א׳ מהמדינות שבאמעריקא], דער רבי האט אים נישט געזאגט וואו ער זאל גיין? ווען ער זאל גיין? נאר ער זאל פארן קיין ראטשעסטער, בקיצור יענער איז אהנגעקומען קיין ראטשעסטער אין מיניסאוטע, ער איז געשלאפן דארט איין נאכט, צי צוויי נעכט, און איז אהיים געקומען, ווען ער איז אנגעקומען אהיים איז ער אריין געקומען צום רבי׳ן, פרעגט אים דער רבי, נו ווי אזוי איז עס געווען? וואס האסטו געטוהן דארט? זאגט ער, דער רבי האט מיר נישט

געהייסן כ׳זאל גיין צו דאקטורים, דער רבי האט מיר געהייסן כ׳זאל גיין אויף ראטשעסטער מיניסאוטע, האב איך נישט געזעהן קיין דאקטורים..., זאגט אים דער רבי, ׳דאם מאל איז עס געלונגען, אבער נאך אמאל זאלסטו עס נישט טוהן...׳, דער איד איז אוועק יעצט, מיט א יאר–צוויי צורוק, דער איד איז געווען א בן תשעים, כמעט פינעף און נייניציג יאר.

וכיבד את רבינו בברכת לחיים

וברוך רבינו את החתן: לחיים, דער אויבערשטער זאל העלפן ס׳זאל זיין א קשר של קיימא, א בנין עדי עד, מיט נחת והרחבה, א גליקליך לעבן, אויפשטעלן א בית נאמן בישראל.

וברוך רבינו את ר׳ יחזקאל דוד, אבי הכלה: לחיים, דער אויבערשטער זאל העלפן, נחת דקדושה מיט געזונט און הצלחה רבה אין אלע ענינים, ענייני הכלל והפרט, מיט אלעם גוטן תמיד.

ואיחל רבינו לחיים ורב ברכות לכל המחותנים ולכל הנאספים

ר״ד: אונז האבן מיר יעצט א שאלה אין די ביזנעס, איינער האט אונז מעורר געווען, מ׳פארקויפט דעם חמץ פאר פסח, אין אלע נורסינג האומ׳ם ביי אונז פארקויפט מען דעם חמץ, אבער אינצווישן די גוים קויפן וויטער חמץ, די אדמיניסטראציע קויפט וויטער חמץ. וואם טוט מען דא? מ׳מעג עם טוהן צי מ׳מעג עם נישט טוהן? די זעלבע זאך איז מיט עמעזא״ן (חברה ענקית שע״י עושים הרבה בנ״א מקח וממכר על האינטערנעט).

רבינו: די וואם פארקויפן אין עמעזא״ן איז טאקע א גרויסער פראבלעם, מיט די המצ׳דיגע פארדוקטן טאר מען נישט מאכן קיין געשעפטן אום פסח, די וואם פארקויפן אויף עמעזא״ן זיי פארקויפן פארשידענע זאכן, ס׳איז דא צוויי זאכן, אז מ׳מאכט ביזנעס האט מען הנאה, און חמץ איז דאך אסור בהנאה, און נאכדעם אז מ׳מאכט ביזנעס איז די מכירת חמץ נישט קיין מכירה, און מ׳איז עובר אויף בל יראה (עי׳ שו״ת דברי יואל סי׳ צ״ה–צ״ו בענין זה).

ר״ד: און וואם טוהט זיך אין אונזער ביזנעס?

מ׳קויפט חמץ מ׳געט פאר די פאציענטן, די גוים, צו עסן חמץ.

רבינו: דארף מען די גאנצע ביזנעס פארקויפן פאר א גוי, ווייל אז נישט איז ׳הרוצה בקיומו׳.[150]

ר״ד: יעדן יו״ט, יעדן שבת דארף עס זיין פארקויפט.[151]

הגרי״ש: מ׳שטעלט אויס די מכירה אז שבת האלט עם נאר דער גוי, ס׳איז נישט קיין שותפות, ס׳איז א שותפות צוואנציג פראצענט פונעם יאר, דרריי הונדערט דריי און זיבעציג טעג פונעם יאר געהערט עם נאר פארן גוי.

רבינו: ס׳איז איינגעטיילט אזוי, דאם איז דאך דער פשט פון ׳התנו׳ אין [שו״ע או״ח] סימן רמ״ה.

---

150 דהנה פסק בטושו״ע (סי׳ ת״נ סעי׳ ז׳) וז״ל: אסור להשכיר כלי לעכו״ם בפסח שיבשל בהם חמץ מפני שרוצה בקיומו של איסור ע״י דבר אחר שלא יבקע הכלי עכ״ל, וכוונת רבינו שליט״א דאף אי נימא דמועיל המכירה של החמץ עצמו, מ״מ כיון שהקאמפעני אכתי שלו, הרי רוצה בקיומו של החמץ כדי להרוויח על ידו, ולכן כל עוד שלא מכר כל הקאמפעני הרי עובר על איסור רוצה בקיומו דאסור אפילו בחמצו של עכו״ם, והגם שיש כמה היתירים בגדרי האיסור של רוצה בקיומו, מ״מ בכה״ג שיש לו הנאה מחודשת של הרווחה לכו״ע אסורה, וכמוש״כ בשו״ת חת״ס (או״ח סי׳ קט״ז, סי׳ ק״ט) וכ״כ במקור חיים (סי׳ ת״נ סק״ז) וכ״ה בשו״ת מחנה חיים (ח״ב סי׳ כ״ה), וכש״כ באופן שמגיע לו הנאה בתוך הפסח עצמו דבהא לכו״ע אסורה משום רוצה בקיומו, וכמוש״כ בשו״ת בית אפרים (או״ח סי׳ כ״ט ד״ה ולדינא) ובשו״ת תשורת ש״י (ח״א סי׳ ס״ו) ובשו״ת בית שערים (או״ח סי׳ קצ״ו, חיו״ד סי׳ רי״ז).

אלא שהיה אפשר להתיר עפימש״כ בשו״ת מהרי״ם (אב״ד בריסק, בעמ״ס מקור מים חיים, סי׳ י״ד) וז״ל: ונלפע״ד בזה דאיסור רוצה בקיומו בש״ס אינו אלא מדרבנן כמ״ש הפר״ח בא״ח סי׳ ת״נ והארכתי בזה בספרי מקמ״ח דבשארי איסורים איסור דרוצה בקיומו אינו אלא מדרבנן, ולפ״ז י״ל דוקא כשבא זמן האיסור כמו בפסח גופיה אז אסרו חז״ל איסור דרוצה בקיומו, אבל כשעושה פעולה בזמן היתר אף שמהפעולה ההיא כשיבוא פסח ניכר דרוצה בקיומו לא אסרו חז״ל כיון שעושה הפעולה בהיא בזמן היתר ועדיין לא הגיע זמן האיסור עכ״ל, וכן העתיקו בשדי חמד שו״ת דברי חכמים (סי׳ ק״י), ובספר פתחי תשובה (סי׳ ת״נ סעי׳ ז׳) עוד סמך ידו על תשובה זו בשו״ת מהרש״ם (ח״ז סי׳ ע׳) וכן מבואר באורך בחידושי מהר״ם שיק במס׳ ע״ז (ס״ד ע״א), אולם יפה הקשה בשו״ת בית שערים (או״ח סי׳ קנ״ה) דמוכח להדיא מד׳ המג״א שם דאף באופן שאינו עושה שום פעולה בפסח אסורה, וכ״ה משמעות השוע״ה שם, ולפי״ז שוב הדרה האיסור לדוכתא משום רוצה בקיומו.

151 יסוד הדברים במה שדנו האחרונים בקנין שחל בשבת בלא מעשה מכירה האם אסורה או לא, דעי׳ בשו״ת רעק״א (מהדו״ק סי׳ קנ״ט) שכתב לצדד לחומרא, וכ״ה בשו״ת בת״ס (או״ח סי׳ ל״ה ד״ה בעת, סי׳ מ״ו ד״ה ונלפענ״ד) בגדר האיסור, ועי׳ עוד בשו״ת אבני נזר (או״ח סי׳ נ״א או״א) בביאור איסור מכירה דשאני משאר מלאכות דמותר להתחיל במלאכה שייגמר מעצמו בשבת עיי״ש, אולם רוה״פ ס״ל לקולא בהך דינא וכמוש״כ בשבילי דוד (סי׳ רנ״ב סק״א), וכן האריך בשו״ת שואל ומשיב (מהדורה ו׳ סי׳ נ׳ ד״ה והדר) וכ״ה בספר ישרש יעקב מהגאון בעל שו״ת בית שלמה (יבמות צ״ו ע״ב בתוס׳ ד״ה אלא), ובשו״ת אמרי יושר (ח״ב סי׳ צ״ו) בשם הכוכב מיעקב, וכן האריך בשו״ת בית שערים (או״ח סי׳ רס״ד), וכ״ה בשו״ת תורת חסד (ח״א סי׳ י״ג) ובשו״ת מחנה חיים (ח״ג האו״ח סי׳ כ״ב) ובשו״ת מהרי״ל דיסקין (ח״ב קונט״א אות נ״ח), ובשו״ת מהרש״ג (ח״ב סי׳ קי״ז ד״ה איברא) ובשו״ת חלקת יעקב (או״ח סי׳ ס״ה).

רי"ד: דאם איז דער ׳שטר מכירה׳ וואם איז געווען די מחלוקת צווישן דעם שינאווער רב מיטן צאנזער רב?

רבינו: ניין, דארט איז געווען עפעם אנדערש.

רי"ד: וואם איז געווען די מחלוקה דארט?

דומ"ץ וואלקאן: דארט איז נישט געווען קיין שותפות.

רבינו: ..... די מחלוקה דארט איז געווען עפעם אנדערש, ס׳איז געווען וועגן דעם ריזשינער...[152]

וחזר רבינו לענין ראשון: און אז מ׳פארקויפט א ביזנעס אויף פסח, טאר מען נישט זאגן קיין דעות פארן גוי, מ׳דארף זיך האלטן צו די מכירה, ס׳דארף צו זיין א עכטע מכירה.

אבד"ק נייטרא: שותפות איז מער אויסגעהאלטן, ס׳איז נישט קיין מכירה.

רבינו: אבער לגבי פסח נוצט עם נישט.

אבד"ק נייטרא: יא, כ׳רעד וועגן שבת, ס׳איז א הלכה אין שולחן ערוך.

רי"ד: ס׳איז דא א בריוו פונעם ייטב לב, דער ייטב לב שרייבט א בריוו צו רבי מענדעלע דעעשער, וועגן היתר מכירה.[153]

רבינו: אין קדושת יו"ט אנהייב פרשת בהר רעדט ער אויך פון דעם.[154]

152

כידוע שהרה"ק משינאווא חלק על מה שסידר אביו שטר מכירה לשבת, וגופא דעובדא הכי הוה, כשברח הרה"ק מריזשין ז"ל מרוסלאנד לגאליציע שהשתייכה אז למלכות עסטרייך-אונגארין, תבעה ממשלת רוסלאנד שיסגירוהו אליהם, וכדי להצילו קנו החסידים בשבילו אחוזה שקורין 'גיט' (דהיינו שדות עם בעלי חיים כגון סוסים ושפות וכיו"ב) בעיר פאטיק, שלפי חוקיהם נעשה כל בעל אחוזה כאזרח ואז אינם חייבים להסגירו למדינה אחרת. בימים ההם נתחייב כל מי שהיה לו סוסים להשאילם על זמן מסוים להממשלה לצורך הצבא, וגם מאחוזת הרה"ק מריזשין באו לקחת את סוסיו לצבא, ונצטער אותו צדיק שיעבידו אותם בשבת קודש (עי' בשו"ע סי' רמ"ה).

בעת ההוא נודמן הרה"ק מצאנז לשבת אצלו, ואמר לו הרה"ק מריזשין, הלא אתם מבי"ד של מעלה, תחפשו נא דרך היתר שלא אעבור משום שביתת בהמתו על ידי אנשי הממשלה, ולזה ערך אז הרה"ק מצאנז ההיתר של שטר מכירה, עי' בשו"ת דברי חיים (מהדו"ת סימן ב"ט), ועיי"ש דלא התיר רק משום שראה שבאו לחשש איסור שביתת בהמתו ועוד. ועל כן חלק אז הרה"ק משינאווא על אביו שאין להתיר דבר זה לרבים, וכל ההיתר הוא רק בשעת הדחק, ולא לסמוך עליו לכתחילה.

כמסופר כי פע"א בליל שב"ק בשולחן הטהור של הרה"ק מצאנז ז"ל אחרי אמירת התורה, עלה הרה"ק משינאווא להבימה, והכריז שאביו מתיר לחלל שבת בזה שהתיר לעשות שטר מכירה, והרה"ק מצאנז הי' שרוי אז בדביקות, והתעורר מדברי הרה"ק משינאווא, ושאל: "מי זה, אה, רבי יחזקאל'ע, כל מעשיו לשם שמים...".

153

עי' בשו"ת אבני צדק (או"ח סי' כ"א) ובס' אוצרות ייטב לב (סימן ט"ו) איך שמרן הייטב לב מרעיש נגד ההיתר מכירה בשבת.

אגב, בס' נפלאים מעשיך (ח"ב עמ' צט) מביא שמרן העצי חיים הגיע לעיר דעברעצין, והיה שם אדם נכבד בנש"ק שהיה עשיר גדול והיה הולך עם טילעפ, והיה מתפרנס מריחיים של קמח ועשה שטר מכירה אצל הגה"צ אב"ד דעברעצין כדי שהריחים יוכל לעבוד גם בשבת, והראה את השטר מכירה למרן העצי חיים, ונענה הרה"ק ואמר: ׳דער שטר מכירה איז גוט, אבער אז מ׳רירט אהן דעם שבת איז נישט גוט׳, ופקד עליו להפסיק להעביד הריחיים בשב"ק.

אמנם, הלה לא עמד בנסיון והמשיך להעסיק את הריחיים בשבת על סמך אותו ההיתר, ולבסוף ירד מנכסיו באופן מבהיל עד שהיה צריך למכור את כל נכסיו ואפילו גלימא דעל כתפיה ואת הטילעפ גם היה צריך למכור מרוב דחקות, וראו שפגעה בו מדת הדין רח"ל בעון שמירת שבת.

ויש לציין שכבס' **מראה אש** (אות כ"ג) [מהרב החסיד ר' שלמה אהרן פרידמאן ז"ל מק"ק סאטמאר מתלמידי הייטב לב ז"ל ואחר פטירתו נסע הרבה לשינאווא, ולעוד צדיקים ולמרן הקדושת יו"ט ובניו הק' ז"ל] **מביא עובדא ממש כעין זו אצל הרה"ק משינאווא זיע"א אשר הוא כידוע חלק על אביו שהתיר להעסיק בשבת ע"י שטר מכירה, והוא ציוה לבעה"ב אחד שלא יסתמך בשום אופן על ההיתר מכירה והוא לא שעה לדבריו, ופלוני יצא נקי מנכסיו רח"ל.**

154

וז"ל שם: והחלוקה הנ' יש בני אדם הטובים מאלה, שאינם רוצים לעשות רק הכל על פי התורה, ואינם מניחים לעשות שום מלאכה על ידי עבדיהם וכדומה, אכן תולים עצמם בהתירים חדשים מקרוב באו, שמוכרים שדותיהם ומקניהם הארץ וכל אשר עליה לעכו"ם, ותולים בעצמם שהוא היתר גמור בלי שום נדנוד איסור כלל, כי כתורה יעשה, ועל ידי זה רבה המכשילה. ועיין בשו"ת דברי חיים (ח"ר סי' ז) שם מבואר כי לא התירו רק במקום שידעו שבלאו הכי יעבדו את אדמתם בשב"ק, ומוטב שיעשה איסור קל, אבל בלאו הכי אין היתר כלל.

ויש להביא ראיה לזה, כי מקרא מלא הוא וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאספ את תבואתינו, ואם היה אפשר לעבוד את האדמה בשעה שאסור על ידי היתר המכירה, למה יהיו נאנחים ודואגים על מחייתם בשנת השמיטה, וכי תבונה חסר להם ובחשיכה יתהלכו מלדעת הדין, אלא ודאי שזה גם כן אסור, והדעת מכרעת כי התורה אמרה ושבתה הארץ, ואם ימכור שדותיו לאחרים, לו יהא שמה שהוא שלו אינו עושה מלאכה, אבל עכ"פ הארץ אינה שובתת.

ויש לפרש בזה ע"ד צחות והארץ לא תמכר לצמיתות וגו' גאולה תתנו לארץ, כי השי"ת לא נתן את הארץ לאדם לאחוזת עולם בלתי הפסק שבתות וימים טובים, ואם ימכר להעכו"ם אז לא תשבות הארץ, ואם כן יהיה אצלו מכירה ומסורה לעולם. וזה שאמר והארץ לא תמכר, שלא תבקשו היתר מכירת הארץ בזמן האסור, כי אז לצמיתות, ואני לא כן נתתי לכם את הארץ רק למען שתיהיה גם להארץ ושביתה ממלאכתה ביום שב"ק ויום טוב, ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ, שגם לארץ יהיה גאולה ומנוחה וכנ"ל. וזה היה רצונו יתברך שעל ידי שהארץ תשבות ומקניהם ורכושם של ישראל יתבטלו ממלאכתם ביום השב"ק ויום טוב, על ידי זה יתפרסם שמו בעולם, וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳

אבד"ק נייטרא: יא, אבער נישט קיין שותפות, דאם איז א בפירוש'ער הלכה אין שו"ע אין סימן רמ"ה, מ'דארף עם אויסארבעטן אויף דעם מין אופן ווי אם ער זאגט אז 'כל אחד עובד לעצמו יום אחד', אויב ס'איז 'התנו'.

רבינו: יא, 'התנו' דאם איז דער לשון אין שולחן ערוך.

הגרי"ש: מ'זעהט אין די פריער'דיגע ספרים (עי' בשו"ת האלף לך שלמה סי' רכ"ט), בפרט רבי הילל קאלמייער, זייער טעם איז געווען קעגן די 'שטר מכירה', ווייל דארט האט מען נישט געמוזט ארבעטן שבת, נאר מ'האט געוואלט אזוי, זונטאג האט קיינער נישט געארבעט, קיין שום גוי האט נישט געארבעט זונטאג, 'והיה קשה להם לשבות ב' ימים', צוויי טעג, נישט פרייטאג און נישט זונטאג, נאר פינף טעג א וואך? זיי האבן נישט געהאט געגוג פרנסה, האבן זיי געמאכט א שטר מכירה כדי צו ארבעטן נאך א טאג.

דא ביי די סארטן ביזנעסער קען עס נישט זיין אפען איין טאג אויב ס'איז נישט אפען שבת, מ'קען נישט זאגן פאר די פאציענטן אז יעדער אייגער גייט אהיים פרייטאג און מ'זאל צוריק קומען זונטאג.

און דער חילוק שטייט אסאך אין די פריער'דיגע אחרונים, (שו"ת פרי השדה ח"א סי' ס"ה) **אז** ווען מ'קען נישט אנדערש, אזא ביזנעס וואס מ'קען נישט בשום אופן אנדערש מעג מען יא.

א' הנוכחים: עמעזא"ן איז נישט 'התנו'.

רבינו: עמעזא"ן איז טאקע אנדערש.

דומ"ץ וואלקאן: ביי עמעזא"ן קען מען שיקן די זאכן צו זיי, און ס'בלייבט ביים גוי אינגאנצן, ס'איז נישט ביי דיר.

רי"ד: אבער ס'איז אין זיין אחריות.

רבינו: ער מאכט דעם געשעפט אום יו"ט, און ס'איז דאך ישראל רוצה בקיומו. אבער דאם איז נאך מער, ווייל ער האט הנאה פון חמץ בפסח. ישראל רוצה בקיומו איז נאר א דרבנן, אבער הנאה איז א דאורייתא. ער מאכט געשעפטן מיט חמץ, ער פארדינט געלט אויף חמץ!

רי"ז: און וואם איז אויב ער פארקויפט עם פאר א גוי, און די רווחים איז אויך דעם גוי'ס.

רבינו: דעמאלטם איז נישט קיין פראבלעם.

אבער מ'מוז עם דעמאלטם באמת אוועק געבן.

אבד"ק נייטרא: דאם איז די געדאנק פון שותפות....

רבינו: ניין, ביי פסח נוצט נישט קיין שותפות, אז ער איז א שותף, איז ער א שותף אינעם חמץ אויך.

דומ"ץ וואלקאן: די מכירה וועט אבער העלפן אויף דעם.

רבינו: א גרויסן א געהעריגע מכירה וועט העלפן.

והציג לרבינו את מחותנו הרבני הנכבד

מוה"ר משה חי"ל גוטמאן הי"ו

רי"ד: ער הייסט משה און חנני' יו"ט ליפא נאכ'ן באטורער רב (כ"ק הגה"צ רבי חנני' יו"ט ליפא טייטלבוים ז"ל אבד"ק נירבאטור מח"ס לבושי יו"ט, גיסו של רביה"ק הברך משה ז"ל).

רבינו: זיי זענען געווען שכנים, נישט אזוי?

מוה"ר משה גוטמאן הי"ו: יא, מ'האט געוואוינט אין איין בנין, מיין זיידע איז געווען זייער נאנט מיטן באטורער רב.

א' הנוכחים: דער נירבאטור רב האט זיך משדך געווען מיט קאסאן?

רבינו: מיין זיידע (הגה"ק ר' אהרן ז"ל אבד"ק וואלאוון אביו של מהרחי"ל אבד"ק באטור ז"ל) האט זיך משדך געווען מיט קאסאן. מיין פעטער דער נירבאטור רב (הנ"ל) וואם האט געוואוינט דא, ער איז געווען אן איידעם אין קאסאני (אצל כ"ק רבי ישראל צבי הלוי ראטענבערג ז"ל בעל אור מלא מקאסאן) **נישט די צווייטע** רביצין, זי איז א גאליציאנער, א קראטשינער אייניקל, נאר זיין ערשטע רביצין זי איז געווען פון קאסאני.

כ'האב געהערט א גירסא, כ'וויים נישט ווי קראנט ס'איז, אז מיין זיידס'ם ברודער רבי נפתלי (אבד"ק נירבאטור ז"ל) האט אים נישט געזאגט קיין מזל טוב ביים שידוך, וועגן קאסאן. ס'איז דאך געווען דעמאלטם א מחלוקה.[155]

דומ"ץ וואלקאן: רבי שלום אליעזר"ל האט אים דאך גענומען פאר אן איידעם דעם קאסאנער רבי'ן.

רבינו: יא, ס'איז געווען א זיווג שני.

בזיווג ראשון איז דער קאסאניער רב געווען אן איידעם ביי זיין ברודער ר' חיים שלמה (הגה"ק בעל שמועה טובה ז"ל).

נקרא עליך, וזה יכולין לראות על ידי שביתת הארץ בשב"ק לשם ה', ויתגדל שמו בעולם ולו אנחנו עמו.

וזה שאמר ושבתה הארץ שבת לה', שעל ידי שביתות הארץ יתעלה ויתקדש שמו של מלך מלכי המלכים יתברך. וזה שפירוש רש"י לשם ה', כמו שנאמר בשבת בראשית, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, וביום השביעי לא נעשה שום מלאכה כלל, וכולם שבתו ממלאכתם, כמו כן תשמרו גם אתם שבתכם, שהארץ תשבות ותנוח מכל מלאכה, ועל ידי זה יתעלה שמו הגדול ויתגלה כבוד מלכותו עלינו בקרוב בימינו, והבן.

155 היינו כי הרה"ק רבי יהוסף ראטענבערג מקאסאן ז"ל התגורר בעיר מאדע והיה המורא דאתרא, ומחמת רדיפותיו עקר לעיר דעברייצין, אבל עדיין החזיק את הרבנות בעיר מאדע, אבל בני קהילת מאדע הביאו לשם את הגאון רבי שמואל בראך ז"ל לכהן כרב העיר, והרה"ק מקאסאן טען שהוא המורא דאתרא, והשוחט צריך להראות לו את החלף, ואז ההבערה ללה"ב יצאת בעוה"ר, ואכמ"ל.

דומ"ץ וואלקאן: דער באטורער רב ר' נפתלי האט געוואלט נעמען דעם רבין ז"ל פאר אן איידעם.[156]

רבינו: ער האט געהאט א טאכטער אן אלמנה.[157]

דער באטורער רב (רבי נפתלי) איז געווען פארץ פעטער ז"ל א ערשטע קאזין.[158]

ער איז געווען א גרויסער רב, ער האט געקענט טיילן פעטש פאר בעלי בתים וואס האבן נישט געהארכט.[159]

רא"י בערקאוויטש: כ'האב געהערט אזוי פון טאטן (רבינו הברך משה ז"ל) דערציילן אז ער איז געווען א שטרענגער רב.

רבינו: ער איז אמאל געגאנגען אין די גאס, אין די ספירה טעג צי אין די דריי וואכן, און א איד איז געפארן קיין פעסט אויף מסחר, אזוי איז ער געגאנגען אהן א בארד, – דא אין אמעריקא קען מען גיין אנגעטוהן ווי אזוי מ'וויל, אז דו האסט געלט, דו האסט א גוטער באנק אקאונט, דעמאלטס איז ווי אזוי מ'גייט אנגעטוהן איז נישט קיין נפק"מ – אבער אינדערהיים האט מען נישט געקענט ארויס גיין אין א אמט פלאץ, אן אפיציעלע אפיס, אויב מ'איז נישט געווען עלעגאנט אהער געשטעלט...

בקיצור, ער האט געדארפט פארן קיין פעסט אויף מסחר, און ער האט נישט געקענט גיין אזוי מיט א ספירה בארד (אנשי אשכנז שגלחו את שער זקנם בכל השנה, אבל לא בימי הספירה ובימי בין המצרים, כידוע) האט ער זיך אפגעשוירן די בארד. ער האט געטראכט צו זיך, ער וועט אוועקפארן מיט די באן, און ביז ער וועט צוריקקומען וועט שוין צוריקואקסן זיין ספירה בערדל, אזוי וועט מען נישט באמערקן. עם איז איהם נישט בייגעפאלן, אז אויפן וועג צו די באן וועט ער זיך באגעגענען מיטן רב. אזוי האט ער איהם באגעגענט אין די גאס פנים אל פנים. ער קוקט איהם אן אזוי און פרעגט איהם 'האסט דיך רעזירט לכבוד די ספירה...?' און לאזט אים אראפ אינמיטן די גאס צוויי פעטש. דער איד איז געבליבן אזוי שטיין... זאגט ער. איך האב מיר נישט פארגעשטעלט אז איך וועל מיך פונקט טרעפן מיטן רב...

דומ"ץ וואלקאן: ער פלעגט בודק זיין די טאשקעם פון די קינדער וואס מ'טראגט.

רבינו: יא, ער פלעגט גיין אין חדר זעהן וואס מ'ברענגט אין חדר, מ'האט דאך מיטגעשיקט מיט די קינדער עסן, האט ער געקוקט וואס מ'שיקט.[160]

156

אחר פטירת הרבנית הצד' בזיוו"ר חנה ע"ה, בתו של הגה"ק מפלאנטש ז"ל. ועיי' לעיל בהערה מה שהבאנו על ענין זה.

ויש לציין שבס' המאזרני חיל (זכרונות ושבחות מהרה"ח רבי חי"ל שווארץ ע"ה מירושת"ו) גם מספר שהגה"צ מבאטור רצה מאוד לקחת את רבינו כחתן לבתו, אך רבינו לא אבה מחמת טעמיו ונימוקיו רצה רק בתולה מעמיו לו לאשה.

ואגב יש לציין מה שמובא בס' תפארת יואל (ח"א עמ' ס"ח) שמיד אחרי ימי השבעה ביקש רביה"ק ממקורביו שיבקשו לו שידוך מיד, כי כתיב בתוה"ק לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו וגו', ע"כ אינו רוצה להיות בבחי' לא טוב אפי' לזמן קצר, ע"ש.

157

בעלה היה הרה"צ ר' חיים ז"ל שהיה עובד ה' ות"ח עצום, ונכד הרה"ק מדאמבראווא ונלב"ע בדמי ימיו.

158

שהי' בנו של הגה"ק רבי ישראל יעקב יוקל ז"ל מוואלאווע גיסו של מרן הגה"ק הקדושת יו"ט ז"ל.

159

עיין בספר נפלאים מעשיך (ח"ב בפרק הזכרונות על הגה"צ מבאטור ז"ל) כדלהלן: גם היה ידוע שלפעמים לא היה מונע הגה"צ מבאטור מלסטור על לחייו של אלו שעברו על דרך התורה.

פעם נתוודע לו שבבית השחיטה היה שור שהיה צולע על רגליו, והמשגיח לא סיפר להשוחט מאומה, והסדר היה שכבלו אותו ידיו ורגליו ואח"כ קראו להשוחט והגיע תיכף להשחיטה, וכשנתוודע הדבר להגה"צ, פגש את המשגיח - שהיה אדם בשנות החמישים - בהביהמ"ד, וסטר לו כמה מכות בהפאליש בפני קהל ועדה ועצק לו 'דו שייגאן, ווילסט מאכיל זיין נבילות וטריפות', והיתכן שחשך דבר זה מן השוחט.

בערב שבת אחר הדלקת הנרות היו אנשים שהקילו על עצמם לטלטל ולהוציא ברשות הרבים עד שתחשך, ובבאטור לא היה עירוב כמו ברוב עיירות באונגארין, והוא עמד בפתח הביהמ"ד וכשראה בעה"ב נושא את הטלית או הזייגער היה מגביה קולו בצעקות ותוכחות מוסר ולפעמים אף סטר על לחיים, עד שעקר המנהג הרע מקרבם.

ועיי"ש עוד שהגה"צ מבאטור ז"ל ניהל את העיר ביד רמה בכל ענינה ופרטיה, והיה חוקר ודורש ויודע אצל כאו"א איך שמנהל את ביתו ואיך הוא מדקדק על קלות וחמורות, וכשנודע לו איזה פירצה או הנהגה לא טובה בא' מן הבתים היה מוכיח ומעורר, וכן חקר ודרש אם הנשים הולכים עם בייִ-האר.

מנהגו היה ללכת לטייל ברחוב העיר ששם היה ביתו וגם התלמוד תורה, וכשהיה רואה הילדים הולכים לבית הספר, היה חוקר ודורש אצלם מה אכלו היום בבית, והיה פותח את תיקם לראות האם יש חמאה על הלחם, לבחון האם מקפידים בבית זו על בשר וחלב, וכך היה שואל את הילדים מעניני הבית, והם כמסיחים לפי תומם הודיעו וגילו כל בדקי הבית הצריכים תיקון.

160

עיי' בס' נפלאים מעשיך (ח"ב): הגה"צ מנירבאטור ז"ל ניהל את העיר ביד רמה בכל ענינה ופרטיה, והיה חוקר ודורש ויודע אצל כאו"א איך שמנהל את ביתו ואיך הוא מדקדק על קלות וחמורות, וכשנודע לו איזה פירצה או הנהגה לא טובה בא' מן הבתים היה מוכיח ומעורר.

ער האט געהאט א חשבון אין די מקוה, וועל ס׳גייט אין מקוה.

ביי די שחיטה איז ער אויך געווען געווען שטרענג, ער איז געווען א שטרענגער רב.[161]

הרח״ש: דאס איז לשבחם פון די באטורער בעלי בתים.... ווייל כ׳האב געהערט פון א איד אז זיין טאטע האט אים פארציילט וואס זיין טאטע – דאס הייסט דעם מספר׳ס זיידע – האט אליינס געזעהן, אז דער נייפעסטער רב רבי יוסף גאלדמאן ז״ל, דעם נייפעסטער רב פון דאהי רבי ליפא׳ס פאטער (הגה״צ ר׳ חנני׳ יו״ט ליפא גאלדמאן ז״ל אבד״ק נייפעסט בארח״ב ומתלמידי רביה״ק עוד בעיר ארשיווע), ער איז געגאנגען אין די גאס שבת אינדערפרי, און ער האט געזעהן וויי א חשוב׳ער איד פון די בעלי בתים אין שטאט רעדט צו א מחלל שבת, האט ער זיך אנגערופן צו אים, פארן דאוונען רעדסטו צו א מחלל שבת? האט דער מחלל שבת אראפ געלאזט צוויי פראסקעם פאר דעם רב, און ער איז אוועק געלאפן. א שבת דערנאך אין די זעלבע צייט אכט אזייגער אינדערפרי, האט דער מחלל שבת אדורך שפאצירט דארטן אויף דעם פלאץ, און ער האט זיך אויסגעשטרעקט און געשטארבן... זעהט מען אז א רב האט געקענט כאפן פעטש אויך...

רבינו: אינדערהיים איז געווען אזוי איינגעפירט, דער קצב האט געקויפט א בהמה, און דער שוחט האט געשחט׳ן די בהמה, און אז ס׳איז געווען טריפה האט דער קצב דערלייגט גלאט, איז דער שוחט פאר וועז ער האט געזאגט פארן קצב אז ס׳איז ׳טריפה׳, איז ער געגאנגען אין די זייט.... איר פארשטייט.... ווייל ער האט מורא געהאט פונעם קצב, עם האט אסאך מאל פאסירט ווי דער קצב האט זיך נישט געקענט קאנטראלירן, און ער האט אראפ געלאזט א מתנת יד.

א׳ הנוכחים: וועד, דער שוחט?

רבינו: ניין, דער קצב....

א׳ הנוכחים: און ס׳האט געהאלפן...? ס׳האט זיך בעסער גע׳כשר׳ט נאכדעם....?

רבינו: [בצחות] יא...

און טאמער ס׳האט פאסירט איין וואך און נאך א וואך איז געווען געפערליך... ס׳איז געווען א גרויסער פראבלעם אין יענע צייטן.

מ׳האט גע׳שחט׳ן א בהמה און מ׳האט ארוים גענומען די לונג, ס׳איז נישט געווען אז דער שוחט האט צוגעלייגט צום בלאזער און אנגעבלאזן די לונג, מ׳האט ארויף געלייגט די ריאה אויפן טיש, און דער קצב איז געווען א בעל כח, ער האט געהייסן א ׳קצב יונג׳, און ער האט אנגעבלאזן די לונג, ער האט דאך מורא געהאט צי שטארק אנצובלאזן, ווייל טאמער וועט עס מבליט זיין, און ס׳וועט ארוים קומען אז ס׳איז טריפה, האט ער געבלאזן אבער נישט צי שטארק, און דער שוחט פלעגט זאגן ׳בלאז שטערקער׳, און יענער האט געזאגט ׳איך בלאז וויפיל איך קען׳, האט ער געזאגט ׳בלאז נאך מער׳, אזוי איז עס אנגעגאנגען, ער האט זיך געמאכט רויט דעם פנים אז ס׳זאל אויסקוקן ווי ער שטרענגט זיך אהן...

אוי.. איז געווען פראבלעמען....

און טאמער האט פאסירט אזוי, האט מען געקנס׳ט דעם קצב, צוויי וואכן קען מען ביי דיר נישט שחט׳ן קיין בהמה, אזוי איז געווען. אינדערהיים איז געווען אסאך אזעלכע זאכן.

ראש״י בערקאוויטש: עפעם איז געווען אז דער קדושת יו״ט האט געהאט צוטוהן מיט א מקוה אין טעטש?

רבינו: דער קדושת יו״ט איז געווען רב אין טעטש, און וועז דער ייטב לב איז נפטר געווארן, איז ער געקומען קיין סינוט וועלן רב אויפן פלאץ פונעם ייטב לב, זיין יונגערער ברודער רבי אלי׳ בצלאל, ער איז געווען רב קודם אין רב אין פאליענע, ער איז אוועק פון פאליענע און ער איז געקומען קיין טעטש נאכן קדושת יו״ט.

מנהגו היה ללכת לטייל ברחוב העיר ששם היה ביתו וגם התלמוד תורה, וכשהיה רואה הילדים הולכים לבית הספר, היה חוקר ודורש אצלם מה אכלו היום בבית, והיה פותח את תיקם לראות האם יש חמאה על הלחם, לבחון האם מקפידים בבית זו על בשר וחלב, וכך היה שואל את הילדים מעניני הבית, והם כמסיחים לפי תומם הודיעו וגילו כל בדקי הבית הצריכים תיקון, וכן חקר ודרש אם הנשים הולכים עם ביי-האר.

וזכורני שכל הילדים היו יראים ממנו מיראת הכבוד, עד שכל פעם כשהלכתי להת״ת כשראיתי אותו הולך בצד רחוב זו כבר עברתי על הצד השני מפני הפחד שהיה לי ממנו, אבל הבחין בי וקרא ושאל אותי על דא ועל הא.

161 עיי׳ בס׳ הנ״ל בזכרונות על הגה״צ מנירבאטור ז״ל: פעם נתוודע לו שהבית השחיטה היה שור שהיה צולע על רגליו, והמשגיח לא סיפר להשוחט מאומה, והסדר היה שכבלו אותו ידיו ורגליו ואח״כ קראו להשוחט והגיע תיכף להשחיטה, וכשנתוודע הדבר להגה״צ, פגש את המשגיח שהיה אדם כבן חמישים שנה בהביהמ״ד, וסטר לו כמה מכות בהפאליש בפני קהל ועדה, וצעק לו ׳די שייגאץ, ווילסט מאכיל זיין נבילות וטריפות׳, והיתכן שחשך דבר זה מן השוחט.

האט זיך געמאכט אמאל א מעשה דארט אין טעטש, מ'האט געדארפט בויען א מקוה, – דרך אגב איז געווען אינטערסאנט, מ'האט דארט געגראבן א קוואל מקוה, מ'האט געדארפט טרעפן א קוואל, איז דער קדושת יו"ט ארוים געגאנגען אין הויף, ס'איז געווען א גרויסער הויף, אזא גרוים פלאץ, און ער איז געגאנגען אזוי מיטן שטעקן, ער האט אזוי ארום שפאצירט מיטן שטעקן דארט ארויף און אראפ, און ער האט זיך אפגעשטעלט אויף איין פלאץ, ער האט געמאכט א רינג, און געזאגט 'דא זאל מען גראבן', און מ'האט געטראפן א קוואל. – עכ"פ אין טעטש ווען ר' אלי' בצלאל איז שוין געווען רב האט ער געווואלט בויען א מקוה אויף איין פלאץ, און קהל האט געווואלט בויען אויף אן אנדער פלאץ, און ער האט געהאט עגמת נפש דארט מיט קהל, האט ער מודיע געווען פארץ ברודער פארן קדושת יו"ט אז ער האט עגמת נפש מיטן ראש הקהל, איז דער קדושת יו"ט געקומען צופארן קיין טעטש, און ער האט אריבער גערופן דעם ראש הקהל, ער האט אים דערלאנגט צוויי פעטש און ער האט אים ארוים געווארפן....

ר"י בערקאוויטש: כ'האב דאס געהערט פון מיין טאטן. וועגן דעם האב איך געפרעגט... כ'האב געהערט אז ער האט אים געגעבן מיטן שטעקן אזוי....

רבינו: מיטן שטעקן איז דא א צווייטע מעשה, ביים ייטב לב.

ס'איז געקומען א אידענע זיך באקלאגן צום ייטב לב, אז זי האט חתונה געהאט און איהר מאן שלאגט איהר, ער האט געווואוינט אין א דארף נעבן סיגוט, האט דער ייטב לב געזאגט פאר ר' אשר גבאי, גיי ארוים צו יענעם דארף, און רוף מיר דעם יונגערמאן, ר' אשר גבאי איז ארוים צום דארף און אים אויפגעזוכט, דער רבי האט געזאגט דו זאלסט זאפארט אריין קומען ער האט נייטיג צו רעדן צו דיר, נו אז דער רב רופט אים ער זאל זאפארט קומען איז ער געקומען, ווען ער איז אנגעקומען קיין סיגוט איז דער ייטב לב ארוים געגאנגען פון שטוב און איז געגאנגען דאוונען, איז ער געגאנגען אזוי אנגעטוהן מיט די רעזשוואלקע און מיטן שטעקן, אזוי איז ער געגאנגען דאוונען, און ער עפענט אויף די טיהר און זעהט אים אזוי פון דערווייטנס, רופט ער אים צו, ער קומט אריין, און דער ייטב לב נעמט דעם שטעקן און הייבט אים אהן צו געבן אזוי איינם נאך די אנדערע... ער האט אים גארנישט געזאגט, נאר ער האט אים געגעבן אזוי מיטן שטעקן, ביז ער האט געענדיגט.

ער איז געשטאנען אזוי און געכאפט די קלעפ, ער האט נישט געווואוסט וואם גייט דא פאר, וועט ער ענדיגט פרעגט ער אים, ס'טוט וויי? זאגט ער, אוודאי טוט עם וויי, זאגט ער, הער מיך אויס, דיין ווייב איז זיך געווען ביי מיר זיך באקלאגן אז דו שלאגסט איר, איך האב נישט געקענט טרעפן אויף דיר קיין שום לימוד זכות, א איד זאל שלאגן זיין ווייב?[162] כ'האב איריין געטראכט און כ'האב נישט געטראפן קיין שום לימוד זכות אויף דיר, ביז עם מיר בייגעפאלן אז דו מיינסט אוודאי אז שלעק טוט נישט וויי... וועגן דעם מוז איך דיר ווייזן אז שלעק טוט וויי.

ר"י בערקאוויטש: ער האט געווואלט ער זאל עם קאסטן...

רבינו: כ'האב געהערט אמאל ר' אברהם וועדצבערגער (שו"ב),[163] האט פארציילט וואם ער האט געהערט פון זיין זיידן צו פון זיין שווער, זיי זענען ביידע געווען תלמידים אין די ישיבה פונעם ייטב לב,[164] און ער מיט זיין חבר זענען נישט געווען ביים פארהער, האט זיי דער ייטב לב געזאגט, עטץ זענטם נישט געווען ביים פארהער, מארגן קומטם אריין צו מיר אין שטוב, איך וויל ענק פארהערן. האבן זיי זיך צוגעשטעלט דעם אנדערן טאג, זיי קומען אריין אין די פאדערשטע שטוב, און זיי הערן קולות ווי דער ייטב לב שרייט, זיי האבן זיך זייער דערשראקן, זיי דארפן אריין גיין

---

162 חוץ ממה שזהו איסור דאורייתא להכות יהודי, חוץ מזה לתלמידו, או אב לבנו, או שליח בי"ד, כידוע.

163 ממקורבי רביה"ק ז"ל, חבר הנהלת קהלתינו הק' וגבאי נאמן בבית מדרשינו הגדול בוומסב"ג יצ"ו רבות בשנים.

164 בא' השיחים כאשר סיפר רבינו עובדא משמו הוסיף רבינו שליט"א ופירט את סדר יחוסיהם בזה"ל: "...ווייל ביי זיי איז געווען אזוי אינטערעסאנט, זיי זענען געווען דריי ברודער, קינדער פון ר' שלמה אינטערדאמער, ס'איז געווען ר' בנציון (הרה"ח רבי בנציון וועדצבערגער ע"ה שו"ב מעיר סטרימבא) און ר' דוד יצחק (הרה"ח רבי דוד יצחק וועדצבערגער ע"ה שו"ב מעיר טעפש) ביידע זענען געווען תלמידים פון זיידן דער ייטב לב, און דער אינגערער ברודער ר' אהרן (הרה"ח רבי אהרן וועדצבערגער ע"ה שו"ב מעיר קלויזענבורג), איז דער ר' אברהם איז געווען א זון פון יונגערן ברודער ר' אהרן וואס ער איז געווען א איידעם ביים ברודער ביי ר' דוד יצחק, און ר' אברהם אליין איז געווען אן איידעם ביים עלטערן פון די ברודער ר' בנציון, אזוי אינטערעסאנט איז אויסגעקומען אז די דריי ברודער איז איינער זיין טאטע, איינער זיין זיידע, און איינער זיין שווער...".

יעצט זיך פארהערן אין אזא זמן דער רבי איז אזוי אנגעצויגן, זיי האבן זיך זייער דערשראקן, אבער זיי האבן נישט געהאט קיין ברירה, זענען זיי דארטן געשטאנען ביי די טיהר. אויפאיינמאל עפענט זיך אויף די טיהר, און דער ייטב לב שטייט און כאפט יענעם אהן ׳דו שייגעץ גיי ארוים׳, ער טראגט אים ארוים פון שטוב, ער ווארפט אים ארוים. און דער ייטב לב האט זיי דערזעהן, זאגט ער זיי, ׳אזא שייגאץ דער, ער וויל נישט גיין צו דין תורה׳, צי ער וויל נישט פאלגן א פסק פון דין תורה, ווענן דעם האט ער געמאכט אויף אים אזעלכע קולות, אבער עטיץ זענעמט דאך וואויילע בחורים, קומטם ארויין וועל איך ענק פארהערן, ער איז גלייך שוין געווען אן אנדערער מענטש...

*

רי"ד: מיין ברודער ר׳ שלמה פארט מארגן קיין אונגארין, ער האט א יארצייט פון א זיידן.

זיין זיידע איז געווען רבי נתן פייטיל רייניץ, אזוי האט ער געהייסן, דער רבי האט שוין זיכער געהערט פון אים, ער איז געווען זייער א גרויסער מענטש.

רבינו: אה, דער דברי רנ"ק, ער איז געווען א תלמיד פונעם ברוך טעם.

ער איז געווען רב אין מאד, נישט אזוי?

א׳ הנוכחים: יא, ער ליגט דארט נעבן דעם קול ארי׳ און דעם לבושי מרדכי.

רבינו: ער איז געווען א מחותן מיטן מנוחת אשר.[165]

א׳ הנוכחים: דער קול ארי׳ איז דאך געווען רב אין מאד?

רבינו: רבי שמואל בראך איז אויך געווען רב אין מאד,[166] און דער לבושי מרדכי אויך.[167]

---

165 כי בנו הגאון הצדיק רבי יהושע ברוך ז"ל בעל המכתבים ואבד"ק טשעטשאוויטץ הי׳ חתן המנוחת אשר ז"ל.

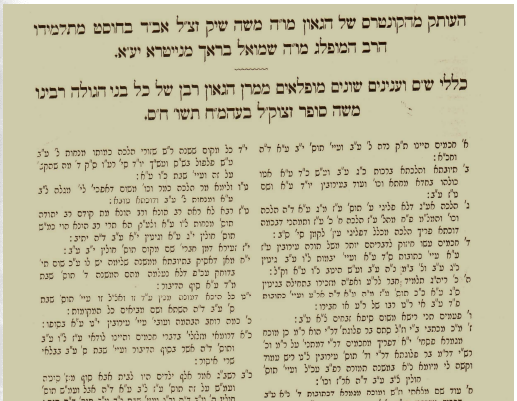
166 הגה"צ רבי שמואל בראך ז"ל אב"ד ניר-מאדע, הי׳ ממובחרי תלמידי הגה"ק המהר"ם שיק ז"ל, והי׳ אדוק בו בכל נימי נפשו וכמים פנים אל פנים זכה לקירבה יתירה, כמה שו"ת להלכה כתב אליו בחיבה יתירה, והמהר"ם שיק ז"ל צוה עליו לעסוק בסידור החידושים והתשובות, וזכה להו"ל ספרי מהר"ם שיק על תרי"ג מצות וגם חלק מהשו"ת.

ועיי׳ בהקדמתו לספר שו"ת מהר"ם שיק ח"ג, כאשר מתאר בעצמו וז"ל: "ואחרי חלה את חליו, ושכב על ערש דוי, ונסעתי שמה לבקרו, הרשני וסמכני לסדר התשובות מספרו, וזאת הברכה אשר ברך אותי משה איש אלקים, אם יתן לך אלקים ואתה תסכים, להביא חידושי בדפוס למזכרת עולמים, מה טוב חלקך וגורלך בנעימים".

ספר
מהר"ם שיק
על תרי"ג מצות
חלק שני
Nachdruck Verboten.
Verlag von Samuel Brach Oberrabbiner
NYIR-MÁDA (Ungarn.)
מונקאטש.
בשנת תרנ"ח לפ"ק.
Druck von EISEN & KLEIN, MUNKÁCS 1898.

ועי׳ בספר ליקוטי חבר בן חיים (ח"ד) בהקדמה: "והצגתי בראש החלק הזה קונטרס ממרן החתם סופר זצוק"ל אשר העתיק אהובי הרבני המופלג מו"ה שמואל בראך מנייטרא (ה"ה הגה"צ אב"ד ניר-מאדע) חתן הגביד הרבני מו"ה נפתלי קרויס באויהעל, מכ"י רבו הגאון מהר"ם שיק זצ"ל אב"ד בחוסט".

הוא שימש ברבנות עיר ניר-מאדע כ"ה שנים, ונפטר בחודש טבת שנת תרע"ט לפ"ק ומנו"כ בעיר ניר-מאדע.

השותק מהקונטרס של הגאון מרה משה שיק וצ"ל אבד בחוסט מתלמידו הרב המופלג מרה שמואל בראך מנייטרא יע"א.

כללי שם ועניגים שונים מופלאים ממרן הגאון רבן של כל בני הגולה רבינו משה סופר זצוק"ל בעהמ"ח תשר"ח.

ער (בעל דברי רנ"ח) איז נאך געווען פריער לכאורה, נאך פארן קול ארי'.

רבי עמרם בלום דער בית שערים,[168] איז נאך אויך געווען אין מאד פארן קול ארי'. ער איז פון דארט געגאנגן קיין חוסט (בשנת תרמ"א), ער האט ממלא מקום געווען דעם מהר"ם שיק (שנלב"ע בשנת תרל"ט לפ"ק).

דעמאלטם איז דער קול ארי' געווארן רב,[169] ער איז דארט געווען זייער קורין, ער איז נפטר געווארן תרמ"ד.

דער לבושי מרדכי איז שוין געווען נאך זיי, ער איז געווארן רב נאך שפעטער (בשנת תרס"א).

א' הנוכחים: רבי נתן פייטל איז נפטר געווארן שוין תרכ"ב, אזוי שטייט אויף די מציבה.[170]

רבינו: אה, נו שטומט דאך עם טאקע.

ר"ד: ער פרעגט צי מ'מעג גיין חודש ניסן צו אנדערע פלעצער אויך?

רבינו: ס'איז נישט קיין הלכה, ס'איז דא א קב הישר וואס זאגט אזוי, אז מ'גייט נישט.[171]

ס'איז אזוי, מ'איז אמאל געפארן חודש ניסן. די ערשטע נסיעות אויף פולין איז געווען קיין צאנז, און מ'פלעגט ארום פארן צו אנדערע מקומות, מ'האט זיך נישט מעכב געווען. מ'איז נאכנישט געפארן קיין ליזענסק יענע יארן, כ"ה ניסן קיין צאנז איז געווען די ערשטע גרויסע נסיעות.

א' הנוכחים: שפעטער הערשט מיט דעם הרב [ר' זאב וואלף] מורינו פון קראקא, ער האט פארפירט.[172]

רבינו: יא, מיט אים האט זיך עס אהנגעהויבן, ער האט פארפירט מ'זאל נישט פארן צו אנדערע קברי צדיקים ווען מ'גייט קיין צאנז, ווען [חודש] ניסן, טאקע ווען דעם קב הישר. לכבוד דעם האט זיך צוביסלך אהנגעהויבן די נסיעות ענדערש קיין ליזענסק כ"א אדר.

ואיחל רבינו לר' שלמה: לחיים ולשלום, פועל"ן אלעם גוטס.

*

אבד"ק נייטרא: איך וויל נעמען א ברכה, ס'איז שוין שפעט געווארן, ווען איך שוין אהיים גיין.

רבינו: [בצחות] אז איר גייט שוין ווייל ס'איז שפעט, דארף איך דאך שוין זיכער גיין... איך דארף דאך נאך פארן ביז קרית יואל....

וכירך רבינו לאבד"ק נייטרא: א גוטע וואך, א חג כשר ושמח, איר דארפט דאך נאך זאגן א דרשה די אנדערע וואך...

אבד"ק נייטרא: יא, אי"ה די אנדערע וואך, שבת הגדול.

רבינו: ביי אונז האט מען מקדים געווען א וואך פריער, איך האב געזאגט די וואך.

ס'זאל זיין מיט הצלחה רבה, דער אויבערשטער העלפן ס'זאל עושה רושם זיין, ויהיו נא אמרינו לרצון.

וכירך רבינו לדומ"ץ וואלקאן: א חג כשר ושמח, מיט הצלחה און מיט אלעם גוטן.

ונפרד רבינו מכל הנאספים: א גוטע וואך, זייט אלע געזונט, א חג כשר ושמח.

---

167 האון הגדול רבי מרדכי ליב ווינקלער ז"ל אבד"ק ניר-מאדע ומח"ס שו"ת לבושי מרדכי, מתלמידי הכתב סופר ז"ל, שימש ברבנות מאד יותר משלושים שנה, עד יום פטירתו בשנת תרצ"ב.

168 האון רבי עמרם בלום מח"ס שו"ת בית שערים, מתלמידי הכתב סופר ז"ל והי' אדוק בלו"נ למרן הייטב לב ז"ל.

169 מקודם הי' אבד"ק בערעגסאז רבות בשנים.

170 להלן תצלום המציבה של רבי נתן פייטל הנ"ל:

171 עי' בס' קב הישר פרק פ"ח שכתב בזה"ל: אבל אין המנהג בניסן לילך לבית החיים להתפלל על הקברים ולומר תחנונים כמו בשאר ימים, כדי שיהיה החודש ניסן כולו קדש, ובזה נעשים חטיבה מול חטיבה לנשמות הקדושים הנוכרים.

172 הרה"ג ר' זאב וואלף מורינו ז"ל, שם משפחתו הי' 'מורינו' והי' ת"ח מופלג, והוא נשאר שם בקראקא גם לאחר המלחמה תחת ממשלת הקאמוניסטן.

• שבת ערב פסח •

ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים. ובטו"ז (או"ח סימן תע"ג סק"ט) הביא בשם רבינו ירוחם, שאם חל פסח במוצאי שבת צריך לומר באותה לילה מן הפסחים ומן הזבחים דאין חגיגה קריבה בשבת. אבל בשו"ע הרב פוסק (סי' תע"ג סמ"ט) שאין מדקדקין בכך ואומרים הכל נוסח אחד, שהרי אנו מבקשים שיגיענו ה' למועדים הבאים ששים בעבודתו, ושם נאכל לשנה הבאה כשלא יהיה פסח במוצאי שבת מן הזבחים תחילה, דהיינו מחגיגה שנאכלת בלילה זה, ואחר כך מן הפסחים, עי"ש. וכן כתב א"ז זללה"ה בייטב פנים (בסוף מאמר דורש טוב דיני ערב פסח שחל בשבת אות טו) בשם כנסת יחזקאל (חלק או"ח בסופו).

ולדידי נראה להצדיק הנוסח שיכול להתפרש גם על שנה זו, כי עודנה תכלינה עינינו ותצפנה שנזכה בלילה הזה לישועה שלימה, להיות שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך, ובפרט לפי המבואר בספה"ק (מנחם ציון פ' ויקרא) **דכשחל ערב פסח להיות בשבת מסוגל יותר לגאולה.** והנה איתא במדרש (שמו"ר פי"ט ס"ה) שבפסח מצרים היו מבני ישראל שהקריבו הפסח בלילה, והטעם כתב בשו"ת יד אליהו (סימן נ"א) על פי דברי הזוה"ק (בא דף לח.) דנהיר האי לילה דיציאת מצרים כיומא דתקופת תמוז, ואם כן כיון דאותו הלילה כיום יאיר, הוה ליה כמו יום לכל דינים שבתורה, ושפיר הקריבו הפסח, עי"ש. ובכן גם בלילה הזה כאשר בצפייתינו צפינו שנזכה לגאולה, הרי מיד תאיר כאור יום חשכת לילה כמו שהיה בליל יציאת מצרים, וממילא יהיה דינו כמו יום, ונוכל להקריב קרבן חגיגה וקרבן פסח, ושפיר יהיה כסדר הזה ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים, שיקריבו תחלה הזבח ואחר כך הפסח.

(הגדה לב אהרן בברכת אשר גאלנו)

במס' פסחים (דף ב.) **אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר,** ופירש"י שלא יעבור עליו בבל יראה ובבל ימצא. וכתבו הפרי חדש (או"ח סי' תל"א ס"א) ובאור חדש (סוגיא דבדיקה וביטול אות ב) דמוכח מהכא דס"ל לרש"י ז"ל שהבדיקה הוא חיוב מן התורה, משום דמן התורה עובר נמי בבל יראה על חמץ שאינו ידוע, עכ"ד. ויש לבאר הענין בדרך אגדה.

ב) **בפרשת בא** (שמות יג ז) **מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך.** ודקדק בתפארת שלמה (רמזי פסח) בסדר הכתוב שהקדים אכילת מצה למצות השבתת חמץ ולאו דבל יראה, הלא נהפוך הוא, כי מתחלה צריך להשבית החמץ, ואחר כך יבא לקיים אכילת מצה.

ונראה בהקדם מה דפליגי להלן במשנה (דף כא.) רבי יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה, וחכמים אומרים אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים. וכתב באור חדש (סוגיא דבדיקה וביטול אות ו) דבפלוגתתם תלוי אם עוברים מן התורה בבל יראה על חמץ שאינו ידוע, דלרבי יהודה עובר נמי על חמץ שאינו ידוע, אבל לחכמים לא החמיר קרא כל כך לחזור ולבדוק חמץ שאינו ידוע ולבערו, עכ"ד. ועוד דברים בגו.

ויתבאר על פי דברי א"ז זללה"ה בקדושת יום טוב (פרשת חיי) על מאמר הגמרא (ברכות ה.) לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה, ואם לאו יקרא קריאת שמע, ואם לאו יזכור לו יום המיתה. והקושיא מפורסמת דאם הזכרת יום המיתה הוא תקנה בדוקה יותר מכולם, אם כן למה ינסה תחלה בשאר תקנות. אך כי לפעמים היצר הרע בא במרמה, ומראה פנים על עבירה כאילו הוא מצוה, ועל זה לא יועילנו הזכרת יום המיתה, אבל אם יעסוק בתורה ימלט גם מתחבולות אלו, כי זאת התורה מורה לנו את הדרך אשר נלך ואת המעשה אשר נעשה, שנדע היטב מהו מצוה והיפוכו, ומה גם שהתורה בעצמותה משמרת את האדם שלא יבוא לידי מכשול, עכ"ד. (וכ"כ בדברי יואל פ' שלח עמוד שעה).

והנה כתבו הראשונים (תשובת הרדב"ז סימן תתקע"ז) בטעם שהחמירה תורה באיסור חמץ שמצווין אנו

בהשבתתו מן העולם, משום דחמץ רמז ליצר הרע (זוהר רע"מ פ' בא דף מ:) שהוא שאור שבעיסה, וצריך האדם לגרש אותו מעליו לגמרי, עכ"ד. והאומנם לפי האמור היצר הרע מתלבש בשני פנים, לפעמים הוא בא בלבוש גלוי וזה נקרא חמץ ידוע, ולפעמים הוא מסתתר עצמו ובא בלבוש של מצוה וזה נקרא חמץ שאינו ידוע.

ובזה יתפרש פלוגתתם בדרך אגדה, דלשיטת החכמים אינו עובר רק על חמץ ידוע הוא היצר הרע הבא בגלוי, ומשום הכי קאמרי דהשבתתו בכל דבר, שיש כמה אופנים ועצות המועילות לבטל כח היצר הרע, כגון בהזכרת קריאת שמע והזכרת יום המיתה, אבל לשיטת רבי יהודה שעובר גם על חמץ שאינו ידוע, הוא היצר הרע הבא במרמה ומתלבש בלבוש של מצוה, הרי אז לא תועיל העצה של הזכרת יום המיתה, משום הכי סבירא ליה דאין ביעור חמץ אלא שריפה, ומפרש החיד"א בהגדת שמחת הרגל (לימוד א) דלא משכחת תקנה ליצר הרע אלא לשורפו באש התורה, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (קידושין ל:) שאמר הקב"ה בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, עכ"ד. וזה מועיל גם נגד היצר הרע שהוא בא במרמה ומגלה פנים בתורה שלא כהלכה, כדאיתא בזוה"ק (ויקהל דף כג:) מאן דקאים בליליא למלעי באורייתא, אורייתא קא מודעא ליה חוביה. הרי שאם עוסק בתורה בלילה, פי' מתוך עמל ויגיעה, התורה הקדושה מאירה את עיניו שידע האמת, ולא יפול בפח יוקשים של רשת היצר הרע הבא אליו במרמה.

והנה פירש האריז"ל (ליקוטי תורה פ' שמות) מאמר המשנה אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר, היינו בזכות התורה הנקראת אור, כענין (משלי ו כג) ותורה אור, ובזכות המצות שנקראים נר, כענין נר מצוה, בודקין את החמץ הוא היצר הרע, ודוחין ומכניעין אותו, עכ"ד.

ומעתה יתבארו דברי רש"י ז"ל שמפרש בודקין שלא יעבור עליו בבל יראה ובבל ימצא, ומוכח מיניה דגם בחמץ שאינו ידוע עובר עליו, ולפי האמור יש לומר שבא רש"י ז"ל ללמדינו אורחות חיים, שעצה זה הנרמז במשנה שעל ידי עסק התורה מכניעין כח היצר, מועיל גם לחמץ שאינו ידוע, היינו בעת שהיצר הרע בא במרמה ומסמא עינים שלא יראה את האמת, כי לימוד התורה בעיון וביגיעה מאיר עיני האדם לדעת את הדרך ילך בה שלא יכשל ח"ו בעבירה, אלא יהיה דבוק בה' בכל לבבו ובכל נפשו.

ובלכתינו בדרך זה יתפרש מה שהקדים הכתוב חיוב מצות אכילת מצה לאיסור חמץ, כי כתב השל"ה הקדוש (מסכת פסחים דרוש מצה עשירה) מצה נגד עמוד התורה, כי מצה אין בה אלא קמח ומים, קמח רומז על תורה, כטעם אם אין קמח אין תורה (אבות פ"ג מי"ז), ומים זו תורה (תענית ז.), כמו שאמר (ישעיה נה א) הוי כל צמא לכו למים, עכ"ד. ועל כן הקדים הכתוב מצות יאכל את שבעת הימים, רמז לשבעים שנותיו של אדם, שיהיה דבוק בעמוד התורה כל ימי חייו, ומפרש ואומר גודל התועלת של דביקות בתורה הקדושה, ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך, וכתב הרא"ש (פסחים פ"א סימן ט) דלא כתיב לא תראה חמץ, אלא לא יראה, משמע לא יהא לך חמץ במקום הראוי לראיה, ואף על פי שאינו יודע שהם בביתו, עכ"ד. הרי שעובר בבל יראה אף על חמץ שאינו ידוע, והיינו כאשר היצר הרע מתלבש בלבוש של מצוה, אך כאשר יהיה דבוק בתורה הקדושה, אז ממילא ינצל גם מהיצר הרע שאינו ידוע, כי התורה הקדושה תאיר עיניו שלא יכשל במצודת היצר.

ורעיוני עלי סליקו בשנה זו שחל ערב פסח בשבת, כי בכל שנה אנו מקיימין מצות בדיקת חמץ לאור הנר, כדי לחזור ולבער את החמץ שאינו ידוע, וזה פועל דמיוני שיצילנו הקב"ה מיצר הרע שאינו ידוע, ויתכן שדבר זה מתעורר גם על ידי קדושת שבת קודש, כי כ"ק מרן דו"ז זללה"ה בדברי יואל (פ' קדושים עמוד קמא) נתן עצה לינצל מרשת היצר שבא בלבוש של מצוה, להתחזק באמונת אומן באלהים חיים, שעל ידי זה יזכה האדם להגיע אל האמת ולא יבא לידי טעות בערמת היצר, עכ"ד. ולפי זה יש לומר כי זהו סגולת יום שבת קודש שהוא יסוד האמונה בבריאת שמים וארץ, שמאיר עינים להעמיד את האדם על האמת, שינצל מפח יקוש הן מן יצר הרע הידוע והן מן יצר הרע שאינו ידוע.

(לב אהרן לפסח מאמר ביעור חמץ אות ב)

במדרש (קה"ר פ"ח ס"ה) **שומר מצוה לא ידע דבר רע** (קהלת ח ה), **זו אסתר שהיתה עסוקה במצות ביעור חמץ, ועת משפט ידע לב חכם, זה מרדכי דכתיב** (אסתר ד א) **ומרדכי ידע את כל אשר נעשה.** וצריך ביאור שייכות הענינים להדדי.

ב) **איתא בתיקוני הזוה"ק** (תל"ו דף עז:) **ויאמר אלהים יהי אור** (בראשית א ג), **דא פסח, אור לארבעה עשר** (פסחים ב.), והיא פלאי.

ונראה בהקדם מה ששנינו ריש מסכת פסחים (דף ב.) אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר, ופירש"י שלא יעבור עליו בבל יראה ובבל ימצא, והקשו התוס' (ד"ה

אור) כיון דצריך ביטול, ומדאורייתא בביטול בעלמא סגי, אמאי הצריכו חכמים בדיקה כלל. ותירץ הר"ן (על הרי"ף שם) שמפני שביטול זה תלוי במחשבתן של בני אדם ואין דעותיהן שוות, ואפשר שיקילו בכך ולא יוציאוהו מלבן לגמרי, ראו חכמים להחמיר שלא יספיק הביטול, והצריכוהו בדיקה וביעור, עכ"ד.

ומוסיף א"ז זללה"ה בייטב פנים (פרשת החודש אות י) בביאורו, על פי דברי החינוך (מצוה ט"ז) דע כי האדם נפעל כפי פעולותיו, ולבו וכל מחשבותיו נמשכים תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם, אם טוב ואם רע, ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בתורה ובמצות ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות, עכ"ד. וזה ענין בדיקה וביעור, כי עיקר הביטול הוא בלב, אולם לאו כל מוחא סביל דא לבטלו בלב, ולזה צריך בדיקה וביעור, ומפרר וזורה ושריפה שהן במעשה, וממנו נקח לעורר הלב, עכ"ד.

נמצינו למדין מזה, כי במה שתקנו חכמים מצות בדיקה לאור הנר, לא היה כוונתם לעקור חיוב הביטול מן התורה, דהא נקטינן שהבודק צריך שיבטל, אלא בדיקת חמץ לאור הנר הוא עצה ומבוא שתתקיים עיקר מצות תשביתו וחיוב תורה שהוא בביטול, כי על ידי שיטריח האדם עצמו בטירחא דגופא לבדוק את החמץ לאור הנר, יומשך לבבו אחרי פעולותיו לבער החמץ מרשותו לגמרי, ואז יבא לבטלו ביטול גמור בלב שלם.

והנה כתב באור החיים הקדוש (ר"פ בראשית אות כ) בראשית ברא אלהים, הפרשה כולה תרמוז על בריאת האדם כי הוא עיקר תכלית הבריאה, בראשית כשברא ה' את האדם בראו ממקור הרוחניות הרמוז בתיבת השמים, וממקור הגשמיות הרמוז בתיבת הארץ, והארץ היתה תהו ובהו, רמז שנתגבר צד החומר שהיא הארץ ונתרוקן מהרוחניות, וחשך שהוא יצר הרע על פני תהום, ונשארת הנפש רוח אלהים מרחפת על פני המים, הם מים הזדונים שהם כוחות של הטומאה, ובראות הקב"ה כן ויאמר אלהים יהי אור, ירמוז אל התורה, כי היא האור הנערב, ולה יקרא אור דכתיב (משלי ו כג) ותורה אור, שמאיר על האדם לבל יטבע בטיט היצה"ר, עכ"ד.

ועל זה מוסיף התיקוני זוהר ודרש, ויאמר אלהים יהי אור דא פסח אור לארבעה עשר בודקין את החמץ, להורות לאדם ליקח מוסר ממה שנתחייבנו מדברי חכמינו ז"ל לעסוק ולהשתדל בבדיקת חמץ ולחזור עליו ולשורפו, כדי שיומשך הלב אחרי הפעולות ויבא לבטלו בלב שלם, כן צריך האדם לשום מגמת נפשו בעסק התורה והמצות, ואז אחרי הפעולות ימשכו הלבבות, להאיר אור בתוך החשך, לקדש ולזכך הגוף החומר העכור ולהפכו לצורה.

והנה כי כן עיקר התשובה תליא בתבנא דלבא, בחרטה על העבר ובקבלה טובה על העתיד כמבואר בפוסקים (נודע ביהודה מהדו"ק או"ח סימן ל"ה), ועם כל זה מן הצורך לפעמים גם לעשות פעולה חיצונית, כמו שתוקעין בשופר בראש השנה ומצות צום ועינוי ביום הכפורים, והן פעולות המושכות את הלב אחריהן להתעורר לתשובה שלימה.

וזה שאמר המדרש שומר מצוה לא ידע דבר רע זו אסתר שהיתה עסוקה במצות ביעור חמץ, ואף על גב דמדאורייתא בביטול בלב סגי, היתה עסוק"ה בפעולה חיצונית של בדיקה וביעור, כי מהם יתעורר הלב לבטלו לגמרי, ועת ומשפט ידע לב חכם זה מרדכי דכתיב ומרדכי ידע את כל אשר נעשה וגו', ויזעק זעקה גדולה ומרה וגו', ויעש מרדכי ככל אשר צותה עליו אסתר לאמר לך כנוס את כל היהודים וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו, ואף כי עיקר התשובה הרי הוא בלב, גזר עליהם את התענית, שעל ידי פעולות החיצונית יומשכו הלבבות לשוב בתשובה שלימה אל הש"ת.

ובערב פסח שחל בשבת עניתי ואמרתי על ענין ביטול החמץ ביום **אחר סעודת שחרית כמבואר בשו"ע** (סי' תמ"ד ס"ו), **דלכאורה לפי האמור יש לחשוש, כיון שאי אפשר לקיים בדיקת חמץ וביעור בפועל ביום י"ד עצמו, שמא לא תהא הביטול בלב שלם. אך באמת אין כאן בית מיחוש, כי בערב פסח שחל בשבת נתעורר הלב על ידי קדושת יום השבת קודש, ועל דרך שכתב בייטב פנים** (שם) **כי ימי החול הן ששת ימי המעשה, כלומר שצריך לעשות במעשה, ועל ידי זה יתפעל הלב, אבל ביום השביעי תשבות** (שמות כג יב), **שאין צריך מעשה לעורר הלב, כי בשבת קודש נתעורר הלב תחילה, והוא המעורר כלי הדיבור והמעשה, עכ"ד. ולכן כשחל ערב פסח ביום השבת קודש, אינו צריך עוד להתעסק בהשבתת החמץ בעיצומו של יום בפועל, כי ביום השבת מתעורר הלב מעצמו, ושפיר יבטל את החמץ בלב שלם כדת וכנכון.**

(לב אהרן לפסח מאמר ביעור חמץ אות י)

ליל התקדש חג הפסח תשפ"ד לפ"ק

קדש ורחץ כרפס יחץ ראשי תיבות קוכ"י בגימטריא קל"ו.

יתבאר על פי מה שכתב בזרע קודש (פ' ויצא) על הכתוב ויחלום והנה סולם מוצב ארצה, דאם אמר יאמר האדם איך אתפלל לפני המקום ב"ה ואני מלא עוונות, לא יאמר כן, כי הבטיחנו הבורא ב"ה ברוב רחמיו (דברים ל ד) אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך, ועל זה מרמז אותיות קו"ל, כי אות הקו"ף היא נמשך למטה מכל האותיות, כי רגל הקו"ף היא למטה מגבול האות ותחת האות, מה שאינו נמצא בשום אות כן, ומראה הבורא ב"ה איך הוא פושט יד לקבל בתשובה, ולזה השתלשל אות אחד עד למטה בארץ להראות טובו וחסדו, שיאמר האדם שגם שם ידו ב"ה תנחני לבוא לתשובה עליונה, עד יו"ד שברא"ש הלמ"ד להתפלל תמיד לה' בקול גדול, והוא על ידי אות ו' שבמלת קול, שדרך שית עזקאין שבקנה עולים עד הר ה' למעלה. וזהו סול"ם, בקריאתו עם הוא"ו גימטריא קו"ל, מוצב בתחתיות ארץ של הקו"ף, וראשו מגיע השמימה, הוא היו"ד שעל הלמ"ד, כי היו"ד הוא בשמים, על דרך (ישעיה כו ד) כי בי"ה ה' צור עולמים, עולם הזה בה' ועולם הבא ביו"ד (מנחות כט:), שהשמים הוא יו"ד שעל הלמ"ד, עכ"ד.

וזהו הנרמז בראשי תיבות קדש ורחץ כרפס יחץ העולה קו"ל, שעל ידי מגיד, היינו אמירת ההגדה יכול להגיע עד אות י' בראש הל'. (ליל ב)

איתא במדרש (ב"ר פפ"ח ס"ה) מהיכן קבעו חכמים ארבע כוסות של לילי פסח, אמר רב הונא בשם רבי בנייה, כנגד ארבע גאולות שנאמרו במצרים, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי. וכתב השל"ה הקדוש (מס' פסחים דרוש מצה עשירה) כי ארבע כוסות נגד ארבע אמהות. נמצא דכוס ראשון שהוא נגד והוצאתי מכוון נגד שרה אמינו, ולפי זה יש לדרוש טעם לשבח שזכו בני ישראל לצאת ממצרים קודם הזמן בזכות שרה אמינו.

ויתבאר על פי מה שכתב החתם סופר בתורת משה (פ' חיי שרה עמוד עה) כי בסתם אנשי העולם לא יוחשבו הלילות, וכחשבונו של יצחק דל פלגא דלילא (שבת פט:), אך הצדיק גם בלילה כל מעשיו לה', אפילו רעיונותיו על משכבו ושינה שלו הכל לשם ה'. ובאשת חיל הנאמר על שרה כתיב (משלי לא טו) ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה, אם כן שנותיהם כפולים, והיינו שני חיי שרה, שני לשון שנים כי חייה כפול, והיינו שנותיהם תמימים ולא יחסרו הלילות, עכ"ד.

והנה איתא בפרקי דרבי אליעזר (פמ"ח) בטעם שיצאו ישראל ממצרים קודם זמנם, מפני שעבדו גם בלילות, והלילות השלימו את הזמן. אך י"ל דשעבוד הגוף בעבודת הפרך היה ביום, ובלילה היתה שעבוד הנפש, וזה נצטרף להם ויצאו מקודם.

ומעתה יש לומר כי בזכות שרה אמינו שעבודתה היתה גם בלילה, מכח זה נחשב גם מה ששעבדו המצרים בלילות בשעבוד הנפש, ועל ידי זה השלימו הלילות ויצאו קודם הזמן. ולכן הוי כוס ראשון נגד שרה אמינו, שבזכותה והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים עוד קודם הזמן. (ליל ב)

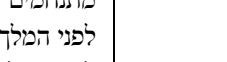
עוד יתבאר הענין מה שכוס ראשון שהוא נגד והוצאתי, מכוון נגד שרה אמינו.

ויש לומר על פי מה שכתב החתם סופר (פ' וירא עמוד עד) לפרש המדרש כשעלה משה למרום קטרגו מלאכי השרת נגדו ורצו לעכב התורה לעצמם, אמר להם משה כתיב בתורה

(שמות כג יט) לא תבשל גדי בחלב אמו, ואתם אכלתם בשר בחלב אצל אברהם אבינו והודו לו, והנה לכאורה כדמשמע מפירש"י בחומש קמא דמטא אייתי קמייהו, אם כן לא אכלו בשר בחלב כלל, כי בתחילה חמאה וחלב ואח"כ בן הבקר, אלא שאפילו הכי שפיר השיב להם משה שעכ"פ אכלו בשר אחר חלב בלא קינוח, שהרי אמר ר' זירא בחולין פרק כל הבשר (חולין קה.) דאין קינוח אלא בפת, ואם כן המלאכים שלא היה להם אז פת שהרי לחם לא הביא, על כרחך אכלו בלא קינוח, ושפיר השיב להם משה. נמצינו למדין דשרה אע"ג דאיהי לא חזיא, מזלה ורוח קדשה גלגל ליקח סולת במקום קמח שטמאהו ולא תביאה על השולחן, וממילא יהיה זה תירוץ על קבלת התורה, עכ"ד.

והנה בני ישראל במצרים לא היה להם זכות לצאת ממצרים, רק זכות אחת, מפני שהיו עתידין לקבל התורה, וכמו שאמר הקב"ה למשה (שמות ג יב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה.

נמצא לפי זה שבזכות שרה אמינו שנתנה סולת, ועל ידי זה נטמאה העיסה, ולא היה לחם לקינוח, מכח זה קבלו בני ישראל התורה, אם כן הוי והוצאתי בזכות שרה אמינו, ועל כן שפיר מכוון כוס ראשון נגד שרה אמינו.

כרפס. מתאמרא משמיה דהרה"ק ר' יוחנן מראחמסטריווקא זללה"ה כי כרפ"ס ראשי תיבות כ'לל ר'אשון פ'ה ס'תום.

ויבואר בהקדם מה דאיתא במדרש (שוחר טוב מזמור קיט) שהתפאר הקב"ה באברהם כשאמרתי לו קח נא את בנך וכו' והעלהו שם לעולה, היה לו להשיב אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, ועכשיו אתה אומר לי והעלהו לעולה, ולא השיב כלל רק נזדרז למצותי, ע"כ. וכתב על זה א"ז זללה"ה בישמח משה פרשה זו, שיש בזה זכות גדול לאברהם במה שלא הקשה כלום אף שהיה יכול להקשות, והקב"ה מודד לו כמדתו מדה כנגד מדה, בשעה שאין לישראל זכות והמקטריגים מקשים קושיות על ישראל למה עושין כך וכך, משיב להם הקב"ה והלא אברהם אביהם היה לו להקשות עלי ולא הקשה כלום, על כן הדין נותן שבמדה זו אתנהג עם בניו שאין להקשות עליהם כלל, עכ"ד.

והנה בני ישראל במצרים לא היה להם זכות לצאת, אך זכות אחת היה להם, שכן ששים רבוא ישראל עבדו בפרך, והיה להם לישראל להקשות הרבה קושיות, מה נשתנינו מכל אומה ולשון להשתעבד תחת יד המצרים, אך בני ישראל לא הקשו כלום, ועל כן בזכות זה יצאו ממצרים קודם הזמן, ואף שהיה להמקטריגים קשיא שעדיין לא נשלם הזמן, עם כל זה לא הניח הקב"ה להקשות עליהם קושיות.

וזהו הרמז כרפ"ס, אותיות ס' פרך, והוא ראשי תיבות כ'לל ר'אשון פ'ה ס'תום, שעל ידי זה שסתמו את פיהם מלהקשות קושיא לאלהינו, נפטרו מן השעבוד, ועל כן בשעת אכילת כרפס מכוונים לפטור המרור, שעל ידי שהאדם מקיים כלל ראשון פה סתום, הוא נפטר מכל מרור ומכל עקתין בישין.

או יאמר בביאור הרמז כרפ"ס ראשי תיבות כ'לל ר'אשון פ'ה ס'תום.

ויש לומר על פי דברי הגאון רבי מרדכי בנעט זללה"ה בחידושיו לפסח (ד"ה ונצעק) בטעם שיצאו ממצרים קודם הזמן, כי אמרו חז"ל (ויק"ר פ"י ס"ה) תפלה עושה מחצה, ולכן על ידי שהתפללו בני ישראל לה' בגלות מצרים, בזה נשלם מחצית השעבוד, עכ"ד.

אך כתב א"ז זללה"ה בייטב לב (פ' מצורע) מוסר השכל על שמירת הדיבור, משל לרבים שחטאו למלך ועתה מתנחמים על מעשיהם, אולם בושים ונכלמים לבא בעצמם לפני המלך, בלתי אם ישלחו איש היוצא ונכנס בבית המלך להיות מלאך מליץ עליהם, אמנם זהו אם המליץ עצמו חף מפשע, אבל אם גם המליץ מרד במלך, אבדה תקותם ומאין יבא עזרם, והנמשל כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, והפה הוא היוצא והנכנס בבית המלך לעמוד להתפלל ולבקש סליחה ומחילה, אמנם אם לא שמר פיו ולשונו וגם הפה מרד במלך, מי יבא לפני המלך להתחנן, כמאמר החכם פה דובר נבלה איך ידבר לפני שוכן זבולה, ועל כן מי האיש החפץ חיים ישמור פיו ולשונו לבלי לחטוא בשפתיו, אז יוכל להתקרב אל המלך על ידי המליץ הוא הפה בתפלה ותחנונים, עכ"ד.

ועל כן כרפ"ס ראשי תיבות כ'לל ר'אשון פ'ה ס'תום, שעל ידי זה שהיה להם פה סתום מלדבר דברים אסורים והיו זהירים בלשונם, על ידי זה הועיל תפלתם שיצאו ממצרים קודם הזמן. ולכן טובלין אותו במי מלח (תוס' פסחים קיד. ד"ה מטבל בשם רבינו תם), ומרגלא בפי העולם הטעם לזה, כי מים מלוחים הן דומין לדמעות של האדם (אבות דר"נ פל"א ה"ג), רמז על בני ישראל בגלות מצרים שהורידו עיניהם דמעות מחמת צרת השעבוד, עכ"ד. ואיך הועיל הדמעות, על ידי שסתמו את פיהם מלדבר דיבורים אסורים, ובזכות זה יחץ, יצאו ממצרים בחצי זמן.

יחץ מגיד. נראה בהקדם מה שכתבו המקובלים (הובא בקול בוכים להגאלאנטי איכה א ה בשם שימושא זוטרא) שיש שתי קליפות טמאות ועמהם כמה כתות מלאכי חבלה שהן מעכבות תפלות ישראל שלא יעלו לשמי מרום, אבל בעת שמתגרות מלחמה ביניהם, בין כך ובין כך תפלות ישראל עולות למעלה.

והנה מבואר בזוה"ק (פינחס דף רנא:) כי מצה הוא לשון מריבה ומצה, בגין דמברחת לכל סטרין בישין ועביד קטטה בהו. ובכן י"ל כי מחמת גודל קדושת המצה סגולתה נשגבה לעשות מריבה בין החיצונים והקליפות הרוצים לעכב תפלות בני ישראל, וכאשר יש ריב ביניהם עולה הכל לרצון לפני אדון כל. (ועיין בדברינו בהגדה אות רלא)

וזהו יחץ, שחולקין המצה ומעוררין מחלוקת בין הקליפות, ואחר כך מגיד, הוי לחם שעונין עליו דברים הרבה, שעונין בשמים תפלות ישראל העולות למעלה לרחמים ולרצון.

יחץ, יתבאר על פי מה דאיתא במס' תענית (דף ח:) בימי רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא, אמרי היכי נעביד, נבעי רחמי אתרתי, אתרתי לא אפשר. אך כתב א"ז זללה"ה בייטב פנים (מאמר דבר הגדה אות ג) כי בלילה הזה אפשר לבקש אתרתי, כי הוא כלול מהכל. ולכן נקרא מצה לחם עוני, שעונין עליו דברים הרבה, היינו הרבה בקשות, עכ"ד.

ועל כן יחץ, חולקין המצה לשני חלקים, להורות שבליל פסח אפשר לבקש על שני דברים. ואומרים הא לחמא עניא, והיינו לחם שעונין עליו דברים הרבה, שיכולים לבקש הרבה בקשות. (ליל ב)

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים וכו' השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל.

ונראה בהקדם מה שכתב בערבי נחל (לפסח דרוש ב) בטעם שיצאו ישראל ממצרים קודם שנשלם הזמן, על פי מה שאמרו חז"ל (סנהדרין צח.) על הכתוב (ישעיה ס כב) אני ה' בעתה אחישנה, זכו אחישנה, לא זכו בעתה. ולפי זה יש לומר כי גם במצרים היו שני זמני גאולות, ואלו לא זכו היה בעתה ומתאחר עד ארבע מאות שנה, אלא לפי שזכו ישראל ועשו תשובה בהיותם במצרים כמבואר במדרש (שמו"ר פ"א סל"ו), על כן זכו ונתקיים בהם גאולת אחישנה ויצאו קודם הזמן, עכ"ד.

אמנם ידוע קושית המהר"ם אש בכתנות אור (פ' נצבים) האיך מועיל תשובה, הלא קי"ל (פסחים עג:) נראה ונדחה אינו חוזר ונראה, וכן האדם היה נראה תחילה וקודש ישראל לה' (ירמיה ב ג), וכשחטא נדחה מקדושתו, ואיך יהיה חוזר ונראה בתשובה. ותירץ א"ז זללה"ה בייטב פנים (שוב אשיב אות כד) דאין כאן דיחוי, דקי"ל בעלי חיים אינם נדחים. אך נודע (ברכות יח:) דרשעים בחייהם קרויים מתים, אם כן שייך ענין דיחוי, עי"ש לפי דרכו.

ולענ"ד יש לתרץ דבוודאי כל איש ישראל נקרא בעל חי, וכמו שכתב החתם סופר (דרשות לימי השובבי"ם דף קיד.) שגם הרגילים במעשים מגונים אשר לא יעשו, בכל זאת לא יכונה מיתה ממש, כי אף על פי שחטא ישראל הוא (סנהדרין מד.), כל זמן שאין בלבו שום ספק ביסודות האמונה, עכ"ד. ואם כן כל איש ישראל המאמין בה', הוה בעל חי, ושפיר מועיל לו תשובה מהאי טעמא דבעלי חיים אינם נדחים, כי הוא אינו בכלל רשעים בחייהם קרויים מתים, כיון שיש לו אמונה בבורא כל עולמים, ועל כן שפיר יצאו ממצרים בזכות תשובה.

ויש לפרש מה שאמרו חז"ל (מכילתא בשלח פ"ו) לא נגאלו ישראל ממצרים אלא בזכות האמונה, שנאמר (שמות ד לא) ויאמן העם. כי על ידי מצות אכילת מצה זכו לאמונה שלימה בבורא כל עולמים, ועל ידי זה נקראו בעל חי, ואחר כך כשעשו תשובה כמבואר במדרש (שמו"ר פ"א סל"ו), נתקבל תשובתם ברחמים וברצון לפני אדון כל.

ויש לומר כי בן הרשע שהוא כופר בעיקר, הוי בבחינת רשעים בחייהם קרויים מתים, ולא מהני לו תשובה כי נדחה מן הקדושה, ועל כן אומרים לו אילו היה שם לא היה נגאל, כי לא היה מהני לו תשובה.

וזה שאמר הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, ומצה היא מיכלא דמהימנותא שמשפיע אמונה, ועל ידי זה הוי בעל חי ואינו נדחה מן הקדושה, ואמרו חז"ל (סנהדרין צח.) אין ישראל נגאלין אלא בתשובה, ועל כן בזכות זה השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, דכיון שיש אמונה הוי בעל חי ואינו נדחה, אם כן שוב מהני תשובה ויזכו לגאולה שלימה.

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים וכו' השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל.

ויש לומר על פי מה דאיתא במדרש (מכילתא בשלח פ"ו) לא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בזכות האמונה, שנאמר

(שמות ד לא) ויאמן העם. ויתכן שעל ידי אכילת מצה שהוא מיכלא דמהימנותא נשפע עליהם אמונה, ועל ידי זה זכו לגאולה.

וזהו הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, ועל ידי אכילת מצה נשפע אמונה לבני ישראל, ועל ידי זה זכו לגאולה, וכמו כן אנן על ידי אכילת מצה שיהיה לנו אמונה, השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, שבזכות אמונה נזכה לגאולה העתידה. (ליל ב)

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.

וכתב באמרי נועם (הגדה אות ח) ה"א לחמ"א עני"א, בגימטריא ירא"ה. ובפשטות הכוונה שמצות מצה משפיע יראת שמים, אולם האדם מביט על עצמו ומתעורר בלבו, האם אני כדאי שהמצה ישפיע עלי יראת שמים, אך גם בני ישראל במצרים היו בבחינת ערום ועריה, וכמו שכתב האריז"ל (בסידור הגש"פ) שבני ישראל היו שטופים באלילים ומשוקעים במ"ט שערי טומאה במצרים, ואילו היו שוהים עוד רגע אחת היו נשקעים בשער החמישים ולא היתה להם תקומה ח"ו. הרי שהיו במדריגה פחותה מאד, ועם כל זה השפיע המצה עליהם יראת שמים ועל ידי זה נתעלו ונתרוממו וזכו לגאולה, ואם כן אף אנן בעניינו יכולים לזכות ליראת שמים על ידי קדושת המצה.

וזה שאמר ה"א לחמ"א עני"א בגימטריא ירא"ה, שעל ידי אכילת מצה נשפע יראת שמים במדה גדושה, ואיך אנו זוכים לזה, לזה אמר די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, כי גם אבותינו במצרים היו בשפלות גדול ונורא, ועם כל זה נשפע להם מדת היראה, ולכן גם בימינו אלה כל דכפין ייתי וייכול, וכל אחד יכול להגיע לבחינת יראת שמים על ידי קדושת המצה, ואף דהשתא עבדי תחת היצר הרע, עם כל זה לשנה הבאה בני חורין, וכמו במצרים שיצאו ברגע אחת ממ"ט שערי טומאה, כן אנחנו ברגע אחת נזכה להיות חירות מן היצר הרע ולזכות לגאולה שלימה.

הלילה הזה כולנו מסובין.

ויש לפרש דשאלת הבן הוא, כי כתב האבודרהם (סדר הגדה) בטעם אכילת מצה, כי לעבדים השבויים היו נותנים לחם מצה ולא חמץ, מפני שהוא קשה ואינו מתעכל במהרה כחמץ, ויספיק ממנו מעט, וכן היו עושים המצרים לישראל, עכ"ד. ועל כן הבן שואל בהשכל ובדעת, מדוע הלילה הזה כולנו מסובין, שאוכלין המצה דרך חירות, הלא המצה הוא סימן עבדות.

ויש לומר על פי מה שכתב א"ז זלה"ה בייטב לב (פ' תבא) בביאור הגמרא (תענית ל:) כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה, דלכאורה הול"ל יזכה ויראה בנחמתה דהיינו לעתיד, דאומרם זוכה ורואה משמע תיכף. אכן הכוונה שהמתאבל צריך להאמין אמונת אומן בנחמת ציון וירושלים אמונה שלימה וחזקה כאילו כבר היה הדבר למראה עיניו, והוא בחינת ראיית השכל והלב, וזה שאמר כל המתאבל על ירושלים, הקב"ה נוטע בלבו אמונת אמת עד שזוכה ורואה לבו תיכף בנחמתה, ומה שיהיה כאילו כבר היה לנגד עיניו, עכ"ד.

והנה הקב"ה הבטיח ליעקב אבינו אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה, ויוסף הצדיק צוה כן לפני מותו (בראשית נ כד) אנכי מת ואלהים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב. ואפשר שנתגלה להם גם איך שיהיה גאולת מצרים, שמחמת החפזון לא יספיק בציקם להחמיץ, ועל כן בהיותם כולנו מסובין, שאוכלין המצה דרך חירות, הלא המצה הוא סימן עבדות.

אכן יש לומר על פי מה שכתב א"ז זלה"ה בייטב פנים (מאמר דבר הגדה) בטעם שאנו פותחים ואומרים עבדים היינו, ותמוה מה לנו להזכיר העבדות, וכי צריכים לתת שבח והודאה גם על העבדות, אכן מבואר בזוה"ק (שמות דף טו.) כי לולא העבדות היו ח"ו מתערבים בין המצרים שטופי זימה, ולא נחשבו לזרע ישראל, על כן היה סיבה מאת ה' שיהיו עבדים למצרים ובוז יבוזו להם, לבל יתערבו בהם ולבל יתחתנו בם, ועל ידי זה בהווייתן יהיו זרע ישראל בקדושתו, ולזה אנו אומרים עבדים היינו, לתת שבח והודאה על זה, שזה עיקר יסוד גאולתינו וצאתינו ממצרים, עכ"ד.

ועל פי זה שפיר אנו אוכלים המצה שהוא מאכל עבדים בהסיבה דרך חירות, כי אותו העבדות שנשתעבדנו במצרים, זה היה היסוד להחירות וגאולה שיצאנו משם ונשארנו בקדושתינו.

הלילה הזה כולנו מסובין.

ויש לפרש דשאלת הבן הוא, כי כתב האבודרהם (סדר הגדה) בטעם אכילת מצה, כי לעבדים השבויים היו נותנים לחם מצה ולא חמץ, מפני שהוא קשה ואינו מתעכל במהרה כחמץ, ויספיק ממנו מעט, וכן היו עושים המצרים לישראל, עכ"ד. ועל כן הבן שואל בהשכל ובדעת, מדוע הלילה הזה כולנו מסובין, שאוכלין המצה דרך חירות, הלא המצה הוא סימן עבדות.

ויש לומר על פי מה שכתב א"ז זלה"ה בייטב לב (פ' תבא) בביאור הגמרא (תענית ל:) כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה, דלכאורה הול"ל יזכה ויראה בנחמתה דהיינו לעתיד, דאומרם זוכה ורואה משמע תיכף. אכן הכוונה שהמתאבל צריך להאמין אמונת אומן בנחמת ציון וירושלים אמונה שלימה וחזקה כאילו כבר היה הדבר למראה עיניו, והוא בחינת ראיית השכל והלב, וזה שאמר כל המתאבל על ירושלים, הקב"ה נוטע בלבו אמונת אמת עד שזוכה ורואה לבו תיכף בנחמתה, ומה שיהיה כאילו כבר היה לנגד עיניו, עכ"ד.

והנה הקב"ה הבטיח ליעקב אבינו אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה, ויוסף הצדיק צוה כן לפני מותו (בראשית נ כד) אנכי מת ואלהים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב. ואפשר שנתגלה להם גם איך שיהיה גאולת מצרים, שמחמת החפזון לא יספיק בציקם להחמיץ, ועל כן בהיותם

במצרים אכלו מצה על שם גאולה העתידה, שיגאלם הקב"ה ממצרים, וזה היה מכח אמונתם החזקה של בני ישראל, אשר גם בשעה שנשתעבדו וימררו את חייהם בעבודה קשה, ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך, היה לנגד עיניהם הבטחת הנבואה שירחם הקב"ה עליהם, וכבר אז אכלו מצה באותה שעה על שם העתיד שלא יספיק בציקם להחמיץ, ואמונה זו היה מוחש בעיניהם.

ובזה יובן שפיר הטעם שבלילה הזה כולנו מסובין באכילת מצה שהוא מאכל עבדים, להורות כי גם בהיותינו במצרים בסבלות ובעבדות, היה לנו אמונת אומן על הגאולה העתידה לבא.

וזה שאמר עבדים היינו לפרעה ויוציאנו ה' אלהינו משם, והכוונה כי גם בזמן שהיינו עבדים לפרעה במצרים היו בשמחה על שם העתיד שיוציאנו ה' אלהינו משם.

עבדים היינו לפרעה במצרים,

דורשי רשומות אמרו עבדי"ם ראשי תיבות ד'וד ב'ן י'שי ע'בדך מ'שיחך.

במס' פסחים (דף קטז.) מתחיל בגנות ומסיים בשבח, מאי בגנות, רב אמר מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ושמואל אמר עבדים היינו. ולכאורה אינו מובן מה גנות יש במאמר עבדים היינו, הלא היתה גזירה קדומה ועבדום ועינו אותם.

ואפ"ל על פי מה שכתב בעוללות אפרים (מאמר יח) בביאור הגמרא (פסחים נ.) לא כעולם הזה עולם הבא, העולם הזה על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב, ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת, לעולם הבא כולו הטוב והמטיב. ביאור הדבר, כי אין דבר רע בא מאת הקב"ה והכל הוא לטובה, ואפילו הפורעניות שבא על האדם אינו רעה רק טובה, אלא שהאדם בעולם הזה אינו מבין הדבר לאשורו ונדמה בעיניו כאילו הוא רעה, ולכן בעולם הזה על בשורות רעות אומר דיין האמת, אבל לעולם הבא שיראה ויבין הטוב האמיתי, כולו הטוב והמטיב, פי' שיראה למפרע שכולו היה מדת טובה, עכ"ד.

והנה בהיות בני ישראל במצרים בסבלות ובעבדות היה נראה כדבר רע ח"ו, אכן באמת כל זה היה לטובתן של ישראל, וכמבואר בזוה"ק (שמות דף טו.) כי לולא העבדות היו ח"ו מתערבים בין המצרים שטופי זימה. ובזה פי' א"ז זללה"ה בייטב פנים (דבר הגדה אות י) מאמר דוד המלך (תהלים קיח יט) אודך כי עניתני ותהי לי לישועה, כי אנו מודים על ועבדום ועינו אותם, כי בזה היה לנו ישועה, כי אבן מאסו הבונים, שמאסו וגעלו המצרים את בני ישראל ולא נתערבו עמהם, ומאת ה' היתה זאת לשמרינו ולהצילנו, עכ"ד.

וכבר היה דברינו (הגדה אות פב) לפרש מה דאיתא בזוה"ק (בא דף לח.) דליל פסח מצרים הוה נהיר ליליא כיומא דתקופא דתמוז. והטעם יש לומר, כי כתב בדרך פיקודיך (מצוה כה חלק המחשבה אות י) שביציאת מצרים נתגלה שגם הנהגת הדין והשעבוד היה חסד גמור, שעל ידי זה נבחרו ישראל לחלקו ית"ש בהתם חלאתם וזוהמתם בכור הברזל, עכ"ד. ועל כן הוה נהיר האי ליליא בבחינה דלעתיד, שאז תאיר כאור יום חשכת לילה, ויכירו וידעו כולם שהיה כולו הטוב והמטיב, ובלילה הזה היה בבחינת דלעתיד שהכירו הטוב שנצמח להם מכח שעבוד מצרים.

וזה שאמר נעים זמירות ישראל (תהלים קיח כז) אל ה' ויאר לנו, כי שם אל הוא מדת הרחמים, ותיבת לנ"ו בגימטריא אלהי"ם הרומז על דינים, וזהו אל הוי"ה ויאר לנ"ו, שהאיר הקב"ה עינים להבין שגם הדינים ששורשם משם אלהים בגימטריא לנ"ו, היה בבחינת חסד אל כל היום.

וזה שאמר מתחיל בגנות, ששעבוד מצרים היה נראה תחלה כגנות ודבר רע, ומסיים בשבח, כי לבסוף כאשר יצאו ממצרים הוברר הדבר למפרע שהכל היה רחמים וחסדים. ועל כן עבדי"ם ראשי תיבות ד'וד ב'ן י'שי ע'בדך מ'שיחך, מה שגילה לנו דוד המלך אל הוי"ה ויאר לנ"ו, שגם העבדות שהוא בבחינת דין, היה טובה גדולה ברחמים וחסדים.

עבדים היינו לפרעה במצרים,

דורשי רשומות אמרו עבדי"ם ראשי תיבות ד'וד ב'ן י'שי ע'בדך מ'שיחך.

ויש לומר על פי מה דאיתא במדרש (תנחומא וארא ס"ו) שכל מכה ומכה היה מדה כנגד מדה, כפי מה שהרעו לישראל כך נלקו בעשר מכות, עי"ש. אך מצינו להלן בהגדה, רבי אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה במצרים היתה של ארבע מכות, שנאמר (תהלים עח מט) ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים, עברה אחת, וזעם שתים, וצרה שלש, משלחת מלאכי רעים ארבע. ורבי עקיבא אומר, שכל מכה היה של חמש מכות, ודריש ליה מהאי קרא, חרון אפו אחת, עברה שתים, וזעם שלש, וצרה ארבע, משלחת מלאכי רעים חמש.

ולפי זה יש לומר כי רבי אליעזר ס"ל שכל מכה היתה של ארבע מכות ולרבי עקיבא היתה של חמש מכות, יש

לומר שזה היה מדה כנגד מדה על מה שהמצרים שעבדו את ישראל פי ארבע או פי חמש פעמים כפשוטו בצרות ותחבולות ועצות ומחשבות רעות שהיה להם לענות את ישראל, ולנגד זה שילם להם הקב"ה מדה כנגד מדה.

והנה בתורה לא נזכר רק עשר מכות, רק דוד המלך בתהלים בפסוק ישלח בם חרון אפו וגו', מגלה לנו בזה שכל מכה ומכה היה בו של כמה מכות. ועל כן עבדי"ם ראשי תיבות ד'וד ב'ן י'שי ע'בדך מ'שיחך, שהוא מגלה לנו עד היכן הגיע קישוי השעבוד שהיה לישראל במצרים, שהיה ארבע או חמש פעמים יותר מעשר מכות המפורש בתורה.

עבדים היינו לפרעה במצרים,

דורשי רשומות אמרו עבדי"ם ראשי תיבות ד'וד ב'ן י'שי ע'בדך מ'שיחך.

וי"ל על פי מה שכתב א"ז זללה"ה בייטב פנים (שוב אשיב אות כב) להמליץ טוב על ישראל דכל מה שישראל עושין שלא כדת אינו כדרך הנאתן, ועל דרך שפירש מוזלה"ה הישמח משה מה שאמר דוד (תהלים לח י) ה' נגדך כל תאותי, שתאותי לעשות דבר שנגד רצונך, אבל אנחתי ממך בשעת מעשה לא נסתרה, שהרי מאמין אני ויודע שלא טוב עושה וענש יענש, אלא שיצר הרע גובר עליו ואינו מושל ברוחו לכבוש תאותו, ועל כל פנים רע ומר לו בשעת מעשה, עכ"ד. וקי"ל (פסחים כד:) לענין איסורי אכילה והנאה, דאינו חייב אלא כדרך הנאתן, ואם עירב בו דבר מר פטור, אם כן כיון שכל מה שישראל עושין שלא כדת אינו כדרך הנאתן ורע לו בשעת מעשה, תו ליכא אלא איסורא, עכ"ד.

וזה שאמר עבדים היינו לפרעה במצרים, שהיו עבדים בגשמיות וגם ברוחניות, ועל זה בא הרמז עבדי"ם ראשי תיבות ד'וד ב'ן י'שי ע'בדך מ'שיחך, היינו מה שאמר דוד המלך בתהלים ואנחתי ממך לא נסתרה, והקב"ה הוא היודע המחשבות שבלב, ועל כן מכח מליצה זו ויוציאנו ה' אלהינו היודע מחשבות, משם ביד חזקה.

עבדים היינו לפרעה במצרים,

דורשי רשומות אמרו עבדי"ם ראשי תיבות ד'וד ב'ן י'שי ע'בדך מ'שיחך.

יתבאר על פי מה שכתב החתם סופר (דרשות לפסח דף ערה.) כי באמת יש לחקור ב' חקירות, חקירה ראשונה, מה נס נעשה לנשים בקריעת ים סוף שאמרו שירה על הים, והלא כל עצמם לא נתלבטו אלא לשלם כפעלם שהטביעו זכריהם במים, ככתוב (שמות יח יא) כי בדבר אשר זדו עליהם, וכפירש"י במים דמו לאבדם והם נאבדו במים, ואם כן הנקיבות שהיו חשובות בעיניהם וכל הבת תחיון, מה להם ולקריעת ים סוף. חקירה שניה, רשיז"ל פירש (שמות טו א) כתיב רמה וכתיב ירה, שהוגבהו למעלה ונפלו ונשתברו, וקשה דהלא בהשלכת זכרים ליאור לא הגביהום כדי להשפילם למטה, והקב"ה משלמם מדה כנגד מדה. ונ"ל דחדא קושיא מתורצת באידך, דבאמת מטעם השלכת זכרים היה די בירה בים, אך הגבהת הנקיבות להחשיבם היה כדי להורידם לשאול תחתיות להשיאם למצרים, על דרך (תהלים קב יא) כי נשאתני ותשליכני, על כן רמה בים, עכ"ד.

ויש לומר כי מטעם זה נענש פרעה בעונש שלא כדרך הטבע, דסוס ורוכבו רמה בים, כי בדרך הטבע המים הולך ממקום הגבוה למקום נמוך, וכאן הלך ממקום נמוך לגבוה, אך כיון שפרעה רצה להחטיא הנקיבות, שזה היה קשה יותר מהריגת הזכרים, על כן נענש בעונש שלא כדרך הטבע.

ובזה פירשתי הכתוב (תהלים קלו יג) לגוזר ים סוף לגזרים, והיינו שגזר הקב"ה הים לגזרים, שבחלק אחד סוס ורוכבו רמה בים, ובחלק אחד ירה בים, כי בחלק אחד נענשו המצריים על מה שעשו לאנשים, ובחלק אחד נענשו המצריים על מה שרצו לעשות בהנשים, ומזה נודע גודל רשעת המצרים, ואיך ששעבדו בישראל בנפש הן הזכרים והן הנקיבות.

וזה שאמר עבדים היינו לפרעה במצרים, עבדי"ם ראשי תיבות ד'וד ב'ן י'שי ע'בדך מ'שיחך, היינו מה שגילה לנו דוד המלך בתהלים לגוזר ים סוף לגזרים, שבחלק אחד ירה בים ובחלק אחד רמה בים להודיע גודל העמקות של שעבוד מצרים.

עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלהינו משם.

ויתבאר על פי מה שכתב בעשרה מאמרות (מאמר אם כל חי ח"ג סכ"ח) כי לדעת התרגום יונתן (בראשית לו יד) שמכירת יוסף היה תחלת גלות מצרים, אז כשנוסיף כ"ב שנה על אלו רד"ו יהיו רל"ב, מורה על ד' מילואים של שם הוי"ה שהם ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן שמספרם יחד רל"ב, עכ"ד.

והנה פרעה לא רצה לשלוח את בני ישראל ואמר לא ידעתי את הוי"ה, שעדיין לא הגיע מספר רל"ב שנה שהוא כמספר ד' מילואי הוי"ה, ועל כן לא רצה לשלוח את בני ישראל ממצרים.

ולזה אמר עבדים היינו לפרעה במצרים, שבאמת היו עבדים רל"ב שנה, ויוציאנו הוי"ה אלהינו משם, והיינו שבאמת כבר היה נשלם הזמן ונתמלא שם הוי"ה במילואו, ועל כן יצאנו משם. (ליל ב)

מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים.

יתבאר על פי מה שכתב בדרך פקודיך (מצוה כא אות יא חלק המחשבה) כי כל המצות כולם אשר הם בחיוב על האדם, מזה בא עיקר חיות הנשמה בפנימיות האדם, ודקדוקי המצות מצד החסידות מהם יאיר אור המקיף אשר אין לו גבול וכלי שתגבילהו, כן אין גבול לדקדוקי המצות בהכשר ויתרון, זה מחמיר בחומר אחת וזה מחמיר ביותר. והנה בעת היציאה ממצרים וקבלת מלכותו יתברך נתחייבנו לספר ולהוציא ההבל מפינו בטובות השי"ת, אשר ההבל היוצא מתוך פנימיותינו יאיר עלינו לאור מקיף, ובזה נזכור לעשות מעשה המצות על דבר כבוד שמו שיאיר אור השי"ת למקיף עלינו גם כן, ויהי נועם ד' עלינו, עכ"ד.

והנה מצות עשה של סיפור יציאת מצרים בלילה הזה לדעת כמה פוסקים יוצאים בהזכרה לבד (עיין פרי מגדים פתיחה כוללת לקר"ש), אך על ידי שמרבה לספר ביציאת מצרים נמשך על ידי זה אור המקיף. וזה שאמר מצוה עלינ"ו, שעל ידי ריבוי הסיפור אנו מאירים עלינו אור מקיף על ידי אריכות הסיפור, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, כי יש לו אור המקיף של המצוה. (ליל ב)

ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות. כתב הצל"ח (ברכות יב:) דבהך דינא דמזכירין יציאת מצרים בלילות אין בו פלוגתא, אלא שרבי אלעזר בן עזריה רצה לעמוד על הדבר זה מאיזה מקרא למדוהו, ולא זכה לזה עד שדרשה בן זומא מקרא דכל ימי חייך.

ונראה בהקדם מה שיש להתבונן על הכתוב (שמות יב לט) ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגות מצות כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם, מדוע לא היה להם זמן להכין צידה לדרך, הלא כחצות הלילה כאשר היה מכת בכורות, מיד קרא פרעה למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי (שם לא), רק ישראל מיאנו לצאת, וכדאיתא במדרש (ילקוט רמז רח) שאמרו לו, וכי גנבים אנחנו, בבוקר אנו יוצאין, וכן הוא להדיא בגמרא (ברכות ט.) הכל מודים כשנגאלו לא נגאלו אלא בלילה, וכשיצאו לא יצאו אלא ביום. ולפי זה קשה, הכי לא היה להם פנאי כל הלילה להכין צידה לדרך. אך מבואר במדרש (שמו"ר פי"ח ס"י) כי בכל אותה הלילה היו ישראל קורין את ההלל, והיו נותנין שבח והודאה להקב"ה על הנסים, ועל כן שפיר לא היה להם פנאי להכין צידה.

ולפי זה יש לומר, שמטעם זה כולי עלמא מודי דמזכירין יציאת מצרים בלילות, זכר לזה אשר בליל יציאת מצרים היו עוסקין בהלל כל הלילה. (ליל ב)

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא. יש לדקדק מה ענין קבלת התורה לכאן.

ויש לומר על פי מה דאיתא במדרש (שמו"ר פכ"א ס"ו) בשעה שהלך משה לקרוע את הים לא קבל עליו להקרע, אמר לו הים מפניך אני נקרע אני גדול ממך שאני נבראתי בשלישי ואת נברא בששי. אך באמת אין בטענתו טענה, דאיתא בזוה"ק (אחרי דף עג.) קוב"ה אורייתא וישראל חד הוא, ועל ידי שהאדם עוסק בתורה הוא מתדבק בו יתברך שהוא קדמון לכל מעשה בראשית, וכיון שהאדם הוא אחד עם הקב"ה גם הוא נחשב למוקדם לכל מעשה בראשית.

ובזה יש לפרש מה שאמר משה רבינו מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, כי בשעת יציאת מצרים נשתנה כל הבריאה לפני בני ישראל על ידי כל הנסים ועשר מכות, ולכאורה יש מקום לומר מדוע ישתנה הבריאה בשביל ישראל שהם נבראו לאחרונה, אך כיון שעל ידי התורה דבוקים בהקב"ה שהוא מוקדם לכל מעשה בראשית, שפיר ישתנה הבריאה בשבילם. וזה שהשיב לו השי"ת בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה ויקבלו בני ישראל התורה, ועל ידי זה יהיו דבוקין בו יתברך, והוי בני ישראל מוקדם לכל מעשה בראשית.

וזה שאמר ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ועל ידי זה הוי בני ישראל קדום לכל מעשה בראשית, ועל כן שפיר זכו לכל נסי יציאת מצרים וקריעת ים סוף.

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא. יש לדקדק מה ענין קבלת התורה לכאן.

ויש לומר על פי מה שכתב בסידור האריז"ל שיצאו ממצרים בכח שם קר"ע שט"ן. וכתב החתם סופר בדרשותיו (לפסח עמוד רעז:) פס"ח מצ"ה מרו"ר גימטריא קר"ע שט"ן, עי"ש. (ועיין בבני יששכר ניסן מאמר ט אות יא). ובזה פירשתי הכתוב בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, ופירש"י בעבור

זה שאקיים מצותיו פסח מצה ומרור. והיינו שבזכות פסח מצה ומרור העולה כמנין קר"ע שט"ן, יצאנו ממצרים.

ובזה יש לפרש מה שאמרו חז"ל (מכילתא בשלח פ"ו) לא נגאלו ישראל ממצרים אלא בזכות האמונה, שנאמר (שמות ד לא) ויאמן העם. והטעם יש לומר דאיתא בזוה"ק (תצוה קפג:) דמצה הוא מיכלא דמהימנותא, ועל ידי אמונה זו מתעורר שם קר"ע שט"ן, שעל ידי זה זכו ליציאת מצרים. ולכן בן הרשע שואל מה העבודה הזאת לכם, איך נתעורר על ידי פסח מצה ומרור שם קר"ע שט"ן, כי הוא כופר בעיקר, ועל כן אינו יכול לעורר שם קר"ע שט"ן, ולכן משיבין לו דאילו היה שם לא היה נגאל, שלא היה זוכה לצאת ממצרים.

והנה כתב החתם סופר (פ' במדבר עמוד יא) אותיות התורה יש בו כ"ז אותיות עם מנצפ"ך, וכל אות כלול מכ"ו, ועולה מספרם כ"ז פעם כ"ז תשכ"ט כמו קר"ע שט"ן, עכ"ד.

וזה שאמר ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ועל ידי כ"ז אותיות התורה ז"ך פעמים ז"ך בגימטריא קר"ע שט"ן, זכינו לנס של יציאת מצרים. (ליל ב)

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא.

יש לדקדק מה ענין קבלת התורה לכאן.

ואפשר לפרש על פי מה שכתב בבינה לעתים (דרוש מה) כי משעת מתן תורה שהקב"ה נשא את ישראל עם קרובו כאשר ישא איש את אשתו בחופה וקידושין, מאז התחייב כביכול הקב"ה לנו בעשרה דברים שמתחייב אדם כשנושא אשה שהן מזוני וכסות ורפואה וכו' כמבואר בשלחן ערוך (אה"ע סימן ס"ט), וכן מחויב לגאלינו מן הגלות, מכח חיובי בעל לאשתו שנתחייב בפרקונה (כתובות נא.), וכל אלו הן מתקנות חכמים, עכ"ד.

והנה כתב הר"ן בדרשותיו (דרוש ז) בכוונת הברכה אשר נתן לנ"ו את תורתו, היינו שנתן הקב"ה את התורה לנו בידינו וברשותינו לדרוש ולהוסיף בה כפי שכל עיני העדה שבכל דור ודור, וזהו ונתן לנ"ו את תורתו, עכ"ד.

וזה שאמר ברוך שנת"ן תורה לעמו ישראל, שנתן לנו את תורתו בידינו להוסיף כפי ראות עיני העדה, וחכמינו ז"ל הוסיפו דין פרקונה, ועל כן חייב הקב"ה לגאלינו.

רשע מה הוא אומר, מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר וכו', ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאל.

ונראה בהקדם מה שכתב א"ז זללה"ה בייטב פנים (אבני זכרון אות ל) ליישב קושית הרשב"א בחידושיו למס' קידושין (דף מט:) אהא דאמרינן דברים שבלב אינם דברים, והלא מצינו דמהני בחמץ ביטול בלב וכן תרומה ניטלת במחשבה. ותירץ דשאני ביטול חמץ והפרשת תרומה שהיא כלפי הבורא יתברך, שהוא חוקר לב ובוחן כליות, דאצלו המחשבה נגלה וחשוב כמעשה ממש, ואחר כוונת הלב הן הן הדברים, אבל בדברים שבין איש לרעהו שאינו רואה מחשבות חבירו, בזה אמרינן דברים שבלב אינן דברים, עכ"ד.

והנה איתא במס' נזיר (דף כג.) אמר רבי יוחנן, שנים שצלו פסחיהן, אחד אכלו לשם פסח, על זה נאמר (הושע יד י) צדיקים ילכו בם, ואחד אכלו לשם אכילה גסה על זה נאמר ופושעים יכשלו בם. וכתב א"ז זללה"ה בייטב פנים (דבר הגדה אות טז) לא אמר זה לענין מצה, דקי"ל (או"ח סי' תע"ה ס"ד) גבי מצה אוכלו בלא כוונה יצא, והטעם כתב הר"ן (ראש השנה כח.) דאפילו למ"ד מצות צריכות כוונה, מידי דאכילה שאני מפני שנהנה. הרי דמצה בדיעבד בלא כוונה יצא, אבל בפסח סובר רבי יוחנן דבלא מתכוין לשם מצוה לא יצא, כדאיתא במס' זבחים (דף ב.) כל הזבחים אם שחטו שלא לשמה כשרה חוץ מפסח. וסובר רבי יוחנן דאכילה בכלל עשיותיו הוא דצריך שיהיה לשם מצות פסח, ומקרא מפורש הוא (שמות יב יא) ואכלתם אותו בחפזון פסח הוא לה', לשמו יתברך על האכילה. ועל כן מצה שאם אכלו שלא לשם מצוה כי אם לתיאבון יצא, אינו קרוי עבודה, אבל פסח דהכוונה מעכבת בו וצריך שיאכלנו לשם מצות פסח, הרי זה עבודה שבלב, כדכתיב (דברים יא יג) ולעבדו בכל לבבכם, ומשום הכי נקרא עבודה, עכ"ד.

ועל פי האמור יש לפרש שאלת בן הרשע האוכל לשם תאוה, מה העבוד"ה הזאת לכם, למה צריך אכילת פסח להיות עבודה שבלב לקיימו לשמה והכוונה מעכב בזה, הלא דברים שבלב לא הוי דברים, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר, דאם היה מאמין שהשי"ת יודע מחשבות, היה יודע להבחין כי בדברים שבין אדם למקום צריך שיהיה כוונה נכונה, כי הוא בוחן כליות ולב,

והנה כתבו הקדמונים (יפה תואר שמו"ר פט"ו ס"א) בטעם יציאת מצרים קודם הזמן, דקושי השעבוד השלים הזמן. ולכאורה דבריהם תמוהין, שהרי הקב"ה אמר (בראשית טו יג) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה בלי פירושים, ומהיכי תיתי לן כמה עיקר השעבוד, והיאך ניתן להבחין מהו גדר

התוספות אשר בה תושלם הזמן. אמנם כתב באספקלריא המאירה (זוהר בשלח דף מב:) אהא דאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מח) שבגלות מצרים נשתעבדו ביום ובלילה, דלא מסתבר שהיו משתעבדים אותם בפועל בין ביום ובין בלילה, שזה לא יתכן שהיו עובדים בלי הרף, שאז לא היה להם כח לעבוד ביום. אך הענין, כי המצריים היו חושבים כל הלילה באיזה אופן להכביד השעבוד, וביום היו מוציאים מחשבתם לפועל, והמצריים נדונו על המחשבה כמעשה (תנדב"א רבה פ"ז), ולכן נחשב כאילו שעבדו אותם לילה ויומם, ועל ידי זה נשלם הזמן, עכ"ד. והנה הקב"ה כביכול בכל צרתם לו צר, וצערן של ישראל נוגע לו יתברך גם במחשבתם הרעה שחשבו על היהודים לעשות.

וזה שאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, והיינו בשביל שהקב"ה כביכול בכל צרתם לו צר, וצערן של ישראל נוגע לו יתברך גם במחשבתם הרעה שחשבו על היהודים לעשות, על כן נצטרף מחשבתם הרעה למעשה ויצאנו ממצרים, לי ולא לו, כי בן הרשע אינו מאמין שבכל צרתם ל"ו צר, ועל כן אילו היה שם לא היה נגאל, כי לפי מדתו שחסר לו אמונה זו שהקב"ה יודע ומכיר מחשבות בני אדם, אי אפשר לצרף מחשבת המצרים להשלים הזמן, ועל כן לא היה נגאל.

והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, ופירש"י בעבור זה שאקיים מצותיו פסח מצה ומרור.

ונראה לפרש על פי מה דאיתא בגמרא (בבא מציעא פה:) אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי, יומא חד ריש ירחא הוה, נגה ליה ולא אתא, אמר ליה מאי טעמא נגה ליה למר, אמר ליה אדאוקימנא לאברהם ומשינא ידיה ומצלי ומגנינא ליה, וכן ליצחק וכן ליעקב, ולוקמינהו בהדי הדדי, סברי תקפי ברחמי ומייתי ליה למשיח בלא זמניה.

ובזה כתב במגלה עמוקות (פ' שמות) לפרש הכתוב ה' אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם וגו' ה' אלהי אבותיכם נראה אלי אלהי אברהם יצחק ויעקב. וקשה למה בתחילה הפסיק בין אבות העולם ואמר בכל אחד אלהי, ושוב כללם יחד ואמר אלהי אברהם יצחק ויעקב, אכן מבואר בזוה"ק (בשלח דף מז:) כי בגלות מצרים באו שלשת האבות והתפללו יחד וקרבו את הקץ. והנה כבר נאמר להם לישראל אהיה אשר אהיה, ודרשו חז"ל (ברכות ט:) אהיה בגלות זה, אשר אהיה בגלות אחרון. ולכן נגד גלות מצרים אמר בכללא חדא אלהי אברהם יצחק ויעקב שהתפללו יחד, ונגד גלות האחרון אמר בהפסק בין כל אחד ואחד, כי עד שלא הגיע זמן גאולתן של ישראל אין אליהו רשאי להקימם ביחד, ורק כאשר תעלה רצון לפני הבורא יתברך ויתעלה להביא את הגאולה שלימה, אז יעמיד אליהו הנביא את שלשת האבות ויתפללו יחד ויבא משיח צדקינו, עכ"ד.

וא"ז זללה"ה בייטב פנים (שיר השירים אות י) מפרש בזה מה שנאמר במצרים (שמות ג טז) לך ואספת את זקני ישראל, כי ענין דלעילא בעובדא דלתתא תליא, והוא פועל דמיוני למה שלמעלה. ולכן אמר לך ואספת את זקני ישראל, הכוונה שזה עובד במדתו של אברהם וזה במדתו של יצחק וזה במדתו של יעקב, שיהיו נאספים ומתאחדים יחד כאחד להיות פועל דמיוני לאבותינו אברהם יצחק ויעקב שגם הם יתאספו ויתפללו יחד, ועל ידי זה יזכו לגאולה, עכ"ד.

ועל פי זה יש לפרש מה שהלל היה כורך פסח מצה ומרור ואוכלם ביחד, כי כתב בבני יששכר (ניסן מאמר ד דרוש י ע"ד הסוד) בשם השל"ה ג' מצות פסח מצה ומרור רומזים לזכות ג' אבות, וזכותם עמדה לישראל במצרים, מצה כנגד זכות אברהם, פסח נגד יצחק, מרור לעורר זכות יעקב, עי"ש. ולכן היה הלל כורך פסח מצה ומרור, להורות שבמצרים התפללו שלשת האבות ביחד, ועל ידי זה זכו לגאולת מצרים.

וזה שאמר בעבור זה שאקיים מצותיו פסח מצה ומרור, שהוא מעורר זכות שלשת אבות, ובזכות זה שהתפללו ביחד עשה ה' לי בצאתי ממצרים, שזכינו לגאולה.

בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, ופירש"י בעבור זה שאקיים מצותיו פסח מצה ומרור, עשה ה' לי.

יתבאר על פי מה שכתב בהיכל הברכה (פ' שופטים) לפרש הכתוב (דברים יח יד) ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך, כי אמרו חז"ל (מועד קטן טז:) הקב"ה גוזר וצדיק מבטל, דכתיב (עמוס ג ח) אדני אלהים דבר מי לא ינבא, כי הצדיק נקרא מי, לא ינבא דבר, שאינו מסכים על גזירה זאת, צדיק גוזר והקב"ה מקיים, ואמר כן אעשה כדבריך. וזהו ואתה, לא עם כן, שניהם נתן ומסר לך בידיך ה' אלהיך, ומסר לך אלהות שלו, עכ"ד.

ומרן דו"ז זללה"ה בדברי יואל (מהדו"ת פ' שופטים עמוד קלד) מפרש כתוב זה ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך, על פי מאמר הרה"ק העטרת צבי מזידיטשוב זי"ע (הובא בייטב פנים מאמר קדישין אות מד) לפרש הכתוב (קהלת ג יט) ומותר האדם מן הבהמה אין, כי עיקר המותר שיש לאדם על הבהמה הוא בחינת אין, כלומר שאם האדם מתאוה וחושק לאיזה תאוה

וחפץ לעשותו, בידו לשבור טבעו ולומר אין וימנע מלעשותה, אבל בהמה מה שלבה חפץ ויכולה לעשותו היא עושית, ואין בידה להמנע ושלא לעשותה, עכ"ד. וזהו ואתה, השי"ת נתן לך יתרון זה שתוכל לומר לא, שאיני חפץ ברע, וכח זה לא נמצא באומות העולם, שאינם יכולים להתגבר על תאותם, עכ"ד.

ויתכן כי שני הפירושים כחדא אזלי, ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך, וכמו שפי' בהיכל הברכה שהקב"ה נתן כח לצדיקים לומר לא, שאינו מסכים לגזירת הבורא, הקב"ה גוזר וצדיק מבטל, צדיק גוזר והקב"ה מקיים, ומהיכן נובע להם כח זה להיות במדריגה זו, בזכות זה שהם מקיימים ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך, שהם אומרים לא לכח המתאוה, ובשכר זאת יש להם כח להיות צדיק מושל ביראת אלהים ולבטל גזירות. (ועיין בדברינו שמיני תשע"ז)

והנה כתב בכלי יקר (פ' שמות) על הכתוב הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו, ממנו ממש, כי הם עצומים ממנו יתברך, כדאמרו רבותינו ז"ל (מועד קטן טז:) אמר הקב"ה אני מושל בכל, ומי מושל בי צדיק, שנאמר (שמואל-ב כג ג) צדיק מושל יראת אלהים, שאני גוזר גזירה והצדיק מבטלה, ע"ש בדבריו. ואכן יראתם לא היה בכדי, כי מה שיצאו ממצרים קודם הזמן, היה על ידי שמשה רבינו בטל גזירת שעבוד של ארבע מאות שנה, ויצאו בני ישראל לחירות עולם. (ועיין בדברינו לב אהרן פ' שמות)

ובבני יששכר (ניסן מאמר ד דרוש י' חלק הדרוש) הביא בשם ספר מקראי קודש (ח"ב פ"ב) כי פסח מצה ומרור, מבטלים יצרא דעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים.

וזה שאמר בעבור זה שאקיים מצותיו פסח מצה מרור, שזה מבטל כח היצר וכח התאוה, ועל ידי זה שהיה יכול לומר אין ליצה"ר ולתאותיו, בזה היה לו כח לבטל גזירת השעבוד, ויצאנו ממצרים. (ליל ב)

ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו. ק'רבנו ה'מקום ל'עבודתו ראשי תיבות קה"ל כמנין מצ"ה. והנה ה"א לחמ"א עני"א בגימטריא ירא"ה (אמרי נועם הגדה אות ח), שכן מצה משפיע יראת שמים. וזהו ועכשיו ק'רבנו ה'מקום ל'עבודתו על ידי מצות מצה הנרמז כאן, שעל ידי זה זוכים ליראת שמים ונתקרב לעבודת שמו יתברך.

אוחזין את הכוס ואומרים, והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, והקב"ה מצילנו מידם.

ויש לומר על פי מה שכתב א"ז זללה"ה בתפלה למשה (מזמור קכד) לפרש הכתוב לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל, כי יש טעם על אמירת שם יעקב, כי היו"ד אות משמו יתברך, ועקב הוא לשון שפלות רומז על הגלות, ור"ל שאז גם כן ה' אתנו, והיינו לולי ה' שהיה לנו אף בהגלות, יאמר נא ישראל דוקא ולא יעקב, כמו שהוא באברהם שאמרו (ברכות יג.) כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה, עכ"ד.

והנה כוס בגימטריא פ"ו, ועם ה' אצבעות האוחזין בכוס (וכמ"ש בזוה"ק פ' בראשית דף א.) עולה צ"א. והנה שני פעמים צ"א עולה קפ"ב כמספר יעק"ב. ולפי זה יש לומר שבכוס שני נתעורר שם של יעקב אבינו שלא נעקר כדי להורות שהשי"ת עמנו בגלות ומצטער בצערן של ישראל. ועל כן אוחזין כוס שני בחמש אצבעות לעורר שם יעקב, ואומרים והיא שעמדה לאבותינו ולנו, כי שמו של יעקב המורה שהקב"ה עמנו בגלות, זה שעמדה לאבותינו ולנו להצילנו מיד הקמים עלינו.

אוחזין את הכוס ואומרים, והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, והקב"ה מצילנו מידם.

יתבאר על פי מה שכתב בפרשת דרכים (דרוש ד) כי כך דרכו של הקב"ה הטוב ומטיב לכל, שאם האדם עתיד לעשות טוב ולהיות צדיק, אז אף שאינו צדיק עדיין, מכל מקום הקב"ה מטיב עמו על שם העתיד, כדאיתא במדרש (שמו"ר פ"ג ס"ד) אמר משה לפני הקב"ה מה זכות יש ביד ישראל להוציאם ממצרים, אמר לו הוי יודע שבזכות התורה שהן עתידים לקבל הם נגאלים. אך על מה שעתיד לחטוא אינו מסתכל, ואינו דן אלא לפי שעתו, עכ"ד. וא"ז זללה"ה בייטב פנים (אבני זכרון אות לא) מוסיף, דהוא הדין שהשי"ת דן את האדם בזכות המצות ומעשים טובים שיעשו הדורות העתידות לצאת ממנו, מה שאין כן על מה שעתידין לחטוא אינו מסתכל, עכ"ד.

וכתב א"ז זללה"ה בייטב לב (פ' ויחי עמוד תז) שדבר זה שהקב"ה דן על שם העתיד לטוב נובע מיעקב אבינו, שבשעה שביקש לברך אפרים ומנשה כתיב וישת יד ימינו על ראש אפרים ואת שמאלו על ראש מנשה, ואמר ידעתי בני ידעתי וגו' וגם הוא יגדל, ופירש"י לפי שעתיד גדעון לצאת ממנו, אולם אחיו הקטן יגדל ממנו וגו', לפי שעתיד יהושע לצאת ממנו, על כן השים את אפרים לפני מנשה. הרי שהיה

מסתכל בטוב העתיד. וזהו ויברכם ביום ההוא לאמר בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה, פי' לדונן על שם העתיד לטוב, כמו שהוא עשה וישם את אפרים לפני מנשה על שם העתיד, עכ"ד.

והנה כוס בגימטריא פ"ו, ועם ה' אצבעות האוחזין בכוס (וכמ"ש בזוה"ק פ' בראשית דף א.) עולה צ"א. והנה שני פעמים צ"א עולה קפ"ב כמספר יעק"ב. ולפי זה יש לומר שבכוס שני נתעורר כחו של יעקב אבינו לצרף טוב העתיד, ועל כן אוחזין כוס שני בחמש אצבעות לעורר זכותו של יעקב, ואומרים והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שבזכותו אנו יוצאים זכאי בדין, ובזכותם הללו השי"ת מצילנו מידם.

ואומר לך בדמיך חיי. ודרשו חז"ל (שמו"ר פי"ז ס"ג) על מצות מילה.

ונראה בהקדם קושית הכתנות אור (פ' נצבים) היאך מועיל תשובה לאדם, הלא קי"ל (פסחים עג:) נראה ונדחה אינו חוזר ונראה, וכן האדם היה נראה תחילה, וקודש ישראל לה' (ירמיה ב ג), וכשחטא נדחה מקדושתו, ואיך יהיה חוזר ונראה על ידי תשובה. ותירץ בעיר דוד (אות רנח) דדין דיחוי שייך דוקא בבהמה, אבל האדם אינו נדחה לעולם, עכ"ד.

ויש להסביר הדבר, על פי מה שכתב בקדושת לוי (דרוש לפסח) ובדגל מחנה אפרים (פ' בא) בביאור אומרם ז"ל (בבא מציעא קיד.) אתם קרויין אדם ואין אומות העולם קרויין אדם, כי הדם הוא הנפש (דברים יב כג), ואל"ף מורה על אלופו של עולם הקב"ה המחיה אותו, ורק בני ישראל שנאמר בהם (דברים לב ט) כי חלק ה' עמו, מצטרף בהם אלופו של עולם, ולכן אתם קרויין אדם, מה שאין כן אומות העולם שאינם זוכים לזה, הם כמו בהמה חיה ועוף שיש בהם דם לבד, עכ"ד. ולכן כיון שהאדם הוא דבוק באלופו של עולם, הרי מקבל חיות ממקור החיים הקב"ה מחיה חיים, ואם כן הוא בעל חי אמיתי, ואינו נדחה לעולם, מה שאין כן בהמה אף שיש לה חיות, אין זה חיות אמיתי, משום הכי אמרינן בה דיחוי.

ועל כן נצטוו בני ישראל במצרים במצות מילה, כי היו שם ערום ועריה מן המצות, והיו צריכים לעשות תשובה, ועל ידי מצות מילה נצטרף בהם אלופו של עולם ולא נדחו מן הקדושה. וזהו ואומר לך בדמיך חיי, שעל ידי מצות מילה, חיי, שנתדבק במקור החיים, ואינו נדחה מן הקדושה, ועל ידי זה הועיל להם התשובה במצרים.

וירעו אותנו המצריים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה, וירעו אותנו המצרים כמה שנאמר הבה נתחכמה לו וגו'. וידוע מה שפירש השל"ה הקדוש (מסכת פסחים דרוש מצה שמורה) וירעו אותנו המצריים (דברים כו ו), דהיינו שעשו אותנו רעים וחטאים לה', עכ"ד. אולם יש לדייק מהיכי תיתי לומר מקרא דהבה נתחכמה שעשו אותנו רעים וחטאים.

ויש לומר על פי מה דאיתא במדרש (הובא בקדושת יו"ט פ' שמות) הבה נתחכמה לו, רצו לבטל את השבת. והנה שקולה שבת נגד כל התורה כולה, ועל כן בזה שרצו לבטל את השבת, הוי ראיה שרצו לעשות אותנו רעים וחטאים לה'.

ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור וגו' ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה'. ובמדרש רבה (שמו"ר פט"ו ס"ה) אמר רבי שמעון, גדולה חיבתן של ישראל, שנגלה הקב"ה במקום עבודה זרה ובמקום טנופת ובמקום טומאה בשביל לגאלן. והקשה ביפה תואר הלא אין בית אשר אין שם מת (שמות יב ל), זה עבודה זרה המטמא כמת (שבת פג:), והקב"ה כהן הוא (סנהדרין לט.), והיאך עבר על לאו דטומאה.

אך כתב בשמע יעקב (פ' וארא) על פי מה שכתבו התוספות (תמורה לג:) דעשה דרבים דחי גם עשה ולא תעשה, והכא נמי איכא עשה דהצלת רבים דאלים טובא ודחי לא תעשה ועשה דכהונה, עכ"ד.

והנה כתב בבני יששכר (ניסן מאמר ד דרוש ז) הנה ידוע כי טבע וסגולת המצות להשפיע טובה לכל העולמות, וסגולת העבירה להשפיע להיפך, אך לפעמים מצטרכים ישראל להשפיע רעות לשונאיהם, והיאך יהיה זה באפשרי, אם הוא מפאת המצות הלא בטבעה כל טוב, ואם מפאת העבירות הלא באיסורייהו קיימי, עי"ש לפי דרכו.

וביאר כ"ק מרן דו"ז זללה"ה בדברי יואל (לראש השנה אות פג) כי בכל המצות דאמרינן בהו עשה דוחה לא תעשה, הנה בעצם הוא עושה עבירה שעובר על לא תעשה, אמנם להיות שהעבירה ההוא נעשה בשביל קיום המצות עשה, יש בה גם כח המצוה, ובכן כל הדינים והגבורות הנפעלים על ידי העבירה הלזו הנעשה לשם שמים, יחולו על ראש שונאי ישראל, ומה גם יש בו סגולת המצוה להשפיע טובה, עכ"ד.

וזה שאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, שירד הקב"ה בכבודו ובעצמו למצרים, לקיים עשה דהצלת ישראל, שזה דחי לא תעשה ועשה דכהונה, ועל ידי זה נתעוררו הדינים והגבורות על ידי העבירה לשמה, וגם סגולת המצוה שמשפיע טובה, ועל כן זה גרם והכיתי כל בכור בארץ מצרים, וגם בני ישראל זכו לישועה.

ויוציאנו ה' ממצרים, לא על ידי שליח ולא על ידי מלאך ולא על ידי שרף אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו. ואיתא בזוהר הקדוש (וירא דף קיז.) הטעם שהקב"ה בעצמו ירד למצרים, לפי שארץ מצרים היתה מקום טומאה ביותר, ואם היה שולח לשם מלאך ושליח היה יכול להתפגם מתוקף הטומאה, עי"ש.

ויש להרחיב הענין, על פי דברי הגאון רבי מרדכי בנעט זללה"ה בחידושיו לפסח (ד"ה ונצעק) בטעם שיצאו ממצרים קודם הזמן, כי אמרו חז"ל (ויק"ר פ"י ס"ה) תפלה עושה מחצה, ולכן על ידי שהתפללו בני ישראל לה' בגלות מצרים, בזה נשלם מחצית השעבוד, עכ"ד.

ואיתא בגמרא (שבת יב.) אל יתפלל אדם בלשון ארמית, שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמית, ופריך מהא דמצינו דרבי אלעזר כשהלך לבקר את החולה אמר בלשון ארמית רחמנא יפקדך לשלום, ומשני חולה שאני דשכינה עמו, ופירש"י ואין צריך למלאכי השרת, עי"ש. ומזה נראה כי סתם אדם צריך למלאכי השרת שיכניסו תפלתו אבל אם השכינה עמו אין צריך למלאכי השרת.

ומעתה יש לומר דכיון שהיה צורך לתפלות בני ישראל שיוכלו לצאת משם קודם הזמן, על כן ירד הקב"ה בכבודו ובעצמו למצרים לקבל תפלות בני ישראל, ועל ידי זה נשלם הזמן ויצאו משם. (ליל ב)

מוזגין כוס לכבוד אליהו זכור לטוב, ואחר כך אומרים שפוך חמתך וגו'.

ויש לומר על פי מה דאיתא באגרא דפרקא (אות קמו) בשם הרה"ק מהר"ש מקארלין זללה"ה בשם המדרש שאמר הקב"ה לאליהו שיצטרך להיות בכל ברית מילה שבישראל, אמר אליהו אתה ידעת שאני מקנא לשמך יתברך, אם יהיה הבעל ברית או המוהל, ואפשר יהיו הקהל העומדים שם בעלי עבירות ולא אוכל לסבול, הבטיחו השי"ת שיכפר לכל הקהל. וזה שאמר הכתוב אצל פינחס הוא אליהו (במדבר כה יג) תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על בני ישראל, כי הואיל ומדתו קנאי, והוצרך להיות אצל כל ברית מילה ולא יוכל לסבול, על ידי זה גורם הכפרה לישראל כי הוצרך השי"ת להבטיחו, עכ"ד.

ובכן יש לומר כי גם לעת כזאת כאשר אליהו הנביא בא ונכנס בכל בתי בני ישראל בליל פסח, זוכים כל בני ישראל למחילת עונות בבחינת תשובה מאהבה.

והנה כתב באגרא דכלה (פ' ראה) הן ידוע שטבע וסגולת המצות להשפיע טובה וברכה לכל העולמות, וסגולת העבירה בטבעה להשפיע להיפך, אך לפעמים מצטרכים ישראל להשפיע רעות לשונאיהם, והיאך יהיה זה באפשרי, אם מפאת המצות הלא בטבעה כל טוב, ואם מפאת העבירות הלא באיסורייהו קיימי, ואחשבה לדעת שהוא בעשות האדם תשובה מאהבה על העבירות ואז זדונות נעשים כזכיות, אמנם כיון שהרע גרמה עשיה זאת יושפע גם רעות על ידי אותן העבירות, אלא שיהיה פעולתן לטובת ישראל ויחולו על ראש שונאיהם המעיקים להם, עכ"ד.

ועל כן אחר שמוזגין כוס של אליהו, אשר בא לבתי ישראל בלילה הזה וזוכים לתשובה מאהבה, על ידי זה הרי נשפע מפלה לשונאי ישראל, ולכן אומרים שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך.

פותחין הדלת לכבוד אליהו זכור לטוב.

יש לומר בטעם שפותחין הדלת אחר שתיית כוס שלישי, כי כתב המהר"ל (גבורות ה' פרק ס) ארבע כוסות נגד ארבע אמהות, נמצא כוס שלישי הוא נגד רחל.

ויש לומר בהקדם מה שהקשו המפרשים איך יצאו ממצרים קודם שנשלם הזמן של ארבע מאות שנה, ותירץ במגלה עמוקות ששאר גליות משלימין שעבוד מצרים. ולפי זה אין טענה על האומות שמשעבדין בנו, כי כל זה הוא כדי להשלים הגזירה של שעבוד מצרים. אך איתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ח) בטעם יציאת מצרים קודם הזמן, דחשבינן הגירות מלידת יצחק, שכבר היו מאז בארץ לא להם, ואם כן כבר נשלם הזמן ואינם צריכים לשאר גליות.

אכן הקשו המפרשים הרי הגזירה היתה שיהיו גרים בארץ לא להם, ואמרינן בגמרא (בבא בתרא ק.) שאברהם קנה את הארץ בחזקה על ידי הילוכו דדייש אמצרי, והיאך נתקיים הגירות בארץ לא להם. ותירץ בישועות יעקב (דרוש לפ' וישב) שזה תלוי בפלוגתא (גיטין מז:) אי קנין פירות כקנין הגוף, כי אברהם לא היה לו בארץ רק קנין הגוף, שהכנעני היה אז בארץ ואכל פירותיה והיה לו בארץ קנין פירות, ואי קנין פירות כקנין הגוף, ארץ לא להם מיקרי ומתחיל הגירות מלידת יצחק, אבל אי קנין פירות לאו כקנין הגוף, לא מיקרי ארץ לא להם שהרי עכ"פ הגוף שלהם, ואי אפשר לחשוב מלידת יצחק, עכ"ד.

והנה מצינו בקרא (בראשית לא יט) ותגנוב רחל את התרפים אשר לאביה, ונתקשו המפרשים בזה איך גנבה רחל את התרפים, הא גם בני נח נצטוו על הגזל, ובן נח שגנב חייב מיתה (סנהדרין נז.), ותירץ בשו"ת בית יצחק (אה"ע ח"ב בהג' בסוף הספר סימן א אות ד) על פי שיטת הראשונים (שו"ת הרשב"א

ח"א סימן תשמ"ו) דאיסור הנאה אין לה בעלים והוי הפקר, ומהאי טעמא גבה רחל את התרפים דהוי עבודה זרה דאסור בהנאה ואין להם בעלים ואין בזה משום גזל.

והנה כתב בשו"ת קול אריה (סימן יח) בביאור שיטת הראשונים דאיסורי הנאה אין להם בעלים, על פי מה שכתב הרשב"ם (בבא בתרא נ. ד"ה כקה"ג) דסברת המאן דאמר קנין פירות כקנין הגוף הוא, משום דכל עצמו וגופו של חפץ עומד לתשמישו, ולכן למי ששייך התשמיש שייך גם כן הגוף, דהגוף הוי טפל להתשמיש, עי"ש. ולפי זה הוא הדין לגבי איסור הנאה דליכא רק הגוף, דתשמיש אין כאן שהרי אסור בהנאה, אי אמרינן קנין פירות כקנין הגוף, איסור הנאה לית ליה בעלים, כיון דעיקר החפץ עומד לתשמישו והרי התשמיש נאסר, ואף הגוף לית ליה, עכ"ד. ולפי זה רחל אמינו שגנבה את התרפים משום דסברה איסור הנאה אין להם בעלים, על כרחך דסברה קנין פירות כקנין הגוף, ולפי זה יש לחשוב הגירות מלידת יצחק, ואין צריך לשאר גליות.

ועל כן אחר כוס שלישי שהוא מכוון נגד רחל אמינו, שסברה דקנין פירות כקנין הגוף, וחשבינן הגירות מלידת יצחק, ואין צריך להשלים שעבוד מצרים בשאר גליות, אז אנו אומרים שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך, ויש טענה על האומות העולם השולטים בנו שלא בדין, כי אין צורך להשלים שעבוד מצרים. (ליל ב)

חסל סידור פסח כהלכתו ככל משפטו וחוקתו וכו' זך שוכן מעונה קומם קהל עדת מי מנה.

ויש לפרש על פי מה שכתב במגלה עמוקות (פ' שמות) שיצאו ממצרים קודם הזמן, ועל כן צריכים לשאר גליות שישלימו הזמן. אך כתב בהגדה הלל נרצה (פיסקא עבדים היינו) בטעם יציאת מצרים קודם שנשלם הזמן, כי כתב רשי"ל בפסוק (במדבר כ טו) וירעו לנו מצרים ולאבותינו, מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענות באה על ישראל. ומעתה י"ל כי אותו צער שנגרם לאבותינו על ידי השעבוד, זה לא היה בכלל הגזירה, ובזה נשלם הזמן, עכ"ד. ולפי זה אין צריך לשאר גליות שישלימו.

וזה שאמר חסל סידור פסח כהלכתו ככל משפטו וחוקתו, והיינו שלש מצות וארבע כוסות, וכתב המהר"ל (גבורות ה' פרק ס) שלש מצות נגד שלשת אבות, ארבע כוסות נגד ארבע אמהות. ובא לרמז שהאבות והאמהות הצטערו בקבר בצערן של ישראל וזה השלים שעבוד מצרים, ועל כן אין צורך בשאר גליות שישלימו, ועל כן אנו מתפללים, זך שוכן מעונה קומם קהל עדת מי מנה בקרוב נהל נטעי כנה פדוים לציון ברנה.

פודה כהלכה.

ונ"ל בהקדם דברי כ"ק מרן דו"ז זללה"ה בדברי יואל (פ' שמות עמוד מה) כי עיקר נס יציאת מצרים היתה מה שהוציא הקב"ה מקרבם את טומאת מצרים שהיו משוקעים בה, ועל זה נאמר (דברים ד לד) או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי, הכוונה שהוציא השי"ת מקרב ישראל טומאת הגוי המצרי שנשתרש בהם במשך ימי גלותם, וזה היה כאשר זכו למתן תורה ושמעו מפי הגבורה אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ובכח קדושת דיבורו יתברך במאמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים, יצאו לגמרי מטומאת מצרים, עכ"ד.

והנה מבואר בספרי קודש (של"ה הקדוש פ' נשא) שהאדם הוא עפר מן האדמה, ודינו ככלי חרס שאם נטמא או יש בו בליעת איסור אין לו תקנה אלא בשבירה, והיינו יסורים. אך איתא בגמרא (פסחים ל.) אמר רב קדירות בפסח ישברו, ומפרש דמיירי בקדירה של חרס, ובגמרא (שם ל:) מבואר, דאי מלייה גומרי שפיר דמי. ובתפארת שלמה (לשבת הגדול) כתב בגודל מעלות אכילת מצה שהוא דומה קצת לאכילת קדשים. כי כל המצות הם נעשים בגופו של האדם מבחוץ, אך מצות אכילת מצה ואכילת קדשים הם נכנסים בגופו של האדם בפנים, והם תועלת גדול לקדש את האדם בפנים, דהסיקו בפנים, כי נכנס בכל האיברים הפנימים לקדש ולטהר אותם, עכ"ד.

וזה שאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, ופירש"י בעבור שאקיים מצותיו פסח מצה ומרור. כי בני ישראל נצטוו לאכול פסח מצה ומרור קודם יציאתם ממצרים, ועל ידי זה היה הסיקו מבפנים, והוציא ה' מקרבם כל טומאת וזוהמת מצרים מקרבם, וזהו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, שהוציא מקרבי ומפנימיותי טומאת מצרים, ועל ידי זה זכו לגאולה.

וזהו פודה כהלכה, שהיה הפדייה כהלכה דהסיקו מבפנים מועיל גם בכלי חרס, ועל ידי זה זכו לגאולה. (ליל ב)

נמסר לנו ע"י ועד להוצאת ספרי כ"ק מרן רבינו שליט"א ותשוח"ח להם

חלק
מהוצאות הגליון

נתנדב לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **זאב**
ב"ר יחזקאל הלוי ז"ל

הרה"ח ר' **יצחק מרדכי חיים**
ב"ר אברהם שלמה ז"ל

הרה"ח ר' **אברהם**
ב"ר יוסף יהודה ז"ל

הרה"ח ר' **בנימין**
ב"ר אלכסנדר משה ז"ל

האה"ח מרת **אסתר שרה**
ב"ר אשר זעליג ע"ה

האה"ח מרת **ליבא מטל**
ב"ר יוסף דוד ע"ה

האה"ח מרת **פעסיל**
ב"ר חיים ע"ה

מדור

שביעי של פסח

א דבש תמרים

ב מעשה חש"ב

ג פרפראות

ד אספקלריא

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים. ויובן לפי משייכ בשמיי לבאר המדרש והנה מצרים נוסע אחריהם זה שר של מצרים זשייה יונתי בחגוי הסלע וכו' השמיענו את קולך, דהנה כתב בשלהייק על מה שאמרה רחל ליעקב הבה לי בנים שחשבה כי השייית מנע ממנה פרי בטן מפני שמתאוה לתפילתן של צדיקים, והשיב לה יעקב שזה הוא דווקא באייי שהוא תחת יד הקביה בעצמו אבל בחוייל הניתן תחת שרי מעלה אין הקביה מייסר את הצדיק מפני שחושק לתפילתו שמא יפסיקוהו עוברי דרכים אלו שרים החיצונים ולא תגיע תפילתו למעלה, וזייש לה יעקב התחת אלוקים אנכי, פי וכי אני באייי הניתן תחת יד הקביה בעצמו, וזהו והנה מצרים נוסע אחריהם היינו שרו של מצרים נוסע אחריהם שהפילו הי לארץ והוסר ממשלתו אז ממילא השמעוני את קולך בתפילה, ולא יעכבו אותו שרים החיצונים, עייכ, והנה מבואר במדרש שהשר היה נדמה לפרעה כמין סוסים שהיא תוקף מרכבה טמאה, והיינו אשירה לה' אף שהוא בחוייל והשירה הוא דבר יקר ויש לחוש כנייל, מייט כי גאה גאה, דהיינו כתרגומו שהשפיל הסטייא, סוייס ורוכבו דייקא רמה בים, ואז השייית הוא המנהיג ולכך אשירה לה' בעצמו.

(ישמח משה)

☆

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ויאמרו לאמר אשירה לה'. וצייב מה שכפל ויאמרו לאמר, ואפייל בו רמז מה ששמעתי מפי מוזלהייה שהגהייק הריייר שמעלקא זללהייה כשהיה עומד בתפלה בשבתות ויוייט בפרט בימים נוראים בעת העבודה כשאמר וכך היה מונה אמר אוייא וכדומה היה מכוון הכוונות והסודות בין תיבה לתיבה ואז היה מאריך ומנגן ניגונים חדשים פלאי פלאים אשר לא שמע אותן ולא שמעו אוזן אדם מעולם והוא לא ידע כלל מה הוא מנגן ואיזה ניגון מנגן כי היה משוטט במחשבתו דבוק בעולם העליון והקול יוצא מפיו בניגונים נפלאים וערבים לשומעיהן ומקבליהן חכו ממתקים וכולו מחמדים, עכייד, והמשכיל יבין אשר אין זה כייא מתת אלקים, וזה יתכן להעמים הכי בקרא אז ישיר משה ובני ישראל, אכן אותה השירה לא על ידם היתה, כי ויאמרו לאמר שנתכוונו רק לאמר באמירה שהיה בלב כמבואר ברמביין בכוונותיו וסודותיו, אשירה לה' ומאת ה' היתה זאת כי אשירה בשיר וניגון לא בכוונה מאתו כייא הוא לה', כלומר של ה'.

(ייטב פנים)

☆

אז ישיר משה. ובמדרש ההייד שחורה אני ונאוה, ויליייפ עפייים שפיי רשיזייל אז ישיר משה עלה בלבו שישיר דלכאורה מאי קמייל בזה, אכן ייל שכבר נודע דברי הרמביים שהבחירה והידיעה סותרין אהדדי שהרי הקביה יודע כל מה שיהיה מקודם לכן אם יהיה צדיק או רשע, עייייש, אך כבר הרעישו הקדמונים עפיי משל שאי אפשר בשום דבר להיות צבוע בשני צבעונים כמו שחור ואדום זה על גבי זה, ויהיו נראים שניהם ביחד, ואצל הבוייית הוא כל יכול, וזייש אז ישיר ופרשיי עלה בלבו שישיר, אייכ בוודאי הוא רצון השייית וכיון שהשייית ידע מראש בטלה הבחירה, על כן אמרה תורה ויאמרו לאמר ריייל שהוצרכו לאמר שיאמרו שירה ואייכ נשמע שהבחירה חפשית היה בידם לאמר או לא, אך קשה האיך יתכן בי הפכים, עייז אמר המדרש שחורה אני ונאוה שהם בי הפכים לרמז שהבוייית כל יכול.

(קדושת יו"ט)

☆

אשירה לה' כי גאה גאה וכו' זה אלי ואנוהו ופרשיי כי גאה גאה על כל השירות וכל מה שאקלם בו עוד יש תוספת, זה אלי ואנוהו בכבודו נגלה עליהן והיי מראין אותו באצבע, ויליייפ בהקדם דברי הישמח משה שהקשה איך אנו משבחין ומפארין ומהללין בהרבה שבחות וקילוסין וכי מסיימתו לכולא שבחי דמרך, ותיי עפייד המדרש ואף שבחו של הקביה אומרים מקצתו בפניו ואייכ שיטת המדרש דלא כדעת רי חנינא שהוא אמר וכי מסיימתו לכולא שבחי דמרך, ומבואר דמותר להלל ולקלס את השייית בהרבה שבחים משום דאומרים רק מקצת שבחו בפניו, ולפייז אם לא היה השראת השכינה לא היה מותר להלל ולקלס משום דלא הוי בפניו ושייך שוב לומר וכי סיימתינהו, וזהו ביאור הכתוב אשירה לה' כי גאה גאה וכפרשיי על כל השירות והקילוסין עוד יש תוספת, ואייכ האיך נשיר לה' לשבחו הא שייך למימר וכי סיימתינהו, ועל כן אמרו כולם זה

אלי בכבודו נגלה עליהם והיה מראין אותו באצבע הרי שהיה עליהם השראת השכינה, ולכן מותר לשיר בשבחים וקילוסים דהוי מקצת שבחו בפניו.

(עצי חיים)

☆

ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו, ובמד"ר איתא ההי"ד והיה טרם יקראו ואני אענה, וצ"ב, ויבואר בהקדם משי"כ בבני יששכר לפרש מאמרינו בתפילת שחרית עזרת אבותינו אתה הוא מעולם מגן ומושיע להם ולבניהם אחריהם בכל דור ודור, דהנה החילוק שבין עזרה לישועה, שלשון עזר יוצדק על העזרה בלי בקשה מקודם, ולשון ישועה הוא אחרי הבקשה, כמ"ש צעקה הנערה המאורסה ואין מושיע לה, והנה אבותינו שהיו צדיקים גדולים הנה היתה עזרתם גם בטרם התפללו, אבל בניהם אחריהם עכ"פ אחר התפילה יש לנו ישועה, וזהו עזר"ת אבותינ"ו אתה הוא מעולם טרם יקראו, מגן ומושיע להם ולבניהם, שלבניהם לא הייתי אלא בבחי' מושיע עוד הם מדברים ואני אשמע, עכ"ד, והאריך בקדושת יו"ט דאנן יתמי דיתמי תש כוחינו עד שאין בנו התגברות כדי להתפלל ולהתחנן ומההכרח הוא שהשי"ת יפן ברחמים עלינו בבחינת אבותינו טרם שנקרא יענני, עי"ש, וידוע שמישועתן של צדיקים נעשה צינור לכל הדורות מעין ישועה זו כשיצטרכו, ובזה יבואר ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי ואף שהשי"ת מתאוה לתפלתן של צדיקים, אבל בשביל תקנת דורות הבאים שיחסר להם כח התפלה, ע"כ מנעו מתפילתו כדי שיוושעו בבחינת עזרה בלי בקשה וכח זה יושפע לדורות הבאים בזכותו, וע"כ הסמיך המדרש הכתוב והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע וזה תליא במדריגתן של ישראל, ואם יגיע זמן שיצטרכו להתפלל ויחסר להם כח התפלה לכן מנעו הש"ת מתפילתו להמשיך ישועה לדורות תמיד בכל מצב.

(דברי יואל)

☆

במדרש איתא בזכות יעקב אני קורע להם את הים וכו'. ונראה לפי מה דאיתא במדרש שכאשר הלך משה לקרוע את הים לא קיבל עליו הים להקרע, אמר לו אני גדול ממך, שאני נבראתי בשלישי ואתה נבראת בשישי, הרי לן שטענת הים היתה שהראשון ראשון חשוב ביותר, ולכן לא רצה להקרע בפני משה המאוחר ממנו, אמנם אצל יעקב אבינו מצינו דאדרבה האחרון אחרון חביב כמ"ש וישם את השפחות ואת ילדיהם ראשונה ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים, ופרש"י אחרון אחרון חביב, וזהו שדרש במדרש בזכות יעקב אני קורע להם את הים, כי מיעקב אבינו מוכח דאחרון אחרון חביב ואם כן הרי משה רבינו חשוב יותר מן הנים וצריך הים להבקע לפניו.

(ברך משה)

☆

אז ישיר משה. ופרש"י אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר וכו' כל מה שאקלם עוד יש בו תוספות. ויובן בהקדם דברי הייטי"ל לפרש כוונת המאמר צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה, שכאשר עם לבבו כן יאמר בפיו אלא בשעת אמירה אין רצונו משיג עשות יותר ממאמרו, אך בשעת המעשה כיון שעושה המעט שאמר שוב מצוה גוררת מצוה כי נזדכך גופו ונפשו עד שהוא משיג עשות יותר ממאמרו, ע"כ עושה הרבה מכח עשות המעט מקודם, ובזה יובן דברי רשזי"ל אז ישיר משה אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר, לא כתב שר בלשון עבר, אלא ישיר בלשון עתיד, והיינו שע"י שהתחיל לשיר והם אמרו רק כפי שהשיגו, ומכח אמירת השירה לחי נזדככו גופם להשיג עוד והתחיל לשיר עוד מכח המעט שמקודם, וז"ש אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר לפי השגתו, אבל מכח השירה הזאת אשירה לחי כל מה שאקלם עוד יש בו תוספות השגה שיוכל לקלס יותר ממה שעלה בדעתו מקודם.

*

הי' ילחם לכם ואתם תחרישון ובמדרש איתא ואתם תחרישון מלומר שירה, ויש להבין הענין מדוע לא היו בני ישראל יכולים לומר אז שירה רק אחי"כ נשתנה הענין ואמרו שירה. ונראה עפ"י דברי דוי"ז זללה"ה בחידושי תורה לפסח בהא דאיתא במכילתא וירא ישראל את מצרים מת, מתים לא נאמר אלא מת, מתים ולא מתים, כענין שנאמר ויהי בצאת נפשה כי מתה וכי מתה היתה אלא מתה ולא מתה, ע"כ, ולכאורי למה עשה הי ככה נס שיהי' המצרי חי כשנפלט מן הים ולא עושה הקב"ה ניסא למגנא, וי"ל משום דהמצריים היו מקשטין את סוסיהם ומרכבותיהם באבנים טובות ומרגליות וכל כליהם היו של ע"ז, וישראל א"א לבטל ע"ז של עכו"ם ולכן מן הצורך שיהיו המצריים חיים עדיין ויבטלו הם את הע"ז ויוכלו להנות מנכסיהם ע"כ. והנה כתב רשזי"ל עה"פ וכצאתי מן העיר אפרוש את כפי, אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גילולים, ומעתה מובן על נכון דברי המדרש ואתם תחרישון מלומר שירה דלא יכלו לומר שירה שהרי אז עדיין היו כל רכושם של המצריים גלולים וע"ז אבל אחי"כ בעת וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים שביטלו המצריים את העבודה זרה שלהם אז ישיר משה ובני ישראל שאז כבר היו יכולים לומר שירה.

(כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א)

פרפראות לחכמה

מאמרים נחמדים, ע"ד דרוש מיוסדים, כפתור ופרח משוקדים

ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו איתא בספרי קבלה שלקרוע את הים צריכים לכוון שם צ"א (שהוא השם של ר"ת פ'יתח א'ת י'דיך) ואפ"ל דמרומז ג"כ כאן בפסוק, דהנה ה' אמר למשה הרם את מטך דהיינו קח האותיות מעל "מטך" דהיינו נ' י' ל' (90) ונטה את ידך פי' קח אותיות מתחת האותיות של "ידך" דהיינו ט' ג' י' (22) על הים פי' קח האותיות מעל "ים" (כי האות ה' בים הוא רק הוספה) דהיינו כ' נ' (70) וביחד תמצא קפ"ב (182) ובקעהו פי' תחלקנו לשניים נמצא במדוייק צ"א (91) והוא השם צ"א המרומז כאן, ונפלא הוא.

(הרה"ק ר' שמשון אוסטראפאליץ זי"ע)

והמים להם חמה. איתא בילקו"ש (שמות י"ד רל"ד) והמים להם חומה שירד ס"מ ואמר לפניו רבש"ע לא עבדו ישראל ע"ז במצרים ואתה עושה להם ניסים, וקשה למה לא קטרג מיד בשעה שעבדו ע"ז ולמה המתין עד שהקב"ה רצה לעשות להם ניסים, וי"ל ע"פ מה דאיתא במדרש (איכה ה' תתר"ה) רבנן אמרי משל למלך שכעס על מטרונא וכתב לה גט ועמד וחטפה ממנה וכל זמן שהיתה מבקשת להנשא לאחר היה אומר לה היכן גיטך וכל זמן שהיתה מבקשת מזונות אומר לה כבר גרשתיך, כך כל זמן שישראל מבקשים לעבוד ע"ז היה אומר להם הקב"ה איה ספר כריתות, וכל זמן שהקב"ה מבקש לעשות להם ניסים אמר להם כבר גרשתי אתכם, ומשו"ה על ע"ז לחוד לא קטרג כי אולי יש להם גט מהקב"ה ואז הם גרושים אבל עכשיו שהקב"ה רוצה לעשות להם ניסים אז יש לו לס"מ טענה ממנ"פ אם יש להם גט אז ממילא אינם ראויים שיעשו להם ניסים ואם אין להם גט אז אין להם שום תירוץ על זה שעבדו ע"ז.

(ראש יוסף)

ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה מימינם ומשמאלם. וכתב בעל הטורים חמה כתיב, חסר, רמז על אמרם ז"ל (סנהדרין קג:) שהקב"ה נתמלא חימה על פסל מיכה שעבר עמהם בים, אולם יש לתמוה למה רמז דבר זה דווקא כאן, והלא גם לעיל כתוב "ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם", ושם כתיב חומה מלא, ונראה כי ידוע שפסל מיכה היה אצל שבט דן שהלך באחרונה והיה ה"מאסף לכל המחנות", נמצא שכאשר תחילת מחנה ישראל היה בתוך הים, עדיין הי' פסל מיכה שבמחנה דן ביבשה, ובמצב זה תחילת כניסתם לים מדובר בפסוק דלעיל, שנאמר "ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה", קודם ים ואח"כ יבשה, כי ראש מחנה בני ישראל כבר הי' בתוך הים, ואילו קצה המחנה הי' עדיין ביבשה, ולכן לא נרמז שם החימה שהרי פסל מיכה עדיין לא היה בין גזרי ים סוף, אולם עתה בפסוק שלפנינו, אחר טביעת המצריים "ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים", קודם יבשה ואח"כ ים, שהרי תחילת המחנה כבר הי' ביבשה, ורק סופו מחנה שט דן היה עדיין בתוך הים, לכך נאמר "חימה" לרמז על החימה שנתמלא עליהם על פסל מיכה שעבר עמהם בים.

(קול אליהו)

וירא ישראל את היד הגדולה וכו' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. וי"ל ע"פ דברי הגמרא (סוטה י"ב:) ותשלח את אמתה ותקחה ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר ידה וחד אמר שפחתה וכו' ולמאן דאמר ידה ליכתוב ידה הא קא משמע לן דאישתרבב אישתרבובי, וז"ש "וירא ישראל את היד הגדולה" של בת פרעה אשר עשה ה' במצרים" את הכח הגדול בכדי להציל את משה לכן "ויאמינו בה' ובמשה עבדו".

(לב אריה)

וירא ישראל את מצרים מת וכו'. וקשה מפני מה הדגיש הכתוב ואמר "אשר עשה ה' במצרים", הרי זה דבר ידוע שה' עשה ולא אחר, וי"ל דהנה לכאורה יקשה דהרי אמרו חז"ל כדי רשעתו, משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות, וא"כ איך לקו המצרים בגופם ובממונם, אלא י"ל שהדין של אי אתה מחייבו משום שתי רשעיות שייך רק בבי"ד של מטה ולא בבי"ד של מעלה, וז"ש וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים, דהיינו שלקו בגופם ובממונם כמו שאחז"ל דמשו"ה פלטה הים את מצרים כדי שיוכלו ישראל לקבל מהם ביזת הים, ולכן הדגישה התורה וחזר ואמר וירא ישראל את היד הגדולה "אשר עשה ד' במצרים" שמה שלקו בגופם ובממונם היה משום שד' עשה זאת ובי"ד של מעלה יכול לחייב משום שתי רשעיות.

(שלל רב)

ויירא העם את ד' ויאמינו בד' וגו' אז ישיר. ונראה עפי"מ דאיתא בילקו"ש (יחזקאל ל"ז שע"ז) מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומתו ומה שירה אמרו "ד' ממית ומחיה", ויש לפרש דהנה לכאורה קשה דהמתים שהחיה יחזקאל הרי נהרגו בפלשתים בגלל שיצאו ממצרים קודם הזמן ואותו מקום היה בחו"ל וקי"ל שאין אומרים שירה על נס שבחו"ל והטעם משום שנס הנעשה בחו"ל הוא ע"י מלאך ואין ראוי לומר ע"ז שירה לכן אמרו "ד' ממית ומחיה" כי המפתח של תחיית המתים היא בידי הקב"ה בעצמו ממילא אפשר לומר שירה אפי' בחו"ל, וזשה"כ וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים, שהכל נעשה ע"י ד' בכבודו ובעצמו לפיכך "אז ישיר" יש לומר שירה אפי' שהיו בחו"ל.

(עדות ביהוסף)

שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹקֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה:

(דברים פרק טז פסוק ח)

... וְהוֹסִיף 'וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת'. וְטַעְמוֹ שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וְהַשְּׁבִיעִי עוֹד עֲלֵיהֶם עֲצֶרֶת. וְהַטַּעַם, שֶׁיִּהְיוּ עוֹד נֶעֱצָרִים לְפָנָיו לֶאֱכֹל הַמַּצּוֹת. וּבַעֲבוּר שֶׁאָמַר 'עֲצֶרֶת' הִיא, וְיִהְיֶה בְּמַשְׁמָע לִהְיוֹת נֶעֱצָר עַל אֲכִילַת מַצּוֹת בְּלִבַּד כְּיָמִים אֲשֶׁר לְפָנָיו, הֻצְרַךְ לְהַזְהִיר שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה".

מעשה חש"ב

א

רש"י מפרש (באופן א) 'וביום השביעי עצרת וגו", היינו עצירת מלאכה. אמנם רבינו מפרש כוונת הכתוב 'ששת ימים תאכל מצות, וביום השביעי עצרת', שגם ביום השביעי עדיין נעצרים לפניו באכילת מצות.

ואפשר לומר דרש"י לשיטתו ורבינו לשיטתו. בהקדם דברי החת"ס (שם) המבאר דברי רבינו מאי טעמא נעשה שביעי של פסח טפל לענין אכילת מצה להששה ימים, ומהיכי תיתי לחלק ביניהם. ותירץ שיש ב' טעמים לאכילת מצה. א. שהרי הוא לחם עוני, ומזכיר העינוי שבמצרים. ב. מטעם חפזון כי גורשו ולא הספיק בצקם להחמיץ. והנה בכל ששת הימים המה נמשכו אחר תחילת הגירושין שגורשו ממצרים, משא"כ יום השביעי נהפוך הוא שהמצרים רדפו אחריהם ורצו להחזירם למצרים, ונתבטל טעם החפזון. ומ"מ יש זכר לעוני ועינוי. ויען כי שביתה ממלאכה היא זכר לחירות מעבדות במצרים, ומצה בשביעי היא רק זכר לעבודה ולא לחירות, ע"כ הוה כתרתי דסתרי אהדדי, ע"כ אמר עצרת למצה, ואפ"ה לא תעשה מלאכה, עכתו"ד החת"ס.

העולה מן האימורין בביאור דעת רבינו, דששת ימי פסח המצה מרמז על חירות, כי גרשו ממצרים ולא הספיקו בציקם להחמיץ. ואפשר לומר דרבינו לשיטתו למש"כ לבאר הכתוב (שמות יד ה) 'ויגד למלך מצרים כי ברח העם', מה היה הסימן שברח העם, וכן מה הטעם שכתוב שם (שם פסוק ח) 'ובני ישראל יוצאים ביד רמה' וז"ל "שעשו להם דגל ונס להתנוסס, ויצאים בשמחה ובשירים בתף ובכנור כדמות הנגאלים מעבדות, לא כעבדים העתידים לשוב לעבדותם, וכל זה הגד לו".

הרי לנו לפי רבינו שהסימן שיצאו לחירות, ולא על מנת להחזיר משום שעשו להם דגל, ויצאו בשמחה בשירים בתוף וכנור, וסימן זה היה כל הששת ימים, בין בימים שהלכו והתקדמו לים סוף, ובין בזמן שנאמר להם 'וישבו יחנו על פי החירות', דאע"פ שאז חזרו וישבו על פי החירות, דלא עצם ההליכה היה הסימן של חירות, אלא השמחה השירים בתוף וכנור. ובזה א"ש שהששת ימים מרמז על ענין החירות.

אמנם לפירש רש"י (שם) מהיכן ידע פרעה כי ברח העם, כי שלח עמהם אקטורין, וכיון שהגיעו עד שלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינם חוזרים למצרים, חזרו והגידו לפרעה. נמצא לפי רש"י עצם הליכה של שלשה ימים זה היה הסימן שיוצאים לחירות, ולא אופן ההליכה שהלכו בשמחה וכדומה. וא"כ בשלמא בשלשה ימים שהלכו, שפיר יש רמז לחירות, אבל בזמן שנאמר להם 'וישבו ויחנו על פי החירות', לא היה שום פעולה של חירות. נמצא לפירוש רש"י זה שאוכלים מצות בחלק השני של היו"ט אינו משום חירות אלא משום זכר לעבדות.

ולפי האמור נמצא שרש"י לשיטתו ורבינו לשיטתו. רש"י לשיטתו דחלק שני של הפסח אכילת מצה הוא זכר לעבדות, לכן לא הוצרך הכתוב לומר שגם שביעי של פסח צריך לאכול מצות, לכן מפרש 'עצרת לה' אלקיך', שהיינו עצירת מלאכה. אמנם רבינו לשיטתו שכל יו"ט פסח טעם אכילת מצה הוא משום זכר לחירות, ובשביעי של פסח שלא שייך טעם זה היה סברא לומר שליכא חיוב אכילת מצה, לכן הוצרך הכתוב לומר עצרת לה' אלקיך', שיהיה נעצרים לפניו באכילת המצה.

חלק מהוצאות הנלוין

נתנדב לע"נ

הרה"ח ר' **שמעון** ב"ר יעקב משה **מאשקאוויטש** ז"ל
נלב"ע כ' ניסן

האה"ח מרת **ליבא** ב"ר **שאול יחזקאל** ע"ה
נלב"ע כ"ה ניסן

הרה"ח ר' **יצחק מאיר** ב"ר **יעקב משה** ז"ל
נלב"ע י"ח ניסן

הרה"ח ר' **אברהם יודא** ב"ר יוסף אליהו **כהן** ז"ל
נלב"ע ד' שבט

הונצח ע"י

משפ' מאשקאוויטש - ומשפ' כהן שיחיו

חלק מהוצאות הנלוין

נתנדב לע"נ

הרה"ח ר' **יהושע** ב"ר יצחק **וויס** ז"ל
נלב"ע כ"ו מנחם אב

וזו' האה"ח מרת **שיינדל** ב"ר **צבי יהודה** ע"ה
נלב"ע כ' טבת

הרה"ח ר' **יהודה ארי'** ב"ר יוסף **ראזנער** ז"ל
נלב"ע ד' טבת

וזו' האה"ח מרת **מינדל** ב"ר **ישראל** ע"ה
נלב"ע כ"ב אלול

אספקלריא דנהר"א

מתורתן של כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א בענינא דיומא

• שביעי של פסח •

וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים.

י"ל דהנה מפי עליון לא תצא הרעות, ואין דבר רע בא מאת הקב"ה והכל הוא לטובה, ואפילו הפורעניות שבא על האדם אינו רעה רק טובה כדי לזכך אותו לטהר נשמתו שיזכה לעולם שכולו טוב, אלא שהאדם בעולם הזה אינו מבין הדבר לאשורו ונדמה בעיניו כאילו הוא רע. והנה בשעת קריעת ים סוף היה התגלות אלהית, וכמו שאמרו חז"ל (מכילתא בשלח ס"ב) ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים, ועל אחת כמה וכמה בני הגבירה נתעלו ברום המעלה בהשגה גדולה ונפלאה עד שנתמלאו בינה והשכל להבין ולהכיר שכל השעבוד והמרירות ששבעו נפשם, הכל היה חסדים גדולים מאתו יתברך, ומאד עמקו מחשבותיו. וזה שאמר וירא ישראל את היד הגדול"ה דייקא, רמז למדת חסד, אשר עשה הוי"ה במצרים, והכוונה שראו והבינו החסדים שעשה ה' עמהם בעודם במצרים.

אז ישיר משה. ופירש"י אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה.

י"ל על פי מה שכתב א"ז זללה"ה בייטב פנים (זכור לטוב אות כח) על אמרם ז"ל (נדרים כא:) צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה, כי בשעת אמירה אין רצונו משיג עשות יותר ממאמרו, אך בעת המעשה, כיון שעושה המעט שאמר, שוב מצוה גוררת מצוה (אבות פ"ד מ"ב), כי נזדכך גופו ונפשו עד שחשקה ומשגת עשות יותר ממאמרו, על כן עושה הרבה, עכ"ד. וזהו אז ישיר בלשון עתיד, רוצה לומר דאחר ששרו ואמרו שירה, אז דייקא עלה בלבם לומר שירה ביתר שאת, דמכח אמירת השירה לה' נזדכך גופם ונתמלא נפשם בהשגה יתירה, ועל כן על"ה בלבו, כלומר שנתעלה במעלה ובהשגת הלב, לומר שירה כפי השגתו מחדש.

עוד יש לפרש על פי אמרינו (פיוט האדרת והאמונה) השיר והשבח לחי עולמים, והיינו שאנו אומרים שיר מיוחד להודות על השבח שאנו משבחים לחי עולמים. ולפי זה י"ל כי בשעת הנס אמרו ישראל שירה פעם אחת, וביום המחרת הוסיפו לומר שירה שנית, כדי להודות לה' הטוב על הזכיה הגדולה הלזו שזכו לומר שירה לפניו יתברך. וזהו ביאור דברי רשיז"ל, אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר, ובא להודיע לנו כמה היה חביב בעיניהם שירה זו שהיו אומרים על הנס, עד שבשעת מעשה תיכף עלה בלבו שישיר שירה שנית על הזכיה הגדולה שזוכה לומר שירה לפני הקב"ה, ומיד קיבל על עצמו כי ביום המחרת יחזור ויאמר שירה, להודות על זה עצמו שזוכה לומר שירה.

עוד י"ל כי בשעה שעברו בני ישראל את הים שרתה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה, אולם אחר שזכו בני ישראל לומר שירה התבוננו בנפשם, כך אמרנו שירה לפני הקב"ה, הלא מן הראוי היה לומר השירה הזאת לה' במדריגה גבוה ונעלה יותר, ועל כן אחר שאמרו שירה, עלה בלבם מי יתן והיינו יכולים לומר שירה שנית בהתלהבות יתירה, כי מאחר שהגיעו למדריגה גבוה ונעלה ממה שהיו לפני זה, חשבו שלא יצאו ידי חובתם כלפי שמיא, והשתוקקו לומר שירה שנית במדריגה גבוה ויתירה, ומעלה עליהם הכתוב כאילו אמרוהו בבחינה גבוה יותר.

אז ישיר משה. ופירש"י מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה.

י"ל בהקדם המדרש (שמו"ר פכ"ג ס"ה) עתידין ישראל לומר שירה לעתיד לבוא, ויתכן כי על ידי אמירת השירה בגלות בעולם הזה, מתקדש גופינו ופינו בעת הטיפנו, ומכח זה נזכה גם לעתיד לומר שיר ושבחה לפני הקב"ה. וזהו אז ישיר משה, שר לא נאמר אלא ישיר, כי מה שנכתב בתורה בלשון עתיד אז ישי"ר משה ובני ישראל, הכוונה הוא על השירה שיאמרו ישראל לעתיד, בזכות שכבר אמרו שירה בעולם הזה. ומכאן רמז לתחיית המתים מן התורה, כי בזכות אמירת שירה בעולם הזה בקדושה עליונה, נזכה לעתיד לבא בעת תחיית המתים לומר שירה לפני הקב"ה יחד עם משה רבינו, ואותה שירה תהיה בבחינה גבוה ונשא.

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת.

כתב בזרע קודש (ליקוטים לסוכות) דכיון שבני ישראל היו בסוכות בצאתם ממצרים, היה להם גם כן ד' מינים, וזה שנאמר באז ישיר, אשירה לה', היינו לשון נענוע, כמו פירות הנושרין, שבני ישראל עשו נענועים בים סוף, עי"ש בדבה"ק. ובפשטות יש לומר על פי מה דאיתא במדרש (ויק"ר פ"ל סי"ב) שהד' מינים רומזים לאיברי האדם, אתרוג דומה ללב, לולב דומה לשדרה, הדס לעינים, וערבה לשפתים. ולכן לקחו הארבעה מינים ואמרו בזה שירה, שיהיה השירה בבחינת כל עצמותי תאמרנה, שכל האיברים יודו וישבחו לשמו.

עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו.

ופירש רש"י ואנוהו לשון נוי, אספר נויו ושבחו לבאי עולם.

י"ל על פי מה שכתב בסידורו של שבת (ח"א שורש ז ענף ב אות י) דנס קריעת ים סוף היה בשביל שהקב"ה צירף מה שעתידין לומר שירה, וגם מה שיאמרו בני ישראל שירה בכל יום עד סוף כל הדורות, וזכות כולם עמדה להם להושיעם בעת ההוא, עכ"ד. וזה שאמר עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה, פי' מה שהקב"ה היה לי לישועה, זה היה מחמת שצפה הקב"ה זה אלי ואנוהו, ופירש"י אספר נויו ושבחו לבאי עולם, והיינו שאני עתיד לספר נויו ושבחו בשירת הים לאחר הנס, וכן שאני עתיד לומר השירה בכל יום ויום לדורות עולם, וצירף הקב"ה כאילו כבר אמרתי, ומחמת זה היה לי לישועה.

זה אלי ואנוהו, ופירש"י בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע.

י"ל על פי הגמרא (תענית לא.) עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים והקב"ה באמצע, והם מראין עליו באצבע ואומרים הנה אלהינו זה. ויתכן כי ככל החזיון הזה היה בעת קריעת ים סוף, שעשו ישראל מחול לצדיקים, וכביכול הקב"ה היה באמצע, והיו מראין עליו באצבע ואמרו זה אלי ואנוהו.

זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו.

פירש"י זה אלי, בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע. ואנוהו, לשון נוי, אספר נויו ושבחו לבאי עולם.

יתפרש על פי מה דאיתא במדרש (ב"ר פ"נ סי"א) חילוק בין מי שניצול בזכות עצמו או שניצול בזכות אחרים, כי מי שניצול בזכות עצמו זוכה לראות במפלת שונאיו, וכדכתיב (תהלים קיח ז) ה' לי, פי' למעני, בעוזרי, אז ואני אראה בשונאי, אבל הניצול בזכות אחרים די להפקיע את עצמו ואינו רואה במפלת שונאיו, כדכתיב בלוט (בראשית יט יז) אל תבט אחריך, ופירש"י שלא ניצול רק בזכות אברהם. עוד יש חילוק, כי הניצול בזכות עצמו אומר שירה, אבל מי שניצל בזכות אחרים אינו אומר שירה, עכ"ד.

וזה שאמר זה אלי, באצבע הראהו, שנגלה עליהם בכבודו, וכיון שהיה התגלות השכינה, הרי מוכח שנגאלו בזכות עצמם, ועל כן ואנוהו, אספר נויו ושבחו לבאי עולם, שיכולים לומר שירה לפני הקב"ה.

לפיכך אנחנו חייבים להודות

פטרון פרנס החודש

חודש תשרי — מוה"ר חיים ברוך מרדכי גאלדבערגער הי"ו

חודש חשון — מוה"ר יקותיא' דוד אהרן ווייס הי"ו

חודש כסלו — מוה"ר גרשון שלעזינגער הי"ו

חודש טבת — נתנדב ע"י משפחת ניימאן

חודש שבט — נתנדב לע"נ האשה החשובה מרת מינדל בת ר' מנחם מאיר ע"ה

חודש אדר — מוה"ר דוד מאיר ברוך ווייס הי"ו

חודש ניסן — מוה"ר יעקב ירמי' פאלקאוויטש הי"ו

חודש אייר — מוה"ר מאיר יוסף גראסבערג הי"ו

חודש סיון — מוה"ר מרדכי רובין הי"ו

חודש תמוז — מוה"ר אברהם ווידער הי"ו

חודש אב — מוה"ר צבי הערשל הכהן קאהן הי"ו

חודש אלול — מוה"ר יצחק זאב פילאפף הי"ו

פטרוני אכסניא של תורה

חודש חשון — מוה"ר אברהם יודא גאלדבערגער הי"ו

חודש כסלו — מוה"ר אברהם יודא ראזענבערג הי"ו

חודש טבת — מוה"ר משה חיים גאלדשטיין הי"ו

חודש שבט — מוה"ר אברהם בראך הי"ו

חודש אדר — מוה"ר יוסף אליעזר איצקאוויטש הי"ו

חודש ניסן — מוה"ר יוסף מרדכי כהנא הי"ו

חודש אייר — נתנדב ע"י יואל בן שרה פרומא לזכות התנא אלוקי רבי שמעון בר יוחאי

חודש סיון — מוה"ר אברהם דוב יודא מאנדעל הי"ו

חודש תמוז — מוה"ר אברהם יושע גלאנץ הי"ו וגיסו מוה"ר יודא ווייס הי"ו

חודש אב — נתנדב לע"נ מרן רבינו יואל בן חנני' יו"ט זי"ע ע"י הרוצה בעילום שמו הי"ו

חודש אלול — מוה"ר יואל גאלדבערגער הי"ו

חודש תשרי — מוה"ר יחזקאל דוד בערקאוויטש הי"ו

פטרון נר למאור

חודש תשרי — מוה"ר אליעזר ווייס ושותפו גרשון מענדל ניימאן הי"ו

חודש חשון — מוה"ר חיים אייכלער הי"ו

חודש כסלו — לע"נ מרדכי בן ברוך יודא וז' סאסע בת ר' אברהם הי"ו

חודש טבת — מוה"ר חיים לעבאוויטש הי"ו

חודש שבט — מוה"ר שמואל חיים בראך הי"ו

חודש אדר — מוה"ר שלמה יוסף באש הי"ו

חודש ניסן — נתנדב ע"י משפחת כהנא לע"נ יוסף מרדכי בת ר' אביגדור

חודש אייר — לע"נ מוה"ר פנחס יוסף אלימלך ב"ר יעקב אליעזר ע"ה

חודש סיון — מוה"ר חיים יודא ווייס הי"ו

חודש תמוז — מוה"ר נפתלי הירצקא אינדיג הי"ו

חודש אב — מוה"ר אהרן דוב פערלשטיין הי"ו

חודש אלול — נתנדב לע"נ יקותיאל יודא ב"ר חיים שמואל ע"ה ... ה' יענטל רבקה בת יחזקאל ע"ה

פרס השעה — מוה"ר הערשל ווערטהיימער הי"ו

פטרון הוצאות החג — לע"נ האשה החשובה שרל בת ר' ברוך בענדיט גליק ע"ה

פטרון משולחן מלכים — מוה"ר וואלף פערל הי"ו

פטרון קומה לשנה — מוה"ר עקיבא צבי קליין הי"ו

זכות עמוד התורה — נתנדב לע"נ מוה"ר יצחק ב"ר צבי ראזענבערג ע"ה

זכות פטרון קיום המוסדות — מוה"ר יואל לעפקאוויטש הי"ו

זכות פטרון קיום המוסדות — מוה"ר חיים צבי אבערלאנדער הי"ו

עלעקטריק בבנין תלמוד תורה — מוה"ר משה אליעזר לאנדא הי"ו

עלעקטריק בבנין בית רחל — מוה"ר יהוסף עסטרייכער הי"ו

פטרון נטיעת גורל — מוה"ר יואל גרינפעלד הי"ו ושותפו מוה"ר אברהם פנחס קליין הי"ו

הייצונג בבנין ת"ת — מוה"ר שלום יצחק יאקאבאוויטש הי"ו

הייצונג בבנין בית רחל — מוה"ר יודא הירש הי"ו

פטרון ויהי בנסוע — מוה"ר מאיר יעקב אינדיג הי"ו

זכות ברכת המזון — לע"נ קלמן אליעזר בן יודית וח' רחל לאה בת בת-שבע

זכות עמוד התפלה — יואל בן מרים דבורה ושותפו הלל מנחם מענדל בן אסתר יודת

פטרון בית רחל — לרפואת אסתר שינדל בת מלכה

זכות לימוד משניות — לע"נ יקותיאל יודא ב"ר חיים שמואל ע"ה ... ה' יענטל רבקה בת יחזקאל ע"ה

להעלות נר תמיד — נתנדב לע"נ אשר צבי בר דוד מאיר ע"ה

פטרון בניני המוסדות

חודש טבת — מוה"ר וואלף פערל הי"ו

חודש אדר — נתנדב לע"נ ר' אליעזר ב"ר יודא ע"ה גיטל רחל ב"ר יחיאל מיכאל ע"ה

חודש ניסן — מוה"ר יצחק שווארץ הי"ו

חודש אייר — מוה"ר אהרן צבי מיטעלמאן הי"ו

חודש סיון — נתנדב לע"נ חנני' יו"ט ליפא ב"ר עזריאל ע"ה

חודש תמוז — מוה"ר יוסף אלי' אפפענהיים הי"ו

חודש כסלו — נתנדב לע"נ שלמה בר ארי' ע"ה

חודש אלול — נתנדב לע"נ זאב בר צבי ע"ה

זכות הבל פיהם של תשב"ר

נתנדב לע"נ
ר' אליעזר ב"ר יודא ע"ה
גיטל רחל ב"ר יחיאל מיכאל ע"ה

The Kiosko
United Staffing Solutions — Representing Employers, Employees and Solutions
M FRIED STORE FIXTURES
BOOSUR
QFS
Toys4u
HDA
YESPAC — THE ART OF PACKAGING
the iShop

בעזהשי"ת

בְּכוֹס
הַקְּדִי
כָּל בְּכוֹר
בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם
הַקְדִּישִׁי
לִי כָּל
בְּכוֹר
בְּיִשְׂרָאֵל
מֵאָדָם
עַד בְּהֵמָה
לִי יִהְיוּ
אֲנִי ה'

סדר המעמד האדיר

קיום מצוה חשובה ומיוחדת

פטר חמור

ע"י כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א

דברי פתיחה וחלק ההלכה:
הרה"ג רבי שלמה שבתי קעסטנבוים שליט"א
מגי"ש בקהלתינו הק' ווילליאמסבורג

והעברת כל פטר רחם לה':
מעמד הפדיון פטר חמור
ע"י כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א
בשירה ובזמרה בתופים ובמחולות בשמחה של מצוה

הרחמים נפלאים שהחיינו וקיימנו לקיום המצוה רבה:
הר"ר מרדכי דוד עסטרייכער שליט"א
בדחנא דמלכא בחצרות קדשינו

ופטר חמור תפדה בשה:
לכהן המיוחס מפארי הרבנים
הגה"צ רבי בנציון הכהן שטראססער שליט"א
אבדק"ק ניישרא ב"פ — מח"ס שבת בשבתו

דברות קודש
כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א

בענייני קיום המצוה וחביבות המצוה וגודל ההשפעה

ויהי רצון שממצוה זו ישפע שפע רב לנו ולכל ישראל!

בכבוד רב
הנהלת הקהלה